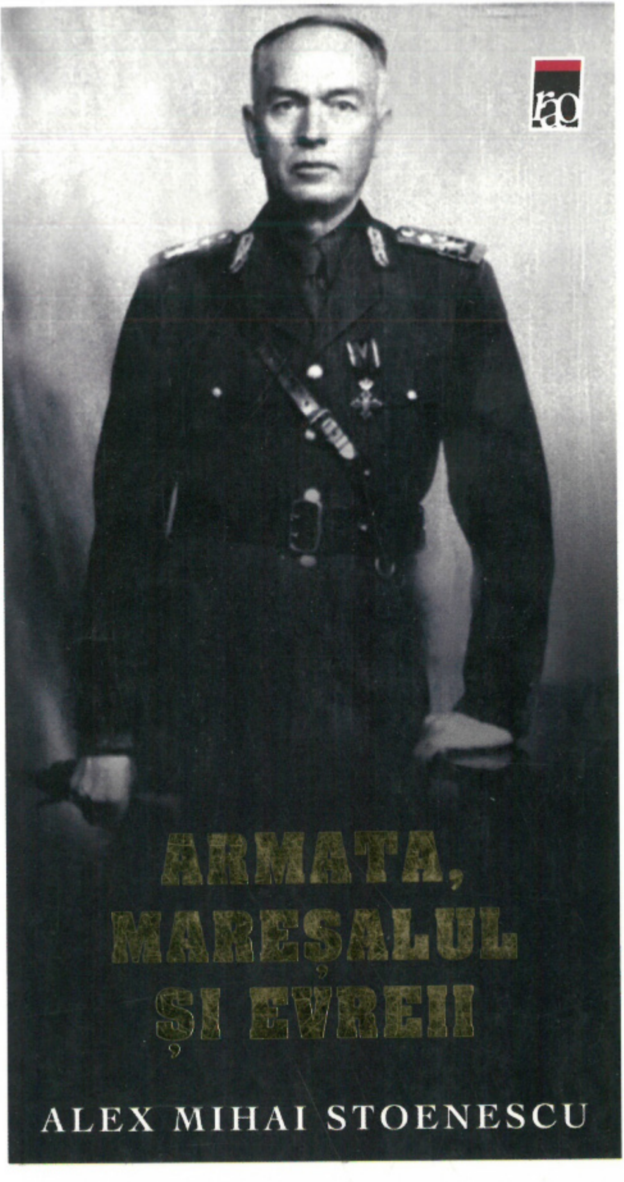

ARMATA, MAREȘALUL ȘI EVREII

ALEX MIHAI STOENESCU

ALEX MIHAI STOENESCU

ARMATA, MAREŞALUL ŞI EVREII

ALEX MIHAI STOENESCU

ARMATA, MAREŞALUL ŞI EVREII

editura rao

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
STOENESCU, ALEX MIHAI
Armata, mareşalul şi evreii / Alex Mihai Stoenescu.
- Ed. a 2-a, rev. - Bucureşti: Editura RAO, 2010
ISBN 978-606-92676-1-5

94(498)"19" Antonescu, I.
929 Antonescu, I.

Editura RAO
Grupul Editorial RAO
Str. Turda nr. 117–119, Bucureşti, România
www.raobooks.com
www.rao.ro

ALEX MIHAI STOENESCU
Armata, mareşalul şi evreii

Ediţia a doua revizuită şi adăugită

2010

ISBN 978-606-92676-1-5

Nu vom uita niciodată că, în perioada cea mai întunecată a Europei, în perioada nazistă, românii au salvat viețile multor evrei de aici, 400 000 de evrei, care au venit în Israel și au contribuit și contribuie la construirea Israelului; ei iubesc Israelul, dar nu și-au uitat iubirea pentru România, și-au păstrat cultura românească. Pentru aceasta, doresc să mulțumesc poporului român și să îi spun că aceasta este o prietenie care nu se va termina și care va continua multă vreme în viitor, nu doar în istorie. Mă simt aici ca acasă, mă simt ca într-o țară prietenă, și nu vorbesc doar despre trecut, ci și despre viitor.

SHIMON PERES
Președintele Israelului
august 2010
(Declarație oficială
cu ocazia vizitei în România)

CUVÂNTUL AUTORULUI LA EDIŢIA A DOUA

Aşa cum mă aşteptam, *Armata, mareşalul şi evreii* a fost întâmpinată cu ură, violenţă de limbaj şi acuze din partea extremiştilor români şi evrei. Pe de o parte, unii nu-mi iertau înfăţişarea clară şi coerentă a erorilor mareşalului Antonescu, gravele sale deficienţe de conducere, iar, pe de altă parte, extremiştii evrei mă atacau pentru demontarea profesionistă a propagandei sovietice din care aceşti extremişti se hrănesc. Acuzat în acelaşi timp de a fi agent Mosad şi legionar, evreu şi naţionalist român, mi-am dat seama foarte curând că opera mea atinsese esenţa lucrurilor, că efortul meu de a rămâne cât mai obiectiv lovise direct în hrana propagandistică a extremismului ambelor tabere. Atât extremismul antisemit, cât şi extremismul antiromânesc sunt demontate piesă cu piesă în această carte şi probabil acesta este motivul principal pentru care *Armata, mareşalul şi evreii* rămâne în picioare şi după 12 ani de la prima ediţie.

Ediția de față a volumului *Armata, mareșalul și evreii,* care este o operă de cercetare profesionistă, cu respectarea criteriilor metodologiei istorice, a criteriilor științifice privind interpretarea izvoarelor și cu obligația de a prezenta informația în mod obiectiv, reprezintă un sondaj dificil și riscant într-unul dintre cele mai delicate subiecte ale istoriografiei române. Pentru actualizarea textului la problematica contemporană am inclus în această ediție un capitol nou despre „negaționism“ și un capitol cu legislația „memorială“ emisă între timp în România.

Autorul
August 2010

CUVÂNTUL AUTORULUI LA EDIȚIA ÎNTÂI

Numai ideea că aș putea scrie o carte cu un astfel de subiect mi-a alertat câțiva prieteni și i-a pus pe alții într-o postură dubitativă: Ce urmărește? Pentru că, într-un mediu cu istorie viciată, exploatată propagandistic între postura eroico-mitică și naționalismul de ultimă oră, a scrie despre evrei poate însemna crearea unei platforme politice sprijinite de aceștia, o înregimentare în rândul forțelor sănătoase ale națiunii – adică a deveni un „bun român“ –, o distrugere a oricărei cariere în orice domeniu sau pur și simplu o nebunie.

Motivația mea este departe de orice astfel de calcule și teorii. Refuz isteria zonelor obscure. Am pornit să cercetez arhivele – și, vai!, ce opreliști stupide am întâmpinat – din convingerea că avem o „problemă“ și că ea constă de fapt în imaginea falsă pe care o alimentăm despre conținutul ei. Am mai constatat că vechile acuze aduse evreilor au fost reluate în forme primitive la o jumătate de secol după evenimentul tragic al războiului, ca și cum întârzierea noastră

economică ar fi doar expresia unei încremeniri într-o istorie care curge doar prin vecinătatea poporului român. Acestor atacuri li se răspunde cu la fel de vechi șabloane ale propagandei sovietice.

Am curajul să afirm că subiectul ține astăzi în esență doar de istorie și că este exploatat numai de cei care au interesul să trăiască din cadavrul unei propagande păguboase. Pe de o parte sunt acei extremiști români care caută iar un vinovat, un complice sau un planificator misterios al situaț iei critice pe care o străbatem, iar pe de altă parte sunt extremiștii evrei care profită de remanența propagandei sovietice în istoriografia română pentru a acoperi cu un strat de frivolitate fenomenul aderenței la comunism a unei părți importante din comunitatea evreiască și a impune o imagine de participantă la Holocaust din partea României. Acuzațiilor că evreii au omorât, că au distrus și au ocupat țara li se răspunde că Armata, eventual Antonescu și românii au omorât, au distrus și au exterminat. România a fost un caz particular în Europa și mai toate fenomenele legate de conflictul dintre evrei și autorități trebuie nuanțate. Altfel, tratarea maniheistă a problemei va naște un conflict artificial în interiorul democrației și în absența evreilor. Mai adaug și credința că sentimentul de teamă al unor români față de „puterea mondială“ a evreilor, care ar fi dispusă să „pedepsească“ România este exagerat, ieșit din sfera realităților politice. Mă declar îngrijorat mai degrabă pentru faptul concret că, în ciuda imaginii dilatate despre această putere mondială, problema fundamentală a evreilor – existența sigură în teritoriul național – nu este nici

astăzi rezolvată. Am greși grav dacă am adăuga acum alte argumente – mai ales pentru că sunt artificiale – într-o luptă dusă de un stat care, în fond, are în substratul său existențial același principiu cu statul român: legitimitatea istorică. Este ciudat cum nu se observă că, silită să străbată o lungă perioadă tranzitorie, România are nevoie de un aliat care să înțeleagă dificultățile transferului de mentalitate de la conceptul legitimității istorice – depășit prin consistența marilor tratate internaționale – spre cel al performanței politice față de un standard democratic.

Prin această carte încerc să arăt extremiștilor de ambele semne că brutalitatea antisemită și șantajul imagologic exersat pe evenimente necunoscute în desfășurarea lor complexă, ci numai prin ecoul unei propagande insidioase, nu fac decât să se alimenteze reciproc. Până la urmă, la fel ca în faptul tragediei româno-evreiești din anii războiului, fiecare dintre părți ajunge să servească o nouă ideologie străină și să alimenteze o nouă tragedie.

Așez, așadar, acest studiu în spațiul gol dintre românul dezinformat și evreul salvat în România de la Holocaust și care continuă să tacă.

Noiembrie 1997

PREAMBUL

O analiză asupra comportamentului Armatei române și al conducătorului ei între anii 1940–1944 nu poate fi condusă coerent decât exclusiv printr-o proiecție în contextul epocii. Acesta a fost dominat de starea de război și de legile acestuia. Evaluarea conjuncturii care a determinat anumite atitudini (responsabile sau iresponsabile) pornește de la principiul că decizia politică a influențat și influențează atitudinea armatelor. Chiar în situația unei dictaturi militare intervin condiționări politice interne și externe care impun conducerii de circumstanță să acționeze ca factor politic, oarecum specific în formele sale de manifestare, dar supus până la urmă aceleiași reguli. Cazul în care șeful statului este și comandantul Armatei a fost și continuă să fie comun, regimul fiind acela care scoate în proeminență diferențele. România a avut între 1940 și 1944 un regim autoritar al cărui defect principal a fost lipsa vieții politice interne legal constituite și liber desfășurate, iar consecința cea mai gravă a acestui defect a fost slăbirea substanțială a rezervei politice viabile. Dar perioada antonesciană din istoria României a reprezentat până la catastrofă doar faza finală

a unei crize politice acute, care șubrezise în timp democrația parlamentară, diminuând-o până la figurație. Nu a fost vorba de o enormă fatalitate, ci de construcții eronate, conjuncturale și organic fragile la nivelul structurilor politice, cu rădăcini adânci și strâmbe la începuturile statului modern român. Nedreptățile făcute României în 1940 au găsit un teren slab, ruinat de partizanatul ilogic și de prăpăstii insurmontabile între partide și personalități; pe scurt – o democrație incompletă, minată în orice moment de abuz. Abia după analiza slăbiciunilor statului român, putem discuta despre tensiunile și presiunile externe, la care țara a reacționat în conformitate cu idealurile naționale cunoscute ale poporului român, cu practica și experiența sa juridică sau cutumiară. România suferise un cataclism politic în iunie 1930, când lovitura de stat anticonstituțională (cunoscută cu termenul impropriu de „Restaurație“) a reprezentat în fapt ruperea echilibrului politic intern și debutul degradării treptate a instituțiilor fundamentale ale regimului democratic. Atunci, regele legitim al țării a fost detronat și România a fost aruncată într-o aventură politică. Dacă putem admite că dictatura regală instaurată în 1938 a avut cu preponderență o motivație în criza politică internă, tot ceea ce a urmat în cadrul regimului totalitar din România, în timpul și după al Doilea Război Mondial, a fost puternic condiționat din exterior.

Agresiunile politice și militare ale marilor puteri europene îndreptate împotriva României au găsit în statul nostru un partener slab pregătit politic și militar, o țară cu activitate externă

defensivă și nu ofensivă, cu alianțe inoperante și cu o structură economică dezordonată.[1]

Participarea României la războiul împotriva U.R.S.S. a avut o justificare foarte bine definită prin propaganda epocii, dar transparentă a devenit abia astăzi; modul de abordare și durata acesteia s-au înscris în categoria generală a legilor războiului.

Nici o analiză care se dorește profundă și obiectivă nu poate ocoli erorile politice și militare ale mareșalului Antonescu, la fel cum nu le poate expune fără prezentarea contextului în care au fost luate deciziile sale strategice. Ca eveniment dramatic, sângeros și brutal, războiul nu a scutit nici un stat beligerant de încălcări ale normelor dreptului umanitar, de la reacții și riposte dure față de acțiuni, atacuri și agresiuni desfășurate în afara legislației internaționale, într-o situație în care întreaga lume se afla angajată direct sau indirect în conflagrație. Asupra statelor funcționau condiționări teritoriale, economice și tradiționale cu impact determinant pentru comportamentul militar. În același context, legislația internațională a timpului era extrem de fragilă și în bună măsură depășită de modificarea conceptelor militare, precum și de evoluția armelor. Este deja cunoscut că, la Procesul de la Nürnberg, amiralul Dönitz, ultimul șef al Reichului, a fost condamnat doar la 10 ani de închisoare, deoarece s-a constatat că „germanii ar fi dus un război pe

---

[1] Sublinierile din text aparțin autorului.

mare mai curat decât Aliații“[1]. Bombardarea orașelor și dreptul de represalii rămân încă în discuție și astăzi. Raportul între *terorist* și *partizan* continuă să fie o interpretare politică și mai puțin juridică.

Încercarea de a reglementa situația geopolitică a lumii după al Doilea Război Mondial a stabilit direct cedarea statului român în sfera de influență comunistă, cu toate consecințele rezultate din acest act convenit între Marile Puteri. Condițiile concrete în care s-a hotărât destinul României pentru următorii 45 de ani sunt deja cunoscute, dar ele pornesc indubitabil de la situația României de inamic al Statelor Unite, Marii Britanii și Uniunii Sovietice, cu care a luptat și cărora le-a produs pierderi, îndeplinind toate atributele beligeranței. Dacă dorim să evidențiem o situație particulară a României în acest conflict, arătând că a fost forțată fără altă soluție la această poziție – anormală de fapt și de drept –, va trebui să privim cu toată obiectivitatea ansamblul actelor de politică externă ale Marilor Puteri în legătură cu România și să arătăm în ce măsură pot fi interpretate ca acte juridice care au influențat politica țării noastre. Astfel, insistența pentru recunoașterea caracterului oneros al Pactului Ribbentrop–Molotov și pentru identificarea tuturor consecințelor acestuia până la aspectele sale ultime caută să anuleze decizia internațională asupra unei vinovății totale, necondiționate a statului român la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Dar, din păcate, imaginea

---

[1] Joe Heydecker, Johannes Leeb, *Procesul de la Nürnberg*, București, Editura Orizonturi, 1995, p. 553.

de agresor este cea pe care continuăm să o purtăm, în bună măsură nemeritat.

Atât Germania actuală, cât și Rusia actuală au recunoscut formal ilegalitatea și caracterul nedrept ale Dictatului de la Viena și ale Pactului Ribbentrop–Molotov, dar substanța acestor recunoașteri este complet diluată și inoperantă în istoria imediată. Problema frontierelor a fost rezolvată prin Actul final de la Helsinki (1975) și reconfirmată la summitul de la Paris din 1990, unde U.R.S.S. a primit atestarea asupra modificărilor de graniță și a deplasărilor masive de populație făcute în interiorul imperiului său. Cheia ușii false în fața căreia se găseau statele din Centrul și Estul Europei la momentul liberalizării *perestroika* s-a numit statu-quoul configurației stabilite de U.R.S.S. în interiorul spațiului de dominație. Poate că acesta a fost chiar prețul reunificării Germaniei, în timp ce pe teritoriul Poloniei rămâne o enclavă rusă la Kaliningrad (Königsberg) – situată la 1 500 km de Rusia, peste Belarus și Lituania –, sudul Basarabiei rămâne la Ucraina după ce a fost colonizat masiv cu rusofoni, Tiraspolul este lipit Republicii Moldova, Peninsula Crimeea, Ucrainei etc. Practic, acolo unde Marile Puteri au avut interesul să rezolve problemele lăsate moștenire de război, au făcut-o, unificând Germania și dând garanții de securitate Poloniei, printr-un tratat care a reunit principalii învingători din război. Nimeni nu s-a gândit ca, anulând efectele Pactului Ribbentrop–Molotov pentru Polonia, ele să fie anulate și pentru România. Astfel, se reconfirmă tacit după aproape o jumătate de secol calitatea României de agresoare împotriva U.R.S.S., fără să se țină cont cum a

ajuns în acea situație. Astăzi, argumentele istorice au foarte puțină importanță; importantă este performanța politică în coordonate enunțate de doctrina democrației moderne. România rămâne să-și clameze nevinovăția, așa cum rămâne un stat învins la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și care și-a plătit toate datoriile.

De la Sarajevo, trecând prin București, Chișinău, Nagorno-Karabah, Groznîi și până în Insulele Kurile, al Doilea Război Mondial continuă din păcate să vegeteze încă viu în problemele sale nerezolvate. Una dintre ele este relația între cazul particular al evreilor din România, care nu s-a înscris în ceea ce numim convențional Holocaust (arderile în cuptoare), și cazul evreilor din provinciile răsăritene, unde evreii au fost declarați populație inamică.

I. PROBLEMA EVREILOR ÎN ROMÂNIA

Studiu cronologic

Pentru a înțelege exact raporturile evrei–români sau cele dintre *unii* evrei și *unii* români, așezând pe o suprafață analitică largă atât atitudinile oficiale, cât și cele particulare, găsesc potrivite câteva considerente de ordin istoric. Acestea mi se par necesare, deoarece starea conflictuală a diferitelor tipuri de relații nu a apărut peste noapte sau, și mai incorect, prin influențarea directă și unilaterală din partea nazismului. „Problema evreilor“ din România are rădăcini vechi și s-a format pe un fond psihologic, economic și politic cu accente contradictorii. Afirmând drepturile inalienabile ale poporului român în teritoriul său național, nu putem ignora condiția dramatică a populației evreiești, ca entitate fără stat, risipită într-o *diasporă* întinsă pe aproape întreg globul și urmărită de o tragedie multiseculară. Contextul acestei lucrări trebuie precizat de la început: *Evenimentele dramatice pe care le analizăm aici s-au petrecut în intervalul 1940–1942, înainte de declanșarea de către Germania nazistă a „soluției finale“.*

După unii analiști, nu întotdeauna exacți în aprecieri, evreii ar fi fost ultimii *migratori* ai Europei, ceea ce nu este corect în planul terminologiei istoriografice, chiar dacă a fost vorba despre mai multe deplasări de populație *(Aliyah)*. Noi continuăm să înțelegem prin migratori popoare barbare, prin semiți doar pe evrei, prin naționaliști pe extremiștii xenofobi. Nu caracterul eventual agresiv al prezenței evreiești în Europa, ci, dimpotrivă, agresiunile repetate la care au fost supuși evreii descriu fundamental trăsătura acestor deplasări. Așezarea lor într-un spațiu teritorial a reprezentat însă întotdeauna o decizie europeană, luată între Marile Puteri, și a fost soluția improvizată, vremelnică a unei contradicții între situația popoarelor europene stabile, constituite în națiuni, state naționale sau entități statale esențial definite, și o populație atipică, alogenă, privită de regulă drept extracontinentală. Altfel spus, niște *intruși* de care fiecare căuta să scape într-un fel. În cazul României, „chestiunea modificării statutului de străini și a acordării de drepturi evreilor nu a apărut ca o consecință a evoluției normale a societății românești în faza ei de modernizare, după modelul Europei occidentale, ci a fost impusă, în mare măsură din afară, de către puterile europene“[1]. Secolul al XIX-lea, decisiv pentru întreg Centrul și Estul Europei, a fost rupt în două de anul 1848, care a produs răsturnări fundamentale în conceptul de imperiu laic sau ecleziastic, astfel că evoluția politică a celei de-a doua jumătăți a fost mult mai accelerată decât în primele cinci decenii.

[1] Leon Volovici, *Ideologia naționalistă și „problema evreiască“*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 27.

Micile comunităţi evreieşti prezente în statele feudale româneşti nu au reprezentat vreodată până atunci „o problemă“. Aceasta a apărut mult mai târziu.[1]

1. Încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, mase compacte de evrei sunt presate de regimul ţarist către vest, populaţia fiind terorizată şi în parte decimată prin „pogromuri sistematice de mare amploare“, după afirmaţia făcută în România la 17 martie 1994 de Radu Ioanid, director al Registrului Naţional al Supravieţuitorilor din Muzeul Holocaustului de la Washington (afirmaţia este uşor pleonastică, deoarece *pogromul,* prin definiţie, este *o acţiune sistematică* organizată de autorităţi împotriva populaţiei evreieşti). O autoritate recunoscută pentru istoria evreilor, Josy Eisenberg, consemna: „Evreii nu fuseseră niciodată admişi în Rusia propriu-zis. Faptul anexării Ucrainei, în secolul al XVII-lea, a noii Rusii şi a Crimeii, apoi a teritoriilor poloneze în secolul al XVIII-lea, a fost cel care i-a introdus, prin forţa lucrurilor, pe evrei în Imperiul ţarist. (...) Evreii au fost de fapt cantonaţi într-un fel de vast ghetou, numit zonă de rezidenţă (Ucraina, Crimeea, Bielorusia, Lituania); le era interzis să se stabilească în Rusia Mare. Densitatea şi omogenitatea maselor evreieşti puneau în faţa regimului o problemă politică. Acesta a fost de părere că, pentru a-i integra, evreii trebuiau întâi rusificaţi. În acest scop, ţarul Alexandru I a vrut să impună în 1804 un vast

---

[1] Această cronologie urmăreşte informaţii selectate, sprijinite pe autoritatea morală şi ştiinţifică a surselor, eliminând informaţia partizană.

program de reforme social-economice, culturale și religioase. Evreilor li s-a interzis îndeletnicirea de hangiu; ei trebuiau expulzați din sate; erau încurajați să practice agricultura; cei care se apucau de activități industriale sau meșteșugărești beneficiau de reduceri de impozite; școlile le erau deschise; studierea unei limbi (care putea să fie rusa, polona sau germana) devenea indispensabilă pentru exercitarea unor funcții de răspundere; prerogativele rabinilor erau diminuate, iar activitățile lor, strict controlate. Acest plan a favorizat promovarea socială și culturală a unei minorități de evrei, a mărit mizeria economică a majorității evreilor, dar, lovindu-se de nenumărate rezistențe (mai ales din partea evreilor), a eșuat. După 1815, țarul a luat o serie de măsuri represive și a redus zona de rezidență“[1]. Ministrul de justiție țarist Konstantin P. Pobiodoneștev va reproduce în câteva fraze politica Rusiei: „Există un singur drum pentru soluționarea problemei evreiești: să evacuezi o treime, să convertești o treime la creștinism și să persecuți treimea care a rămas“[2].

2. Situația evreilor din Europa a reprezentat o preocupare pentru Marile Puteri, în sensul rezolvării problemei naționale, iară nu a celei individuale, după înfrângerea Franței napoleoniene. Actul Emancipării lansat de Revoluția Franceză, care a adus libertatea individului și a deschis

---

[1] Josy Eisenberg, *O istorie a evreilor,* București, Editura Humanitas, 1993, pp. 260–261.
[2] Theodor Herzl, *Excerpts from his Diaries,* New York, Scopus Pub. Comp., 1941, p. 49.

calea națiunilor moderne, a avut un efect contrar asupra evreilor din Europa. Națiunea se definea, așa cum a rămas și astăzi, prin teritoriu. Pe străzile Vienei, evreii erau strigați „HEP! HEP!“, prescurtarea de la sloganul medieval spaniol: *Hierosolyma Est Perdita* („Ierusalimul este pierdut“), simbol al unei îndoite realități – apartenența evreilor la vechea provincie Palestina și tragedia diasporei. Caracterul particular al religiei ebraice introducea și ea o nuanță de diferențiere, la care se adăuga moștenirea cea mai grea: conflictul fundamental și pe alocuri fundamentalist cu Creștinismul. Printr-un decret din 1808, Napoleon instituia o perioadă de 10 ani în care evreii Imperiului Francez aveau obligația să se integreze civilizației europene și „să înceteze a mai fi o națiune străină“. Măsura s-a dovedit nerealistă. În Epoca marilor libertăți enunțate de Revoluția Franceză și apoi în Epoca Națiunilor s-a dezvoltat, în rândurile intelectualității germane, franceze și britanice, ideea că evreii sunt și ei o națiune și că ar trebui să se constituie în națiune. Ideea se lovea de aceeași problemă a teritoriului – o națiune trebuie să fie creatoare de stat. Cum soluția unui stat al evreilor părea imposibilă în Europa, a fost lansată ideea integrării, a asimilării evreilor în civilizația europeană, prin integrarea lor totală în sistemul de libertăți oferit de statul modern. Acest proiect se lovea de interesul natural al evreilor de a-și păstra identitatea, prin conservarea tradițiilor ancestrale, a sistemului propriu de organizare și, mai ales, a religiei. Ghetoul era un simbol al acestei separații.

La Congresul de la Viena (1814–1815), care a stabilit precedente fundamentale în promovarea ideilor de civilizație modernă și de umanism, problema evreiască a devenit un subiect distinct și important pe ordinea de zi. Fără a intra în detaliile dezbaterilor și ale negocierilor de culise, trebuie subliniat că Congresul a generat o Constituție a Confederației Germane (8 iunie 1815), care consfințea principiul egalității condițiilor de acces la drepturi civile și politice pentru creștinii de orice rit și, totodată, obliga conducerea statelor germane să „amelioreze situația civilă a celor care profesează religia iudaică în Germania“ și să asigure participarea acestora la drepturile civile, cu condiția ca aceștia „să se supună tuturor obligațiilor impuse celorlalți cetățeni“[1]. Aceasta era ideologia integrării, a asimilării populației iudaice în națiunile europene, care era însă condiționată de renunțarea din partea evreilor la anumite aspecte particulare ale modului lor de trai și la unele reguli ale religiei. Pentru atitudinea statelor europene față de aceste norme, introduse prin reglementările Congresului de la Viena, a fost lansat termenul de „toleranță“, care admitea implicit că evreii sunt o populație străină, greu de integrat civilizației creștine europene, dar care trebuie protejată. Problema acută se punea în Rusia, unde se desfășura asimilarea forțată, cu alternativa sa violentă – pogromul. În memoriul pe care l-a înaintat preotul englez Lewis Way țarului Rusiei, la 5 octombrie 1818, se

---

[1] Max James Kohler, Wilhelm von Humboldt, *Jewish Rights at The Congresses of Vienna (1814–1815) and Aix-La-Chapelle (1818)*, New York, The American Jewish Committee, 1918, pp. 27–28.

preciza, la punctul 1, că „trebuie stabilită o corespondență generală cu privire la israeliți în toate părțile lumii", iar la punctul 3 se menționa că evreii „trebuie să renunțe la acele legi ale lor care se opun legilor țării în care locuiesc"[1]. Dincolo de divizarea pe care o crea o astfel de soluție în rândurile comunităților evreiești, liderii politicii europene erau și ei divizați în adepți ai integrării graduale, care țintea secret destructurarea tradițiilor evreiești și în final creștinarea lor, și adepți ai accesului imediat la drepturi civile, care admitea astfel posibilitatea existenței unor „enclave" iudaice în Europa și, totodată, posibilitatea unei emigrări masive ulterioare spre un stat al lor, dar extraeuropean. Marele savant german Wilhelm von Humboldt, reprezentant al Prusiei la Congresele de la Praga, Viena și Paris și care fusese influențat în educația sa de profesorii evrei ai cercului Lessing-Mendelssohn-Nicolai, a intervenit în Congresul de la Viena cu faimosul memoriu „Referitor la schița noului sistem legislativ pentru evrei" (17 iulie 1809), în care se sistematizau pentru prima oară principiile de bază ale problemei evreiești: problema evreiască nu este un subiect care poate fi rezolvat izolat, de fiecare țară în parte, ci este o problemă internațională; poporul evreu dovedește „un atașament încăpățânat la obiceiurile sale primitive și o remarcabilă putere a rezistenței pasive", motiv pentru care refuză asimilarea; esența problemei lor este „un fenomen ecleziastic și de istorie a lumii" și nu poate fi rezolvat printr-un decret; cele trei metode de

---

[1] *Ibidem*, pp. 54–55.

abordare a subiectului sunt: „1. asimilare. 2. distrugerea modelului lor ierarhic. 3. reglementarea locului lor de așezare“[1]. Ulterior, odată cu publicarea corespondenței sale intime, s-a descoperit și motivația principală a atitudinii lui Humboldt în problema evreiască. Aceasta era *împiedicarea afluxului evreilor estici către Germania,* pentru că, „deoarece Prusia a acordat aproape în întregime drepturi pentru evreii ei, ar fi mai bine pentru noi ca o astfel de legislație să aibă caracter general, căci altfel toți evreii se vor năpusti la noi“[2]. Totodată, el va cere includerea unor prevederi de universalizare a drepturilor pentru evrei în Articolul XVI din Constituția Germanică, „astfel încât evreii să nu fie atrași prea mult în Prusia de circumstanțele faptului că evreii săi se bucură de privilegii mai mari aici decât în alte părți ale Germaniei“[3].

Toate aceste dezbateri și decizii au avut un efect direct asupra Principatelor Române și apoi asupra României.

3. Sub domnia țarului Nicolae I (1825–1855) prigoana evreilor ia dimensiunile calvarului, dublat și de recrudescența violentă a antisemitismului european, care n-a avut doar o componentă rusească, ci o adevărată psihoză în Occident (Franța, Germania, Austria au excelat). În privința Rusiei însă este de subliniat că antisemitismul a atins cotele masacrului sistematic spre sfârșitul secolului al XIX-lea, după cum afirmă tot Josy Eisenberg: „Începând din 1881 și

[1] *Ibidem,* pp. 71–72.
[2] *Ibidem,* p. 33 (Scrisoare din 4 iunie 1815 către soția sa).
[3] *Ibidem,* p. 36.

până la Primul Război Mondial, istoria evreilor din Rusia înregistrează un șir aproape neîntrerupt de legi excepționale (mai ales, diverse *numerus clausus)* și violențe populare. Pogromurile au avut loc cu complicitatea, câteodată activă, a autorităților guvernamentale. Desfășurarea lor era mereu aceeași: o răscoală populară animată de câțiva conducători devasta cartierul evreiesc pe o perioadă care putea merge până la mai multe zile. Trupele sau poliția interveneau în general atunci când masacrele, jafurile și violurile atingeau paroxismul. Evreii din Rusia au trăit într-o teroare continuă, într-o atmosferă care amintește cele mai îngrozitoare jafuri din Evul Mediu“[1].

Este suficient să ne imaginăm masa de evrei care refuza rusificarea, ocuparea în agricultură, interzicerea tradițiilor și obiceiurilor de cult, deplasându-se către vest, ocupând teritorii aflate în afara „zonei de rezidență“ impuse de țarism. Simultan, țări central-europene se opun imigrației masive, Polonia fiind un stat cu grave probleme naționale, mutilat și sfârtecat de Marile Puteri, Ucraina generând o violentă mișcare naționalistă, iar Ungaria, conform unei doctrine clasice, fiind statul cu cea mai mare forță coercitivă de asimilare. Ea îi obliga pe evrei la adoptarea limbii, tradițiilor și educației maghiare, politică la care se adăuga, evident, influența atitudinii antisemite austriece. Emigrările în America au fost favorizate la timp.

La 12 martie 1939, încercând să justifice legile rasiale, guvernul român a emis un document denumit *Memoriu,*

---

[1] Josy Eisenberg, *op.cit.*, p. 283.

adresat statelor occidentale de care România se simțea legată și obligată, dorind să arate dinamica emigrației evreiești: „În România veche, la începutul secolului al XIX-lea, de abia se constată prezența a vreo trei mii de familii evreiești. În 1820, acest număr de abia ajungea la 4 855. Din acest moment, teritoriul românesc devine teatrul unei adevărate invazii. În 1859 numărul lor a atins deja cifra de 118 922 de persoane. În 1899, el s-a dublat din nou, atingând cifra de 269 000 de persoane. În mai puțin de un secol, prin urmare, elementul evreiesc din Vechiul Regat a sporit cu peste două mii la sută *(l'élément juif de l'Ancien Royaume s'est accru de plus de deux mille pour cent)* și aceasta nu printr-o creștere normală a populației, ci printr-un aflux neîncetat de noi imigranți“[1].

4. Riscul unei emigrări masive în Occident, precum și unele considerente politice internaționale, determină o reacție a Marilor Puteri, în sensul blocării elementului iudaic în țările din Est, dincolo de Imperiul Austro-Ungar. Acolo se aflau țări în faze incipiente ale statalității moderne. România era în această situație, cu un teritoriu al marilor sensibilități naționale, cu aspirații majore pentru unitate națională și cu importante probleme legate de obținerea suveranității și independenței sale. La polul opus, Anglia se situa în fruntea eforturilor pentru drepturi și libertăți acordate evreilor, atât datorită influenței financiare a acestora în insulă, cât

---

[1] Biblioteca Academiei Române (în continuare se va cita: B.A.R.), Arhiva istorică, fond XXIV, dosar nr. 3 342, f. 16 (originalul în lb. franceză).

și pentru pericolul pe care-l reprezentau oscilațiile teritoriale ale unei populații compacte într-un spațiu european sau oriental, care puteau pune serioase probleme relațiilor Imperiului Britanic în interiorul zonei sale de interese și vizavi de Imperiul otoman.

Imigrarea unui număr exagerat de evrei pe teritoriul românesc (raportând cifrele estimate de istorici la populația de atunci a Moldovei) a avut o cauză: violențele Imperiului țarist, și un context favorizant: natura tolerantă a poporului român, dar privită ca spațiu spiritual încă relaxat, cu dezvoltări economice și sociale lente, cu o religie tradițională care ieșise de câteva secole din coordonatele sale militante. Statutul internațional al provinciilor românești era expresia aranjamentelor strategice ale Marilor Puteri, în special ale Imperiului țarist și ale celui otoman, care priveau teritoriile locuite de români drept spațiu de manevră politică, de negociere și schimb. În 1810, Marea Britanie negocia cu Imperiul țarist un schimb între Basarabia și câteva insule din Marea Caraibilor. „Căutând mai târziu o altă soluție, de data aceasta de ordin politic, Adair (Sir Robert Adair, ambasadorul Marii Britanii la Constantinopol – *n.n.*) informa Poarta la 23 martie 1810 de intențiile sale de a supune cabinetului britanic o propunere de compromis menită a determina Rusia țaristă să încheie pace cu otomanii și să obțină totodată ieșirea lui Alexandru I din alianța cu Napoleon: «Situația în acest moment este următoarea: Rusia insistă asupra (stăpânirii) provinciilor dunărene. Turcia refuză categoric să (i) le cedeze. Nu există nimic altceva ce ar putea fi acceptat de Rusia în locul lor? Și nu ar putea Anglia

să-i găsească un echivalent în alte părți ale lumii? Rusia a privit adesea cu ochi jinduitori spre Indiile de Vest (coloniile britanice din regiunea Mării Caraibilor – *n.n.).* Ele, sigur, ar putea fi de cea mai mare importanță pentru ea. Independent de valoarea lor intrinsecă, Rusia ar putea, prin posedarea lor, să-și recupereze propriul comerț, care este acum în întregime în mâinile Americii».“[1] Iar doi ani mai târziu Rusia reușea să smulgă jumătate din trupul Moldovei istorice „fără o umbră de legitimitate“. Pe fondul acestui tratament, împingerea populației evreiești din Imperiul țarist spre Moldova a reprezentat o manevră abuzivă, de forma unui debușeu, dar, de data asta, „vărsând“ într-un spațiu național sute de mii de oameni. În același secol, Cecil Rhodes declara: „Ideea mea cea mai scumpă este rezolvarea problemei sociale, anume: pentru a salva de la un război civil ucigător cele 40 de milioane de locuitori ai Regatului Unit, noi, oamenii politici colonialiști, trebuie să cucerim noi teritorii pentru plasarea prisosului de populație, pentru a dobândi noi piețe în vederea desfacerii mărfurilor produse în fabrici și în mine“[2]. Sigur că, într-o astfel de concepție, fenomenul migrator semnalat în secolul al XIX-lea la granițele Moldovei părea un fapt minor pentru imperii cu vaste dezvoltări teritoriale, dar foarte important pentru cei care reprezentau obiectul acestor strategii.

---

[1] Paul Cernovodeanu, „Basarabia“, în *Memoria,* nr. 1/1990, p. 61.

[2] Camil Mureșan, *Imperiul britanic,* București, Editura Științifică, 1967, p. 313.

5. Începând din 1895, Theodor Herzl, jurnalist austriac, corespondent al ziarului *Neue Freie Presse* la Paris, concepe un proiect de constituire a unui stat evreu, pornind de la ideea înfiinţării unei naţiuni evreieşti printr-un congres. Ideea i-a venit la Paris, pornind de la concepţia filozofică dubioasă că „statul este o noţiune abstractă", că „Statul bisericesc" (catolic) există fără teritoriu, iar teritoriul în sine este numai o manifestare concretă a statului. Abordându-l pe baronul Moritz von Hirsch, care finanţ ase emigrarea individuală a 20 000 de evrei în Argentina, şi cerându-i să contribuie la sprijinirea constituirii unui stat evreu în Palestina, acesta îi răspunde: „Emigrarea va fi singura soluţie. Încă mai există suficiente state care să fie cumpărate"[1]. Herzl nu a abandonat proiectul său, care se concretizează în lucrarea *Statul evreu (Der Judenstaat)*, şi îşi continuă demersurile la sultanul Imperiului otoman, la marele duce al Casei de Baden, la prim-ministrul Marii Britanii, la ţarul Rusiei, având în cap viziunea dramatică a destinului care îi aştepta pe evreii din Europa: „Ne vor goni din unele ţări şi ne vor ucide în altele, acolo unde vom găsi refugiu"[2]. Cu sultanul Abdul-Hamid a negociat ocuparea unui spaţiu la sud de Munţii Capadociei, cu Canalul Suez la sud, apoi în zona El-Arish, dar sultanul refuză constituirea unui stat acolo, chiar şi sub suzeranitate otomană. În legătură cu această formulă, marele duce de Baden îi va declara lui Herzl: „O cale ar putea fi soluţia menţinerii demnităţii suverane a sultanului, asemănător

---

[1] Theodor Herzl, ***Excerpts from his Diaries,*** p. 9.
[2] *Ibidem,* p. 16.

cu soluția aleasă pentru vechile Principate Dunărene; iar în ce privește ce s-ar putea întâmpla mai târziu *(zâmbește),* să spunem că într-o generație, ei bine, nu știm ce se mai poate întâmpla“[1]. Era soluția faptului împlinit. Totuși, sultanul oferea colonizarea în Mesopotamia, Anatolia sau Siria. În notația de la 23 octombrie 1902 din *Jurnalul* lui Theodor Herzl apar pentru prima dată detaliile întrevederii de o oră cu prim-ministrul Marii-Britanii, Joe Chamberlain. Herzl a cerut atunci Ciprul, zona El Arish și Peninsula Sinai, la care Chamberlain a răspuns că nu poate vorbi decât pentru Cipru. Înțelegerea prevedea și finanțarea cumpărării de pământ în Cipru, astfel încât „musulmanii să fugă din insulă, iar grecii să-și vândă proprietățile și să se mute la Atena sau în Creta“[2]. Întors dintr-o călătorie în Orientul Apropiat, prim-ministrul britanic va relua discuția cu Herzl, anunțându-l (consemnare din 27 aprilie 1903) că „am văzut o țară pentru voi în călătoria mea și aceasta este Uganda“[3]. Herzl a fost înclinat să accepte, pe considerentul că Uganda este în apropierea Palestinei și că ulterior poporul evreu se va muta în Țara Făgăduiței, profitând de o conjunctură favorabilă.

„Papa Pius al X-lea, care l-a primit pe Herzl (scriitor evreu ungur, promotorul sionismului prin Congresul de la Basel din 1897 – *n.n.)* după al șaselea Congres, a declarat că nu poate să se opună acestei mișcări, dar refuza s-o sprijine: «Evreii nu l-au recunoscut pe Domnul nostru; în

---

1 *Ibidem,* p. 48.
2 *Ibidem,* p. 101.
3 *Ibidem,* p. 106.

consecinţă, nu putem recunoaşte poporul evreu». Cu toate acestea, după ce proiectase un timp să facă din El-Arish, în Peninsula Sinai, un cămin evreiesc, Chamberlain a propus mişcării sioniste Uganda. Aceasta a constituit ocazia unei dezbateri dramatice la cel de al şaselea Congres. Herzl, care, dacă definim sionismul prin conţinutul său istoric şi cultural, e fără îndoială cel mai puţin sionist dintre sionişti, s-a alăturat acestei propuneri. Credinciosul său secund şi prieten, Max Nordau, a exclamat: «Avem nevoie de un azil de noapte, loc de odihnă pentru persecutaţi». Majoritatea Congresului l-a aprobat."[1] Fuseseră Ţările Române alese pentru un astfel de azil? Argumentele *pro* sunt mult prea numeroase.

6. O reacţie oficială împotriva pătrunderii elementului alogen s-a înregistrat sub domniile lui Alexandru Vodă Ghica şi Alexandru Moruzi, aşa cum consemnează Ioan Lupaş: „Ca o nouă năpastă se abătură asupra ţăranilor *jidovii,* căci prin veacul al XVII-lea începură a cumpăra moşii de la răzeşii sărăciţi, iar în veacul al XVIII-lea se întâlnesc ca orândari/arendaşi luând în arândă şi dreptul de crâşmărit. Traiul rău şi lipsa de treabă în timpul iernii alungau pe ţărani în crâşmă. Aşa se iciură în satele româneşti aceşti oameni stricacioşi. Plângeri s-au ridicat destule împotriva lor şi s-au găsit voievozi ca Alexandru Vodă Ghica şi Alexandru Moruzi, care au oprit aşezarea evreilor la sate,

[1] Josy Eisenberg, *op.cit.*, p. 307.

dar fără folos“[1]. O altă reacție a fost înregistrată în primul proiect de Constituție a Moldovei (1822) care cuprindea 77 de articole și l-a avut ca autor probabil pe tânărul boier Ionică Tăutu. Prin acest proiect se cerea: „să fie opriți străinii să cumpere moșii, mai ales evreii, «nefiind lucrători de pământ, să nu fie îngăduiți a se mai înmulți cu venirea din alte părți»!“[2]. Textul acesta impune un comentariu explicativ. Tipul de reacție este nuanțat; el vizează *proprietatea asupra pământului, ca formă de expresie a apartenenței naționale,* pe de o parte, iar pe de alta ilustrează raportul real între *autohton* și *imigrant,* primul acceptând prezența celuilalt, dar pronunțându-se împotriva înmulțirii numărului celor nou-veniți. Textul reprezintă un exemplu al mentalităților, care operau o distincție clară între *drept imuabil* și *toleranță.* Astfel, indiferent că pe teritoriul românesc sentimentul național se manifesta în forme culte (la intelectualitate) sau profane (în rândul țărănimii), proprietatea asupra țării, a celei asupra moșiei sau a celei asupra pământului individual reprezentau aspecte ale națiunii în ansamblul său. Precizarea mi se pare importantă, deoarece unii analiști evrei înclină să privească fenomenul emigraționist din Moldova – și, mai ales, reacția populației românești – ca pe ceva firesc, în ce privește deplasarea evreilor, și cu totul nefiresc în ce privește atitudinea românilor. Pe aceste teze se lansează imaginea unui român care nu prea știa cărui popor și cărei țări îi aparține, precum și aceea că românii au

---

[1] I. Lupaș, *Istoria Unirii Românilor,* București, Fundația Culturală Regală „Principele Carol“, 1937, pp. 195–196.
[2] *Ibidem,* p. 224.

devenit o *națiune* undeva între secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Tezele fundamentează o teorie aberantă, care pune în simultaneitate și drept așezarea evreilor din Rusia în România și formarea națiunii române. Acest gen de teorii alimentează cu predilecție reacțiile naționaliste. Istoricii evrei au posibilitatea să înțeleagă că premisele false nasc întotdeauna „false probleme“, care n-ar trebui să-i mai mire! Eroarea persistă și datorită confuziei între termenul „națiune“, interpretat de ideologia comunistă drept o formă istorică de comunitate umană, apărută în perioada de trecere de la feudalism la capitalism, și expresia „națiune modernă“, căreia îi este proprie exclusiv definiția de mai sus, națiunea fiind o mare comunitate umană instalată de regulă pe același teritoriu și care posedă o unitate istorică, lingvistică, culturală, economică, ceea ce împinge adecvarea termenului la perioadele statalității incipiente a poporului român (secolul al XIII-lea).

Ultima definiție a națiunii din *Dicționarul explicativ al limbii române* combină formula veche cu concepte noi, ale ultimelor decenii, pentru a acoperi și expresia *națiune modernă*. Între națiunea română din secolul al XIII-lea și cea de astăzi există deosebiri importante doar în registrul numeric – în ce privește poporul român și minoritățile semnificative – și în privința dispariției unor etnii vechi, precum și în aportul de etnii moderne, dar nesemnificative. De asemenea, evoluția limbii a însoțit conștiința etnică. Fundamental este că și atunci, ca și astăzi, națiunea română se structurează în jurul poporului român, nucleu istoric inatacabil. Naționalismul secolului al XIX-lea n-a contestat propriu-zis statutul

minorităților, ci apariția și dezvoltarea condiționată a unei noi populații, atipice, chiar în momentul în care elita intelectuală a poporului român definea națiunea modernă. Grupuri iudaice existau pe teritoriul României cu multe secole în urmă și nu avem temei să contestăm că evreii trăitori pe pământ românesc începând cu secolul al XIII-lea n-ar fi fost parte a națiunii române constituite atunci, fie că se găseau în Țara Românească, în Moldova sau în Transilvania, alături de sași, secui, greci, tătari etc. Confuzia care se mai face este între poporul român, ca entitate etnică, și națiunea română în forma sa de comunitate constituită istoricește într-un stat medieval începând cu secolul al XIII-lea. Așadar, definiția oficială acoperă întregul proces istoric, dar și realitatea actuală: „Comunitate stabilă de oameni, istoricește constituită ca stat, apărută pe baza unității de limbă, de teritoriu, de viață economică și de factură psihică, care se manifestă în particularități specifice culturii naționale și în conștiința originii și sorții comune“. Dacă am încerca acum să folosim acest concept la cazul concret al problemei evreiești din timpul marii terori țariste, am putea reconstitui cumva câte ceva din substratul mentalităților naționaliste românești din secolul al XIX-lea:

a. Evreii nu erau considerați comunitate stabilă; chiar evreii afirmau că țara lor este în altă parte și se îndreaptă spre ea.

b. Evreii fuseseră istoricește constituiți într-un stat propriu, dar au fost izgoniți din el (sec. I d.Hr.), aceasta fiind în esență drama emigrației milenare; comunitatea evreiască tradițională și istorică din România – întâlnită, de exemplu,

în actele oficiale ale marilor domnitori români – era constituită ca parte a națiunii române, iar cea venită în ultimul val imigraționist – nu.

c. La acea epocă (secolul al XIX-lea) se putea vorbi de asimilare în interiorul conceptului unității de limbă și de teritoriu doar în privința evreilor pământeni.

d. Faptul atestat deja în mod concludent că evreii nou sosiți au ocupat numai o parte a valorilor naționale românești, și anume un fragment al economiei, îi transformă în ceea ce numim astăzi imigrație economică, concretizată prin suportul imediat și fundamental al așeză rii/stabilirii în România și mai puțin prin cauzele imigrației; priviți din acest punct de vedere, integrați lingvistic sau nu, evreii sosiți recent s-au constituit fără dubiu în parte a națiunii române moderne pe măsură ce au devenit rapid creatori ai unui segment din valorile fundamentale ale națiunii române moderne.

e. Rezistența mentalităților și structurilor feudale a transformat acest proces economic într-un subiect politic adoptat de noua burghezie românească, perpetuat prin realimentare demagogică, cu toate că, pe măsură ce se dezvoltau structurile statului democratic în România, evreii își diversificau contribuția și în domenii neeconomice (spiritual, sănătate, imobiliar etc.).

f. Conștiința originii comune a fost iarăși un prag psihologic greu de trecut, valabil însă pentru întreg spațiul european, care asimila comunitățile evreiești în cel mai bun caz drept populație tolerată, în sensul ideilor de la Congresul de la Viena, deși era vorba despre evrei locali.

g. „Soarta comună“ nu a funcționat ca un concept politic, ci ca unul istoric, deși, în momentul în care istoria „a venit peste țară“, dramele teritoriale, politice și sociale i-au lovit în egală măsură pe români și pe evrei.

O viziune liberală asupra națiunii a existat, dar ea s-a izbit de aceleași rezistențe psihologice, la care – nu trebuie neglijat – chiar evreii europeni au contribuit atât prin inconsecvență – în privința opțiunii liberale –, cât și prin consecvență, în privința rigidității religioase. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, filozoful francez Ernest Renan dădea expresie unei imagini proprii despre națiune: „Să ai o glorie comună în trecut și o voință comună în prezent. Națiunea așadar este o mare solidaritate, constituită pe sentimentul sacrificiilor făcute împreună și pe cel al sacrificiilor la care este dispusă încă. Ele presupun un trecut și pot fi rezumate printr-un fapt tangibil: consimțământul, dorința clar exprimată de a continua să trăiască împreună“[1]. În aceeași epocă, politicilor naționaliste li se opuneau liderii comunităților evreiești care refuzau integrarea: „Emanciparea nu este o soluție pentru poporul evreu. Nu au nevoie de ea, pentru că «patria» lor nu este Ungaria, ci Palestina“[2], iar „elementul religios ortodox (de orientare extremă) socotea dăunătoare atât emanciparea, cât și direcția sionismului politic“[3]. Alimentând un conflict de interese naționale, atât

---

[1] *Revue Encyclopédique*, 1892, Paris, p. 1 569.
[2] Moshe Carmilly-Weinberger, *Istoria evreilor din Transilvania (1623–1944)*, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 148.
[3] *Ibidem*, p. 149.

liberalii, cât și evreii au fost striviți de componenta dinamică a politicilor naționaliste în două războaie mondiale, cu toate că iudaismul european se reformase fundamental prin opera lui Moses Mendelssohn (1729–1786) în structura religioasă mozaică mai laxă[1].

Unele surse evreiești, prezentând de o manieră obiectivă realitatea imigraționistă, îi scot practic pe evreii nou-veniți din terminologia consacrată a națiunii: „Aceste trei comunități (din Transilvania, Basarabia și Bucovina – *n.n.)* erau în mod substanțial străine de limba și cultura române; erau despărțite de istoria lor, de perspectiva asupra tradiției iudaice, de organizarea lor internă, de statutul civic și de compoziția lor socială“[2]. La momentul formării statului național unitar toate minoritățile aveau o tradiție de existență pe pământ românesc și se integrau perfect principiilor dreptului pozitiv (situație, de altfel, recunoscută prin declarația de la Alba Iulia). Masa de evrei străini din nordul și nord-estul țării fusese însă încorporată în mod natural, odată cu provinciile revenite la patria-mamă în 1918. Pentru a combate un drept al acestora la emancipare a fost lansat termenul de *invazie,* ca eveniment nedorit, artificial și „agresiv“ (componenta economică) pe care România Mare l-a moștenit. Reacția naționalistă se întemeia pe dreptul istoric, adică tocmai pe acel principiu care, la masa unde Marile Puteri trasau noile frontiere în Europa, își trăia începutul agoniei.

---

[1] Heinrich Heine, *Contribuții la istoria religiei și filozofiei în Germania,* București, Editura Humanitas, 1996, p. 120.

[2] Leon Volovici, „Romanian-Jewish intelectuals after World War I: Social and Cultural Trends“, în *Jewish Problems in the U.S.S.R. and Eastern Europe (SHVUT 16),* Tel Aviv, 1993, p. 313.

În fapt, populația evreiască s-a așezat pe teritoriul românesc în contextul unor evoluții politice violente din Imperiul țarist, forțată să emigreze, agresată și masacrată, găsind aici un spațiu tolerant, un cămin vremelnic pentru un destin cutremurător, considerându-se ca nefiind nici în drept, nici în ordinea morală să emită pretenții care să-i ofere un statut național teritorial. Ea a fost privită întotdeauna ca o minoritate alogenă, privată de drepturi în mai toate regiunile Europei, ghetoizată sau îngrădită în „spații rezidențiale", asimilată forțat sau expulzată. „Comunitățile evreiești integrate recent sunt cu adevărat străine, prin cultură și limbă, de mediul românesc, cu un procent ridicat de burghezie integrată în viața economică."[1]

Drama evreiască a secolului al XIX-lea a fost aceea că ultimele mișcări de populație iudaică s-au suprapus pe fenomene sociale și politice europene care conturau trecerea la statalitatea modernă pe continent. Aceasta a fost marcată peste tot de naționalism. Negarea acestei realități cu argumentele legislației internaționale actuale, cu drepturile fundamentale ale omului, care în acea epocă abia se nășteau într-un întreg proces revoluționar, reprezintă o eroare cu consecințe negative asupra procesului de eliminare completă a fenomenelor antisemite, xenofobe. În momentul în care inaugurezi un text cu formula: „Originea latină, «descoperită» cultural cu un secol în urmă (al XVII-lea – *n.n.),* la care s-a adăugat ulterior și asumarea unei descendențe dacice, au fixat componentele unei identități etnice, devenită

---

[1] Leon Volovici, *Ideologia naționalistă ...*, p. 42.

un adevărat «mit al identității», datorită poziției particulare a românilor, izolați într-o masă de popoare de origine slavă“[1] sau folosești surse de mâna a treia pentru a susține o conștiință națională foarte târzie la români, sigur că nu te poți aștepta la îmbrățișări. În cele mai multe cazuri, afirmațiile de acest gen se adaugă altor concepte eronate, care fac un serviciu enorm extremismului antisemit. Teoriile „întârzierii“ conștiinței naționale sunt contrazise de papii care au avut orgoliul să scrie în secolul al XIII-lea despre „națiunea valahilor“ și credințele lor: „Dar Roma a înțeles și partea de rezistență «națională» care se ascundea sub refuzul de a accepta ierarhi străini și de aceea a preconizat instituirea unui ierarh catolic, vicar episcopal, «potrivit acelei națiuni». Observația papei e de însemnătate capitală nu numai pentru că semnalează rezistența românilor din afara Carpaților împotriva dominației străine și a manifestărilor ei pe plan bisericesc, dar mai ales pentru că dezvăluie, fie și numai indirect, legătura strânsă dintre «confesiune» și «națiune» încă din acea vreme“[2] sau de situația în care trebuie să se fi aflat (conform teoriei conștientizării târzii) Nicolaus Olahus atunci când a primit de la Ferdinand de Habsburg, în 1584, diploma de înnobilare cu următorul conținut: „Așa sunt începuturile tuturor neamurilor celor prea lăudate, între care românii, neamul tău, nu sunt cei mai de pe urmă,

---

[1] *Ibidem*, p. 23.

[2] Șerban Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea*, București, Editura Enciclopedică, 1993, p. 182. (Asupra recunoașterii românilor ca națiune – *natio*– de către Sfântul Scaun, vezi prof. dr. Ion Dumitru-Snagov, *Monumenta Romaniae Vaticana*, București, 1996).

despre care se știe că sunt prăsiți din Roma, doamna și stăpâna împărățiilor, și s-au așezat într-o parte a Daciei cele prea bogate, care se zice Țara Muntenească sau Valahia"[1]. Își poate închipui cineva o scenă în care marele umanist român află care sunt originea și identitatea sa de la Ferdinand de Habsburg?! Absurd și inoperant pentru analiza lucidă, obiectivă a fenomenelor de incidență între români și evrei. Istoria tragediei evreilor din Europa nu are nevoie de invenții doctrinare și legitimări teritoriale, atât timp cât substanța ei era întoarcerea pe teritoriul național, în Palestina.

Teoria falsă a conștientizării târzii se sprijină pe confuzia dintre „conștiința națională" (denumită ca atare sau altfel, în forme fruste, populare) și „comportamentul naționalist" apărut foarte târziu – ca reacție –, confuzie care provine din necunoașterea istoriei sau din rea-voință, cu scopul de a proiecta românilor o imagine de popor naționalist, pe fondul deteriorării moderne a semnificației acestui termen. Istoricii evrei onești sunt înșelați în analizele lor obiective de faptul că la această premisă falsă nu s-a răspuns decât cu propagandă de tip comunist și cu naționalism ilogic.

Una dintre erorile „clasice" făcute de unii istorici evrei este interpretarea daco-românismului drept un sindrom al „obsesiei" identității naționale la români, a dorinței de a-și justifica existența ca națiune printr-o istorie foarte îndelungată, activă și continuă, printr-o legătură directă între daci și români. Astăzi este ridicol să mai pui sub semnul întrebării această continuitate, care nu mai are decât relevanțe

[1] N. Stoicescu, I. Hurdubețiu, ***Continuitatea daco-romanilor în istoriografia română și străină,*** București, Editura Politică, 1984, p. 10.

istoriografice. Confuzia provine din faptul că fenomenul daco-românismului este privit ca un concept produs de afirmarea *identității naționale* din secolul al XIX-lea, când el a fost în realitate un concept al afirmării *unității naționale*. A apărut în Transilvania și a îmbrăcat forme multiple, de la onomastica de sorginte romană, existentă în mod curent în celelalte provincii și refolosită în semantica originală, până la procesul complex al Marii Uniri din 1918. Marea apropiere a celor două concepte – folosite în lupta pentru emancipare națională într-un continuu coerent și eficient, până la urmă – a fost speculată pentru a se încerca o justificare a implantului imigraționist.

Esențial pentru erorile legate de fenomenul consemnat în secolul al XIX-lea este că, prin afirmarea unui drept de apartenență la națiunea română istorică, analiștii evrei enunță implicit o discontinuitate între națiunea română istorică și cea modernă, astfel încât evreii „noi" s-ar fi instalat în România în virtutea unui drept istoric și ar fi trebuit să fie tratați ca atare. Prin aceeași eroare ei continuă să acuze burghezia naționalistă că s-a comportat injust. Mai mult, este invocat antisemitismul ca o „creație intelectuală", adică artificială, deși, așa cum am văzut, însăși ideea de stat evreiesc a fost o creație intelectuală.

Privirea critică pe care trebuie să o arunce un cercetă tor obiectiv asupra naționalismului care a construit și potențat statul român modern nu are voie să-l proiecteze pe acesta dintr-o extremă în alta. Putem fi ironici și necruțători cu exagerările demagogice și cu legislația protecționistă, dinilor care le-au generat. Personalitățile politice românești

ale secolului al XIX-lea n-au manifestat un antisemitism întemeiat pe ura de rasă, cu toate că recent au apărut și astfel de aserțiuni necontrolate: „sentimentele antiiudaice au acompaniat nașterea identității naționale colective și au persistat și după realizarea eliberării și unificării tuturor provinciilor țării"[1] sau „întreaga structură politică a României era pervertită de bigotism antisemit"[2]. Acest tip de afirmații absurde pregătesc întotdeauna afirmațiile exagerate și false despre agresiunile antisemite din perioada 1940–1942. În același text, relația privilegiată româno-franceză ar fi avut un caracter „schizofrenic". Scriind *Istoria românilor sub Mihai-Vodă Viteazul,* Nicolae Bălcescu avea ocazia să construiască paralele istorice între masacrarea creditorilor de către domnitorul român la 13 noiembrie 1593 și încercarea de îndepărtare a elementului evreiesc din Principatele române în timpul său. Dar intervenția sa menajează sensibilitățile: „Pe lângă turci, vreo câțiva evrei fură măcelăriți. Aceasta nu izvorî dintr-o netoleranță, dar căci evreii, atunci în mare favoare pe lângă turci și sultan, se împreunau cu turcii, prădau țara și făceau stricăciuni"[3], cu toate că în cronica lui Baltazar Walter, pe care o folosea des drept sursă, se preciza că evreii s-au purtat după datina lor, ca totdeauna[4]. În

---

[1] Jean Ancel, *Antonescu și evreii,* Tel Aviv University, 1990, p. 214.
[2] *Ibidem,* p. 215.
[3] Nicolae Bălcescu, *Opere,* vol. II, București, Editura Academiei Române, 1953, p. 43.
[4] Șlomo Leibovici-Laiș, „Pagini de istorie a evreilor în «Response» rabinice și alte surse istorice", în *Studia et acta historiae iudaeorum Romaniae* (în continuare se va cita: *SAHIR),* vol. II, București, Editura Hasefer, 1997, p. 51.

corespondența sa cu Dimitrie Sturdza, marele scriitor și om politic Ion Ghica îi trata pe evrei de la individ la individ, după caracterul și comportamentul fiecăruia, fără generalizări etnice. La 11/23 octombrie 1871 îi scria din Ghergani: *„Le Juif que j'ai pris à Adgiud m'a admirablement conduit jusqu'à Rimnic où j'arrive à huit heures le lendemain"*[1]. Șapte ani mai târziu, scriindu-i lui Sturdza de la Paris, Ion Ghica făcea alt portret unui evreu: *„Son ami Bleichroder qui m'a fait l'effet du Juif le plus sale, le plus vaniteux et le plus bête de la terre"*[2].

În ciuda insistențelor demagogice ale vremii, care accentuau segregaționismul evreilor, la nivelul deciziei fenomenul integrării evreilor în statul român primea mesaje clare din partea lui Mihail Kogălniceanu: „Tineretul de religiune izraelită trebuie de a fi crescut în vedere de *a face parte din națiunea română* și, prin urmare, trebuie ca și învățământul său să fie românesc"[3]. Iar în circulara din 1 decembrie 1860 Kogălniceanu făcea o invitație directă: „și voi tineri de origine izraelită, lăsați prejudețele și fricele părinților voștri. Cum v-am mai spus altă dată, v-o zic și acum: pe băncile școlilor noastre, în șirurile Armatei noastre, stă viitorul vostru. Intrați dar în oaste; camaraderia ce sub steag veți contracta cu românii creștini va fi chipul cel mai nimerit ca să ștergeți antipatiile ce insuflă coreligionarii voștri"[4].

---

[1] Victor Slăvescu, *Corespondența lui Ion Ghica cu Dimitrie Sturdza (1860–1880),* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice", seria III, tomul XXV, mem. 28, 1943, p. 78.
[2] *Ibidem,* p. 97.
[3] *Apud* Dumitru Vitcu, *Emanciparea evreilor români în gândirea și practica politică kogălniceană,* în *SAHIR,* vol. II, p. 131.
[4] *Ibidem,* p. 133.

Această invitație oficială a fost urmată în prea mică măsură. Apoi, după ce fenomenul asimilării a luat o anumită amploare[1], a fost exagerat „pericolul economic".

Încheind această paranteză, sunt de consemnat și câteva aspecte interne, care au ținut de viața politică a românilor în același veac agitat. Astăzi este acceptat că prevederile privind „emanciparea izraeliților" din Proclamația de la Islaz (1848) erau un reflex al sprijinului masonic acordat revoluționarilor români, din care numeroși erau afiliați unor astfel de ordine. Ruperea acestor legături, pe fondul confruntării grupărilor politice moderne, a adus în prim-planul vieții politice românești partida liberalismului radical, națională și naționalistă. „Acțiunea de constituire a unui puternic partid liberal se izbea, tot în Moldova, de existența unor organizații masonice, care ființau încă de la începutul anului 1866 în numeroase orașe și se bucurau de concursul unor elemente moderate și conservatoare. (...) Un partid liberal puternic n-ar fi putut exista paralel cu o asemenea organizație, bazată printre altele și pe puternice legături în mediul politic francez. De aceea, cei doi fruntași liberali (I.C. Brătianu și C.A. Rosetti – *n.n.)* își propuneau s-o submineze din interior, urmărind ca apoi să netezească drumul constituirii Partidului Liberal."[2] În același timp, latura naționalistă, radicală a programului „partidului roșilor" avea destule accente nerealiste, forțate, care depășeau

---

[1] David Schaary, „Jewish Culture in Multinational Bukowina between the World Wars", în *SHVUT 16,* Tel Aviv, 1993, pp. 283 și urm.

[2] Apostol Stan, *Grupări și curente politice în România între Unire și Independență (1859–1877),* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, pp. 192–193.

posibilităţile practice de emancipare ale tânărului stat român. Mai mult decât atât, ele ar fi putut deveni periculoase, generând o intervenţie străină, dacă n-ar fi existat factorul ponderator al liberalismului centrist şi al Partidului Conservator. „Cu excepţia lui Alexandru Ioan Cuza, nici un politician nu a putut face o serioasă carieră politică mizând pe un program exclusiv antisemit, pentru că antisemitismul era, în grade diferite, implicat în politica marilor partide naţionale, de direcţie liberală sau conservatoare.“[1] Demersul „roşilor“, deşi exagerat, avea totuşi o bază reală: „După cum remarca şi consulul francez de la Iaşi într-un raport că tre ministrul său de externe din 17 iulie 1867, prezenţa masivă a evreilor în economia Moldovei devenise o problemă acută. Ei ocupau poziţii importante în mai toate sectoarele vieţii economice. În oraşe deveniseră proprietari a numeroase imobile, fiind grupul cel mai puternic care poseda capitaluri disponibile împrumutate în condiţii cămătăreşti. Dacă legislaţia în vigoare le-ar fi permis să dobândească bunuri rurale – mai sublinia diplomatul francez – o bună parte din solul Moldovei ar fi încăput în mâinile lor“[2]. Adăugând că liberalii radicali au introdus în politica statului român modern manevra mişcărilor de stradă, a revoltelor locale şi a manifestaţiilor violente, este totuşi de precizat că evreii nu constituiau obiectul expres al acestor mişcări, dar că „problema evreilor“ făcea parte din enunţurile lor. Scopurile politice erau cu mult mai înalte şi vizau modificări structurale ale statului, astfel că aspectele antisemite se

---

1 Leon Volovici, *Ideologia naţionalistă ...*, p. 39.
2 Apostol Stan, *op.cit.*, p. 192.

compuneau în argumentații secundare, de foarte multe ori demagogice. Astăzi putem ajunge la concluzia că poporul român și Biserica sa națională intrau într-o nouă perioadă militantă, zgomotoasă – e adevărat și o dovedește Caragiale cel mai bine –, dar câștigarea independenței cu arma în mână n-a fost nici pe departe un act demagogic. Oricât de severă ar fi o analiză asupra istoriei românilor, aceasta a fost creată și parcursă de români.

Cauzele apariției „problemei evreilor din România“ au fost, în aceeași măsură, interne și externe. Populația evreiască era eterogenă social, fiind compusă din indivizi școliți, așa cum am arătat – cunoscători ai regulilor administrației, ai unor meșteșuguri, erau practicanți ai comerțului și ai cametei, de regulă bucovineni –, și dintr-o majoritate săracă și greu adaptabilă la activități agricole propriu-zise, asociată cartierelor mărginașe ale orașelor, mahalalelor sau satelor limitrofe. Și unii, și alții au găsit, mai ales în Moldova, o structură economică feudală învechită și conservatoare, o proprietate agricolă concentrată la vârf și o masă țărănească pauperă și foarte slab alfabetizată. În studiul istoric emis de Ministerul pentru Minorități în 1939 și prin care se argumentau legile de românizare există recunoașterea realistă a tabloului socio-economic al României din momentul „invaziei“ evreiești: „Principatele române se găseau la acea epocă la începuturile vieții lor sociale și politice datorită dominației turcești și nesiguranței în care se desfășura viața lor națională. Din această pricină nu existau decât două clase sociale bine determinate: clasa conducătoare formată din boieri, mari proprietari de

pământuri rurale, și clasa țărănească ce ducea o viață aspră de iobăgie fiind înfeudată marilor proprietari. O clasă intermediară, o burghezie propriu-zisă, nu exista. Nici nu avea cine s-o formeze“[1]. Practic, nu se poate vorbi despre apariția și dezvoltarea comerțului și a industriilor moderne în Moldova fără elementul evreiesc, acela care a reprezentat vectorul dinamic al evoluției economice provinciale. S-a adus uneori argumentul că evreii practicau o camătă veroasă, dar lucrurile trebuie nuanțate. Ca să faci camătă, ai nevoie de un capital solid, dobândit sau adus. Nefiind angajați direct în principala activitate economică: agricultura, este de presupus că a existat o importantă parte de capital *adus* în Moldova (individual sau al comunității) și că, prin camătă, în lipsa unui sistem bancar coerent, s-au pus la dispoziție sume destinate investițiilor. Că este vorba de investiții și mai puțin de mari cheltuieli neproductive, pare cel mai probabil, deoarece a proliferat sistemul ipotecilor, evreii neputând deveni proprietari agricoli. Așa s-ar explica inclusiv dobândirea proprietăților imobiliare. Un studiu din 1946 arăta: „Capitalul străin a venit sub formă de mărfuri aduse de negustori și diverse firme, dar și sub formă de numerar lichid. Printre primii bancheri, se aud nume consacrate: Derussi, Halfon, frații Elias, Hilel Manoach, Iacob Marmorosch ș.a. (...) toată opera de dotare, înzestrare și modernizare a țării până în

---

[1] Arhiva Națională Istorică Centrală (în continuare se va cita: A.N.I.C.), fond Ministerul pentru Minorități, dosar nr. 30/1939, f. 109.

primul război mondial a fost subvenționată, dacă nu în întregime datorată capitalismului străin“[1].

Pe de altă parte, frecvența nemulțumirilor față de „falsificarea rachiului“ de către cârciumari evrei dezvăluie și o altă sursă de capital, indubitabil ilicită. Totuși, mi se pare incorect să se afirme că evreii au „acaparat“ comerțul și mica industrie, că „au pus mâna“ pe structurile incipiente ale capitalului moldovean, atât timp cât nu „le-au luat“ de la cineva. A fost un proces acumulativ, care a avut același ritm cu procesul de capitalizare. În momentul în care Kogălniceanu a afirmat că două mii de mari proprietari de pământ nu pot reprezenta o națiune și că națiunea își are adevărații reprezentanți în țăranii români, se identifica astfel intrarea poporului român într-o nouă etapă istorică, deoarece marii proprietari feudali ai românilor – boieri, dregători și domnitori – fuseseră timp de secole adevărații reprezentanți ai națiunii, politica și interesele lor naționale fiind argumentele decisive ale supraviețuirii în condițiile geografice și politice date. În momentul în care poporul devenea, prin liberalism, factorul de „protecție“ națională, prin *proprietate și educație instituționalizată,* proprietatea în sine crea clase și straturi sociale ale unei noi puteri naționale, iar instituțiile culturale, instrumente ale afirmării acesteia. Incapabilă de asimilare (forțată sau pașnică) a elementului evreiesc, administrația românească s-a rezumat la reacții legislative pentru a proteja proprietatea agricolă de înstrăinare și circulația monedei. N-a fost o fatalitate, n-a fost un „război național“,

---

[1] *Independența economică,* nr. 3–4/1946, p. 3.

ci o realitate istorică: *statul român modern s-a născut cu acest corp străin în trup, pe care a încercat în mai multe rânduri și feluri să-l elimine și nu a reușit, românii și evreii rămânând să conviețuiască astfel. Ceea ce nu s-a acceptat cu încăpățânare a fost realitatea că formarea națiunii moderne române – în sensul procesului complex, revoluționar din a doua jumătate a secolului al XIX-lea – a fost un salt istoric care a impus și caracterul legitim și participativ al minorității naționale evreiești.* În momentul în care regimul proprietății a fost stabilit, România a devenit stat independent, iar comunitatea evreiască a acceptat permanența relativă pe teritoriul român, integrându-se lingvistic, social și economic, încât nu a mai existat nici o justificare pentru a considera această minoritate ca „antinațională". Eroarea politicii românești a fost că nu a încercat să folosească această situație ca pe un avantaj și a speculat intensiv particularitățile religiei iudaice.

Dar mai exista o componentă a „problemei evreiești", cea externă. Tratând România ca pe un spațiu pentru debușeu etnic, Marile Puteri au exercitat presiunile politice și economice cunoscute, care într-adevăr făceau din problema evreiască un „caz", inclusiv un subiect de reacție. Un proces economic și social lent, dar cu avantaje de ambele părți, cu tendințele asimilatoare și integratoare vizibile, s-a transformat într-un „caz național" cu efecte negative atât pentru români, cât și pentru evrei. Tot ceea ce îi diferenția a fost îngroșat, tot ceea ce depășea firescul unei conviețuiri normale a fost hiperbolizat; dinspre Occident veneau semnale alarmiste, exagerate, uneori scandalos de false, veneau mesajele unei prese proaste și tot felul de presiuni

insistente, în timp ce în țară se construiau politici, platforme electorale și deputății care, lovind în statutul improvizat al evreilor, vizau sursele externe ale acelor presiuni.

1. Primul puseu reactiv serios a fost Constituția din 1866. Foarte lăudată astăzi, ea s-a structurat ca un act fundamental și esențial, minat parțial de contradicții. Prima a fost aceea că prezenta (cum se întâmplă astăzi cu Constituția din 1991!) o imposibilitate practică de trecere imediată din domeniul normei ideale la nivelul realităților sociale, economice, politice și culturale ale țării. A doua, că excludea anumite minorități de la drepturi publice. Este vorba despre două articole:

„Art. 7 – Însușirea de român se dobândește, se conservă și se pierde potrivit regulilor statornicite prin legile civile.

Numai străinii de rituri creștine pot dobândi împământănirea. (...)

Art. 10 – Nu există în stat nici o deosebire de clasă. Toți românii sunt egali înaintea legii și datori a contribui fără deosebire la dările și sarcinile publice. Ei singuri sunt admisibili în funcțiunile publice, civile și militare“[1].

Cu toate acestea, nu este corect să se afirme că statul modern român își făcuse din evrei un subiect de restricții, vizând direct o atitudine națională antisemită, deoarece

[1] *Monitorul. Jurnal oficial al României*, nr. 142 din 1/13 iulie 1866. Reamintim aici că Preambulul Constituției Statelor Unite ale Americii, adoptată formal la 4 iulie 1776, folosea încă de la prima frază formula „Noi, poporul Statelor Unite ...“, care se referea exclusiv la cetățenii bărbați albi, excluzând femeile și persoanele de culoare.

afirmarea națională a poporului și statului român modern a cuprins un ansamblu de măsuri spectaculoase și dure, care a atins sfere ce n-aveau nici o legătură cu evreii: lupta pentru unitate națională și teritorială, reformă agrară, reformă legislativă, secularizarea averilor mănăstirești, sprijinirea mișcărilor revoluționare bulgărești sau a colonizării bulgarilor, culminând apoi cu un război, toate acestea împotriva voinței Marilor Puteri sau cu folosirea în interes național a intereselor acestora. Așadar, problema evreiască doar se înregistra într-o lungă listă. Pe de altă parte, imaginea evreului opresat, miel al unui sacrificiu crud, este și ea departe de realitate. Poporul evreu nu este fundamental diferit de alte popoare, are proprii săi nonconformiști, savanți și infractori.

2. Rămâne unanim acceptat că principele Carol I a reprezentat una din marile șanse ale României. Dotat cu calități incontestabile, Carol I a fost conducătorul inteligent și răbdător al unei mari revoluții naționale. Iată ce consemna la prima întâlnire cu evreii din Moldova: „Apoi, plecarea mai departe, la Focșani. Aici, primise flori, arcuri de triumf și discursuri; participă și evreii cu obiceiurile lor ciudate. Acești neplăcuți conlocuitori ai Moldovei se înfățișează aici întâia oară prințului și el începe a înțelege cum a putut ajunge atât de puternică antipatia locuitorilor țării împotriva acestui neam străin“[1]. La 28 mai/8 iunie 1870, prințul regal de Prusia îi scria domnitorului român: „Veșnicele

[1] *Memoriile Regelui Carol I al României de un martor ocular,* vol. I, 1866–1869, București, Editura Scripta, 1992, p. 100.

agitații evreiești de la tine din țară sunt o adevărată calamitate; știu bine, cum îndeobște evreul trebuie deosebit de evreul vagabond din România și de aceea mă supăr totdeauna din nou, când vin știri de tumulturi levitice, în contra cărora puterile garante din afară ridică protest“[1]. La 17/29 iunie 1872, Carol I scria tatălui său: „N-am decât o teamă, ca evreii să nu sfredelească și stăruiască atât de mult pe lângă puteri spre a căpăta drepturi politice pentru coreligionarii lor din România, încât să ne silească a li le da. Asta ar duce la căderea actualului minister (guvern) și a oricărui alt cabinet. Acum câteva luni, izraeliții se mai bucurau aici de câteva simpatii în unele cercuri, dar de când au făcut atâta tămbălău în Europa, de când presa evreiască din toate țările atacă cu înverșunare România și vrea să obțină cu sila emanciparea evreilor, ei n-au nimic de sperat aici deocamdată“[2]. La 16/28 februarie 1873, o altă scrisoare către tatăl său: „Suntem învinuiți prin ziare că prigonim pe evrei, fiindcă noua lege a licențelor oprește pe evrei de a ține debite la țară. Dar aceasta este o măsură înțeleaptă și suntem hotărâți a respinge orice reclamație sau intervenție în privința aceasta. Trebuie să cunoască cineva satele din Moldova, ca să poată aprecia ce acțiune vătămătoare are evreul asupra populației țărănești cu rachiul lui falsificat“[3]. Presiunile au mers până la cazuri extreme și grosolane, cum a fost declarația lui Leon Gambetta: „Franța nu va recunoaște independența țării

---

[1] *Ibidem*, p. 102.
[2] *Ibidem*, p. 237.
[3] *Ibidem*, p. 264.

voastre fără ca voi să fi recunoscut drepturile civile tuturor evreilor, fără nici o distincțiune“[1].

Printr-o continuitate regretabilă, dar și din cauza restricțiilor perioadei comuniste, istoriografia română a ocolit o realitate dură: recunoașterea independenței României în urma războiului ruso-turc (1877–1878) și a României Mari, după Primul Război Mondial, au fost condiționate direct, inflexibil și pe alocuri brutal de acordarea cetățeniei tuturor evreilor intrați în România prin marile valuri imigraționiste. În *Nota comună* adresată de reprezentanții Marilor Puteri ministrului român al afacerilor străine la 20 februarie 1880, rezervele acestora erau transparente:

> *Guvernul (imperial, al M.S. britanice și al Republicii Franceze) nu consideră noile dispoziții constituționale, așa cum le-au fost aduse la cunoștință, ca răspunzând în întregime punctelor de vedere ce au animat Puterile semnatare ale Tratatului de la Berlin și, în particular, pe acelea din care rezultă necesitatea ca persoanele de rit necreștin domiciliate în România, neaparținând nici unei naționalități străine, să se supună formalităților unei naturalizări individuale.*
>
> *Cu toate acestea, încrezători în voința Guvernului princiar de a se implica din ce în ce mai mult în aplicarea acestor dispozițiuni, la gândirea liberală care a inspirat Puterile, luând act de asigurările formale care i-au fost date, Guvernul (imperial, al M.S. britanice și al Republicii Franceze), dorind să dea națiunii române o mărturie a sentimentelor lor de prietenie, a decis să recunoască, fără întârziere, principatul României ca Stat independent.*

---

[1] A.N.I.C., fond Ministerul pentru Minorități, dosar nr. 30/1939, f. 115.

În consecință, Guvernul (imperial, al M.S. britanice și al Republicii Franceze) se declară pregătit să stabilească relații diplomatice oficiale cu Guvernul princiar.[1]

După impunerea prin Tratatul de la Berlin, această nouă condiționare a introdus în viața politică românească o nouă frustrare, care a contribuit fundamental la construcția primelor forme organizate de antisemitism politic.

3. În toată perioada scursă până la sfârșitul secolului al XIX-lea, în timpul domniei principelui și apoi regelui Carol I, manifestări antisemite s-au declanșat și stins sporadic, fără amploare. Așa cum am arătat, la situația economică grea a țării se adăugau intervențiile grosolane ale Alianței Israelite din Occident, care acționa de o manieră greu de conciliat. Totuși, pentru sfârșitul secolului sunt de semnalat două fenomene noi: (a) orientarea unor vârfuri ale comunității evreiești către socialism și partide socialiste și (b) decizia administrației române de a proteja populația evreiască de la injoncțiuni. Pentru primul fenomen, s-ar putea dovedi suficient un citat dintr-o lucrare apărută în Israel: „Încă în 1893, sub influența ideilor lui Karl Marx, fusese creat Partidul Social Democrat al Muncitorilor din România, la întemeierea căruia rolul determinant l-a avut evreul Constantin Dobrogeanu-Gherea, fost Katz (este autorul primului program socialist în România). N-a rezistat mult acest partid, vreo șase ani. A fost reconstituit în 1910, sub denumirea de

---

[1] *Affaires étrangères. Documents diplomatiques. Questions de reconnaissance de la Roumanie (Livre Jaune),* Paris, Imprimerie Nationale, 1880, p. 15.

Partidul Social Democrat din România, cu *sprijinul esențial și al unor evrei* (amintesc doar câteva nume, dintre conducători): C. Dobrogeanu-Gherea, David Fabian, Ilie Moscovici, Max Vecsler, dr. Ottoi Călin, Max Goldstain, dr. H. Aroneanu-Bacău, dr. L. Ghelerter, Ghiță Moscu, Janeta Maltus, Leon Gheller-Iași, Constantin Graur, S. Emil, A. Toma, Barbu Lăzăreanu, Jacques Conitz, Lupu Morgenstern-Galați, Poldi Filderman-Bacău, doamna Brănișteanu (soția ziaristului), Paul Marc, A. Zalic, J. Lichtblau, I. Mayer, Iosif Reiter, dr. Sandu Lieblich, Jack Lespezeanu-Bacău, Ion Felea, George Silviu..."[1]. „Sprijinul esențial" va trebui luat ca o expresie peiorativă, fiindcă se pare că acesta era cam tot partidul. Este de amintit aici că respingerea propunerilor lui Herzl de către țarul Rusiei a avut ca motivație faptul că intelectualii evrei sunt angajați în organizațiile extremiste, anarhiste și comuniste, și că, „deși sunt 7 milioane din 136 de milioane de locuitori, evreii sunt angajați în partidele revoluționare în proporție de 50%"[2]. Cel de al doilea fenomen este ilustrat de o altă scrisoare a principelui Carol către tatăl său: „Opoziția a pus la cale prigoniri de evrei în județele Basarabiei, dar guvernul a luat îndată măsuri energice spre a restabili ordinea. Ziarele exagerează iar în chip extraordinar și vorbesc de sute de familii fără adăpost și de emigrări în masă de evrei în Dobrogea. Toate

---

[1] Marius Mircu, *Dosar Ana Pauker,* București, Editura Gutenberg – Casa Cărții, 1991, p. 23 (după Editura Glob, Bat Yam, 1991).
[2] Max James Kohler, Wilhelm von Humboldt, *op.cit,* p. 114.

acestea sunt iar scornituri. Toți reprezentanții marilor puteri trebuie să ateste că guvernul și-a făcut datoria“[1].

4. Aspectul legendar al mișcărilor țărănești declanșate din satul Flămânzi în 1907 a fost potențat de propaganda comunistă în scopuri doctrinare și populiste, evitându-se implicarea componentei etnice a acestui eveniment violent, care ducea inevitabil la evrei. Iată câteva extrase din raportul prefectului de Botoșani, Vasescu: „În ziua de 15 februarie a.c. am primit o notă telefonică de la Inspectorul comunal din plasa Hârlău, prin care îmi comunică că locuitorii din comuna Flămânzi, Frumușica și Rădeni s-au răscultat în contra arendașilor respectivi, cerând să se depue la Primărie contractele de angajamente agricole ce nu fusese depuse până atuncea, cu toate recomandațiile făcute de mine. Am dispus trimiterea a 20 geandarmi în localitățile sus citate și în ziua de 16 a.c. împreună cu dl Procuror local am pășit în localitate spre a ancheta. În comuna Flămânzi, la reședința comunei, am găsit vreo 400 locuitori. La întrebarea ce le-am făcut de ce se agită și ce caută în număr așa de mare la Primărie mi-au răspuns: Dl Mochi Fischer, actualul arendaș al moșiei Flămânzi, pe când se afla în proces cu Berman Iuster, care și el lucra în arendă moșia de la proprietarul, prințul D. Sturdza, a pus pe fratele său Avram Fischer și pe administratorul său Gh. Constantinescu de ne-a făgăduit că ne va da falcea de pământ cu 25 lei și falcea de imaș cu 15 lei, că vom fi bine tratați de administrație și ne

[1] *Memoriile Regelui Carol I*..., vol. II, *1869–1875*, p. 217.

va îndeplini nevoile noastre, ademenindu-ne cu rachiu și vin *pentru a stărui și noi pe lângă proprietarul moșiei D. Sturdza de a-i da lui moșia.* Asemenea promisiune și asemenea mijloace a întrebuințat și Berman Iuster pe lângă noi. Astăzi ne vedem în ajunul timpului de pus plugul pentru primăvară, fără contract de învoială pe la anul viitor, fără să știm unde vom putea semăna popușoii noștri de hrană și unde vom putea paște vitele noastre. Și când ne-am adresat Administratorului moșiei, G. Constantinescu, el ne-a spus că timpurile de promisiuni au trecut, că acum Dl Mochi Fischer a luat în arendă moșia, că a fost obligat să deie despăgubire un milion lui Berman Iuster și că acest milion cine are să-l plătească decât țăranii (...). Vedeți, domnule ministru, ce mijloace întrebuințează acești *jidani* pentru a specula și înfricoșa pe bieții locuitori. Locuitorii cer ca să vie singurul proprietar să agriculteze moșia, căci cu arendașul acesta nu mai pot trăi, că i-a sărăcit complectamente"[1]. Motivul a fost, așadar, dorința de emancipare a arendașului, încercarea sa de a înfrânge legea și a deveni proprietar de pământ. Jandarmeria Botoșani raporta la 23 februarie 1907: „Locuitorii din comunele Frumușica, Flămânzi, Rădeni și Deleni iar sunt agitați pentru terenurile agricole cu arendașii de origină evrei, pentru care domnul Prefect al Județului, având în vedere aceste agitații, a cerut Ministerului de Interne să dispună a se trimite de către Compania Ilfov un număr de 30 geandarmi cu un ofițer pentru care eu

---

[1] Arhiva Ministerului de Interne (în continuare se va cita: Arh. M.I.), Fond Registrul General, 1907, Telegrama nr. 13 935/ 22 februarie 1907.

anume raportez: Comandant Comp. Botoșani, maiorul Vasilescu."[1]. Prefectul revine cu un raport adresat ministrului de interne: „Răspund telegr. M. 9 791. Mai mulți locuitori din Deleni s-au prezentat la casele lui Iţic Aronovici, Leib Iţic, Moisa, cerându-le a se muta din comună, căci lor nu le trebuie *dughengii jidani,* prevenindu-i că, dacă nu se vor muta de bună voie, îi vor muta ei singuri, punându-le la dispoziție carele necesare fără plată; alte amenințări nu le-au făcut și nici nu i-au maltratat, nici furat, aceste fapte s-au constatat de însuși directorul prefecturii care, cu ocazia recrutării, se află în Hârlău"[2].

Ulterior, răscoala a luat amploare, dezvoltându-se în teritoriu din motive strict sociale și economice, cu toate că atitudini antisemite, ca parte a conflictului social, au mai fost înregistrate pe o fâșie lungă de moșii administrate de arendași evrei, din nordul Moldovei până la Galați. Dezvăluirea hărții reale a administrației agricole conduse de evrei pe o suprafață imensă a declanșat o reacție în Parlament, unde situația a luat proporțiile unei duble amenințări: țărănești și semite[3]. Titu Maiorescu însă găsea cauzele răscoalei într-o gravă greșeală politică petrecută în 1898, atunci când ministrul-prezident Sturdza a încheiat o alianță electorală la Iași cu grupul socialist „mic la număr, dar

---

[1] Arh. M.I., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei București, Telegrama nr. 4 589/ 23 februarie 1907.

[2] *Ibidem,* fond Registrul General, 1907, Telegrama nr. 14 361/ 24 februarie 1907.

[3] Vezi pe larg Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România,* vol. II, Ed. RAO, 2001, pp. 88–188.

primejdios prin fermentul de agitări țărănești"[1]. Titu Maiorescu sugerează o legătură între evrei și grupările socialiste, cu toate că scopurile erau divergente, și este cel puțin ciudat ca persoane care se luptau să devină proprietari aderau la ideologii de stânga! Aici se atinge poate unul din acele puncte foarte sensibile ale „problemei evreiești", deoarece ideea opresiunii, invocată de unii analiști evrei drept cauză a aderenței la socialism a conaționalilor lor, mi se pare inoperantă atât timp cât esența luptei pentru drepturi era proprietatea, subiect aflat în socialism într-o poziție opusă aspirațiilor minorității evreiești.Unii analiști văd o apropiere între religia evreilor și ideea comunitară, extrasă din Vechiul Testament și adoptată de ideologii evrei ai secolului al XIX-lea: „Legea mozaică, operă a unor utopiști exaltați și posedați de un puternic ideal socialist, cei mai puțin politici dintre oameni, era, ca și Islamul, exclusivă unei societăți civile paralele cu societatea religioasă. (...) Destinul poporului evreu nu era să constituie o naționalitate separată; acest popor visează întotdeauna ceva internațional"[2]. Eu văd mai degrabă o comunitate lipsită de drepturi și, în consecință, o pradă ușoară pentru propaganda comunistă. Acolo unde au existat reacții la prezența lor, s-a accelerat și procesul de adopție de către evrei a ideilor utopice. Lipsa unei patrii și drama permanentului exil au dat în Estul Europei speranța unei lumi a egalității, cu toate că și

---

[1] Titu Maiorescu, *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 252.
[2] Ernest Renan, *L'Antechrist*, Paris, Ed. Calman-Levy, 1924, p. 227.

comunitățile Vestului au cunoscut același miraj. Dar, acolo, statele erau foarte puternice.

5. Cu totul independent de particularitatea semită a declanșării răscoalei din 1907, s-a petrecut și episodul ofițerului de roșiori Ion Antonescu.

În ziua de 12 martie 1907, un grup de săteni – aproximativ 200, numiți în documentele vremii *mahalagii* – a încercat să pătrundă pe strada Domnească din Galați pentru a ajunge la Prefectură, în vederea „parlamentărilor" asupra învoielilor agricole. Sătenii au fost opriți la aproximativ 100 de metri de Prefectură de o grupă (12 soldați) condusă de Ion Antonescu. Misiunea ei era să-l însoțească pe procurorul Danielepolo, desemnat să discute cu sătenii, și să-l apere, în conformitate cu ordinele Ministerului de Război. În urma unei altercații între procuror și săteni, Ion Antonescu a ordonat deschiderea focului. Au murit pe loc 12 săteni și s-au înregistrat 3 răniți grav și 8 răniți ușor. Din telegrama nr. 7 488/12 martie 1907 trimisă de procurorul general Tătaru ministrului de justiție se reține descrierea sumară a incidentului: (generalul Vartiadi, comandantul lui Ion Antonescu) „mi-a declarat că *nici el, nici vreunul din soldați nu au fost atacați,* dar că a dat foc (a deschis focul – *n.n.),* văzându-se cu 12 soldați în fața unei mulțimi furioase, și deci în legitimă apărare". Textul nu este deloc convingător.

Analiza raportului întocmit de procurorul implicat direct în caz introduce o serie de amănunte importante: „La Galați, manifestanți din Vadu Ungurului și Lazoveni au pătruns în

oraș, până la o distanță de 150 metri de Prefectură, care veneau să devasteze orașul și să facă ravagii diferiților arendași ce se aflau în oraș. M-am dus printre ei, am căutat să-i liniștesc, mi-au opus rezistență, punându-mi mâna în piept. Le-am făcut de 3 ori câte 3 somațiuni și nu au voit să se retragă. Atunci, în imposibilitatea de a-i potoli și văzând starea gravă în care se află orașul, amenințat de manifestanți, am ordonat să se dea focuri. Primul foc a fost dat cu cartușe oarbe: manifestanții nu s-au retras; a doua salvă de pușcă a fost dată direct în manifestanți. Au căzut 5 morți și 7 răniți. Manifestanții erau în număr de 200–250"[1].

Incidentul are reflexe stranii în evenimente de debut ale revoluției din decembrie 1989, datorită unor particularități ale raportului *autoritate – cetățean* și, mai ales, *militar sub jurământ – manifestant*. Este vorba, în particular, de folosirea armatei în tulburări civile interne, în condițiile în care regulamentele militare destinate misiunilor de luptă nu fac distincție între inamic (pe care-l întâlnește în condiții de front sau în cele de incursiune) și manifestările mai mult sau mai puțin violente ale propriului său cetățean. Folosirea armei este și ea extrem de delicată, ca soluție instantanee, în fața unei mulțimi fără arme, cu arme albe sau atipice (topoare, bâte, coase, pietre etc.) sau cu arme vătămătoare, dar pe care nu le folosește. Și mai complicat este cazul în care doar câțiva au arme, le folosesc sau nu, dar se află în mijlocul unei mulțimi neînarmate. *De aceea, nu armata este cea mai autorizată să intervină în astfel de situații, datorită riscurilor*

---

[1] Arhiva Ministerului de Justiție (în continuare se va cita: Arh. M.J.), Registru general, 1907, nr. 7 493/ 12 martie 1907 și rezoluția nr. 1 245.

prea mari care pot afecta imaginea ei. Astfel, a rămas pentru istorie că armata a înăbuşit în sânge răscoala ţăranilor, adică a celor care „reprezentau poporul", majoritatea sa, adică exact ceea ce armata apără prin misiune naţională. La care se adaugă şi tragedia că tocmai ţăranii formau armata şi apărau ţara la nevoie. Iresponsabilitatea politică, influenţa nefastă a intervenţiei politicului în armată şi lipsa unui cadru legislativ elastic şi inteligent au dus la drama din 1907. În cazul particular de la Galaţi s-au produs mai multe erori:

a. o subunitate militară cu ordin să apere clădirea Prefecturii trebuia să se limiteze exclusiv la apărarea acesteia, unde, prin eventuala forţare a pătrunderii se îndeplinesc condiţiile regulamentare pentru ripostă; ieşind în stradă pentru a interveni într-o manifestaţie, subunitatea îşi asumă riscurile unei forţe poliţieneşti, substituindu-se prerogativelor acesteia, dar pentru care nu are mijloace: reţineri, arestări, arme specifice de combatere, folosirea autorităţii recunoscute (ţăranii erau familiarizaţi cu prezenţa şi autoritatea jandarmilor, cu care urmau să trăiască mai departe în satele lor);

b. apropierea imprudentă de manifestanţi este periculoasă, în condiţiile în care o formaţiune militară se comportă rigid, implacabil, execută o succesiune de ordine, acţionează ca un grup compact, fără altă personalitate decât cea a comandantului, şi se expune riscurilor injuriei, agresiunii sau pierderii armelor, la care nu poate răspunde decât prin foc nediscriminatoriu;

c. folosirea focului cu gloanţe oarbe este extrem de riscantă, prin efectele sale psihologice; dacă salva nu

produce imediat efectul împrăștierii de teama vătămării, reacția manifestanților trece brusc în temeritate și aversiune, cu consecințe dintre cele mai grave asupra autorității;

d. în aceste situații responsabilitatea revine în totalitate comandantului, de a cărui pregătire, inteligență și corectitudine depinde întreaga dezvoltare a evenimentului.

Pentru cazul din Galați, Antonescu a beneficiat de circumstanțe atenuante (agresiunea fizică, trei somații), care nu șterg însă impresia de impulsivitate cu care a acționat. Este adevărat că el a reacționat la agresiunea împotriva procurorului Danielepolo, dar a existat indiscutabil o discrepanță vizibilă între dimensiunea agresiunii și proporția ripostei.

Dar pentru a lua contact încă de pe acum cu elementele constitutive ale personalității viitorului conducător al statului, voi reproduce și declarația fantezistă a lui Antonescu despre aceste evenimente: „În 1907, singur cu șapte oameni în contra a câtorva mii de răsculați, în lupta corp la corp, pe străzile Galațiului și printre gloanțe am salvat, peste un morman de cadavre, și orașul, și prestigiul unei instituții grav compromise cu o zi înainte, într-o acțiune similară în Vlașca". În astfel de incidente, singura autoritate care poate stabili adevărul este Procuratura. Iată ce raporta procurorul general Tătaru la 10 zile după evenimente: „Am rămas cu încredințarea că ofițerul, numai cu 12 soldați ce-l însoțesc, văzându-se în fața unei mulțimi, a ordonat focuri. Unul dintre manifestanți a înaintat chiar lângă ofițer; acela a fost împușcat cel dintâi. Procurorul

deja parlamentase cu manifestanții, dar unul îl apucase de piept și atunci s-a dat îndărăt. Aceasta însă tulburase calmul ofițerului. *Repet că manifestanții n-aveau arme și nu făceau nici o devastare.* Ei voiau să vie la Prefectură, iar prefectul, deși manifestanții se apropiau, nu a ieșit înaintea lor, ci a trimis pe procuror, care prin coincidență venise la Prefectură cu altă afacere. De asemenea, este cert că, cu două zile înainte, autoritățile administrative se așteptau la mișcarea mahalagiilor din Lazoveni, dar măsurile luate s-au dovedit insuficiente"[1]. Încheind acest tragic episod, soldat în final cu 14 morți și 9 răniți (doi decedând ulterior), precizez că situația politică în perioada declanșării răscoalei din 1907 a marcat grave anomalii, cu adevărat derutante pentru instituțiile statului, deoarece Partidul Liberal, acela care ducea o puternică propagandă în favoarea țăranilor și avea programe agricole îndrăznețe, a fost și acela care a înăbușit răscoala în sânge. Aceeași grupare politică, deși avizată de periculozitatea propagandei socialiste, a numit prefecți din rândul foștilor socialiști și și-a compromis „prestigiul de apărători radicali ai intereselor țărănimii"[2]. Dimensiunile răscoalei din 1907 și adevăratele cauze sociale ale acesteia au făcut ca natura antisemită a incidentului *Fisher* din Flămânzi și natura excesivă a celui *Antonescu* din Galați să rămână doar episodice.

---

[1] Arh. M.J., Registru general, 1907, nr. 8 765/ 22 martie 1907.
[2] Zigu Ornea, *Viața lui C. Stere,* București, Editura Cartea Românească, 1989, p. 405.

6. Sfârșitul Primului Război Mondial a provocat în România un nou puseu antisemit, datorat exceselor coercitive ale Marilor Puteri învingătoare. Componenta externă a acestei probleme a avut întotdeauna un rol nefast, dând de cele mai multe ori impresia de for tutelar și imixtionist. O personalitate de primă mărime în cultura română, membru al comunității evreiești din România, prezenta recent o cronologie a acestui fenomen. După Războiul de Independență (1877–1878), Marile Puteri au inițiat o nouă campanie de presiuni asupra României, impunându-i prin Conferința de Pace de la Berlin (1878) rezolvarea problemei evreiești, în sensul împământenirii: „Cercuri din Apusul Europei, de a căror influență nu era străină «Alianța Israelită Europeană», cereau, ca preț al recunoașterii de către marile puteri a independenței României, revizuirea articolului 7 din Constituție. (...) Articolul 44 al Tratatului de Pace prevedea: «În România deosebirea de credințe religioase și confesionale nu poate fi opusă nimănui ca un motiv de excludere sau incapacitate în ceea ce privește accesul la drepturi civile și politice, admiterea la ocupații publice, funcțiuni, și onoarea sau exercitarea diferitelor profesiuni și industrii în oricare localitate aleasă». În consecință, era necesară punerea de acord între articolul 44 din Tratatul de Pace și articolul 7 din Constituția României, ceea ce însemna încetățenirea în masă a evreilor aflători în țară. Ca reacție, în fața acestui dictat, s-a produs în țară un val de împotrivire, pornit din mediile politice și intelectuale, cu extraordinare ecouri în presă. Că această cerință a Conferinței de Pace era un amestec în treburile interne ale țării e

incontestabil"[1]. Problema în sine ținea de raportul între cadrul juridic internațional definit prin Congresul de la Berlin (1878) și prin Conferința de Pace de la Paris (1919–1920), în interiorul căruia România era recunoscută ca stat independent și obligată să aplice dreptul pozitiv minoritar, așa cum i se recunoscuse și ei, ca parte „extrasă" din Imperiul otoman, și construcția politică internă a statului, care căuta cu încăpățânare să se definească, în calitate de subiect de drept internațional, fără evrei. Politicienii români – mai ales guvernanții – au reacționat pe calea ocolirii durității prevederilor impuse, adoptând o formulă subtilă, de natură juridică, prin acceptarea naturalizării pe bază de cerere individuală: simultan, au fost naturalizați cei 888 de evrei care luptaseră în Războiul de Independență. Deliberarea acceptării sau nu a fiecărei cereri de naturalizare se prelungea pe durata a... 10 ani!, astfel că până în 1912 primiseră cetățenia română numai 4 000 de evrei.[2]

Câteva noi episoade ale impunerii încetățenirii evreilor s-au adăugat frustrărilor mai vechi, apărute după Războiul de Independență. Chiar și ocazia Războiului Balcanic (1912–1913), în care 23 000 de evrei au luptat sub drapelul României, a născut o revenire în forță a cazului: „Problema emancipării evreilor din România se punea din nou pe scena internațională la începutul secolului al XX-lea cu ocazia emigrării în masă, însoțită de aspectul de cea mai tristă notorietate: emigranții pe picioare *(fussgeier)* și intervenția

[1] Zigu Ornea, „Problema evreiască", în *Dilema*, anul II, nr. 55 din 28 ianuarie – 3 februarie 1994, p. 4.
[2] *Ibidem*, nr. 56 din 4–10 februarie 1994, p. 4.

Statelor Unite cu faimoasa Notă Hay“[1]. Apoi, forțarea României să semneze Tratatul de la București din 7 mai 1918 a fost însoțită paradoxal (și paranoic, fiind vorba despre unul dintre cele mai grele momente ale istoriei românilor) de o nouă impunere a problemei evreiești, prin articolul 27 și articolul 28 din capitolul VIII, care emana de la organizațiile evreiești germane *Vereinigung Judendischer Organisation Deutschlands*. Ne putem închipui starea psihică a politicienilor români și a armatei, refugiați în Moldova, trădați de ruși, cu Bucureștiul ocupat, cu tezaurul țării evacuat, cu epidemia de tifos declanșată la Iași, urmând să accepte discutarea problemei evreilor în prezența trupelor germane. Este imposibil să nu descifrezi aici imaginea de șantaj politic, imagine rămasă foarte puternic imprimată în memoria suprastructurii politice și militare române. Extremismul antisemit s-a realimentat atunci cu noi argumente. La Conferința de Pace de la Paris din 1919, Alianța Israelită Universală și Jointul au înaintat un memoriu în care evocau garanțiile primite de la Marile Puteri: „Aceste garanții sunt că *emanciparea evreilor va fi o condiție prealabilă recunoașterii oricărei anexări teritoriale de către Regatul României și că drepturile astfel obținute de evrei vor fi plasate sub înalta protecție a Ligii Națiunilor*“[2]. Altfel spus, inclusiv recunoașterea revenirii Transilvaniei și Basarabiei la patria-mamă a fost condiționată de rezolvarea problemei evreiești. În acest context internațional, mișcarea

---

[1] Carol Iancu, „L'Emancipation des Juifs“, în *SHVUT 16,* Tel Aviv, 1993, p. 259.

[2] *Ibidem,* p. 265.

antisemită a avut un argument forte, bine definit și perfect integrat în mentalitățile conservatoare populare.

Reacția clasei politice față de „problema evreiască“, așa cum era ea văzută mai ales din Apus, se întemeia pe realitatea valului imigraționist din secolul al XIX-lea, asupra căruia existau fie o memorie proaspătă, fie consemnări care, prin faptul evoluției statului român modern, desemnau o linie politică foarte consecventă în legătură cu o problemă de stat nerezolvată, contrară intereselor politice interne și, în același timp, subiect de presiune externă. Adică, evenimentul era prea recent istoric atât pentru o asimilare, cât și pentru a se uita cum a fost impus din afară. Apoi, valul imigraționist a avut dimensiuni apreciabile, nu a fost vorba de simple penetrări, de grupuscule sau mici comunități. „Statisticile arată că, în Moldova, în 1803 erau 12 732 evrei, în 1859 – 118 922 (la o populație creștină de 1 206 906 locuitori) (adică un aport de aprox. 10% din populație – *n.n.*), iar în 1899 – 195 887 (la o populație creștină de 1 630 219 locuitori), (adică 12% raportat la populația Moldovei – *n.n.*). În structura demografică a populației Iașiului, în 1899 evreii reprezentau 51,2% din total (!). Recensământul general al României din 1930 atesta existența a 756 930 evrei, reprezentând 4,2% din structura populației țării“[1] (e vorba însă de România Mare – *n.n.*). Astfel, sporul de populație evreiască imigrată pentru această perioadă (1830–1930) este estimat la peste o jumătate de milion, din care majoritatea se stabilise în județele estice. Pentru Basarabia, în

[1] Zigu Ornea în *Dilema*, anul II, nr. 56 din 4–10 februarie 1994.

particular, o altă sursă evreiască furnizează alte date spectaculoase, a căror simplă lectură ne poate sugera imaginea de „invazie“ pe care o vehiculau mediile naționaliste: „Anexată în 1812 de către țarul Alexandru I, Basarabia a vă zut concentrându-se pe solul ei o importantă populație evreiască, datorită faptului că politica rusească a epocii urmărea să împiedice răspândirea acesteia în întregul imperiu, așa încât, de la 20 000 în 1812, evreii au trecut la 43 000 de persoane în 1836, apoi la 94 500 în 1867 și la 228 000 în 1897. Aproximativ 110 000 locuiau în orașe, 60 000 în *ștetl* (târgușoare), iar 58 000 la sate. Ei constituiau un procent de 37,4 din populația urbană și 55,7 din cea rurală și a târgușoarelor“[1]. În al doilea rând, a existat o evidentă rezistență la integrare: „După 1919, o majoritate semnificativă a evreilor din România privea România drept un *stat gazdă* cu care aveau foarte puțin în comun. Istoria, limba, cultura și mentalitatea României și a națiunii române le erau străine“[2]. Privind din punctul de vedere al acestei afirmații, refuzul integrării echivala cu autoexcluderea din națiunea română, fenomen care a justificat atitudinea corpului politic românesc și a scos în evidență și mai mult caracterul presant al intervențiilor străine. Fenomenul are o explicație în deciziile superioare europene, care au îndepărtat ideea

---

[1] Jean Ancel, „Introducere“, în Alexandru Șafran, *Un tăciune smuls flăcărilor. Comunitatea evreiască din România (1939–1947). Memorii*, București, Editura Hasefer, 1996, p. 17.

[2] Raphael Vago, „Romanian Jewry During the Interwar Period“, în *The Tragedy of Romanian Jewry*, New York, The Rosenthal Institute for Holocaust Studies, Columbia University Press, 1994, p. 29.

constituirii statului evreu în teritoriul istoric și au ales soluția autonomismului în Estul Europei.

Pentru momentul Primului Război Mondial, soarta evreilor de pretutindeni a luat și aspectele dramei teritoriale, prin împărțirea ca la piață a Țării Sfinte – teritoriu de drept al evreilor – între Franța și Marea Britanie. Este vorba despre trecerea Palestinei în stăpânirea Angliei: „În aprilie 1916, așa-zisul tratat Sykes–Picot – un «exercițiu cartografic» – a împărțit anticipat zonele de influență franceză și engleză în Orientul Apropiat, în teritoriile aparținătoare până atunci Imperiului otoman. Revolta arabilor, încurajată de agenți britanici, și campania trupelor engleze întărite cu puternice unități coloniale au realizat acest plan în anii 1917–1918, aducând sub influența sau directa stăpânire a Angliei Arabia, Palestina, viitoarea Iordanie, Irakul, în vreme ce Siria, conform tratatului amintit, a rămas Franței“[1].

Întregul demers presant al Marilor Puteri împotriva României, insistența cu care erau exercitate presiunile, toată campania de denigrare din presa străină, duc către imaginea unei decizii superioare care încerca să constituie pe teritoriul României un ***cămin*** *pentru populația evreiască emigrată din zona marelui Imperiu țarist. Rezistența românilor și eventuala expulzare a evreilor din România însemnau tot atâtea probleme grave, de maximă importanță, în jocul de interese dintre Marile Puteri pe plan mondial.*

---

[1] Camil Mureșan, *op.cit.*, p. 361.

În consecinţă, atitudinea antisemită a luat şi formele extreme ale „planului mondial de subjugare a popoarelor", precum şi ale primejdiei „Palestinei din România"[1]. Acest lucru se va vedea foarte clar mai târziu, când Anglia se va opune cu vehemenţă ofertelor interesate ale regimului Antonescu de emigrare a evreilor în Palestina, pentru a-i scoate astfel din calea Germaniei naziste. Faptul că nu s-a ştiut ce se întâmplă în lagărele naziste de exterminare rămâne o simplă poveste! Situaţia maselor compacte de evrei din Europa a fost întotdeauna o „problemă" pentru Marile Puteri. Aşa cum este şi astăzi în Orientul Mijlociu!

Revenind la situaţia României de la sfârşitul Primului Război Mondial, „problema evreiască" a rămas „agăţată" în articolul 60 din Tratatul de Pace cu Austria[2]. Acest articol condiţiona din nou, sub forme juridice internaţionale, acordarea de drepturi civile evreilor. Deoarece obiectul şantajului era recunoaşterea statului naţional unitar România Mare, politicienii români au fost nevoiţi să cedeze. Toţi evreii trăitori în Vechiul Regat înainte de 2 august 1914, precum şi cei din teritoriile revenite la patria-mamă au primit cetăţenia română. Constituţia din 1923 a venit apoi să consfinţească un regim democratic normal timpului, printr-un act fundamental potrivit noii situaţii politice: *poporul român îşi atinsese aspiraţiile sale naţionale.* Constituţia din 1923 prelua şi preciza drepturile şi libertăţile democratice stabilite

---

[1] Leon Volovici, *Ideologia naţionalistă ...*, p. 35.
[2] *Monitorul Oficial* (în continuare se va cita: *M.O.)*, nr. 140 din 26 septembrie 1920.

anterior, dar cu modificări substanțiale. Articolul 5 prevedea: „Românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi". Articolul 7 stabilea: „Deosebirile de credințe religioase și confesiuni, de origine etnică și de limbă, nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturi civile și politice și a le exercita"[1]. Din păcate, la fel ca în 1866, Constituția din 1923 era în mod fundamental o normă ideală, cu destul de multe imposibilități de aplicare în practica politică. De la început, importante partide politice au respins acest act și au anunțat că vor întreprinde orice acțiune pentru a-l schimba. Mari personalități politice, între care Iuliu Maniu, s-au pronunțat împotriva acestei Constituții și n-au votat-o, neavând alt motiv decât politicianismul mărunt, interese și orgolii particulare[2]. Multe tensiuni au pornit și de aici, apoi totul a culminat într-un act iresponsabil, la 8 iunie 1930, când, printr-o lovitură de stat, Constituția României a fost atacată frontal, ridiculizată și transformată într-un act formal, de aceleași forțe politice și aceiași politicieni care n-o votaseră. „Desigur, textul constituțional în sine își avea valoarea lui, dar esențială era aplicarea prevederilor concrete. Din acest punct de vedere au existat multe inconsecvențe și chiar abateri de la litera și spiritul Constituției. Neaplicarea fermă a unor

---

[1] Ioan Scurtu, Ion Bulei, *Democrația la români 1866–1938*, București, Editura Humanitas, 1990, pp. 23–24.
[2] Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, vol. I, București, Editura Sport-Turism, 1976, p. 159.

articole privind drepturile și libertățile cetățenești, interzicerea unor organizații politice, arestările abuzive, introducerea stării de asediu și cenzurii constituiau abateri evidente de la prevederile Constituției."[1] Încă din 1892, de exemplu, *Marea Enciclopedie Franceză* introdusese deja în circuitul internațional termenul *bătăuși,* pentru a desemna agenții electorali din România. Alegerile „libere", în care nu o dată au fost implicați și comandanți militari atinși de partizanat politic, au dat prilejul întotdeauna în România la mascaradă. Iar după alte surse, România nu a cunoscut vreodată alegeri libere. Din păcate, memoriile unor mari personalități politice (I.G. Duca, Armand Călinescu, Grigore Gafencu, Gheorghe Tătărescu), precum și ale unor generali cunoscuți (Alexandru Averescu, Radu R. Rosetti, Ion Gheorghe, Constantin Sănătescu) vin să întărească această ipoteză.

7. Așa-numitele „legi de românizare" de mai târziu își au originea în legislația protecționistă din timpul guvernării țărăniste (noiembrie 1928 – aprilie 1931), care, sub acoperirea unor proceduri democratice, a încercat să oprească prin alte căi decât cele ale forței brutale și zgomotoase continua imigrare evreiască. În *Legea pentru proteguirea muncii indigene,* la articolul 15 se hotăra: „Supușii străini stabiliți în țară, cu domiciliul permanent *dinainte de 1914,* supușii străini care exercită un comerț sau o industrie, cu firmă înscrisă la tribunal și profesioniștii străini care la 1 ianuarie 1930 se găseau în țară, căsătoriți cu române și având copii,

---

Ioan Scurtu, Ion Bulei, *op.cit.*, p. 28.

primesc de drept și definitiv prelungirea valabilității livretului de exercitare a profesiei, *cu obligația de a-și viza livretul în fiecare an*"[1]. Prima parte a articolului îi viza direct pe evreii sosiți în România *după* 1914, iar a doua parte pe străinii occidentali, implicit și firmele acestora. *Legea contra cametei* din 2 aprilie 1931 îngrădea substanțial posibilitatea capitalizării prin această practică a împrumutului, domeniu în care excelau evreii. Proiectele cooperatiste din agricultură ale lui Virgil Madgearu anunțau o scoatere treptată a influenței evreiești din domeniul rural: „Cercetându-se evoluția agriculturii se constată că capitalismul ca sistem economic mondial nu pătrunde în masa largă a economiilor țărănești prin transformarea modului lor de producție, pe baze capitaliste, *ci numai prin aparatul comercial,* supunând întreaga ființă a economiilor țărănești poruncilor pieții capitaliste și trăgând din munca țărănească «plus valoarea», în forma câștigului comercial (...) există mijlocul ca toate căile care duc la piața mondială de mărfuri și capital să fie aduse în stăpânirea economiilor țărănești prin organizarea lor într-un sistem de cooperative (...)"[2].

8. Actul ireparabil al loviturii de stat anticonstituționale din iunie 1930 a dărâmat într-o noapte tot ceea ce se construise cu migală, sacrificii și durere în aproape un secol. Urcat peste noapte pe tronul României cu numele Carol al II-lea,

---

[1] *M.O.*, nr. 76 din 3 aprilie 1930, pp. 2 426–2 427.
[2] Ioan Scurtu, *Din viața politică a României (1926–1947). Studiu critic privind istoria Partidului Național Țărănesc,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, pp. 77–78.

Carol Caraiman a întors spatele sprijinitorilor săi și a declarat scurt că înțelege să conducă țara fără partide. Numai în aceste coordonate se poate percepe agonia politică și teritorială a României în următorul deceniu și jumătate. Inițiat printr-o detronare ilegală a regelui legitim și continuat printr-o distrugere sistematică a partidelor politice, deceniul patru a introdus în jocul politic mișcările naționaliste extremiste. Acestea au fost aduse în prim-planul vieții politice prin alianțe și „pacte electorale“ nedemne, pentru ca apoi să ajungă și la guvernare. „Maniu, în timpul alegerilor, mai făcuse un gest pe care îl consider complet lipsit de estetică (etică – *n.n.)* politică. A făcut cu Codreanu o înțelegere de control electoral, de control, de fapt, al cinstei alegerilor. S-a făcut mult zgomot împrejurul acestui aranjament, care a produs o confuzie și care a făcut ca mulți să creadă că a fost un pact de sprijin reciproc electoral. Părerea mea este că, în fond, acesta a fost scopul ei, deși Maniu a dezmințit cu vehemență acest lucru. În tot cazul, aspectul oricărei înțelegeri politice între partide atât de diametral opuse ca program și metode a fost și așa o lipsă de etică, care, în mentalitatea politicienilor, nu conta. Nevoia de a împiedica pe un rival să aibă succes și de a lovi într-un inamic, în speță eu, sub scuza liberală, justifică orice manevre, orice acuplare hibridă și împotriva naturii. Poate dacă Maniu n-ar fi făcut acest gest, în care prea vădit a voit să facă șah regelui, aș fi fost mai bine dispus către el și ai lui, am fi putut mai ușor să găsim un teren de înțelegere mutuală. Normal, după tabloul prezenței electorale, aș fi trebuit să chem pe Codreanu. Nimeni, în afară de legionari, n-ar fi aprobat acest gest. Pentru mine era o totală

și absolută imposibilitate. Metodele teroriste ce le adoptase, antisemitismul violent, ideile lor vădit radicale în politica externă, răsturnarea alianțelor, legătura antinaturală de a se apropia numai de Germania, în general toate metodele lor radicale și antisociale."[1] Deruta democrației românești poate fi ilustrată și de situația revendicată de comuniști în 1931, a unei înțelegeri asemănătoare cu P.N.Ț. prin Blocul Muncitoresc Țărănesc, în urma căreia au câștigat 5 locuri de parlamentari, anulate apoi printr-o procedură controversată.

La 21 ianuarie 1938, guvernul Goga–Cuza decreta anularea unor drepturi sancționate prin Tratatul de Pace, astfel că *un număr de 225 222 de evrei a pierdut cetățenia română. Aproape un sfert de milion de oameni s-a trezit peste noapte apatrid.* Nu putea exista un mediu mai bun pentru propaganda comunistă a Uniunii Sovietice, ale cărei scopuri vizau destructurarea statului român. Adăugând la această populație evreiască dezcetățenită, pe aceea emigrată masiv din Polonia, Galiția și Cehoslovacia, din fața pericolului nazist (după instaurarea lui Hitler la putere și „Noaptea lui de Cristal"), putem dimensiona o imagine a crizei democrației române în fața reacției din ce în ce mai violente a grupărilor naționaliste extremiste. Deși se admite că a fost vorba mai mult de politicianism, autorii acestei teze vor trebui totuși să explice situația concretă a începutului de pogrom din București, din timpul rebeliunii legionare, atunci când extremiștii ajunseseră la putere. Archie Gibson, corespondentul lui *The Times* în România, nota la 1 martie 1942:

---

[1] Regele Carol al II-lea, *Însemnări zilnice,* vol. I *(11 martie 1937 – 4 septembrie 1938),* București, Editura Scripta, 1995, pp. 133–134.

„Această situație în care se găsește România astăzi derivă dintr-o succesiune de evenimente care își au originea în decăderea sistemului parlamentar. Obosiți de convulsiile politice și confuzionați de succesul regimurilor totalitare în Germania și în Italia, românii au renunțat de bunăvoie la libertățile lor, acordând puteri nelimitate regelui Carol al II-lea prin plebiscitul din februarie 1938. În ora fatală care a lovit România în iunie 1940, regele și-a aplecat capul în fața presiunii rusești, în timp ce un regim parlamentar, responsabil în fața electoratului, n-ar fi făcut probabil același lucru. Cedarea Basarabiei și Bucovinei a fost primul dintr-o serie de dezastre care a rupt coloana vertebrală a României și a târât-o în alianță cu Germania, o țară cu care ea nu avea nimic în comun. Politicienii și presa de partid sunt primii de blamat pentru compromiterea sistemului parlamentar și pentru târârea populației românești spre totalitarism. În Camera Deputaților și chiar în Senat reprezentanții națiunii n-au făcut altceva decât să se injurieze unul pe altul, iar uneori au ajuns la bătaie. Principala preocupare a presei a fost să proclame cu glas tare bănuiala de corupție a miniștrilor, senatorilor și deputaților. Parlamentul și presa au reușit să creeze o falsă imagine a administrațiilor succesive prin exagerarea defectelor unor persoane care, deși departe de a fi ireproșabile, reușiseră totuși să facă ceva pentru țară“[1].

Pe fondul crizei generalizate, al paraliziei democrației în forme autoritare, debile însă ca structură, apoi al

[1] Dennis Deletant, ***Studies in Romanian History,*** București, Editura Enciclopedică, 1991, p. 243.

dispariției ei în dictatură regală, pe fondul slăbirii ansamblului administrativ al statului, al neglijențelor politice privind Armata și al căderii diplomației române în figurație, s-au produs ultimatumul și agresiunea Uniunii Sovietice din 1940.

II. ULTIMATUMUL SOVIETIC

Împrejurările geopolitice ale raptului teritorial comis de U.R.S.S. împotriva României în iunie 1940 sunt de notorietate. Se impune însă ca acestea să fie amintite – fără a cerceta în profunzime mecanismul complex creat de diplomația Pactului din 23 august 1939 în scopul izolării complete a României – pentru a explica acel context în care s-au derulat evenimentele ce fac obiectul prezentului studiu.

Pregătirile diplomatice începuseră cu multă vreme în urmă. Un moment „cheie“ în evoluțiile politice a fost semnarea primului Protocol adițional secret la Pactul sovieto-german de neagresiune (23 august 1939), în cuprinsul căruia „Partea Sovietică accentuează interesele sale în Basarabia“[1]. Pe fundalul victoriilor germane în Franța, la 23 iunie 1940 – a doua zi după capitularea Franței –, Molotov îi comunică lui Schulenburg pretențiile Moscovei în legătură cu Basarabia și îi menționează că guvernul sovietic intenționează

[1] *Documents on German Foreign Policy, 1918–1945* (în continuare se va cita: *D.G.F.P.),* Serie D, volumul VII, Londra, HMSO, 1956, pp. 246–247 (cf. Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia, 1918–1940,* Iași, Editura Junimea, 1991, pp. 200–201).

„soluționarea pe cale pașnică, însă *este decis să întrebuințeze forța* în caz că guvernul român refuză o înțelegere pașnică". Pretențiile sovietice se extindeau „și asupra Bucovinei, care are o populație ucraineană"[1]. Concomitent cu activitatea diplomatică, U.R.S.S. desfășura ample dislocări de trupe la frontierele române. În ultima decadă a lunii iunie, în districtele militare Liov, Kiev și Odessa se aflau dislocate – conform datelor serviciilor de specialitate ale Armatei române – 3–5 divizii infanterie, 10–11 divizii cavalerie, 10–11 brigăzi C.L., 9–10 brigăzi aviație. Situația era de natură să îngrijoreze guvernul român, drept pentru care ambasadorul României la Moscova a primit instrucțiuni, în ziua de 26 iunie, să comunice ambasadorului Reichului că „în cercurile militare românești situația este considerată ca foarte serioasă, căci nimeni nu-și poate explica prezența a 24 divizii sovietice la granițele noastre și nici *pregătirea efectuată pe teren* de aceste trupe", astfel de pregătiri nefăcându-se „decât în ajunul unor operații ofensive"[2]. Era vorba, în primul rând, de capacitarea spionajului și a diversiunii, în care forța militară sovietică se sprijinea pe ajutorul larg al minoritarilor din Basarabia.

Cu consimțământul Germaniei – Ribbentrop comunicase acceptul german la 25 iunie[3] – și al Italiei, la 26 iunie, Molotov remite lui Gheorghe Davidescu, ministrul

---

[1] *23 August 1944. Documente,* vol. I, *1939–1943,* București, Editura Științifică și Enciclopedică,1984, pp. 77–78.
[2] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare se va cita: Arh. M.A.E.), fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, f. 172 (cf. Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 151–152 și *n.n.* 252).
[3] *23 August 1944. Documente,* vol. I, pp. 80–81.

României la Moscova, după ora 22.00, prima notă ultimativă prin care „guvernul U.R.S.S. propune guvernului regal al României: 1. să înapoieze cu orice preț U.R.S.S. Basarabia; să transmită U.R.S.S. partea de nord a Bucovinei cu frontierele potrivit cu harta alăturată“[1], așteptând răspunsul părții române în cursul zilei de 27 iunie. În ciuda intenselor pregătiri ale sovieticilor – de altminteri, prompt sesizate de factorii responsabili români –, regele Carol al II-lea nota în jurnalul său că știrea ultimatumului „m-a trăsnit ca o lovitură de măciucă și m-a revoltat în cel mai înalt grad“[2].

Dar consemnarea regelui trebuie interpretată ca o meschinărie ieftină, pentru că numai de surpriză nu se poate vorbi cu întregul sistem democratic intern prăbușit și cu sistemul de alianțe căzut în fantasmagorie. Consultarea reprezentanților statelor Axei la București va genera ideea acceptării ultimatumului sovietic, idee ce se va adopta la Consiliul de Coroană, convocat în 27 iunie la orele 12.00, datorită conjuncturii externe complet nefavorabile României. Carol al II-lea notează referitor la aceasta: „Ceea ce face poziția noastră mult mai gravă este că n-avem siguranța pe granițele Ungariei și Bulgariei și riscăm o situație foarte critică dacă vom fi atacați pe trei fronturi“[3]. Se impune a adăuga faptul că în aceeași zi *guvernul maghiar* înainta directorului Departamentului Politic

---

[1] *Istoria României între anii 1918–1944. Culegere de documente,* coordonator Ioan Scurtu, București, 1982, pp. 408–409.

[2] Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice,* vol. II, *(1939–1940),* București, Editura Șansa SRL, 1996, p. 198.

[3] *Ibidem.*

German un memorandum în care se arăta că „Ungaria dorește sau mai degrabă intenționează să realizeze îndeplinirea revendicărilor ei justificate cu privire la România (...)“[1]. Tot la 27 iunie *ministrul Bulgariei* la Berlin prezintă și el un memorandum prin care dorea să afle punctele de vedere ale guvernului german „cu privire la satisfacerea ulterioară a revendicărilor Bulgariei“[2].

În consecință, guvernul român va formula un răspuns prin care „declară că este gata să procedeze imediat și în spiritul cel mai larg, la discuțiunea amicală și de comun acord, a tuturor problemelor emanând de la guvernul sovietic“[3]. Răspunsul român nu a fost de natură să mulțumească guvernul sovietic. În seara zilei de 27 iunie, Gheorghe Davidescu transmitea la București faptul că Molotov i-a comunicat lui Schulenburg că „guvernul sovietic nu este dispus a se prelungi termenul și că, în lipsa unui răspuns pozitiv, trupele sovietice își vor începe operațiunile la miezul nopții“[4], pentru ca în cursul nopții de 27/28 iunie să-i fie remisă cea de-a doua notă ultimativă prin care se cerea guvernului român ca „în decurs de 4 zile, începând de la ora 14.00, după ora Moscovei, la 28 iunie să se evacueze teritoriul Basarabiei și Bucovinei de trupe române“, acesta fiind simultan ocupat de Armata Roșie. De asemenea, se cerea ca încă din prima zi, 28 iunie, „trupele sovietice să ocupe următoarele puncte: Cernăuți, Chișinău, Cetatea

---

[1] D.G.F.P., vol. X, doc. 38 (cf. Ioan Scurtu, *Un episod dramatic din istoria României, 30 august 1940,* București, 1990, p. 25).
[2] *Ibidem.*
Istoria României între anii 1918–1944 ..., p. 409.
Arh. M.A.E., doc.cit. (cf. Valeriu Florin Dobrinescu, *op.cit.,*p. 218).

Albă“[1]. Răspunsul părții române era așteptat „nu mai târziu de 28 iunie ora 12.00 ziua“[2].

Sfătuit de miniștrii Axei să cedeze, izolat în plan internațional de intensa activitate diplomatică sovieto-germană, guvernul român a fost nevoit să accepte condițiile dure impuse de Moscova. Imediat după ora 14.00, în ziua de 28 iunie, trupele sovietice au trecut Nistrul, ocupând – până la 3 iulie – Basarabia și nordul Bucovinei.

Din primele zile de la prezentarea notelor ultimative au ieșit în evidență două aspecte. În primul rând a fost vorba de *ritmul rapid de înaintare* al trupelor sovietice, care atinseseră cu elementele motorizate râul Prut la 30 iunie, în loc de 3 iulie, ora13.00, după cum se convenise. Trupele sovietice au avut o atitudine ostilă, deschizând focul, luând prizonieri și dezarmând unitățile române întâlnite, capturând material de război în valoare de 2 750 900 803 lei [3] și sechestrând trenurile de evacuare[4].

Un al doilea aspect a avut în vedere depășirea cadrului teritorial fixat pe harta care însoțea nota ultimativă – „un teritoriu din Vechiul Regat“[5]. Ministrul român la Moscova i-a arătat lui Molotov că problema Herței „agravează considerabil situația, dat fiind că trupele sovietice au intrat adânc în teritoriul Vechiului Regat al României“[6]. Molotov

---

[1] *Ibidem.* (cf. *Ibidem,* pp. 220–221).
[2] *Ibidem.*
[3] Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare se va cita: Arh. M.Ap.N.), fond Cabinetul ministrului, dosar nr. 766, f. 1.
[4] *Ibidem,* fond 5 418, dosar nr. 1 851, f. 123.
[5] Arh. M.A.E., *loc.cit.,* f. 235 (cf. Valeriu Florin Dobrinescu, *op.cit.,* p. 161).
[6] *Ibidem,* f. 237 (cf. *Ibidem).*

a replicat că problema va fi în atenția comisiei de la Odessa, deși „rezolvarea ei i se pare dificilă“[1]. Ulterior – cu toate că Berlinul s-a declarat de acord cu nemulțumirea României[2] – guvernul sovietic a precizat că „nu consimte la schimbarea liniei «acceptate» în Bucovina“[3]. Printre argumentele folosite de Germania nazistă pentru a explica atacul „preventiv“ din 22 iunie 1941 a fost și acela că „Uniunea Sovietică acționase împotriva literei și spiritului acordurilor, atunci când ceruse de la România Bucovina și când în Lituania, nu doar organizase *puncte de sprijin,* ci concentrase și un număr considerabil de divizii“[4].

În consecință, derularea evenimentelor, așa cum a fost ea prezentată sintetic mai sus, permite formularea unei concluzii importante pentru încadrarea exactă a atitudinii României și a Armatei sale în cursul perioadei 1939–1941: *Presiunile și acțiunile militare exercitate de Moscova s-au constituit într-un act de agresiune, asemănător celor împotriva Austriei și Cehoslovaciei, făcute de Germania, chiar dacă au fost acoperite de înțelegeri, acorduri și cedări în fața unui ultimatum.* Gheorghe Tătărescu nota la 1 mai 1943: „Tactica Kremlinului a considerat în chip permanent chestiunea Basarabiei ca un izvor de agitație internațională, ca o problemă destinată să fie actualizată după nevoile politicii externe a Sovietelor. Guvernul Uniunii Sovietice recunoscuse totuși unirea Basarabiei în 1929, când semnează la Moscova Protocolul pentru

1 *Ibidem.*
2 *Ibidem,* f. 261 (cf. *Ibidem,* p. 162).
3 *Ibidem,* f. 252 (cf. *Ibidem).*
4 Ernst Nolte, *Războiul civil european, 1917–1945. Național-socialism și bolșevism,* București, Editura Corint, 2005, p. 358.

punerea anticipată în vigoare a pactului Briand–Kellogg, care stabilea renunțarea la actele de război a statelor semnatare, și în 1933, când semnează la Londra pactele pentru definirea agresorului. El recunoscuse din nou unirea Basarabiei cu România prin intrarea Sovietelor în Societatea Națiunilor“[1]. Mult mai important este însă faptul că, între 1918 și 1941, U.R.S.S. a încălcat în permanență legile internaționale, provocând 197 de incidente de frontieră, cu deschiderea focului, omorând 31 de grăniceri români și rănind 22.[2] În raportul înaintat de Corpul Grănicerilor către Marele Stat Major în 1942 se sublinia: „Nu trebuie uitat și posteritatea (trebuie) să știe că, timp de 23 de ani, la frontiera cu Uniunea Sovietică nu a fost liniște, nici pace. Acolo, bravii grăniceri au înfruntat zi de zi provocările mârșave și atacurile lașe ale bolșevicilor“[3]. În timpul procesului său, mareșalul Ion Antonescu a înaintat Tribunalului Poporului un memoriu (15 mai 1946) în care făcea și următoarea afirmație: „Nu pot fi socotit agresor, fiindcă România era în stare de război cu U.R.S.S. din 1940 iunie, când Rusia a fost agresorul. Acceptarea ultimatumului nu a fost decât o retragere strategică și politică la care recurge orice țară, orice om, când este surprins fără sprijin și nu este în măsura de a se apăra“[4].

---

[1] Gheorghe Tătărescu, *Mărturii pentru istorie,* București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 248.
[2] Adrian Brișcă, „Raporturi de graniță sovieto-române“ (nov. 1918 – iun. 1941), în *Arhivele Totalitarismului,* 10, anul IV, nr. 1/1996, p. 59.
[3] *Ibidem.*
[4] *Procesul mareșalului Antonescu. Documente,* vol. II, București, Editurile Saeculum I.O. și Europa Nova, 1995, p. 167.

Deși asertiunea mareșalului era exactă, în coordonatele sale generale, ea se oprea totuși la jumătatea drumului. Și anume, agresorul a fost indubitabil U.R.S.S. în 1940, dar trecerea Nistrului din ordinul mareșalului, de data asta împotriva unui stat aflat în alianță cu Marea Britanie și sprijinit de S.U.A., dincolo de granițele statului, nu va putea fi niciodată calificată alt altfel decât ca agresiune. De altminteri, României i s-a declarat război de către marile democrații occidentale numai după acest act. Până atunci, România era considerată țară ocupată, deși ea purta război, însă doar pe teritoriul Basarabiei[1]. Dar la fel de clară este și situația de stat agresat în care se afla România în 1940, prin încălcarea prevederilor *Convenției pentru definirea agresiunii* (Londra, 3 iulie 1933) și *Convenției pentru definirea agresiunii,* semnată între România, U.R.S.S., Cehoslovacia, Turcia și Iugoslavia, la 4 iulie 1933. România a ratificat convențiile și a depus instrumentele de ratificare la Moscova, la 16 octombrie 1933, primul, și la 17 februarie 1934, al doilea. Atât prima, cât și a doua convenție stipulau la articolul 3: „Nici un considerent de ordin economic, politic, militar sau de altă natură nu poate servi drept scuză sau justificare pentru agresiunea prevăzută la articolul 2", iar articolul 2, alin. 2, menționa: „În consecință, va fi considerat drept agresor într-un conflict internațional, sub rezerva acordurilor în vigoare între părțile în conflict, statul care, primul, va comite una din următoarele acțiuni: (...) 2. invadează

[1] Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al Doilea Război Mondial,* vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, pp. 222–223.

cu forțele sale armate, cu sau fără declarație de război, teritoriul unui alt stat".

Anexele celor două convenții (cu text identic) detaliază astfel articolul 3: (semnatarii – *n.n.)* „Declară că nici un act de agresiune în sensul articolului 2 al zisei Convenții nu va putea fi justificat de vreuna din circumstanțele următoare:

A. Situația internă a unui stat, de exemplu:

Structura politică, economică sau socială; lipsurile pretinse în organizarea administrativă; tulburări provenite din cauza grevelor, revoluțiilor, contrarevoluțiilor sau războiului civil.

B. Comportarea internațională a unui stat, de exemplu:

Violarea sau pericolul de violare a drepturilor sau intereselor materiale sau morale ale unui stat străin sau ale cetățenilor săi; ruperea relațiilor economice sau diplomatice; boicoturi financiare sau economice, controverse cu privire la obligațiile economice, financiare sau de altă natură față de statele străine; incidente de frontieră care nu formează nici unul din cazurile de agresiune prevăzute în articolul 2"[1].

Citind cu atenție ambele note ultimative trimise României de către U.R.S.S. se poate constata ușor încălcarea acestor convenții; termenele fixe de reacție, tonul dur și trecerea la acțiuni diversioniste, provocări și propagandă pentru război s-au constituit în amenințare cu folosirea forței, iar prin depășirea prevederilor înțelegerii convenite

---

[1] Arh. M.A.E., fond 71: 1920–1944; U.R.S.S. – Relații cu România: 1933–1934, vol. 82, f. 80–83.

sub amenințare, în folosirea efectivă a forței, ocuparea de teritoriu străin și agresiune.

În această privință, mareșalul Antonescu avea perfectă dreptate. „În dimineața zilei de 29 iunie, când rușii au intrat în Herța, comandantul garnizoanei, căpitanul român Boroș, și-a permis să atragă atenția că sunt într-un teritoriu din vechea Românie neprevăzut în ultimatum. Această «mare îndrăzneală» pe care și-a permis-o bravul căpitan Boroș a fost «răsplătită» de către ruși cu omorârea lui, a încă doi ostași și cu rănirea gravă a sublocotenentului Dragomir. Este momentul să menționăm aici că între cei doi ostași ce-au căzut aici, era și sergentul T.R. Bercovici din Dorohoi. (...) În legătură cu acest moment, din telegrama nr. 5 871 a Armatei a 3-a expediată la data de 29 iunie 1940, ora 10, mai aflăm că rușii la ora 12 așteptau răspunsul comandantului de corp de armată de la Cernăuți, unde fusese trimis un car de luptă după ordine noi.“[1]

Mai mult decât atât, în afară de ocuparea ținutului Herța, care nu era prevăzută în ultimatum, Uniunea Sovietică a trecut și la alte agresiuni armate, după termenul așa-numitului acord: „Demersurile făcute de guvernul român la Moscova pentru a obține retragerea trupelor sovietice din localitatea Herța, ocupată de tancurile sovietice la 29 iunie 1940, au fost respinse de sovietici. În timp ce la București se făceau eforturi diplomatice pentru retragerea liniei de demarcație în această localitate, trupele sovietice din zonă încercau zilnic să ocupe noi teritorii din nordul

[1] Ion Gherman, *Cronica Ținutului Herța,* București, Editura Viața Medicală Românească, 1996, pp. 127–128.

Moldovei și în sudul Bucovinei, dând naștere la numeroase incidente, așa cum au fost cele din Covul de Sus și Sadău sau cele din sectorul Siret – Tereblecea – Sinăuții de Jos – Dersca. Trupele sovietice au provocat un incident între 26–28 octombrie 1940, în urma căruia s-au instalat în ostroavele Salangic, Dalerul Mare și Dalerul Mic, la sud de brațul Chilia. Ocuparea acestor ostroave a avut loc în urma unor scurte lupte în care sovieticii au atacat cu forțe superioare și în care românii au avut morți și prizonieri. La 5 noiembrie trupele sovietice au ocupat ostrovul format din brațul Masura și canalul Gura Stari–Stambul care controla ieșirea la Mare“[1]. Dar chiar documentele sovietice tratează ocuparea teritoriilor românești drept act de război: În *Raportul acțiunilor trupelor Frontului de Sud la eliberarea* (sic!) *Basarabiei și Bucovinei de Nord,* întocmit de mareșalul Timoșenko, la capitolul V se prevedea: „Înștiințarea trupelor despre *punerea în stare de război* a fost făcută de către Statul Major al Regiunii în răstimp de 15 minute prin consiliile militare ale armatelor și prin comandanții marilor unități și unități subordonate nemijlocit. Direcțiile privind concentrarea trupelor spre linia frontierei au fost date pe 10.6.40 de la orele 15.04 până la 21.45“[2].

Mi se pare oportun ca în acest loc al analizei să menționez că generalul Iosif Iacobici, șef al Marelui Stat Major, a

---

[1] *Armata română în al Doilea Război Mondial,* vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei (22 iunie – 26 iulie 1941),* coordonatori: colonel dr. Alesandru Duțu; conf. univ. dr. Mihai Retegan, București, Editura Militară, 1996, pp. 40–41.

[2] Colonel Ion Jianu, „Basarabie de dor și sânge“, în *Viața Armatei,* nr. 4/1992, p. 7.

fost arestat la 18 mai 1946 sub acuzația de participare la războiul „imperialist“ împotriva Uniunii Sovietice. Justiția l-a găsit nevinovat, chiar în mijlocul unei isterii răzbunătoare ce nu ierta nici soldat, nici general participant pe Frontul de Est. Iacobici se opusese însă trimiterii de trupe numeroase peste Nistru, ceea ce face din demisia sa depusă la 17 ianuarie 1942 un act mult mai important decât o oarecare disensiune în sânul conducerii Armatei. Faptul că, sub ocupație sovietică, un tribunal românesc a judecat neparticiparea prin comandă directă a unui șef militar dincolo de Nistru ca pe o atitudine care-l exclude din rândul criminalilor de război devine extrem de semnificativ. Altfel spus, în mai 1946, granița de la care se judeca agresiunea era Nistrul.[1] Ulterior, la 12 august 1948, sovieticii au impus doctrina lor asupra „războiului imperialist“ și l-au arestat din nou pe Iacobici. Ei tocmai primiseră de la Conferința de Pace confirmarea zonelor de influență și dominație.

Prin semnarea Actului final de la Helsinki (1975) și a celui al Conferinței de la Paris (1990), România a recunoscut statu-quoul frontierelor, dar încadrarea juridică a agresiunii U.R.S.S. împotriva României are importanță pentru a delimita exact în timp raportul agresor–agresat, astfel că istoriografia românească este îndreptățită să afirme că *războiul sovieto-român s-a declanșat la data de 28 iunie 1940 și nu la 22 iunie 1941.*

Perioade lungi de nonbeligeranță între inamici, între agresiune și ripostă au mai existat în istoria modernă a

---

[1] Dr. Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Drama generalilor români (1944–1964)*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 145.

războaielor, în funcție de capacitatea celui agresat de a riposta. Japonia a atacat U.R.S.S. în 1938, iar aceasta a ripostat în 1945, pentru că, dacă nu se acceptă acest interval, înseamnă că, la 8 august 1945, U.R.S.S. a încălcat prevederile Tratatului de neutralitate încheiat la 13 aprilie 1941 cu Japonia și a efectuat un act de agresiune, ceea ce ar face din Insulele Kurile în mod clar un teritoriu japonez ocupat ilegal de Rusia! În privința stării de beligeranță instaurate la sfârșitul lunii iunie 1940 între U.R.S.S. și România, *Convenția privitoare la deschiderea ostilităților* – Haga, 18 X 1907 – precizează la articolul 1: „Puterile contractuale recunosc că ostilitățile între ele nu trebuie să înceapă fără un avertisment prealabil neechivoc, ce va avea forma unei declarații de război motivată, fie aceea a unui *ultimatum cu declarație de război condiționată*“[1]. Rusia era parte semnatară a acestei convenții.

Privitor la evoluția dreptului internațional umanitar și al conflictelor armate între 1907 și 1933, Nicolae Titulescu consemna, cu referire directă la documentele care defineau agresiunea: „Convențiile de la Londra constată că sunt făcute în scopul de a asigura tuturor popoarelor inviolabilitatea teritoriului țării lor, iar părțile semnatare convin că prin teritoriu se înțelege teritoriul pe care o țară îl are azi sub stăpânire“[2]. Iar la 8 iulie 1933, comisarul poporului pentru afaceri externe, Maxim Litvinov, declara „că Uniunea Sovietică a «aderat la Planul Briand-Kellogg» și

[1] *M.O.*, nr. 272 din 11/24 martie 1912.
[2] Nicolae Titulescu, *Discursuri*, București, Editura Științifică, 1967, p. 421.

că a acționat «în vederea rezolvării problemei definirii agresorului, inclusiv prin semnarea Convențiilor de la Londra», întrucât guvernul sovietic este «lipsit de orice dorință de expansiune teritorială în afara teritoriilor fixate» și «nu are nici un interes să provoace războiul, ci, dimpotrivă, să-l evite»“[1].

După cum se cunoaște, pretențiile teritoriale sovietice reprezentau o sfidare la adresa realității istorice și la adresa dreptului internațional. Sprijinite pe fals istoric, notele ultimative s-au constituit în acte de amenințare cu forța ale unei mari puteri totalitare îndreptate împotriva unui stat independent. Incapacitatea de ripostă diplomatică și militară reprezintă însă erorile noastre, în timp ce alte state, Finlanda și Iugoslavia, au reacționat de o manieră care le-a asigurat un alt statut la sfârșitul războiului. Chiar și rezistența poloneză, lipsită complet de șansă, rămâne o onoare și un act istoric memorabil.

Pe acest fond, problema evreilor aflați atât pe teritoriul României în Basarabia ocupată de U.R.S.S., cât și dincolo de Nistru, a devenit parte integrantă a conflictului sovieto-român, sensul acestei participări fiind acela al folosirii prezenței unei populații evreiești în aceste teritorii drept masă de manevră în scopuri militare agresive, în ce privește U.R.S.S., și naționalist-propagandistice, în ce privește forțele extremiste din România. Amplasați între două forțe distincte, evreii s-au găsit istoric pe granițele de est ale Poloniei, Ungariei și României, care se transformaseră, începând

[1] Dr. Aurel Preda-Mătăsaru, *Neagresiunea și negocierea: o ecuație a păcii*, București, Editura Politică, 1981, pp. 91–92.

din al treilea deceniu al secolului al XX-lea, într-o nouă frontieră europeană: *cea dintre capitalism agresiv și comunism agresiv*. Istoriografia recentă a semnalat și documentat faptul că atât Germania nazistă, cât și URSS luau în calcul încă din 1939 un conflict ulterior între ele, de nivelul marilor puteri dominante în Europa, în care fiecare putere urma să încalce prevederile tratatelor internaționale și a normelor de ducere a războiului. Ideea de bază a acestei proiecții provenea de la concepția strategică *simetrică* potrivit căreia ambele puteri se vor extinde în Europa până când vor ajunge la o frontieră comună, pe o linie care fusese definită prin Pactul Ribbentrop–Molotov. În privința U.R.S.S, șeful Direcției Generale Politice a Armatei Roșii, L.S. Mechlis, declarase la Congresul al XVII-lea al PCUS din martie 1939 că „în previzibilul de acum «al doilea război imperialist», Uniunea Sovietică își va duce operațiunile de război pe teritoriul adversarului și își va spori numărul republicilor sovietice“[1]. Ocuparea Basarabiei și nordului Bucovinei era parte a acestui proiect strategic.

În condițiile declarațiilor americano–britanice privind nerecunoașterea cuceririlor teritoriale făcute de U.R.S.S. și de Germania fără consimțământul țărilor agresate, se pune întrebarea de natură juridică internațională: ce anume au atacat Germania și aliații săi la 22 iunie 1941? Răspunsul la această întrebare nu poate face abstracție și de dreptul la existență al națiunii ucrainene și de

---

[1] Ernst Nolte, *op.cit.*, p. 359.

statalitatea Ucrainei. În același context de drept internațional, acțiunea militară dusă de România pentru eliberarea Basarabiei nu poate fi considerată o agresiune la adresa U.R.S.S., pentru că a vizat un teritoriu străin ocupat militar de către aceasta. Totodată, înțelegerile politice internaționale de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial nu au ținut cont de această realitate juridică. Devine astfel evident că eroarea fundamentală a lui Ion Antonescu, devenită și eroare a României, a fost trecerea frontierei statului român de pe Nistru.

III. RETRAGEREA ARMATEI ŞI ADMINISTRAŢIEI ROMÂNE

În politica românească de după decembrie 1989, acolo unde s-au făcut referiri la acceptarea ultimatumului sovietic, a apărut și o idee insuficient „digerată" (îmi permit să folosesc acest termen pentru jocul de semnificații al englezescului *digest)* și anume cea legată de cedarea fără luptă din partea României. Este bine de știut că Armata a vrut să lupte[1] și chiar a luat unele măsuri operative în vederea unei rezistențe pe anumite aliniamente din Basarabia și din Bucovina, în conformitate cu ordinul Marelui Stat Major, valabil până la data de 26 iunie 1940[2]. De o parte și de alta a Prutului se aflau trupe ale armatelor a 3-a și a 4-a capabile să țină piept unei agresiuni în condiții normale, prin acestea înțelegându-se în primul rând suportul populației. Este ceea ce, în mare măsură, Armata nu avea, datorită sărăciei, administrării proaste a provinciei și formei mult mai organizate în care acționau minoritarii procomuniști.

---

[1] Gheorghe Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. II, București, Editura Enciclopedică, 1995, pp. 244 și urm.

[2] Arh. M.Ap.N., fond 5 418, dosar nr. 1 833, f. 4.

La acest aspect se adaugă cel geostrategic, România fiind amenințată atunci cu invazia din alte două direcții strategice: sud și vest. Numai Germania, ca mare putere europeană, mai putea opri această agresiune generalizată, precum și desființarea statului român (cum se întâmplase deja cu Cehoslovacia), situație critică ce și-a găsit rezolvarea prin garanțiile acordate de statul nazist. Astfel, problema nu se punea strict militar, prin rezistență în Basarabia, ci global, politico-militar, la granițele de est, sud și vest ale țării. Vinovăția lui Carol al II-lea nu constă atât în lașitatea sa și în comportamentul iresponsabil cu ocazia cedării, cât în faptele de subminare a statului, de distrugere a sistemului politic democratic român și în debandada pe care a patronat-o în pregătirea și înzestrarea Armatei.[1] De altfel, chiar el previziona blamul personal: „Știu, pe de altă parte, ce risc personal iau primind această înfrângere, știu că pentru cel puțin mult timp eu sunt pierdut și că tot ce voi face și voi zice va fi considerat ca vorbele și faptele unui trădător de neam și unui vânzător de țară“[2].

Revenind la aspectele militare, se cunoaște faptul că, începând cu ziua de 30 iunie 1940, mari unități și unități române, constatând că prevederile acordului nu sunt respectate, au trecut la pregătirea unei contraofensive. Corpul 3 Armată a primit aprobarea din partea comandantului

[1] Gen.-mr. Gheorghe Negrescu, *Din amintirile unui vechi aviator,* București, Editura Militară, 1977, pp. 340–341.
[2] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice. Între datorie și pasiune,* vol. II, p. 251.

Armatei a 4-a să riposteze ofensiv pe direcția Hâncești–Albița, Corpul de Cavalerie primind întăriri cu Regimentul 46 Infanterie pentru a asigura direcția Reni–Galați. La 1 iulie, Armata a 4-a în întregime a comunicat prin generalul Pantazi că „va declanșa o acțiune ofensivă“ pe direcția Reni. Unitățile generalului Glogojeanu se pregăteau, tot în 30 iunie, să contraatace pe direcția Fălciu–Comrat, iar generalul Ciupercă cerea insistent Marelui Stat Major să-i permită trecerea la ripostă ofensivă, având în vedere slăbiciunile inamicului și dispersia forțelor acestuia. Abia astăzi știm, din documentele lui Molotov[1], că Armata sovietică nu era nici pe departe pregătită să ducă o luptă de cucerire în Basarabia și că, asemănător germanilor din 1936 în regiunea Rinului, s-ar fi retras în fața unei rezistențe serioase. Toate tentativele de ripostă au fost însă oprite de la București, deoarece informații de ultimă oră culese din zona deja ocupată, precum și informații provenite pe căi diplomatice confirmau că Armata sovietică nu intenționa să se oprească la Prut și că urmărea să ajungă pe Carpații Orientali. Acest aspect important al tragediei retragerii este legat de o problemă cu dezvoltare în timp pentru arta militară, cazul fiind discutat și cu ocazia analizei consecințelor actului de la 23 august 1944 pentru trupele din aceeași zonă. Analiza militară arată că, atât în 1940, cât și în 1944, un atac între Prut și Carpații Orientali constituia una dintre cele mai riscante operații, deoarece inamicul trebuia să forțeze un râu major (Prutul), să-și aducă toate forțele pe malul drept sub focul artileriei

[1] Gheorghe Buzatu, *op.cit.*, pp. 245 și urm.

și să se înfrunte apoi cu o armată (cea română) al cărei „spate“ era asigurat de un masiv muntos – Carpații. Loviturile ar fi fost primite de inamic aproape în totalitate din flanc, ceea ce, la nivelul armelor de atunci, echivala cu decimarea. Rezumând teoretic, dezavantajul local al Armatei române în ambele situații a constat în faptul că nu putea porni loviturile contraofensive din poziția de forță reactivă organizată din timp, ci din aceea de eșalon în retragere. Și în 1940, și în 1944, armata din Moldova se afla *în retragere,* fiind nevoită să efectueze o serie de activități prealabile, cum sunt cele de refacere și regrupare, care îngreunează și pot întârzia decisiv riposta. Strategic vorbind, o armată este capabilă a rezista în Moldova, în timp ce o agresiune din sud sau o debarcare pe litoral poate pune în pericol legătura funcțională a acesteia cu capitala. Este ceea ce Marele Stat Major nu putea ignora.

Pe fondul penetrării trupelor sovietice, atât în zonele unde acestea au atins rapid noile aliniamente, cât și în zonele unde acest lucru s-a obținut mai târziu, minoritatea evreiască din Basarabia și nordul Bucovinei s-a manifestat partizan, primind trupele comuniste cu mare entuziasm, exprimându-și prin gesturi elocvente, atitudini și acțiuni ostile, precum și cu expresii injurioase aversiunea față de Armata română. În unele zone în care trupele sovietice au depășit aliniamentele stabilite – existând nu numai contactul direct, ci și încercuirea –, elemente agresive ale minorității evreiești au atacat cu armele trupele române, care aveau ordin să nu deschidă focul, au făcut crime, dedându-se la torturări și la mutilări, producând pierderi în morți și răniți. „În toate

orașele basarabene și nord-bucovinene, ca la un consemn, s-au format grupuri de evrei înarmați, în majoritate tineret de ambele sexe, care numaidecât au început acțiunea teroristă. Au fost împușcați cu predilecție funcționarii judecătorești, cei polițienești, slujitorii altarului, precum și funcționarii financiari, aceștia din urmă cu ocazia devalizării diferitelor casierii ale Statului, întrucât, în afara zelului revoluționar, bandele teroriste au arătat, în timpul desfășurării acțiunilor, o pronunțată tendință pentru adunarea de capital, în flagrantă contradicție cu principiile anticapitaliste cuprinse în doctrina în numele căreia desfășurau acțiunea. Nu a fost crutată nici armata și zilnic sosesc noi informațiuni despre ofițeri, subofițeri și soldați care, chiar fără a fi contrazis intențiile comuniștilor evrei de a se manifesta, au fost împușcați sau schingiuiți."[1]

Agresiunea sovietică a fost planificată și pusă în practică cu folosirea elementelor procomuniste din rândul unor minorități, acestea intrând în calcul pentru toate activitățile pregătitoare invaziei și pentru susținerea informativă și logistică a acesteia. Dar invazia a fost favorizată și de proasta administrare a teritoriului și de modul periferic în care era tratată provincia, Basarabia devenind un fel de Guyana Franceză a Bucureștiului, unde erau trimiși toți funcționarii vinovați de corupție, polițiștii și administratorii dovediți incapabili. Într-o notă a Comandamentului Gărzii Naționale a județului Orhei din 26 iunie 1940, găsim următoarea observație: „În general, populația este nemulțumită de felul cum

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, Secția 2, dosar nr. 941, f. 558.

trupa se comportă cu ea și în nenumărate rânduri s-a plâns mie despre aceasta"[1]. Al doilea argument ține de evenimentul imediat și anume de retragerea în debandadă, pentru care este vinovată în primul rând conducerea Armatei române.

Culegerea de informații și propaganda

Capul de pod înaintat al agresiunii sovietice a fost Partidul Comunist din România, condus și dominat de minoritari, ale cărui directive vizau distrugerea statului român național. La 8 mai 1940, Directivele Cominternului trimise Partidului Comunist din România instruiau activiștii asupra intențiilor de viitor ale Uniunii Sovietice: „Rezolvarea pe calea pașnică a chestiunii Basarabiei și a problemelor litigioase cu țările balcanice vecine pe baza autonomiei teritoriale pentru toate regiunile ocupate și recunoașterea dreptului lor la autodeterminare – *până la despărțirea de stat a naționalităților asuprite* – constituie o condiție necesară pentru apropierea cu U.R.S.S."[2]. Acest document a fost denunțat atât sub regimul Ceaușescu, pe fondul politicii sale naționaliste, cât și după revoluția din decembrie 1989, în demersurile anticomuniste ale presei române libere. El certifică de o manieră incontestabilă caracterul antinațional și criminal al comunismului în România, precum și al agenturii

---

[1] *1940–1942: Perioada unei mari restriști*, partea I, București, Editura Hasefer, 1997, p. 12.
[2] Arh. M.Ap.N., fond 1, inv. 8, dosar nr. 167, f. 1 718.

cominterniste, reprezentate de Partidul Comunist. Din păcate, demersurile s-au oprit în domeniul publicisticii cotidiene, fără investigații serioase care să dezvăluie opiniei publice felul cum era organizat și finanțat acest partid și cine erau oamenii lui.

Recent, istoricul Gheorghe Buzatu a adus la lumină din arhivele sovietice o serie de probe ale fondurilor și surselor de finanțare: „Activitățile *Cominternului* au fost susținute – după cum dezvăluie documentele descoperite – cu fondurile puse la dispoziție cu larghețe de către Guvernul sovietic, precum atestă, între altele, un act din 28 mai 1919 ce notifica proveniența sumei de 300 000 ruble, prin evaluarea unor bijuterii și briliante (...). Tot pe atunci, secția de propagandă Odessa a «Biroului Sud», care avea în atenție și România, își prezenta necesarul de cheltuieli pe luna ianuarie 1919, solicitând 112 500 ruble, iar pentru «propaganda în străinătate» se ridicau 153 000 ruble, din care *40 000 ruble pentru Basarabia, 60 000 ruble pentru România,* 30 000 ruble pentru Turcia. (...) Pentru a exemplifica, reținem raportul pe luna iunie 1920 al «Biroului Sud» al *Cominternului* care consemna că plecaseră «în misiune» în România: tovarășii Goldenberg, Rosenkranț, Brigadirenko, Stăncescu și Panaitescu (nume reale ori false), cu toții dotați cu geamantane speciale cu fund dublu și cu materiale de propagandă. Pentru fiecare se menționau și sumele încredințate (12 000 ruble sovietice și 10 000 ruble *romanov):* Goldenberg (14 000 ruble sovietice, 7 000 ruble *romanov* și 3 000 lei), iar pentru ceilalți câte 5 000 ruble sovietice și 7 000 ruble

romanov"[1]. Chiar și spionajul american semnala Washingtonului finanțarea propagandei împotriva României, precum și a Conferinței Federației Balcanice a Internaționalei Comuniste: „Programul a prevăzut discutarea următoarelor probleme: coordonarea activității comuniste în Balcani, mișcarea sindicală, poziția Ungariei, *desfășurarea propagandei în favoarea retrocedării Ungariei a fostelor ei teritorii deținute acum de România, agitație antiromânească etc.* (...) Comitetul a alocat 80 000 de ruble aur pentru a fi date tovarășului Max Hammer pentru propagandă și pregătirea Congresului"[2].

Abia în ultimul timp au început să apară informații disparate despre principiile Internaționalei Comuniste și ale unor „pui" ai ei, cum a fost, de exemplu, Federația Comunistă Balcanică (F.C.B.). „O expresie a afirmațiilor că activitatea politico-ideologică și propagandistică a federației slujea interesele externe ale U.R.S.S. o reprezintă și Apelul Prezidiului F.C.B., publicat la începutul lunii mai 1924, intitulat: *Către muncitorimea și țărănimea cu conștiință de clasă! Către toate naționalitățile oprimate din țările balcanice.* Acest document a fost prilejuit de eșuarea conferinței româno–sovietice de la Viena. După ce expune și elogiază poziția U.R.S.S., acesta subliniază că: «Partidul Comunist din România s-a situat în această problemă, fără rezerve, alături de naționalitățile din țară, oprimate groaznic în toate privințele. *Fidel principiilor Internaționalei Comuniste, el s-a declarat pe față, a apărat și a luptat*

---

[1] Gheorghe Buzatu, *op.cit.*, pp. 58–59.
[2] Arhivele Naționale ale S.U.A., raportul FWB Coleman, Riga, fond Lituania, 28 aprilie 1924, pp. 1 și 4.

pentru dreptul la autodeterminare liberă, până la completa separare teritorială de statul existent, nu numai pentru populația Basarabiei, ci și pentru toate naționalitățile din România»."[1] Numai un naiv n-ar putea să înțeleagă acum reacția dură a autorităților române față de acest partid. În majoritate străini, membri cu carnet figurează în dosarele operative ale serviciilor secrete militare în număr de 106, restul până la circa 1 000, conform cifrei date de Ana Pauker, fiind compus din simpatizanți, rude, gazde. Aceeași cifră aproximată de Ana Pauker este dată și de Eugen Cristescu, fostul șef al S.S.I., cu precizarea că ea îi reprezintă pe toți, activiști și colaboratori: „Au fost 1 150! Mai mult de jumătate din aceștia erau agenții noștri informatori. Generalul Vinogradov, în ancheta de la Moscova, mi-a pus aceeași întrebare, cu privire la numărul comuniștilor, și când i-am indicat cifra, mi-a spus: «Exact». Gândește-te ce înseamnă 1 150 de comuniști la o populație de 20 de milioane de oameni. Mai puțin de 1 la 20 000 de locuitori, și din acest unu mai puțin de unu, la 20 000 de locuitori, jumătate erau agenții comisarului Sava Dumitrescu, care era tehnicianul nostru în problemele comuniste"[2]. Repet însă că aprecierea lui Eugen Cristescu nu-i includea pe informatorii armatei și ai poliției, ceea ce mărește considerabil numărul colaboratorilor. De exemplu, Gheorghiu-Dej era informatorul poliției, Vasile Luca, al

---

[1] *Internationale Presse Korespondenz,* nr. 53 din 9 mai 1924, p. 638 (*apud* Marin C. Stănescu, *Moscova, Cominternul, filiera comunistă balcanică și România 1919–1943,* București, Editura Silex, 1994, p. 73.)

[2] Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu. Asul serviciilor secrete românești. Memorii, mărturii, documente,* București, R.A.I./Roza Vânturilor, 1995, p. 11.

S.S.I.-ului, iar Alexandru Nicolschi (Boris Grunberg) era exploatat de Biroul 2 al Armatei. Toți cei 106 membri cu carnet P.C.R. erau informatori ai serviciilor secrete române (Siguranța, S.S.I., Biroul 2) și, ocazional, făceau un joc dublu, intoxicând de cele mai multe ori autoritățile române.

Se pune întrebarea: de ce nu au acționat instituțiile române împotriva acestei situații și s-au lăsat descoperite în momentul de criză? Răspunsul se află în binomul agresor–agresat, ca termen general, unde părțile acționează din poziții diferite: dinamic – respectiv, static. Una din erorile serviciilor de informații interne este de a crede că, având dosare compromițătoare, stăpânind câmpul informațional prin calitatea de informatori și colaboratori a subiecților, putând să-i șantajeze în cazul unei defecțiuni, îi și poate controla precis, uitând că acțiunea unui agresor este întotdeauna dinamică, nu oferă prea mult timp de gândire și mișcare celui agresat, iar organismele și instituțiile statului reacționează întotdeauna greoi. Câmpul informațional se poate pierde în câteva ore, în care informatorii nu sunt de găsit sau au trecut deja la acțiuni ostile: intoxicare, dezinformare, sabotaj. Un serviciu secret poate sta pe mormane de informații despre pregătirea agresiunii, poate „bombarda“ conducerea statului cu „covoare“ de date despre viitorul atac, dacă acestea nu se transformă rapid în măsuri energice, totul este pierdut. Așa se face că, deși cunoscuți, membrii P.C.R. aflați în libertate au acționat la directivele Cominternului în toate cazurile de propagandă, diversiune și sabotaj, cu toate că, astăzi, activitatea lor pare lipsită de spectaculozitate (găzduire de parașutiști, culegere de

informații despre efectivele Armatei române, diversiune propagandistică, sabotaj economic etc.). Subiectul este important și impune un studiu mai adâncit, având în vedere că, din cercetările proprii, am tras concluzia că aceleași „dosare grele“ ale foștilor lideri comuniști au constituit esența loviturii de palat prin care cuplul Drăghici–Ceaușescu l-a adus pe acesta din urmă la putere în 1965. Afirm că numirea neașteptată a lui Ceaușescu la conducerea partidului s-a datorat șantajului cu dosare, în care mai toți membrii Biroului Politic aveau „pete“ de foști agenți N.K.V.D., adepți ai Mișcării legionare sau ai partidelor istorice, informatori ai serviciilor secrete „burghezo-moșierești“ române.

Lumea este străbătută astăzi de flagelul stereotipurilor definitorii: homosexual = SIDA; arab = terorist; nord-irlandez = I.R.A.; sicilian = mafiot etc. Multe din imaginile mecanice cu care se confruntă astăzi istoriografia s-au format sub acțiunea marilor structuri informative și de propagandă naziste și sovietice în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Mecanismele lor au fost preluate și amplificate apoi de serviciul de propagandă american, fie că a fost vorba de lupta anticomunistă, fie de noul domeniu al relațiilor publice comerciale. De aceea, este decisiv să înlăturăm orice stereotip și să încercăm să înțelegem cum s-a format concepția conducătorilor politici ai României în privința legăturii directe dintre evrei și comuniști. Cercetând un număr cât mai mare de documente, mai ales cele cu caracter informativ, vom constata că frecvența asocierii spionajului sovietic, a celulelor comuniste

conspirative cu evreii era extrem de mare. Ne putem întreba onest dacă nu cumva, timp de decenii, serviciile de informații românești au intoxicat conducerea statului cu probe false ale adeziunii evreiești la activitatea subversivă, dar frecvența acestui tip de date a fost confirmată după război într-o realitate incontestabilă. Tot astfel, este important de știut ce informații primea Antonescu în problema comuniștilor.

„**G-ral C. Petrovicescu:** În legătură cu comuniștii, s-a făcut un triaj la Caracal și rezultatul a fost: s-au găsit internați acolo 26 unguri, pe care îi vom trece Ungariei, conform Convenției; trei bulgari, pe care îi vom trece Bulgariei; iar 193 vor fi puși în libertate, pentru că nu s-a găsit nimic asupra lor. Vor fi menținuți în lagăr 24 indivizi și încă cinci internați, cărora credem că le vom fixa domiciliul forțat.

G-ral I. Antonescu: Ce situație socială au aceștia?

G-ral C. Petrovicescu: Sunt jidani.

G-ral I. Antonescu: Ține-i în lagăr. Domiciliul forțat cere o mulțime de cheltuieli. Dacă sunt dubioși nu poți să le dai o libertate absolută; trebuie să pui după ei agenți și necesită o mulțime de cheltuieli."[1]

„**G-ral Petrovicescu:** La Rădăuți a fost descoperită o organizație comunistă de 49 de jidani, 37 bărbați și 12 femei.

---

[1] *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. I (septembrie–decembrie 1940), București, p. 363 (ședința din 29 octombrie 1940).

G-ral I. Antonescu: Aveau material la ei?

G-ral Petrovicescu: Da, aveau material de propagandă. Avem aici un manifest, pe care se vede semnul comunist."[1]

„**G-ral Petrovicescu:** Siguranța Generală mi-a arătat că, în tot acest interval, de la 15 decembrie până astăzi, nu s-a întâmplat nimic altceva, în afară de faptul că la Suceava a fost descoperit un număr de 22 de jidani întruniți. La început se credea că este o întrunire comunistă, însă, din ancheta ulterioară, care s-a făcut, nu s-a găsit nici o probă materială. Ei sunt încă sub supraveghere (...). De la 15 noiembrie până la 15 decembrie au fost arestați 141 delincvenți, care s-au dedat la redactarea, imprimarea și răspândirea de manifeste comuniste, colportarea și răspândirea de manifeste comuniste, conducători de cămine muncitorești la care s-au găsit manifeste, șablonări de manifeste pe ziduri, întruniri și colecte de bani pentru comuniști, tipografii care au tipărit manifeste comuniste, propagandă prin grai, păstrarea la domiciliu de literatură comunistă. În același interval de timp, au fost descoperite și două organizații comuniste. Din acești 141 delincvenți, 120 sunt jidani, 16 români și cinci de diferite naționalități – după nume nu putem ști ce anume naționalitate au. Deci proporția delincvenților este de 90% jidani."[2]

---

1 *Ibidem*, p. 601 (ședința din 13 decembrie 1940).
2 *Ibidem*, p. 628 (ședința din 17 decembrie 1940).

„**G-ral C. Petrovicescu:** Astă-noapte au fost arestați la Giurgiu, în urma unei descinderi, 20 jidani care făceau parte dintr-o organizație comunistă, în legătură cu cei care au fost arestați pe 11 decembrie și care sunt deja trimiși în fața instanțelor judecătorești. A mai fost arestat, tot aseară, și agentul care făcea legătura între organizația de la Giurgiu și centrala comunistă de la București.“[1]

După cum se observă, din informațiile pe care le primea Ion Antonescu se putea trage ușor concluzia că activitatea comunistă din România era purtată în majoritate de evrei. Pentru Basarabia, situația era și mai dramatică, elementele cominterniste având și sprijinul larg al comunității minoritare. Sensul real al formulei „autodeterminare până la despărțirea de stat a naționalităților asuprite“ se adresa în primul rând comunității evreiești din Basarabia și ea relua ideea mai veche, imperială și colonială, a unui „cămin“ evreiesc în Basarabia. Că totul era propagandă (deloc ieftină) nu mai încape îndoială, dar este de subliniat fondul propagandistic pe care au fost antrenați numeroși evrei basarabeni în agresiunea antiromânească. Ideea unei „republici“ evreiești în Uniunea Sovietică a fost mult timp pusă în discuție de conducerea bolșevică și aplicată parțial într-un spațiu din estul conglomeratului sovietic. Întreaga activitate îndreptată împotriva României a fost condusă de la Moscova prin intermediul „Anei Pauker, care în 1941–1944, cât timp România s-a aflat în *războiul sfânt* contra U.R.S.S.,

---

[1] *Ibidem*, p. 687 (ședința din 20 decembrie 1940).

pentru respingerea agresiunii comise de Armata Roșie în 1940 prin ocuparea teritoriilor istorice din nord-estul țării (Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herța) și pentru lichidarea pericolului comunist, a dirijat întreaga acțiune a comuniștilor români. S-a dovedit, o dată mai mult, că P.C.R., ca secție a *Internaționalei a III-a,* era aidoma organizațiilor omoloage de pe mapamond, un instrument al politicii imperialiste și al ideologiei Kremlinului, iar, cu atât mai mult în vreme de război, a funcționat și ca oficină la dispoziția serviciilor secrete moscovite, N.K.V.D. și G.R.U. Ca forme concrete de manifestare, acțiunile au fost variate: operațiuni informative clasice în România, diversiuni, sabotaje în spatele liniilor româno–germane (îndeosebi în Basarabia, Bucovina și Transnistria), contra-propagandă radiofonică de război și ideologică prin postul «România liberă», intensă «muncă de lămurire» în lagărele de prizonieri români din U.R.S.S. pentru constituirea diviziilor de «voluntari» Tudor Vladimirescu și Horia, Cloșca și Crișan etc.“[1].

Un studiu cu circulație redusă a reușit să pătrundă în interiorul fenomenelor care au însoțit ocuparea Basarabiei și nordului Bucovinei, aducând la lumină suficiente dovezi pentru susținerea tuturor formelor de colaboraționism prezente înaintea și în timpul agresiunii. „Cu o lună înaintea începerii operației militare din Basarabia, au fost chemați de Comintern M. Skorțov (Leibovici) și I. Morgenstern, membri ai secretariatului P.C. din România, care au prezentat rapoarte detaliate despre «capacitatea de luptă și activitatea

[1] Gheorghe Buzatu, *op.cit.*, p. 61.

organizației comuniste din Basarabia, ca și asupra stării de spirit și politico-morale a populației». Nu este exclus ca printre informațiile oferite atunci, ponderea să fi avut-o cele cu caracter militar, dacă avem în vedere planul de operații elaborat de sovietici pentru a-și satisface pretențiile teritoriale față de România. Elocvent în acest sens este un raport al Inspectoratului regional de poliție al ținutului Nistru, din mai 1940, în care se specifica: «Paralel cu acțiunile informative și de *paralizare a zonei de operații probabile ale armatei române*, organizațiile comuniste încep a desfășura o activitate mai pronunțată prin propagandiști în favoarea regimului sovietic».“[1] Membri ai P.C.R. împrăștiau manifeste („celebrele“ manifeste ale legendelor ilegalității) fabricate în laboratoarele N.K.V.D.-ului și G.R.U.-ului, chemând populația la nesupunere civică, la ură împotriva „ciocoilor și moșierilor români“, la revoltă împotriva autorităților statului. Propaganda viza și teritoriul din dreapta Prutului, mai ales orașele și, în special, Iașiul. În noaptea de 23/24 august 1940, la două luni după agresiune, în curtea Atelierelor C.F.R. Nicolina încă mai erau aruncate manifeste incitatoare, care îndemnau la revoltă: „Sângeroasa dictatură regală fascistă, înciudată pe marele act al Uniunii Sovietice care i-a închis și distrus un focar de război în Basarabia și Bucovina de Nord și a eliberat poate 3 milioane de suflete de exploatarea și teroarea sub care gemeau, a pornit la o ultimă încercare de a rezista valului de revoltă a celor ce

[1] Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru,* București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992, p. 38.

suferă"[1]. Și, în continuare, foarte bine informații autori ai studiului prezintă alte documente: „Un număr tot mai mare de comuniști, *în special evrei originari din România,* era instruit în U.R.S.S. pentru a fi în măsură să fie trimiși să culeagă tot felul de date cu caracter militar în spațiul românesc, unde evreii erau trecuți în mod clandestin ca refugiați ce doreau să se repatrieze. Inspectoratele de poliție și jandarmerie din județele limitrofe U.R.S.S.: Suceava, Iași, Vaslui, Galați, raportau în lunile iulie–decembrie un număr sporit de treceri frauduloase ale frontierei (...). Cu ocazia percheziţiilor s-au găsit asupra lor manifeste ce proslăveau anexarea Țărilor Baltice, a Basarabiei și Bucovinei, considerat ca un act de «politică sănătoasă de pace» prin care «s-a eliberat de sub jugul capitaliștilor și provocatorilor de război 23 de milioane de muncitori și țărani». Un astfel de manifest s-a găsit asupra cetățeanului Bergman Leon, originar din Bucovina ocupată și prins de poliție pe raza județului Suceava. Mulți dintre cei prinși erau cunoscuți de organele de poliție și siguranță ale statului ca făcând parte din Partidul Comunist din România sau simpatizanți ai regimului comunist din U.R.S.S. De remarcat faptul că aceste elemente folosite pentru spargerea unității naționale românești aparțineau în cele mai multe din cazuri unor minorități din Basarabia și nordul Bucovinei"[2].

Sursa propagandei devine evidentă dacă ne întoarcem la documentul strict secret al comisarului poporului pentru

[1] *Ibidem*, p. 39.
[2] *Ibidem*, p. 40.

apărare al U.R.S.S., raportul-directivă din iunie–iulie 1940, în care se menționa:

„Cât a durat îndeplinirea misiunii Guvernului, au apă rut următoarele tipărituri:

a) Un număr special al gazetei «Krasnaia Armia» și alte 5 numere ulterioare cu un tiraj total de 700 000 de exemplare.

b) Comunicatul agenției T.A.S.S. în limbile rusă, ucraineană și română cu un tiraj de 1 800 000, apelul către populație – 700 000 și diverse lozinci – 10 000 de exemplare.

c) Au fost traduse din rusește în românește și publicate cu un tiraj de 270 000 de exemplare «Raportul tov. Stalin la Congresul VIII extraordinar al Sovietelor», Constituția U.R.S.S. și biografia Comisarului Poporului pentru Apărare, tov. Timoșenko.

Afară de asta, pentru populația Basarabiei și Bucovinei de Nord au fost expediate: 156 000 de portrete ale conducătorilor partidului și Guvernului; diversă literatură în limbile rusă și ucraineană – 520 000 de exemplare; literatură în limba moldovenească (sic!) («Problemele leninismului», Scurtă biografie a tovarășului Stalin, Istoria P.C. (b) al Uniunii Sovietice etc.) – 8 000 de exemplare, afișe și lozinci – 13 000 de exemplare“[1].

Documentele contrainformative aflate în Arhiva Ministerului Apărării Naționale dovedesc faptul că, în numeroase ocazii, minoritari evrei au fost folosiți pentru a

---

[1] Col. Ion Jianu, *op.cit.*, în *Viața Armatei*, nr. 4/1992, p. 7.

pregăti și facilita invazia sovietică. De asemenea, au deținut informații asupra momentului agresiunii, acționând în consecință prin sabotaj economic și propagandă prosovietică. În nota informativă, nr. 127/ 25. VII. 40, se preciza: „Evreii din România au fost informați de ocuparea Basarabiei înainte de darea ultimatumului de către U.R.S.S., dedându-se la o intensă propagandă și pregătind din timp steaguri roșii și placarde cu «Trăiască armata sovietică și Stalin»“[1].

În legătură cu faptul că incidentul de la Dorohoi s-a petrecut și în zona unui cimitir evreiesc, este de menționat că acestea erau folosite de membri ai comunității în scopuri politice și de sabotaj economic, așa cum rezultă din rapoartele Secției a II-a (Biroul 2) a Armatei. În nota informativă din data de 17 iunie 1940 este semnalată folosirea cimitirului evreiesc din strada Toma Cosma, Iași, pentru întruniri în care se comentau emisiunile posturilor de radio sovietice, precum și pentru stocarea de alimente.[2] În nota informativă din 18 iunie 1940 se informează că populația evreiască „a început să boicoteze comerțul“[3], iar în nota Biroului Statistic Militar Iași din 25 iunie 1940 se menționa: „Unii angrosiști, în legătură probabil cu comunitatea evreiască, au depozitat mari cantități de untdelemn în cavouri la cimitirul evreiesc din Păcurari“. În același document se consemnează și declarația unui proprietar evreu de magazin: „era foarte necăjit pe chestia asta, făcându-i jidani nemernici pe toți acei care au profanat mormintele și că din cauza a

[1] Arh. M.Ap.N., fond Corpul 4 Armată, dosar nr. 69, f. 104.
[2] *Ibidem,* dosar nr. 67, f. 314.
[3] *Ibidem.*

10–20 indivizi se creează lor, la întreg poporul evreiesc, o situație critică“[3]. Este una dintre cele mai lucide observații.

Atitudine ostilă

Atitudinea ostilă a evreilor comuniști față de Armata română este prezentă în numeroase documente. Informațiile proveneau atât de la informatori ai serviciilor secrete române, cât și din rapoartele subunităților de cercetare.

1. Raport informativ telefonic, nr. 137/55 – 1.VII.40 – ȘTEFĂNEȘTI:

„Din Glodeni și până la Braniștea nu s-au văzut trupe sovietice. Acestea au fost raportate de plutonierul de jandarmi Baciu, de la Postul de jandarmi Sofia (Basarabia), ce a fost dezarmat de *miliția civilă* sovietică din Glodeni (evrei). La ora 16 s-a întrunit în satul Braniștea comisia noastră și cea sovietică, pentru a discuta diverse chestiuni în legătură cu trecerea refugiaților din Basarabia și România, precum și a militarilor care în unele puncte sunt opriți, iar în altele dezarmați, atât de populația jidănească, cât și de armata sovietică“[1].

2. Buletin contrainformativ, nr. 336/ 30 iunie 1940, alin. b:

„În localitatea Ungheni–Iași, au sosit 20 de tancuri sovietice. La apariția lor comuniștii din oraș, în majoritate evrei, au manifestat ostil contra României, dedându-se la acte

---

[1] *Ibidem,* fond Marele Stat Major, dosar nr. 155, f. 40.

de violență față de armată. S-au tras focuri de armă și sunt câțiva morți și răniți“[1].

3. Telegrama GRANIȚA, nr. 21 339/20.VI.1940:

„Populația evreiască din Târgu Ungheni a fost foarte ostilă, atacând chiar soldați care au făcut uz de armă“[2].

4. Telegrama TEI, nr. 13 845 din 1.VII.1940, către Marele Stat Major:

„(...) 12) În toate satele s-au arborat steaguri roșii, și în special evreii.

13) Populația și în special evreii s-au înarmat cu armament luat de la unitățile noastre“[3].

5. Telegrama GRANIȚA-140, nr. 13 919 din 2.VII.1940:

„(...) 4) Populația, în special evreii din Basarabia, continuă a ataca fracțiuni izolate la adăpostul trupelor rusești. (...)

7) În general, armata și populația evacuată din Basarabia își manifestă revolta contra evreilor. Nu sunt excluse manifestări antisemite mai grave din partea armatei“[4].

6. Nota nr. 13 968/3.VII.1940, Statul Major al Grănicerilor:

„(...) 3) Parte din tancurile sovietice – care în majoritate nu au respectat ordinul de ocupare – au devansat trupele noastre în retragere, folosind tancurile ca mijloc de transport de arme pentru înarmarea populației ucrainene. Aceștia,

---

[1] *Ibidem*, f. 46.
[2] *Ibidem*, f. 49.
[3] *Ibidem*, f. 66.
[4] *Ibidem*, f. 75.

înarmați, s-au dedat la atacarea convoaielor noastre, omorând și jefuind soldați care treceau izolați. (...) Întreaga avere a subunităților a fost jefuită fie de trupele sovietice, fie de populația ucraineană sau *bandele* de comuniști (...). Puținul ce putuse fi salvat a fost prădat în timpul retragerii, fie de soldați sovietici, fie de populația comunistă“[1].

7. Declarația lui Mârza Ioan – mecanic la Depoul Iași: „Au mai ținut discursuri încă doi evrei, dintre care discursuri afirmând cum că românii sunt niște hoți și pungași (...) și ar trebui ca sovietele să ia măsuri și în timp de 5 zile să ajungă la București, pentru că românul nu merită altceva decât distrus“. În aceeași declarație se consemnează atacarea de către evrei a unor biserici românești din Ungheni: „La intrarea pe poartă în biserică, este arborat steagul sovietic; pe data de 5. VII, când a fost defilarea, toți jidanii s-au dus la biserică, spărgând lacătul pentru a intra în biserică și a devasta icoane (...)“[2].

8. Notă informativă, nr. 1 454/ 5 iulie 1940 (original scris de mână):

„Suntem informați de către numita Maria Sechelarie – originară din Târgu Neamț –, fostă angajată în ultimul timp la restaurantul *Suiuz* din Chișinău, că în ziua de 28 iunie 1940 – pe când se afla în tramvai – a fost martoră oculară, când un grup de evrei-comuniști din Chișinău au împușcat în plin centru al orașului un număr de patru ofițeri de poliție români – recunoscuți de numita, precum și un căpitan din Armata română. În prezent, Maria Sechelarie se află în

---

1 *Ibidem,* f. 107, 108.

2 *Ibidem,* fond Corpul 4 Armată, dosar nr. 67, f. 332, 333.

cercetarea Biroului de Siguranță de pe lângă Chestura Poliției Iași“[1].

9. Cea mai amplă și exactă analiză asupra comportamentului agresiv al unor elemente din minoritatea evreiască o prezintă raportul Biroului 2 din 3 iunie 1940, nr. 14 033. Acest document a fost întocmit pe principii profesionale, în baza culegerii, analizei și verificării informațiilor conținute. Au intrat în calcul sursele directe ale serviciului militar secret și surse credibile din rândul colaboratorilor (între care s-au aflat și evrei loiali), constatări la fața locului ale agenților militari sub acoperire, precum și selecția cantității mari de rapoarte provenite de la unitățile atacate. Raportul lasă foarte puține locuri de interpretare:

SECRET BIROUL 2 22 iulie 1940
Arhiva Marelui Stat Major
Înreg. Nr. 14 033
Anul ’40, luna VII, ziua 3

ACȚIUNEA EVREIASCĂ

I. EVREII DIN BASARABIA ȘI BUCOVINA, ÎN TIMPUL EVACUĂRII

1. Comitete revoluționare

– *La Cernăuți comisar al poporului este actualmente evreul Sale Brüll de profesiune fotograf, primar este evreul Glaubach,*

[1] *Ibidem,* f. 310.

ajutor de primar evreul Hitzig, iar prefect este alt evreu, Meer sau Beer.

– La Chișinău sovietul comunal este condus de avocatul evreu Steinberg, originar din Huși.

– La Chilia Nouă s-a format un comitet local condus de evreul Dr. Rabinovici, medic primar al orașului.

– Foștii gazetari evrei de la „Adevărul“ și „Dimineața“, anume Teziman și Cândea au căpătat funcțiuni importante în Basarabia.

– La Soroca, conducătorul acțiunii teroriste a fost evreul Leizer Ghinsberg, gardian public la poliția locală.

2. Atentate și asasinări

– Bandele evreo-comuniste din Chișinău au jefuit pe refugiații care nu aveau posibilitatea să se apere.

– În diferite gări, evreii comuniști, în grupuri cu drapele roșii, încercau să facă presiuni pentru a determina pe călători să coboare. În unele cazuri au cedat, numai după ce călătorii s-au apărat cu focuri de armă.

– La Chișinău, o bandă de comuniști evrei a încercat să linșeze pe studenții teologi, care au scăpat numai datorită intervenției unui detașament de jandarmi ce a făcut uz de arme.

– Inspectorul financiar Preoțescu și fostul inspector financiar, pensionar, Pădureanu din Chișinău au fost împușcați.

– La Chișinău, listele de executări au fost întocmite de intelectualii comuniști evrei avocat Carol Steinberg, avocata Etea Dinor și Dr. Derevici.

– La Chișinău, avocatul evreu Sternberg în fruntea unui grup a aruncat cu pietre în trupele române care se retrăgeau.

– Perceptorul și notarul din comuna Ceadar-Lung (Tighina) au fost omorâți.

– Preotul Dujacovschi din Tighina.

– Șeful postului de jandarmi din Abaclia (Tighina) a fost împușcat de trei evrei.

– Perceptorul și agentul de percepție din comuna Calaglia (Cahul) au fost reținuți timp de 9 ore și condamnați la moarte, dar au reușit să fugă.

– Comisarul ajutor Chela Grigore de la poliția Vâlcov, sunt indicațiuni că a fost omorât.

– În comunele din județul Cetatea Albă locuite și de bulgari, aceștia au făcut cauză comună cu comuniștii evrei, prilejuind incidente sângeroase.

În Cazaclia și Ceadarlunga au fost omorâți notari, preoți și polițiști.

– La Reni au fost incidente grave între evreii care împușcaseră 2 marinari români și autoritățile militare românești. Evreii purtau brasarde roșii.

Au fost împușcați 15–20 teroriști evrei comuniști.

– În județul Cetatea Albă bandele comuniste evreiești au schingiuit preoți, le-au ars bărbile cu țigări, au devastat bisericile.

– La Cernăuți, un grup de evrei a asaltat și lovit cu pietre două autocare în care se aflau soldați; evreii au cedat numai când aceștia au făcut uz de arme.

Față de toate aceste orori comise exclusiv de către evreii basarabeni, se observă o adâncă indignare a populației românești, care în unele cazuri nu-și poate stăpâni sentimentul de revoltă.

Astfel, în ziua de 1 iulie a.c. la ora 18.35 din trenul personal Teiuș–Arad, în care se aflau un mare număr de soldați și ofițeri ce veneau dinspre Cernăuți, au fost aruncați din tren în timpul mersului, între gările Teiuș–Alba Iulia, trei evrei care călătoreau în acest tren, dintre care unul din cauza rănilor primite în timpul busculadei și din cauza căderii din tren, probabil că a murit. Până în prezent nu s-a putut încă verifica.

Militarii sus-menționați erau foarte revoltați contra evreilor, fiind hotărâți a linșa orice evreu ar întâlni în cale, întrucât asistaseră la agresiunea evreilor împotriva ofițerilor și soldaților români pe linia Cernăuți–Dornești, cu care ocazie se afirmă că ar fi fost omorât un ofițer superior și răniți mai mulți ofițeri și soldați români.

Tot în ziua de 1 iulie a.c. la ora 18.30 la Bârlad un grup de militari a împușcat mortal pe evreul Poise Leib Goldstein, comerciant din acel oraș. Numitul a fost transportat la spitalul local în stare de comă.

3. Propaganda antinațională

Încă înainte de retragerea autorităților românești s-au constituit de către evreii comuniști locali comitete orășenești, care, pe lângă faptul că au organizat primirea trupelor sovietice cu flori și pavoazări de drapele roșii, s-au dedat la manifestațiuni ostile împotriva autorităților în retragere, patronând și îndemnând în același timp acțiunea teroristă.

Conform instrucțiunilor acestor comitete, imediat ce s-a aflat de hotărârea Consiliului de Coroană, evreii au înlocuit în grabă firmele românești cu altele rusești.

Cu ocazia trecerii trupelor române prin sate, orașe și gări, evreii manifestau ostil în unele cazuri, aruncând cu pietre.

În exodul lor, refugiații au avut de întâmpinat vexațiuni, umilințí și lovituri, iar în unele cazuri au trebuit să lase în urmă morți, numai datorită comuniștilor evrei, care, în afară de acestea, i-au devalizat de puținele lucruri cu care mai scăpaseră.

Pe de altă parte, pentru a împiedica retragerea populației românești, evreii distrugeau vehiculele cu care se retrăgeau românii, iar în unele cazuri au încercat să incendieze traversele de cale ferată pentru a provoca deraieri.

Înșiși copiii evrei, dintre unii chiar străjeri, așteptau în gări trenurile refugiaților pentru a-i injuria și a le arunca cu pietre și orice obiecte ce le cădeau la îndemână, creând o impresie dintre cele mai oribile.

De asemeni, refugiații basarabeni comentează faptul că împreună cu românii de peste Prut care se retrag în interiorul țării sosesc grupuri de tineri evrei originari din Basarabia.

Acești tineri evrei au fost observați de refugiații români că au o atitudine de veselie și satisfacție, ceea ce nu ar cadra cu situația celui ce își părăsește avutul, cât de modest.

De asemeni, refugiații români afirmă a fi observat la acești tineri evrei că posedă valută forte, dolari și lire sterline, care nu ar putea fi justificată nici de ocupațiile și nici de veniturile lor normale, după cum nu ar fi necesară într-un caz de exod normal, când nevoile și le-ar putea satisface prin lei.

Considerând și faptul că, actualmente, mișcarea populației evreiești basarabene este înspre Basarabia, nicidecum în sensul părăsirii acestei provincii, cercurile menționate formulează presupunerea că acești tineri basarabeni au de îndeplinit în țara noastră misiuni contra ordinei publice și siguranței Statului.

II. EVREII DIN RESTUL ȚĂRII

Comunicarea vestei acceptării notei ultimative sovietice a avut ca efect brusca schimbare de atitudine în totalitatea cercurilor evreiești.

Părăsind teama și atitudinea de rezervă manifestată până atunci, datorită măsurilor cu caracter naționalist luate în cadrul noii organizații politice de Stat, aceste cercuri au adoptat spontan o atitudine de accentuată veselie, manifestată îndeosebi prin comentarii zgomotoase în grupuri numeroase pe străzi și în

locuri publice, asupra evenimentelor în curs de desfășurare, din care nu au fost excluse aprecieri jignitoare la adresa țării noastre, a conducătorilor Statului, a Armatei și a tot ce este românesc și în același timp o vie simpatie pentru acțiunea Sovietelor, precum și atitudini sfidătoare adoptate față de cetățenii români.

Acestei veselii i-au corespuns o altă serie de manifestări, exprimând neîndoios brusca dar puțin justificata simpatie a evreilor față de comunism, Soviete și Armata Roșie.

Astfel, cu acest trist prilej, în toate casele evreiești, având aparate de radio-recepție s-au ascultat posturile emițătoare sovietice, neomițându-se să se deschidă larg ferestrele, îndeosebi în timpul când acestea transmiteau „Internaționala", care apoi a fost cu insistență îngânată de către ascultători.

S-a încercat apoi răspândirea discretă a fotografiilor lui Stalin și a celorlalți conducători sovietici, precum și confecționarea de steaguri roșii.

Cu prilejul ultimelor examene, studenții evrei de la Politehnică au devenit provocatori față de colegii lor creștini.

Tuturor acestora li s-a adăugat o întreagă serie de zvonuri colportate cu insistență în toate straturile sociale, după care se încerca să se arate că acțiunea Sovietelor nu este limitată și că, în scurt timp, Armata Roșie, depășind limitele indicate, va ocupa diverse regiuni din țară.

În acest sens, evreii cunoscuți ca având legături cu mișcarea comunistă, discută că tendința reală a Uniunii Sovietice este de a extinde revoluția în primul rând în Balcani, unde cadrele sunt pregătite dinainte și unde se așteptau numai prilejurile.

Ocuparea Basarabiei și nordului Bucovinei – discută cercurile comuniștilor evrei – constituie o primă etapă pentru înfăptuirea planului sovietic, care actualmente urmărește cu perseverență să exploateze orice eveniment și prin zvonuri abil lansate sau prin deformarea realităților să creeze o stare generalizată

de nemulțumiri, iar la un moment dat să găsească pretextul pentru o intervenție a armatelor roșii în țara noastră, care să sprijine și să fie paralelă cu declanșarea revoluției comuniste în România.

Ca și la București, în provincie și îndeosebi la Timișoara, populația evreiască locală, la aflarea vestei, și-a manifestat satisfacția prin aceleași gesturi și manifestări.

După răspândirea însă în opinia publică a știrilor privind jaful și acțiunea teroristă întreprinsă de evrei la intrarea trupelor sovietice în provinciile ocupate, veselia ce cuprinsese cercurile semite din Capitală și provincie dispărând, a făcut loc unei acute îngrijorări față de perspectivele unor ample represiuni ce se presupunea că urmează a se întreprinde ca urmare a terorismului la care s-au dedat coreligionarii lor din Basarabia și Bucovina.

Sesizând indignarea ce a cuprins întreaga suflare românească la aflarea celor petrecute în Basarabia și Bucovina, conducătorii evreimii, în frunte cu Dr. Filderman și Șef Rabinul Alexandru Șafran au recomandat expres coreligionarilor lor, prin intermediul comunităților, să se abțină de la orice manifestare ce ar putea crea incidente cu populația românească.

S-a insistat în acest sens asupra necesității ca evreii să se abțină în timpul liber de a circula pe străzi și, stând în case, să evite orice contact cu populația autohtonă.

Urmând sfaturile primite, evreii s-au menținut (reținut – n.n.) *în ultimele două zile de la orice manifestații publice, luând în același timp măsuri pentru a evita sau a reduce din efectele unor eventuale devastări.*

În acest sens, evreii, atât cei din Capitală, cât și cei din provincie, s-au retras din timp în cadrul cercurilor lor, negustorii și-au închis magazinele, stingând luminile și trăgând obloanele, iar diversele instituții și-au întărit paza prin posturi de alarmă și grupe de tineri sioniști.

Răspândindu-se știrea că autoritățile române ar studia modalitatea întreprinderii unui recensământ al evreilor originari din Basarabia și Bucovina, aflați în alte provincii, în vederea expedierii lor în localitățile de origină, cei vizați și-au făcut pregătirile de plecare, lichidându-și în grabă întreprinderile, și, în numeroase cazuri, părăsind singuri localitățile unde își aveau sediul pentru a se duce în provinciile ocupate.

Teama de eventuale represiuni, precum și propaganda, întreprinsă de evreii basarabeni de a imita gestul lor, au creat, îndeosebi în rândurile evreilor aparținând micii burghezii, un pronunțat curent de emigrare în provinciile ocupate.

Această acțiune își găsește în plus aprobarea unora dintre cercurile conducătoare evreiești în frunte cu Dr. Filderman, Șef Rabinul Dr. Șafran și scriitorul Horia Carp, care întrevăd astfel posibilitatea descongestionării teritoriului țării noastre de un important număr de evrei, ceea ce speră să aducă, într-o oarecare măsură, o ameliorare, cel puțin temporară a problemei evreiești din România.

În schimb se constată opoziția manifestată de către cercurile evreiești sioniste socialiste, care militează pentru emigrarea evreilor în Palestina.

Deși cuprinși de panică, o bună parte de evrei continuă să păstreze, fără a-și exterioriza însă prea mult sentimentele, o atitudine ostilă țării noastre, manifestată îndeosebi prin lansarea de zvonuri privind o eventuală agravare a actualei situații a țării noastre, precum și în viața economică, printr-o categorică abținere de la îndeplinirea oricăror operațiuni comerciale și de credit.

În afară de acestea, se constată că evreii au refuzat în ultimele zile de a-și achita obligațiunile ce au față de fisc, încercând prin aceasta să creeze dificultăți Statului după sistemul practicat în timpul guvernării Goga–Cuza.

Excepţie făcând de la atitudinea generală manifestată de evrei în actualele împrejurări, membrii cercului „Mutualitatea“, cu sediul în str. Spătarului, nr. 15, critică cu asprime acţiunea teroristă întreprinsă de coreligionarii lor în Basarabia şi sunt decişi să participe cu maximum de mijloace la acţiunea de ajutorare a refugiaţilor.

Explicaţia acestei atitudini constă în aceea că membrii acestui cerc sunt în majoritate bine situaţi materialiceşte şi în totalitatea lor se recrutează dintre evreii refugiaţi în U.R.S.S. care au avut de suferit de pe urma instaurării regimului bolşevic în acest stat.

III. TRECEREA ÎN TERITORIUL OCUPAT DE SOVIETE

Acţiunea trupelor sovietice în Basarabia şi Bucovina a avut ca urmare o emigrare a numeroşi evrei basarabeni din Capitală către aceste provincii.

Se constată că totalitatea celor ce pregătesc plecarea din Capitală se recrutează din meseriaşi, mici comercianţi, misiţi şi unii studenţi, lipsiţi în general de o situaţie materială mai bună.

De asemeni, încearcă să părăsească ţara şi o serie de liber profesionişti, intelectuali, majoritatea dintre aceia care au fost excluşi de la exercitarea profesiunilor lor din diverse motive sau care au fost decăzuţi din drepturile de cetăţenie. Motivul care îi determină pe aceşti evrei să părăsească ţara noastră îl constituie în majoritatea cazurilor credinţa abil susţinută de propaganda comunistă că sub regimul sovietic vor reuşi să-şi creeze situaţii mai înfloritoare decât cele avute în România, nemaifiind totodată nici obiectul presupuselor represiuni antisemite.

Tendința de emigrare a acestor evrei, în general încurajată de către coreligionarii lor originari din Basarabia, este însă în parte combătută de către evreii originari din Vechiul Regat, ca și de cei bine situați materialicește, care speră încă într-o ameliorare a situației lor în țara noastră.

În general, cadența trecerilor în Basarabia este în medie de aproximativ 10 000 persoane pe zi.

Printre cei cari și-au manifestat intenția de a trece în Basarabia sunt și următorii:

Zimcenko – București, Cal. Moșilor 130 (la general medic Marosin);

S. Fornagi – Galați, str. Egalității 11;

Horovici – Galați, str. Pas. Mercur (la Iunius Jean).

De asemeni Kratzman Raia, dactilografă la biroul de presă Luvru din Capitală, reprezentantul sovietic din țara noastră al publicațiunilor, domiciliată în București, str. Poenaru Bordea 18, și-a manifestat intenția de a pleca la Cetatea Albă, unde își are părinții. De la Biroul Luvru a mai plecat în Basarabia, de unde este originară, și funcționara Steinberg D. Fania.

Printre cei cari au trecut în Basarabia este fostul senator evreu din Tighina Moise Zipstein, care în ultimul timp domicilia în Capitală, unde conducea o tipografie.

De asemeni, se înregistrează plecarea din București spre Basarabia și Bucovina a unui număr de 70–80 studenți evrei de la Căminul Studenților Evrei Schuller din Capitală, cunoscut focar de propagandă comunistă.

Este de relevat că față de eventualitatea de a rămâne lipsit de cadre, care în bună parte și peste aproape tot cuprinsul țării se recrutează din evrei basarabeni, Partidul Comunist din România a dat ordine severe în sensul ca membrii care, fără autorizația

conducerii partidului, vor părăsi localitățile unde au însărcinări, vor fi socotiți trădători[1].

Acest document important este completat și confirmat de unele documente găsite în Arhivele Speciale de la Moscova de o echipă de istorici români.

Alte mărturii

1. Raportul contrainformativ nr. 1 764 al locotenent-colonelului Ion Palade, expediat la 30 iunie 1940 Secției a II-a a Marelui Stat Major:

1. Orașul Ungheni ocupat de trupele sovietice din dimineața zilei.

2. Batalionul 2/ Regimentul 39 Infanterie a fost dezarmat în gara Bălți de trupe sovietice, în ziua de 29. VI. Soldații evrei și basarabeni opriți. Unii ofițeri degradați. Maiorul Voicescu Constantin, comandantul Batalionului, prins de ruși în împrejurări necunoscute. Populația evreiască a ajutat la dezarmare.

3. Întreg personalul C.F.R. din stația Drochia (exclusiv) și Bălți a derutat trupele din trenuri colportând știri false despre distrugerea podurilor de la Ungheni. Șeful gării Bălți, Dumitrescu (refugiat ulterior în Moldova), nu a dat nici un concurs ofițerilor, fiind inexistent.

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, Secția 2, dosar nr. 155, f. 162–172.

4. Evreii din Soroca înarmați au atacat camioanele destinate evacuării strânse de C.F.R., împiedicând evacuarea funcționarilor și a familiilor militarilor.

5. La Soroca a fost împușcat comisarul Murafa de către avocatul evreu Flecsor. De asemenea, administratorul financiar Gheorghiu, avocatul Stănescu, căpitanul Georgescu de la C.R. Căpitanul Buruiană s-a spânzurat.

6. Comitetul terorist din Soroca este format din avocații Flecsor și Pisarevschi, Brazuli etc.

7. Nu s-a reluat circulația între Pârlita și Ungheni întreruptă din cauza ciocnirii produsă aseară.

8. Înainte de retragerea trupelor din Bălți numeroase avioane făceau evoluții lansând manifeste și foi din ziarul „Libertatea" cu conținut comunist.

9. Ciocniri între populația evreiască și refugiați și trupe au avut loc la Ungheni în cursul nopții; sunt și victime. Au fost reținuți de ruși șeful stației C.F.R., șeful gării Ungheni etc., precum și ofițeri.

10. În gara Iași se găsesc mulți evrei care vor să se refugieze în Basarabia.

11. În orașul Iași populația evreiască, în majoritate simpatizantă comunistă, arată pe față bucuria vecinătății rușilor pe Prut și are o atitudine sfidătoare. Această atitudine nemulțumește și îngrijorează populația românească, care vede o agravare a situației în viitor.

Pentru menținerea ordinii este necesar a se da în Iași o trupă activă, întrucât elemente aflate la P.S. (partea sedentară) nu sunt în măsură a face față nevoilor. Până în prezent nu s-au luat măsurile dictate de starea de mobilizare în ceea ce privește

paza orașului. Eventualitatea unor manifestări comuniste impune măsuri de siguranță urgente.

Șeful Biroului Statistic Militar Iași
(ss) Lt.-col. I. Palade[1]

2. Telegrama nr. 1 767 din 30 iunie 1940, orele 21.30, a aceluiași Ion Palade către Marele Stat Major și care, suplimentar la cele raportate în aceeași zi prin nr. 1 759 și 1 764, adăuga:

(...) 3) Populația evreiască de pretutindeni a avut o atitudine ostilă și de sfidare, batjocorind pe funcționari, asasinând pe unii din ei, furând tezaurul instituțiilor statului etc. și dedându-se la cele mai neașteptate nereguli, unii funcționari basarabeni având o atitudine asemănătoare. Astfel, în afară de cele raportate: s-a atacat camionul cu tezaurul administrației Soroca, furându-se circa 157 milioane lei și asasinându-se administratorul financiar. Ofițerul ce-l întovărășea și un subofițer, cei neasasinați, au fost degradați și batjocoriți. Avocatul Michael Flecsor din Soroca, conducând bandele de evrei, a ocupat poliția și primăria, unde au făcut percheziții. Tot el a asasinat în fața statuii Generalului Poetaș pe avocatul Murafa și Eustatie Gabriel. La Prefectura de județ în asistența trupelor sovietice au luat cuvântul instituitorul Gh. Lupașcu, fost prefect, deputat și membru în Sfatul orășenesc F.R.N. Asemenea, Petre Sfecla, președintele F.R.N. din Soroca, împreună cu instituitorii Anop Alexandru și Cutubar Ion, au ieșit cu

---

[1] Gheorghe Buzatu, ***Așa a început holocaustul împotriva poporului român***, București, Editura Majadahonda, 1995, p. 31.

drapelul roșu în întâmpinarea trupelor roșii, arborând un steag sovietic la casa corpului didactic. Petre Hritzcu, fost președinte F.R.N., Alex. Anop, inspector școlar, și Toader Rusnac, secretar F.R.N., nu au voit să se refugieze. Impiegații de mișcare din stația Lipnic au primit trupele sovietice cu drapele roșii.

Evreii din Chișinău au arborat drapele roșii, manifestând pe stradă și barând străzile spre gară pentru a nu permite refugierea funcționarilor români; au ocupat de asemenea localurile instituțiunilor, comisarii Pascal Nicolae, Mateescu Constantin, Severin și Stol au fost executați de evrei în stradă.

4) Populația refugiată din Basarabia manifestă o adâncă deznădejde pentru pierderea unor membri de familie și a avutului lor; mai există refugiați năcăjiți (...).[1]

Acest document pune în evidență și adeziunea unor români la invazia sovietică, dar prezența lor în aceste situații este episodică. Trebuie totuși remarcat că au existat destui români – numiți în documentele epocii „renegați" – care aderaseră la comunism din diferite motive și au fost parte a agresiunii. Fie că erau din rândul celor „pedepsiți" în Basarabia, fie că au îmbrățișat din convingere ideile comuniste, acești români au fost la fel de violenți ca și bandele organizate de evrei.

În unele localități din Basarabia și nordul Bucovinei, bande înarmate de evrei au comis crime împotriva militarilor și funcționarilor români, unele cazuri luând aspecte bestiale.

---

[1] *Ibidem*, p. 33.

1. „În Cernăuţi, astfel de elemente au împuşcat preotul bisericii catolice şi câţiva gardieni de la penitenciar. Tot aici «un grup de evrei între 15 şi 16 ani – după cum mărturisea mai târziu un martor ocular al tragicelor evenimente, Mihai Podleşiu din comuna Carapciu, judeţul Storojineţ – au comis acte de barbarie, dezarmând pe soldaţii români, pe ofiţeri şi pe poliţişti, înfigând baionetele asupra lor». În Soroca *bande comunisto-evreieşti* conduse de avocatul Michael Flexer, după ce au ocupat clădirea primăriei şi a poliţiei, au asasinat în faţa statuii generalului Poetaş pe comisarul Murafa şi ajutorul său Eustaţiu Gabriel.“[1]

Într-un raport informativ al Secţiei a II-a din 7 iulie 1940, întocmit pe baza concentrării informaţiilor de la trupe şi refugiaţi la Marele Stat Major, se dau amănunte asupra unui incident incalificabil petrecut în capitala Basarabiei: „La Chişinău, 400–500 evrei comunişti constituiţi în bandă, înarmaţi unii cu puşti şi revolvere, iar alţii cu pietre şi bastoane, au cerut directorului Ioneţ, medicul spitalului de copii, ca imediat clădirea acestuia să le fie predată. La încercarea medicului de a calma spiritele l-au împuşcat, după care au năvălit în spital devastându-l complet, iar pe copiii aflaţi internaţi, omorându-i şi aruncându-i afară pe geamuri“[2].

2. În raportul comandantului cavaleriei Corpului 3 Armată se preciza: „Am avut ciocniri cu trupe motorizate

---

[1] Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *op.cit.*, p. 56 (asupra acestei informaţii există dubii întemeiate).
[2] Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, Secţia 2, dosar nr. 941, f. 559.

sovietice și cu bande *jidănești* în regiunea Călărași, jud. Lăpușna. Am pierderi în ofițeri, subofițeri, trupă și mult material"[1].

3. Ciocniri între trupele române și populația evreiască ce voia să sechestreze trenurile de evacuare au avut loc și la Ungheni, soldate cu morți și răniți.[2]

4. „La îndemnul trupelor sovietice, unii militari minoritari din cadrul Armatei a 4-a și a 3-a române au dezertat cu armamentul și muniția din dotare. Ulterior, aceștia au fost organizați în ***bande înarmate*** și au acționat împotriva fostelor unități."[3] (Informația este importantă pentru „cazul Dorohoi" - *n.n.)*.

5. „Un alt soldat român bolnav, transportat într-o că ruță, a fost împușcat, după relatarea unui martor ocular: «Lăsați-ne măcar o căruță să ducă pe acest bolnav că nu poate merge. O luați după ce-i trece criza. Îl prind frigurile», au cerut ofițerii regimentului (25 inf.) civililor care-i agresau, care au răspuns: «A bolnav! Nu trebuie bolnav» și într-o clipă câteva gloanțe sfarmă țeasta nefericitului soldat."[4]

6. „Legiunea de jandarmi Cernăuți, care a fost evacuată la Rădăuți, are următoarele pierderi: plutonierul Iacob, șeful postului jandarmi Bărăuți - Cernăuți, omorât de evrei; 10 jandarmi militari în termen dispăruți; Legiunea jandarmi Rădăuți, din care au fost evacuate 9 posturi din secțiile Seletin și Vicov la Dornești, are următoarele

---

[1] Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *op.cit.*, p. 60.
[2] *Ibidem*, p. 61
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*, p. 66.

pierderi: șeful postului Iablonița, mort în luptele cu evreii comuniști."[1]

Pentru a nu insista asupra unui lung șir de atrocități comise împotriva armatei române[2], mă rezum să furnizez cifrele statisticii întocmite de Marele Stat Major la 6 iulie 1940 asupra pierderilor suferite de pe urma evacuării: „uciși, răniți și dați dispăruți *356 de cadre și 42 876 soldați și gradați*"[3]. După o altă mărturie, Corpul 3 Armată ar fi pierdut 138 ofițeri, 111 subofițeri și 50 800 ostași, dar aceste ultime cifre nu au primit girul recunoașterii oficiale. Cifra este enormă pentru o armată care se retrage în urma unui ultimatum și a unui acord, în timp ce partea agresată are ordin să nu riposteze cu foc! A pierde 43 000 de oameni într-o astfel de situație reprezintă o catastrofă fără precedent pentru noi și a stat, fără îndoială, la originea dorinței de răzbunare, care nu a întârziat să se manifeste cu prima ocazie. Este însă foarte clar că atitudinea antisemită din Armata de Moldova avea surse atât în evenimentele reale – agresiunile, jafurile, crimele comuniștilor evrei din Basarabia și Bucovina –, cât și în amploarea pe care a luat-o ecoul acestor evenimente în rândurile populației române, ale restului armatei, prin relatări, zvonuri, exagerări, propagandă extremistă. Astfel a apărut și nevoia unui vinovat viclean și grotesc pentru eșecurile politicii românești în Basarabia, un inamic perfid și mult mai puternic care să

[1] *Ibidem*, p. 72.

[2] Am renunțat la publicarea unor documente despre atrocități și umiliri scandaloase, pentru a nu produce resentimente, scopul acestei lucrări fiind cu totul altul.

[3] Arh. M.Ap.N., fond Cabinetul ministrului, dosar nr. 1 447, f. 195.

acopere prin actele sale erorile statului român. Este indiscutabil că, generalizând atitudinea ostilă a grupurilor procomuniste evreiești și crimele lor la întreaga comunitate evreiască, a fost repede îndepărtată orice tentativă de judecată cu discernământ, mai ales la nivelul celor mulți și simpli, care se vor regăsi curând din nou în Armata română. Aceeași Armată de Moldova avea să treacă din nou Prutul în 1941. Jandarmii, aflați în contact permanent cu populația evreiască a provinciilor ocupate de U.R.S.S., cunoscându-i atitudinea ostilă și înainte, și în timpul evacuării, au avut o memorie foarte vie asupra situației. Generalul Antonescu, ajuns la conducerea statului și luând cunoștință de rapoartele detaliate ale crimelor comise de evreii basarabeni, a fost puternic „mobilizat" de acestea. Caracterul său impulsiv nu lăsa loc de alte interpretări asupra revanșei.

La 22 iunie 1941, în momentul în care trupele germane și române treceau Prutul, motivația celor doi aliați era fundamental diferită, pentru că, în timp ce Germania ataca U.R.S.S. printr-o invazie masivă și lipsită de echivoc, fără o provocare, fără să fi fost agresată, România răspundea unei agresiuni la fel de clare, îndreptate împotriva sa. Extrapolând situația la nivelul atitudinii față de evrei, Germania conducea un program de exterminare, o acțiune vastă ce viza genocidul, concomitent cu mișcarea militară expansionistă, în timp ce România căuta să-și redobândească teritoriile pierdute. Pentru români, problema evreiască din Basarabia și Bucovina avea nu numai conotații politice – datorită imaginii de adeziune la comunism a minorității evreiești –, ci

și dimensiuni militare practice: ***bandele de evrei înarmați, indivizii și comunitățile violente, grupurile unite pentru a injuria și umili militarii români, zvoniștii și diversioniștii au fost parte a agresiunii militare din 1940, au constituit un segment distinct al planului de invazie, au pus în aplicare misiuni precise ale acțiunilor de luptă pregătite de U.R.S.S. împotriva României.*** Ele au avut toate trăsăturile unei coloane a V-a active, sprijinite pe atitudini de masă, în componența căreia acțiunile criminale propriu-zise au avut caracter izolat, dar de multe ori și voluntar, trecându-se și din inițiativă la excese. De altfel, manifestele răspândite în Basarabia și în Moldova asta și îndemnau, să se ridice cu armele în mână împotriva „jugului boierilor români, moșierilor, capitaliștilor și Siguranței". O informație înregistrată în documente militare și confirmată de martori oculari aduce în prim-plan un detaliu extrem de periculos pentru cazul acestor bande înarmate, și anume ***organizarea lor în unele locuri pe criterii etnice.*** În Arhiva istorică a Bibliotecii Academiei Române se găsește un document informativ militar în care apare dovada acestei criminale inconștiențe: „La Bolgrad, comuniștii circulau pe străzi având ca semn distinctiv steaua evreiască cu 6 colțuri și o panglică roșie"[1]. Dându-se prin astfel de exemple un caracter etnic agresiunilor la adresa Armatei române, a fost simplu ca statul să-și argumenteze politica de identificare a comunității cu inamicul. Am văzut din documentele de sinteză că fondul ideologic era preponderent în motivații; atitudinea generală rămâne de necontestat și este legată, repet, de adeziunea

---

[1] B.A.R., Arhiva istorică, fond XXIV, dosar nr. 3 377, f. 15.

la comunismul stalinist, întărită de erorile politicii naționaliste din România, care nu puteau decât să-i împingă în brațele utopiei roșii. Preciza obiectiv sinteza Biroului 2 al Armatei: „datorită măsurilor cu caracter naționalist luate în cadrul noii organizații politice de stat". Iar servicii de informații militare ale Armatei a 4-a prezentau situația sec și tragic, în același timp: „Spiritul populației: rușii indiferenți, românii de la sate, surprinși de evenimente, nu înțeleg ce se petrece. Evreii foarte bucuroși"[1].

Contrar opiniei populare, care limitează o agresiune la schimbul de focuri, atacul militar este un fenomen complex în care pregătirea terenului prin diversiune, partizanatul armat, propaganda, spionajul, boicotul comercial, sabotarea liniilor de comunicații, a resurselor reprezintă misiuni intrinseci și esențiale ale actului de război. Atunci când un comandant militar dă *hotărârea,* care este un document militar fundamental, stabilind misiunea forțelor angajate, unde și cum vor acționa ele, acesta prezintă întotdeauna la început situația informațională, raportată în prealabil de *șeful Cercetării,* unde se menționează toate acțiunile pregătitoare, care sunt grupurile diversioniste de sprijin, cum pot fi ele identificate, fâșia lor de activitate și limita misiunii lor. Armata Roșie avea această metodologie, cunoscută apoi și practicată inclusiv de Armata română, după 1947. Am subliniat voit termenii *bande, detașamente, grupuri* pentru a arăta că armata română în retragere nu s-a confruntat cu acte individuale – deși au fost și din acestea –, ci cu acțiuni având

[1] Gh. Buzatu, *Așa a început holocaustul împotriva poporului român,* p. 14.

caracter organizat; unii dintre evrei purtau brasarde roșii, mulți aveau arme, au agresat și au ucis în grup. Un evreu, a cărui noblețe de caracter trebuie respectată și admirată, descrie participarea la aceste detașamente: „O mulțime de tineri și de adulți – evrei, ruși, ucraineni, câțiva moldoveni – se înghesuiau în jurul unui grup – «vestita» Rozenberg, cu părul roșu ca flacăra (nu înțelegeam cum ea se afla aici, când se știa că de ani de zile era în închisoare la «Penitenciarul Central»...), Bubiș, Klincinikov, Moraru ș.a. Se dădeau ordine patrulelor (ale cui ordine? cu ce drept?) – câte trei în patrulă – a «Autoapărării civile»: a opri și a dezarma orice grup răzleț de militari români! O mârșavă născocire a ocupanților ce stăteau gata pentru năvălire, dincolo de Nistru!“[1] În urma eliberării teritoriilor ocupate, serviciile de informații militare au trecut la identificarea, reținerea și cercetarea unora dintre autorii agresiunilor petrecute în 1940. Unul dintre ei avea să confirme: „În cursul anului 1940 înainte de evacuare, majoritatea evreilor comuniști s-a constituit în comitete de INIȚIATIVĂ PENTRU PROTECȚIA TERITORIULUI BASARABEAN, ordinul venind de la Moscova“[2]. Ținuți sub observație încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, evreii socialiști și comuniști au intrat foarte devreme în caruselul principiilor leniniste, care încercau să fundamenteze internaționalismul comunist sub forma unei „armate“ prosovietice aflate pe teritoriul

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1992, p. 24 (relatarea domnului Z.K.Gr. Vindeleanu, domiciliat în Haifa, Israel).

[2] Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P.II. 2.2179 (Nota inf. nr. 11.517/ 6 dec. 1942 – Acțiuni comuniste).

altor state. În vara anului 1921, Lenin declara: „Noi avem o armată comunistă în lumea întreagă. Ea este însă puțin *instruită,* puțin organizată. A uita acest adevăr sau a refuza să-l recunoaștem ar aduce cel mai mare prejudiciu cauzei noastre. Trebuie ca, de o manieră concretă, combătând cu cea mai mare prudență și vigoare, studiind experiența mișcării noastre proprii, să *instruim* convenabil această armată, s-o organizăm adecvat, s-o supunem probei prin diverse *manevre,* în diverse *lupte,* în *operații ofensive și defensive.* Fără această școală lungă și dură victoria este imposibilă“[1]. Am subliniat toată terminologia militară a acestui mesaj, deoarece ea reflectă de o manieră indubitabilă „misiunea“ dată tuturor comuniștilor din lume, între care foarte mulți erau evrei. Iar statul român nici nu-i trata altfel, decât ca „militari“ ai unei armate străine: „Referitor la activitatea comuniștilor români, un studiu din 1942, întocmit la solicitarea Siguranței din București, consemna cu justificat temei că «membrii mișcării comuniste din România trebuie priviți nu ca fii ai națiunii române, adepți ai vreunui curent politic oarecare, ci ca elemente ale armatei inamice, acționând cu mijloace și în scopuri criminale pe teritoriul țării» (...)“[2].

Lunga listă a documentelor și mărturiilor (un volum uriaș se află în Arhiva M.Ap.N.) dovedește că grupurile organizate de evrei comuniști din Basarabia au îndeplinit toate atributele prevăzute de legile internaționale pentru ***beligeranță.*** *Unele*

---

[1] V.I. Lenin, *Opere complete,* vol. 45, I, București, Editura Politică, 1967, p. 316 *(apud* Marin C. Stănescu, *op.cit.,* p. 17).
[2] Gh. Buzatu, *op.cit.,* p. 58.

documente folosesc chiar termenul ***miliţii,*** *care este cuvântul consacrat al Convenţiei a IV-a de la Haga – 1907.*

Probabil că nu vom şti vreodată câţi alţi evrei au avut de suferit mai târziu de pe urma atitudinilor prosovietice (dar neviolente), din cauza acestor grupări paramilitare şi a imaginii generale de minoritate comunistă.

Dar culmea ironiei şi a cinismului cuprins în situaţia de fapt şi-a arătat adevărata oroare în timpul „marelui miting", urmat de o paradă militară, organizat la Chişinău în ziua de 6 iulie, la care au participat comitetele orăşeneşti comuniste, împânzite de evrei, membri ai detaşamentelor «de autoapărare», trupe sovietice şi... trupe S.S.! Imaginea unui batalion S.S. alături de evreii comunişti trebuie să rămână ca un exemplu de mutilare a conştiinţei de neam şi a unei erori cu semnificaţii macabre: „Ei, cum să nu! La 6 iulie 1940 marea «paradă» a eliberării se desfăşura în sunet de fanfare şi zongănitul coloanelor de tancuri. În funcţia mea de «instructor al sovietului (primăriei) Chişinău» am primit invitaţie la tribuna oficială. Executându-mi funcţia de instructor, de nenumărate ori mă duceam să reprezint primăria la conflictele dintre cetăţeni şi putere: ocupare ilegală de locuinţe, expropriere ilegală la grădini, livezi ş.a. Din toate răsputerile mele scriam dări de seamă în folosul cetăţenilor, căci 90% din plângeri erau îndreptăţite. Chişinăuenii încă nu înţelegeau că s-a comis o năvălire, în care cei veniţi îşi împlineau rolul de o-cu-panţi! ... Tribuna de onoare era o enormă cutie de lemn, vopsită în roşu, răsturnată cu fundul în sus. Parada începea la 10, accesul la tribună se închidea la 9. Am ajuns prin strada Gogol, de jos,

la colțul fostei Facultăți de Teologie. De câteva ori am fost oprit de enchevediști (poliția politică) și controlat. Și atunci am văzut ceva, ce nu credeam să văd: de la colțul străzii Gogol până în strada Mihai Viteazul, pe două părți ale străzii Alexandru cel Bun, stăteau înșirate «cordoanele de onoare» (distanța de 5–8 metri de la unul la altul) – un enchevedist, un S.S. (da, da, nu te mira, cititorule!) în vestita uniformă cenușie «Mausfarbe» (culoarea șoarecelui). Înțelegerea Hitler–Stalin era în toiul execuției pe puncte. Unul din puncte era vizita în U.R.S.S. a unui batalion S.S. pentru a ajuta la repatrierea germanilor (dar și pentru a vizita lagărele de muncă forțată GULAG; a avut, se vede, S.S.-ul ce învăța în aceste lagăre...).

«Coloanele de onoare» din 6 iulie 1940 de la Chișinău erau poate unica «manifestare fizică» a regretabilei «prietenii hitleristo-staliniste». Basarabia a căzut jertfă acestei prietenii împreună cu o jumătate din Bucovina și o parte din Transilvania... Eu stăteam uimit și umilit, în fundul tribunei. În fața mea, în primele rânduri, se aflau între alții – Hrușciov, Mehlis (călăul suprem al Basarabiei), mareșalul Timoșenko, în al doilea rând – fratele mareșalului, un țăran analfabet din satul Furmanovka, județul Cetatea Albă, «cucoana din Hâncești», fosta amantă și agentă a lui Cotovsky, Crîlov – primarul Chișinăului, Sviridov, răzvrătitorul tineretului și alte «personalități»... Nu am putut continua. Nu am vrut să iau parte la această «bucurie tragică». Am înscenat o vomitare, m-am dat jos din tribună, am trecut câteva controluri, am pornit-o în jos pe Gogol, am trecut prin

parc, apoi pe diferite străzi din josul orașului, acasă... Eram într-adevăr trist, foarte trist și amărât..."[1]

Demență, delir ideologic, ură? Evreii s-au comportat de multe ori bizar, greu de înțeles pentru observatorul european fără o cunoaștere a motivațiilor profunde care i-au mișcat. Imediat după ocuparea Poloniei de către germani și sovietici, între aceștia a intervenit o înțelegere prin care cetățenii care doreau să se stabilească în cealaltă zonă de ocupație o puteau face într-o perioadă limitată de timp. I.A. Serov, comisar al poporului pentru afaceri interne în Ucraina, îi transmitea uimirea sa lui Hrușciov pentru faptul că majoritatea celor care trec în zona de ocupație nazistă, în cea mai bună înțelegere cu Gestapoul, este formată din evrei: „En y regardant de plus près, je fus scandalisé de constater que la plupart des gens qui faisaient la queue appartenaient à la population juive"[2].

Aici este poate locul unei precizări necesare, anticipative. Comunitatea evreiască din România a avut o șansă imensă în persoana Șef Rabinului Alexandru Șafran, care și-a scris în 1987 memoriile.[3] Procesul de rezumare a amintirilor sale – absolut subiective, dar autentice, ca informație istorică – pentru ediția tradusă în română a determinat probabil o serie de inexactități. Să nu uităm că Eminența Sa, după o viață atât de zbuciumată și un exercițiu al curajului absolut remarcabil, este atins și el de inconsecvențele

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1992 (relatarea Vindeleanu), p. 25.
[2] Khroutchtchev, *Souvenirs*, Paris, Ed. Robert Laffont, 1971, p. 145.
[3] Alexandru Șafran, *Resisting the Storm*, Ierusalim, 1987, rezumată în 1989 într-o ediție franceză cu titlul *Un tison arraché aux flammes*.

memoriei. Sau, pentru a cita o formulă plină de umor și candoare a președintelui comunităților evreiești din România, academicianul Nicolae Cajal: „Te apuci de memorii atunci când începi să le cam pierzi“[1]. Șef Rabinul Alexandru Șafran relatează o întâlnire cu ministrul de interne, Mihail Ghelmegeanu, în data de 26 iunie 1940, audiență prin care demnitarul român îl informa voalat asupra unei posibile cedări în fața ultimatumului sovietic și îi cerea să asigure comportamentul patriotic al evreilor din Basarabia: „«Vă avertizez, domnule Șef Rabin, și pe dumneavoastră, domnule Filderman, că aveți datoria să încunoștințați populația evreiască din aceste regiuni că nu trebuie să-i provoace pe oamenii noștri.» «Ce înțelegeți prin aceasta, mai precis?» – l-am întrebat eu. «Evreii trebuie să se comporte ca buni patrioți» – a răspuns el, apoi a făcut aluzie la schimbări importante care ar putea să se producă în curând“[2]. Această mărturie este extrem de importantă deoarece dovedește că autoritățile române au căutat să prevină comunitatea evreiască din Vechiul Regat și din Basarabia asupra retragerii și să le ceară un comportament onest. Oricât de critic ar fi Șef Rabinul față de demnitarul român, este evident sensul profilactic al demersului. Din păcate, din motive greu de explicat, Șef Rabinul Șafran face în continuare și o confuzie de timp, în defavoarea autorităților și Armatei române: „În realitate, chiar atunci când ministrul ne primea (26 iunie – *n.a)*, ordinele erau deja date, ca evreii să

---

1 TVR 2, „Serata muzicală“, 29 iunie 1996.

Alexandru Șafran, *Un tăciune smuls flăcărilor*, pp. 51–52.

fie aruncați din trenuri în mers și să se declanșeze pogromuri în satele și orașele din nordul Moldovei și Bucovinei. Câteva ore mai târziu, abia întorși la casele noastre, am aflat că ai noștri erau masacrați mai peste tot"[1]. Informația este inexactă, deoarece agresiunea sovietică s-a produs *două zile mai târziu,* la 28 iunie: „La 28 iunie ora 14.00 trupele Frontului de Sud au trecut Nistrul prin cinci puncte și au înaintat rapid pentru a ocupa principalele orașe basarabene și ieșirile imediate pe aliniamentul râului Prut. Concomitent, au început să acționeze trupe specializate în diversiune și terorism pentru a crea panică în rândul populației civile și a dezorganiza operațiunea de evacuare a trupelor și administrației românești și au fost activizate celulele comuniste formate, în special, din minoritari"[2]. Abia în urma agresiunii împotriva eșaloanelor civile și militare în retragere s-au petrecut pe teritoriul României acte de răzbunare, asupra cărora voi insista în capitolul următor. Fără această precizare ar rezulta că Ghelmegeanu premedita în loc de a preveni, ceea ce nu corespunde adevărului.

Punctele de vedere asupra acestui eveniment dramatic au fost până acum total opuse. Pe de o parte, naționaliștii români acuză atrocitățile făcute de evrei împotriva armatei române și minimalizează agresiunile ulterioare asupra evreilor, iar pe de altă parte unii istorici evrei sau adepți de ultimă oră ai acestora folosesc terminologia exact

---

1 *Ibidem.*

2 *Armata română în al Doilea Război Mondial,* vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei ...,* p. 28.

invers. Chiar și în lucrări de înaltă ținută apărute după 1989 se pot identifica reziduurile acestei abordări, motiv pentru care voi analiza un text care se află deja la granița dintre cele două puncte de vedere: „Coloana a V-a sovietică locală, compusă în principal din minoritari nemulțumiți, a fost *mobilizată*. Această regiune formase o porțiune a «zonei de rezidență» în care fuseseră forțați să emigreze evreii din Rusia înainte de 1918 și unde pogromurile țariste fuseseră escaladate la Chișinău în 1903 și, imediat după acesta, la Odessa în 1905. Populația evreiască de aici era în mod implicit receptivă la ideologia internaționalistă. Implicarea unui *număr semnificativ* de indivizi aparținând acestui grup etnic în hărțuirea trupelor române în retragere și a fostelor autorități românești a fost raportată la București de *contraspionajul militar* și de către *observatori străini* și apoi amplificată de presa (aflată sub controlul – *n.n.)* regelui Carol și de către aparatul de propagandă care, ignorând participarea și altor minorități (bulgari, ucraineni etc.) și ignorând rolul instigator în mobilizarea lor de către parașutiștii și trupele sovietice, au publicat numai (informația – *n.n.)* că evreii sunt responsabili pentru această acțiune. Antisemitismul, deja o politică oficială a regimului, a crescut dramatic și evreii din această regiune au fost identificați în percepția populară drept *inamici* ai României. Asta a degenerat imediat în *serioase atrocități antisemite* de-a lungul noii frontiere cu Uniunea Sovietică“[1]. Textul mi se pare semnificativ pentru

[1] *A History of Romania*, edited by Kurt W. Treptow, Iași, The Center for Romanian Studies, The Romanian Cultural Foundation, 1996, p. 468.

mixajul între informația istorică precisă și terminologia inadecvată cu care continuă să se opereze și după ce imaginea românilor asupra propagandei sovietice a devenit mai clară. Am subliniat în text câteva cuvinte și expresii asupra cărora îmi voi îndrepta comentariul.

a. „Coloana a V-a sovietică a fost mobilizată“ este reflexul textual al activării elementelor militante aflate în legătură cu serviciile secrete sovietice – „instigarea“ avusese loc mult mai devreme, nu în momentul atacului – și ilustrează mecanismul organizării milițiilor locale mixte sau compuse exclusiv din evrei comuniști; aceștia s-au constituit în parte beligerantă și au primit denumirea justificată de *inamic.*

b. „Implicarea unui număr semnificativ de indivizi aparținând acestui *grup etnic* în *hărțuirea* trupelor române“ este o formulă riguros corectă, dar al cărei sens se pierde prin confundarea implicită din context cu *milițiile* arătate mai sus. Această frază se referă în mod general la grupul etnic evreiesc din Basarabia și Bucovina din care un număr semnificativ a hărțuit într-adevăr armata română (injurii, gesturi provocatoare, au aruncat cu pietre, cu apă fiartă peste soldați, și-au manifestat zgomotos bucuria, dar nu au ucis), în timp ce a existat și o minoritate a evreilor de acolo care a regretat retragerea autorităților române (mulți evrei s-au refugiat în România odată cu acestea). Fără precizarea de mai sus se produce o suprapunere incorectă de imagine între majoritatea evreilor, care doar s-a manifestat potrivnic, minoritatea care nu a intervenit și milițiile care au atacat înarmate, făcând atrocități și multe victime. În

același timp, apare și impresia falsă că evreii mobilizați de sovietici sunt cei care au hărțuit, adică cei care doar s-au manifestat zgomotos.

c. Situația „raportată la București de contraspionajul militar și de către observatori străini“ este formula bine documentată și adevărată a sursei principale de informație credibilă pe care o are la dispoziție astăzi cercetătorul evenimentelor. După cum am văzut, serviciile de informații românești au înregistrat în detaliu și la fața locului un număr mare de incidente. Ele nu s-au ferit să prezinte și reacții ale militarilor români, pentru că un astfel de serviciu profesionist nu-și poate permite să inventeze sau să ascundă informația. Declarațiile observatorilor străini se înscriu de regulă în categoria mărturiilor, care vin să certifice adevărul informațional al rapoartelor militare. De fapt, informațiilor precise din documentele oficiale românești nu li se opun alte documente, care eventual să le conteste conținutul, ci mărturii subiective ale unor evrei interesați să diminueze realitatea agresiunii antiromânești. De aici și folosirea confuză a termenilor „hărțuire“, „atitudine defavorabilă“, „bucurie“, „injurii“ etc. Tot de aici apare și tendința de a prezenta exagerat și fără motiv agresiunile la care au fost supuși unii evrei pe teritoriul Moldovei (de la crimele din Dorohoi, la molestarea unui evreu în piață). În realitate, partea documentată care s-ar putea opune credibilității informațiilor furnizate de serviciile secrete românești ar trebui să fie actele oficiale ale U.R.S.S. Or, de aici nu provine deocamdată decât aceeași propagandă de tip sovietic.

d. „Populația evreiască era în mod implicit receptivă la ideologia internaționalistă“ este o afirmație care recunoaște adeziunea evreilor basarabeni la comunism. Expresia folosită în text *(understandably susceptible)* sugerează o predispoziție acceptabilă pentru internaționalismul socialist. Ideea comportă cel puțin o explicație. Internaționalismul a fost o concepție folosită de bolșevism pentru apărarea statului sovietic de eventuala reacție occidentală la apariția sa și la pericolul pe care îl reprezenta pentru civilizație. Fie că vorbim despre nucleul bolșevic de origine evreiască de la conducerea statului rus, fie că au existat alte forțe sovietice implicate în acest demers, este clar că el a vizat comunitățile evreiești din întreaga lume, adică acea populație căreia i se refuza statul, lipsită de drepturi, injuriată și segregată în interiorul unor imperii, democrații sau state naționale. Li s-a creat impresia, acestor evrei, că luptă pentru drepturile lor fundamentale, când în realitate erau folosiți pentru protejarea, consolidarea și agresivitatea militară a statului sovietic, a unei dictaturi comuniste. Dacă în America formula a prins puține rădăcini și a fost decapitată în perioada maccarthistă, în România – ca și în alte state apropiate geografic de U.R.S.S. – ea a acționat direct și eficient pentru obținerea dominației sovietice, a ocupației teritoriale și stăpânirii timp de 45 de ani. Reacția naționalistă a României n-a făcut decât să adâncească această credință a evreilor că sistemul comunist le asigură libertatea, în timp ce democrația le-o restricționează. De aici și „predispoziția“ minorității evreiești pentru ideologia internaționalistă de ultimă oră, care reușise să suprapună aproape perfect lupta

mondială a comunismului (în esență, încercarea sovietică de a domina lumea) cu lupta mondială a evreilor pentru drepturi naționale.

e. „Serioase atrocități antisemite de-a lungul frontierei cu U.R.S.S.“ este exemplul (din păcate tipic) pentru jocul terminologiilor. În timp ce evreii doar au „hărțuit“ armata, românii au făcut „atrocități“. Realitatea documentară arată că incidentele au avut o dezvoltare cronologică ușor de identificat: atacuri violente (inclusiv atrocități) din partea milițiilor comuniste; transferul imaginii de inamic asupra întregii comunități evreiești și reacții violente (inclusiv crime) din partea unor militari și civili români. Studiul de față urmează să le explice.

Cert este că, după consumarea evenimentelor și a stării de euforie din rândul unor cercuri evreiești din România, s-a instalat o panică pe care cred că ne-o putem imagina. În timp ce peste 200 000 de evrei găseau „raiul“ comunist în Basarabia și Bucovina, pe teritoriul Vechiului Regat peste 400 000 de evrei se aflau în fața unei imagini de vinovăție de-a dreptul zdrobitoare. Motivele acestei proiecții nu mai necesită explicații. Situația comunității evreiești în fața unui dezastru care, printre altele, rupsese în două masa populației iudaice în corpuri statale ostile, devenise și mai dramatică în țară. Această retragere rușinoasă a determinat recrudescența antisemită, plecarea lui Carol al II-lea și venirea la putere a legionarilor. La scurt timp după retragerea din Basarabia, liderii comunității evreiești din țară au luat o atitudine menită să protejeze populația iudaică de un val de violențe la care se aștepta, prin consecințele actelor

conaționalilor săi, această atitudine îmbrăcând forme ce au mers de la disocierea netă de evreii basarabeni, până la declarația patriotică înflăcărată. Astfel, secretarul general al comunității evreiești, Horia Carp, scria într-un editorial: „Nu cunoaștem decât din zvonuri fapte urâte care s-ar fi petrecut cu prilejul evacuării Basarabiei și a nordului Bucovinei, fapte comise de unii locuitori din ținuturile evacuate, printre care ar fi fost și evrei. Nu știm în ce măsură sunt adevărate zvonurile, nici în ce măsură au participat evreii basarabeni la faptele reprobabile care s-ar fi comis acolo. Dar oricare ar fi adevărul, ce vină avem noi în *aceste fapte de nebunie sălbatică, comise de oameni care s-au născut și au trăit sub alt regim, care n-au avut vreme să se lege sufletește de popor și de țară, și cu care nu suntem și nu putem fi solidarizați la fapte care nu fac parte nici din credințele, nici din tradiția noastră istorică, din totdeauna și pretutindeni unde ne-a aruncat destinul*“[1]. Chiar pusă sub semnul întrebării, la acea dată, disocierea este clară și are drept argument recunoașterea diferenței între evreii pământeni și cei comunizați din Basarabia. În ce privește dubiul asupra actelor de „nebunie sălbatică“, același Horia Carp revine cu un alt articol al cărui titlu n-are nici o legătură cu conținutul textului: „Și totuși e adevărat“, ca un răspuns la propriile întrebări și ca un mesaj pentru întreaga comunitate. În același articol, el face un tur de forță jurnalistic și reușește performanța de a schimba o injurie foarte răspândită în acel moment într-un act de loialitate:

---

[1] *Curierul israelit*, nr. 22 din 10 iulie 1940, p. 1.

„Jidani = buni români! Da. Pentru marea masă a evreimii *din țară,* declarăm aceasta cu o sfântă convingere“[1].

Documentul oficial al atitudinii comunității evreiești față de violențele antiromânești din Basarabia și pierderea teritoriilor a fost dat cu ocazia doliului național.

> *Evreii din Vechiul Regat – evreii pământeni români – născuți și crescuți de generații pe pământul românesc sunt și rămân atașați cu toată dragostea de glia românească, glie din belșug udată de sângele celor mai buni fii ai lor, căzuți în războiul de neatârnare din 1877, în cel din 1913 și în războiul de reîntregire din 1916–1918. Idealurile lor s-au împletit întotdeauna cu cele ale tuturor românilor și orice s-ar întâmpla și orice ar suferi, așa cum au fost și așa cum sunt, înțeleg să fie de-a pururi alături de poporul român, înțelegând și destinul indisolubil legat de acest pământ.*
>
> *Președinte: dr. W. Filderman*
> *Șef Rabin: dr. Al. Șafran*
> *Secret. gen.: dr. I. Brucăr*[2]

Această declarație, pe care eu o numesc „a disperării“, întărește un mesaj pe care comunitatea încerca să-l impună mai demult: atașamentul față de Armată. Apelul la războaiele României moderne nu este întâmplător și se înscrie în lungul șir de cereri pentru sprijinirea Armatei române. Încă dinainte de 1940, din momentul declanșării războiului în Europa, liderii comunității evreiești au pornit

[1] *Ibidem,* nr. 23 din 28 iulie 1940, p. 1.
[2] *Ibidem,* nr. 22 din 10 iulie 1940, p. 1.

o campanie de subscripții pentru Armată, publicând în fiecare număr al ziarelor *Curierul israelit* și *Tribuna evreiască* anunțul de prima pagină, în clar: „Subscrieți bani pentru înzestrarea Armatei“ și o serie de note critice la adresa celor care întârziau să depună banii[1]. Evenimentele din iunie–iulie 1940 prăbușeau aproape complet orice pod între structuri, armata devenind intens infuzată de antisemitism. Venirea lui Ion Antonescu la conducerea statului a pus din nou în discuție relația evrei–armată, șansa primilor găsindu-se în factorul ponderator pe care l-a reprezentat generalul, în relația personală cu dr. W. Filderman și în insistența inteligentă cu care comunitatea a acționat în continuare pentru apropierea de Armată. Practic, toate mesajele lui Filderman către Antonescu conțineau aluzii la istoria de luptă a poporului român și la contribuția evreilor în războaiele țării. Apoi, avem informația că Antonescu le-a promis protecție. Pe un memoriu înaintat de dr. Filderman la 16 septembrie 1940, Antonescu a pus următoarea rezoluție: „Asigur pe dl Filderman că dacă coreligionarii Domniei-sale nu vor sabota pe față și din culise regimul, nici pe planul politic, nici pe planul economic, populația evreiască nu va avea nimic de suferit. Cuvântul generalului Antonescu este cuvânt“[2].

Schimbul de mesaje cu ocazia numirii lui Antonescu la conducerea statului este parte a acestei înțelegeri.

---

[1] Vezi și I. Kara, *Obștea evreiască din Bacău*, București, Editura Hasefer, 1995, p. 153.
[2] *Problema evreiască*, vol. II, *Stenogramele Consiliului de Miniștri*, București, Editura Hasefer, 1996, p. 134.

Domnului general Ion Antonescu

Mânați de cele mai sincere sentimente față de Tron și Țară, populația evreiască din România vă urează rodnică și pașnică guvernare și vă asigură că își va îndeplini cu credință și loialitate îndatoririle ei.

Președinte: dr. W. Filderman
Șef Rabin: dr. Al. Șafran
Secret. gen.: dr. I. Brucăr[1]

La acea dată (21 septembrie 1940) Antonescu era conducătorul statului național-legionar, șef al unui guvern plin de legionari, a căror doctrină era cunoscută. De aceea, în unele exagerări textuale trebuie să vedem dorința de protecție și nu o adeziune iresponsabilă la noul dictator. Telegrama comunității evreiești din București este, de fapt, strigătul unei mari speranțe.

Domnului general Ion Antonescu

Adânc pătrunși de înălțimea credințelor și a simțului de dreptate cu care ați venit la conducerea Statului, ca să statorniciți în toate domeniile legea și omenia, atributul acesta atât de frumos al tradiției și al sufletului românesc, vă rugăm să ne îngăduiți ca, în numele Obștei evreiești din Capitală, să vă exprim, prin jurământul de sfântă credință, tot devotamentul și dragostea cu care evreii români stau legați de pământul nașterii lor și al străbunilor lor. Îndreptăm către Atotputernicul ruga fierbinte ca Pronia

[1] Publicată în *Curierul israelit*, nr. 26 din 21 septembrie 1940.

Cerească să vegheze la izbânda faptei de ridicare a Țării, în slujba căreia ați venit cu credință, nădejde și hotărâre.

Președintele Comunității evreilor din București:
Sigmund Birman
Secretar general: Horia Carp[1]

O serie de demersuri inițiate anterior de către liderii evrei, încă din timpul regelui Carol al II-lea, privind tratarea separată a minorității evreiești din România față de cea din Basarabia, a fost reactualizată acum: „Fruntașii evrei din Capitală au ales o delegație în frunte cu Achile Șaraga, fost ajutor de primar, în scopul de a se prezenta Consilierului Regal, Dr. Alex. Vaida Voevod, ministru de stat, și a-i înainta o moțiune exprimând solidarizarea evreilor la doliul țării, o dată cu protestul lor împotriva actelor de teroare săvârșite de coreligionarii lor în Basarabia și Bucovina“[2]. Un document militar consfințește această atitudine: „Încercând totuși o ameliorare a situației coreligionarilor lor, fruntașii evrei intenționează să publice o «declarație de desolidarizare» a evreilor din Vechiul Regat de acțiunea criminală a consângenilor lor din provinciile ocupate“[3].

Atitudinea de atunci a liderilor comunității evreiești este importantă astăzi, când se încearcă amestecarea lucrurilor, adunarea evreilor din ambele zone într-un singur

---

[1] *Ibidem.*
[2] B.A.R., Arhiva istorică, fond XXIV, dosar nr. 3 377, f. 16–17.
[3] Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, Secția 2, dosar nr. 941, f. 560.

corp unitar, iremediabil și fără discernământ agresat de români.

Antonescu a răspuns printr-un document oficial, care se înscrie în primele sale „apeluri“ către națiune, pe care le considera acte de guvernare, enunțuri ale programului său politic. Dintre numeroasele apeluri, acesta pare cel mai diplomatic, oarecum diferit de celelalte (asupra cărora voi reveni), fiind probabil opera unui consilier politic experimentat:

> *Generalul Antonescu roagă toate autoritățile de Stat în subordine, publicul românesc din toate clasele sociale și de toate categoriile, mai ales pe acelea din Transilvania, să-i dea răgaz să înfăptuiască tot ceea ce dorim cu toții. Pentru aceasta, este nevoie de ordine internă și de relații corecte cu toți vecinii.*
>
> *De aceea, roagă pe toți, de la mic la mare, de la tânăr la bătrân, să se gândească că orice act neuman și de ilegal tratament aplicat individual sau colectiv elementelor minoritare care aparțin vecinilor, cărora am fost nevoiți, ca o ispășire a greșelilor trecutului, să le cedăm, creează dificultăți în primul rând Țării și nouă tuturor, dar și atrage scumpilor noștri frați, care sunt astăzi sub alte stăpâniri, represalii dureroase.*
>
> *Deci, fiecare să-și măsoare și gestul și cuvântul și să se gândească că orice gest sau orice cuvânt necugetat aici, creează dificultăți și suferințe fraților de dincolo.*
>
> *Cer la toți ca omul, orice limbă ar vorbi el, și orice credință ar avea, să fie tratat ca om. Justiția este singură în drept să pedepsească, după lege, pe acei dintre străini care sunt la noi, oricine ar fi ei, dacă greșesc față de legile Țării (...).*[1]

[1] *Ibidem.*

Tragedia României a constat și în faptul că „vecinii“ n-au ținut cont de atitudinea guvernului român: horthyștii au continuat seria masacrelor în zona de Ardeal ocupat, iar sovieticii au trecut la asasinate și la deportări în Basarabia.

Din toate aceste dovezi, Antonescu a văzut la trecerea Prutului, în concepția sa strategică, o sinteză a unor argumente politico-militare, tratată pragmatic: inamicul este armata sovietică și populația evreiască stalinistă, care se manifestase deja ca atare prin acțiuni de natură militară și prin atitudinea generală ostilă. În cazul României este absurd să afirmăm că trecerea Prutului a avut drept scop exterminarea evreilor. Atitudinea față de ei a combinat viziunea politică anticomunistă cu rațiuni militare precise.

Ar fi însă nedrept să uităm că minoritatea evreiască trăia o tragedie zguduitoare în chiar substanța adeziunii sale la comunism. În țările democratice au existat suficiente argumente pentru înțelegerea naturii inumane a totalitarismului comunist și mulți evrei s-au „trezit“ la timp. La propagandă s-a răspuns cu o puternică și fără menajamente contrapropagandă. Pentru cei din Centrul și Estul Europei situația a fost însă cât se poate de tragică, ei fiind chiar subiect al experimentului. În anul 1988, cunoscutul scriitor Haralamb Zincă a publicat o carte autobiografică, dezvăluind faptul că a făcut parte din comunitatea evreiască din România asociată comunismului. Tentația identificării U.R.S.S.-ului cu o zonă a revoluției aducătoare de drepturi largi evreilor este exemplificată prin cazul prietenului său S.R.: „În vara anului 1940, a dispărut brusc din București, fără să-mi spună un cuvânt. Curând, aveam să

corp unitar, iremediabil și fără discernământ agresat de români.

Antonescu a răspuns printr-un document oficial, care se înscrie în primele sale „apeluri" către națiune, pe care le considera acte de guvernare, enunțuri ale programului său politic. Dintre numeroasele apeluri, acesta pare cel mai diplomatic, oarecum diferit de celelalte (asupra cărora voi reveni), fiind probabil opera unui consilier politic experimentat:

> *Generalul Antonescu roagă toate autoritățile de Stat în subordine, publicul românesc din toate clasele sociale și de toate categoriile, mai ales pe acelea din Transilvania, să-i dea răgaz să înfăptuiască tot ceea ce dorim cu toții. Pentru aceasta, este nevoie de ordine internă și de relații corecte cu toți vecinii.*
>
> *De aceea, roagă pe toți, de la mic la mare, de la tânăr la bătrân, să se gândească că orice act neuman și de ilegal tratament aplicat individual sau colectiv elementelor minoritare care aparțin vecinilor, cărora am fost nevoiți, ca o ispășire a greșelilor trecutului, să le cedăm, creează dificultăți în primul rând Țării și nouă tuturor, dar și atrage scumpilor noștri frați, care sunt astăzi sub alte stăpâniri, represalii dureroase.*
>
> *Deci, fiecare să-și măsoare și gestul și cuvântul și să se gândească că orice gest sau orice cuvânt necugetat aici, creează dificultăți și suferințe fraților de dincolo.*
>
> *Cer la toți ca omul, orice limbă ar vorbi el, și orice credință ar avea, să fie tratat ca om. Justiția este singură în drept să pedepsească, după lege, pe acei dintre străini care sunt la noi, oricine ar fi ei, dacă greșesc față de legile Țării (...).*[1]

[1] *Ibidem.*

Tragedia României a constat și în faptul că „vecinii“ n-au ținut cont de atitudinea guvernului român: horthyștii au continuat seria masacrelor în zona de Ardeal ocupat, iar sovieticii au trecut la asasinate și la deportări în Basarabia.

Din toate aceste dovezi, Antonescu a văzut la trecerea Prutului, în concepția sa strategică, o sinteză a unor argumente politico-militare, tratată pragmatic: inamicul este armata sovietică și populația evreiască stalinistă, care se manifestase deja ca atare prin acțiuni de natură militară și prin atitudinea generală ostilă. În cazul României este absurd să afirmăm că trecerea Prutului a avut drept scop exterminarea evreilor. Atitudinea față de ei a combinat viziunea politică anticomunistă cu rațiuni militare precise.

Ar fi însă nedrept să uităm că minoritatea evreiască trăia o tragedie zguduitoare în chiar substanța adeziunii sale la comunism. În țările democratice au existat suficiente argumente pentru înțelegerea naturii inumane a totalitarismului comunist și mulți evrei s-au „trezit“ la timp. La propagandă s-a răspuns cu o puternică și fără menajamente contrapropagandă. Pentru cei din Centrul și Estul Europei situația a fost însă cât se poate de tragică, ei fiind chiar subiect al experimentului. În anul 1988, cunoscutul scriitor Haralamb Zincă a publicat o carte autobiografică, dezvăluind faptul că a făcut parte din comunitatea evreiască din România asociată comunismului. Tentația identificării U.R.S.S.-ului cu o zonă a revoluției aducătoare de drepturi largi evreilor este exemplificată prin cazul prietenului său S.R.: „În vara anului 1940, a dispărut brusc din București, fără să-mi spună un cuvânt. Curând, aveam să

primesc, spre uimirea mea, o scrisoare timbrată din U.R.S.S.; fusese expediată din Bucovina și era semnată S.R. Când, cum ajunsese în comuna Nepolocăuți, la vreo douăzeci de kilometri de Cernăuți, nu știu, că nu era nici bucovinean, nici basarabean. Scrisoarea exploda de entuziasm revoluționar, de mulțumire: în fine, se întâlnise cu visul de aur (...). Am mai primit apoi și alte scrisori – toate exprimau aceeași bucurie, iar în încheiere, mă îndemna să nu mai stau pe gânduri și să-i urmez pilda. Scrisorile și apelurile, romantismul său înflăcărat au izbutit, în cele din urmă, să mă antreneze“[1]. (...) „La Nepolocăuți am ajuns în primele zile ale lui decembrie 1940 și revederea cu S.R. a însemnat pentru mine și primul șoc al întâlnirii cu necunoscutul. După acest pas înainte, aș fi executat imediat – așa cum își sfătuiește Lenin colaboratorii – cei doi pași înapoi, dacă principalele căi de retragere nu mi-ar fi fost închise. M-am pomenit față în față cu un S.R. de nerecunoscut: jigărit, în zdrențe, cu o pufoaică veche, peticită, fără nasturi, legată peste mijloc cu o sfoară. Neavând ciorapi, își înfășurase picioarele în obiele ale căror margini noroite ieșeau din ghetele prea subțiri pentru iarna grea, cu troiene înalte. Purta pe cap un basc vechi, iar un fular, cules parcă din gunoaie, îi apăra urechile de frig. Aducea cu o sperietoare de ciori ieșită de la dentist. Fugise din București în plină vară și își lăsase acasă puținele lucruri de iarnă. În romantismul lui naiv, de altminteri asemănător cu al meu, își imaginase că puterea sovietică se va apuca să împartă celor

[1] Haralamb Zincă, *Fiecare om cu clepsidra lui*, București, Editura Cartea Românească, 1988, p. 110.

aflați în nevoie lucrurile ce prisoseau bogătașilor. De ce un om să posede trei paltoane, iar un semen al său nici unul? Imaginea din mintea noastră infantilă nu se potrivea cu cea de la fața locului."[1]Asupra sorții evreilor aflați sub autoritate sovietică, precum și a populației românești din teritoriile ocupate de U.R.S.S., Haralamb Zincă a venit cu informații curajoase pentru timpul când au fost publicate: „De pildă, într-o dimineață de primăvară a anului 1941, ducându-mă la școală, am văzut pe străzile orașului Soroca un convoi de căruțe, escortat de enkavediști călări și pedeștri – înaintau încet prin oraș, ca un cortegiu funebru, către gara Iampole de pe celălalt mal al Nistrului. În căruțe – femei, copii, bărbați, bătrâni, boccele. Vaietele femeilor întunecau cerul. Nu mai văzusem până atunci un asemenea tablou al durerii umane. Explicațiile se dădeau în șoaptă și asta mi-a sporit nedumerirea. Așa am aflat că oamenii aceia fuseseră ridicați de la casele lor peste noapte deoarece reprezentau o primejdie pentru securitatea Republicii Moldovenești, urmând să fie deportați în Siberia. Se mai șușotea că cei ridicați erau membri ai partidelor istorice, ai Gărzii de Fier, ai organizațiilor sioniste și că, în eventualitatea unui război, toți aceștia n-ar ezita să lovească, pe la spate, în puterea sovietică. Două luni mai târziu, războiul izbucnea, scoțând zeci de milioane de oameni din sânul familiilor, din vatra țării lor, ducându-i pe câmpurile de luptă, spre lagărele de prizonieri și de exterminare..."[2]. Chiar Haralamb Zincă s-a trezit în scurt timp în... Uzbekistan.

---

[1] *Ibidem*, p. 111.
[2] *Ibidem*, p. 118.

Jean Ancel, un istoric evreu bine documentat de la Yad Vashem – Ierusalim (dar nu întotdeauna obiectiv), confirmă de fapt un fenomen cu care ne vom întâlni mai târziu în acest studiu: evreii din Basarabia și Bucovina de Nord au fost folosiți de Moscova drept masă de manevră antiromânească, urmând a fi chiar ei „selecționați", „trădați" și, într-un final, deportați. „Ultimatumul sovietic din iunie 1940 și anexarea de către sovietici a unui teritoriu cuprins între Prut și Nistru au fost mai curând bine primite de unii evrei comuniști, dar pentru majoritatea coreligionarilor lor, basarabeni, au constituit o dureroasă cotitură a istoriei. Sub tirania noilor stăpâni, viața evreiască, relativ autonomă (sub regimul românesc – *n.n.),* n-a mai rămas decât o amintire, grupările sioniste și legăturile lor cu organizațiile evreiești internaționale au fost sever controlate. La 13 iunie 1941, concomitent, în Basarabia și Bucovina, mii de evrei, conducători de comunități, oameni de afaceri, lideri sioniști au fost brusc arestați și deportați în Siberia."[1] Într-o scrisoare a comunității evreiești din Cernăuți adresată în octombrie 1942 Centralei Evreilor se arăta: „În adevăr, abia instalate, prima măsură a autorităților rusești a fost naționalizarea proprietății rurale, arestarea, condamnarea și deportarea a aproape tuturor proprietarilor, precum și confiscarea oricărei alte averi a lor. Între aceștia se aflau numai evrei, întrucât proprietarii creștini admiși de Consulatul german la repatriere au stat sub protecția Consulatului german, respectată de autoritățile ruse (...).

[1] Jean Ancel, „Introducere" în Alexandru Șafran, *Un tăciune smuls flăcărilor,* p. 18.

Apogeul vexațiunilor îl trăim însă în noaptea spre 13 iunie 1941, în cursul căreia au fost ridicați și deportați 3 000 de evrei, între care toți foștii președinți ai comunității evreiești și toți cei care activaseră pe teren politic, fie în partidele românești, fie ca sioniști. Cu începerea războiului la 22 iunie 1941, arestările și deportările reînvie în măsura cea mai largă, făcând cu adevărat ravagii printre populația evreiască. În total au fost arestați și deportați cam 10 000 de evrei" (numai din Cernăuți – *n.n.)*. Dintr-o neglijență regretabilă, istoriografia românească uită acest episod dramatic, suplimentar „problemei evreiești", pentru că identificarea generală a evreilor de acolo cu comunismul continuă și astăzi în forme nediferențiate. Este adevărat că elanul comunist a cuprins aproape toată comunitatea, dar după invazia sovietică a urmat și drama evreilor. Iar răul făcut românilor fusese deja consumat și se impregnase în conștiința populației românești.

Mărturia autorității supreme

În unele lucrări apărute după decembrie 1989 se neagă total sau parțial acțiunea grupurilor înarmate evreiești din momentul retragerii, încercându-se astfel să se ascundă o realitate care a avut consecințe directe asupra momentului eliberării teritoriilor invadate de U.R.S.S. Pentru a îngroșa violențele indubitabile ale Armatei și Jandarmeriei la trecerea Prutului se încearcă anularea oricărei motivații și a oricărei relații cu o eventuală revanșă, plătind evreilor cu

aceeași monedă. Dar această soluție este naivă, pentru că o asemenea violență este oricum condamnabilă – fie neprovocată, fie din revanșă – deoarece România se pretindea un stat democratic, structurat în respectul legii, ceea ce o diferenția total de dictatura comunistă căreia i se opunea. Problema noastră este că nu atrocitățile și încălcările flagrante ale normelor internaționale de către U.R.S.S. au fost judecate la sfârșitul războiului, ci acțiunile învinșilor.

Cu toate că jurnalul său rămâne un document subiectiv-disimulant, Carol al II-lea, suveranul României, a consemnat totuși stările sale sufletești, precum și informațiile pe care le primea în calitate de conducător al statului. În privința atitudinii evreilor, cronologia nu lasă loc îndoielii.

> Vineri, *28 iunie:* Primele știri ce ne vin sunt foarte triste, purtarea populației basarabene, îndeosebi a evreilor, a lăsat mult de dorit. Coloanele de refugiați și trenurile au fost atacate de hoarde comuniste, ceea ce a întârziat și mai mult posibilitățile și așa ridicol de scurte de a putea evacua (...).
>
> Sâmbătă, *29 iunie:* Știrile asupra evenimentelor din Basarabia și Bucovina sunt din ce în ce mai triste, dezertă ri ale soldaților basarabeni, excese de orice fel ale populației minoritare, mai ales evrei, care atacă și insultă pe ai noștri, ofițeri batjocoriți, unități dezorganizate etc., etc. Această ură mă înfurie în așa hal, că, chemându-l pe Tătărescu la telefon, am fost de o violență neobișnuită, am țipat ca un disperat (...).
>
> Duminică, *30 iunie:* Știrile din Basarabia sunt tot triste. Din păcate am avut dreptate cu așa numita reorganizare a F.R.N. Frontul Renașterii Naționale, partid unic înființat

de Carol al II-lea – *n.n.*, mulţi dintre conducătorii de acolo s-au arătat complet bolcevizaţi, fiind cei dintâi care au primit cu drapele roşii şi flori trupele sovietice.[1] Incidente cu populaţia, mai ales evreiască, au avut loc peste tot. Din această cauză, evacuările, care şi aşa au fost grele, în multe locuri au fost făcute imposibile. S-au împuşcat funcţionari, s-au atacat şi dezarmat chiar unităţi militare (...).

Luni, *1 iulie:* Ştiri din Basarabia, tot triste sunt. Se pare că unii comandanţi de mari unităţi s-ar fi purtat destul de prost, lăsând comandamentul lor, spre a se pune la adăpost. S-au petrecut totuşi şi unele fapte frumoase, cum a fost, de pildă, aceea a plutonierului major Marinescu Petre, din 1 vânători RF, care, fiind oprit de o coloană sovietică de cisterne, a dezarmat-o cu ajutorul numai al câtorva soldaţi. Tot aceleaşi ştiri asupra exceselor şi agresiunilor din partea minorităţilor şi comuniştilor. Agresiunile se fac, mai ales, asupra ofiţerilor, care sunt adesea bătuţi şi degradaţi (...).

Miercuri, *3 iulie:* Ştirile din Basarabia sunt foarte triste. Astăzi a fost ultima zi a evacuării şi a fost hotărâtă zi de doliu naţional. Evreii şi comuniştii s-au purtat într-un mod oribil. Asasinate şi molestări ale ofiţerilor şi ale acelora care voiau să plece. Aceasta mă face să mă tem că va produce reacţii primejdioase.

Sâmbătă, *6 iulie:* Ştiri din ţară sunt unele îngrijorătoare: purtarea evreilor din Basarabia şi Bucovina a fost aşa de rea cu ocazia evacuării, încât a provocat o reacţie şi o

---

[1] Dorinţa de obiectivitate mă obligă să precizez că din 43 000 de morţi, răniţi, dispăruţi s-a descoperit în 1941 că 11 000 erau dezertori, iar imediat după invazie, înainte de campania deportărilor făcute de U.R.S.S., erau 505 lideri comunişti locali români şi numai 69 evrei! Ulterior, au fost deportaţi masiv şi unii, şi alţii (vezi Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II.2.2179, c. 779).

indignare care se manifestă prin excese, asasinate și devastări, la care, din păcate, participă și soldați, semn de lipsă de disciplină.

Luni, *15 iulie:* Proba, pentru mine, a mişcării comuniste, a fost nota informativă trimeasă astăzi de Legația sovietică, prin care cere anumite lămuriri privitoare la așa-zise piedici și brutalități ale autorităților față de acei care vor să se reîntoarcă în Basarabia"[1].

O analiză contradictorie

Este neîndoios că dezastrul retragerii din provinciile estice s-a datorat, în ordine: politicii externe eronate, slăbiciunilor Armatei, proastei administrații și succesului propagandei comuniste în regiune. Cercetarea arhivelor dezvăluie astăzi că multe incidente au fost exagerate și că slăbiciunile unor comandanți au fost acoperite cu justificări artificiale, vizând găsirea unui vinovat – evreul. Dar oricât de selectivi am fi, eliminând minciunile propagandei antisemite, dovezile agresiunii rămân incontestabile. Așa cum am mai arătat, pentru diversiune nu este nevoie de mase; ele sunt doar antrenate în evenimente pentru acoperirea operațiilor teroriste. Este o problemă concretă de mediu favorabil sau defavorabil.

O analiză recentă încearcă să construiască o nouă ipoteză, și anume că agresiunea evreiască din timpul retragerii

---

[1] Carol al II-lea, ***Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice,*** vol. II, pp. 206–219.

ar fi fost în totalitate o invenţie a serviciilor secrete române şi a propagandei antisemite.[1] Autorul a avut acces la documentele militare şi politice ale vremii şi s-a dovedit un cercetător tenace. A constatat episoade autentice ale dezinformării, fără a reuşi însă o ieşire din confuzie. Pornind de la momentul asasinării lui Armand Călinescu, el afirmă: „Cu numai trei săptămâni în urmă, survenise momentul declanşării celui de-al Doilea Război Mondial, conflagraţie inaugurată prin zdrobirea Poloniei între ciocanul german şi nicovala rusească. Şi, totodată, s-a dezvoltat la hotarele nordice ale României un complex de împrejurări a căror cercetare atentă nu poate decât să spulbere diverse prejudecăţi referitoare la un pretins ataşament nativ şi excesiv al evreilor faţă de comunism"[2]. În context, autorul amestecă situaţia refugiaţilor polonezi cu cea a evreilor din provinciile răsăritene, ba considerându-i „pretext pentru a lovi în întreaga comunitate evreiască din România"[3], ba arătând că „sub guvernarea mareşalului Antonescu evreii de origine poloneză au fost scutiţi de soarta evreilor autohtoni"[4]. Afirmaţia centrală nu se susţine: ataşamentul la comunism al unei majorităţi a populaţiei evreieşti din provinciile estice nu era un fenomen apărut în momentul declanşării războiului, ci mult mai vechi. „Ataşamentul nativ" este o prostie care nu mai are nevoie de comentarii. Isteria antisemită a serviciilor de informaţii româneşti este

[1] Mihai Pelin, *Legendă şi adevăr,* Bucureşti, Editura Edart, 1994.
[2] *Ibidem,* p. 13.
[3] *Ibidem,* p. 9.
[4] *Ibidem,* p. 16.

și ea o formulă exagerată și contradictorie, atât timp cât se admite activitatea de urmărire și observare a tuturor elementelor și grupurilor potențial dușmănoase (germane, maghiare, bulgare, ucrainene).[1] Se mai afirmă că planuri de evacuare emise în mai 1940 și care formulau o abandonare voită a evreilor ar fi avut un efect demoralizator fiindcă informațiile s-ar fi „strecurat“ în rândul comunității: „Efectiv, evreii în primul rând, dar și alte populații minoritare, au fost aruncați în brațele rușilor și nu le mai rămânea nimic altceva de făcut decât să încerce să se acomodeze cu regimul politic, cu modul de viață și, mai ales, cu capriciile viitorului ocupant“[2]. Dincolo de afirmația de o extremă naivitate, pledoaria autorului conține și cazuri reale de minciuni propagandistice antisemite, dar și scene de umor involuntar. În ziua de 28 iunie 1940 emisiunea postului de radio Chișinău a fost blocată deoarece „principala lampă a emițătorului fusese scoasă din uz încă din zorii zilei“[3]. Sărise singură de la locul ei sau fusese un sabotaj? La 28 iunie, dimineața, nu era nici un militar rus în Chișinău! Un caz din Câmpulung descrie sfatul dat unui român de niște păstori, să fugă „spre locurile baștinei sale, pentru că era un om cumsecade și nu merita să aibe necazuri“[4]. Greu de explicat, atât timp cât atitudinea evreilor „va deveni o problemă subit, peste noapte, fără semne prevestitoare“[5]. Un preot din Balotina aude comunicatul

---

1 *Ibidem*, p. 24.
2 *Ibidem*, p. 27.
3 *Ibidem*, p. 39.
4 *Ibidem*, p. 48.
5 *Ibidem*, p. 44.

guvernului la radio și fuge imediat la o doctoriță evreică pentru a cere un sfat. De ce la o evreică, și nu la un ucrainean, la autoritățile române sau la alt conațional, rămâne în continuare inexplicabil. La Soroca, exact atunci când se încerca evacuarea tezaurului administrației financiare locale, autocamionul „a fost scos din funcțiune de un grup extremist"[1]. Acesta a fost compus din români renegați și evrei. Încercarea moralizatoare a autorului de a justifica afirmația că agresorii nu puteau fi comuniști pentru că au acceptat să fie mituiți cu 60 000 de lei este și ea penibilă.[2]

Cu toate acestea, demersul pentru îndepărtarea imaginii de colaboraționism a evreilor are și efecte generale contrare, chiar dacă au nevoie absolută de nuanță. Tabloul de ansamblu al lucrării în discuție, insistând pe acțiunea trupelor sovietice și ale detașamentelor sale de diversiune, nu face decât să întărească imaginea unei agresiuni deschise a U.R.S.S. împotriva României, ceea ce înscrie toate tipurile de acțiuni antiromânești din Basarabia și nordul Bucovinei în starea de beligeranță, cu consecințe în construirea legitimității reacției din 1941 și în starea de isterie antisemită a presei. În ce privește soarta populației intrate în componența U.R.S.S., inclusiv evreii, consider că un exemplu în grafie română deja alterată poate fi exponențial: „Și iacă-tă după 8 luni di stăpânire sovietică avem deamu în oblasta Cernăuți 30 de colhozuri. Peste 4 500 de gospodării țărănești s-au unit și gospodăresc în mod colectiv"[3]. În

---

[1] *Ibidem*, p. 82.
[2] *Ibidem*, p. 84.
[3] *Adevărul bolșievic*, Cernăuți, 28 fevrali 1941, p. 1.

procesul său, Antonescu afirma „că se deportaseră în 1940, 50 000 de țărani din cei mai vrednici și bogați și nimeni nu știa de ei“[1].

Pentru românii din țară, ziua de 3 iulie 1940 a fost declarată zi de doliu național. Marele diplomat român Raoul Bossy consemna: „Ocuparea de către trupele sovietice a Basarabiei noastre și Bucovinei de Nord devine o adevărată tragedie. Exodul populației române constituie o dramă de nedescris, fără admirabilele sfaturi ale organelor noastre administrative. Locuitorii evrei organizează pretutindeni – și până și în Galați – o adevărată rebeliune cu jafuri și omoruri. Le țin piept corpuri de voluntari localnici“[2]. Prin evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord au intrat în componența U.R.S.S. 44 500 km^2 și o populație de 3 200 000 de locuitori din Basarabia și 6 000 km^2 și o populație de 500 000 de locuitori din Bucovina de Nord.

O consecință în planul general politic al României a fost aceea a apropierii de Germania: *„Ultimatumul sovietic a determinat poporul român să caute o nouă orientare în reprezentarea politică“*[3].

Observând astăzi români care, după 40 de ani de totalitarism roșu, încă mai cred în comunism, de ce nu am înțelege credința evreilor în această ideologie înainte de genocidul ultimei jumătăți de secol? Pentru noi trebuie să rămână această lecție a istoriei: în lipsa sistemului

---

1 *Procesul mareșalului Antonescu*, vol. II, p. 169.

2 Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, Hoover Ins., S.U.A., 1990, p. 638.

3 Mircea Ionnițiu, *Bessarabia and Bucovina*, Humbold University, S.U.A., p. 112.

democratic funcțional și exersat în permanență prin principiile statului de drept, iar nu prin politicianism veros și naționalism de paradă – așa cum s-a întâmplat tot timpul în România din 1920 încoace –, toate fenomenele întârzierii economice, destructurării sociale și ale defazării politicii externe se acumulează în figurile paternale – Carol al II-lea, Averescu, Antonescu, Stalin, Ceaușescu – și în utopia totalitară de ambele semne.

V. CAZUL DOROHOI

Întregul calvar al retragerii armatei și administrației române nu putea rămâne fără urmări, mai ales pe plan local, în Bucovina și Moldova Centrală. De asemenea, zona Galați a cunoscut un puseu de resentiment antisemit.

Dorohoi era un târg provincial cu populație majoritar evreiască, existând informații istorice că trecerea acestei localități din stadiul de sat în acela de urbe se datorează exclusiv evreilor. Pentru analiza noastră este important un alt aspect: Dorohoi era singurul nod feroviar și principala intersecție rutieră ale zonei, ceea ce, pentru gândirea militară de atunci, reprezenta un punct de concentrare și, în condițiile date, de regrupare. Este deci de bănuit că spre zona Dorohoi au afluit eșaloane militare în retragere, precum și numeroșii refugiați civili, aflați într-o stare fizică și psihică ușor de bănuit. Aspectul cel mai periculos al fenomenului era debandada sau chiar și numai dezorganizarea unor unități militare, ceea ce a dus la ruperea comenzii și la inițiative neprofesioniste, în simultan cu atitudini echilibrate, lucide. În armată, actul de răzbunare este o formă a indisciplinei, dacă nu există un ordin expres și superior de a ucide, cum a

fost în cazul Germaniei naziste. Având în față documentele și mărturiile incidentului de la Dorohoi, studiul acesta trebuie să identifice nu numai cauzele, dar și comportamentul protagoniștilor, precum și atitudinea oficială a autorității. Una este să asasinezi din culpă și alta să te faci că nu vezi, fiind astfel un complice imoral. Cu totul altceva este să condamni asasinatul. De aceea, amănuntele incidentelor nu trebuie sub nici o formă ascunse sau ocolite, ci prezentate în lumina lor documentară veridică, privite atât din interiorul faptelor, cât și din exteriorul desfășurării lor.

Biroul 2 al Armatei a dus o activitate de informații intensă în perioada 28 iunie – 3 iulie 1940 în spațiul de nord-est al țării, interesat nu numai de soarta unităților și a populației refugiate, ci și de perspectiva unei operații sovietice dincoace de Prut, a cărei avangardă trecuse deja, așa cum am văzut, la acțiuni preparatorii. Astfel, a fost surprinsă și atitudinea generală din zonă, psihologia armatei și a locuitorilor. Iată câteva documente informative ale momentului:

1. Notă informativă, nr. 137 din 17. VII. 1940, Informatorul nr. 2 (alin. 4):

„Un puternic curent antisemit și-a făcut loc în sânul armatei și numai printr-o puternică disciplină morală și militară nu-și ia avânt spre a rezolva – prin sânge – insultele și defăimările aduse armatei și familiilor lor, de către acei de

care până mai ieri erau exploatați și care azi se prezintă oprimați ocupanților ruși“[1].

2. Telegrama GRANIȚA-140, nr. 13 919/2.VII.1940: „(...) 7) În general armata și populația evacuată din Basarabia își manifestă revolta contra evreilor. Nu sunt excluse manifestări antisemite mai grave din partea armatei“[2].

3. Telegrama BUJOR, nr. 13 876/1.VII.1940:
„(...) 3) Din cauza actelor ostile la care s-au dat evreii din Bucovina și Basarabia împotriva militarilor români, toată populația românească din teritoriul neocupat și unii militari cu grade inferioare mai ales execută represalii contra evreilor; sunt bătuți, aruncați jos din trăsuri etc.“[3].

4. Telegrama nr. 78 BRUMAR, nr. 13 962/3.VII.1940:
„(...) 2) Între incidentele dintre evrei și soldați și populația românească se semnalează cel din trenul Botoșani–Dorohoi–Iași sosit aseară la ora 21 – a fost oprit prin tragerea semnalului de alarmă lângă stația *Cucuteni,* fiind scoborâți jos 10 evrei din care 2 au fost împușcați și aruncați într-o mlaștină; restul au fost molestați.

Au fost aruncați din trenul Pașcani–Iași, ieri 1.VII, 4 evrei și doi coborâți la Ruginoasa și molestați; raportat telefonic la Marele Stat Major. La Verești au fost bătuți 47 evrei, la Iași au fost devastate de soldați 4 prăvălii din

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Corpul 4 Armată, dosar nr. 69, f. 95.
[2] *Ibidem,* fond Marele Stat Major, dosar nr. 155, f. 73.
[3] *Ibidem,* f. 85, 86.

cartierul evreiesc. În gara Bârlad, un evreu fiind agresiv față de o santinelă a fost grav bătut, se fac cercetări de Comenduirea Pieței"[1].

Pentru incidentul din Cucuteni, deși unii istorici evrei îl citează mereu, dar o fac numai pe jumătate, avem detalii într-o altă notă, prin care se descoperă situații grave, care, oricât de izolat ar părea cazul, denotă o stare conflictuală acută, cu argumente pentru acțiunile teroriste.

Telegrama GORUN nr. 11 307/3.VII.1940:

„1) În stația Cucuteni un evreu în haine militare a fost surprins când *a scos un revolver din buzunar cu intenția probabilă de a trage într-un general* ce se afla pe scara unui tren în trecere. Evreul a fost dezarmat de serg. Paveleanu din Reg. 6 Vânători și apoi bătut și străpuns cu baioneta de mai mulți ostași. În această stație alți 2 evrei au fost aruncați din tren, trăgându-se asupra lor. 2) În stația Târgul-Frumos un alt evreu (civil) *găsit cu un revolver și o grenadă în buzunar* a fost dezarmat și apoi omorât. Evreul era medic în Târgul-Frumos"[2].

Rezidentul regal Traian Ionașcu raporta la 8 iulie 1940: „Am reușit să stăpânim și stăpânesc complet populația civilă, neavând nici un caz de dezordine provocată de vreun civil. N-a fost în puterea mea să pot stăvili din primul moment omorurile de evrei în trenuri, gări și localități. Tot așa devastările, jafurile, bătăile și abuzurile săvârșite de către soldații trupelor ce s-au evacuat din Basarabia. Desigur

---

1 *Ibidem*, f. 85, 86.
2 *Ibidem*, f. 125.

aceste trupe, în timpul evacuării, au avut de suferit diverse jigniri și excese, săvârșite asupra lor și asupra populației civile de către bandele de evrei, care căpătaseră curaj în prezența tancurilor sovietice. Se explică astfel tendința aceasta de răzbunare împotriva evreilor din Regat“[1]. Și în raportul controlorului general de stat Eugen Sturdza asupra incidentelor din Dorohoi găsim aceeași conexiune între evenimentele violente de dincolo și dincoace de noua graniță, neexistând vreun dubiu asupra legăturii dintre acțiune și reacție: „Este adevărat că toate aceste mișcări antisemite pornesc dintr-un sentiment de răzbunare pentru ororile comise de populația ovreiască din teritoriile părăsite, asupra armatei române“[2]. Poziția oficială poate fi însă identificată în ordinele de oprire și pedepsire a actelor de răzbunare, așa cum aflăm din raportul procurorului general din Parchetul General al Curții de Apel Suceava: „Raportez totodată că am dat ordin polițiilor, jandarmeriilor și Parchetului ca toate abuzurile săvârșite de militari să fie urgent cercetate și actele dresate în două exemplare“[3].

Faptele

În urma incidentului de la Herța, cadavrele celor doi militari români, căpitanul Boroș și soldatul Iancu Solomon,

---

[1] *1940–1942: Perioada unei mari restriști*, partea a II-a, București, Editura Hasefer, 1997, p. 49.
[2] *Ibidem*, p. 51.
[3] *Ibidem*, p. 56.

au fost aduse la Dorohoi pentru a fi înmormântate. Ceremoniile funerare s-au petrecut în același timp la cimitirele alăturate din oraș. O grupă de 10 militari români de origine evreiască[1] a cerut aprobarea comandantului garnizoanei pentru a participa la funeraliile camaradului lor și militarii au primit acest drept, fiind conduși de sergentul T.R. Emil Bercovici. După o mărturie locală, în acest grup s-ar fi aflat și un plutonier român, care, în ordinea firească a gradelor, conducea formația. Comunitatea evreiască din oraș a trimis și ea o delegație la cimitir din care făceau parte col. dr. Axler, președintele comunității, David Sechter, prim rabin, Aron Goldenberg, rabin secund, Aizic I. Aizic, secretar general, S. Șulimovici, secretar al comunității și alții. La ceremonie participau cetățeni evrei ai orașului, între care bătrâni, femei, copii, înmormântarea începând la ora 16.00 și fiind întreruptă brusc în jurul orei 16.30. Conform mărturiei secretarului comunității, Șulimovici, „în momentul când scoborau sicriul în groapă, au auzit o detunătură de armă, urmată de o salvă. Asistența a crezut că este vorba de o salvă în onoarea ofițerului, a cărui înmormântare se făcea în același timp la cimitirul creștin. Focurile începură însă să se înmulțească și atunci și-au dat seama că nu e o simplă salvă. S-a produs o panică de nedescris. Au dat drumul sicriului în groapă fără a mai termina ceremonia și

---

[1] După unele surse, 10 soldați, după altele – 25 (vezi: *Martiriul evreilor din România 1940–1944. Documente și mărturii*, București, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, Editura Hasefer, 1991, p. 39).

au fugit cu toții să se ascundă în casa mortuară"[1]. Cercetarea făcută ulterior de către Procuratură mută momentul declanșării panicii în cimitirul românesc, sugerând astfel că alături, în cimitirul evreiesc, s-ar fi auzit salva de onoare, care ar fi determinat spaima de un atac rusesc, precum și impresia că militarii evrei își folosesc armele împotriva eșaloanelor române în retragere. La un moment dat, rămășițele unui pluton conduse de un subofițer pătrund în cimitir într-o stare de furie manifestă și-i atacă pe evrei. Era vorba de soldați din compania căpitanului Teohari din Regimentul 3 Grăniceri Pază. De menționat că militarii acestei unități veneau de la granița cu U.R.S.S., fuseseră hărțuiți și provocați în toată perioada premergătoare ultimatumului și apoi suferiseră în ținutul Herța maltratările unităților rusești avansate și ale bandelor comuniste locale, pe tot latul Bucovinei. Incidentul concret, care a declanșat starea de violență din partea militarilor, este consemnat în *Sinteza* Statului Major al Corpului Grănicerilor din 2.VII.1940, ora 18.00:

> (...) *6) În momentul retragerii trupelor noastre din Hotin, comuniștii și evreii în număr foarte mare manifestau ostil contra Armatei române. Un ofițer de cavalerie pentru a-i intimida a îndreptat armă automată asupra lor. În acest timp, venind o patrulă sovietică, manifestanții i-au făcut loc după care, au deschis focuri împușcând câțiva soldați, calul și mânzul căpitanului Teohari Gr., comandantul companiei gr. pază Hotin. Trupa*

---

[1] Marius Mircu, *Pogromurile din Bucovina și Dorohoi*, București, Editura Viața literară, 1945, p. 121.

întreagă dezarmată, cu foarte multă greutate s-a putut degaja pentru a se putea retrage.[1]

Din cercetări a rezultat că o grupă dintre acești soldați a omorât 15 evrei în cimitirul evreiesc din Dorohoi, iar 6 soldați evrei au fost duși la nord de cimitir, în apropierea unei bariere, și executați acolo, după ce în prealabil le-au fost sfâșiate uniformele, pe motiv că nu merită să le poarte. Împreună cu alți militari desprinși de unitățile lor (unii din Regimentul 8 Artilerie), soldații respectivi din Regimentul 3 s-au dedat și la alte violențe, inclusiv crime, în localitate, îndreptate împotriva unor evrei nevinovați; este de presupus că unii se bucurau, ascultau posturile de radio sovietice, poate printre ei se aflau și colaboraționiști, dar documentele nu fac o legătură între aceștia și execuții. Telegrama GORUN, nr. 162/4.7.1940, ora 21.50, conține amănunte în baza cărora se poate reconstitui imaginea unei asocieri între jandarmi locali și militari ai trupelor în retragere: *„Organele Jandarmeriei și Curtea Marțială a Diviziei a 6-a au constatat că devastările diverselor prăvălii și locuințe, la Dorohoi, în ziua de 1 iulie a.c. s-a făcut de către soldații Legiunei de jandarmi Hotin și Regimentul 3 Grăniceri pe tot axul șoselei ce trece prin Dorohoi. Focurile au fost trase de soldați. Sunt 43 de morți dintre care 7 militari. Majoritatea morților au fost în regiunea cimitirului evreiesc, adică la eșirea sud-est Dorohoi. Victimele sunt evrei. Panica a fost provocată de zvonul lansat poate intenționat, că la gară se găsesc tancuri rusești care trag. După circa o oră panica a*

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, dosar nr. 155, f. 108.

încetat, populația reluându-și calmul. Din cauza focurilor trase, unitățile ce eșiseră din Dorohoi spre Botoșani au început să fugă, lansând și ele zvonul că vin rușii. Au fost liniștiți de un ofițer trimis de comandament cu auto în urma lor"[1].

Incidentul de la cimitirul evreiesc necesită însă o scurtă paranteză. Rămâne ca un fapt rușinos atacul la adresa unor camarazi aflați în uniformă, care nu ceruseră să treacă în teritoriul ocupat de U.R.S.S. Coreligionari de-ai lor se retrăseseră odată cu unitățile, suferind pierderi la un loc cu colegii lor români. Avem toate argumentele să afirmăm că erau loiali statului român, iar comandantul lor nu-i arestase pentru vreun act partizan, ci le dăduse permisiunea să-și îngroape fratele spiritual. Am putea chiar presupune că au existat militari evrei scuipați, înjurați, opăriți, loviți cu pietre de conaționalii lor comunizați și chiar uciși. Morala acestei situații nu este deloc de neglijat.

Ansamblul documentelor cunoscute nu a putut lămuri dacă, simultan sau pornind de la acest incident, în Dorohoi s-a declanșat un lanț de violențe împotriva evreilor: devastări de locuințe și prăvălii, molestări, arestări abuzive, crime. Din mărturia unui evreu, precum și din ancheta Procuraturii, rezultă că militarii violenți au fost îndrumați și sprijiniți de cetățeni cu atitudine antisemită din localitate. Printre constatările anchetei se afla și aceasta: „Semnificativ este faptul că unele case creștinești aveau în geamuri icoane creștine sau aveau pe pereți cruci făcute de diferite boieli, acestea ca indiciu că acolo locuiesc creștini și, în

[1] *Ibidem*, f. 238.

consecinţă, să nu se tragă"[1]. Iar mărturia pe care am amintit-o, deşi vădit subiectivă, vine să întărească opinia istoricilor evrei că la Dorohoi a fost iniţiat şi condus pentru un timp un pogrom: „Cert este că pogromul din iulie 1940 a fost organizat cu premeditare, în amănunţime. Se ştia că soldaţii care împuşcau aparţineau Regimentului 3 Grăniceri. Ei erau îndrumaţi de agenţi ai poliţiei, ca şi de unii localnici. Soldaţii nu-i puteau cunoaşte pe evrei. Nici un neevreu nu a fost ucis"[2]. Opinia că pogromul a fost organizat cu „premeditare, în amănunţime" nu se referă la ceea ce reprezentase cu adevărat *pogromul* în Imperiul ţarist, aşa cum a fost citat în acest studiu din Josy Eisenberg, pentru că în dezordinea acelei retrageri, când ea încă nu se încheiase, acţiunile trebuie să se fi desfăşurat în pripă. Pentru o faptă urâtă îţi trebuie însă atât de puţin timp! Cert este că extremiştii antisemiţi au acţionat rapid, informând populaţia creştină, după ce au răsunat primele focuri. A fost un stimulent pentru o răzbunare. De altfel, analiza atentă a documentelor conduce spre ipoteza că violenţele au fost declanşate în oraş de militarii Regimentului 3 Grăniceri, eventual în urma zvonului că la gară sunt tancuri ruseşti, şi au continuat în cimitir, unde este posibil să fi fost atraşi de salvele în onoarea militarilor înmormântaţi. Apoi, mărturiile şi unele detalii ale rapoartelor Biroului 2 arată că în localitate şi, în general, pe toată zona s-au activat elementele legionare. Legionarismul avea adepţi şi în armată, mai ales în rândurile studenţilor şi ofiţerilor de rezervă mobilizaţi. Mărturia de la Dorohoi

---

[1] *Martiriul evreilor din România 1940–1944 ...*, p. 25.

[2] *Ibidem*, p. 38.

(G. Brăilescu-Gotlieb) chiar descrie o scenă petrecută înainte de 1 iulie: „Legionarii organizau marșuri cu cântece pe străzile orașului, mai ales noaptea, pentru a impresiona mai mult populația evreiască și a întreține o atmosferă de teroare“[1]. O informație secundară vine să dovedească indirect rapiditatea cu care s-a deteriorat situația în Dorohoi, unde, cu numai câteva zile înainte, era sărbătoare. Carol al II-lea introdusese Ziua Eroilor la 8 iunie a fiecărui an, pentru a sărbători în realitate întoarcerea sa pe tron din 1930, ocazie cu care primea felicitări și îi gratifica pe cei care-l ajutaseră atunci.[2] Comunitatea evreiască din Dorohoi a organizat în 8 și 9 iunie o sărbătoare amplă, cu manifestație, discursuri, banchet, depuneri de coroane de flori la cimitirele creștin și mozaic. A fost citit mesajul trimis de rege, apoi comunitatea a celebrat trecerea în rezervă a colonelului I. Axler (evreu), care a fost împroprietărit cu un loc de casă și a primit o sumă de bani. Colonelul Axler a fost eroul acestei sărbători, decorat cu *Coroana României* și panglică de *Virtute Militară,* iar sensul manifestației a fost vădit patriotic și atașat armatei.[3] Nu militarii sosiți din retragere au fost aceia care au premeditat pogromul și rămâne să dăm crezare informației că acțiunile pregătitoare puteau fi opera unor extremiști locali. Dar prin premeditare trebuie să înțelegem acțiuni legionare în perioada 28 iunie – 1 iulie, pe fondul intrării în vigoare a ultimatumului și declanșării calvarului retragerii. De regulă, cu toate

---

1 *Ibidem.*
2 Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice,* vol. II, p. 69.
3 *Curierul israelit,* nr. 21 din 23 iunie 1940, p. 2.

măsurile drastice luate sub regimul Carol al II-lea împotriva legionarilor, orice incident major declanșat de evrei era urmat aproape imediat de o reacție extremistă naționalistă. Debandada din nordul Moldovei a fost terenul lor propice. La trei săptămâni după incident, o notă informativă a Biroului 2 din 21 iulie 1940 atrăgea atenția că „printre populație se discută că membrii fostei organizații Garda de Fier au început a se reorganiza, atât la orașe, cât și la sate pentru a începe o vie propagandă“[1]. La Iași, începând din 20 iulie, rulau deja filme germane în limba română cu conținut antisemit.

În incidentul de la Dorohoi au fost omorâți 50 de evrei, dintre care 34 de bărbați, 11 femei și 5 copii. Printre bărbați erau persoane foarte în vârstă (Herșcu Ionas, 94 de ani; Iosub Gherbis, 80 de ani; Herșcu Mendelovici, 75 de ani) și copii de vârste foarte fragede (Senlo Rotaru, 1–2 ani; Moise Rudik, 2 ani; Ițcu Abramovici, aprox. 5 ani)[2], care în nici un caz nu puteau fi agenți sovietici. Nici măcar nu se puteau bucura de agresiunea acestora. Mai este de observat că cel puțin 10 dintre victime purtau nume românești (Aclipei, Ceaușu, Groparu, Croitoru, Petrar), ceea ce reprezintă un indiciu al dorinței de integrare sau o indicație precisă că erau deja integrați.[3] Reconstituirea evenimentelor de la Dorohoi din ziua de 1 iulie 1940 este îngreunată de aproximația și schematismul documentelor militare, de

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Corpul 4 Armată, dosar nr. 69, f. 134.

[2] *Martiriul evreilor din România 1940–1944* ..., p. 27 (Procesul-verbal al anchetei medicale).

[3] Dumitru Ivănescu, *Jewish population of Jassy,* în *SAHIR,* vol. I, Tel Aviv University, 1996, p. 48.

caracterul pasional al mărturiilor evreiești și de producția propagandistică a regimului de ocupație sovietică instalat după 30 august 1944. În volumul de documente editat de Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România – *Martiriul evreilor din România 1940–1944* – în 1991 se folosește drept sursă lucrarea lui Marius Mircu din 1945, o combinație de fapte și nume reale, semnificații denaturate și propagandă stupidă, în care, printre altele, se afirmă că, „înainte cu câteva zile, coloane mari – în căruțe pline cu bagaje – de civili basarabeni, care fugeau din ordinul și spaima răspândită de autoritățile române, au trecut și ele prin orașul Dorohoi. Aceștia au creat atmosfera, așa cum fuseseră învățați de elementele legionare din armată și de autoritățile lui Antonescu“[1]. Evident că „autoritățile lui Antonescu“ nu aveau cum să existe la 28 iunie 1940, schimbarea regimului producându-se la 6 septembrie 1940. Dar textul combină, ca și în alte ocazii, informație interesantă cu afirmații hazardate. Reconstituirea logică a evenimentelor duce, așa cum am arătat, la o succesiune realistă:

– refugiații români din Bucovina aduc în oraș primele informații despre atacurile milițiilor comuniste și despre atitudinea ostilă a comunității evreiești de acolo;

– știrea activează încă din 28–29 iunie grupurile legionare, care pregătesc o „pedepsire“ tipică, îndreptată declarativ împotriva evreilor comuniști, dar vizând previzibil toată comunitatea;

---

[1] Marius Mircu, *op.cit.*, p. 114.

– ocazia declanșării crimelor și a unui început de pogrom este dată de apariția în oraș a grupurilor răzlețe din Regimentul 3 Grăniceri, care deschid focul la gară, pe strada principală și apoi la cimitir.

Pentru a se acredita ideea unui pogrom organizat de Armată, lucrarea lui Marius Mircu introduce o informație de ficțiune conform căreia Regimentul 3 Grăniceri „cantonase peste noapte la marginea orașului"[1].

Jurnalele de operații arată că grupurile răzlețite ale acestui regiment au intrat direct în oraș după un marș lung și că regruparea s-a produs mult mai târziu, la sud de Dorohoi. Cele mai multe crime au avut loc în zona străzilor I.C. Brătianu și Regele Ferdinand. Pe strada Brătianu, Herșcu Ionas „a fost scos din casă, i-au turnat gaz pe cap și i-au dat foc, aprinzându-i barba. L-au împușcat apoi și i-au prădat casa"[2]. Bercu Aclipei „a fost scos din beci și silit să arate unde sunt banii. După ce a predat totul, l-au împușcat în curte"[3]. Hana Petraru a fost împușcată de un vecin: „își aștepta logodnicul, concentrat, care trebuia să vină cu armata în retragere. Auzind că vin soldații, a scos, fericită, capul pe fereastră, să vadă dacă vine el"[4]. Două cazuri prezentate în aceeași lucrare – Manole Witner, împușcat în stradă, și Isac Rabinovici, împușcat în gură de un militar român călare – nu figurează în lista victimelor întocmită de Procuratură (au supraviețuit, au murit mai târziu, după

---

1 *Ibidem*, p. 119.
2 *Ibidem*, p. 126.
3 *Ibidem*.
4 *Ibidem*.

întocmirea procesului-verbal, sau sunt incidente inventate de propagandă).

În cursul acestui capitol a apărut un cuvânt straniu, intrat relativ recent în limba română: *pogrom.* Consider necesare câteva definiții și explicații, pornind de la fenomenul deteriorării sensului unor termeni prin uz sau prin popularizare, uneori prin propagandă sau prin importul eronat al unor vocabule străine. Fără a avea pretenție și exactitate de filolog, mi se pare important să definesc sensul pe care îl dau eu terminologiei acestui text. De asemenea, fără a avea nici intenția să polemizez cu istoricii și cu filologii evrei, consider că uneori termenii referitori la uciderea evreilor sunt folosiți nerațional, poate unde ilustrează fapte iraționale. Supraviețuitorii au tendința și ei să instaleze *incidente* izolate, *pogromuri, masacre* în interiorul acelui larg și înfiorător fenomen care a fost *holocaustul.* Este firesc să privească astfel, fiindcă a fost vorba de un popor, de același popor, chiar dacă locul și conjunctura au fost diferite. Totuși, mi se pare corect să existe nuanțe. În România nu s-a organizat o exterminare în masă a evreilor, chiar dacă legionarii erau dispuși să o facă.

Pogromul, după *Webster's II New Riverside University Dictionary,* 1988, vine din limba rusă și își are originea în cuvintele *po* = „asemănător, aproape de“ și *grom* = „tunet“. Termenul descria metaforic („precum tunetul“) efectul loviturii aplicate de autoritățile țariste unor comunități

evreiești. Enciclopedia *Wordsworth,* 1995, dă cuvântului următoarea explicație: „(În rusă: «distrugere») un atac violent neprovocat asupra unui grup etnic, în particular evrei, condus cu acordul autorității". Aceeași definiție o dă și *Encyclopaedia Britannica.* Alte enciclopedii și dicționare dau același sens, din care se conturează o nuanță importantă: complicitatea oficialității la atentat.

Termenul care creează cele mai multe probleme este acela de *masacru.* El înseamnă peste tot a ucide sălbatic și în masă ființe fără apărare. Explicația are trei paliere de înțelegere, concentrând atât particularitatea modului în care se ucide (sălbatic), a dimensiunii crimei (în masă), cât și a atitudinii victimei. De exemplu, John F. Kennedy a fost asasinat și nu masacrat; crima s-a făcut de la distanță, cu o armă de foc, fără acte de sălbăticie, iar atentatul a vizat o victimă în mod individual. În război, confruntarea între două armate nu poate fi numită masacru, pentru că nici una din ele nu este lipsită de apărare. Problema acestui termen ține de a doua semnificație, care își are originea într-un substantiv colectiv: *masă,* în sensul larg „mare număr de persoane". În număr mare, dar câte? Într-un autobuz din Ierusalim au murit 18 persoane, în urma detonării unei bombe; a fost un masacru sau mai potrivit este termenul atentat? Dar dacă ar fi fost 100 sau mai multe, ca în cazul „masacrului a sute de civili inocenți în satul vietnamez My Lai prin mitraliere de către tineri soldați ai Statelor Unite"?[1] Întrebările acestea oarecum

---

[1] Rodney Castleden, *The Concise Encyclopedia of World History,* Londra, Parragon Book, 1995, p. 586.

insensibile nu și-ar fi avut rostul dacă nu întâlneam termenii *pogrom* și *masacru* în incidentul de la Dorohoi, consacrați prin uz în toate lucrările pe această temă, fără a li le judeca și compatibilitatea. Semantica acestui domeniu propune un termen vechi, *hecatombă,* care provine din grecescul *hekatombê (Le petit Larousse,* 1995) și care însemna sacrificiul a o sută de animale sacre (ființe, prin extensie), cifră peste care, dacă cineva dorește cu tot dinadinsul să facă literatură, poate prelua termenul de masacru.

Holocaustul este „anihilarea a mai mult de 16 milioane de oameni de către regimul hitlerist, între 1933 și 1945, în numeroasele lagăre de concentrare și exterminare; cele mai cunoscute la Auschwitz, Sobibor, Treblinka și Maidanek în Polonia și Belsen, Buchenwald și Dachau în Germania. Dintre victime: mai mult de 6 milioane erau evrei (peste 67% din evreimea europeană); 10 milioane ucraineni, polonezi și ruși – civili și prizonieri de război –, țigani, socialiști, homosexuali și alții“ (Enciclopedia *Wordsworth).* Cuvântul provine din *holos* („întreg, tot“) și *kaeiein* („a arde“) și însemna sacrificiu religios în care victima era arsă în întregime. Termenul semnifică, așadar, nu doar tragedia evreilor, ci a tuturor celor 16 milioane de victime ale nazismului. În ultimii ani, el include și victime care au supraviețuit lagărelor, nu numai persoane ucise. Tatăl meu, de exemplu, a cunoscut regimul lagărelor de exterminare de la Luckenwalde și Hemmer fără a fi evreu, ci doar prizonier de război. A fost victimă a acestui holocaust doar pentru faptul că, student la Charlottenburg, a refuzat la 25 august 1944 să semneze un act de adeziune la

statul german și s-a solidarizat cu acțiunea din țară. Numeric și, în continuare, cât se poate de rece – deși situația îmi produce repulsie, fiindcă pare că număr cadavre –, constat că în holocaustul nazist au murit mai mulți neevrei decât evrei. De aceea, mi se pare normal să folosesc locuțiunea *holocaustul evreilor (Shoah)* pentru referirile la acest popor și tragedia lui istoric recentă. La fel, ar fi de preferat ca ansamblul crimelor sovietice, care depășește orice imaginație (după unele surse, 30 de milioane de victime), să fie denumit *holocaustul sovietic,* față de care îmi exprim totala surprindere (sau poate ignoranța?), prin lipsa unei reacții evreiești în a-l descrie, publica și răspândi. Este un alt paradox de neînțeles, cum scapă notorietății cel mai mare genocid din istoria omenirii! O teză de ultimă oră la Yad Vashem lansează ideea că asasinarea evreilor de către U.R.S.S. ar fi avut un caracter politic, și nu etnic, fiind vorba exclusiv despre evrei înstăriți. Dacă ar fi să ne limităm doar la soarta sioniștilor, teza tot nu s-ar putea susține. Într-un dramatic dicționar al persoanelor deportate din Basarabia după 1940 găsim o afirmație categorică: „În scopul reușitei tuturor obiectivelor ce și le propuseseră bolșevicii, au fost operate arestări și deportă ri, dar nu numai pe criteriul de clasă, ci – spre deosebire de procesul similar petrecut cu ani în urmă în Uniunea Sovietică – și în baza criteriului apartenenței etnice, urmă rindu-se, deci, aici în teritoriul românesc, și deznaționalizarea populației, nu numai epurarea claselor indezirabile

regimului sovietic"[1]. Se constată în continuare un fel de sfială evreiască în a trata atrocitățile sovietice, atitudine persistent inexplicabilă. Din fericire pentru cercetarea istorică, orice abordare subiectivă a unui eveniment istoric este lovită de contradicții care îi dezvăluie vulnerabilitatea. Încercarea de a falsifica sau denatura realitatea deschide întotdeauna capcane inevitabile, cum este și cazul „criteriului politic" aplicat deportărilor efectuate de sovietici în Basarabia.

În România, termenul de *holocaust* s-a aplicat mult timp exclusiv operațiunii naziste de ardere a deținuților evrei în cuptoarele din lagărele de exterminare.

Revizionismul german echivalează *holocaustul* numai cu „soluția finală".

Organizațiile evreiești internaționale folosesc termenul de *holocaust* pentru a desemna orice agresiune, de orice tip și intensitate, asupra evreilor.

Reacția oficială în cazul Dorohoi

Depășind faza precizărilor noționale, devine credibilă afirmația că la Dorohoi a fost un incident antisemit însoțit de asasinate, care nu se înscrie în categoria de masacru.

Care a fost reacția instituțiilor statului? În primul rând, Armata.

---

[1] Mircea Druc, „Basarabia sub regim totalitar. Efectele social-politice ale deportărilor", în *Arhivele Totalitarismului*, 10, anul IV, nr. 1/1996, p. 185.

Documentul care semnalează incidentul de la Dorohoi este prezentat in extenso:

TELEGRAMA Nr. 11 310

GORUN Către MARELE STAT MAJOR, Secția II

În dimineața de 2 iulie, Reg. 3 Grăniceri Pază venind din Basarabia unde a avut dificultăți foarte mari cu evreii de la nord de Prut, trecând prin Dorohoi, s-au răzbunat. Au împușcat mortal 40 și au rănit 15. S-au devastat câteva prăvălii.

Liniștea a fost restabilită imediat cu ofițerii și trupa.

Regimentul 3 Pază nu are nici o pierdere. Comunicarea o face colonel Haluga, șeful de stat major al lui Ghiocel.

D.O. Șeful de stat major
General Tătăranu.

Tot în legătură cu incidentul de la Dorohoi, *Jurnalul de operații al Regimentului 29 Infanterie* precizează: „În ziua de 24 iunie 1940, la ora 0.30, s-a primit ordinul nr. 8 al Grupării tactice Dumbrava Roșie, ca să deplaseze o companie de pușcași pe direcția șoseaua Maghera–Dorohoi cu misiunea de a întâlni o companie de grăniceri sub comanda căpitan Teohari plecată în direcția Maghera (localitate dispărută în zona nodului de comunicații actual Vârfu Câmpului – *n.n.)* și a *căuta prin tact să oprească și să o tempereze,* aducând-o la Maghera, întrucât, din informațiuni, ostașii din această companie s-ar fi dedat în Dorohoi la acte de violență contra evreilor. La ora 1.15 compania 10 sub comanda lt. Petroșanu a plecat pe direcția ordonată de unde și-a

îndeplinit în bune condiții misiunea primită, aducând la ora 4 dimineața Comp. grăniceri, care și-a continuat drumul spre Ițcani pe itinerarul Maghera – Zvoriștea – Ițcani (direcția nord–sud – *n.n.).* În cursul zilei s-a făcut reorganizarea unităților, nr. pierderilor, oameni, armament. Unitățile au executat curățirea armamentului, echipamentului etc. Tot în această zi a sosit Compania a 7-a"[1]. Mărturiile evreiești legate de evenimentele sângeroase de la Dorohoi menționează și aspecte ale intervenției autorităților pentru izolarea și oprirea violențelor. Secretarul comunității, S. Șumilovici, deși rănit la braț, a reușit să fugă de urmăritorii săi (soldați din Regimentul 3 Grăniceri) și să intre sub protecția unei patrule trimise de comenduire „sub conducerea căpitanului Hergheligiu, care făcea ordine"[2], apoi a unui plutonier de jandarmi: „soldatul (din Regimentul 3 Grăniceri – *n.n.)* având intenția să se opună, plutonierul a scos revolverul și l-a amenințat că-l execută pentru dezordinea făcută în oraș"[3]. Un caz de colaborare între militari români și evrei este intervenția locotenentului Isăceanu (Regimentul 29 Infanterie), care a format un detașament mixt cu care a încercat să oprească devastările și crimele, locotenentul lăsându-l pe caporalul T.R. Izu Abramovici să-i păzească propria casă și soția.[4] Se distinge și atitudinea locotenent-colonelului Alexandru Marino, comandant adjunct al Regimentului 29 Infanterie, care „i-a lovit

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond 1 050/4, f. 128, 129.
[2] Marius Mircu, *op.cit.,* p. 123. *Ibidem,* p. 124.
[3] *Ibidem,* p. 124.
[4] *Ibidem,* p. 130.

(pe soldații vinovați – *n.n.)* cu arma în cap și-a trimis pe evrei acasă“[1].

Afirmațiile prin care se acreditează ideea unui pogrom organizat de armată și a unui drept „de a face ce se vrea cu evreii timp de 24 de ore“ sunt o prelungire a altor afirmații hazardate, folosite de propagandă pentru momentul recuceririi teritoriilor din Est. Chiar dacă devastările și crimele au luat acest aspect, nu există elementul de organizare sau de favorizare făcut de autoritățile statului.

Agresiunile antievreiești din Moldova

Criza de autoritate și debandada trupelor, incapacitatea unor ofițeri de a stăpâni eșaloanele în condițiile unui grav eșec politic și militar au favorizat accesele de violență ale unor militari – de regulă, soldați și grade inferioare – care, odată ajunși dincoace de Prut, au atacat evrei nevinovați, înregistrându-se în documente oficiale nu numai cu maltratări, ci și cu crime. Ele s-au petrecut pe un fond antisemit latent.

În stația Lespezi de pe linia ferată București–Dornești (direcția sud–nord) au fost aruncați din tren nouă evrei, din care patru și-au găsit moartea (ceilalți au fost internați și li s-au acordat îngrijiri medicale). Cazul are ciudățenia lui. Evreii au fost aruncați dintr-un tren care circula dinspre sud spre nord, adică invers decât deplasarea trupelor române în

[1] *Ibidem,* p. 132.

retragere, ceea ce ar presupune acțiunea criminală a unor călători sau militari din eșaloanele locale sau din cele trimise pentru acoperirea frontierei împotriva unei prelungiri peste Prut a agresiunii sovietice. Violențele trebuie să fi avut loc asupra unor evrei bănuiți sau poate chiar confirmați a se îndrepta spre Basarabia, fiind vorba în acest caz de acei evrei care au hotărât să plece în U.R.S.S. Aderența la comunism a acestora era indubitabilă și agresiunea împotriva lor ar primi astfel o motivație plauzibilă, nu și o scuză. Dar chiar și în cazul Pașcani, unde au fost împușcați șapte evrei de către un sublocotenent și doi soldați, s-a constatat că asasinii aparțineau unor unități locale. Pentru anchetă și cercetare s-a apelat la Parchetul Militar Iași care-și dezvolta jurisdicția doar asupra acestora. Ne-am afla așadar în situația unei disocieri între crimele din Dorohoi și cele din centrul și sudul Moldovei. Acestea au avut drept suport – cu cea mai mare probabilitate – zvonurile, amplificările și exagerările informațiilor aduse de trupele în retragere. Mesajul era: evreii (eventual, evreii comuniști) au atacat armata, au ucis, au pactizat complet cu inamicul. Evreii care pleacă în Basarabia sunt complicii direcți ai acestora, sunt spionii, colaboratorii care au pregătit agresiunea.

Într-un proces-verbal publicat parțial în seria de documente referitoare la evenimentele din Dorohoi[1] se prezintă o listă de crime împotriva evreilor, săvârșite de militari ai regimentelor 14 Infanterie și 16 Infanterie. Informația, deși cu toate semnele unor date autentice, nu poate fi controlată

[1] *Martiriul evreilor din România 1940–1944 ...*, p. 35.

deoarece existau câteva zeci de regimente 14 și 16 în Armata română. E ca și cum ai afirma că primarul a făcut o ilegalitate fără să precizezi orașul. Dar am constatat că în numeroase documente emise de instituții sau persoane civile se confundau regimentele cu diviziile. Or, dacă este cumva cazul unei astfel de confuzii, lucrurile capătă un sens: Divizia 14, de exemplu, era dislocată chiar în zona unde au avut loc incidentele[1], iar teoria mea poate primi o confirmare: Divizia 14 era dincoace de Prut și n-a făcut parte din eșaloanele evacuate din Basarabia. Amănuntul este important pentru că el s-ar putea constitui în principalul argument în înțelegerea unei imagini folosite foarte frecvent cu referire la violențele împotriva evreilor din zonă: *s-a căutat un țap ispășitor pentru eșecul din Basarabia.* Textul, căruia i se atribuie o valoare generalizatoare, se potrivește răzbunărilor unor grupuri izolate de militari care n-au trăit evacuarea și n-au cunoscut direct diferența între milițiile comuniste înarmate și comunitatea evreiască basarabeană. Este clar că ei se diferențiază indubitabil de agresorii din cimitirul de la Dorohoi, unde a existat fondul psihologic favorizant al unei iminente prezențe militare a inamicului (tancuri sovietice). Nici unii, nici ceilalți nu au circumstanțe atenuante, dar asta este ceea ce s-a întâmplat. Nimeni nu poate spune acum câți dintre cei omorâți în Moldova erau spioni autentici care se retrăgeau la bază și câți erau cetățeni a căror vină era doar simpatia pentru comunism. Totuși, în toate cazurile semnalate autoritățile au luat măsuri de oprire a acestor

[1] *Armata română în cel de-al Doilea Război Mondial*, vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei ...*, p. 48 (harta).

„fapte dăunătoare ordinii și siguranței statului“[1] și au ordonat ca „autorii acestor incidente, imediat ce vor fi descoperiți, să fie reținuți și înaintați organelor competente“[2]. Afirmațiile unor istorici evrei cum că aceste asasinate au fost organizate de armată nu se susțin, iar faptul că din unele mărturii (G. Brăilescu-Gotlieb) au fost identificați legionari în uniforme militare reprezintă doar particularități ale evenimentelor, neexistând până acum dovezi că toți criminalii militari erau extremiști români deghizați.

Cazul răzbunărilor pe evrei ar trebui analizat mult mai în detaliu. Documentele care atestă tragedia românilor din 1940, precum și consecințele ei asupra evreilor, cuprind multe exagerări. Ele migrează partizan între afirmația categorică „toți evreii erau înarmați“ *(Jurnalul de operații al Armatei a IV-a)* și afirmația la fel de categorică „toată populația românească execută represalii“ (telegrama nr. 1 225/1.7.1940 – maior Bădărău). Analiștii credincioși propagandei sovietice continuă să accentueze tonul celei de-a doua limite a exagerărilor și să folosească – așa cum am arătat – o terminologie speculativă. Realitatea documentară arată că agresiunile la adresa evreilor au fost reduse ca intensitate și nu au avut un caracter organizat, aprobat de conducerea statului sau a Armatei. În marea lor majoritate au fost răzbunări individuale. Insist însă pentru disocierea crimelor de la Dorohoi și din alte localități făcute de militari în retragere și cele făcute împotriva evreilor care emigrau în Basarabia.

---

[1] *Martiriul evreilor din România 1940–1944* ..., p. 35.

[2] *Ibidem*, p. 34.

TELEGRAMA Brumar – 87, 2.7.1940, ora 10.30
BRUMAR
Către MARELE STAT MAJOR, Secția a 2-a
RAPORT INFORMATIV Nr. 1 814/ 3 iulie 1940

1. Eri, 2.7.1940, la 15, în gara Scânteia[1], doi soldați evrei au fost bătuți de către militari și aruncați pe fereastră, din tren, fără a li se cauza răni grave.

2. Un convoi de 35–40 căruțe cu soldați din Reg-tul 3 Grăniceri, trecând prin satul Săuceni–Botoșani[2], s-au dedat la dezordini, căutând evrei spre a-i molesta. Prin intervenția jandarmilor lucrurile s-au liniștit.

3. În zilele de 1 și 2.7.1940 pe distanța Verești–Pașcani[3] au fost aruncați din tren 14 evrei.

4. Un vagon cu refugiați evrei spre Basarabia, atașat la trenul București–Iași din seara de 2.7.1940 a fost atacat cu focuri de armă dintr-un vagon alăturat, între stațiile Vaslui–Bălteni[4]. 3 morți și 6 răniți. (Reconstituirea a arătat că incidentul s-a produs la intersectarea unui tren cu refugiați din Basarabia cu cel menționat – *n.n.)*

5. La sosirea în Iași a unui vagon cu evrei ce veneau dinspre Galați[5], eri 2.7.1940, ora 16, aceștia au început să strige că au fost bătuți de civili între stațiile Vaslui-Grajduri și Bârnova, creind alarmă.

6. Urmare la raportul informativ nr. 1 783 din 1.7.1940

---

[1] Direcția sud–nord, linia Vaslui–Iași.
[2] Stăuceni, direcția vest–est, dar este cazul unei agresiuni asupra localnicilor având ca autori aceiași militari ai Regimentului 3 Grăniceri.
[3] Direcția nord–sud.
[4] Direcția sud–nord.
[5] Direcția sud–nord.

Cu ocazia agresiunei produsă la Dorohoi, Regimentul 4 Jandarmi informează că sunt 53 morți și 6 răniți.

Șeful Biroului Statistic Militar Iași
Lt.-col. Palade[1].

Fără intervenția unor nuanțe și precizări documentate, un observator neavizat n-ar putea înțelege cum „jandarmii“ ucid într-un loc și salvează în alt loc, cum se face că „armata“ omoară evrei într-o parte și salvează evrei în altă parte. Folosirea fără discernământ sau cu rea intenție a termenilor generalizatori *armata, evreii, jandarmii* au maltratat, ucis, devastat etc. nu poate ajuta clarificarea evenimentelor în întreaga lor tragedie. În mod cert însă, nici un act de răzbunare nu poate fi justificat. La acest comportament sângeros s-a ajuns prin erori de ambele părți, erori ale căror consecințe alimentează și astăzi mesajul extremiștilor din ambele tabere. Atunci, în anul blestemat dintre iunie 1940 și iunie 1941, se pregătea ciocnirea între două monstruozități ideologice sprijinite pe un singur și același principiu cinic: masă contra rasă. Evreii din România care preferau să emigreze în statul agresor, chiar în timpul agresiunii, s-au expus celei mai imediate manifestări a acestui conflict. Preciza un raport al Biroului Statistic Militar Iași: „În timp ce trupele și populația din Basarabia îndurau toate lipsurile și batjocura evreilor, neavând unii din ei decât cămașa, evreii ce se evacuau în BASARABIA erau îmbrăcați în haine de sărbătoare, cu enorme cantități de bagaje și însemnate

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, dosar nr. 155, f. 207.

sume de bani. Acești indivizi, precum și bagajele lor au trecut necontrolate de nici o autoritate română. Acest fapt a produs indignare în mijlocul refugiaților și trupelor românești, astfel că a fost nevoie să se instituie o pază severă a aceste trenuri spre a preîntâmpina eventuale incidente“[1]. Reconstituirea imaginii locale generate de acest tip de evenimente ne poate sugera că, în psihologia românilor care au trăit tragedia retragerii, comportamentul corect și legal al administrației a fost total inadecvat și chiar stupid față de brutalitatea instalată dincolo de Prut și care trebuia stârpită.

Pe acest fond psihologic au fost asasinați și oameni nevinovați. Leon Cohn (Faibiș) se deplasa la Dorohoi pentru a se prezenta la unitatea militară unde fusese mobilizat (Regimentul 29 Infanterie). A fost aruncat din tren în stația Văculești (5 km sud Dorohoi), murind împreună cu alți trei evrei[2]. Pe lista crimelor făcute cu ocazia retragerii din Bucovina este inclusă și asasinarea sergentului Aroneanu din Compania 12 Mitraliere a Regimentului 27 Dorobanți din Bacău: „pe când mergea din satul Probotești (?) spre Herța, unde instalase la regiment, pentru soldați, un cabinet dentar, a fost împușcat din spate de un camarad de companie“[3]. Așa cum se prezintă incidentul, trebuie să se fi produs anterior ultimatumului sovietic sau este un caz de trecere la inamic, deoarece este greu de crezut că cineva

---

1 *Ibidem,* f. 123.
2 Marius Mircu, *op cit.,* p. 138.
3 *Ibidem,* p. 140.

putea străbate linia frontului pentru a trata la nord soldații care se retrăseseră în Bucovina de Sud.

Alte documente ale Arhivelor militare aduc amănunte și despre măsuri care se înscriu fără dubiu în categoria acțiunilor de oprire, împiedicare și pedepsire a actelor de violență la adresa evreilor:

1. Telegrama BUJOR, nr. 1 255/1.VII.1940:

„Ofițerii trebuiau să fie mereu în mijlocul trupei, să explice soldaților evenimentele care s-au petrecut pentru că soldații se întreabă de ce nu se trage"[1].

2. Raportul Statului Major al Grănicerilor din 2.VII.1940 ora 18, de sub comanda generalului de divizie Th. Șerb:

„Totuși această măsură care li s-a explicat ulterior de ofițeri că este generală și hotărâtă în interesul statului, nu a avut nici o influență asupra spiritului de disciplină al ostașilor, care s-au retras în ordine spre locurile de regrupare, cu toată oboseala și peripețiile înfruntate, cauzate în drumul lor de *bandele* de evrei comunizați"[2].

3. Telegrama nr 11 307, GORUN către Marele Stat Major, Secția a II-a, nr. 13 963/3.VII.1940:

„Din atitudinea și discuțiile auzite între ostași s-a desprins hotărârea acestora de a se răzbuna pe evrei din cauza exceselor conaționalilor din Bucovina și Basarabia. Pentru *a preveni asemenea acte și a preîntâmpina* chiar eventuale mișcări, comandantul Gorun a luat următoarele măsuri:

[1] Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, Secția 2, dosar nr. 982, f. 86.
[2] *Ibidem*, f. 108–109.

În toate gările noduri de comunicaţie să se înfiinţeze imediat birouri de informaţii care să îndrumeze toţi ostaşii ce nu-şi găsesc unităţile. Gărzile militare din gări să fie imediat întărite şi comandate de un ofiţer activ din garnizoana cea mai apropiată. Fiecare tren de persoane sau accelerat să fie însoţit de o gardă comandată de un subofiţer care va face poliţie în tren până la oprirea în staţii"[1].

Ordinul aparţine generalului Tătăranu.

Chiar în seria de documente publicate de Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România se află raportul procurorului V. Iordăchescu, de la Parchetul Tribunalului Baia, Fălticeni, adresat ministrului justiţiei, prin care se anunţa luarea măsurilor de arestare a celor vinovaţi: „Autorii acestor incidente, imediat ce vor fi descoperiţi, să fie reţinuţi şi înaintaţi organelor competente. Dacă aceste incidente vor fi descoperite după plecarea trenului (e vorba de aruncarea din tren a evreilor, crime şi maltrată ri – *n.n.)* din staţie să anunţe imediat staţiile dinaintea trenului pentru ca trenul să fie oprit, iar organele arătate mai sus (Garda Militară, Poliţia, C.F.R.) să facă cercetări pentru descoperirea autorilor"[2]. În faţa acestor dovezi acuzaţia de pogrom – adică de participare a autorităţii la actele de violenţă – nu se mai poate susţine. Acceptând o departajare între evreii comunişti violenţi şi evreii neimplicaţi în crime, trebuie să acceptăm disocierea actelor criminale ale unor militari români de instituţia militară.

---

1 *Ibidem*, f. 125.

2 *Martiriul evreilor din România 1940–1944* ..., p. 34.

Incidentul de la Dorohoi rămâne un episod sângeros, petrecut pe fondul căderii frontierei de est a țării, cădere ce nu reprezenta doar o cedare în fața amenințării cu forța și a forței militare, ci începutul prăbușirii României Mari. Acest mare stat românesc nu a fost un mit, a fost o existență concretă, parte din viața fiecărui român. În mod dramatic, evreii basarabeni au fost părtași la acest furt teritorial, ocazie cu care s-au înregistrat pierderi de 43 000 de oameni din rândurile armatei, poliției, autorității provinciale. Îngrozitorul holocaust evreiesc care a urmat în Polonia și în Germania a acoperit cu un val de sânge și un fum de carne arsă orice diferență între evrei democrați și evrei comuniști. Dar diferența a continuat să existe!

V. REBELIUNEA LEGIONARĂ

„Dacă evreii din Țara Românească trăiesc, trăiesc datorită Mareșalului Antonescu“ – declara el la proces. Iată o afirmație categorică la care 50 de ani de istorie consumați în ură, tăcere și tentative naționaliste de reabilitare n-au putut aduce o confirmare sau o infirmare la fel de categorică, lăsându-ne să contemplăm în continuare grafia îndoită a unui mare semn al întrebării. În anii de debut ai regimului comunist din România, imaginea unui mareșal odios a dominat propaganda prosovietică, fenomenul înscriindu-se în ansamblul campaniei de distrugere a oricărei credibilități a fostelor regimuri democratice și autoritare pe care le cunoscuse România până în 1945. Un Antonescu în postură de criminal însemna un regim criminal, care i-a oferit complici. Aceștia au fost găsiți până la urmă în toată structura politică burgheză, în rândul mișcării extremiste de dreapta, în timp ce extremiștii de stânga (unii legionari și comuniștii) au triumfat. A mai avut de câștigat noua suprastructură politică formată din evrei comuniști basarabeni sau aduși de prin alte colțuri ale Europei, în timp ce evreilor de rând nu li s-a putut oferi altceva decât șansa emigrării. În decenii de

emigrare, mai ales după înființarea statului Israel în 1948, au părăsit România aproape 400 000 de evrei. Ei supraviețuiseră lui Antonescu. De aceea, la 70 de ani de la momentul ajungerii lui Antonescu la putere, consider că formula cea mai inspirată asupra raporturilor mareșalului cu evreii a fost găsită de Leon Volovici: „Unii chiar spun: pe noi ne-a salvat Antonescu, adică tu, istoric, ai documentele tale, dar noi nu am fi fost în viață dacă Antonescu ne preda nemților, cum au făcut ungurii. Iar eu le spun: nu ne-a «salvat», ne-a cruțat, pentru că în acel moment al războiului asta era în interesul lui“[1].

După război a urmat o lungă perioadă de tăcere, când numele mareșalului nu se pronunța decât în șoaptă, cu multă fereală, în locuri ce păreau sigure. Imaginea lui, îmbogățită de amănunte necunoscute generațiilor tinere, aureolată de atitudinea anticomunistă și de ținuta sa morală, a coborât treptat în legendă, starea de „conspirativitate“ a subiectului favorizând extinderea mitului. Așa se explică de ce apariția sa ca personaj al unui roman de Marin Preda – acuzat astăzi că ar fi fost părtaș la o campanie de resurecție naționalistă – a produs un puseu de interes pentru figura mareșalului, transformându-l din criminal în erou, pentru conștiința publică insuficient avizată. O contracarte menită să-l acuze, scrisă de Eugen Barbu et Co, a eșuat în derizoriu – formele vechii propagande nu mai „țineau“, iar reacția neinspirată a liderului comunităților evreiești n-a făcut decât să accentueze imaginea de nedreptate făcută celui ce

[1] Leon Volovici, *De la Iași la Ierusalim și înapoi*, București, Editura Ideea Europeană, 2007, p. 116.

murise salutându-și plutonul de execuție. După 1989 pasiunile s-au stârnit din nou, și mai violent, astfel că singura modalitate echilibrată de abordare a acestui subiect sensibil a fost „cartea de documente“, publicația lipsită de comentarii, constituită din acte ale vremii, a căror selecție n-a putut ocoli însă subiectivismul. Studiul fără patimă încă n-a apă rut, prea mulți istorici căutând mai degrabă evitarea sensibilităților politice actuale decât adevărul documentat și expus științific. Eu nu îmi propun să-i înlocuiesc și nu sunt în dialog cu ei. Pe mine mă interesează atitudinea față de evrei a statului, a Armatei, a instituțiilor – ca reprezentante ale poporului român în orice vreme. Nu în ultimul rând, chiar atitudinea populației.

Bipolaritatea Antonescu – Mișcarea legionară

Într-un fel de istorie a Mișcării legionare – în fapt, o selecție de texte partizane –, printre greșelile atribuite șefului acestei organizații extremiste, Horia Sima, era și aceea că „nu și-a dat seama că Antonescu urmărește compromiterea și dărâmarea Mișcării“ prin numirea legionarilor în comisariatele de românizare, `consiliile de administrație, în comerț, „sfâșiindu-le astfel nimbul purității prin întinarea în cele materiale“[1], legionarii tentați astfel la jaf, extorcare, corupție fiind niște mielușei care, dând de carne crudă, s-au transformat fără să vrea în lupi. Afirmația este ridicolă.

[1] Alexandru V. Diță, *Istoria Mișcării Legionare scrisă de un legionar (preot Ștefan Palaghiță)*, București, Editura Roza Vânturilor, 1993, p. 146.

Analiza atentă a evoluției raporturilor generalului cu Legiunea dovedește că Antonescu a văzut în ea sprijinul politic de care avea nevoie la conducerea statului, el fiind adeptul ideii că toate celelalte partide așa-numite burgheze sunt iremediabil corupte, incapabile de guvernare și vinovate de dezastrul general al țării. Personalitățile intelectuale ale Legiunii – prezența lor sub conducerea lui Codreanu sau Sima rămâne un penibil exemplu de cecitate – nu reprezentau nimic pentru el; „masa“ de tineri era totul. Dar eroarea fundamentală a generalului Antonescu a constat într-o viziune aproape idilică despre această organizație – teroristă, în cele din urmă –, considerând-o „drept singurul organ politic rămas nepătat și necompromis până la acea dată“, ceea ce friza inconștiența. La acea dată (1936), Mișcarea legionară se conturase deja ca o forță antidemocratică și avea atât un trecut, cât și un viitor indubitabil:

*10 decembrie 1922: la Congresul Studențesc de la București se dă semnalul de luptă al mișcărilor studențești. Se alcătuiește o moțiune prin care se cere *numerus clausus* pentru evrei în universități și *se veștejește acțiunea politică a democrației francmasonice.* În cartierul Văcărești au loc conflicte sângeroase cu evreii.

* În octombrie 1923, la Iași, Corneliu Z. Codreanu și alți legionari pun la cale un *complot* pentru pedepsirea miniștrilor care au dat drepturi politice evreilor, alcătuind o nouă Constituție.

* 8 octombrie 1923: Complotul din Dealul Spirii; se hotărăște împușcarea politicienilor trădători și a plutocraților evrei.

* Martie 1924, Ion I. Moța îl împușcă pe studentul Vernichescu; octombrie același an, Corneliu Z. Codreanu îl împușcă pe prefectul Manciu.

* Iulie 1930: legionarul Beza îl împușcă pe ministrul Constantin Angelescu.

* În primele zile ale lunii mai 1933 se înființează Echipa Morții (care va dobândi un sens criminal începând din 1938).

* În seara zilei de 29 decembrie 1933, o echipă de legionari îl asasinează pe I.G. Duca, prim-ministrul în exercițiu al României.[1]

Așadar, încă din 1923 gruparea naționalist-extremistă a lui Corneliu Z. Codreanu viza asasinarea politicienilor români care votaseră Constituția democratică, înainte să fie supuși „represiunii" autorităților statului, cum se plâng și astăzi prin gazete. Natura teroristă a organizației a existat de la început, doar și-a pus în aplicare intențiile în 1941, când a ajuns la putere. Concepția doctrinară a acestei organizații nu lăsa nici un dubiu asupra opțiunii pentru totalitarism. Dar, în același timp, trebuie arătat că pe seama Mișcării legionare s-au pus, de către propaganda comunistă, tot felul de fapte absurde și de informații false. S-a răspândit zvonul că legionarii făceau jurăminte de sânge,

---

[1] Vezi Alexandru V. Diță, *op.cit.*, pp. 16–25.

tăindu-și venele și sugând unul altuia lichidul vital; grupurile de agenți electorali care circulau prin țară și înfruntau cu prețul vieții agresiunile autorităților carliste, grupuri care se autointitulau „Echipele Morții", în sensul că erau pregătite să moară, au fost transformate de propaganda carlistă, după 1938, în echipe de asasini care se pregăteau să-l ucidă pe rege. Ion Antonescu a preluat acest slogan în 1940 și l-a perpetuat, afirmând că acum el este ținta noilor asasini; cea mai răspândită lozincă diversionistă despre Mișcarea legionară a fost aceea că este o oficină a Germaniei naziste, plătită de partidul nazist, teză pe care a marșat foarte mult propaganda comunistă postbelică. Ca urmare a cercetării remarcabile efectuate de istoricul Ioan Chiper în arhivele germane se poate afirma astăzi cu certitudine că *regimul nazist nu a finanțat Mișcarea legionară, cel puțin cât timp aceasta a fost condusă de Corneliu Z. Codreanu*[1]. „Trebuie să constatăm și să subliniem chiar că în primii ani ai regimului nazist – mai exact, până în anul 1936 – este evident că dintre organizațiile de extremă dreaptă din România, din diferite motive, nu Garda de Fier a reținut în primul rând atenția liderilor și instituțiilor din Germania"[2]. Se poate vorbi cu temei, tot pe baza documentelor de arhivă, că Germania nazistă a influențat și sprijinit Mișcarea legionară aflată sub conducerea lui Horia Sima. Este unul dintre motivele pentru care istoricii fac deosebirea între Mișcarea legionară sub conducerea lui Codreanu și cea de sub conducerea lui

---

[1] Ioan Chiper, *România și Germania nazistă*, București, Editura Elion, 2000, p. 84.
[2] *Ibidem*, p. 85.

Horia Sima, identificând astfel două perioade (relativ) distincte. Propaganda comunistă, dirijată de Uniunea Sovietică, nu făcea o distincție, iar această atitudine provenea încă din 1940, când Legația sovietică de la București informa centrala de la Moscova despre faptul că „țara nu face distincție între cele două categorii de legionari“[1]. Dar, indiferent de etapele pe care le-a cunoscut Mișcarea legionară, aceasta a fost întotdeauna adepta unui regim totalitar, în care problema evreiască trebuia rezolvată pe calea violenței.

Antonescu era și el adeptul regimului autoritar, al ordinii și disciplinei, care limita accesul partidelor politice „vechi“ la conducerea țării, „pentru a nu mai face alt rău“. El avea viziunea unei „primeniri“, a unei renașteri naționale al cărei debut să fie marcat de el printr-o guvernare de sacrificiu, excepțională și, evident, de forță. În 1937, Antonescu îi oferea regelui Carol al II-lea alternativa cea mai dubioasă: „Dai o lovitură de stat, alegându-ți un om, cu care faci ce vrei!“[2] Că Antonescu a mizat pe Legiune și i s-a asociat în vederea obținerii puterii, rezultă și din *Apelul către legionari* din 12 septembrie 1940, emis la o săptămână după ce obținuse îndepărtarea regelui Carol și devenise conducătorul statului: „Cu ajutorul destinului, învierea patriei a venit și cu ea biruința voastră și a mea“[3]. Două proiecții ale situației de după 6 septembrie 1940 s-au conturat în viziunea generalului: a) că Legiunea este singura grupare politică viabilă

---

1 *Dosar Horia Sima (1940–1946)*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000, p. 212 (Ediție critică de Dana Beldiman).

2 *Pe marginea prăpastiei. 21–23 ianuarie 1941*, vol. I, București, Editura Scripta, 1992, p. 40.

3 *Ibidem*, p. 80.

(în lipsa Constituției democratice și a Parlamentului) și b) că trebuie să controleze această grupare. Cele două principii ale concepției sale politice simpliste erau însă zdruncinate de o contradicție flagrantă: Legiunea dorea să conducă statul din poziția unui regim fascist revanșard, decis să lichideze fizic elita politică a țării, să instaureze pe șeful ei, Horia Sima, la conducerea absolută a României și să treacă la exterminarea evreilor. Acest program, cunoscut mai de mult și interpretat superficial atunci, în ultimul deceniu și jumătate, a devenit transparent în momentul declanșării rebeliunii (20.01.1941) în timpul marii manifestații din Piața Universității: „Aici țin discursuri, se împart manifeste și se răspândesc cuvinte de ordine:

– Vrem guvern legionar.

– Trăiască Horia Sima, comandantul Legiunii.

– Moarte masonilor și jidanilor“[1].

La o cercetare atentă se va observa că legionarii – cu excepția unor intelectuali iluzionați – n-au avut vreodată alt program, cu precizarea că, la momentul punerii sale în practică, n-au mai ales „masonii“ care votaseră Constituția și au ucis inclusiv foști aliați electorali din P.N.Ț. (Armand Călinescu, Virgil Madgearu), partid care, sub forma nucleului Partid Național, nu votase legea fundamentală din 1923. Cum se ajunsese aici, este o istorie lungă în care unii vinovați au scăpat fugind, alții au rămas și au plătit până la capăt. Nu trebuie să uităm că, înainte de venirea lui Antonescu la putere, România fusese o dictatură cu accente

[1] *Ibidem*, pp. 158–159.

autoritare clasice, care asistase neputincioasă la prăbușirea granițelor! Pentru catastrofa națională a dispariției României Mari nu erau vinovați nici legionarii, nici Antonescu. Ca și în alte regimuri totalitare, regele Carol al II-lea a „înghițit“ prin conducerea sa personală toată autoritatea statului, lăsându-l fără alternativă. Încercarea lui Ion Antonescu de a colabora cu fostele partide (P.N.Ț. și P.N.L.) a eșuat, și oricum nu avea sorți de izbândă, fiindcă orientarea politică externă, alături de Germania, se afla la polul opus orientării acelor partide, și anume către statele care le finanțau: Marea Britanie și Franța. La 6 septembrie 1940, Anglia era în război cu Germania, iar Franța era ocupată. Opiniile conform cărora partidele au refuzat puterea se înscriu în domeniul speculațiilor facile, fiindcă puterea înseamnă să poți guverna, ceea ce era exclus la acea dată în România. Grămada de formule politice încercate de Carol al II-lea în ultimele luni dovedește cu prisosință această realitate. Apariția la putere a lui Antonescu și a Legiunii a fost consecința unor evenimente mai vechi, petrecute în faptul acțiunii iresponsabile din iunie 1930, când distrugerea principiilor constituționale fundamentale a deschis drum aventurii. Diletantismul lui Antonescu este ilustrat de programul său politic expus într-un *Apel către țară* din 11 septembrie 1940: „Un regim nou de viață curată; un regim de viață armonioasă și frățească între conducători și conduși; un regim de viață plină de ideal, de cuget curat și de forță creatoare, în sfârșit un regim în care de la cel mai tânăr dintre noi până la cel mai în vârstă dintre noi să muncim cu patimă, să muncim cu dragoste, să muncim fără

preget pentru a reclădi de la bază statul nostru, pentru a face din el ceea ce doriți voi și ceea ce am visat eu"[1], adică un paradis populist ce urma să fie creat prin ordine și disciplină. Evident, bântuit de aceste himere, Antonescu a început în foarte scurt timp să piardă totul din mână, pentru că „sprijinul său politic", Mișcarea legionară, avea o concepție oarecum diferită despre paradis.

La 14 septembrie 1940, odată cu proclamarea statului național-legionar prin Decret regal, s-a format un guvern condus de Antonescu, în care legionarii ocupau toate funcțiile, cu excepția ministerelor militare și economice. Important pentru studiul acesta este că Horia Sima, șeful Mișcării legionare, îndeplinea funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, că ministrul de interne era generalul C. Petrovicescu, iar directorul general al polițiilor era Al. Ghika, și că ultimii doi preferau să primească ordine de la primul, decât de la Antonescu. Încă de la instalare, ei au patronat înarmarea în secret a legionarilor și numirea lor în tot sistemul polițienesc. Prin ordinul nr. 93 342/1940 al Direcției Generale a Poliției se transmitea tuturor inspectoratelor regionale că „legionarii nu au voie să poarte arme, decât dacă sunt încadrați în unități constituite sub comanda unui șef care are răspundere. Toți cei care vor purta arme contrar acestor dispozițiuni vor fi imediat dezarmați și deferiți justiției"[2]. Bineînțeles, ordinul nu a fost respectat, deoarece Antonescu nu avea controlul politic asupra Legiunii. În țară, poliția legionară trecuse deja la jafuri,

---

1 *Ibidem*, p. 76.
2 *Ibidem*, p. 110.

descinderi ilegale, molestări, răzbunări. Raportul tardiv al generalului Antonescu venea doar să constate: „Vina este cu atât mai gravă, constatând pe lângă scop și mijloacele și procedeele prin care și-au procurat armele și munițiile rebeliunii: de la delapidarea banului public și călcarea tuturor legilor privitoare la purtarea și posedarea armelor, la devize, vămi, contabilitate publică, până la înșelarea bunei credințe a publicului, care, dând pentru «Ajutorul legionar», își procurau fără știință revolvere și gloanțe contra existenței lor proprii și a copiilor lor“[1]. Pe fondul luptei surde pentru putere absolută între Antonescu și Horia Sima, fost informator al Serviciului Secret de Informații ajuns șef al Mișcării legionare, la sfârșitul lunii noiembrie 1940 se declanșează seria atentatelor din răzbunare, în care își pierd viața profesorii Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, 64 de deținuți aflați la Jilava – foste personalități politice, generali și polițiști –, precum și o serie de persoane reținute în celulele Prefecturii Poliției Capitalei. Antonescu, de teamă să nu „i se compromită regimul“, intervine energic pentru oprirea asasinatelor. Având informații că se urmărește eliminarea tuturor oamenilor politici în noaptea de Anul Nou printr-un *Sfântul Bartolomeu* legionar, el îi cere subsecretarului de stat Rioșianu să trimită ordinul telegrafic nr. 6 087/ 29 decembrie 1940, în care se preciza: „Ministerul, având informații că în ajunul Anului Nou și în noaptea Anului Nou s-a hotărât executarea oamenilor politici ai vechiului regim din județul dumneavoastră, vă invit ca de

[1] *Ibidem*, vol. II, p. 100.

urgență, împreună cu Comandamentul garnizoanei și Comandamentul Legiunii de Jandarmi, să luați cele mai severe măsuri pentru garantarea vieții tuturor acestor oameni politici ce sunt în acel județ“[1] Conflictul latent cu Horia Sima este cel mai bine ilustrat de telegrama trimisă imediat de acesta, pentru a anula ordinul lui Rioșianu: „Pe baza unei informații false s-a transmis un ordin din partea Ministerului de Interne prefecților de județ, ca să vegheze la viața foștilor oameni politici ai vechiului regim, care ar fi amenințată. Ordinul, în forma aceasta, trebuie considerat nul și neavenit“[2].

Pentru Antonescu, asasinatul era ceva împotriva credinței sale creștine și a spiritului de dreptate, în dimensiunile văzute de el, în timp ce naivitatea nu-l ocolea, crezând că discută cu un partener rațional: „Dv. ați lucrat înainte în întuneric. Înțeleg să spargi geamurile, să dai zidurile peste cap, să faci revoluție până ajungi la putere, dar după ce prin revoluție ai ajuns la putere, lucrezi ziua, pe lumină (...). Lăsați pe legionari să se ducă noaptea acasă, să se ocupe de familiile lor, să se odihnească. Numai masonii lucrează pe întuneric; or, dv. luptați contra masoneriei. În catacombe s-au rugat creștinii până când au triumfat, dar după ce au triumfat, au ieșit la lumina zilei“[3]. Și, într-adevăr, legionarii lui Horia Sima au ieșit la lumină. În dimineața zilei de 21 ianuarie 1941, detașamente înarmate au ocupat Siguranța Generală, Prefectura Poliției Capitalei, Cazarma

---

[1] *Ibidem*, vol. I, p. 111.
[2] *Ibidem*, p. 112.
[3] *Ibidem*, p. 159.

Gardienilor Publici, Ministerul Economiei Naționale, Primăria de Albastru, alte clădiri din București. Simultan, rebeliunea se declanșează și în țară. Armata este întâmpinată cu focuri de armă și în curând se declanșează lupte de stradă, cu morți și răniți. În timpul nopții se organizează noi centre de rezistență și baricade; sunt folosite tramvaie, autobuze, autocisterne încărcate cu benzină. „Jafuri, omoruri, schingiuiri, furturi, incendii în toate colțurile capitalei și în toată țara, îngrozesc populația liniștită care cere sprijinul armatei pentru a-și salva viața și avutul. Ororile comise de acești indivizi sunt de o brutalitate și cruzime care depășesc orice margini și care arată adevăratul scop al acelora care pretindeau că luptă pentru salvarea neamului și a patriei din mâinile asupritorilor."[1] În după-amiaza zilei de 22 ianuarie, Antonescu se hotărăște să treacă la anihilarea rebeliunii care, după spusele sale, amintea de „vremurile și procedeele revoluției comuniste"[2] și ordonă Armatei restabilirea ordinii. Clădirile baricadate sunt luate cu asalt, punctele de rezistență sunt distruse, străzile, degajate.

Rebeliunea legionară, rămasă în conștiința publică drept un act al luptei pentru putere, drept expresia terorismului adus la rang de politică în stat, a fost însă un eveniment mult mai complex. Condițiile ciudate ale acestor violențe vor putea fi lămurite atunci când arhivele sovietice vor dezvălui rolul comuniștilor și al serviciilor secrete din Răsărit în finanțarea și dirijarea unei fracțiuni importante a Mișcării legionare. Într-adevăr, analiza atentă a

---

[1] *Ibidem,* vol. II, p. 165.
[2] *Ibidem.*

documentelor care descriu acțiunile premergătoare rebeliunii și cele ale rebeliunii însăși dovedesc existența unei puternice grupări comuniste în interiorul Mișcării legionare. Ciudat la prima vedere este că Horia Sima a favorizat și sprijinit această fracțiune ai cărei lideri erau comuniști cunoscuți și ale căror „trupe“ erau formate din muncitori de la Grivița, S.T.B., Malaxa. Încă din decembrie 1940, avusese loc un contact între lideri legionari și unii șefi comuniști din lagărul de la Caracal în vederea unei alianțe. Se pare că ateismul comuniștilor a reprezentat o piedică, dar și faptul că șefii comuniști abordați erau din „garda veche“ a socialismului (Constantinescu-Iași, Mihail Gh. Bujor, Ilie Cristea). Gruparea muncitorească legionară era organizată în Corpul Muncitoresc Legionar, format în octombrie 1936, dar cu puțini membri. Abia la începutul anului 1940, Corpul Muncitoresc Legionar se infuzează rapid cu peste 20 000 de muncitori, al căror fief principal era la S.T.B. Vechi celule de partid, active la Atelierele Grivița în timpul grevelor din 1933 și la Uzinele Malaxa (viitorul „23 August“), trec la propagandă prolegionară, subliniind caracterul revoluționar al Mișcării, grupuri și grupuscule de la alte întreprinderi adună adeziuni. În ședința Consiliului de Miniștri din 29 octombrie 1940, ministrul de interne îi raporta conducătorului statului: „(...) de multă vreme avem informația – spunea generalul Petrovicescu – că se produce o penetrație de comuniști în Mișcarea legionară. Am informat și conducerea Mișcării. Pe acești comuniști îi urmărim

îndeaproape“[1]. Serviciile de informații atrăgeau atenția că „în cuiburi se face teorie și aplicații pentru lupta de stradă după cursul predat în școala de propagandă din Moscova“[2]. Un raport al Grupei I din Corpul Detectivilor din 30 iulie 1941 ne expune unele detalii asupra acestui fenomen: „Elementul muncitoresc comunist aduce în Mișcarea legionară un însemnat aport, muncitorul fiind un om încercat și curajos, în genere bine pregătit pentru lupta politică, stăpânind o dialectică cu efect asupra nehotărâților din masa muncitorească, chemată sub drapelul verde. Așa se explică că elementul terorist al Mișcării (legionare – *n.n.)* și-a recrutat și își recrutează elementele din rândurile C.M.L. Argumentația că mai toate atentatele înscrise în istoria legionarismului au fost făcute de intelectuali, nu anulează valabilitatea acestei constatări, fiind fapt bine stabilit că echipele speciale, de sacrificiu sau teroriste, bine organizate și prevăzute cu argumentul necesar, s-au întâlnit uneori în cadrele acestei organizațiuni (C.M.L.); iar rebeliunea și desfășurarea evenimentelor au dovedit că legionarismul n-a reușit să asimileze elementul comunist. Educația comunistă, tehnica și tactica propagandei s-au dovedit superioare copiei imperfecte împrumutate de legionarism. Nu numai că n-au putut fi asimilați, dar comu-niștii au reușit să impună Mișcării legionare directivele sădite în sufletele lor de Internaționala a III-a, din ordinul căreia se bănuiește că s-au infiltrat în Mișcarea legionară. Astfel, au fost identificați fruntași și conducători

---

1 *Ibidem,* vol. I, p. 130.
2 *Ibidem,* p. 30.

de unități muncitorești legionare, care în trecut au suferit pedepse pentru activitate comunistă“[1].

Raportul asupra rebeliunii înaintat generalului Antonescu conținea afirmații surprinzătoare pentru noi: „21 ianuarie: Horia Sima dispune convocarea Corpului Muncitoresc Legionar înarmat. Agenții motocicliști circulă în mare agitație, făcând legătură între șefi și agenți. Coloanele armate de muncitori se îndreaptă spre str. Roma. La ora 11.00, Al. Ghika este la sediul C.M.L. și dă dispoziții (...). Cadrele rebele erau de mult pregătite, nu însă complet; punerea în aplicare a planurilor, prin ocuparea autorităților publice, încadrarea în «alcazaruri» și lupta de stradă, s-a desfășurat după principiile troțchiste“[2]. În mai toate manifestările sale, Ion Antonescu a acuzat caracterul „bolșevic“ pe care l-a adoptat Mișcarea legionară sub conducerea lui Horia Sima. În scrisoarea pe care i-o trimitea la 10 aprilie 1941 profesorului Ion Găvănescu, conducătorul statului afirma că „acțiunea legionarilor mina statul și-l prăvălea vertiginos spre comunism“[3]. Tot în aprilie, o notă a Corpului Detectivilor semnala că „membrii Legației Sovietice se arată indispuși de faptul că, în răspunsul său, gen. Antonescu afirmă că elemente bolșevice ar fi participat la rebeliune“[4].

Ziarele legionare abundau în provocări revoluționare, al căror sens ni se pare astăzi, după decenii de comunism

---

[1] Cristian Troncotă, *op.cit.*, pp. 68–69.
[2] *Pe marginea prăpastiei ...*, vol. I, p. 34.
[3] *Dosar Horia Sima ...*, p. 208.
[4] *Ibidem*, p. 212.

și de propagandă antidemocratică, cât se poate de familiar: „Dacă în zilele de apreciere a aurului s-a ajuns la dominația capitalismului, la dominația exploatatorului, în această lume nouă de apreciere a muncii se va ajunge la *dominația cinstită a muncitorului.* Pentru prima dată biruie producătorul muncii peste exploatatorul ei. Aceasta este prima mare biruință a dreptății. Pentru această biruință a mobilizat Căpitanul muncitorimea. Pentru desăvârșirea acestei biruințe, ființa ne este stăpânită de același îndemn al Căpitanului: La luptă muncitori!“[1] Raportul generalului Antonescu menționa și acest aspect: „revista «Muncitorul legionar» are unele capitole întregi de cel mai curat comunism“[2]. Într-adevăr, cititorul de astăzi care ar face efortul să parcurgă presa legionară și, mai ales, *Muncitorul legionar,* poate avea o mare surpriză: va găsi acolo toate poncifele propagandei comuniste, limba de lemn și poezia de „angajament“. Iată câteva exemple, pentru a înțelege mai bine ce s-a întâmplat cu noi nu numai în regimul comunist, ci și înainte, subliniind legătura vizibilă între cele două forme de totalitarism:

LA LUPTĂ MUNCITORI

În trudă ne-am bătut și-n umilință,
Tiranii pâinea ne-au luat...

---

[1] *Muncitorul legionar,* nr. 5 din 15 ianuarie 1941, p. 1.
[2] *Pe marginea prăpastiei ...,* vol. II, p. 65.

Destul ne-am încleștat în suferință,
Cu Neamu-ntreg am sângerat!...
Din greu și aspru vuet de ciocane,
Încovoiați de foame și nevoi,
Din sgură de furnale și cazane
Flămânzi ne ridicăm și goi.

REFREN

La luptă, muncitori!
Veniți, Legiunea ne adună
La luptă, muncitori!
Veniți în crâncena furtună!
La luptă, muncitori!
Zidari de veacuri viitoare,
Cu frunțile în soare
Ne-nălțăm biruitori!
Din fabrici, din uzine și din mină,
Din toiul beznelor adânci,
Am izbucnit, năprasnic, spre lumină
Ca o năvală grea de stânci
Călcăm cu pași de flăcări spre Dreptate!
Pe drum de foc și cer isbăvitor!
Un clopot sfânt în pieptul nostru bate,
S-aprind pe umeri aurori...
Pentru dreptatea noastră legionară
Și pentru'ntregul Neam sărac,
Din fulger vom clădi o nouă Țară
Pe nicovale mari de veac!
Ca viforul vom trece prin prigoane,
Marin și Moța ne veghează-n cer...

Din jertfe și din trăznet de ciocane
Ne-om făuri Destin de fier!

Radu Gyr[1]

Această revistă cu coperți verzi nu se prezintă doar ca o publicație aparte, scoasă de gruparea comunistă ca un act de inițiativă individualizat, deoarece ea a primit încă de la început „girul" conducerii Mișcării legionare, Horia Sima, Vasile Iasinschi, Ștefan Palaghiță și alții semnând articole și editoriale. Deteriorarea mesajului inițial al Căpitanului este vizibilă chiar din paginile primului număr, unde este publicată *Circulara* de înființare a Corpului Muncitoresc Legionar din 25 octombrie 1936: „Se vor lua cele mai severe măsuri cu privire la recrutarea noilor elemente în așa fel încât să nu pătrundă decât acelea capabile de credință în Dumnezeu (...)"[2]. Vasile Iasinschi, care era deja ministrul muncii, publica un articol substanțial intitulat *Lupta poporului român,* în care afirma: „Pentru că întreaga clasă conducătoare de la noi era exploatatoare sau câștigată de partea celor ce exploatau poporul, Mișcarea legionară, ridicându-se din mijlocul poporului și pentru popor, a însemnat în primul rând lupta poporului român împotriva propriei sale clase conducătoare"[3]. Așadar, era vorba și de lupta de clasă! „Garda a făcut, de asemenea, mult caz de intențiile sale de a stabili o nouă ordine socială în care

---

1 *Muncitorul legionar,* anul I, seria II, nr. 1 din 8 noiembrie 1940, p. 4.
2 *Ibidem*, p. 7
3 *Ibidem,* anul I, seria II, nr. 2 din 25 noiembrie 1940, p. 9.

burghezia ar fi eliminată și exploatarea capitalistă ar dispărea în consecință“[1]. Dar articolul cel mai interesant, cu certe aspecte programatice, făcea o analiză comparativă între comunism și legionarism, ajungând la concluzia că bolșevismul a căzut pe mâna evreilor și din această cauză a fost deturnat de la misiunea sa sfântă: „Muncitorimea din toate țările a trăit până acum în necontenite frământări, a îndurat mai mult decât oricine, pe spatele ei s-au zidit palate pentru alții și s-au sprijinit toate huzururile lumii și n-a putut, cu tot sângele vărsat, să câștige dreptatea pe care o merită, pentru că de o sută de ani a luptat pe un drum greșit. Pentru că din vina conducătorilor ce i-a avut, muncitorimea nu s-a putut ridica din mocirla sufletească a burgheziei capitaliste, care a exploatat-o până azi (...). Astfel, burghezia exploatatoare vorbea în numele democrației, adică în numele poporului, exploatând pe de altă parte fără cruțare muncitorimea și poporul (...). Marx a înțeles foarte bine spiritul hrăpăreț și exploatator al democraților de pe vremea sa pentru că acesta era tocmai spiritul jidovesc care cuprinsese toată lumea. Marx a înțeles ce vrea să spue libertatea democratică, pentru că formula «libertate, egalitate, fraternitate» este de origină francmazonică și jidovească, dar ca evreu nici el nu s-a putut ridica la o concepție mai înaltă creatoare de dragoste, nu a putut eși din mocirla materialismului jidovesc“[2]. Și, mai departe, acest articol

---

[1] Keith Hitchins, *România 1866 –1947*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 491.

[2] *Muncitorul legionar*, anul I, seria II, nr. 2 din 25 noiembrie 1940, pp. 14–15.

intitulat *Capitalistul și Comunistul* și semnat George Macrin ajunge la o concluzie stupefiantă: „Comunistul e mai sincer; el luptă împotriva bisericii pe față!“

O informație din Buzău aducea amănunte asupra manifestelor răspândite prin oraș: „unele cu titulatura *A fost destul*, de culoare galbenă, îndreptate în contra Mișcării legionare, și altele cu titulatura *Muncitori români, la arme*, de culoare roșie, cu caracter comunist și care termină: «Trăiască Stalin». Din cercetările făcute a reieșit însă că ambele aceste manifeste au aceeași proveniență și că au fost lansate chiar de membrii Mișcării legionare“[1]. Potrivit opiniei lui Ion Antonescu, conducătorul Corpului Muncitoresc Legionar era un comunist notoriu, Dimitrie Grozea, unul dintre adjuncții lui Horia Sima. Dimitrie Grozea a fost eliberat în septembrie 1939 din închisoarea de la Chișinău, unde executa o pedeapsă pentru activitate comunistă, și a stat o lună de zile în Munții Făgăraș, unde este posibil să fi primit misiuni precise. El vine în București, începe să organizeze echipe de legionari și se oferă pentru asasinarea regelui Carol al II-lea. „Câteva zile înainte de 1 septembrie (1940 – *n.n.)*, Sima l-a chemat din nou pe Grozea, comunicându-i că *s-a hotărât să facă revoluție*, pentru care i-a cerut concursul. Grozea i-a pus la dispoziție o echipă de 11 legionari înarmați pentru a da atacul la Brașov, în frunte cu Sultan Donat și cu Sălceanu, care au și murit în acea acțiune“[2]. Dimitrie Grozea ar fi dispărut după rebeliune, refugiindu-se în U.R.S.S.. După o altă versiune, Antonescu ar fi făcut o

---

[1] *Pe marginea prăpastiei*, vol. II, p. 156.
[2] Alexandru v. Diță, *op.cit.*, p. 137.

confuzie între acel Dimitrie Grozea și politicianul de stânga Petru Groza. Dar și astăzi continuă acuzațiile foștilor și actualilor legionari de dreapta la adresa lui Horia Sima, pe care îl consideră pactizant cu comunismul. Legionarul preot Ștefan Palaghiță îi făcea un portret de cameleon: „A lucrat cu germanii precum a lucrat și cu comuniștii, iar atunci când n-a putut parveni la putere – singurul mobil al acțiunilor lui – a luptat și contra germanilor, așa precum afirmă azi că ar fi și contra comuniștilor“[1].

Este greu de afirmat că Horia Sima ar fi fost un comunist sub deghizament. El se prezintă în istorie drept un individ venal care a încercat să se folosească de orice forțe disponibile pentru a ajunge la puterea absolută. Liderii fasciști din țările europene neocupate oficial de Germania au avut aceleași atitudini, asociindu-se cu toți cei înclinați spre rezolvări violente. Să nu uităm că însuși Mussolini provenea din mișcarea comunistă. De altfel, numirea lui Dimitrie Grozea la conducerea Corpului Muncitoresc Legionar și participarea legionarilor comuniști la rebeliune, era ilustrarea practică a alianței sovieto-germane, o transpunere în teren a Pactului Molotov–Ribbentrop, România fiind încă o dată experimentul coincidenței sau confruntării de interese între două mari puteri. Aparent aliate, Germania și U.R.S.S. continuau să-și ducă lupta în România: una, pentru ocupație stabilă și control asupra resurselor (mai ales petroliere), cealaltă, pentru împiedicarea acestei strategii și pentru trecerea statului român în

---
[1] *Ibidem*, p. 45.

sfera de influență sovietică. Distrugerea statalității române era un plan mai vechi. Ambele surse documentare citate în acest studiu – ca opinii venind de la inamici, în scopul definirii datelor asupra cărora concordă – arătau că Uniunea Sovietică se pregătea de un atac împotriva României și era prevenită asupra dezordinilor ce urmau la București și în țară.

Atitudinea vecinului din Răsărit față de România, anterior rebeliunii de la 21–23 ianuarie 1941

a) Propaganda

Cu începere de la jumătatea lunii decembrie 1940, autoritățile militare și instigatorii sovietici au dezlănțuit din nou o campanie de propagandă antiromânească în teritoriile ocupate, arătând în orice ocazie că în România viața este extrem de grea, că nemulțumirile sunt din ce în ce mai mari și că guvernul român nu mai poate stăpâni situația, cu atât mai mult cu cât întreaga acțiune de complicare a lucrurilor este organizată de germani.

Militarii sovietici răspândeau știrea că Rusia va ocupa întreaga Românie, motiv pentru care sovietele țin în Bucovina atâtea trupe. Momentul când se va trece la acțiune este așteptat, dar nimeni nu poate să-l precizeze.

Această propagandă a continuat în tot cursul lunii ianuarie 1941, dându-se chiar precizări că între membrii guvernului român sunt neînțelegeri și că în curând se așteaptă o revoluție generală.

– Se vorbește că în România nu este rege M.S. regele Mihai I. A fost numit rege, însă în realitate nici nu este în țară.

– În România în prezent s-au terminat alimentele și populația îndură foametea. Poporul nu mai poate suporta concentrările de atâta timp și foametea.

– Se vorbește de către conducătorii sovietici că vor să atace România și să ocupe Moldova.

b) Activitatea trupelor de frontieră

Începând cu primele zile ale lunii ianuarie a.c., paza sovietică de pe frontiera cu România a devenit foarte agresivă, provocând o serie de incidente de frontieră, astfel:

– în noaptea de 2/3 ianuarie a.c., vase sovietice de război au încercat să se apropie și să pătrundă pe brațul Sulina;

– în ziua de 5 ianuarie a.c., grănicerii sovietici au atacat pichetul nostru de grăniceri Broscăria (2 km N.E. Fălciu), rănind pe șeful pichetului și un soldat;

– în ziua de 6 ianuarie a.c., o patrulă sovietică a tras circa 20 focuri de armă asupra pichetului de grăniceri român de la Vicoleni (9 km N.E. Fălciu), rănind un soldat;

– în ziua de 9 ianuarie a.c., grănicerii sovietici au deschis focuri de armă asupra unor refugiați ce treceau în România pe la punctul Braniștea–Ștefănești, urmărindu-i cu focuri și pe malul nostru, unde au tras și asupra grănicerilor români, împușcând mortal un soldat.

În timpul rebeliunii din România forțele militare sovietice au desfășurat o activitate cu totul semnificativă, ca:

– s-a intensificat paza frontierei;

– s-au adus trupe spre frontiera română din regiunea Ungheni și Bucovina.

La Ungheni au sosit, în cursul zilei de 21 ianuarie a.c., 2 trenuri cu trupe și 1 tren blindat.

În regiunea Seletin, mișcări de mici unități. Ofițerii sovietici, însoțiți de mici unități de infanterie, s-au apropiat de frontieră și au binoclat în lung și lat teritoriul nostru.

– S-a evacuat populația din comunele de lângă frontiera bucovineană.

Atât propaganda desfășurată de organele sovietice, cât și măsurile de ordin militar arătate mai sus, duc la concluzia să sovietele par a fi avut informații precise de ceea ce se pregătea în România și că o acțiune din partea lor s-ar fi produs în cazul când evenimentele ar fi luat o întorsătură favorabilă lor.[1]

O confirmare vine din partea marelui gazetar Pamfil Șeicaru: „La frontiera românească din răsărit trupele rusești de grăniceri deveneau din ce în ce mai agresive, atacând pichetele românești. În acest timp, sovietele concentrau trupe la granița românească în regiunea Ungheni și în Bucovina. La 21 ianuarie, prima zi a rebeliunii legionare, sosiră la Ungheni un tren blindat și două trenuri cu soldați ruși. Pe de altă parte, ofițerii sovietici care se aflau cu trupele în Basarabia și Bucovina nu-și ascundeau intenția de a ocupa România în momentul în care criza internă le-ar fi fost favorabilă“[2]. Date recente vin să completeze acest tablou al infiltrării comuniste în Mișcarea legionară, a asemănărilor izbitoare de limbaj și metodă: „Studii elaborate de S.S.I. – ulterior rebeliunii legionare și unele dintre ele intrării României în război împotriva U.R.S.S. – arătau: «Statul sovietic, încă de la constituirea sa, a urmărit consecvent

[1] *Pe marginea prăpastiei ...*, vol. II, p. 65.
[2] Pamfil Șeicaru, *Pax Americana o Pax Sovietica,* Madrid, 1947, p. 77 *(apud* Alexandru V. Diță, *op.cit.*, p. 154).

ca, exploatând și încurajând mișcările politice sau sociale cu tendințe radicale, chiar acelea bazate pe o doctrină naționalistă, ca de pildă mișcarea chineză Kuomintang, bulgară, D.R.O. etc., să accentueze manifestările acestora, în scopul de a provoca în țările respective frământări cât mai adânci, care să ducă la răsturnarea ordinei stabilite, la revoluții și la crearea condițiunilor favorabile pentru extinderea regimului comunist». Astfel, se arăta în alt studiu, «partidul comunist are în directivele sale permanente de propagandă ca o axiomă îndemnul de a profita de orice mișcare cu caracter social spre a produce confuzie în credința maselor și de a-și introduce în cadrele acestor grupări personal de încredere al partidului comunist, care să militeze foarte activ și care să creeze fracțiuni extreme»"[1]. Analistul Cristian Troncotă – de regulă foarte bine informat – vine și cu alte amănunte, obținute din arhivele S.S.I.-ului, al cărui șef, Eugen Cristescu, era un antilegionar lucid, prea bine informat asupra acestei organizații teroriste: „În ce privește amestecul U.R.S.S. în rebeliunea legionară, documentele oferă concluzii diferite, dar toate vorbesc despre faptul că «Sovietele – cărora orice complicații de ordin politic intern din România le folosea – au căutat și reușit prin elementele ce se infiltraseră în rândurile mișcării legionare, pe de o parte, să fie informate asupra activității interioare a mișcării legionare, iar pe de altă parte de a provoca tot prin aceleași elemente mișcări și acțiuni anarhice conforme cu interesele sovietice» (...). Și se adăuga, în

---

[1] Cristian Troncotă, „Între 20–25 ianuarie va izbucni o revoluție în Țara Românească", în *Magazin istoric*, nr. 1/1994, p. 42.

continuare: «în ziua de 12 ianuarie a.c., la Cernăuți funcționarii sovietici răspundeau celor ce voiau să vie în România să nu mai insiste, căci în curând vor putea trece fără autorizație, deoarece între 20–25 ianuarie va izbucni o revoluție în țara românească, iar U.R.S.S. va ocupa o mare parte din teritoriul românesc. De altfel, înșiși militarii sovietici răspândeau știrea că U.R.S.S. va ocupa România, motiv pentru care ținea atâtea trupe în Bucovina»"[1]. Se conturează astfel o anume distincție între grupări legionare, care, de altfel, au și acționat diferit în timpul rebeliunii:

a) aripa naționalistă progermană, care s-a baricadat în clădirile unor instituții, în case, în sedii proprii, adoptând astfel o *poziție defensivă,* membrii ei fiind cei asediați și atacați de armată; asasinatele antievreiești au fost inițiative locale, iar cele împotriva unor personalități, cu scop de răzbunare;

b) aripa legionar-comunistă, care a acționat preponderent în stradă, de pe *poziție ofensivă,* atacând armata și producând jafurile, distrugerile și întregul haos terorist din București, cu scopul declanșării unei crize generalizate, favorizante pentru o intervenție sovietică; aceeași aripă legionar-comunistă este autoarea asasinatelor de la Jilava (conduse de Dimitrie Grozea!) cu scopul de a declanșa procesul de eliminare a suprastructurii politice democratice a țării, formate din lideri politici încă activi; chiar dacă la Jilava se aflau mai mulți înalți funcționari ai statului, decât politicieni, modul de desfășurare a acțiunilor criminale dovedește că

---

[1] *Ibidem,* p. 46.

asasinatul de la Jilava a fost doar semnalul. Mulți alți oameni politici au fost arestați de legionari în oraș.

Într-o lucrare encomiastică a unui autor francez dispus să difuzeze propagandă comunistă, se formulau primele elemente ale unei noi legende în legătură cu asasinatele de la Jilava: „Se aflau acolo foști miniștri ai regelui Carol, șeful poliției sale secrete și alți demnitari dinainte de instaurarea dictaturii Gărzii de Fier. Fără nici un avertisment, ai au fost masacrați de legionari, care deschideau cu brutalitate celulele una după alta. Astfel au fost «lichidați» peste 70 de deținuți... Dar, începând de la a douăsprezecea celulă se aflau închiși condamnații comuniști și luptătorii antifasciști. Atunci s-au făcut simțite consecințele fericite ale muncii de propagandă desfășurate de Nicolae Ceaușescu și de tovarășii lui. Legionarii s-au lovit deodată de soldați atunci când au vrut să-și continue opera de distrugere. «De ei nu vă atingeți! – le-au spus soldații, barându-le trecerea. – De paza acestor deținuți răspundem noi...» Așa a fost salvat *in extremis* «colectivul» comunist de la Jilava. Soldații deveniseră aliați...“[1] În realitate, ancheta operată imediat după asasinatul de la Jilava dovedește cu totul altceva: la orele schimbării gărzii legionare, dar mai ales la ora execuțiilor, deținuții comuniști făceau un zgomot infernal cu gamelele, acoperind astfel zgomotul de împușcături: „În timpul când se făceau executările, soldații care se aflau de santinelă au declarat că începând de la ora 1.30 au auzit venind din interiorul închisorii zgomote mari, cântece și bătăi în table

[1] Michel-P. Hamelet, *Nicolae Ceaușescu, Biografie și texte selectate*, București, Editura Politică, 1971, pp. 44–45.

și că nu s-au alarmat deoarece aceleași zgomote le-au auzit și în nopțile anterioare“[1]. Legenda cu soldații care i-au apărat pe comuniști se dovedește la fel de falsă, fiind de fapt subterfugiul propagandei comuniste menite să ascundă complicitatea: „Soldatul Manea Constantin având postul de santinelă pe sala pe care se aflau celulele deținuților politici, păziți de legionari, și celulele comuniștilor, *a asistat la executarea deținuților politici,* arătând că la ora 1.30 au venit cam 20 de legionari care, după ce au deschis ușile celulelor, i-au spus să nu aibă nici o grijă și intrând în celule au început să tragă cu pistoalele“[2]. Se pune întrebarea: oare Mișcarea legionară nu se lansase ca o formațiune anticomunistă, dispusă la stârpirea bolșevismului din România? Cum se face că în timpul rebeliunii au uitat de comuniști, existând o singură victimă din rândul lor, Constantin David, care întâmplător era... evreu? Poate că răspunsul se află în biografiile unora dintre asasini: Dimitrie Grozea – comunist; Gheorghe Crețu – comunist (condamnat pentru propagandă subversivă); Tănăsescu Ion – comunist; Stângă Ilie – comunist (implicat în escrocherii cu samsari evrei!). Ordonanța definitivă a Cabinetului 10 din Tribunalul Militar al C.N.C., destinat să judece pe autorii asasinatelor, a stabilit, pe baza probelor la dosar aduse de anchetă și din declarațiile inculpaților arestați: ***mobilul a fost politic.*** Cum altfel am putea interpreta asasinarea atâtor

---

[1] Stelian Neagoe, *Asasinatele de la Jilava, Snagov și Strejnicul, 26–27 noiembrie 1940,* București, Editura Scripta, 1992, p. 34.

[2] *Ibidem,* (în depoziția soldatului există contradicții, printre care aceea că echipa legionară făcea zgomotul de pe culoare, simultan cu execuțiile, ceea ce este ridicol!).

foști demnitari la Jilava și tentativa de a-i asasina pe alții? În documente descoperite recent în arhivele sovietice se găsește și o afirmație a lui Iuliu Maniu: „Rebeliunea (legionară) a fost organizată de Germania și Comintern“[1].

Dovezile tot mai numeroase ale orientării Mișcării legionare a lui Horia Sima către comunism, pornindu-se de la conceptul fascist și nazist inițial, că mișcarea național-socialistă este revoluționară“, fapt acceptat și de Stalin, care vedea în Mișcarea legionară o „organizație revoluționară“ care luptă împotriva burghezo-moșierimii, pune raporturile sale cu evreii într-o cu totul altă lumină.

Crime împotriva evreilor

Dată fiind ideologia Mișcării legionare și programul său antisemit, era de așteptat ca multe victime ale regimului legionar să fie evrei. De asemenea, comunitățile evreiești, prin tot ce reprezentau ele: temple, școli, proprietăți, bunuri, constituiau ținta proiectată a legionarilor, mai ales a celor progermani. Cu toate acestea, șansa evreilor a constat în faptul că Legiunea nu era un partid fascist conturat, capabil să guverneze, să stăpânească politic, economic și social funcțiile vitale ale statului, pe baza unui program de guvernare coerent. Ea a reprezentat la început o grupare mistico-anarhistă, lipsită de suport popular instituționalizat, organizată în cuiburi și fanatizată de utopii

---

[1] Gheorghe Buzatu, *Români în arhivele Kremlinului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 133.

naționaliste. Ca grupare de Dreapta, sub conducerea lui Corneliu Z. Codreanu, Mișcarea nu putea fi o organizație de masă. Abia nuanțele comuniste din perioada Horia Sima au apropiat-o de Stânga populară și populistă. Dezastrul politic al țării i-a favorizat pe legionari, iar înapoierea economică le-a creat spațiu de manevră și adepți de circumstanță. Mulți dintre ei, în momentul rebeliunii, au lăsat idealurile deoparte și s-au ocupat cu jaful. Printre greșelile puse în contul lui Horia Sima, chiar de legionari, erau și acestea:

> * (...) Permisiunea de a purta cămașa verde dată oricui. Au existat mulți hoți de meserie care au făcut spargeri în că mașa verde, nestingheriți de poliție, întemnițați apoi sub specificarea de „legionar".
>
> * Legionarii abia eliberați din lagăre și închisori au fost încadrați în Poliție și Siguranță, unde nu numai că nu aveau nici o pregătire, dar s-au lăsat de multe ori stăpâniți de sentimente pătimașe.
>
> * Diminuarea intensității de retrăire legionară și chiar abaterea de la linia spirituală a Mișcării în afaceri și viață ușoară.[1]

Diagnostic exact! În aceeași scrisoare către profesorul Găvănescu, Ion Antonescu sublinia caracterul infracțional al Mișcării, dând de altfel consistență propagandei comuniste postbelice, care a căutat mereu să generalizeze aspectele legate de legionari: „Alte documente vă vor lămuri pe

[1] Alexandru V. Diță, *op.cit.*, p. 144.

deplin asupra modului cum legionarii schingiuiau, pentru a-i jefui în profit personal, pe evreii și românii bogați, chiar în localul Prefecturii de Poliție, sub protecția însăși a autorităților datoare să asigure dreptul și libertățile cetățeanului“[1]. Șansa evreilor atunci a fost și faptul că această organizație era un inamic al Armatei, în care vedea o forță respectată și capabilă de intervenție, deloc dispusă la aventuri politice zgomotoase. Spiritul naționalist făcuse adepți în Armată și înflăcărase unele minți, dar cei care au dorit într-adevăr să activeze în Mișcarea legionară și-au făcut cerere de trecere în rezervă.[2] În rândurile unor ofițeri tineri însă, și în prezența sau absența unei concepții antisemite, au bântuit himerele avasărilor prin politică, unul din cei mai periculoși viruși care poate lovi o armată. În raportul său asupra rebeliunii, generalul Antonescu aducea un argument credibil acestei realități: „Comunismul a urmărit totdeauna distrugerea armatei prin defăimarea ofițerilor și instigarea soldaților la răzvrătire. Mișcarea legionară a început în același mod, defăimând pe ofițeri față de soldați, jignindu-i adesea și ridicând pe subalterni în contra șefilor lor prin suspiciune și reclamații la poliția legionară, care la un moment dat tindea să se amestece și în armată. Ambele urmăreau paralizarea autorității de stat, în folosul mișcării respective“[3].

Încă un diagnostic exact!

---

[1] *Dosar Horia Sima ...*, p. 207.

[2] Este și cazul unor legionari care au luptat ulterior în munți alături de ofițeri și împotriva comunismului, fiind declarați astăzi militari cu o anume ușurință.

[3] *Pe marginea prăpastiei ...*, vol. II, p. 64.

La 26 noiembrie 1940, preşedintele Federaţiei Uniunilor de Comunităţi Evreieşti din România, dr. W. Filderman, adresa generalului Antonescu o scrisoare disperată, în care arăta că „în ţară se petrec fapte de o gravitate excepţională, oameni maltrataţi, unii chiar morţi în împrejurări necunoscute, averi confiscate, comercianţi deposedaţi de mărfuri şi de magazine, familii întregi evacuate din locuinţă şi chiar din oraşe, temple dărâmate şi odoare sfinte pângărite, oameni paşnici arestaţi şi reţinuţi zile şi săptămâni fără învinuire, femei şi copii, începând de la vârsta de 11 ani, comercianţi, profesori, medici reţinuţi din case şi duşi în alte localităţi pentru a fi puşi la munci grele etc.“[1]. Este un tablou care sugerează începutul materializării unui program legionar de exterminare a evreilor. Printr-o rezoluţie, conducătorul statului i-a răspuns: „Dl Filderman să iasă din vag. Îl rog să furnizeze toate cazurile cu nume, dosare şi cu daunele suferite. După aceea voi delibera“. Evident, nu este rezoluţia unui călău fascist către victima sa. Antonescu fusese coleg de şcoală cu dr. Filderman şi îl respecta; printre apropiaţii generalului erau evrei; avocatul său era dr. Zimmer, din Cernăuţi; din ramuri colaterale, în familia sa existau evrei. Antonescu avea un fel categoric de a judeca oamenii care i se adresau, fie solicitându-i ceva, fie raportându-i un eveniment anume, o informaţie etc. El acorda credit persoanei până la prima constatare că din cele cerute sau raportate multe nu corespund adevărului. Atunci îl considera

---

[1] A.N.I.C., fond Ministerul Afacerilor Interne, dosar nr. 2/1940, f. 35 *(apud Martiriul evreilor din România 1940–1944* ..., p. 43).

neserios sau interesat în deformarea realității. Acest ultim caz a contat în relația cu Filderman, pe care l-a surprins cu afirmații false (sau mult exagerate) începând încă din octombrie 1940[1].

În timp, chiar și atunci când Filderman îl informa asupra unor evenimente grave, a unor crime sau abuzuri autentice, Antonescu pornea de la ideea că liderul evreu exagerează sau este dominat de patetism. La 1 decembrie, conducerea federației îi pune la dispoziție o lungă listă de abuzuri în care, pe lângă agresiunea previzibilă a legionarilor, este semnalată și participarea unor polițiști. Nu sunt consemnate agresiuni ale populației românești. În schimb, apar primele cazuri de asasinat: doi adolescenți și un cetățean de 58 de ani, în cartiere diferite din București, până în data de 22 noiembrie. Apoi, un caz mai grav la Ploiești, unde aproximativ 60 de evrei sunt arestați în sinagogă, în timpul oficierii serviciului divin, pe data de 10 noiembrie. Ciudățenia acestui caz vine din faptul că la 14 noiembrie Horia Sima și Al. Ghika se deplasează la Ploiești și, după cercetare, ordonă Poliției legionare eliberarea arestaților. Ordinul de eliberare a evreilor se repetă la 27 noiembrie, deoarece primul nu fusese respectat. Șase dintre evrei sunt asasinați, alți șase dispar fără urmă. Atitudinea lui Antonescu poate fi urmărită după stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri:

11.X.1940. „La Iași se petrec lucruri grave din cauza prefectului. Am vorbit cu Rioșianu și l-am rugat să se ducă

---

[1] *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea lui Antonescu,* vol. I (septembrie–decembrie 1940), București, 1997, pp. 303–304.

acolo. A intrat în casă la evrei, a făcut năzbâtii de natura aceasta; provoacă criză economică. Omul, când n-are ce face, ia măsuri de felul acesta, care nemulțumesc lumea."[1]

9.XI.1940. „Eu nu protejez pe jidanii care sunt vinovați în mare parte de nenorocirile care s-au abătut asupra acestei țări. Dar nu pot să tolerez, ca șef al guvernului, acte care compromit acțiunea de redresare prin liniște și prin ordine, pe care o duc și care este zilnic contracarată de acte ușuratice ale unor oameni care nu-și dau seama cât rău fac și țării și Mișcării legionare."[2]

13.XII.1940. „Acestea sunt obiceiuri de gangsteri, care au să se plătească foarte scump. Eu nu pot să le patronez. Nici cu jidanii nu pot să le iau averea, pentru că este a lor. Generalul Antonescu a spus că garantează averea și bunurile fiecăruia. Și vine unul în cămașă verde și ia totul."[3]

Documentele arhivelor românești arată că, după 1938, Horia Sima a folosit agresiunile antisemite în scopuri politice bine definite. Atât sub Carol al II-lea, cu scopul de a-l îndepărta de la putere, cât și sub conducerea lui Ion Antonescu, Horia Sima organiza acțiuni împotriva evreilor pentru a crea imaginea de dezordine și diversiunea necesară unui climat de instabilitate care să ducă la o schimbare. În Raportul Corpului Detectivilor din 19 mai 1940 se arăta că „toate aceste atentate cu caracter antisemit nu constituie o

---

1 *Pe marginea prăpastiei* ..., vol. I, p. 138.
2 *Ibidem*, p. 126.
3 *Ibidem*, p. 154.

acțiune antievreiască în sine, ea fiind legată de o acțiune de propagandă scrisă și denigrare a Suveranului, prezentat opiniei publice, de către Sima, ca «protector al evreilor»"[1]. Același fenomen apare în preajma rebeliunii din ianuarie 1941, când Antonescu era prezentat ca „protector al evreilor", „mason", „vândut oligarhiei anglo-saxone" etc. Problema cu care se confrunta generalul nu era în particular cea evreiască, rasială, ci declanșarea unei avalanșe de abuzuri, mai ales jafuri, cu aspect de generalizare, pentru că se petreceau în toată țara, inclusiv împotriva românilor, fiind semnalată și agresarea unor armeni, greci sau membri ai corpului diplomatic. Se conturează de fapt imaginea unei mișcări anarhice al cărei scop principal la nivelul membrilor a fost jaful nediscriminatoriu. Numeroasele elemente declasate ale Legiunii pătrunse în Poliție au trecut la acte de tâlhărie sub acoperirea statului național-legionar, a doctrinei legionare și a caracterului său antisemit. Ei au fost scăpați de sub control, deoarece criza se manifesta în primul rând la nivelul organizației, în structuri de tip celular, de multe ori improvizate și încadrate aleatoriu. O structură de asemenea factură ajunge mai devreme sau mai târziu să se exprime prin rebeliune, deoarece propria neputință de autocontrol se transferă gradual și rapid în recrudescență generalizată. Ea a fost frânată un timp prin ordinele și autoritatea generalului Antonescu, precum și datorită anumitor tentative ale conducerii Legiunii de a menține un control asupra propriei organizații și de a guverna.

---

[1] *Dosar Horia Sima ...*, p. 67.

Un alt fenomen tipic mișcărilor revoluționare este colapsul în fața responsabilității guvernării, mișcările violente de stradă având un caracter definitoriu demolator, distructiv, asupra unei ținte precise – de regulă, regimul, conducă torul, partidul aflat la putere –, fără prea multe elemente de program concret, decât enunțuri generale cu grad cât mai mare de populism. Chiar și în cazurile de mișcare revoluționară îndreptățită, stabilitatea politică și socială se obține atunci când ajung alții la guvernare. Aceștia pot fi reprezentanți ai intelectualității revoluționare, pe care îi desparte însă fundamental exercițiul conștiinței de violențele străzii.

În cazul ajungerii Mișcării legionare la putere, începând cu septembrie 1940, este de subliniat că nu intelectualitatea naționalistă rafinată a fost chemată să conducă, ci indivizii tarați ai unui lung proces resentimentar. Nu pot fi legitimați Horia Sima, Vasile Iașinschi, Constantin Papanace prin Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica.

Apoi traseul a fost frânt de Antonescu și de Armată.

Să reținem însă că, până la rebeliune, problema evreiască a fost marginală. În stilul său brutal, Antonescu își certa miniștrii legionari: „Nu mai pot trimite alți oameni la căsăpire și nici nu pot tolera ca să se omoare între ei frații români, în timp ce jidanii să-și frece mâinile. Vedeți că au murit 6 jidani, și câți români?“[1]. Ședința Consiliului de

[1] *Ibidem*, p. 149.

Miniștri din 3 decembrie 1940 dovedește că generalul Antonescu nu putea stăpâni situația, că nu reușea să-și exercite mandatul de guvernare încredințat de Carol al II-lea, pentru că nu avea instrumentele politice, pregă tirea și experiența necesare. Este tipic pentru liderii care cred că în timpuri excepționale sunt suficiente măsurile excepționale. Fenomenul legionar, pe de altă parte, era expresia cea mai urâtă a prăbușirii sistemului politic în România. Răni vechi se deschideau în problema evreilor. O populație evreiască de 400 000 se găsea fără nici o apărare în fața perspectivei unui regim polițienesc antisemit. Căderea sistemului tradițional de alianțe al României și ciopârțirea teritoriului au adus în țară, de o manieră exclusivistă, interesele economice și militare ale statului nazist german. Ele erau însoțite de o ideologie care implica exterminarea evreilor. Legionarii progermani urmăreau același crez criminal. Dar, oricât de ilegală este prezența unor oameni pe teritoriul tău, soluția nu poate fi exterminarea lor.

Ziarul *Universul* din 6 februarie 1941 publica o listă a numărului de victime din timpul rebeliunii: „Din totalul de 490 de răniți și morți, 346 sunt români, iar 144 evrei. Toți evreii morți (118) au fost asasinați de rebeli (...). Mai mult de jumătate din numărul celor căzuți îl formează comuniștii recrutați dintre muncitori, meseriași, funcționari comerciali, șoferi, ucenici etc.“. Au murit și 21 de militari. De regulă, morții din rândul militarilor sunt ignorați, dar ei au murit în același eveniment sângeros și din cauza aceluiași inamic. Evreii executați, în marea majoritate a cazurilor, fuseseră scoși noaptea din case, încărcați în camioane și duși la

Prefectură, în păduri sau în locuri virane de la marginea Bucureştiului. Uciderea se făcea cu revolverul, prin focuri individualizate sau mai rar asupra unui grup, motiv pentru care, printre victimele pogromului – cei agresaţi fizic au fost mult mai mulţi decât numărul morţilor şi răniţilor – au existat şi supravieţuitori.[1] A fost vorba despre un pogrom, deoarece autoritatea statului, aflată în mâna legionarilor prin guvernul lor, a patronat aceste asasinate şi doar intervenţia Armatei le-a oprit. Prin decretarea aşa-numitelor „legi de românizare", antisemitismul devenise politică de stat (încă din timpul lui Carol al II-lea), iar prin înfiinţarea statului naţional-legionar, agresarea violentă a evreilor devenise parte a programului de guvernare. În faţa acestei situaţii, Antonescu opunea amatorismul unei lipse de program. Cel mult, pentru problema evreiască el avea nişte soluţii care excludeau exterminarea, se adaptau unei situaţii moştenite şi implicau o serie de imposibilităţi practice. În scrisoarea dr. Filderman adresată lui Antonescu la 8 martie 1941 era înfăţişat bilanţul provizoriu, dar suficient de tragic, al suferinţelor îndurate de evrei în timpul rebeliunii:

– au fost asasinate 120 persoane;

– au fost incendiate, dărâmate sau devastate şi jefuite 25 de temple şi sinagogi;

– au fost devastate sau incendiate şi jefuite 616 magazine şi 547 locuinţe, interesând un număr de 3 579 suflete;

---

[1] Mihail Sebastian, *Jurnal 1935–1944*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1996, p. 297 (cazul Beiner).

– (totalul pagubelor s-a cifrat la peste 351 milioane de lei).[1]

În România, spre diferență de alte țări europene, evreii nu trăiau în ghetouri, în zone de rezidență exclusive, închise cu ziduri și cu porți care se încuiau noaptea. Ei locuiau, mai ales la București, în cartiere mărginașe la un loc cu români, armeni, țigani, constituind în unele locuri o majoritate. Comunitatea din România avea „un caracter mic-burghez și burghez“[2] și era ocupată în special cu micul comerț și pe piața serviciilor. Lipsa ghetoului făcea ca evreii să populeze mai multe cartiere, în număr variabil. De regulă, grupuri mai compacte locuiau în jurul sinagogilor, altele se aflau răspândite difuz în oraș, cam peste tot unde puteau deschide o prăvălie. Ei au reprezentat mare parte din pătura mijlocie a orașelor. De exemplu, centrul comercial al Bucureștilor era dominat de evrei. Mulți conduceau magazine și prăvălii celebre, care deveniseră într-un fel indispensabile, datorită calității mărfurilor, legăturilor în lumea comercială europeană și, nu în ultimă instanță, dorinței firești de emancipare care domină psihologia oricărei societăți stratificate. Practic, în orice zonă comercială găseai cel puțin un magazin evreiesc. Este motivul pentru care lista celor 118 morți din rândul evreilor dovedește o răspândire foarte mare de străzi și adrese de unde au fost ridicați și duși spre locul asasinării. De la str. Lânăriei la Calea Moșilor,

---

1 *Martiriul evreilor din România 1940–1944*..., p. 73.
2 A.L. Zissu, *Sioniștii sub anchetă*, București, Editura Edart – FFP, 1993, p. 201.

de la Bdul Elisabeta la str. Mântuleasa, de la str. Mihai Vodă la str. Sf. Vineri se compune o listă cam haotică ce ar exclude caracterul organizat al pogromului. Totuși, o privire mai atentă dovedește că harta s-ar putea restrânge, dar în continuare foarte larg, la sectoarele de est ale orașului, unde locuiau într-adevăr foarte mulți evrei. Cu toate acestea, „selecția“ victimelor rămâne inexplicabilă. Pe strada Pitagora din București – unde m-am născut și am copilărit – se păstra încă în anii ’60 vechea structură locativă: rândul de case din stânga era al românilor, cel din dreapta, cum coborai de la Tipografie, era al evreilor. Dintre ei, foarte mulți erau în vârstă atunci când i-am cunoscut eu. Țin minte că păstrau foarte vii frumoasele lor tradiții de cult; Alimentara din colț de la Căuzași avea firma în română și în idiș. Tot în spatele Alimentarei, până prin 1962–1964 funcționa un *haham*. La rebeliunea din ianuarie 1941 a fost ridicat de acasă un singur evreu, Katz Isidor (nepotul lui, Moni, mi-a fost foarte bun prieten), de la numărul 10. Cum, de ce, după ce „criterii“?! Este posibil ca dispersia mare a cazurilor să aibă o explicație în dimensiunea și activitatea cuiburilor legionare din zonă sau din proximitate. Echipe mici au acționat după inițiative personale sau dintr-un ordin local și au arestat pe evreii cunoscuți lor. Nu exclud răzbunările individuale. O altă categorie trebuie să fi acționat în jurul sinagogilor. Cert este că, la acel moment, mai importantă pe „agenda“ legionarilor era lupta pentru putere, că rebeliunea s-a declanșat incomplet pregătită și că, baricadați în sedii, n-aveau încă timp de evrei. Legat de pregătirile făcute de U.R.S.S. pentru o intervenție pe fondul „revoluției“

legionare, un raport al S.S.I. aducea și informații despre mișcările Ambasadei Sovietice la București: „În afara acestor măsuri militare, mai este de remarcat faptul că în timpul dezordinilor ce au avut loc în Capitală, unul dintre membrii Legației U.R.S.S., Mihail Șanov, care în mod oficial deținea calitatea de reprezentant al agenției de presă T.A.S.S., în realitate fiind unul din rezidenții spionajului sovietic, a luat parte personal, în ziua de 20 ianuarie a.c., la manifestațiile rebelilor, încolonându-se de la Palatul Regal până la Piața Victoriei. Totodată, în ziua de 24 ianuarie a.c., membri ai Legației sovietice au vizitat în automobil cartierele evreiești devastate, în scopul culegerii materialului documentar pentru guvernul din Moscova“[1].

O explicație mai simplă și destul de credibilă ne oferă Radu Lecca, comisar al guvernului pentru chestiuni evreiești, un germanofil notoriu. Conform afirmațiilor sale, toate asasinatele au fost făcute de un detașament condus de comisarul legionar Moisescu, din ordinul atașatului de poliție la Ambasada Germaniei, Kurt Geissler. În noaptea rebeliunii, Moisescu a primit arme – revolvere și un pistol-mitralieră – de la Geissler și a făcut crimele. „Pe când discutam cu Geissler au intrat buzna pe ușă Gyr (Karl – *n.n.)* și comisarul de poliție legionară Moisescu (Boian). Ambii erau foarte agitați. Moisescu purta o pușcă mitralieră,

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1994, p. 46.

pe care a depus-o pe masa lui Geissler împreună cu 2 pistoale și multă muniție. A spus precipitat, într-o germană stricată, că n-a putut omorî decât cinci mii (de evrei – *n.n.)* și a fost nevoit să împrăștie (desfacă) detașamentul. (...) Moisescu exagera când spunea că a omorât 5 000, însă era evident că el era asasinul celor 500 de evrei (și această cifră era exagerată – *n.n.),* iar Geissler autorul moral. Am hotărât pe loc să fac tot ce îmi stă în putință pentru a-l aresta pe Moisescu."[1] Într-adevăr, Radu Lecca a anunțat o rudă a generalului Antonescu și a indicat inclusiv locul unde se ascundea Moisescu. Acesta s-a dovedit a fi autorul crimelor de la Abator, unde câteva cadavre de evrei au fost atârnate în cârlige de măcelărie. Legătura cu Geissler, unul dintre subalternii dezaxați ai lui Himmler, poate fi și sursa unei întâmplări petrecute a doua zi: „Mulți ofițeri germani care staționau la București au fotografiat acest spectacol macabru, iar fotografiile lor au apărut în gazetele din lumea întreagă, discreditând toată România pe tot globul"[2]. Radu Lecca a fost introdus la Ion Antonescu și acesta a dat ordin generalului Dumitru Popescu ca Moisescu să fie imediat arestat, ceea ce s-a întâmplat după câteva zile. El a reușit apoi să fugă în Bulgaria, de unde s-a întors clandestin în 1942. A fost arestat din nou, dar a fost condamnat pentru simpla participare la rebeliune și nu pentru crimele de la Abator.

---

[1] Radu Lecca, *Eu i-am salvat pe evreii din România,* București, Editura Roza Vânturilor, 1994, p. 146.
[2] *Ibidem,* p. 145.

Cei care vor citi cartea lui Radu Lecca vor constata că datele sunt foarte precise, descriu scene cu martori și care au o desfășurare logică. În acest caz, avem dovezile unui act de inițiativă personală (deși este greu de crezut că Moisescu i-a ucis pe toți cei 118 evrei din București) inspirat de germani. Avem și dovada unei atitudini deja familiare din partea viitorului mareșal. De altfel, Radu Lecca aduce sub ochii noștri și o scurtă caracterizare a situației la nivelul puterii: „Horia Sima dorea să se socotească cu toți demnitarii din trecutele guverne Tătărescu și Călinescu. Mai dorea să termine cât mai repede cu populația evreiască din țară. Antonescu se opunea, iar Geissler murea de necaz“[1]. Paradoxal, Geissler a fost expulzat la Berlin și reținut acolo, la insistențele lui Antonescu, care avea în ministrul Killinger un aliat.[2]

Iată că la sfârșitul acestui capitol ne întâlnim cu o altă persoană care afirmă că i-a salvat pe evrei: Radu Lecca.

Teama naționaliștilor extremiști români că evreii vor ocupa economia țării, lăsându-ne fără „faliți“, cum spunea nenea Iancu, era expresia exagerată a unei situații reale. Economia românească beneficia de contribuția substanțială a evreilor, și îndepărtarea lor prin așa-numitele „legi de românizare“ a adâncit criza economică, producând pierderi mari în schimbul intern și internațional de mărfuri. În mai multe ședințe de guvern, Antonescu deplângea paralizarea comerțului și trebuie să interpretăm opoziția sa la

---

1 *Ibidem*, p. 143.
2 *Ibidem*, p. 157.

exterminarea evreilor prin acest aspect economic: el voia să guverneze o țară în funcțiune. Pe acest considerent, protejarea indirectă a evreilor a fost doar un aspect al principalelor sale motive pentru care i-a zdrobit pe legionari:

– tranșarea decisivă în favoarea sa a luptei pentru putere;

– dorința de a scoate țara din criză printr-un act de guvernare eroic, dar ferm, în coordonatele unui stat totalitar, dar funcțional.

Activitatea inteligentă – plină de cedări, colaboraționism, mită, umilințe și de alimentare a coruptiei, dar și de tenacitate, sacrificiu și înțelegere – dusă de principalii lideri ai comunității, între care au excelat dr. Filderman și, din 1940, o altă minte strălucită, Alexandru Șafran, s-a adăugat intereselor economice imediate, care au dus, în esență, la salvarea a 400 000 de evrei în România. Politica de sacrificiu a liderilor comunității evreiești din România, cu toate că era destul de serios divizată, a îmbrăcat aproape toate formele de contact și contract cu autoritățile române și chiar cu cele germane. Comunitatea a oferit ajutoare refugiaților basarabeni cu ocazia retragerii din 1940, români și evrei, iar la momentul instalării prezenței germane în România, a acceptat colaborarea unor membri ai ei cu serviciile secrete române și cu Legația Germaniei: „De pildă, la 21 noiembrie 1950, Radu Lecca a declarat: «Gustav Richter, căpitan S.S., a fost atașat guvernului român la finele anului 1941, ca îndrumător în problemele evreiești. Herman (von) Ritgen, atașat al Legației germane din București, care avea legături mai vechi în România, a prezentat lui Richter mai

mulți evrei, pentru a-i servi drept informatori. Printre aceștia erau Wielman-Grünberg și dr. Gingold, și dr. Cuper. Cu aceștia, Richter a discutat pe larg situațiunea evreilor din țară și viitoarea organizațiune a evreilor, astfel cum o concepea Richter. Richter, Wielman, Gingold și Cuper au căzut de acord asupra viitorului program de lucru. Acest fapt mi-a fost confirmat de însuși Richter. Tot Richter mi-a spus că Wielman, Gingold și Cuper au circa cincizeci de prieteni, care în parte i-au fost prezentați și care împărtășesc aceleași vederi în problemele evreiești ca cei trei susnumiți. După părerea și dorința lui Richter, acești evrei urmau să formeze baza noii organizațiuni evreiești, ca oameni de încredere și informatori»"[1]. Atât Radu Lecca, din proprie inițiativă, cât și Eugen Cristescu foloseau grupuri de evrei informatori al căror scop era acela de a semnala orice agresiune sau pericol la adresa comunității. În felul acesta au reușit să salveze numeroși conaționali de la execuție, deportare sau să anuleze măsuri și ordine grave, inclusiv în timpul rebeliunii legionare. Chiar A.L. Zissu era informatorul lui Mihai Antonescu, folosindu-se, la rândul său, de alt grup (sionist) de susținători, cu ajutorul cărora reușea să prevină actele de violență îndreptate împotriva evreilor: „Jean Cohen era investigatorul și informatorul politic și detectivistic și, în această calitate, a adus servicii foarte importante. Am arătat în acest expozeu că convenisem cu Mihai Antonescu să-i semnalez prin note predate în plic maiorului Galin orice primejdie iminentă pentru evrei și

---

[1] A.L. Zissu, *op.cit.*, pp. 68-69.

orice abuz. Datorită vigilenței lui Cohen am putut astfel să-l sesizez în multe rânduri. Un caz mi-a rămas în memorie, pentru importanța și gravitatea consecințelor lui, dacă tentativa n-ar fi fost dejucată la timp datorită vigilenței lui Cohen. Gestapoul hotărâse să descarce în noaptea zilei următoare arme și muniții în cimitirul evreiesc din șoseaua Filantropiei aruncate din camion, peste zid. A doua zi, poliția, sesizată, urma să găsească aceste arme și muniții «pregătite de către organizațiile clandestine evreiești». Sesizat (fiind Mihai Antonescu) de mine, printr-o notă scrisă, s-a întărit paza în jurul cimitirului. Camionul german cu încărcă tura a și sosit, dar, văzând mulțimea de gardiști (gardieni), a șters-o cu încărcătură cu tot"[1]. Sigur că, din punct de vedere legionar, această colaborare a comunității evreiești cu autoritățile statului era un motiv pentru a-i acuza pe demnitarii lui Antonescu de a fi „vânduți iudeo-masonilor", ceea ce, dincolo de rezultatul concret al salvării comunității, era nu o dată adevărat, prin corupția imensă ce domina și atunci structurile administrative și politice ale statului, dar și prin refuzul asasinatului, ca atitudine morală. O afirmație stranie a lui Antonescu iese astăzi din arhive: „Dintre evrei, nu toți, dar 30 – 40 000 sunt periculoși și dovada s-a făcut cu ocazia rebeliunii, când mulți evrei s-au asociat elementelor devastatoare din stradă. Pentru ca evreii să se asocieze acestor elemente, aceasta înseamnă că ei au fost puși în mișcare de cineva, într-un anumit scop, și nu puteau fi

---
[1] *Ibidem*, p. 239.

mișcați decât de o acțiune comunistă dirijată"[1]. Situația este și mai stranie, lovită de contrarietate, dacă preluăm întrebarea lui F. Brunea-Fox: „De ce au ocolit centrele chiabure, din jurul Lipscanilor?"[2]

Antonescu nu s-a lăsat orbit de ură antisemită și a văzut în supraviețuirea evreilor un interes general al românilor. O altă frază a lui vine să încheie acest subiect: „Eu nu pot dărâma și economia evreiască și pe cea liberală în același timp, fiindcă această economie este a burgheziei românești"[3]. Al doilea motiv pentru atitudinea surprinzătoare a lui Antonescu este cultul său pentru onoarea militară și a cuvântului dat, precum și pentru autoimaginea sa de „salvator", în general. Astfel, deși rabinatul era o problemă care nu avea tangență cu influența evreiască în economie (aceasta fiind, eventual, de resortul laic a lui Filderman), Antonescu a luat o atitudine tranșantă pentru salvarea Șef Rabinului Alexandru Șafran în timpul rebeliunii legionare: „În ce mă privește, eram încă la familia Fein, de unde am reușit, prin mijlocirea Palatului, să avertizez pe generalul Antonescu de ceea ce se întâmpla pe strada Burghelea, rugându-l să intervină. Trebuie să spun că a făcut-o, ordonând să fie eliberați ostatecii, în caz contrar va trimite armata să ia clădirea cu asalt. La care legionarii au răspuns că în acest caz o vor expune pe soția mea pe balcon,

---

1 A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinet, dosar nr. 473/1941, f. 214 (stenograma Consiliului de Miniștri din 11 februarie 1941).

2 F. Brunea-Fox, *Orașul măcelului,* București, Editura Hasefer, 1997, p. 53.

3 *Pe marginea prăpastiei ...,* vol. I, p. 116.

așa încât ea va fi prima care va muri. Situația a rămas deci neschimbată“[1]. Ulterior, Antonescu a ordonat ca un tânăr agent al poliției să-l protejeze în permanență pe Șef Rabinul Șafran, deoarece existau informații că legionarii caută să-l asasineze.[2]

Rămâne totuși de subliniat că aceste evenimente, inclusiv situația aflării Armatei și a comunităților evreiești pământene împreună de aceeași parte a baricadei, au avut loc după retragerea din Basarabia, care teoretic ar fi exclus o astfel de apropiere. Armata și statul, reprezentate de Antonescu, făceau în continuare o distincție între *evreii pământeni* și *evreii comuniști* din provinciile ocupate de U.R.S.S.

---

[1] Alexandru Șafran, *op.cit.*, pp. 64–65.
[2] *Ibidem*, p. 67 (Tema a fost folosită de Titus Popovici în filmul *Actorul și sălbaticii*, rolul tânărului agent fiind jucat de Mircea Diaconu).

VI. MAI MULTE FELURI DE EVREI

Evreii din România se considerau, în mod firesc, parte integrantă a poporului iudeu răspândit în întreaga lume. Lipsa unui stat nu însemna și lipsa unei patrii, *Eretz Israel* aflându-se în conștiința fiecărui evreu și în cea larg comunitară, a întregii diaspore mondiale. Majoritatea gândea astfel și doar foarte puțini, înregistrați adesea procentual în statistici, făceau din statul în care se găseau la un moment dat patria lor. Supunerea administrativă, învățarea limbii și a tradițiilor locale au fost forme ale supraviețuirii biologice. În programul Congresului General al Partidului Evreiesc din România, ținut la București între 7 și 8 noiembrie 1933, se dădea publicității concepția etnică fundamentală a evreimii românești: „Politica acestei organizații este determinată de convingerea că populația evreiască din România este în mod indestructibil legată de entitatea națională a poporului evreu. La baza acestei politici se află ideea că în sufletul oricărui cetățean al României și, prin urmare, și în sufletul unui cetățean de origine evreiască, pot coexista în mod armonios sentimente de patriotism și afecțiune sinceră față de statul român și sentimentul fidelității față de legăturile sale

cu colectivitatea etnică din care face parte“[1]. Acesta era și este un principiu moral generos – formal sau oficial acceptat – al tuturor minorităților naționale. Din păcate, orice criză în raporturile majoritate–minoritate pornea tocmai de la esența acestui principiu, atunci când nu era vorba pur și simplu de ură rasială. Evreul era bănuit că se consideră mai mult evreu decât cetățean fidel al acelui stat, ceea ce menținea o stare de suspiciune nesănătoasă, cu accente violente mai ales în cazul adepților sioniști. Aspectul particular din unele țări central și est-europene a fost acela că foarte mult timp evreii nu s-au constituit în minoritate națională, deoarece credința apartenenței la o altă patrie, care-și va găsi până la urmă statul propriu, răsfrângea asupra lor imaginea existenței provizorii pe teritoriul țării respective, chiar dacă acest provizorat a însemnat, de cele mai multe ori, secole. Ei nășteau prin această concepție o problemă a teritorialității în care erau priviți ca migratori moderni și desemnați ca atare: emigranți pasageri. Cumva ciudat și greu de înțeles astăzi, evreimea din România era considerată doar „o simplă confesiune“[2]. Statele totalitare nu le recunoșteau etnicitatea, iar în Ungaria, de exemplu, erau considerați maghiari; nu figurau în statistici și în recensăminte.

Pe ideea neconstituirii ca minoritate și pe realitatea existenței unor continui valuri de imigrare s-a întemeiat argumentația legilor numite „de românizare“. Ele vizau

---

[1] Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire,* vol. II, partea a II-a, noiembrie 1933 – septembrie 1940, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 385.
[2] A.L. Zissu, *op. cit.,* p. 59.

continuarea procesului prin emigrare și părăsirea țării de către evrei în număr cât mai mare. Datorită condițiilor politice și geografice concrete, precum și a opoziției ferme a Angliei și a Franței la ideea colonizării Palestinei, sute de mii de evrei au rămas „blocați“ în țări europene din Centrul și Estul continentului, unde problema națională continua să fie activă. La această realitate se adăuga o contradicție puternică în sânul comunităților evreiești între cele două soluții fundamental diferite: *sionismul* (lupta pentru întemeierea statului evreu în Palestina), sprijinit de toți cei care voiau să scape de evrei și nu aveau interese în relațiile cu arabii, și *diaspora,* care era soluția supraviețuirii în alte state, soluție încurajată și finanțată substanțial de Marile Puteri cu interese în Orientul Apropiat. Oricât ar părea de ilogic, marea încercare a războiului i-a găsit pe evreii din România foarte divizați. Chiar și în prezența celui mai letal pericol, liderii evreimii române erau serios despărțiți de concepții naționale diferite, de interpretări asupra religiei, dar și de orgolii personale și dușmănii. Amintirile Șef Rabinului Șafran, din care am tot citat – Eminența Sa fiind cea mai înaltă autoritate care se poate pronunța cu deplin temei în numele evreilor salvați în țara noastră –, este aproape în totalitate jurnalul unui conflict cu alți lideri evrei, cu grupări și cu asociații numeroase, într-un șir destul de inexplicabil de uniuni, partide și comitete, nu o dată rivale. Zissu contra Șafran și Filderman, Gingold contra Benvenisti, Benvenisti contra Zissu, Ana Pauker contra Șafran, acesta la rândul său „săpat“ și până la urmă înlocuit cu Moses Rosen, Șef Rabinul Republicii Populare Române, apoi Șafran și Filderman

aliați, Moses Rosen și Zissu aliați etc. Doar autoritatea rabinică a lui Alexandru Șafran a reușit întru câtva să unească inamicii în fața morții, dar, după ce pericolul a trecut, conflictele au reizbucnit cu și mai mare violență. Caz tipic pentru ilustrarea acestei anomalii este ancheta de la Securitate a lui A.L. Zissu, care este o delațiune în toată regula.

Din fenomenele adiacente activității adepților diasporei se pot înțelege presiunile exercitate asupra României, impunerea împământenirii evreilor și toată presa potrivnică politicii naționaliste. Josy Eisenberg ne pune la dispoziție o împărțire clară a acestor categorii și subcategorii:

> Schematic, se pot distinge două mari curente:
>
> 1. *Soluția sionistă,* cu trei motivații diferite: *crearea unui stat adevărat* (sionismul politic); *crearea unui centru spiritual* a cărui influență va regenera diaspora (...); *crearea unui nou tip de om și de societate,* regenerate prin muncă; sionismul socialist, așa cum i-l defineau Baroșov și Aaron David Gordon (...).
>
> 2. *Curentul diasporic.* E o formă foarte atenuată de naționalism. E caracterizat, are mai ales conștiința unei datorii: asigurarea supraviețuirii fizice a evreilor și păstrarea culturii iudaice. Soluțiile pe care le preconizează sunt:
>
> *a) Autonomismul:* evreii trebuie recunoscuți ca minoritate națională acolo unde trăiesc în Europa.
>
> *b) Teritorialismul:* după 1904, sioniștii își pierd speranța de a întemeia un stat evreiesc în Palestina, fiind gata să-l creeze în orice loc.[1]

---

[1] Josy Eisenberg, *op.cit.*, p. 301.

Incluzând și ideea *centrului spiritual,* toate aceste soluții au fost încercate pe teritoriul României, funcționând până la „marea emigrare“ de după război, în diferite etape, funcție de conjunctura politică și de contextul internațional. Astfel, se poate identifica evoluția curentelor începând cu cel diasporic teritorialist („căminul“ oferit de Marile Puteri), continuând cu cel autonomist (recunoașterea ca minoritate), apoi cu cel socialisto-comunist al „omului nou“ și sfârșind după război în cel sionist politic (plecarea masivă în Israel) și în realitatea că supraviețuirea miraculoasă în România făcea din țara noastră un pol religios evreiesc primordial. O afirmă chiar Șef Rabinul Alexandru Șafran: „În cursul acestui an – 1945 – am înțeles treptat faptul că comunitatea din România devenea de acum înainte centrul spiritual evreiesc al continentului. După lichidarea celor din Polonia și Ungaria, cei 370 000 de evrei români, supraviețuitori, constituiau cea mai mare vatră de viață spirituală și religioasă din Europa. Și aceasta o spun nu fiindcă nu apreciam pe cele din Franța sau Anglia, dar în România se menținuse o tradiție profundă – *ieșivot,* o viață hasidică, școli evreiești – mult mai importantă decât oriunde în altă parte (...). Între timp, am avut posibilitatea să reunesc la București, în anul 1945, un mare congres rabinic“[1]. Înainte de formarea statului Israel, România a fost singura țară din Europa unde a fost posibil așa ceva, ceea ce face din țara noastră un caz unic!

---

[1] Alexandru Șafran, *op.cit.,* p. 169.

Dar, istoric vorbind, printre statele din Centrul Europei, autoritățile române s-au prezentat prost pregătite pentru abordarea de o manieră inteligentă a problemei evreiești: au relaxat demersul diplomatic atunci când acesta trebuia întărit (Nicolae Titulescu) și s-au comportat brutal atunci când s-ar fi cuvenit să fie mult mai prudente (Carol al II-lea). Ambele aspecte au fost simptome ale „defazării“ tipice politicii externe românești în raport cu realitățile noilor sfidări europene. Așa cum am arătat, începând cu anul Marii Uniri, puterile occidentale au condiționat recunoașterea României Mari de transformarea țării într-un „debușeu“ pentru evrei. Iar ei au continuat să vină. Statul român identifica mai multe categorii de evrei, după proveniența lor:

1. Cetățeni ai României care au căpătat naturalizarea înainte de 30 decembrie 1918, în mod individual sau colectiv, care au fost răniți, decorați, citați pentru acte de bravură în războaiele României (1877, 1913, 1916–1919), precum și urmașii acestora *(evreii pământeni)*. Această categorie era destul de importantă prin situația socială, dar redusă numeric; cuprindea și foarte mulți evrei integrați, semiasimilați, personalități culturale, oameni politici, oameni de afaceri, veterani. Era vorba de cetățeni cu domiciliul stabil și acte de cetățenie de cel puțin 20 de ani vechime (în 1938) a căror contribuție la dezvoltarea României nu era contestată; ei erau constructori și proprietari de imobile, de fabrici și magazine, funcționari agricoli, comercianți individuali sau asociați, medici etc. Tot ei au

constituit structura „frontală“ a evreimii organizate politic, economic și financiar, recunoscute de stat și beneficiare a drepturilor cetățenești, în spatele căreia se găsea o populație evreiască cu situație incertă juridic, în parte adaptată la condițiile din România, în parte, nu, la care se adăuga mereu aportul imigraționist. Evident, categoria de evrei pământeni privea soarta populației în mod unitar și cerea îndepărtarea oricărei diferențieri. Este ceea ce respingeau mai toate guvernele, regele și Parlamentul, și constituie fondul „problemei evreiești“ din deceniile trei și patru.

2. Evreii care au imigrat în România *după 30 decembrie 1918* și era vorba în particular de mai multe „valuri“:

– evreii goniți de instalarea comunismului în Rusia după Revoluția din Octombrie și care se stabiliseră mai ales în județele Basarabiei, Bucovinei și Moldovei („evreii albi“, pentru care conducerea evreiască a Partidului Bolșevic nu reprezenta o atracție, ci un pericol); ulterior ei s-au mutat în Vechiul Regat, unde au prosperat rapid sau au fost acceptați în mediile nobilimii române; mulți au emigrat mai departe;

– evreii refugiați din Ungaria datorită „terorii albe“, care era o reacție extremistă de dreapta la prezența masivă a evreilor comuniști în Republica Sovietică Ungară la 1919 (de ordinul miilor); ca și în alte situații, răsfrângerea urii împotriva comuniștilor evrei se transfera asupra întregii populații și mulți fugeau fără a fi comuniști; România a primit și comuniști, și necomuniști;

– evreii refugiați din sudul Poloniei în momentul stabilizării graniței poloneze, ca urmare a ieșirii Rusiei bolșevice

din război, dintr-o zonă în care fiecare stat încerca să-i treacă evreii celuilalt (aproximativ 1 000 de persoane);

– evreii refugiați din Germania, Austria și Ungaria după ajungerea lui Hitler la putere și declanșarea „Nopții de Cristal" (de ordinul a câteva mii);

– evreii refugiați după declanșarea războiului (1 septembrie 1939) din Polonia (10 000), din Germania (3 000), din Cehia (1 000), din Slovacia (6 – 8 000).[1]

3. Evreii aflători pe teritoriul României în condiții clandestine, de diferite proveniențe, refugiați sau imigranți obișnuiți, în trecere sau în căutare de loc stabil, mulți evrei basarabeni fără acte de apartenență la statul România Mare, cu acte rusești, poloneze sau apatrizi.

Cercetările Institutului Central de Statistică făcute în 1941 arătau că, în ciuda cifrelor imense vehiculate de presa românească, în perioada 1930–1940 nu au intrat în România mai mult de 50 000 de evrei refugiați, cu toate că nu a putut exista un control al imigrărilor. Au părăsit țara aproape 10 000.[2] Datele înregistrau însă doar evreii valurilor anterioare anului 1940 (total populație evreiască 328 968, după pierderile teritoriale), iar cercetarea făcută în 1941 arăta un spor imigraționist de 70 000 de evrei, care trebuie să fie cifra oficială a refugiaților. „Dacă la 1930 erau 756 930 persoane de religie mozaică, România a pierdut, în urma detașărilor de teritorii, 427 962 mozaici,

---

[1] Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1 309.

[2] A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 397/1941, f. 8 (vezi Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *loc.cit.).*

adică 56,5% și anume 279 943 prin ocuparea de către U.R.S.S. a Basarabiei, Bucovinei de Nord și a regiunii Herța din Dorohoi, 148 273 prin atribuirea părții de nord a Crișanei–Maramureșului, respectiv a Transilvaniei către Ungaria și 846 prin cedarea Cadrilaterului."[1] Adăugând la cifra evreilor rămași în România pe aceea a imigranților din 1939–1940 obținem dimensiunea aproximativă a comunității evreiești în 1941: 400 000 de persoane (2,6–3,0% din populația țării). În acest context, analizând strict numeric, legenda „pericolului evreiesc" se dovedește o ieftină propagandă naționalistă, folosită într-un alt scop decât „puritatea rasei", „pericolul comunist" și „sabotajul Ocultei", acest scop fiind de fapt lupta pentru putere. În anii 1940–1944 implicarea evreilor în economie, vechea temă a antisemitismului primar, se referea exclusiv la evrei pământeni, integrați social sau asimilați. Problema evreiască a acestor ani era în principal cea a refugiaților și a emigranților ilegali.

Întreaga desfășurare statistică expusă aici ar putea fi însă răsturnată dacă s-ar dovedi cu probe că datele oficiale au fost falsificate prin prezența în Institutul Central de Statistică a celui mai puternic nucleu comunist infiltrat în structurile administrative. O mărturie recentă vine să identifice acest nucleu și importanța lui în structura Partidului Comunist din România[2]. Documentele oficiale ale statului român emise de același Minister pentru Minorități arătau o

---

[1] Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op.cit.*, p. 1 308.

[2] Emisiunea de pe canalul TVR 2 „În fața dumneavoastră" din 20.05.1996, declarația fostului lider comunist Anton Rațiu.

cu totul altă situație numerică a evreilor: „Cu ocazia revizuirii cetățenilor, statistica judiciară a Ministerului de Justiție a stabilit că s-au înregistrat 208 217 cereri de revizuire, reprezentând tot atâția capi de familie evreiești care cereau revizuirea pentru 962 270 de evrei – membri ai familiilor lor (...). Avem astăzi pe teritoriul țării între 200 000 și 250 000 de evrei intrați în România și încetățeniți în mod fraudulos“[1]. În 1938, regele Carol al II-lea dădea o cifră apropiată: „Ceea ce s-a întâmplat a fost ceva în felul unei invazii de evrei ruși și galițieni. Numărul lor s-a exagerat. Unii spun că ar fi până la 800 000, dar maximum au fost cam 250 000, care au invadat satele și care nu sunt un element bun“[2]. Afirmația pare mai degrabă o referire la imigrația „istorică“, deoarece rezultatul revizuirii solicitate prin argumentația de mai sus a dovedit că numărul evreilor aflați în România la 17 noiembrie 1939 era de 617 396 persoane, dintre care unui număr de 225 222 de persoane li se retrăsese cetățenia (36,50%).[3] Oricum, cu câteva zeci de mii de evrei imigrați în plus, situația lor era privită tot global: element alogen, nedorit, potențial dușmănos. Legionarii sunt cei care au vehiculat cifre de 1 milion sau chiar 1,5 milioane, fără însă a produce o dovadă statistică oficială.

Este însă important să precizăm că aceste cifre exagerate de către legionari, parte a propagandei antisemite cu scopuri

---

1 A.N.I.C., fond Ministerul pentru Minorități, dosar nr. 30/1939, f. 175.

2 *Argus* din 13 iunie 1938, p. 1.

3 *M.O.*, partea I, nr. 273 din 24 noiembrie 1939, p. 72 (decizia nr. 165 945).

criminale, sunt cele vehiculate și manipulate de extremiștii evrei care, prin scăderi matematice ipotetice, doresc să acrediteze ideea unei exterminări în masă făcute de români, de 250 000 sau chiar 400 000, pentru simplul fapt că aceștia lipsesc la numărătoare. Așa cum am mai arătat, jocul cu cifre exagerate constituie o capcană pentru orice diversionist, fiindcă acceptarea acestor cifre dă dreptate și argumentație legionarilor.

O altă temă – și un alt criteriu, în același timp – a fost teama de o dominație a evreilor în economie. Aceeași statistică oficială – deși ne-am aștepta să exagereze niște valori și situații – arată că evreii ocupau doar 39,9% din comerțul în mediul rural și 40,5% din comerțul țării în mediul urban, prezența lor în alte activități economice ale României fiind neglijabilă în comparație cu masa de români. „Se vădește, astfel, că ocupația principală a evreilor din țară este comerțul, în care ei dețin o importanță de zece ori mai mare decât cea proporțională cu numărul lor."[1] Constatăm însă că în două rânduri adepții legilor de românizare au inclus în lucrări de sinteză privitoare la ocuparea evreilor în economia românească date departamentale, dându-le un caracter general, cum este cazul folosirii exclusive a cifrelor pentru totalul firmelor comerciale și industriale individuale din România cu proprietari evrei (51,5%) pentru a ilustra controlul majoritar al acestora asupra întregii economii, când în realitate era vorba despre proprietăți

[1] A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 397/1941, f. 7.

individuale (de la dughene, la fabrici modeste), numeroase, dar incomparabile ca importanță cu marea industrie și cu marile societăți pe acțiuni. Chiar acceptând că procentele evreilor ocupați în comerț ar fi periculos de mari, îngrijorătoare, nu putem să nu observăm că ei asigurau într-o măsură importantă principalul mecanism al economiei capitaliste: circulația monedei! Problema lor este că această meserie era cea mai vizibilă: cârciuma din sat, magazinele de textile și încălțăminte de la oraș, comis-voiajorul. Astfel, se identifică în programul de „românizare“ încercarea de a ocupa un domeniu al vieții economice și nu o piață de capital, ceea ce dovedește absurditatea demersului. Adică, aceste măsuri n-aveau cum să treacă un capital înstrăinat în mâinile românilor, ci să înlocuiască etnic o verigă – oricum minoritară – din mecanismele de folosire a capitalului. Simpla îndepărtare a evreilor nu avea cum să facă din România o țară mai bogată. Încă o dată, sursa acestor măsuri a fost politicianismul de tip nou, naționalist-extremist, promovat de o mișcare fără alt program economic decât înlocuirea evreilor cu români. Ura împotriva partidelor istorice și disprețul față de aliații lor externi îi făceau pe naționaliștii clasici și pe legionari să creadă că schimbarea orientării politice externe către Germania rezolva totul. Eroare fundamentală! „Spre deosebire de multe firme românești, întreprinzătorii evrei se orientau din punct de vedere politic (până în 1933 – *n.n.)* și economic foarte mult spre Germania. În fruntea celor mai multe reprezentanțe din România ale întreprinderilor

germane erau evrei."[1] Chiar și în perioada războiului, firmele germane foloseau consilieri și colaboratori evrei din România; von Killinger era legat de ei cu afaceri personale; câțiva miliardari evrei ofereau sume Mișcării legionare (și erau acceptate); Corneliu Z. Codreanu, căutat de poliție, se ascunsese într-o reședință a Elenei Lupescu... tot atâtea argumente pentru a arăta că în spatele „problemei evreiești", așa cum era ea agitată de naționaliști, se ascundea o diversiune politică, o încercare de a transfera cuiva vinovăția pentru situația grea a țării. Se adăugau: înapoierea tehnologică, eșecul sistemului democratic (importat în forme neasimilabile), aventura politică și corupția generalizată. „O dezvoltare exista, dar era vorba de una anarhică, costisitoare, risipitoare, care se găsea cu mult în urmă față de alte economii comparabile. Între 1926 și 1939 venitul *per capita* a sporit cu 35% în Bulgaria, cu 11% în Grecia și doar cu 8% în România."[2] E adevărat că această creștere mai mică se înregistra pe fondul unui nivel de trai mai ridicat, dar este absurd să te lauzi cu el uitând contribuția oamenilor de afaceri evrei. Asta, apropo de „vârful dezvoltării economice interbelice", anul 1938!

Problema evreiască se instalase puternic în mentalități. Contradicțiile naționale dintre cele două etnii luaseră proporțiile confruntării politice. Un diagnostic surprinzător este dat de un analist oarecum neutru: generalul Ion

---

[1] Andreas Hillgruber, *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu. Relații germano-române (1938–1940)*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 278.

[2] Eugen Weber, „România", în *Dreapta europeană*, București, Editura Minerva, 1995, p. 395.

Gheorghe, ataşatul militar şi ambasador la Berlin (1940–1944), ale cărui observaţii au fost scrise „la cald“ şi în libertate: „După părerea mea, evreimea din România nu reprezenta un pericol pentru dezvoltarea economică şi naţională a acesteia; abia descompunerea vieţii publice, a politicii şi economiei, deci mistificarea democraţiei, a dat naştere descompunerii morale care a complicat necesarmente şi problema evreilor. În această democraţie schimonosită lipsea factorul de echilibru, anume o burghezie sănătoasă, cu adevărat democratică. Evreimea era singurul organism cu caracter burghez. Dar ea nu se lăsa asimilată, făcând abstracţie de câteva părţi ale vechii evreimi, care trăia de decenii în România. Peste aceştia se suprapuseseră pături noi, masive, care năvăliseră în ţară mai ales după Primul Război Mondial, graţie administraţiei corupte. Despre o asimilare a acestor noi veniţi nu putea fi vorba“[1].

La 29 decembrie 1937, regele Carol al II-lea forma un guvern bicefal, condus de doi oameni politici naţionalişti: Octavian Goga şi A.C. Cuza. Ambii îşi datorau popularitatea avută cândva în rândul oamenilor simpli aspectelor legendar-poetice ale personalităţii lor: unul era un poet patetic şi, ocazional, encomiastic[2], iar celălalt îşi folosea numele istoric, sugerând că este drept coborâtor din Alexandru Ioan Cuza. Ambii erau la data formării guvernului agenţi

---

[1] General Ion Gheorghe, ***Un dictator nefericit, Mareşalul Antonescu (Calea României spre statul satelit)***, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1996, p. 139.

[2] „Întâiul Rege aici în brazi sub creste/ Şi-a prăznuit în piatră biruinţ a/ Şi-asemeni lui Manole din poveste/ La temelie şi-a zidit credinţa.“

de influență germană, finanțați cu sume importante din fondurile de propagandă ale partidului nazist.[1] Acest guvern a reușit să conducă țara 44 de zile, timp în care a dat legea revizuirii cetățeniei române[2], care punea în discuție statutul juridic al evreilor. Legea căuta să anuleze articolul din Tratatul de Pace încheiat la sfârșitul Primului Război Mondial, prin care se impunea României împământenirea evreilor. În tonul exagerărilor care exclud întotdeauna judecata lucidă și realitatea, guvernul Goga–Cuza a vrut să coboare limita temporală a acceptării cetățeniei de la 1918 la 1913, deoarece, între încheierea ostilităților în Vest și semnarea tratatelor de pace, mai avusese loc o emigrare ilegală: cea a evreilor goniți de fascismul unguresc în 1919. Absurd! Dar atunci când vorbim de simptomele de acum tipice ale pseudodemocrației românești și numim fenomenul discrepanței între textul unei legi și aplicarea ei, trebuie să subliniem că nici această lege n-a fost respectată în litera ei. Mai toate drepturile evreilor sunt păstrate, iar statul continuă să subvenționeze cultul mozaic conform bugetului[3]. Practic, dincolo de unele îngrădiri cu efect minor asupra populației evreiești, această lege nu a reușit să stârnească decât un nou val de campanii antiromânești în presa străină, proteste oficiale și neoficiale, presiuni diplomatice brutale. „Unele decrete ale lui Goga au fost abolite, altele niciodată aplicate. Populația

---

1 Radu Lecca, *op.cit.*, p. 125.
2 *M.O.*, partea I, nr. 18 din ianuarie 1938.
3 *Martiriul evreilor din România*, 1940–1944 ..., pp. 3–7 (vezi tabel).

evreiască și-a redobândit securitatea fizică."[1] La 10 februarie 1938, Carol al II-lea dă o lovitură de stat și preia controlul asupra tuturor puterilor statului. Guvernele-marionetă care s-au succedat după voința regelui au continuat seria legilor antievreiești foarte spectaculoase pe hârtie și greu de aplicat în practică. Una dintre ele, *Decretul-lege pentru pierderea cetățeniei române,* extindea eliminarea evreilor din viața publică, drept reacție la campania din presa internațională, printr-un celebru articol *al denigrării:* Articolul 1, alineatul 2: „Se socotește purtare potrivnică îndatoririlor de fidelitate față de țară chiar faptul de a fi înlesnit propaganda dușmănoasă împotriva României"[2]. După acest articol, W. Filderman, care protestase cel mai energic în străinătate, urma să-și piardă cetățenia și să fie expulzat. Lucrul acesta nu s-a petrecut. Dar emiterea de legi antisemite a continuat. La 9 august 1940 a fost publicat *Decretul-lege pentru starea juridică a locuitorilor evrei din România.* Acest act oficial a fost foarte important, nu atât prin consecințele lui imediate – câteva restricții, dar cultul mozaic era în continuare respectat –, ci prin faptul că fundamenta câteva principii și reguli care au avut mai târziu un efect juridic nefast asupra evreilor. În primul rând, se dădeau definiții pentru calitatea de evreu: „a) cei de religie mozaică; b) cei născuți din părinți de religie mozaică; c) creștinii născuți din părinți de religie mozaică, nebotezați; d) creștinii născuți din mamă creștină și tată de religie mozaică, nebotezați; e) cei născuți din mamă de religie

---

[1] Jean Ancel, „Introducere", în Alexandru Șafran, *op.cit.*, p. 27.
[2] *M.O.*, partea I, nr. 62 din 20 aprilie 1938.

mozaică, afară din căsătorie; f) femeile intrând în alineatele premergătoare, căsătorite cu creștini, dacă au trecut la creștinism cel mai târziu un an înainte de înființarea Partidului Națiunii (...). Trecerea la creștinism a celor de religiune mozaică, după punerea în aplicare a decretului, nu schimbă calitatea de evreu"[1]. Același decret-lege făcea o împărțire a evreilor pe categorii, după proveniență: 1. evrei veniți în România după 30 decembrie 1918; 2. evrei care obținuseră naturalizarea până la 30 decembrie 1918 și 3. evrei care nu fac parte din primele două categorii (!).[2] Chiar presupunând că statul român era îndreptățit să refuze forțarea sa de către Franța și Marea Britanie, pentru a accepta o imigrare nedorită – fiindcă, în realitate, asta era: România era forțată să încetățenească zeci de mii de evrei imigrați –, prevederile confuze ale acestei legi n-aveau cum să rezolve situația în sine, fiindcă n-aveau și soluția practică. Ridici cetățenia a 200 000 de evrei și-i obligi să plece... Unde?! Înapoi, în Ungaria fascistă, în Germania nazistă, în Polonia ocupată în U.R.S.S. (care-i împingea pe comuniști la granița cu România, iar pe ceilalți îi deporta în Extremul Orient), în Bulgaria antisemită, în Iugoslavia naționalistă? Ideea emigrării în Palestina, pe care guvernele românești o fluturau mereu, era respinsă categoric de Marea Britanie și de Franța. La fel de categorică este și opinia lui Radu Lecca: „Mai târziu mi-am dat seama că în America, Anglia și alte țări se

---

[1] C. Hamangiu, ***Codul general al României***, vol. XXVIII, partea a II-a, p. 1 273 *(M.O.*, partea I, nr. 183 din 9 august 1940).
[2] ***Ibidem***.

utiliza la maximum nenorocirea căzută pe evrei, în scop propagandistic, iar în realitate nici Anglia, nici America nu ridicau un deget când era vorba de ajutor efectiv, ba din contră, cu cât era mai mare persecuția contra populației evreiești din partea lui Hitler, cu atât creștea și posibilitatea de propagandă antinazistă"[1]. O cunoscută personalitate iudaică, profesorul american Moshe Weimberger-Carmilly, fost rabin al Clujului, scria: „America și Anglia nu numai că și-au astupat urechile, nevrând să audă strigătele disperate de durere ale evreilor, dar au împiedicat până și cele mai modeste încercări de a interveni în favoarea lor. O asemenea atitudine avea la bază o pronunțată politică antisemită"[2].

Decretul-lege privitor la starea juridică a locuitorilor evrei din România nr. 2 650/ 8 august 1940[3]

Dorința insistentă a regelui Carol al II-lea de a conduce autoritar statul a creat Constituția din 1938. Chiar dacă am putea înțelege justificările de care ar fi avut nevoie un dictator pentru a trece statul de la un regim democratic la unul totalitar, Constituția din 1938 n-ar fi putut rezolva criza politică prin aberații înscrise formal în legea fundamentală a țării. Textul ei era de așa natură formulat în unele locuri, încât crea spațiu juridic unui nou tip de naționalism.

---

[1] Radu Lecca, *op.cit.*, p. 222.
[2] *Apud* Mircea Mușat, Ardeleanu, *op.cit.*, p. 1 309.
[3] *M.O.*, partea I, nr. 183 din 9 august 1940, pp. 4 079–4 086.

Absurditatea începea cu schițarea unei norme în domeniul sângelui și al purității de rasă: român era numai cel născut exclusiv din români timp de trei generații. Ridicolul pornea de la faptul că prin această normă se excludeau de la statutul de român atât regele, cât și fiul său, Mihai!

Dar ceea ce a dus la paroxism normativele naționaliste a fost Decretul-lege nr. 2 650, care, deși enunțat ca având drept subiect evreii, s-a dovedit a fi „charta drepturilor românilor"[1]. A citi acest document astăzi este de-a dreptul jenant. Deși istoricul are obligația profesională de a face analiza în context, există totuși niște principii universale ale umanității de care nu putem face abstracție. Decretul anunța solemn că „România este țara numai a românilor"[2] și că există o distincție între „noțiunea de român sau cetățean român de origine – noțiune juridică și politică majoră – și noțiunea de cetățean român, care reprezintă o creațiune formală legală"[3]. Altfel spus, existau români de sânge de cel puțin trei generații sau trăgându-se direct din daci (identificați cu predilecție în Țara Oașului, Hațeg și Munții Apuseni) și români care doar purtau acest nume datorită faptului că aveau cetățenia cu acte recunoscute. De aici se trăgea concluzia că există o esență spirituală a discriminării, fiind practic români numai evreii care au primit cetățenia înainte de 30 decembrie 1918 și s-au asimilat complet: „Națiunea în sensul legii constituționale a devenit mai puțin o comunitate juridică sau o colectivitate politică, mai mult o comunitate spirituală

---

[1] *Ibidem*, p. 4 086.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*, p. 4 083.

și organică așezată pe legea sângelui din care izvorăște o ierarhie a drepturilor politice“[1]. Așadar, se căuta înlocuirea principiilor de drept ale actelor din domeniul statutului juridic cu concepte etnice practicate de triburile începuturilor civilizației umane: pe un teritoriu de vânătoare, grupul de sânge x poate tolera intruși care vânează bine, dar nu vor participa la ritualul bucuriei. Din aceste considerente primitive, ministrul justiției de atunci, Ion V. Gruia, a produs un referat (notă de fundamentare) care a însoțit Decretul-lege nr. 2 650 în paradox. Astfel, datorită conceptului de popor pur, creator al unei vieți spirituale unice, originale și fundamental curate, evreii nu se aflau în stare de integrare în comunitatea românească: „Am socotit evrei, în sensul legal, pe cei de religie mozaică, socotind o incompatibilitate morală, spirituală și organică, între românul de sânge și religia mozaică; am adâncit această idee la cei născuți prin părinți de religie mozaică, purtând în sângele lor destinul unei incompatibilități spirituale și organice, agravată deci prin ascendență“[2]. În același loc, evreul era purtătorul unei „ascendențe implacabile“. Mihail Sebastian, de exemplu, nu era român, iar piesele sale *Jocul de-a vacanța* și *Steaua fără nume* erau „incompatibile“ cu patrimoniul dramaturgiei românești deoarece erau creația spirituală a unui neromân. Numai că articolul 5 din Constituție – adică tocmai actul fundamental pe care se sprijinea decretul-lege – conținea formula clasică de drept: „Toți *cetățenii* români, fără deosebire de origine

---

1 *Ibidem,* p. 4082.
2 *Ibidem,* p. 4084.

etnică și credință religioasă, sunt egali înaintea legii, datorându-i respect și supunere". Incompatibilitatea între această prevedere a Constituției și conținutul rasial al decretului-lege a fost „rezolvată" printr-un comentariu care friza grotescul: există o prioritate a datoriilor cetățenilor față de drepturi și, în consecință, „cetățenii români sunt egali înaintea legilor din punctul de vedere al datoriilor"[1] și fundamental inegali (prin sânge) în privința drepturilor.

Pe această structură conceptuală a fost decretat actul normativ privitor la starea juridică a evreilor care, în realitate, nu avea nimic din norma unui drept și se constituia într-o discriminare rasială prin „fixarea noțiunii *evreu* pe criteriul ritului, criteriu mai restrictiv decât criteriul pur biologic, unit însă cu criteriul sângelui"[2]. Așa se explică și de ce comunitatea evreiască era considerată un cult religios și nu o minoritate a națiunii române. Pe temeiul acesta, cultul mozaic rămânea sub protecția legii constituționale și era în continuare subvenționat de stat, în timp ce cetățenii români de origine evreiască erau lipsiți de drepturi civile. Imaginea desprinsă din aceste concepte era a unei secte străine care trece prin România, este obligată să respecte legile țării, dar n-are nici un drept, care își poate dezvolta singură libertatea de conștiință, religioasă, culturală, educațională dar numai în interiorul religiei sale, și este de dorit să plece cât mai repede de pe teritoriul românilor. Această proiecție paranoică avea adepți în rândurile

---

[1] *Ibidem*, partea I, nr. 183 din 9 august 1940, p. 4 084.
[2] *Ibidem*.

legionarilor și trăia difuz în rândul tuturor celor care reușeau să o transfere cumva în domeniul economic. Ea a folosit din plin programului de „românizare“, care a fost un eșec total. Ceea ce a favorizat însă difuzarea imaginii de segregație s-a găsit în aspectele particulare ale comunității evreiești, în persistența demersului sionist și în rezistența la integrare cu care evreii au traversat cea mai neagră perioadă din istoria lor. Decretul-lege nr. 2 650 îi separa și izola pe criteriul sângelui și-i punea la dispoziția românilor, inclusiv pe cei cărora li se recunoșteau anumite drepturi. Evreii de categoria a II-a (eroi, răniți, decorați etc.) care, „prin trecutul și viața lor pot să folosească darul Națiunii române“ primeau „un regim de favoare determinat, însă, în mod rigid, pe criterii morale“[1]. Ceea ce s-a întâmplat cu evreii comuniști (sau comuniștii de origine evreiască) a fost justificat printr-o prevedere distinctă, care se bătea cap în cap cu principiul religios expus în decretul-lege mai sus, unde statutul politic de comunist (justițiabil politic) era anulat și transferat domeniului rasial: „evreii de origine, atei, sunt socotiți evrei în înțelesul decretului“[2]. Evreul comunist intra astfel în tirul a două arme: Art. 7 din Constituție – „Nu este îngăduit niciunui român a propovădui prin viu grai sau în scris schimbarea formei de guvernământ a Statului“ (unde evreul era considerat român prin datorie) – și prevederile decretului-lege (unde comunistul de origine evreiască era considerat evreu prin sânge). În momentul în care evreii din Basarabia

1 *Ibidem*, p. 4 085.
2 *Ibidem*.

au fost declarați comuniști, ei au intrat în focul încrucișat al acestor legi. Așa cum am arătat, nu putea exista un spațiu mai favorabil propagandei sovietice și atragerii unei majorități a populației evreiești către promisiunile atrăgătoare ale U.R.S.S.

Așadar, unde se puteau duce evreii? Unii au preferat Uniunea Sovietică, alții au așteptat ca aceasta să-și impună sfera de influență, aducând în România un comunism care să le asigure drepturi egale. Din acest punct de vedere, evreii comuniști și simpatizanți riscau postura de inamic fără apel. Transferarea de către liderii comunităților a problemei de politică internă într-una de politică externă, prin excitarea Marilor Puteri occidentale și prin simpatia pentru Uniunea Sovietică, a condus spre o nouă imagine negativă: ideea generalizatoare că toți evreii sunt comuniști. Povestea era mai veche, dar la ea s-au adăugat atitudinea vădit ostilă a evreilor basarabeni și reacția favorabilă promisiunilor socialiste ale evreilor din țară. Acum, se poate ști foarte greu cât de mult sprijinea populația românească politica antisemită, dar la nivelul individului se formase deja imaginea activităților comerciale ilicite ale evreilor, a simpatiilor pentru comunism suprapuse imaginii de zi cu zi a crizei economice și politice. Evident, scumpirile repetate ale produselor se datorau evreilor, care stăpâneau economia țării etc., etc. Legile de românizare au reprezentat o addenda la tentativa de a înlocui o democrație șchioapă, totuși condusă după reglementări raționale, cu o politică a identificării vinovatului: foștii demnitari, care distruseseră țara și trebuiau să piară

fiindcă acceptaseră drepturile evreilor, și evreii înșiși, care n-aveau unde să se ducă. Cu toate că unii istorici au obiceiul să generalizeze formule, în stilul propagandei sovietice, și să dea o semnificație cât mai apropiată de bine-cunoscutele reglementări rasiste germane unor măsuri antisemite luate în România anilor 1938–1940, foarte puține legi rasiale propriu-zise au fost adoptate atunci. Una dintre ele era evidentă: *Decretul-lege pentru oprirea căsătoriilor între români de sânge și evrei* din 9 august 1940.[1] Marea majoritate se constituie din măsuri administrative menite să-i oblige pe evrei să emigreze. Privându-i de drepturi, viața lor în România trebuia să devină insuportabilă. Doar legionarii aveau în plan să-i extermine, dar n-au mai apucat. „Prima măsură care vrea să o ia Goga este o revizuire a evreilor care, după 1919, au intrat *fraudulos* în țară. Lor vrea să le ridice dreptul de cetățenie. Cred că va atinge o foarte mică minoritate, și asta poate fi o aruncare de lest folositoare în acest moment."[2]

Antonescu avea o concepție oarecum diferită asupra „problemei evreilor": el aștepta o șansă pentru a-i deporta. Totuși, în această viziune despre evreii din România, generalul Antonescu a parcurs, se pare, două etape. Prima a constat în preluarea ideii mai vechi a gonirii din țară, iar a doua s-a conturat după declanșarea războiului: deportarea. Pentru prima etapă, într-un raport ce nu poate fi bănuit de contrafacere, există câteva mărturii asupra felului cum judeca situația: „În chestiunea evreiască stăruiește pentru

[1] C. Hamangiu, *op.cit.*, vol. XXVIII, partea a II-a, p. 1 285.
[2] Regele Carol al II-lea al României, *Însemnări zilnice,* vol. I, p. 135.

plecarea din țară a celor veniți *clandestin;* s-a dat un termen de două luni“[1]. El îi ordonă generalului Petrovicescu la 29 octombrie 1940 ca evreii intrați *fraudulos* în țară, care n-au plecat, să fie închiși în lagăre, dar ordinul nu s-a executat. La 10 ianuarie 1941 a revenit, cerând socoteală pentru neexecutarea ordinului. Antonescu făcea o distincție între evreii pământeni și cei imigrați: „băgați în lagăre pe toți jidanii ***intrați în țară clandestin,*** pentru că s-au apucat de comerț, de comunism, de tot felul de agitații. Să stea acolo în lagăre până când se vor hotărî să plece din țară“[2]. Fiind legați de licențe, de aprobări și de reglementări restrictive, prin „comerț“ trebuie să înțelegem aici activități demarate prin mită, corupție, contrabandă, bursă neagră. Raportul publicat de Antonescu în 1942, la o dată când Germania nazistă omora evrei pe capete, arată că generalul vedea o măsură mai extinsă, în ce privește natura sa naționalistă, dar în continuare focalizată pe situația juridică a subiecților: „Am anunțat că toți jidanii ***intrați clandestin*** în țară vor fi puși în lagăre. Trebuie să luăm această măsură și să-i silim pe jidani să muncească, pentru că numai așa îi vom face să plece. Și măsura aceasta trebuie luată nu numai pentru jidani, ci și pentru toți ceilalți – greci, armeni, țigani – intrați *clandestin* în țară“[3]. Se mai poate descifra apoi o altă soluție restrictivă găsită de Antonescu: supunerea la taxe suplimentare și compensatorii. Cei care nu puteau plăti, trebuiau să efectueze muncă în folosul statului. Prin

---

[1] *Pe marginea prăpastiei,* vol. I, p. 129.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem,* p. 130.

Decretul-lege relativ la statutul militar al evreilor din 5 decembrie 1940, evreii erau „excluși de la serviciul militar“ și erau „obligați a plăti taxele militare statornicite prin legi, cum și de a presta munci în interes obștesc“[1]. Paradoxul situației este că importanta și foarte influenta comunitate condusă de W. Filderman a insistat ca evreii să-și dovedească loialitatea prin apărarea țării cu arma în mână. Antonescu a preferat fondurile pentru înarmare și, mai târziu, banii pentru susținerea războiului contra U.R.S.S. Oricât ar părea de ciudat, *evreii din România, prin miliardarii lor, au contribuit cu fabuloasa sumă de 4 miliarde de lei la declanșarea și susținerea războiului împotriva U.R.S.S.* Apoi valoarea contribuției evreiești a crescut la peste 6 miliarde. Mulți au fost angajați financiar și economic în susținerea logistică a acțiunilor militare.[2] Ziarele evreiești, care continuau să apară, cereau zilnic contribuții pentru Armata României. Este poate unul dintre motivele care l-au făcut pe Antonescu să reacționeze oarecum ponderator, în contradicție cu regimul legionar: îi cere ministrului Brăileanu să „procedeze uman“ în problema școlilor evreiești, iar când legionarii le închid și taie legăturile telefonice, îi cere lui Corneliu Georgescu „să se trateze cu umanitate această problemă. Nu trebuie, prin măsurile ce luăm, să creăm butoaie cu pulbere în țară. Trebuie mers treptat, treptat la scopul unde vrem să ajungem și unde vom ajunge, dar cu altă metodă (...). Preconizând toate măsurile legale

---

[1] C. Hamangiu, *op.cit.*, vol. XXVIII, partea a II-lea, p. 2 153.
[2] Este unul dintre motivele pentru care mulți evrei au fost arestați și închiși sub regimul comunist prosovietic după 1947.

împotriva evreilor, nu poate totuși admite, nici omenește și nici ca bărbat de stat, avalanșa de samavolnicii comise împotriva lor“[1]. Poate că acest citat exprimă combinația halucinantă de calități și defecte care se concentrase în personalitatea conducătorului României din acele vremuri grele. Iar vremurile generau replici din teatrul absurdului:

> Gen. Stoenescu, min. finanțelor: *Evreul nu poate fi definit decât într-un singur fel, pentru că este vorba aici de o noțiune cu conținut invariabil.*
>
> Dl C. Stoicescu, min. justiției: *Eu am dat adeziune în cele din urmă la definiția care este în proiectul domnului subsecretar al colonizării, care cred că este cea mai largă definiție și am putea spune: sunt evrei, în sensul legii de față, toți cei care au un părinte sau un bunic evreu. Cu aceasta am terminat. I-am curățat pe toți.*
>
> Dl Mihai Antonescu: (...) *Să fixăm o definiție rigidă a evreului și apoi să venim cu restricțiuni în diferite sectoare de activitate. Evreii există deja în aceste sectoare și problema este să-i scoatem de acolo.*
>
> Gen. Gr. Georgescu, min. lucrărilor publice și comunicațiilor: *Să-i scoatem din lege sau din națiune?*
>
> Dl Mihai Antonescu: *Sunt scoși din națiune din punct de vedere etnic și spiritual.*[2]

În planul doi al unui conflict de interese artificial se confrunta și o viziune diferită asupra raportului între majoritate și minoritate în interiorul comunității evreiești, un alt

---

[1] *Pe marginea prăpastiei*, vol. I, p. 126.
[2] A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinet, dosar nr. 473/1941, f. 664.

fel de a împărți evreii. Liderii evreilor insistau pe disocierea majorității atașate statului român de minoritatea comunizată – înțelegând prin aceasta membrii P.C.R. din țară și evreii basarabeni –, în timp ce conducerea statului vedea o majoritate neloială sau ilegal instalată în România – din Vechiul Regat și din provinciile răsăritene la un loc – și o minoritate acceptată. Mihai Antonescu declara în ședința Consiliului Economic din 12 septembrie 1941: „M-aș dezonora dacă, în setea mea curată de a face totul pentru români și de a scutura toate urmele pătrunderii vâscului evreiesc, n-aș ține seama de legăturile unora dintre evrei – care s-au desprins de majoritatea evreiască – față de obștea neamului nostru“[1]. În momentul intrării României în război, concepția oficială împărțea evreii în două categorii distincte: *evreii pământeni*, din Vechiul Regat, și *evreii comuniști* din Basarabia și Bucovina. Această împărțire proiecta în spațiul public un tip de generalizare care se regăsea în mai toate actele oficiale, începând cu 1940, și la opinia publică traumatizată de pierderile teritoriale.

Emigrarea în Palestina

Înainte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, dintre vechile soluții de rezolvare a problemei evreiești, Germania a optat pentru evacuare. Evacuarea

[1] *Ibidem,* fond Penale, dosar nr. 40 010, vol. 77, f. 50–68 *(apud Problema evreiască,* vol. II, *Stenogramele Consiliului de Miniștri,* București, Editura Hasefer, 1996, p. 315).

evreilor din Europa a fost acțiunea Mosadului („Institut"), care opera printr-o serie de alte organizații cum era Organizația secretă Aliyah Bet, pregătită de *Haganah* (Armata clandestină evreiască), și Histadrut, Federația Generală Evreiască a Muncii, după ce guvernul britanic a emis documentul „Carta Albă" *(White Paper)* la 17 mai 1939. Acest act limita emigrarea evreiască în Palestina la 75 000 de persoane pentru viitorii 5 ani (adică 1939–1944), din dorința de a păstra raportul de 2 la 1 în favoarea unei majorități arabe, astfel încât această majoritate „să nu fie răsturnată în favoarea unei națiuni evreiești suverane"[1]. „Marea Britanie s-a opus ferm și constant timp de 9 ani – până la independența Israelului – oricărei imigrări evreiești în Palestina peste cota anuală insignifiantă stabilită de guvernul prim-ministrului Neville Chamberlain și menținută de succesorul lui, Winston Churchill. Invocând nevoia politică presupus preventivă de a evita antagonizarea arabilor din Palestina și din întreg Orientul Mijlociu, britanicii au dislocat nave ale Marinei și Forțele Aeriene Regale din misiuni de luptă de pe teatrul mediteranéean pentru a captura, adesea prin implicarea unui măcel, navele comerciale lipsite de apărare care transportau evrei refugiați din Europa."[2] Această „politică inumană și inflexibilă" a Marii Britanii a fost ocultată mult timp după război și astăzi este doar amintită pasager, fără o judecată de fond a consecințelor grave pe care le-a creat. Asupra

[1] Tad Szulc, *The Secret Alliance. The Extraordinary Story of the Rescue of the Jews since World War II*, Londra, Ed. MacMillan, 1992, p. 6.
[2] *Ibidem*, p. 8.

aceluiași aspect, președintele Statelor Unite, Franklin D. Roosevelt, a urmat recomandarea Departamentului de Stat de a nu încerca să influențeze sau să schimbe politica britanică. Este interesant că această atitudine a Americii era stabilită de Breckinridge Long, asistent secretar de stat pentru Afaceri Europene și șef al Diviziei pentru Probleme Speciale de Război (SWPD), care avea puteri depline în domeniul vizelor. El este unul dintre cei care au blocat constant și tragic efortul de salvare a evreilor din Holocaust. Principalul său secondant în această nemiloasă și criminală măsură a fost Loy Henderson, șeful Secției pentru Europa de Est a Departamentului condus de Long. Loy Henderson a explicat după război că „se temea că agenții Coloanei a V-a naziști și comuniști se vor strecura în Statele Unite sub acoperirea de refugiați evrei“[1], ceea ce reprezintă fie un argument ridicol, fie o motivație politică asemănătoare acuzelor de colaboraționism evreiesc formulate de dictatorii est-europeni, între care și Antonescu.

După emiterea Legilor de la Nürnberg (1935) de către Hitler și consumarea asasinatelor „Nopții de Cristal“ (9–10 noiembrie 1938), începând cu anul 1937 *Haganah* a declanșat o operațiune secretă de constituire a unor rețele clandestine pentru refugierea organizată a grupurilor de evrei supuși violențelor în mai multe țări europene. Încă din acea perioadă, organizația secretă care conducea această vastă și periculoasă operație se numea Mosad, iar misiunea ei era să găsească una sau mai multe căi de

---

[1] *Ibidem*, p. 9.

evacuare a evreilor din Europa spre Palestina. Cele două trasee au fost: prin Iugoslavia și Marea Adriatică și prin România și Marea Neagră. Ulterior, pe măsură ce cuceririle germane au avansat spre Est și, mai ales, în condițiile războiului de masacrare din Iugoslavia, traseul românesc a devenit singura cale ipotetică de salvare a emigranților evrei spre libertate, centrul de îmbarcare fiind portul Constanța. Yesheyahu (Shaike) Dan, parașutat în România în timpul războiului, a devenit principalul operator al imigrării ilegale în Palestina din Balcani. Tad Szulc – jurnalist evreu la *The New York Times* și decorat cu Legiunea de Onoare în grad de Cavaler – face însă dezvăluiri senzaționale în privința atitudinii graduale a Germaniei naziste față de problema evreiască. El demonstrează cu probe că, după constituirea Germaniei Mari, odată cu ocuparea Austriei, liderii naziști au adoptat soluția emigrării masive a evreilor din Germania. Informația este confirmată și de o altă autoritate în domeniul istoriei evreilor din al Doilea Război Mondial, profesorul Daniel Jonah Goldhagen de la Universitatea Harvard, care arată că legile de segregare socială emise de regimul hitlerist în primii săi ani de guvernare făcuseră existența evreilor în Germania imposibilă și îi obliga pe aceștia să părăsească în masă țara. Dintre cei 525 000 de evrei care trăiau în Germania în 1933, „aproape 130 000 au emigrat în următorii 5 ani“[1], iar în perioada 1938–1939 au mai plecat aproximativ 118 000 spre țări care le-au admis prezența. România a

---

[1] Daniel Jonah Goldhagen, *Hitler's Willing Executioners. Ordinary Germans and the Holocaust,* New York, Ed. Alfred A. Knopf, 1996, p. 139.

fost principala destinaţie a acestora, fie prin Ungaria, fie prin Slovacia. După declanşarea războiului, au mai reuşit să fugă din Germania peste 30 000 de evrei[1]. În legătură cu acest aspect, într-o lucrare de sinteză asupra istoriei franc-masoneriei române Horia Nestorescu-Bălceşti dezvăluie că, încă din 1929, organizaţiile evreieşti din România şi din lume planificau o „scurgere" a populaţiei evreieşti din Germania prin România şi că estimau că aducerea prinţului Carol (Caraiman) pe tronul României va reprezenta o garanţie pentru acest proiect[2]. Evident, astfel de informaţii au alimentat propaganda antisemită şi antimasonică.

Revenind la cercetarea efectuată de Tad Szulc, acesta afirmă că personajul care se pronunţa cel mai favorabil pentru soluţia emigrării în anul 1939 era Obersturmbannführer SS Adolf Eichmann, conducătorul Departamentului pentru Probleme Evreieşti de la Viena. Este una şi aceeaşi persoană cu celebrul criminal de război judecat şi executat la Ierusalim în 1962. Eichmann stabileşte o relaţie de colaborare cu Ehud Avriel, membru al *Hehalutz (Pioneer) Zionist* – o ramificaţie a organizaţiilor secrete evreieşti care se ocupa cu pregătirea colonizării Palestinei –, şi primele contacte au loc la Viena[3]. „Avriel, care lucrase cu Agami (agentul Mosad însărcinat cu misiunea de a salva evreii din Austria – *n.n.)* şi cu alţi emisari în

---

1 *Ibidem.*

2 Horia Nestorescu-Bălceşti, *Ordinul Masonic Român,* Bucureşti, Editura Şansa SRL, 1993, p. 174. Vezi şi Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România,* vol. II, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura RAO, 2001, pp. 276–278.

3 Tad Szulc, *op.cit.,* p. 28.

Europa pentru organizarea primei deplasări de imigrare ilegală spre Palestina (nava *Attrato I* părăsește Bari, din Italia, la 9 martie 1939 cu 385 de tineri evrei polonezi), s-a trezit foarte curând negociind direct cu Eichmann."[1] În august 1939, emisarii Mosadului din întreaga Europă se întâlnesc în secret la Geneva pentru a-și coordona activitățile, și operațiile de evacuare și transport spre porturile de îmbarcare continuă inclusiv după ce războiul izbucnește la 1–3 septembrie același an. În memoriile sale, Ehud Avriel amintește că Adolf Eichmann s-a răstit la el la un moment dat: „Avansăm prea încet! – a strigat el la mine. Nu lucrăm destul de repede. De ce aducem atât de puțini oameni în jos pe Dunăre spre Marea Neagră și prin Iugoslavia spre Adriatica și de acolo în Palestina? Și de ce nu împingem mai mulți oameni în Anglia și în America? Nu ne dăm seama că el (Eichmann) s-a săturat până peste cap de noi (evreii)? Este timpul să facem locul *Judenrein* (Germania golită de evrei – *n.n.),* și asta repede!"[2]. Cauza era blocajul impus de Marea Britanie. Consecința a fost Holocaustul declanșat prin „soluția finală" adoptată de Hitler și de Germania nazistă la începutul anului 1942.

Ce se întâmpla în stația de tranzit (Constanța) și la capătul drumului aflăm din documentele românești. „O Dare de seamă privind emigrația prin portul Constanța în perioada 1935–1941 (care cuprinde și emigranți turci, polonezi și bulgari), este inaugurată de vasul *Petroil,* sub

---

[1] *Ibidem,* p. 29.
[2] *Ibidem,* p. 30.

pavilion grec, având 581 de pasageri, care părăsește portul la data de 8 octombrie 1938. Este urmat apoi de alte două vase de pasageri, tot sub pavilion grec: *Delpa,* care va pleca la 24 decembrie 1938 cu 94 de pasageri, și *Katina,* la 20 ianuarie 1939, cu 681 emigranți."[1] Despre soarta încercărilor făcute de români de a ajuta emigrarea evreilor din calea masacrului, cazul vasului *Sandu* este semnificativ. Nava pleacă la 5 martie 1939 din portul Constanța cu 269 de emigranți evrei și ajunge pe coastele Palestinei la 12 martie. Autoritățile portuare din Haifa refuză să se prezinte la navă timp de 9 zile, apoi acostează nava dar nu permit debarcarea. După încă trei zile, autoritățile britanice refuză primirea evreilor și trimit vasul *Sandu* înapoi în România, acesta ajungând la Constanța în 31 martie[2]. Evreii sunt preluați de autoritățile române și se adaugă astfel acelei categorii de „evrei staționați ilegal în România", pe care o invoca mereu Ion Antonescu. Cu toate acestea, pentru a evita situații similare, guvernul României hotărăște să permită în continuare plecarea navelor cu evrei din portul Constanța, folosind însă pavilioane străine. „Astfel, în vara anului 1939, nu mai puțin de patru vase de pasageri având arborat pavilion panamez vor părăsi portul Constanța cu emigranți evrei. Acestea au fost: *Parita* – la 7 iunie 1939, cu 120 emigranți, *Rummy* – la 24 iunie 1939, cu 473 emigranți, *Colorado* – la 13 iulie 1939, cu

---

[1] Arhivele Naționale Constanța, fond Căpitănia Port, dosar 132/1941, f. 115, 121, *apud* Ioan Damaschin, *S.O.S. pe drumul speranței. Salvarea evreilor pe Dunăre și pe Marea Neagră, 1938–1944,* București, Editura Ștefan, 2009, p. 55.

[2] Vezi Ioan Damaschin, *op.cit.,* pp. 57–58.

375 emigranți, *Tiger Hill* – la 3 august 1939, cu 712 emigranți. Tot în această perioadă va pleca spre Palestina din portul Sulina vasul *Noemi Julia,* cu escală în portul bulgar Varna, ambarcând la bord, în total, în cele două porturi, 1 136 emigranți."[1] În total, conform unei statistici întocmite de dr. Ariel Steinberg, până în septembrie 1939 au părăsit porturile românești 12 801 emigranți evrei.

Pe toată perioada războiului, conducerea României – inclusiv cea legionară – a încercat să rezolve problema evreiască prin emigrarea în Palestina, pornind de la conceptul enunțat deja. Demersurile au avut cu preponderență un caracter extern, pe alocuri complicat și mercantil, deoarece ele implicau o relație a regimului progerman – de la un moment dat, membru în Axă – cu Marea Britanie și cu Statele Unite. Antonescu a cerut liderilor comunității evreiești să mențină această legătură, având în vedere că n-o putea face oficial și că relațiile personalităților evreiești erau oricum mai eficiente. La 30 septembrie 1940, dr. Filderman a înaintat un memoriu în care esențială era propunerea de a facilita emigrarea unui număr cât mai mare de evrei în Palestina, propunere la care Antonescu s-a aliat imediat. Filderman a făcut intervenții la Legația britanică și a trimis o notă lui Antonescu în care preciza: „Răspunsul a fost dat la Radio Londra, că toți evreii veniți ilegal în Palestina vor fi trimiși în colonii, unde vor aștepta sfârșitul războiului. Acest răspuns legalizează emigrările așa-zise

[1] *Ibidem,* p. 59.

clandestine, ceea ce va permite mărirea lor"[1]. Afirmațiile dr. Filderman nu s-au dovedit acoperite de realitate; ele aveau mai degrabă alura unei forțări a mâinii britanicilor, a unei interpretări foarte largi, deoarece comunicatul de la Radio Londra anunța ce se va face cu evreii care au reușit să ajungă deja în Palestina și în nici un caz că ar favoriza emigrările. El viza o liniștire a arabilor.

Să notăm însă că Anglia, importantă militantă pentru drepturile evreilor, folosea soluția deportării evreilor sosiți ilegal în Palestina, atitudine pe care aceeași Anglie n-a recunoscut-o regimului Antonescu pentru evreii aflați ilegal în România.

O săptămână mai târziu, ministrul economiei naționale, Mircea Cancicov, era informat de către Ministerul Afacerilor Străine că Anglia se opune insistent emigrației: „În urma unor stăruitoare intervențiuni ale Legației britanice, care semnala extinderea ce căpătase practica emigrărilor evreiești clandestine în Palestina, guvernul român și-a luat angajamentul de a urmări chestiunea și de a împiedica, în ce îl privește, aceste emigrări"[2]. În pofida acestei situații, guvernul român era în continuare dispus să favorizeze emigrările „prin acceptare tacită"[3].

Ideea emigrării se sprijinea pe următoarele considerente:

---

[1] *Emigrarea populației evreiești din România în anii 1940–1944. Culegere de documente din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României*, București, Editura Silex, 1993, p. 65.

[2] *Ibidem*, p. 67.

[3] *Ibidem*.

a. Rezolvarea problemei evreiești din România prin îndepărtarea elementului considerat alogen și neintegrabil; o rezoluție a lui Antonescu pe Nota informativă nr. 5 444/ 2.01.1941 atestă clar asta: „Trebuie să înlesnim plecarea evreilor pentru a descongestiona Țara de această problemă“[1].

b. Preluarea proprietăților evreiești prin acte economice, iar nu prin decizii politice („românizarea“) despre care Antonescu știa foarte bine că sunt greu de aplicat.

c. Onorarea promisiunilor făcute liderilor evrei în schimbul unui demers favorabil României, prin excluderea exterminării și facilitarea salvării oamenilor, undeva, în afara țării.

d. Scoaterea evreilor din raza de acțiune a politicii germane, cu dublu scop: salvarea propriu-zisă de la deportare sau execuție și reducerea presiunilor germane asupra lui Antonescu în aceeași problemă.

Ar fi de semnalat că nu s-a pus problema confundării evreilor pământeni cu evreii din Basarabia sau Transnistria, aceștia fiind considerați populație străină și inamică; demersurile emigrării i-au vizat numai pe evreii din țară, deși a existat și o inițiativă prin care se urmărea emigrarea a 75 000 – 80 000 de evrei din Transnistria în toamna anului 1942.[2] Acest proiect a eșuat. Dificultatea principală consta în faptul că vasele românești puse la dispoziție

---

[1] *Ibidem*, p. 70.
[2] *Ibidem*, p. 115.

pentru transport puteau fi scufundate – și acest lucru chiar s-a întâmplat –, nu erau asigurate de organismele maritime internaționale pentru simplul motiv că nu se dorea această emigrare. Anglia s-a opus încă o dată categoric. La propunerea făcută de dr. Filderman pentru o emigrare în Statele Unite pe bază de reciprocitate, Brutus Coste, însărcinatul cu afaceri ad interim la Washington preciza: „Evreii din răsăritul Europei n-au fost niciodată considerați aici ca elemente a căror emigrare trebuie încurajată. S-a făcut și se face o deosebire marcată între evreii din Occidentul Europei și cei din Polonia, Rusia și România (...). Când e vorba de fapte, simpatia americană pentru evrei operează numai până la un punct: intervenții indignate în favoarea evreilor din Europa – da; admiterea în masă a mult deplânselor victime ale persecuțiilor antisemite – nu"[1]. Dezvăluiri recente arată că inclusiv în America exista o diferențiere între evreii „vechi" și evreii „noi", asupra acestora din urmă manifestându-se suficiente atitudini antisemite care să determine o limitare a emigrărilor.

În ciuda tuturor piedicilor întâmpinate, Antonescu a continuat să insiste pe ideea sa, iar într-o adresă trimisă Ministerului Afacerilor Străine a reconfirmat principiile emigrării.[2] Între timp, mediatizarea zgomotoasă a exceselor legionare antisemite, a fotografiilor de la Abator, a celor de la Iași, propaganda ungară – „ungurii pândesc,

---

[1] *Ibidem*, p. 90.
[2] *Ibidem*, p. 93.

fotografiază și fac propagandă în străinătate împotriva noastră pe această temă, a așa zisei barbarii împotriva evreilor“[1]– și amplificarea informațiilor despre persecuțiile și crimele din Basarabia și Transnistria – mediatizare care a amestecat realitățile din Vechiul Regat cu cele din provinciile estice – au făcut ca soluția emigrării să se dovedească inaplicabilă. Există și astăzi voci care afirmă că toată campania de presă declanșată împotriva României viza tocmai împiedicarea emigrărilor în Palestina, dar dovezile care s-ar putea găsi în arhivele britanice nu s-au produs (sau poate n-au fost căutate). Pe de altă parte, România era o dictatură cu regim antisemit, asasinatele nu puteau fi contestate, iar încercarea de a rezolva problema evreiască scăpase complet de sub control. Emigrările au continuat în număr mic, improvizat, cu acordul guvernului român și cu enorme riscuri pentru emigranți. Mai precizăm, în folosul analizei de față, că transportul emigranților evrei spre Palestina a cunoscut situații dramatice, inumane, atât prin degradarea stării de igienă și sănătate a evreilor „plimbați“ între porturi cu navele, cât și prin moartea violentă în timpul transportului sau prin scufundarea criminală a vaselor. În mod inexplicabil, deși aceste situații au fost asemănătoare celor din „trenurile morții“ de după pogromul de la Iași, asupra tratamentului pe care l-au suferit evreii pe mare nu se formulează acuzația de „intenție criminală“ – adică ideea că românii i-au îmbarcat

---

[1] *Ibidem*, p. 100

pe evrei pe vase ca să-i scufunde (sic!) –, așa cum este formulată ea propagandistic în cazul Iași.

Contribuția financiară evreiască la războiul împotriva U.R.S.S.

Asupra diferențierilor pe care le făcea regimul Antonescu în privința evreilor mai este de semnalat un fapt semnificativ. Consider potrivit să încerc aici lămurirea problemei fondurilor asigurate de evreii români pentru războiul împotriva U.R.S.S. Imediat după război, în contextul ocupației sovietice, această realitate a fost negată vehement, apoi serios diminuată și deviată pe panta forțării de către „regimul fascist român" la fabuloasa contribuție. Ulterior – chiar și astăzi – subiectul a fost puternic denaturat datorită situației paradoxale că evreii au finanțat un război dus, la urma urmei, împotriva Aliaților, iar în al doilea rând pentru că, cel puțin teoretic, au finanțat agresiunea împotriva coreligionarilor lor din Basarabia și Bucovina, apoi din Transnistria. Judecând unitar evreimea, adunând într-o singură denumire – invariabil eronată – „evreii din România", inclusiv pe cei din provinciile răsăritene, acuzând totodată Armata și regimul de crime, care în realitate i-au afectat doar pe cei de acolo, este foarte greu să explici acum că, de fapt, chiar tu făcuseși o disociere și că, de nevoie, pentru a salva 400 000 de evrei români, ai finanțat războiul contra celeilalte tabere. De aici provine și situația jenantă că, jefuiți indiscutabil și obligați să dea sume și bunuri în valoarea colosală de șase

miliarde, unii lideri neagă acest lucru, diminuând sumele: „Cu toate amenințările, guvernul român nu a reușit să stoarcă de la evrei mai mult de 734 de milioane de lei – în loc de 4 miliarde“[1]. Dar realitatea nu poate fi ascunsă, pentru că cei care au cerut banii, autoritățile române, recunosc că au primit 6 miliarde. Nu exista nici un interes ca Armata, Ministerul Finanțelor, Centrul Național de Românizare să mintă că au primit o astfel de sumă, urmând să justifice lipsa a 5 266 000 000 lei! De altfel, Radu Lecca nu lasă nici un dubiu: „Tot în 1941, după începerea războiului, dr. Wilhelm Filderman s-a prezentat în audiență la Mareșalul Antonescu – el fiind președintele Uniunii Comunităților Evreiești – și a protestat pentru faptul că evreii nu au dreptul să-și facă datoria pe front ca toți ceilalți cetățeni ai țării. Antonescu a răspuns că experiența din războiul trecut ne învață că evreii nu sunt buni luptători pe front. Dacă însă ei iubesc țara și vor s-o ajute, să subscrie două miliarde de lei la împrumutul de război român. Filderman în numele populației evreiești a acceptat această propunere fără ca să ceară de la Antonescu cel mai mic contraserviciu. (...) Filderman a strâns aceste două miliarde de lei cu ajutorul unor comisii de impunere formate din bogătași (...). Tot în anul 1941, după declararea războiului, Ministerul de Război și Marele Stat Major au impus populației evreiești o contribuție de efecte de îmbrăcăminte în valoare de două miliarde lei. Cu strângerea aceastor efecte a fost însărcinat tot Filderman (...). Aceste *patru miliarde* lei în bani și efecte

---

[1] Alexandru Șafran, *op.cit.*, p. 96.

vărsate de evrei în cursul anului 1941, prin W. Filderman, statului român aveau o forță de cumpărare egală cu cel puțin 15 miliarde lei din anul 1943. Or, în anii 1942-1943-1944, când exista Centrala Evreilor, înființată de mine, toate contribuțiile evreilor către statul român nu au depășit în total suma de două miliarde lei, iar în schimbul acestei sume s-au obținut pentru evrei concesiuni de o importanță vitală“[1]. Șef Rabinul Alexandru Șafran a fost chemat la ministrul de finanțe, generalul Stoenescu (nici un grad de rudenie cu autorul), care i-a impus strângerea banilor: „Dacă am fi spus nu, amenințările care ne apăsau ar fi fost mai grave și mai numeroase. Dar dacă susțineam împrumutul, ne-a precizat generalul, atunci mareșalul Antonescu «va oferi protecția sa» comunității noastre, «va garanta siguranța sa» și promitea abolirea «anumitor măsuri» luate împotriva noastră“[2]. În 1944, în ședințele Consiliului de Miniștri se vorbea de alte 2 miliarde: „Contăm pe suma de aproape două miliarde lei, bani strânși de la evrei, dintre care un miliard este suma strânsă pentru ajutorarea evreilor“[3].

În raportul înaintat de Federația Uniunilor de Comunități Evreiești din țară către Marele Cartier General la 5 decembrie 1941, dr. Filderman și secretarul general D. Rosenkranz informau că „am atins până la 30 noiembrie 1 731 346 004 lei, așa că am mai avea de obținut încă 769 653 025 lei ca să ajungem la cifra de 2 500 099 029

---

[1] Radu Lecca, *op.cit.*, pp. 168-169.
[2] Alexandru Șafran, *op. cit.*, p. 71.
[3] *Problema evreiască*, vol. II, p. 547.

lei"[1]. Caracterul patriotic al demersurilor federației nu trebuie minimalizat în nici un fel, ca și mesajul constant și categoric adresat evreilor din România prin circularele din septembrie 1941:

> *Datoria noastră este să dăm Țării tot ce putem, chiar mai mult decât putem, fără târguială, pentru binele Ei, pentru binele nostru, pentru binele tuturor.*
>
> *Împrumutul trebuie deci să aibă caracterul celei mai înalte manifestațiuni patriotice.*
>
> [...]
>
> *Pătrundeți-vă de gravele răspunderi pe care ceasul de față vi-l impune și faceți ca toți coreligionarii să înțeleagă îndatoririle superioare ale obștei în general și ale fiecărui dintre noi în parte.*
>
> *Eforturile noastre nu trebue să cunoască răgaz, atunci când Patria cere obolul!*[2]

Probabil că suma totală depășește 10 miliarde, având în vedere procesul continuu de rechiziționare. Este perfect credibil ca această contribuție și cuvântul dat de mareșal să constituie alte cauze ale salvării evreilor din România. La distanță de 52 de ani, încă o personalitate a comunității evreiești confirmă prezumția mea: „Antonescu și Filderman au fost colegi de liceu și erau prieteni. Antonescu s-a angajat să protejeze populația evreiască în România și și-a respectat angajamentul; această populație nu a fost decimată și

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, Secția 1, dosar nr. 2 372, f. 343–344.

[2] *Ibidem*, f. 786–787.

supusă holocaustului“[1]. Așa cum am mai arătat, după război, atunci când au venit comuniștii evrei la putere, această contribuție a reprezentat principalul cap de acuzare împotriva conducerii evreiești care salvase comunitatea de la dispariție. Ostracizați și amenințați, ei au fost obligați să fugă din țară clandestin (Filderman) sau au fost pur și simplu expulzați (Eminența Sa Șef Rabinul Șafran). Mai adaug că în ziua intrării primelor trupe sovietice în București s-au declanșat arestările de foști colaboratori ai regimului Antonescu, considerați criminali de război. Alexandru Șafran a fost unul dintre cei la care, pe baza listelor furnizate de N.K.V.D., s-au prezentat echipele de militari sovietici sub pretenția că „au venit să aresteze un criminal de război“[2]. Intervenția energică a unei evreice rusoaice l-a salvat pe conducătorul de drept și autentic al comunității din România, fără însă ca Șef Rabinul să fie vreodată agreat de comuniști, în frunte cu Ana Pauker, care îl considera un trădător. Să fi greșit N.K.V.D.-ul adresa? Nici vorbă. Rezultatul operei cuplului inteligent și tenace Filderman–Șafran rămâne pentru istorie absolut remarcabil.

Tragedia evreilor din Europa a cunoscut mai multe fețe ale monstruozității. Au fost lagărele de exterminare, masacrele, deportările, dar și jaful. O privire aruncată asupra destinului comunității evreiești din întregul continent, de la Haga în Olanda, la Parisul ocupat, apoi la Varșovia, Budapesta și București, compune imaginea unei dorințe generalizate de a-i deposeda de bunuri, de obiecte de

---

[1] Zigu Ornea, Radio B.B.C., Secția română, 21.XII.1993.
[2] Alexandru Șafran, *op.cit.*, pp. 141 și urm.

valoare, de bani. Parcă toate popoarele europene, cu foarte mici excepții, sub ocupație germană sau în alianță cu Germania, au căutat să ia în posesie tot ce acumulaseră evreii cu spiritul lor comercial ieșit din comun, cu inteligența lor financiară, cu talentul lor organizatoric capitalist. România antonesciană s-a numărat printre aceste state, practicând un șantaj oneros, condiționându-le supraviețuirea, făcând-o totodată inconștient, deoarece, prin jaful mascat, se subminau structuri comerciale și financiare ale statului. Când prezentăm eforturile făcute de guvernările carlistă și antonesciană pentru emigrarea evreilor, așa cum am arătat mai sus, nu trebuie să uităm că totul se făcea pe bani, că evreii plăteau sume considerabile pentru a fi ajutați. Nu era numai cazul României; toți îi jefuiau. E adevărat însă că, pe fondul relativei libertăți, a situației speciale a evreilor din România, unii evrei bogați au reușit să exporte capital în sume importante. El a ajuns în băncile elvețiene.

În numărul din 24 iunie 1996, revista *Der Spiegel* publica un articol cu titlul incitant: „Moștenirea Holocaustului". El se referă la soarta sumelor depuse de evrei în băncile elve-țiene în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, subiect care a fost adus în atenția opiniei publice de senatorul american Alfonse D'Amato, președintele Comisiei Băncilor, în luna aprilie 1996. „După părerea senatorului, băncile elvețiene au folosit secretul bancar, introdus odinioară special pentru victimele dictaturilor ca armă tocmai împotriva victimelor și urmașilor lor, și le-au blocat astfel accesul la conturile acestora. El a prezentat și o martoră pentru teza sa: evreica Greta Beer, de 74 ani, originară din România, care

a povestit plângând cum a peregrinat cu mama ei după război de la o bancă la alta prin Elveția, pentru a-și recupera banii pe care tatăl decedat, un bogat industriaș textilist, îi depusese acolo în conturi. Dar n-au găsit nimic (...). Se încearcă pentru prima dată să se explice pe larg câtă avere de la victimele holocaustului zace realmente în conturile elvețiene. Băncile au negat mereu că ar fi vorba de sume atât de mari. Acum există noi mărturii. D'Amato a prezentat un document până acum secret din Arhiva Națională de Washington care cuprinde, cu data de 9 aprilie 1945, mai multe zeci de nume de cetățeni din țările balcanice, care și-au depus banii la Société Générale de Surveillance din Geneva. Era numai una din miile de hârtii descoperite de Biroul lui D'Amato și de Congresul Mondial Evreiesc cu ajutorul unor arhiviști profesioniști și al unor voluntari. Lista din Geneva arată că la depuneri nu e vorba de mărunțișuri, cum declaraseră mereu băncile. Era vorba de un Isac Fuldstein din București, care depusese 736 792,60 franci, sau de firma Agai et Landau din Budapesta cu 900 000 de franci (...). Document după document difuzat la țintă, acestea demască evident cât de fantastic au lucrat neutrii elvețieni cu naziștii și cât de perfid au ascuns aceasta Aliaților. «Elveția a servit ca un port mai sigur pentru refugiații și capitalul puterilor Axei», constată un document secret al Departamentului de Stat al S.U.A. din 1946. «În cel puțin 37 de cazuri, Credit Suisse a înregistrat date false cu privire la adevărații proprietari ai depozitelor», consemna un alt raport. Încă din 1944, Uniunea Băncilor din Elveția este învinovățită într-un raport consular confidențial de a fi făcut

comerț ilegal cu acțiunile Royal Dutch Shell jefuite de naziști (...). Mai târziu, elvețienii au făcut negoț chiar cu bijuterii și cu aur dentar din lagărele de concentrare. Parțial, au bătut monezi din prada nazistă, ștergând astfel complet proveniența bunurilor jefuite.“[1]

Fără comentarii!

Mentalități

La jumătatea secolului al XIX-lea, românii nu mai știau că a existat Mircea cel Bătrân, în schimb, figura lui Mihai Viteazul era foarte vie: se păstrase legendar în eposul popular. Opera de emancipare politică a românilor și constituirea statului modern român au impus instituții culturale, un învățământ organizat și o Biserică națională redeșteptată. Soluția liberală a istoriografiei noastre a combinat popularizarea istoriei cu studiul științific al documentelor și mărturiilor în țară și în toate capitalele europene cu care românii fuseseră în permanență conectați. Memoria scrisă a românilor suferise câteva catastrofe. Două exemple: în 1686, așa cum aflăm de la Dimitrie Cantemir, Sobieski a dat ordin să fie arse arhivele publice ale Moldovei pentru a se distruge orice urmă a legăturilor cu Imperiul otoman.[2] Tot atunci, 396 de documente ale întemeierii Moldovei au fost

---

[1] *Der Spiegel,* nr. 26 din 24.VI.1996, pp. 82–85.

[2] Demetriu Cantemiru, *Istoria Imperiului Otoman. Crescerea și scăderea lui,* vol. I, București, 1876, p. 275.

luate și au ajuns în arhivele Rusiei;[1] în timpul domniei lui Caragea (1812–1818) și la începutul domniei lui Alexandru Suțu (1818–1821) înalți clerici greci și arhivari levantini au distrus sistematic arhivele Țării Românești „pentru ca să nu afle secretele Mitropoliei, fiindcă la această mitropolie sunt date în păstrare toate hrisoavele cele vechi ale voevozilor români, care privesc la dezrădăcinarea noastră, a grecilor, și legăturile care are Țara Românească cu Othomaniceasca Poartă și hatișerifurile împărătești care întăresc privileghiurile țării și ale românilor (din care, iată, în taină îți spui că și fratele meu mitropolitul Dosithei au tăinuit câteva, ca să nu să afle după vremi la Mitropolie) și alte multe tainice scrisori care nu ne este de folos de se vor vedea. Pentru aceasta voiesc să am iconom grec, ca numai nouă, simpatrioților, să ne fie știute unile ca acestea“[2].

Adăugând la această situație distrugerea sistematică a dovezilor continuității în Transilvania de către administrația ungară, putem înțelege că intelectualitatea românească se găsea atunci în fața unui adevărat genocid cultural.

Programul redeșteptării culturale inițiat de politica liberală a implicat un fenomen de popularizare în masă a istoriei naționale în forme accesibile, de cele mai multe ori legendare. Astfel a fost inventată localitatea *Rovine* pentru a identifica bătălia cea mai importantă a lui Mircea cel Bătrân, a fost inventată localitatea *Posada* pentru a marca

---

[1] M. Kogălniceanu în *Arhiva Românească,* ed. I, vol. I, 1840, pp. 213–217.

[2] Mihai Maxim, *Capitulațiile în istoria relațiilor române-otomane în Evul Mediu,* București, Editura Militară, 1984 (tiraj confidențial), pp. 116–117.

independența Țării Românești obținută de Basarab I în 1330; copiii învățau în școli, la biserică sau din primele manuale despre Preda Buzescu și hanul tătar, despre Vlad Țepeș-Dracula și căpitanul său, Ion, despre Ștefan cel Mare și Vrânceoaia etc. Episoadele legendare, eroice, fac parte din mitologia oricărui popor și sunt folosite intens atunci când politica națională devine posibilă și absolut necesară. La noi, politica națională și aspectele sale naționaliste au continuat până astăzi pentru că au avut în permanență mediul să se manifeste. De la sfârșitul secolului al XIX-lea și până în prezent sfidările construcției geopolitice europene nu au lăsat timp poporului român să-și privească întrega istorie cu detașare. Câte o voce izolată – Drăghicescu, Cioran, Paleologu – s-a pierdut în strigătul majoritar al propagandiștilor naționali și naționaliști. Nici unii, nici alții nu aveau și nu au de ales. Întârzierea economică, socială și politică, precum și neîncetatele presiuni externe nu au oferit alte soluții. Dar atunci, în secolul al XIX-lea, Vasile Alecsandri, Grigore Alexandrescu, Asachi, Odobescu, Mihai Eminescu reînviau o istorie reală în forme ușor asimilabile pentru un popor ieșit din cinci secole de dominație străină. Pentru că, într-adevăr, n-a existat localitatea Rovine, dar bătălia s-a dat, a fost reală, a însemnat ceva pentru istoria poporului român (a fost localizată precis la confluența Argeșului cu Vâlsanul, lângă Merișani)[1], iar bătălia așa-numită *de la Posada* s-a dat și ea, este consemnată în *Cronica*

---

[1] M. Șerbănescu, N. Stoicescu, *Mircea cel Mare,* București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987, p. 304.

pictată de la Viena, în alte documente etc. (A fost localizată într-un defileu între Valea superioară a Argeșului și drumul spre Sibiu și au fost două bătălii, nu una: vineri 9 noiembrie și luni 12 noiembrie 1330).[1]

Dar istoricii lucizi, oameni de știință autentici, au existat și în acest lung secol de redeșteptare națională. Opera lor, de multe ori contrară curentului legendar, nu s-a bucurat de circulația uriașă a ideilor naționale liberale și a fost acoperită de zgomotul naționalist. Una din aceste minți luminate a fost Vasile Pârvan. Deschizând opera sa fundamentală, *Getica,* inițiind un atac la adresa lui Nicolae Densușianu și a cărții sale legendare *Dacia preistorică,* Vasile Pârvan îndepărta elementul istoriofantast despre daci și aducea subiectul în coordonate științifice[2]. Mai târziu, chiar el avea să facă un portret al poporului român, pe care eu l-am găsit, cu aceeași pasiune însămânțată de generații în familia mea, la vârsta anilor de liceu, în marea bibliotecă a lui Alexandru Odobescu din Dealul Radu Vodă: „La popoarele prea chinuite de adversitățile istorice – cazul poporului nostru, martirizat de toate liftele pământului – se formează un fel de carapace spirituală, în care sufletul se refugiază spre a se păstra intact. Observatorul superficial vede numai carapacea pietroasă și inertă, în specie,

---

[1] Sergiu Iosipescu, „Românii de la Carpații Meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241–1243) până la consolidarea domniei a toată Țara Românească. Războiul victorios purtat la 1330 împotriva cotropirii ungare“, în *Constituirea statelor feudale românești,* București, Editura Academiei, 1980, p. 91 (vezi și Nicolae Stoicescu, Florian Tucă, *1330. Posada,* București, Editura Militară, 1980).

[2] Vasile Pârvan, *Getica,* București, Editura Meridiane, 1982, p. 7.

fatalismul, insensibilitatea la nevoile unei vieți omenești, tradiționalismul, neîncrederea față de orice om sau lucru nou, asprimea și necioplirea în diferite manifestări individuale-sociale. Dar observatorul răbdător, care stă și așteaptă să iasă din scoica colțuroasă adevăratul organism adăpostit înlăuntru, are bucuria de a vedea o ființă foarte fin și complicat, foarte delicat construită, cu nenumărate organe de apercepție variată și puternică a lumii, total nebănuite, numai după aspectul crustei de piatră. Fatalismului cosmic îi corespunde splendida etică optimistă, păgâno-creștină, care dă celui nedreptățit siguranța că răutatea nu va rămâne nepedepsită și că deci el poate aștepta cu resignare filosofică această pedeapsă imanentă nedreptății. Insensibilității la greutățile și trivialitățile vieții materiale îi corespunde entuziasta dorință de a se face frumos măcar în zilele mari, care crește înclinările sale pentru arta de toate felurile. Tradiționalismului țărănesc îi corespunde o curiozitate extraordinar de multilaterală, chiar pentru lucrurile total străine de experiența lui principiară. Neîncrederii față de orice e nou îi corespunde dorința de a afla taina acelei noutăți, spre a o supune; de unde, un spirit de observație și de critică excepțional de ascuțit, întrecând adesea cu mult pe cea a omului cult, deprins cu formulele luate de-a gata din cărți. Asprimea în maniere îi corespunde un simț de măsură și cuviință sufletească, cu atât mai puternic, cu cât el nu se

poate manifesta extern, decât cu totul stângaci"[1]. Cu toate că acest portret îl diferenţiază evident pe românul aflat în ţara lui de evreul emigrant, ceva unea fundamental cele două fiinţe: ambele aparţineau unor popoare aflate de un mileniu şi jumătate în aşteptare. Şi, în timp ce românii obţineau concretizarea acestei speranţe în statul România Mare, evreii aveau să-şi găsească patria abia trei decenii mai târziu, lipsindu-le de la apelul Istoriei 6 milioane de victime pierdute tragic în holocaustul evreiesc. Dacă alte popoare europene îşi puteau găsi liniştea în urma primului război şi-şi puteau plânge morţii în căminul ţării lor, evreii mai aveau încă de aşteptat şi de suferit. Mulţi dintre intelectualii sau savanţii evrei au contribuit prin opera lor exemplară la regăsirea culturală a românilor.[2]

Antisemitismul lansat şi întreţinut de intelectualitatea politică şi culturală românească a secolului al XIX-lea a dezvoltat în timp două etape, două fragmente ale fenomenului, corespunzătoare unei duble provocări: imigrarea masivă şi nefirească în judeţele din nordul şi din estul ţării, şi adeziunea la comunism. În fapt, după ce s-a văzut că imigraţionismul nu poate fi oprit şi controlat şi a mai fost

---

1 *Idem*, „Lecţia de deschidere a cursurilor de Istoria Antică şi de Istoria Artelor, ţinute în semestrul de iarnă MCMXIX–MCMXX la Universitatea din Cluj, 3 noiembrie 1919", în *Idei şi forme istorice*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1919, pp. 22–24.

2 Vezi: Lya Benjamin, *Social and Ethnic Interactions in the History of the Jews in Romania;* A.B. Yoffe, *Problems and Trends in Jewish Romanian Literature;* Liviu Rotman, *Mental and Cultural Structures of Romanian Jews at the Turn of the Century;* David Shaary, *op.cit.;* Leon Volovici, „Romanian Jewish Intellectuals after World War I", în *SHVUT 16* şi *SAHIR I*, Tel Aviv University, dar mai ales Lucia Wald, *Lingvişti şi filologi evrei din România*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1996.

impusă și încetățenirea de către Marile Puteri, situația s-a agravat practic prin apariția primului stat comunist în Rusia, care a exercitat o puternică influență asupra evreilor din România. Aici intrăm în domeniul câtorva confuzii, care parazitează constant înțelegerea evenimentelor istorice.

Prima este generată de suprapunerea teoretică, prin enunț repetat, a valurilor imigraționiste într-un singur corp de populație, supusă egal agresiunilor legionare și restricțiilor perioadei antonesciene. Ea este ilustrată de locuțiunile generale „evreii din România" sau „populația evreiască" a fost asasinată, masacrată etc., când se dovedește că au existat diferite momente istorice și atitudini față de ei, dar, mai ales, diferențieri între pământeni și imigranți ilegali, între evreii din România care au finanțat și sprijinit războiul împotriva U.R.S.S. și evrei comuniști, de regulă basarabeni, care au acționat ca parte beligerantă în 1940 și au fost apoi victimele deportării și ocazional asasinatelor. Au mai fost evrei bogați, organizați în puternice asociații fidele statului român, și evrei lipsiți de orice apărare, care au suferit doar pentru că aparțineau nației evreiești. Ce putem spune de evreii organizați în Partidul Evreiesc care au avut deputați și senatori în Parlamentul României? Cum putem comenta alianța politică a Partidului Evreiesc cu Mișcarea legionară din 1937? „În anul 1937, Mișu Benvenisti, care făcea parte din conducerea Partidului Evreiesc, cu ocazia alegerilor care au avut loc sub guvernarea Tătărescu, a acceptat inițiativa lui Iuliu Maniu și astfel *Partidul Evreiesc a încheiat un pact electoral din care a făcut parte* Partidul Național Țărănesc,

Partidul Liberal al lui Gheorghe Brătianu, Partidul Maghiar, *legionarii* și *partidul lui Goga–Cuza.*"[1]

A doua confuzie vine din gradul de generalizare a termenilor „genocid", „masacru", „holocaust", când, în realitate, așa cum încerc să arăt aici, crimele împotriva evreilor au existat și s-au înscris în categoria de acțiuni pedepsite de legile internaționale, care însă n-au atins nici pe departe dimensiunile acelor asasinate în masă făcute de Germania nazistă printr-o politică de stat, în baza unei ideologii, luând viața a 6 milioane de oameni, și care sunt pe drept identificate ca masacru, holocaust, genocid. Generalizările par să ascundă existența evreilor comuniști, a căror activitate dispare și al căror număr rămâne astfel obscur, pierdut în masa de evrei ostracizați în acele condiții speciale, deși România a fost singura țară care s-a confruntat cu o particularitate a fenomenului: comunismul evreiesc de masă, compact, din Estul Europei.

Nici o organizație evreiască nu atacase cu arma în mână armata germană pe teritoriul Germaniei sau aiurea! Cazul particular al ghetoului din Varșovia s-a petrecut într-o zonă de ocupație și a avut suficiente amănunte discutabile.[2]

Un alt tip de confuzie, cu care se operează în cazul populației basarabene și transnistrene, este atribuirea numărului de victime integral evreilor, deși ele au aparținut mai

---

[1] Teodor Wexler, Mihaela Popov, *Anchete și procese uitate (1945–1960)*, vol. 2, București, Editura Fundației W. Filderman, 2001, p. 712 (Sentința nr. 259 a Tribunalului Militar Teritorial București, dosar nr. 593/954).

[2] Joe Heydecker, Johannes Leeb, *op.cit.*, pp. 502–503.

multor popoare: ucraineni, ruși, polonezi, români, germani, așa cum voi arăta.

Se face o confuzie de spațiu și timp între instalarea regimului comunist în România din a doua jumătate a anului 1944 și pătrunderea ideilor comuniste prin evrei și alți minoritari sub formula generală: „evreii au adus comunismul în România". Comunismul a fost instalat în țara noastră de trupele sovietice în urma capitulării fără condiții a României la 23 august 1944 și recunoașterii prin aceasta a pierderii războiului. Regimul comunist nu a fost adus de evrei și este ridicol să pui în discuție această situație, când existau aproximativ 1 000 de comuniști angajați în Partidul Comunist din România la acea dată. Ei au fost folosiți, e adevărat, pe scară largă în toate funcțiile de conducere ale statului și îndepărtați apoi, când s-au format primele generații de comuniști autohtoni. Astfel, declarațiile făcute de istoricul Gh. Buzatu într-o emisiune a postului de radio B.B.C. – „A existat un export de comunism din U.R.S.S. către România prin evrei; am găsit în documentele sovietice agenda de telefon a Anei Pauker, în care majoritatea funcțiilor politice ale Cominternului-secția română era formată din evrei; în 1948, Ambasada S.U.A. la București atrăgea atenția că la conducerea P.C.R. erau atât de mulți evrei, încât se îngrijora de o eventuală reacție a românilor în viitor"– și declarațiile lui Alexandru Paleologu din aceeași emisiune – „Evreii au apărut românilor exotici și ridicoli atunci când au imigrat în România; la Iași, A.C. Cuza a inaugurat un antisemitism de import, ucrainean; nici măcar în asta nu era original, românesc; faptul

că evreii au adus comunismul în România este ușor de infirmat, dar foarte greu de spulberat“[1] – se referă la epoci și la fenomene diferite.

Mai există obiceiul de a nega complet orice ordin și răspundere pentru actele politice și militare ale lui Ion Antonescu, ascunzându-le sub argumentul condițiilor speciale, presiunilor externe sau rațiunilor militare. Crima iresponsabilă este doar un caz patologic. Pe de altă parte, există maniera de a ilustra doar natura criminală a ordinelor și acțiunilor lui Antonescu, uitând, totuși, că în România au supraviețuit 400 000 de evrei. Un detaliu aparține teoriei că Antonescu a hotărât în 1942 schimbarea sorții evreilor, încercând să îmblânzească viața lor și să-și găsească circumstanțe atenuante, deoarece se modificase raportul de forțe pe frontul rus. Această teorie este falsă; războiul nu era nici decis, nici învingătorii nu erau prefigurați în coordonate definitive, iar Antonescu era convins că toate măsurile sale sunt corecte și legale; nu a avut niciodată sentimentul de culpabilitate, nici măcar la proces, unde considera că-și încheie destinul istoric și că se află „alături de mormânt“. Până la scoaterea de la comanda Frontului de Est a feldmareșalului Erich von Manstein în 1943, „Antonescu credea încă în victorie“[2]. În aprilie 1943, Antonescu declara într-un interviu dat ziarului *Porunca vremii:* „Credința mea nestrămutată în victoria finală a puterilor Axei mă îndeamnă să duc lupta până la completa zdrobire și

[1] Radio B.B.C. – Secția română, 21.11.1993, preluat de Radio Contact la aceeași dată.
[2] Radu Lecca, *op.cit.*, pp. 271–272.

nimicire a iudeo-bolșevismului. O voi duce până la capăt, pentru că, repet, cred fără nici o umbră de îndoială în victoria totală“[1]. Apelul la o mediere cu Occidentul prin dr. W. Filderman a venit foarte târziu, înainte de prăbușire, după cum confirmă A.L. Zissu în declarațiile sale date la Securitate: „Trebuie avut în vedere că cererea lui Antonescu este împărtășită de Maniu și Brătianu, care l-au solicitat direct în același sens, și că noi, populația evreiască, trebuie să ținem seama de opinia lui Maniu și Brătianu, care reprezintă factorii de care depind interesele burgheziei evreiești... Filderman mi-a spus că a făcut demersul prin Istanbul la Cairo, printr-un cunoscut al lui, George Litman, și știe că demersul este tardiv și ineficace, dar l-a făcut totuși, pentru valoarea lui simbolică, ca gest politic față de Maniu și Brătianu“[2]. Mai degrabă, motivul schimbării atitudinii față de evrei în 1942 a fost eșecul oricărei încercări de a rezolva „problema evreiască“ – prin deportări, legi restrictive și presiuni emigraționiste – în gândirea unui om care, totuși, excludea exterminarea.

Revenind la tipurile de confuzii, este de amintit că antisemitismul românesc crease deja stereotipuri impregnate adânc în conștiința publică, accentele fiind puse de liderii politici și de presă. Una din imaginile reflex era aceea că toți comuniștii sunt evrei. Într-adevăr, imigrările din secolul al XIX-lea și din primele decenii ale secolului al XX-lea aduseseră forme încă neconturate ale socialismului,

---

1 *Porunca vremii* din 5 martie 1943, p. 1.
2 A.L. Zissu, *op.cit.*, p. 106 (Dosar Departamentul Securității Statului 16 385, vol. 58, f. 103–110).

inițiate de un alt evreu, Karl Marx: „Socialismul acestor tineri nu era deloc științific și poate nici utopic. Era o normă de viață. Abandonau averea și traiul bun (firește, vlăstarele nobilimii), conviețuiau în comun, după principiile unui colectivism ideologic de ei imaginat și se pregăteau «să meargă în popor» unde, contopindu-se cu el, să-l poată educa și să-l conștientizeze pentru o eventuală ridicare revoluționară"[1]. Au atras repede atenția prin faptul că dădeau un caracter „conspirativ" întâlnirilor (deși, vorba cântecului, nimeni nu-i căuta) și datorită conținutului cărților și broșurilor de propagandă socialistă[2]. Cominternul moscovit a impus comuniștilor din România, încă din 1921, un set de condiții antinaționale la care au aderat în majoritate membri evrei. Deoarece protejarea unor sensibilități artificiale nu-și mai are rostul, trebuie afirmat cu claritate că ei erau niște străini, cu nimic legați de istoria poporului român, de lupta pentru unitate națională și integritate teritorială. Practic, cu excepția originii lor etnice, ei nu aveau nimic în comun nici cu evreimea. Starea lor de conspirativitate a fost cu atât mai justificată cu cât activitatea lor era ilegală. Ei însă primiseră ordine și în această privință: „Aproape în toate țările din Europa și America lupta de clasă intră într-o perioadă de *război civil*. În aceste condiții, comuniștii nu pot avea încredere în legalitatea burgheză. Este de datoria lor a crea peste tot, paralel cu organizația legală, *un organism clandestin, capabil să-și îndeplinească la*

1 Zigu Ornea, *Viața lui C. Stere*, p. 42.
2 *Ibidem*, p. 51.

momentul decisiv datoria sa față de revoluție."[1] Am reprodus deja o listă a membrilor Partidului Social Democrat din România, formată numai din evrei. Atitudinea față de această infiltrare s-a schimbat fundamental către sfârșitul anului 1920, atunci când greva generală și alte mișcări muncitorești au fost alimentate propagandistic din Rusia sovietică, iar la 8 decembrie s-a petrecut un fapt foarte grav: un atentat terorist în Senatul României organizat de grupul Max Goldstein. Atunci a început deja să prolifereze ideea că, de fapt, *acești evrei simpatizanți nu se reprezintă pe ei, iudaismul neavând aparent vreo legătură cu comunismul, ci reprezintă marea putere a sovietelor, vecină și agresivă.* La 8 mai 1921, s-a produs scindarea Partidului Comunist din România de Partidul Socialist (considerat ani de zile momentul formării P.C.R., ceea ce era un fals), primul devenind secția din România a Cominternului.[2] Fără a mai intra în detaliile acestui moment, consider semnificativ pentru compoziția grupului afiliat Internaționalei a II-a faptul că ordonanța definitivă a procesului intentat împotriva lor a trebuit să fie citită în limbile română, maghiară și rusă! La Congresul al III-lea al Cominternului ținut la Moscova între 22 iunie și 12 iulie 1921, ca reprezentanți ai Partidului Comunist din România au participat: G. Moscovici, Dobroceaev, Al. Starîi, Alecu Constantinescu, Alexandru Nicolau, Ana Moscovici, Al. Buican,

---

[1] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28/1920, mapa 60 (*apud* Marin C. Stănescu, *op.cit.*, p. 19.

[2] Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România,* București, Editura Humanitas, 1990, p. 26.

Asel Tinkelman, Al. Gherstein, M. Gorniski, C. Palade, Saul Ozios, Al. Lichtbau, din care doar unul era român, provenienţa majorităţii fiind evreiască.[1]

Dar există astăzi o posibilitate de a înţelege proporţia evreiască în mişcarea comunistă din România folosind o evidenţă publicată recent[2], asupra comuniştilor, simpatizanţilor şi aliaţilor electorali care au scris în presa socialistă sau comunistă (acoperită) între 1919 şi 1944. Din 273 de semnatari, eliminând cele 10 nume de personalităţi democrate care au scris în ziarele comuniste ocazional (Iuliu Maniu, Vişoianu, Ghiţă Pop, Dinu Brătianu şi alţii), se constată că activau în mişcarea comunistă şi publicau 23 de români (identificaţi după nume, deşi ar putea fi vorba de pseudonime) şi 250 de evrei, unguri, bulgari, ucraineni. Având în vedere că printre români figurează şi analfabeţi notorii (Nicolae Ceauşescu - pseudonim: Ionel, Constantin Agiu, Constantin Păpălău etc.), va trebui să-i dăm crezare lui Silviu Brucan când afirmă că era nevoit, mai târziu, la *Scânteia,* să scrie sau să rescrie articolele tovarăşilor români.[3]

Cazul Tatar-Bunar din 1924 a tras pentru autorităţile române şi, prin publicitatea făcută incidentului, întregii populaţii româneşti toate concluziile. „La 8 august 1924, sub preşedinţia lui V. Kolarov, membru al Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste, se elaborează planul de declanşare a operaţiilor revoluţionare în România.

---

[1] Mircea Muşat şi Ion Ardeleanu, *op.cit.*, vol. II, partea I, 1918-1933, p.175.

[2] Marin C. Stănescu, *op.cit.*, pp. 148-158

[3] Silviu Brucan, *Generaţia irosită,* Bucureşti, Editurile Universul & Calistrat Hogaş, 1992, pp. 50-51.

Conform acestuia, România era împărțită în cinci zone de operații. S-au fixat, de asemenea, organele conducătoare și componența lor"[1]. Cine erau acești conducători ai „revoluției" menite să distrugă statul român? „Conducerea generală a operației în zona întâi și a cincea au luat-o asupra lor tov. Bădulescu (Moscovici, Gelber), Zicinski, Rareniuc și Koz. În a doua zonă tovarășii German (Gremecevski, Kotovski?) Goldștein și Grüțenberg. În a treia și a patra, tovarășii Kalifanski, Rankevici, Mironovici Ivan, Karl Koz și Weissenberg."[2] În ziua de 12 septembrie această acțiune agresivă a Rusiei sovietice s-a declanșat printr-un atac asupra localității Nicolaevsca din sudul Basarabiei, urmat de jafuri, distrugerea unor utilități publice, asasinarea primarului, a soției sale, a unui cetățean și a doi jandarmi. În următoarele patru zile atacul s-a extins conform planului în satele Tatar-Bunar, Cișmelele, Nerușai și Galilești. Guvernul liberal a intervenit în forță, reușind să înăbușe agresiunea și să aresteze peste 800 de indivizi înarmați, precum și „complici pe care-i aveau în această regiune"[3].

Propaganda comunistă a evitat în permanență să includă în istoriografia oficială evenimentele de la Tatar-Bunar. Amănuntele acestei acțiuni rămân și astăzi obscure. Dar la 9 decembrie 1925, Gheorghe Tătărescu a prezentat Camerei Deputaților un raport care analiza substanța agresiunii: „Comunismul s-a coborât din lumea utopiilor în

---

[1] Marin C. Stănescu, *op.cit.*, p. 781.
[2] Arhiva C.C. al P.C.R., fond 50, dosar nr. 1 598, f. 9–11 *(apud* Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op.cit.*, p. 782).
[3] *Viitorul* din 23 septembrie 1924 (Comunicatul guvernului).

lumea realității și realizărilor cu tot cortegiul său de confuziuni și dezordini“[1]. Pentru argumentația prezentului studiu este însă mai important un detaliu care arată că, de fapt, ceea ce numim de regulă *evrei bolșevici* din Basarabia sau din Rusia sovietică erau în mod fundamental bolșevici și doar conjunctural evrei. Astfel, în cursul numeroaselor atacuri locale ale bandelor înarmate au fost atacați și uciși inclusiv evrei:

– în noaptea de 16–17 august a fost atacat conacul domnului Simionovici și ucisă soția acestuia;

– în noaptea de 28–29 septembrie a fost prădată prăvălia de manufactură a unui evreu și a fost prădat proprietarul Iubnidinski;

– în ziua de 22 aprilie a fost atacată locuința negustorului Grinberg;

– în noaptea de 12 august au fost ucise doamnele Ivasievici și Gornovici.[2]

Din studiul unei liste a arestărilor putem înțelege – judecând simplist și după criteriile rasiale ale vremii – că evrei au ucis evrei[3], dar amănuntele care dau profil victimelor evreiești ale cazului Tatar-Bunar demonstrează că în toate situațiile a fost vorba de evrei înstăriți, ceea ce se înscrie în caracterul revoluționar-bolșevic al agresiunii și nu în conotațiile sale rasiale.

---

[1] Gh. Tătărescu, *Mărturii pentru istorie,* București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 104.
[2] *Ibidem,* pp. 79, 80, 86, 88.
[3] *Ibidem,* pp. 90–91.

Cazul Tatar-Bunar a alimentat încă o dată antisemitismul și a pus administrația în gardă.

Românii aveau o inapetență evidentă la comunism, iar componenta antinațională a acestuia îi aducea pe evrei în categoria dușmanilor de moarte. Țara se afla în linia întâi de contact cu marele stat bolșevic și, de la copilul de școală la veteranul Primului Război Mondial, exista o aversiune cvasigenerală. Suprapunând prezența substanțială a evreilor în aspectele antinaționale ale demersurilor propagandistice, politice, pe natura conspirativă și apoi vădit agresivă a comunismului, n-a fost greu ca orice evreu comun să poată fi suspectat a fi un comunist deghizat.

În așa-numitul „Proces al comunismului“ ținut la Craiova în 1936, actul de acuzare cuprindea 19 persoane și se sprijinea pe un principiu fără echivoc: „Comunismul e cancerul omenirii, iar dictatura proletariatului e mai periculoasă ca despotismul antic“[1].

Cei 19 acuzați (în ordinea în care au figurat în actul de acuzare):

Pauker Ana;

Marcovici Șmil, zis Carol, zis Samy, zis Moraru, zis Schwartz Gropel, zis Ilie, tâmplar din Iași;

Dimitrie Ganeff Vasilev (Coleff I. Verbanof), bulgar;

Radoșovețki Estera, zisă Liza Lechmanova, Tighina, absolventă a Facultății de Litere din București, (viitoarea Stela Moghioroș);

Marius Mircu, *op.cit.*, p. 59.

Kaufman Emanoil, zis Mihail, lăcătuș-focar din București;

Bernat Andor, zis Samy, zis Weiss, soldat-dezertor;

Vilma Kajeso, zisă Marta, din Brașov;

Donca Simo, zisă Lilly, lucrătoare la tricotaje, din Bazargic;

Ladislau Ady, zis Ioșca, tipograf;

Krug Samuel, comerciant din Turda;

Herbach Iancs, cizmar din Arad;

Schoen Ernest, tâmplar din județul Bihor;

Csaszar Ștefan, mecanic din Bihor, și Czaszar Ana, casnică, din Blaj, soț și soție;

Naghy Ștefan, strungar din Bihor;

Moghioroș Alexandru, lăcătuș;

Roitman Liube-Chișinovschi (Liuba Chișinevschi), legătoare de cărți, din Tighina;

Grimberg Leizer, lăcătuș, mecanic – din Chișinău, soldat în termen;

Alexandru Drăghici, lăcătuș-montator la atelierele C.F.R. „Grivița“ din București.

– Numai ovrei! remarcă ziarul *Universul*.

– Nu chiar toți! observă ziarul *Dimineața*.

– Desigur – răspunde *Porunca vremii* –, mai sunt printre ei și unguri...

Da, mulți erau evrei, o divulgase Constantin Argetoianu pe când era ministru de interne, deci în cunoștință de cauză (el a ordonat, în 1921, arestarea participanților la Congresul care proclamase crearea Partidului Comunist

din România): „Eu nu știu dacă toți evreii sunt comuniști, dar știu că toți comuniștii sunt evrei!“[1].

Lozinca fusese lansată, grupurile comuniste o întăreau mereu prin acțiunile lor, iar agresiunea indubitabilă a bandelor înarmate din Basarabia la retragerea din 1940, precum și atitudinea general ostilă a comunismului sovietic împotriva Armatei și a României au completat o imagine global negativă a evreului. Mișcările extremiste românești au dat dimensiuni catastrofale pericolului evreiesc și au făcut din întreaga comunitate o țintă fixă. Evident, antisemitism a existat, dar el nu a fost posibil decât în prezența evreilor, ceea ce este de o evidență cristalină. O migrație masivă, neașteptată și nedorită se află la originea sa. Apoi lupta între cele două extreme totalitare a pus sânge între oameni. Pentru că au murit într-adevăr evrei, dar au murit și mulți români, foarte mulți români.

---

[1] *Ibidem*, pp. 65–66.

VII. MASACRUL DE LA IAŞI – „TRENURILE MORŢII“

La procesul din 1946, mareșalul Antonescu a făcut una dintre afirmațiile sale pasagere, tratate ulterior superficial de către analiști. Ea a rămas neexplicată în context și s-a pierdut în zgomotul de fond al acuzațiilor ce i se aduceau, considerate atunci ca mult mai importante: „Când s-a întâmplat masacrul de la Iași, eram pe front, în sudul Moldovei (...). Și eu m-am dus la Iași și am vorbit cu comandantul general german, pentru că *Iașiul era atuncea în zona militară germană,* acolo operau trupele germane și era zona de front și tot Iașiul era ocupat de germani, de trupe care trebuiau să treacă Prutul“[1]. În lucrarea sa *Organizarea și activitatea Serviciului Special de Informații,* Eugen Cristescu sublinia: „În ce privește pe evrei, cu excepția teritoriilor pe care s-a purtat războiul, inclusiv *Iașiul, care era zonă militară germană,* nu am înregistrat – în tot Vechiul Regat și Transilvania (partea rămasă la România după Dictatul de la Viena – *n.n.)* – nici un caz de violență, răpire sau trimitere în Polonia în lagărele

[1] *Procesul mareșalului Antonescu,* vol.1, p. 240.

de exterminare, cu toate cererile repetate, protestele și manevrele germanilor“[1]. Dincolo de informația exactă furnizată de fostul șef al S.S.I., confirmarea sintagmei folosite de mareșal n-a fost analizată suficient, până la consecințele sale cu influență în epocă, iar semnificația ei, după cât este cunoscut, nu a avut parte de o dezbatere publică pertinentă. De regulă, s-a enunțat vinovăția germană la Iași, apoi s-a arătat că a fost vorba și de legionari. Istoricii evrei de bună-credință înfățișează de regulă ororile masacrului, apoi arată și unele fapte de omenie din partea unor români, pentru a disocia criminalitatea unor indivizi de atitudinea generală. Analiza de caz dovedește că nu este suficient și că acest gen de abordare atinge doar suprafața, lăsând în continuare o imagine confuză asupra tragicului eveniment. Pentru înțelegerea exactă a contextului în care s-au desfășurat incidentele de la Iași este nevoie de o explicație politico-militară.

În pofida caracterului propagandistic al multor lucrări apărute sub regimul comunist, unele reușesc, cel puțin parțial, să dea o imagine sintetică și corectă a regimului Antonescu de după rebeliunea legionară: „Conceptul de regim pe baze militare îl acceptăm în sensul că viața de stat, metodele, principiile de conducere a statului, în toate structurile lui, erau militarizate, supuse unui regim militar, începând cu membrii guvernului și terminând cu ultimul funcționar de stat, ceea ce este în concordanță cu adevărul istoric. Antonescu a fost conștient că nu putea acoperi cu

[1] Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu*, p. 214.

armata toate compartimentele vieții de stat; statul nu era confundat cu armata, deși armata era socotită ca cel mai puternic stâlp de susținere a statului“[1]. Se constată că din 48 de miniștri aflați în funcție din ianuarie 1940 până în august 1944, doar 20 au fost militari, restul de 28 fiind civili, ceea ce înseamnă că Antonescu a introdus mai degrabă un regim autoritar cu baze militare, esențială însă fiind concentrarea deciziei la vârf și combinarea exercițiului politic cu situația concretă că regimul Antonescu a fost integral unul de război, considerând că acesta a început pentru România în iunie 1940.

Înțelegerea militară româno-germană

Sfârșitul întâlnirii dintre Hitler și Antonescu de la Obersalzberg din 14 ianuarie 1941 i-a adus conducătorului României credința că Germania și Rusia se vor înfrunta curând. Decisivă pentru Antonescu, în sensul alianței sale cu Germania, a fost hotărârea lui Hitler de a refuza cererea sovietică – făcută prin Molotov, la 12 noiembrie 1940 – de a ocupa prin forță întreaga Bucovină. A contat, bineînțeles, și declarația de garanție teritorială acordată României, în forma de la acea dată.

Astăzi ne vine mai greu să înțelegem angajamentul categoric al lui Antonescu, deoarece timp de 45 de ani ne-au fost ascunse activitatea agresivă și atacurile militare

[1] Mihai Fătu, *Regimul politic din România (septembrie 1940 – august 1944)*, București, Editura Politică, 1984, p. 69.

concrete, fără dubiu, desfăşurate de U.R.S.S. împotriva ţării noastre, după ce ultimatumul fusese dat şi cedarea fusese impusă. Practic, în ianuarie 1941 Antonescu se afla în faţa următoarei situaţii: era conducătorul unui stat profund anticomunist, nu avea de ales decât soluţia germană, încă nu ştia care din cele două mari puteri va ataca prima şi unde, iar componenta comunistă a rebeliunii legionare şi propaganda strategic-balcanică, făcută prin unele medii evreieşti comuniste, îi ofereau argumente că sovieticii sunt dispuşi să invadeze România, aşa cum făcuseră în Polonia. Un transfug sovietic, Vladimir Bogdanovici Resun, alias Viktor Suvarov, afirma: „Hotărârea definitivă de a începe războiul împotriva lui Hitler a fost luată de Stalin la 19 august 1939. Tot el ne indică şi data ofensivei: 6 iulie 1941“[1]. Aşadar, pregătirile lui Antonescu nu erau câtuşi de puţin nejustificate, iar opţiunea sa politică nu putea fi decât una. În această ecuaţie se găseşte esenţa deciziei de a participa alături de Germania la războiul antisovietic. Prin memorandumul trimis lui Hitler după întrevederea de la Obersalzberg, generalul Antonescu îşi oferea direct serviciile: „În caz de necesitate, România este gata să treacă la acţiuni militare de partea Germaniei. În eventualitatea unei operaţii posibile spre sud, România trebuie să formeze *flancul defensiv*. În cazul când Rusia va ataca, România doreşte să participe la operaţia militară cu toate forţele sale“[2].

---

[1] *Der Spiegel*, nr. 6 din 05.02.1996, p. 105.

[2] A.N.I.C., fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar nr. 10/1941, f. 150 *(apud Antonescu-Hitler, Corespondenţă şi întâlniri inedite (1940–1944)*, vol. I, Bucureşti, Editura Cozia, 1991, p. 75.

S-a întâmplat că Germania, informată din timp de intențiile lui Stalin, a atacat prima, iar U.R.S.S. a mimat surpriza și a adoptat imediat poziția de victimă, deși planurile ei de invazii și dominație în Europa erau la fel de condamnabile.

Planul Barbarossa însemna atacarea Uniunii Sovietice (de fapt, a frontierei rezultate în urma noilor cuceriri staliniste!) pe un front imens, din Finlanda până la Dunăre, una din loviturile ofensive nimicitoare urmând a porni de pe un aliniament sprijinit în arcul nordic al Carpaților și al prelungirilor sale orogenice din Centrul Europei, aliniament numit Südwest Front, la care limita sudică trecea prin Cernăuți. Sub această forță ofensivă, cunoscută la noi sub denumirea Grupul de Armate „Sud", se afla constituită o grupare româno-germană formată din Armata a 11-a germană și două armate române de arme întrunite: Armata a 3-a și Armata a 4-a. Ea a primit denumirea ocazională de *Grupul de Armate „General Antonescu"* și era o improvizație operativă cu misiunea de a asigura flancul sudic al Südwest Front. Pentru cei mai puțin familiarizați cu terminologia militară, voi simplifica arătând că rolul grupării germano-române era acela de a împiedica un atac al Armatei a 9-a sovietice în spatele Südwest Front, punând astfel în pericol lovitura principală din sectorul sudic al marelui front. Acesta este și sensul termenului *flanc defensiv* folosit de Antonescu în memorandumul trimis lui Hitler, deoarece rolul său era să apere o fâșie de front pentru ca forțele ofensive germane și aliate să nu fie lovite în lateral și în spate. Cel puțin teoretic, chiar și după declanșarea ostilităților germano-sovietice la 22 iunie 1941, o invazie a U.R.S.S. în România rămânea în

continuare posibilă, dezvăluită anterior de Molotov și constatată chiar în timpul luptelor. Evenimentele de la Iași s-au petrecut pe acest fond, al încercării trupelor sovietice de a respinge atacul și de a lovi în spatele trupelor germane, motiv pentru care au acționat cu toate mijloacele specifice unei astfel de operațiuni în primul rând pe teritoriul României (parașutări, diversioniști, incursiuni cu trupe regulate, lovituri pe comunicații, bombardamente dese, atac asupra eșaloanelor în mișcare etc.). În manevrele contraofensive de acest gen, sovieticii continuau de fapt operațiile conduse pe teritoriul României după iunie 1940, astfel că, din punctul de vedere al gândirii militare, exista o evidentă continuitate beligerantă.

Mișcările de forțe în război și categoriile de manevre aplicate impuneau un ansamblu de acțiuni care ar putea să producă nedumerire unui necunoscător. Cum adică *defensivă* și *apărare,* când toată lumea știe că am trecut Prutul și am atacat? Într-adevăr, în cadrul operației defensive, oricât ar părea de nepotrivit, își are locul și componenta ofensivă. Cititorul neavizat trebuie să-și închipuie că Südwest Front, atacând și avansând rapid în teritoriul ocupat de U.R.S.S., își deplasa și flancul său sudic, fiind în continuare amenințat de același pericol al loviturii din lateral. În consecință, pentru a apăra flancul lui Südwest Front, *Grupul de armate „General Antonescu"* trebuia să avanseze odată cu el.

Simplificarea situației – pe care mi-o asum, pentru explicitarea unui fenomen altfel foarte complex – are însă rolul de a dimensiona importanța redusă pe care o avea Armata română în contextul unui front uriaș, care străbătea

Europa de la nord la sud. Adevărata semnificație a naturii ofensive a manevrei Armatei române consta în participarea alături de Germania la atacul general în războiul declanșat de aceasta împotriva U.R.S.S. Situația periferică a participării României la atac a fost hotărâtă definitiv în planul modificat al Operației Barbarossa (17 martie 1941). Hitler „a ordonat să se pună în măsură și mai mare accentul pe flancul stâng al Grupului de Armate «Sud» din Galiția și Volînia, să se renunțe deocamdată la un atac peste Prut și să se lase «să înainteze acolo numai atâtea forțe» cât «sunt necesare pentru imobilizarea inamicului; dacă acesta se retrage, trebuie urmărit»“[1]. Hitler considera Armata României nepregătită pentru un asemenea război, astfel că, în planul general al conflagrației, ceea ce ni s-a părut nouă absolut grandios, prezentat ca atare de Antonescu, era în realitate o contribuție minoră din ansamblul operațiilor macrostrategice ale marelui front. Iar armata era într-adevăr nepregătită, concepția generală moștenită de pe vremea lui Carol al II-lea fiind aceea preponderent defensivă, axată pe mobilizarea masivă și pe sporirea cantitativă a efectivelor, în locul concentrării mijloacelor și tehnicii în unități rapide, flexibile și cu forță dinamică sporită, adică o organizare pe principii calitative. Analiștii lucizi ai Ministerului Apărării Naționale au arătat de curând aceste mari slăbiciuni: „În general, acțiunile militare desfășurate între Prut și Nistru au purtat amprenta concepțiilor elaborate în perioada interbelică referitoare la desfășurarea operațiilor în

---

[1] Andreas Hillgruber, *op.cit.*, p. 167.

cadrul războiului modern, care au pus accentul pe defensivă. Referirile la ofensivă în spațiul geografic românesc se rezumau la executarea unor riposte pentru nimicirea forțelor inamice pătrunse pe teritoriul României. În acest cadru, eforturile materiale și spirituale au fost îndreptate spre întărirea sistemului defensiv al țării, *ofensivei propriu-zise atribuindu-i-se un rol secundar.* Ca urmare, această formă de luptă a fost mai puțin studiată și experimentată, îndeosebi la nivelul eșaloanelor operative și strategice. Efectele negative s-au văzut încă de la începutul războiului, atât în ceea ce privește actul decizional la nivelul Marelui Cartier General al comandamentelor de armată și corpurilor de armate, cât și al execuției, îndeosebi acolo unde inamicul a opus rezistență dârză, așa cum s-au petrecut lucrurile la nivelul Armatei 4“[1]. Semnificația grandorii pentru noi consta în eliberarea teritoriilor ocupate de U.R.S.S. în 1940 și readucerea la patria-mamă a milioanelor de români din Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța, precum și a minoritarilor scăpați de exterminarea și deportările operate de U.R.S.S. într-un an de ocupație.

Așadar, *Grupul de Armate „General Antonescu“* era mixt în conținut și unitar în aparență. În realitate, forța principală a grupării era Armata a 11-a germană, condusă de general-colonel Eugen von Schobert, și, tot în realitate, acesta a condus trupele peste Prut.

Pentru a evita sensibilitățile lui Antonescu, Hitler „a comunicat soluționarea acestei probleme de natură mai

---

[1] *Armata română în al Doilea Război Mondial,* vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei ...,* p. 238.

curând politică și psihologică decât militară: «până la începerea operațiilor ofensive ...», generalul Antonescu «va deține formal conducerea supremă»"[1]. Pentru a nu exista alte dubii, ordinul lui Hitler din 23 mai 1941, transmis trupelor germane din România, era foarte clar: „El (general von Schobert – *n.n.)* este responsabil pentru apărarea întregului spațiu român, cu măsura că el poate preda șefului Misiunii Militare Germane apărarea României ca sarcină autonomă, îndată ce Armata a 11-a în atac părăsește teritoriul român"[2]. Stenograma întrevederii Hitler–Antonescu din 12 iunie 1941 de la München vine să întărească imaginea abia conturată anterior: „La sfârșit s-a mai abordat problema Comandamentului Suprem din România. Führerul i-a explicat lui Antonescu că el (Führerul) intenționează *să-l lase să apară* în fața poporului român drept comandant suprem în acest spațiu"[3].

Situația trupelor române era și ea cât se poate de penibilă în planul cooperării: la nord, Armata a 3-a română (general Dumitrescu) se subordona tactic Armatei a 11-a germane, iar Armata a 4-a, la sud, se constituia definitiv abia la mijlocul lunii iulie.[4] Ar mai fi de amintit că eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei a durat o lună și s-a soldat cu puțin peste 5 000 de morți, motivația „războiului sfânt" pentru eliberarea teritoriilor ocupate de inamic fiind factorul psihologic cu mare forță de mobilizare și decisiv în ducerea

[1] Andreas Hillgruber, *op.cit.*, p. 170.
[2] *Antonescu–Hitler ...*, p. 87
[3] *Ibidem,* p. 103.
[4] Andreas Hillgruber, *op.cit.*, p. 172.

luptelor. Istoricii militari au prezentat întreagă această situație a subordonării cât se poate de critic: „Armata a 3-a română a fost subordonată de către Armata a 11-a germană, ceea ce marca o formă de integrare nemaiîntâlnită până atunci și net dezavantajoasă pentru identitatea națională a unei țări mici: subordonarea unei armate de campanie unui eșalon străin de același nivel“[1]. Trupele germane care eliberau vreo porțiune de teritoriu românesc din Basarabia și Bucovina urmau să predea apoi cu acte în regulă teritoriile respective românilor, cedând astfel cu generozitate din dreptul lor de ocupație. De fapt, aici a stat și lupta lui Antonescu pentru implicarea României în războiul germano-sovietic: „Dacă acestea ar fi fost eliberate numai de Armata a 11-a germană, Cel de-al Treilea Reich ar fi deținut puterea de ocupant, în virtutea legilor războiului, și în consecință actele de suveranitate ale României ar fi fost numai niște împuterniciri ale statului german: România ar fi fost un suveran instituit“[2].

Pornind de la această constatare a raporturilor militare și revenind la compunerea și conducerea efectivă a *Grupului de Armate „General Antonescu“*, trebuie arătat că situația României în interiorul său era aceea a unui stat care acceptase conducerea trupelor sale de către un alt stat pentru a elibera teritoriul propriu. Argumentele mele sunt următoarele:

---

[1] *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. I, București, Editura Militară, 1989, p. 374.

[2] *Armata română în al Doilea Război Mondial*, vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei...*, p. 300.

– comandantul general al trupelor româno-germane era doar formal Antonescu, numai până la declanșarea acțiunilor ofensive, ultima directivă operativă întocmită de Înaltul Comandament Român, ca organ de conducere, fiind emisă la 15 iunie 1941, cu o săptămână înainte de ziua atacului;[1]

– în momentul declanșării ofensivei, comanda efectivă a aparținut generalului-colonel E. von Schobert, comandant suprem al „spațiului românesc“, care primea ordine de la eșalonul său superior (german), Südwest Front, condus de feldmareșalul von Rundstedt: „De aceea, dacă asemenea cereri pentru intrarea în acțiune a Armatei a 11-a v-ar parveni *nemijlocit* de la Grupul de Armate «Sud», ele sunt aprobate de mine și vă rog, în interesul unei conduceri unitare și ferme, să le dați curs“[2];

– mai grav este că, după părăsirea prin luptă a teritoriului României (1941 – 22 iunie), generalul von Schobert transfera comanda „spațiului românesc“ Misiunii Militare Germane din România, ca în situația unui stat ocupat și administrat de germani;

– cele trei forțe ale *Grupului de Armate „General Antonescu“* au ocupat fiecare câte o fâșie în lungul Prutului, cu centre de sprijin în unele orașe românești; aceste forțe aveau o *adâncime* a dispunerii, ceea ce făcea, de exemplu, ca orașul Iași să se afle în mijlocul trupelor Armatei a 11-a germane;

---

[1] *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial,* vol.1, p. 370.
[2] Andreas Hillgruber, *op.cit.,* p. 172 (mesaj al lui Hitler către Antonescu).

– Antonescu a declarat acest teritoriu *zonă militară germană,* sub rezerva că administrația română își continuă activitățile (primind însă ordine de la Comandamentul German pentru Necesități de Război) și cu detaliul că arestările, reținerile de persoane și condamnările ar trebui să revină autorității române; această situație hibridă a autorității s-a înclinat în realitate spre o preluare a sa de către Comandamentul german, pe principiul priorității militare, de front; s-a mai constatat că unele autorități locale au interpretat înțelegerea militară româno-germană ca pe o cedare a autorității în termenii unei ocupații autentice.

Pe temeiul înțelegerii politico-militare, la 21 iunie 1941 comandantul Corpului 30 german, generalul Hans von Salmuth, a emis un ordin prin care a anunțat că preia sub comanda sa toate forțele românești din Iași. Întărit cu împuternicirile date de Antonescu, el „a extins acest control și în sfera atribuțiilor de ordine interioară, arogându-și funcțiile organelor civile și militare române. A fost numit un comandant al pieței în persoana căpitanului Hoffman, care acționa independent de Comandamentul român al pieței. A fost instituită o poliție specială care își luase dreptul de a acționa împotriva civililor. Patrulele germane erau scoase pe străzi în cursul nopții, nepermițând gardienilor Chesturii să-și îndeplinească misiunea de pază“[1]. Deși unele lucrări încearcă să acrediteze ideea unui abuz din partea armatei germane, autoritatea pe care și-o asumase atunci și acolo era acoperită de acte fundamentale ale statului român.

---

[1] Aurel Karețki, Maria Covaci, *Zile însângerate la Iași (28–30 iunie 1941),* București, Editura Politică, 1978, p. 47.

Având în vedere cele prezentate mai sus, rezultă de o manieră evidentă că în iunie 1941 generalul Antonescu a cedat Germaniei o parte a suveranității naționale a României, fără a fi forțat expres să o facă și fără autorizația șefului statului, regele Mihai I! „Suveranitatea reprezintă acea calitate a puterii de stat în temeiul căreia această putere are vocația de a decide, fără nici o imixtiune, în toate treburile interne și externe."[1] Pe acest fond de slăbiciune și de cedare gravă, serviciile secrete germane – care însoțeau întotdeauna trupele –, precum și unitățile organizației Todt, au acționat ca la ele acasă, încălcând prin exces înțelegerea formală dintre părți și, implicit, suveranitatea României. Conform doctrinei naziste, evreii din fâșia Armatei a 11-a urmau să fie îndepărtați într-un fel. Această intenție s-a suprapus în mod nefericit cu măsurile ordonate de Marele Stat Major român, care vizau deportarea evreilor comuniști sau simpatizanți din zonele de front, în baza unor rațiuni strict militare:

– evreii comuniști sau simpatizanți, mai ales cei imigrați recent istoric din Rusia, erau considerați potențial inamici, datorită atitudinii prosovietice, și o revoltă a lor în spatele frontului ar fi fost catastrofală;

– din rândul evreilor se recrutau colaboratorii serviciilor secrete sovietice, gazdele, informatorii, indicatorii pentru bombardamente, cărăușii, agenții de propagandă;

– dorința de a-i scoate din zona de autoritate militară germană s-a transferat rapid și asupra evreilor pământeni,

---

[1] *Constituția României comentată și adnotată,* București, Regia Autonomă „Monitorul Oficial", 1992, p. 10.

deoarece germanii nu acceptau doctrina românească a evreilor loiali și nici cea care excludea exterminarea, în general.

Această ultimă intenție a Marelui Stat Major trebuie luată în calcul ca o măsură reală în favoarea evreilor și pe fondul dorinței generalului Antonescu de a-și păstra autoritatea civilă, în calitate de șef al statului, cedarea unei părți a suveranității pe considerente militare fiind un aspect al amatorismului său politic. Cu tot antisemitismul său, Antonescu știa că îndepărtarea evreilor însemna dezorganizarea economiei, dar a trebuit să accepte acest risc, favorizat de propaganda sovietică și de acțiunile Partidului Comunist din România, care le cereau evreilor „să saboteze industria de război“, să împiedice din toate puterile „atacarea mișelească a marelui bastion al păcii, care apără popoarele lumii“ etc. Totodată, „cazul Iași“ este unul din exemplele care atestă incapacitatea de a stăpâni situația politico-militară, Antonescu fiind de multe ori depășit de greutatea zdrobitoare a condițiilor interne – să nu uităm că dispăruse și ultimul său „sprijin politic“: legionarii! – și externe în care conducea un fel de dictatură ce se dovedise, pur și simplu, ultima soluție a țării.

Evenimentele de la Iași din 25–30 iunie 1941

O acțiune de o asemenea amploare cum este angajarea a două armate de arme întrunite pe frontul germano-rus nu se rezumă la conflictul deschis al armelor, la strategii

globale sau aplicații tactice în teren. Ea se constituie dintr-un ansamblu de măsuri și activități planificate în prealabil, analizate și evaluate pentru a asigura succesul. În categoria activităților mai puțin vizibile se înscriu și cele ale serviciilor secrete „civile" și militare. În momentul în care a devenit cunoscut pentru mediile informative conflictul celor două mari puteri și s-a pus în discuție participarea României la confruntare, serviciile secrete românești au început să evalueze situația câmpului informațional, asta însemnând atât pe teritoriul Vechiului Regat, cât și pe teritoriul care urma să fie eliberat. Serviciul Special de Informații al României, condus de Eugen Cristescu, a avut în compunere o Direcție a „Frontului de Est" a cărei arhivă a fost distrusă, după toate probabilitățile, în noiembrie 1944.[1] Dosarele rămase în duplicat sau numai fragmente ale acestora au fost extrase din Arhiva M.Ap.N., S.S.I., Ministerului de Justiție, Ministerului de Interne în două perioade: 1950–1953 și 1962–1968, corespunzător interesului pentru documentele pro sau contra unui masacru la Iași, cu vinovăție română, sau pur și simplu pentru a acoperi acte criminale sau dovezi ale implicării comuniștilor. Multe au intrat în Arhiva C.C. al P.C.R. și au fost folosite în informări cu caracter de uz intern sau, parțial, în lucrări istoriografice.

---

[1] Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 112.

În ce mă privește, am găsit file albe și cadre de microfilme ale dosarelor M.Ap.N. pe care este notat doar: „filele x, y, z... au fost ridicate de Departamentul Securității Statului la data de..." (filele cu cazul Iași au fost extrase în perioada 1950–1953, ceea ce mă face să cred că sunt dovezi ale implicării comuniștilor români, evrei și sovietici în evenimentele din 29–30 iunie 1941). Alte file lipsesc cam din următoarele zone:

– lista membrilor P.C.R., informatori și agenți ai serviciilor secrete române (Ana Pauker, racolată de Mihai Moruzov, Gheorghiu-Dej, Vasile Luca, Teohari Georgescu, adică Biroul Politic al C.C. al P.C.R. după 23 august 1944, dar și mulți alții);

– activitățile serviciilor secrete sovietice pe teritoriul României în pregătirea atacului din iunie 1940 și a invaziei din 1941, oprită de atacul germano-român; acțiunile diversioniste și teroriste sovietice cu sprijin evreiesc la Iași, înainte și după declanșarea conflictului;

– arhiva N.K.V.D. capturată de Divizia 10 română la Odessa în care se aflau și planurile de invazie în spațiul balcanic, precum și cele privind folosirea minorităților în acest scop;

– dosarele medicale din lagărele de la Târgu-Jiu și Caransebeș, Doftana și Jilava ale unor înalți funcționari comuniști;

– dosarul Elenei Lupescu, întocmit de Mihai Moruzov, care o bănuia că este agentă sovietică, dar era printre cei puțini care știau că ea nu se consideră evreică, mama ei fiind rusoaică.

Toate aceste documente au fost pentru mine de negăsit; poate cineva mai norocos va aduce la lumină secretele din dosare, unele putând fi chei pentru înțelegerea unor fenomene politico-militare care ne-au marcat existența în ultimii 80 de ani. Absența acestor documente mi-a îngreunat analiza precisă asupra evenimentelor de la Iași, oraș transformat în iunie 1941 într-un adevărat viespar.

În marea localitate a Moldovei se concentrau atunci toate elementele unei situații explozive: Comandamentul Militar German, grupurile clandestine ale serviciilor secrete germane Gestapo, Sicherheitsdienst (S.D.) și Geheime Feldpolizei (un serviciu al S.S.-ului), ajutate de informatori și de colaboratori legionari și naziști, o populație evreiască locală numeroasă, comuniști evrei, diversioniști, sabotori și teroriști sovietici parașutați încă din luna mai sau cu numai câteva zile înainte de evenimente, români basarabeni renegați (au fost și din aceștia și nu trebuie uitați), populație evreiască deportată din alte zone ale Moldovei și adusă, dintr-o mare eroare organizatorică, la Iași de către Marele Stat Major român.

Din informațiile furnizate de Eugen Cristescu, Serviciul Special de Informații român nu a fost implicat în evenimente, totuși rămân niște întrebări. Așa cum arătam, nu se putea trece la o operație militară de mare amploare fără o evaluare precisă asupra câmpului informațional, ceea ce presupune operații de ansamblu privind siguranța spatelui

frontului și analiza elementelor cu potențial de risc, în care intrau nu numai comunități evreiești, în ansamblu, ci și liste efective cu suspecți, simpatizanți, persoane date în urmărire. Aceste informații au constituit obiectul muncii operative a serviciilor secrete germane, a Secției a II-a a Armatei, dar mai ales a Biroului Siguranței Poliției. Să analizăm câteva premise ale evenimentelor:

1. Armata a 4-a a cerut printr-un raport, încă de la jumătatea lunii iunie, deportarea sau transmutarea tuturor evreilor din zona de front, pe principiul militar al *siguranței spatelui armatei*. Raportul era nerealist și exagerat, fiind expresia unui antisemitism ilogic, obsesiv. La acest document, Marele Stat Major a întocmit un studiu în baza căruia urma să fie deplasată o parte însemnată a populației evreiești din Moldova – uzând de ambele criterii: militar și protecție –, stabilindu-se eșaloane, responsabilități și mijloace pornind de la numărul preconizat a fi deplasat și calculând câte vagoane, curse și garnituri vor fi necesare. Studiul era inaplicabil și el, o socoteală pe hârtie, o matematică exactă, dar pur teoretică, deoarece prevedea încă din proiect mișcări masive de populație însoțită de efecte personale (obiecte de mobilier, uz casnic, lenjerie etc.), trenuri și marșuri în direcții considerate netede și libere de alte mijloace de transport, etape când mai mici, când mai mari, după sursele de aprovizionare (considerate și ele intacte, deși puteau fi lovite de inamic, așa cum s-a și întâmplat), locuri care nu permiteau concentrarea, eventual ghetoizarea, asupra cărora nu se făcuse o recunoaștere prealabilă etc.

ROMÂNIA
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
Cabinetul secretarului general
CONFIDENȚIAL
FOARTE URGENT
Nr. 4 147/ 21 iunie 1941
MARELE STAT MAJOR

INSPECTORATUL GENERAL AL JANDARMERIEI DIRECȚIUNEA GENERALĂ A POLIȚIEI TOATE PREFECTURILE

Domnul general Antonescu, Conducătorul Statului, ordonă următoarele:

1. Toți evreii valizi între 18–60 ani, din satele dintre Siret și Prut, vor fi evacuați în lagărul Tg.-Jiu și în satele din jurul acestui oraș. Primele trenuri pleacă cu începere de azi 21 iunie a.c.

Restul familiilor evreiești din satele dintre Siret și Prut, ca și familiile evreiești din celelalte sate din Moldova vor fi evacuate cu ceea ce le este necesar pentru trai, în comunele urbane de pe teritoriul județelor respective prin grija prefecților de județ.

Evacuarea acestor familii din satele din Moldova se va face în 48 ore de la primirea ordinului.

2. Toate familiile evreiești, care se găsesc în satele din restul țării, vor fi evacuate cu ceea ce le este necesar pentru trai, în comunele urbane de pe teritoriul județului respectiv, prin grija prefecților, în timp de 4 zile de la primirea prezentului ordin.

Pentru toți evacuații se vor întocmi tabele, care vor fi predate polițiilor respective, pentru a ține evidența lor în scopul ca orice eventuală deplasare să se poată face cu înlesnire.

Familiile evacuate nu au voie să mai intre în comunele din care au plecat.

Căminele celor evacuați, precum și orice alte bunuri, cari au rămas, vor fi date în primire autorităților administrative locale.

Acei care, cu ocazia acestor evacuări, vor fi prinși în flagrant delict de devastare a bunurilor, sau își vor însuși recoltele, vor fi deferiți Tribunalelor Militare și vor fi sancționați cu pedeapsa cu moartea.

De asemenea, vor fi pedepsiți în mod extrem de sever toți acei care se vor dovedi că au fost necorecți cu ocazia acestor evacuări.

Pedepsele, la care se expun cei ce vor devasta sau vor fi necorecți, se vor aduce la cunoștința oamenilor din comună prin afișare și batere de tobă, pentru a nu cădea în greșeală.

Evacuații la Tg.-Jiu vor fi sfătuiți să-și ia cu ei lenjerie, veselă, bani.

Prefecții județelor vor lua măsuri pentru aprovizionarea celor evacuați și vor veghea ca măsurile ce se iau față de ei să fie civilizate.

Pentru transportul pe C.F.R. se va cere de prefecturi la garnizoane foi de drum. Ministerul Apărării Naționale a dat deja aprobarea.

Se va raporta de executarea evacuărilor. Ministru secretar de stat General de divizie (ss) I. Popescu

Pentru conformitate:

Șef de cabinet
Căpitan P. Băbeanu[1]

Ideea de manevră încerca să urmărească o concepție politică mai largă de îndepărtare sau de neutralizare a elementului evreiesc nesigur din Moldova, care pierdea din vedere esențialul: în cazul victoriei româno-germane (în care

[1] Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, Secția 1, dosar nr. 2 410, f. 270–271.

toți generalii M.St.M. credeau) și prin distrugerea armatei sovietice din zona europeană ocupată de U.R.S.S., influența comunistă dispărea sau, cel puțin, se îndepărta atât de mult încât simpatia unor evrei pentru bolșevism își pierdea suportul realist și ar fi pierit în scurt timp. Pentru că, în planul concret, populația evreiască era doar vectorul propagandistic al U.R.S.S. și nu se recunoștea ca producătoare a acestei doctrine periculoase. Fără îndoială că Antonescu își imagina ce se putea întâmpla cu evreii pe direcțiile de manevră ale trupelor germane și a adăugat, în numele promisiunilor făcute față de liderii evreilor pământeni, componenta scoaterii lor din zonă pe criterii umanitare:

„Ion Antonescu: (...) *Este un principiu militar: în apropierea frontului și în lungul frontului, populația trebuie deplasată. Dacă v-ați fi dus, în septembrie '40..., în iunie '41, când am intrat în război, în lungul frontierei...*

Președintele: *Rațiunea era rațiune militară...*

Ion Antonescu: *Rațiune militară.*

Președintele: *Excesele care s-au făcut...*

Ion Antonescu: *Era o măsură de siguranță politică pentru stat, o chestiune de siguranță militară și a operațiunilor militare și chiar o chestiune de siguranță a vieții lor. Domnule Președinte, dacă îi lăsam acolo unde erau, nu mai exista nici unul astăzi*"[1] (dintre evrei – *n.n.).*

---

[1] *Procesul mareșalului Ion Antonescu,* vol. 1, p. 203.

Ultima frază este o dovadă că germanii urmăreau exterminarea evreilor. Pentru evreii din Moldova – adică evreii români[1] –, deplasarea urma să se petreacă în timpul și în spațiul imediat de purtare a războiului. Superficialitatea planului s-a dovedit instantaneu, când s-a constatat că mijloacele de transport nu ajung frontului, darămite deplasării evreilor, și că locurile alese pentru concentrare sunt improprii, putând chiar determina o epidemie de tifos exantematic. Drumurile erau și ele ocupate de trupe. S.S.I. s-a pronunțat împotriva soluției deplasării, așa cum arată Eugen Cristescu în interogatoriul luat de anchetatori la 15 aprilie 1946: „Noi am fost contra acestei măsuri, care era și tehnicește foarte greu de executat. Eu am constatat că e și inutil, deoarece evreii erau terorizați, încât nu era nevoie decât de o simplă operă de supraveghere“[2].

2. Planului i s-a mai opus și un adversar neașteptat: armata germană. Pentru ea, deplasarea populației evreiești însemna o mișcare tardivă și deja parazitară. Gestapoul îi ceruse de mult lui Antonescu să înființeze lagăre sau să-i expedieze pe evreii români în Polonia și în Germania: „Germanii mi-au cerut ca pe evreii din Moldova să-i punem în ghetouri. Ceea ce am refuzat. A fost cerut chiar să-i dau Germaniei și cererea a fost repetată, în timp de patru ani, de mai multe ori, chiar în timpul războiului, din

[1] Unii istorici evrei îi numesc evrei români pe cei din Basarabia colonizați de U.R.S.S. între 1940 și 1941 și pe cei din Transnistria, ceea ce în proporție covârșitoare nu corespunde realității.

[2] Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 315.

'44, când se stabilizase frontul acolo unde a fost. Germanii, când mă duceam pe front, veneau la mine cu plângeri, spuneau: «Nu se poate să facem operațiuni cu evreii în spatele nostru. Dumneavoastră trebuie să-i luați». Și eu nu i-am luat"[1]. Comandanții militari germani se opuneau și deplasării evreilor basarabeni și transnistreni, deoarece asta însemna ori că această masă de oameni se va găsi în permanentă mișcare în spatele frontului, înaintând cu acesta, ori că va fi împinsă cumva (!) în fața armatelor, urmând să fie măcelărită între beligeranți, ceea ce – oricât ar părea de surprinzător, dar numai în aparență, fiind vorba de concepția militară și nu de cea politică – nu reprezenta obiectivul armatei germane, căreia i-ar fi îngreunat operațiile. Planurile naziste vizau exterminarea în mod organizat și metodic după trecerea frontului; așa s-a întâmplat în Basarabia și în Transnistria, sporadic însă, după ce se trecuse la concentrarea evreilor în lagăre și în ghetouri, fără ca acestea să aibă vreun corespondent cu cele cunoscute, din Polonia și din Germania.

3. Pe fondul erorilor de concepție arătate mai sus „evreii din județul Iași au fost aduși la Iași în urma unui ordin dat de generalul Șteflea – secretarul general al Ministerului de Război și șeful Cabinetului Militar de la Președinția Consiliului de Miniștri – motivat pe măsuri de ordin militar. Autoritățile de ordine publică au fost lipsite de prevedere, deoarece știau că în Iași se găseau la acea dată 16 000 germani din

[1] *Procesul mareșalului Antonescu*, vol. 1, p. 240.

organizația Todt și nu au luat nici o măsură de izolare, spre a evita ciocnirea“[1]. În alte zone ale Moldovei s-au declanșat și alte deportări și concentrări, pe direcții de interior, evreii români nefăcând obiectul eliminării din țară, nici măcar al trecerii peste Prut, cu excepția a 12 000 de persoane din Dorohoi, considerate în mod eronat vinovate de incidentele din 1940; erau mișcări ale încercării de scoatere din zona militară germană. „În Vechiul Regat, evreii au fost trimiși în detașamente exterioare de muncă, au fost privați de orice drepturi civice, au fost jefuiți și deseori maltratați, deportați dintr-o zonă în alta, dar nu sistematic exterminați. Excepțiile sunt cele 8 000 – 12 000 victime ale pogromului de la Iași, cei 7 000 de evrei dorohoieni care au pierit în deportare în Transnistria (12 000 de evrei din Dorohoi au fost deportați) și cel puțin 587 de evrei de asemenea deportați în Transnistria pentru intenția de a emigra în 1940 în U.R.S.S., care au fost executați în deportare de germani.“[2] Toate cifrele sunt majorate, dar fenomenul este real și nu mai puțin condamnabil.

4. Odată cu declanșarea ostilităților la 22 iunie 1941, celulele comuniste s-au activat, iar informatorii sovietici au trecut la difuzarea de informații prin stații de emisie-recepție sau prin treceri peste Prut. Acestea sunt activități obișnuite, combaterea lor dând măsura valorii contraspionajului. Dar este de subliniat că și serviciile secrete române aveau astfel de informatori dincolo de Prut, români patrioți, ucraineni

---

[1] Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 200.
[2] Radu Ioanid, în revista *22,* nr. 6 din 9–15 februarie 1994.

naționaliști și chiar evrei loiali. Faptul este recunoscut chiar de Antonescu în ședința Consiliului de Miniștri din 25 februarie 1941: „Noi am avut anumiți agenți informatori jidani în Basarabia“[1]. Activitatea spionilor și informatorilor sovietici a fost destul de intensă, dar a fost și limitată în eficacitate de contramăsurile române și germane, dovada cea mai bună în acest sens fiind înaintarea rapidă a trupelor, cu pierderi minime, și imprecizia bombardamentelor. Datorită slabelor rezultate înregistrate de sovietici în încercarea de a opri înaintarea trupelor germano-române, inamicul a trecut la operații de parașutare de grupuri diversioniste, spioni și agitatori, precum și la incursiuni militare, cu unități mici, înarmate ușor, cu scopul de a întârzia ofensiva prin sabotaje și prin acte teroriste.

Acest gen de activități a fost semnalat ca brusc intensificat începând cu 23 iunie, apoi răspândit pe toată lungimea Moldovei din ziua de 25 iunie 1941. Notele informative ale Secției a II-a militare din perioada indicată abundă în semnalări și capturări de parașutiști, inclusiv în preajma Iașiului.[2] Având în vedere îndoielile unor istorici și analiști asupra acestui fenomen, documentele arată însă categoric că lansările de parașutiști au fost numeroase, dar că reușita serviciilor românești și germane de a-i prinde a fost doar parțială; destule note informative arată că, într-o proporție care urcă spre 50%, spionii au fost semnalați, dar n-au fost

---

[1] A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinet Militar, dosar nr. 473/1941, f. 300.

[2] Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II.1.2704, c. 240; c. 287; c. 317; c. 322; c. 581; c. 599; c. 683; c. 704.

prinși înainte de trecerea tuturor efectivelor prin luptă peste Prut. Rapoartele militare au înregistrat într-adevăr activități ale semnalizatorilor, fie că era vorba de rachete roșii trase de la sol pentru a încadra zona de bombardament[1] – un triunghi cu vârfurile în dealurile Bucium, cu dezvoltare în lungul Bdului. Socola, gara I[illegible] și pădurea din nord-est[2]–, fie că au fost observate indicații concentrate, făcute cu lămpi electrice și de buzunar (lanterne), în interiorul triunghiului. Acest tip de procedee arată fără dubiu o pregătire militară, o activitate profesionistă, dar care nu implică prea mulți oameni. Cert este că bombardamentul care a urmat s-a desfășurat ziua (în intervalul 10.30–11.30 din 26 iunie) și nu în noaptea de 25 spre 26, imediat după semnalizări. Particularitatea acestui bombardament este combinația între precizia loviturilor din triunghiul semnalizat – pierderi mari ale unităților militare germane și române – și „imprecizia“ atacurilor în zona civilă locuită, unde au fost lovite case aflate departe de concentrările de trupe. Analiza militară poate da o rațiune acestui tip de bombardament prin configurarea unui atac principal, susținut cu unul de acoperire având drept scop crearea panicii în oraș. Astfel, combinația între semnalizări și interpretarea militară a desfășurării primului bombardament din ziua de 26 iunie ne dă imaginea unei acțiuni precise, sprijinite de la sol. Orice comandant militar care ar fi făcut a doua zi analiza acțiunilor inamicului ar fi ajuns la aceeași concluzie.

---

[1] *Ibidem,* fond Divizia 14 Infanterie, dosar nr. 117, f. 81, 82, 93 și urm.

[2] Triunghiul încadrează cartierele evreiești din nord-estul orașului.

La ea s-au adăugat însă câteva dovezi materiale, care au întărit convingerea asupra existenței unei colaborări din oraș, inclusiv asupra unei legături cu indivizi plasați în comunitatea evreiască. Din avioanele doborâte de antiaeriană au fost capturați mai mulți indivizi – numiți în actele militare *piloți* – originari din Iași, foști studenți evrei la Universitate, comuniști înregistrați în evidențele Chesturii, foști meseriași care trecuseră Prutul în 1940, ingineri de origine evreiască, foști angajați la C.F.R.[1] Dintr-o mărturie ulterioară evreiască aflăm că „în după-amiaza zilei de 26 iunie, fruntașii comunității evreiești din Iași au fost chemați la Chestura Poliției, unde li s-a anunțat că printre aviatori au fost găsiți tineri evrei ieșeni, cu care colaborează populația evreiască“[2]. Un martor ocular din rândul comunității evreiești mi-a declarat în 1996 că a existat și o confruntare cu doi studenți evrei capturați, la spitalul militar al Diviziei 14, în urma căreia liderii comunității au cerut insistent ca vinovăția acestor oameni să nu fie transferată asupra întregii populații evreiești ieșene. Pe fondul antisemitismului local, acest lucru era însă greu de împiedicat.

Ar putea exista totuși o legătură între măsurile luate de autorități după acest bombardament și faptul că următoarele raiduri au fost mult mai imprecise. În zilele de 25 și 26 iunie au avut loc în Iași două bombardamente sovietice mai însemnate, fiind lovite câteva imobile, însă raidurile n-au produs pagube prea mari:

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul 4 Teritorial, dosar nr. 1 349, f. 232, 244 (vezi și Aurel Karețki, Maria Covaci, *op.cit.*, p. 54).
[2] Aurel Karețki, Maria Covaci, *op.cit.*, p. 57.

Nota informativă nr. 23/ 26 iunie 1941, ora 19.00

La ora 12.05, 22 avioane bombardează Iașiul. 5 avioane au fost doborâte de A.A. și aviația de vânătoare. 20 bombe căzute în centrul orașului, distrugând 3 case. Restul bombelor fără efect.[1]

Stând și judecând astăzi, opinia lui Eugen Cristescu privind timorarea populației evreiești din oraș se dovedește a fi cea mai aproape de adevăr, situația concretă de dispunere în mijlocul unei armate germane și în contextul cunoscut – Iașiul a avut o însemnată populație evreiască (în unele perioade, majoritară), dar și o foarte violentă grupare antisemită, capitala Moldovei fiind centrul istoric al naționalismului extremist și al legionarismului – determinând o stare de teamă justificată.

5. În ziua de 25 iunie 1941, se înregistrează o situație deosebit de gravă, o încălcare flagrantă și nepermisă a legilor războiului: *folosirea de către armata sovietică a gazelor otrăvitoare de luptă!* Informația este trimisă Marelui Stat Major de către Secția a II-a în urma semnalelor venite de la trupe, iar generalul Ioanițiu ordonă cercetări. Prin nota informativă din 25 iunie 1941, ora 20.00, „se confirmă întrebuințarea gazelor de luptă de către trupe sovietice, atât în trageri de artilerie, cât și în bombardamente aeriene“[2]. S-au luat probe chimice și au fost examinați medical militarii atacați de substanțele otrăvitoare, constatându-se

---

[1] Arh. M.Ap.N. fond Microfilme, rola P II.1. 2 704, c. 315.
[2] *Ibidem*, c. 198.

prezența iperitei, dar și a altui component neidentificat. Informat, Antonescu a făcut o criză violentă; este ușor de imaginat în ce situație psihică a fost găsit de evenimentele de la Iași.[1]

6. Ca și în alte localități supuse bombardamentelor, de la Dorohoi la Constanța, s-a creat și în Iași o psihoză asupra *indicatorilor* de bombardament (persoane care semnalizau de la sol aviației de bombardament locul unde să atace) și s-au operat arestări, inclusiv de cetățeni nevinovați. Siguranța Chesturii Iași a obținut rezultate nesemnificative din anchete și mulți au fost eliberați. Un caz concret de alarmă falsă este oferit de Eugen Cristescu într-o reconstituire a activității eșalonului S.S.I. în perioada masacrului de la Iași: „Miercuri 2 iulie, Eșalonul se află tot la Șofrăcești, iar Petrovici pleacă la Poeni, Iași pentru cercetarea aparatului clandestin de radio. Joi 3 iulie 1941, Eșalonul este tot la Șofrăcești, iar Petrovici se întoarce de la Poeni cu *rezultat negativ*"[2]. Asta nu înseamnă că n-au existat indicatori și n-au fost semnalați sau prinși. Oricum, se asculta la aparatele radio obișnuite multă propagandă sovietică și, mai ales, cererile insistente ale acesteia de a împiedica prin sabotaje

[1] Folosirea gazelor de luptă era interzisă prin Declarația de la Haga 17/29 iulie 1899 și prin Protocolul de la Geneva din 17 iunie 1925, în care se precizează că „întrebuințarea în război a gazelor asfixiante toxice sau similare, precum și a tuturor lichidelor, materialelor sau procedurilor analoge a fost de drept condamnată de opinia generală a lumii civilizate".

[2] Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II.1. 2704, c. 22.

înaintarea trupelor germano-române. Cine a fost cu adevărat comunist, indiferent de naționalitatea lui, a acționat.

Generalul Ioanițiu, șeful Marelui Cartier General, ordona în ziua de 28 iunie:

Telegrama nr. 143/28.VI.1941, ora 0.50

Deoarece s-a constatat că evreii care mai dețin încă aparate de radio răspândesc diferite știri false sau interpretate tendențios, să se ridice toate aparatele de radio de la evrei, fără absolut nici o excepție. Luați legătura cu Ministerul de Interne și raportați de executare.[1]

În foarte scurt timp, o altă informație importantă a venit la Marele Cartier General din partea ofițerilor de contrainformații atașați unităților de transmisiuni: atenționarea că unii colaboratori ai sovieticilor au reușit să pătrundă în unele locuri pe comunicațiile militare române:

Telegrama nr. 148/24.VI.1941, ora 1.07,
către „Vulturul"

Sunt indicațiuni că spionii din interior ascultă și interceptează comunicațiile telefonice făcute de către unități în legătură cu dizlocarea trupelor și desfășurarea operațiilor militare. Luați măsuri să se intensifice la maxim serviciul de contraspionaj și de siguranță pentru a depista și a prinde pe acești agenți ai inamicului.[2]

---

[1] *Ibidem,* fond Microfilme RSEM, rola 1 093, c. 15.
[2] *Ibidem,* c. 22.

7. Un alt eveniment premergător masacrului a fost încercarea unor cetățeni de a părăsi orașul pentru a se refugia în satele unde aveau rude sau pur și simplu pentru a ieși din spațiul de manevră al trupelor: „În urma bombardamentului din ziua de 26 iunie, care provocase numeroase distrugeri și victime, lumea era foarte agitată, mulți căutând să părăsească Iașiul și asaltând Chestura, solicitând autorizații de călătorie pe C.F.R.; totuși nu am avut informații și nu erau indicii că se va produce ceva, întrucât comuniștii erau internați iar dintre legionari nu se aflau în oraș decât o infimă parte. Din cauza agitației populației și din cauza stricăciunilor provocate de bombardament, orașul, atât ziua, cât și noaptea, era patrulat cu patrulele militare (comp. de garniz. din 6 Vânători și 13 Inf.), pentru ca răufăcătorii să nu se dedea la jafuri, dat fiind că, din cauza camuflajului complet, orașul era absolut în întuneric. Tot în acest scop, după bombardament, s-au efectuat de către poliție împreună cu jandarmii două razii“[1].

Să rezumăm:

– în timpul înaintării trupelor româno-germane, inamicul intensifică acțiunile de spionaj și diversiune, dar cu rezultate slabe; sunt prinși parașutiști și arestați colaboratori ai acestora, în majoritate evrei;

– unitățile militare românești primesc informația că la unele fabrici din Iași au fost arborate steaguri roșii, iar evreii fac manifestări comuniste, informație asupra căreia nu avem dovezi decât dintr-o singură sursă (Comandamentul IV

---

[1] *Martiriul evreilor din România 1940–1944* ..., p. 101 (declarația chestorului de poliție Gh. Leahu la 2 iulie 1941).

Teritorial aflat la Bacău), dar care a amplificat sentimentul că bombardamentul masiv din 26 iunie este debutul unei invazii cu centrul pe Iași, oraș aflat doar la 15 km de Prut;

– comuniștii și legionarii identificați sunt izolați sau reținuți, ceea ce explică atât eșecurile acțiunilor inamice la sol, cât și relativa liniște din oraș;

– în urma bombardamentului și a distrugerilor s-au luat măsuri de patrulare, pentru a se asigura ordinea în oraș;

– un număr însemnat de persoane, evrei și creștini, s-a prezentat la Chestura Poliției cerând să părăsească orașul; aceasta nu se putea petrece decât cu aprobarea administrației, subordonată celei militare germane, la fel cum intrarea sau ieșirea din zona militară a persoanelor oficiale nu se putea produce decât cu aprobarea Marelui Cartier General[1]; oricum, Chestura Poliției din Iași a devenit curând un loc foarte aglomerat și dezorganizat, care a fost repede depășit de amploarea evenimentelor acumulate: cereri locale, cereri germane, razii, sesizări asupra acțiunilor colaboraționiste, arestări și rețineri îndelungate de persoane, controlul evreilor deportați din județul Iași;

– populația de ambele religii era terorizată de posibilitatea repetării bombardamentelor, precum și de bezna totală din timpul nopții; zvonuri alarmiste provocate sau născute spontan au mărit starea de agitație;

---

[1] Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 401.

– înaintarea trupelor române pe sectorul din dreptul Iașiului a întâmpinat o rezistență puternică din partea inamicului și situația a mărit iritarea comandanților.

Desfășurarea evenimentelor

Incidentul care a declanșat evenimentele sângeroase din Iași s-a produs în ziua de 26 iunie 1941. Din cauze încă necunoscute, trei evrei aflați sub arest – Herșcu Wolf, Leon Schachter și Iosub Cojocaru – au fost escortați de sergentul T.R. Mircea Manoliu, de proveniență legionară, în poligonul de trageri al garnizoanei și împușcați acolo. Wolf, deși grav rănit, a leșinat și a supraviețuit, Schachter a reușit să fugă, iar Cojocaru a murit pe loc.[1] În aceeași zi se desfășura o operație ordonată de Comandamentul Militar al Iașiului. Acesta a cerut comisariatelor de poliție să cerceteze, să identifice și să marcheze bombele neexplodate în urma raidurilor aeriene sovietice. Pentru această operație, pe fondul atitudinii antisemite renăscute sub influența evenimentelor arătate mai sus, au fost trimiși în teren evrei – probabil, dintre suspecți, dintre cei arestați sau aflați în custodia Chesturii – fără vreo pregătire de specialitate. Era o gândire de circumstanță: pentru această operație nu s-a riscat viața unor militari români – deși în oraș se afla un batalion de pionieri-deminori – , ci a unor reprezentanți

---

[1] Radu Ioanid, „The Antonescu Era“, în *The tragedy of Romanian Jewry*, New York, The Rosenthal Institute for Holocaust Studies, Columbia University Press, 1994, p. 131.

din comunitatea bănuită de colaborare cu inamicul. Adică, o formă de pedeapsă. Măsura, luată cât se poate de neinspirat și neurmărită, a dus la apariția în zona de amplasament a Regimentului 13 Dorobanți a cinci evrei (după alte surse – șase) având misiunea să marcheze cu var bombele neexplodate. Din informațiile pe care le deținem, ei erau neînsoțiți. Comandantul regimentului, fără să fie informat și fără să se informeze, a ordonat arestarea lor pe motiv că semnalizează cu var, ziua în amiaza-mare, bombardierelor sovietice. Ordinul cazon și cu aparență de stupiditate a fost dat aceluiași sergent T.R. Mircea Manoliu. Acesta, împreună cu caporalul Nicolau și câțiva soldați i-au împușcat pe evrei, sub pretextul că ar fi încercat să fugă de sub escortă. Asasinatul a fost făcut „fără a avea vreun ordin de la o unitate superioară“[1]. Ei și-au continuat acțiunea invocând scotocirea (ca operație militară) în căutare de aparate de emisie în cartierul Abator, locuit de evrei. Operația a fost favorizată de un ordin al autorităților, care deplasaseră în oraș 140 de polițiști și 677 de jandarmi[2] pentru identificarea stațiilor de emisie radio și a materialelor de propagandă introduse de inamic în oraș. Au fost reținuți 317 evrei, dintre care 207 au rămas la Chestură sub învinuirea că asupra lor s-au găsit obiecte suspecte. Acțiunea ilegală a lui Manoliu, desfășurată sub acoperirea unui ordin legal, a continuat și în dimineața următoare, cei doi gradați antrenând și alți militari în mod izolat și fără ordin la

---

[1] *Martiriul evreilor din România 1940–1944* ..., p. 89 (raportul nr. 1 043/ 29 iunie al prefectului de Iași).

[2] Radu Ioanid, *op.cit.*, p. 132.

această operație. „Intervenind șeful comisariatului respectiv, sergentul T.R. Manoliu Mircea din Regimentul 13 s-a adresat unei unități germane, care era în marș, insinuând că evreii din acel cartier au posturi de radio emisie și că nu poate să-i percheziționeze fiindcă poliția âi apără. Șeful unității germane a oferit acestuia colaborarea, continuând operațiunile. Soldații români din Regimentul 13 Infanterie și 22 Art. s-au asociat, maltratând pe evrei.“[1] Comandantul român al garnizoanei a luat măsuri de arestare a celor vinovați de incident, precum și a unor indivizi din lumea interlopă, agresarea evreilor fiind însoțită și de jaf: „Sesizând garnizoana, prin dl colonel Lupu, comandantul ei, colonel Captaru, prefect, pretorul diviziei și comandanții respectivi ai unităților, au luat, în colaborare cu organele Chesturii Poliției, măsuri la fața locului, arestând pe sergentul instigator și pe cei care luaseră parte mai activă la abuzuri (dintre români), predându-i pretorului diviziei, pentru cercetări“[2]. Totodată, Chestura a declanșat în cursul nopții o operație de arestare a căpeteniilor legionare din oraș. Autoritățile române au acționat în sensul legalității, înțelegând prin aceasta o încercare de respectare a prerogativelor sale. Ele au fost însă depășite din cauza dezordinii, statutului incert al autorității locale, precum și datorită unor comandanți incapabili.

În seara zilei de 28 iunie, la ora 22.00, Chestura Poliției a fost anunțată că pe direcțiile de deplasare ale trupelor

---

[1] *Ibidem*, p. 90 (raportul nr. 2 364 din 29. VII. 1941 al insp.reg. E. Giosanu).
[2] *Ibidem*.

din oraș se execută focuri de armă automată asupra eșaloanelor. Lanțul informațiilor furnizate de unitățile militare este următorul:

Raport operativ nr. 24/ 29 iunie 1941

De la 28 VI ora 23 se trag în Iași focuri de armă. Pornesc probabil de la comuniști și jidani. S-a intervenit cu Ministerul de Interne să se dispună evacuarea și internarea imediată a evreilor din cartierele unde s-au produs incidentele din noaptea de 28/29 VI.[1]

Raport operativ informativ f.n./ 29 iunie 1941

La Iași, cu începere de la ora 7.30 au început mișcări comuniste la S.A.R.P. A fost atacată de comuniști, poliția a intervenit energic operând arestări.[2]

La Grupul de Armate „Sud“, informația a ajuns într-o formă concisă și vagă:

Buletin informativ din 29 VI 1941 (traducere din lb. germană)

Eveniment deosebit: La Iași au izbucnit tulburări din motive încă necunoscute. Reprimarea lor este în curs de acord cu autoritățile române.[3]

---

[1] Arh. M.Ap.N. fond Microfilme, rola P II.1.2704, c. 530.

[2] *Ibidem*, c. 602.

[3] *Ibidem*, c. 629.

În dimineața următoare, foarte devreme, sunt furnizate unele amănunte suplimentare, dar în continuare persistă confuzia:

Raportul operativ nr. 26/30.VI ora 4.00

În timp ce unități din Div. 13 Inf. (eronat; Reg. 13 Inf. – n.n.) *executau marșul spre nord în noaptea de 28/29 iunie, la traversarea orașului Iași au fost atacați cu focuri de armă automată și revolvere trase din (casele din) cartierele evreiești. Șase oameni au fost răniți și 2 cai omorâți. S-au luat măsuri pentru prinderea agresorilor.*[1]

Raportul este completat cu Nota „Vulturul" nr. 660/30 iunie 1941, unde, la fila 3, se precizează: „s-au luat mă suri de către unitățile române și germane din Iași pentru prinderea imediată a agresorilor. Din primele informațiuni atacul a fost organizat și dat de elemente comuniste din Iași"[2].

PREFECTURA JUDEȚULUI IAȘI Cabinet nr. 1 047/ 29 iunie 1941

Domniei-sale Domnului ministru al Afacerilor Interne, Cabinet, București

Urmare la raportul nostru nr. 1 042 din 29 iunie 1941, raportăm următoarele:

1. *În noaptea de 28/29 iunie a.c., focuri de armă s-au tras de indivizi rămași necunoscuți, din diferite cartiere ale orașului și în special din străzile: Păcurari, Toma-Cozma, str. Carol*

---

1 *Ibidem*, c. 604.

2 *Ibidem.*

și Sărărie. Aceste focuri, mai rare la început, s-au întețit între orele 24–3 și încetat către orele 7.

2. *S-au arestat și dus la Chestură, până la această oră, circa 3 000 de inși, în marea majoritate evrei, care sunt triați, rămânând până în prezent încă 1 000 în curs de triere. Cele mai multe arestări s-au făcut de patrulele germane.*

3. *Astăzi de la orele 7 până la ora 15.30 s-au auzit din nou împușcături dese în oraș care continuă și acum.*

4. *Soldații germani și români continuă a aresta și maltrata populația evreiască.*

5. *Comandantul garnizoanei și poliția nu pot stăpâni situația deoarece forțele de care dispun sunt cu totul insuficiente.*

Este absolută nevoie de a se trimite la Iași unități puternice de cavalerie și infanterie.

Câțiva derbedei civili s-au dedat la jefuirea caselor evreilor arestați.

6. *Comandantul garnizoanei, care are în subordine unități din garnizoana Iași, este lipsit de energie și e nevoie a fi înlocuit printr-un ofițer destoinic.*

7. *La orele 16.30 împușcăturile continuă cu mai multă furie în centrul orașului și în jurul Chesturii.*

Un soldat german a fost împușcat.

Patrule de soldați germani și de poliție germană fac percheziții și arestări de evrei, pe care îi îndreaptă spre Chestură.

Soldații germani sunt foarte îndârjiți și maltratează pe evrei.

Sunt câțiva evrei împușcați de germani.

Domnul general Stavrescu a venit în persoană la Chestură pentru a liniști pe soldații germani care se ocupă de arestarea evreilor.

Am cerut Dlui Gl. Stavrescu să intervină pe lângă Comandamentul german, pentru a retrage patrulele de poliție germană.

Prefectul județului Iași,
Colonel Captaru.[1]

Știrile despre incidentul de la Iași ajung la Marele Cartier General în seara zilei de 29 iunie și provoacă următoarea reacție a generalului Ioanițiu:

Telegrama nr. 177/29.6, ora 20.30

Agenții inamici lucrează în spatele frontului, încercând acte de sabotaj, procurând inamicului indicațiuni sau informațiuni și dându-se chiar la acte de agresiune față de ostași izolați.

Populația evreiască este părtașă la această acțiune.

Domnul general Antonescu, cu ocazia vizitei pe front, a atras atenția c-dților de M.U. (Mari Unități – n.n.) *asupra vigilenței pazei spatelui frontului și a dat ordin ca toți cei care acționează pe orice cale contra armatei și în contra intereselor țării să fie executați pe loc.*

Dați ordine tuturor comandanților în subordine să fie fără crutare față de cei găsiți vinovați de acte de spionaj, sabotaj, dezordine sau orice alte acte îndreptate în contra armatei și contra țării.[2]

Același text, cu mici modificări neînsemnate, a fost expediat prin Ordin circular nr. 206 798/ 30 iunie 1941 de către

---

[1] Arh. St. Iași, fond Prefectură, Iași, dosar nr. 16/1941, f. 7.
[2] Arh. M.Ap.N., fond Microfilme RSEM, 1 093, c. 32.

Armata a 2-a.[1] Eroarea care incriminează conducerea militară se află în formula „populația evreiască este părtașă“, adică toată populația evreiască a Iașiului, ceea ce era inexact și periculos. În acel moment Iașiul avea aproximativ 100 000 de locuitori, dintre care peste 50 000 erau evrei; rezulta că unul din doi locuitori era inamicul! Revenind la ancheta făcută de Poliția Iașiului la patru zile după eveniment, constatăm că informațiile eșaloanelor militare superioare nu erau tocmai exacte: „Astfel s-a atacat cu focuri o unitate care trecea pe str. Lascăr Catargiu, și o alta pe str. Carol, *fără însă să producă victime,* deși focul era automat și foarte intens. Toată noaptea s-a procedat la percheziționări de către armată, poliție și germani, prin locurile unde se trăgea. Nu s-a putut prinde nici un evreu trăgând. Dl inspector de jandarmi a trimis la Inspectorat 2 creștini. Între ei s-a găsit un oarecare Lupșanscki, care a declarat că este legionar și care avea asupra sa testamentul făcut cu o zi înainte (tipic pentru «echipele morții» din era Horia Sima – *n.n.*). Conform ordinului domnului comandant al diviziei, în zorii zilei, s-au început percheziții domiciliare la evrei, fără a se găsi arme asupra lor“[2].

La 30 iunie Antonescu îi numea pe vinovați „evreii, comuniștii și legionarii comuniști“[3].

Având în vedere că legionarii erau izolați și fără arme, comuniștii erau închiși, evreii, timorați, se pune întrebarea: cine a tras în bezna orașului Iași asupra trupelor

---

1 *Martiriul evreilor din România 1940–1944 ...*, p. 96.
2 *Ibidem*, p. 90.
3 Arh.M.Ap.N., fond 948, secția 1, dosar nr. 2 410, f. 372.

române? Răspunsul nu poate fi încă dat cu precizie, dar un răspuns posibil a devenit deja familiar românilor: teroriștii! Este oare vorba despre acei agenți sovietici pe care toți îi bănuiesc, dar nu-i pot dovedi, și care au produs în 1941, ca și în 1989, după aceeași metodologie, o diversiune perfectă?

Cu toată această ipoteză livrescă, există o logică pe care o putem folosi pentru a găsi un punct de sprijin: dacă erau teroriști sovietici, focul lor automat ar fi trebuit să lase multe victime între militarii români; era război, România și U.R.S.S. erau inamici, nimic nu-i împiedica să ucidă, după principiul subversiunii, provocând apoi o reacție asupra evreilor, cu mari „avantaje" pentru propaganda antifascistă. Date fiind imprecizia documentelor militare și rezultatele anchetei poliției după ce evenimentele s-au calmat, înclin să cred că a fost o diversiune germană (a serviciilor secrete) cu mână legionară, așa cum se încercase și la rebeliunea de la București. A afirma că a fost o intenție sau o acțiune a autorităților românești este o aberație. Toate argumentele sunt împotrivă.

În dimineața zilei de 29 iunie, așa cum am văzut, s-au făcut percheziții în cartierele locuite de evrei și, cu toate că nu s-au găsit arme, aproximativ 2 500 de persoane au fost ridicate și duse la Chestură, „dl general intenționând să-i evacueze pe toți din oraș"[1]. Începând cu ora 09.00 „ostilitatea a alunecat imediat către abuz și jaf, mai ales de când niște soldați germani au omorât o femeie în plină stradă, pe

---

[1] *Martiriul evreilor din România 1940–1944* ..., p. 90.

care au aruncat-o cu scârbă într-un gang. La toate aceste abuzuri s-a raliat populația civilă, recrutată din pleava societății. Din acest moment, ridicarea evreilor era însoțită de jafuri și bătăi îngrozitoare, executate de trupele de toate categoriile și chiar de gardieni, scene care erau fotografiate de germani, evident *numai acelea în care nu figurau soldați germani.* Starea de spirit era alarmantă. Soldații nu mai ascultau de nimeni. Umblau izolați prin oraș, jefuiau și maltratau, schingiuiau și chiar omorau, fără nici un frâu“[1]. Tot în ziua de 29 iunie Divizia a 14-a a ordonat oprirea circulației civililor după ora 17.00. Este însă important de reținut situația prezentată de generalul Leoveanu, directorul general al Poliției, care menționa într-un raport, asupra căruia voi reveni, că evreii duși la Chestură au fost *triați* de „4 ofițeri de poliție sub conducerea căpitanului de jandarmi David Constantin (comandantul Companiei a 14-a Poliție) *având ca bază și fișele de suspecți ale biroului siguranței Chesturii*“[2]. Știm astăzi că avuseseră loc razii înainte de 28 iunie și că la una dintre ele fuseseră arestați 317 evrei din care au fost reținuți 207 „deoarece prezentau oarecare suspiciuni, întrucât li s-au găsit lanterne, alte obiecte, îmbrăcăminte și alte pânze de culoare roșie din care ar putea confecționa steaguri comuniste“[3]. Este probabil că se declanșase o formă de isterie, al cărei suport era incompetența. S-au

---

[1] *Ibidem,* p. 94 (raport nr. 23 857/2. VII.1941 întocmit de chestorul Poliției Iași).

[2] Arhiva Serviciului Român de Informații (în continuare se va cita: Arh. S.R.I.), F.P. 108 233, vol. 66, f. 24–25.

[3] Aurel Karețki, Maria Covaci, *op.cit.*, p. 57.

produs astfel mai multe valuri de razii, cu mai multe arestări și trieri succesive.

Pentru o triere este însă nevoie de un criteriu. Acesta nu poate fi decât simpatia pentru comunism și sovietici, diverse atitudini – să nu uităm că în timpul retragerii din Basarabia numeroși evrei din Iași s-au manifestat pe față în favoarea Uniunii Sovietice –, precum și eventualele rezultate practice ale percheziţiilor: material de propagandă comunistă, portrete ale lui Stalin, steaguri roșii, poate și arme.

Ceea ce se întâmpla acum era cumva și urmarea unor evenimente anterioare. Imediat după venirea legionarilor la putere în septembrie 1940, la Iași se declanșase o vânătoare de comuniști. Peste 2 000 de evrei din oraș și din alte localități ale Moldovei fuseseră arestați și anchetați. Printre ei se aflau și mici proprietari, fără legătură cu comunismul, dar șantajați sub o astfel de acuzație pentru a fi jefuiți de bani.[1] Important pentru acest studiu este că fișele poliției conțineau la acea dată și numele unor oameni nevinovați, alături de comuniști autentici, și că au reprezentat suportul informativ al selecțiilor din 1941: „Odată trecut pragul Chesturii, delicventului i se întocmea o fișă polițenească – vestitele fișe – care-l urmăreau, ca umbra, pe toate căile. Devenea suspect Siguranței Statului“[2]. Nu este mai puțin adevărat că acele anchete identificaseră și grupuri comuniste autentice, active în momentul invaziei sovietice din 1940 și

[1] S.C. Cristian, *Patru ani de urgie,* București, Editura Timpul S.A., 1945, pp. 29–30.
[2] *Ibidem,* p. 25.

destul de numeroase în 1941. În unele cazuri grupurile comuniste au fost denunțate chiar de alți evrei.[1]

S-a petrecut apoi un alt fapt semnificativ: în urma trierii, o parte din evreii aduși la Chestură au fost eliberați și li s-au dat documente (un fel de chitanță) că au fost verificați și nu se fac vinovați de vreun delict. Într-o mărturie a unei victime care a supraviețuit masacrului (A.I. Cuperman, farmacist) se amintește momentul: „În primele ore, celor care erau aduși, comisarii le eliberau dovezi de prezentare, care, chipurile, aveau darul să-i lase să circule liberi"[2]. Din motive lesne de înțeles, martorul interpretează subiectiv și deformat gestul polițiștilor, insinuând că ar fi fost vorba despre o capcană. Dar lucrurile sunt clare: „Asemenea, evreii se plângeau că și cu ocazia ridicării lor din adăposturi și case erau jefuiți, ceea ce dl lt.-col. Chirilovici a raportat dlui general Stavrescu, comandantul M.U. care a venit personal la fața locului la Chestură și a dispus trierea acestor evrei și lăsarea liberă a femeilor, copiilor și celor nesuspecți (...) Germanii, văzând că evreii aduși de ei și de patrule sunt puși în libertate, s-au înfuriat și au început să aducă din nou cât mai mulți din întreg orașul, exprimându-se că poliția este jidănită, au instituit o echipă a lor din formațiunea Todt, la poarta Chesturii, care percheziționa și maltrata grav, cu ciomegele, și îi împușca"[3]. Au fost asasinați la Chestura Poliției, conform unor prime calcule, aproximativ 300 de evrei de către germani, dar la acest masacru trebuie

---

[1] *Ibidem*, pp. 30, 114.
[2] *Martiriul evreilor din România 1940–1944* ..., p. 129.
[3] *Ibidem*, p. 103 (declarația chestorului Gh. Leahu din 2.VII.1941).

să adăugăm și pe cei asasinați în case sau pe străzi, a căror cifră nu este precizată în vreun document, dar a fost estimată la aproximativ 250.[1] O altă analiză recentă se lasă și ea furată de mecanismele imaginilor stereotip imprimate în primele decenii scurse după masacru: „Cei ce, prin mahalale (Tătărași, Nicolina, Păcurari, Sărărie, Podul Roșu), au scăpat de glonțul ucigaș sunt porniți, în nesfârșite convoaie, cu mâinile ridicate, spre centrul orașului, bătuți între timp cu ciomegele și amenințați cu armele îndreptate spre ei. Priveliștea era lugubră pentru că, și pe străzile din centru, caldarâmul era acoperit de cadavre. Toate convoaiele erau îndreptate spre Chestura Poliției din Iași, unde imensa curte va deveni curând neîncăpătoare pentru miile de oameni înghesuiți acolo. Rapoartele vorbesc de 1 800 – 2 000 de oameni dimineața și 5 000 pe la prânz. Iar unii martori au menționat cifra de 6 000 de oameni. (...) Apoi o comisie compusă din câțiva comisari de poliție care au procedat la un simulacru de triaj al arestaților a eliberat, la vreo două sute de oameni, bilete pe care scria «liber», alături de ștampila Chesturii. A fost se pare o stratagemă iarăși simulatoare. (...) Autoritățile românești au găsit curtea Chesturii ocupată de soldați nemți. Dar, deși aveau la dispoziție două plutoane de jandarmi, nu au încercat să reintre în drepturi. Dacă ar fi încercat, izbuteau incontestabil. Pe la orele 15, în curtea Chesturii Poliției (care trebuia să-i apere pe nefericiții aduși sau veniți aici) a început marele masacru, declanșat tot de o alarmă falsă.

[1] Aurel Karețki, Maria Covaci, *op.cit.*, pp. 103–104.

S-a tras în plin și direct cu pistoale, carabine și mitraliere, din toate părțile (inclusiv din balcoanele și acoperișurile caselor învecinate). Au fost câteva mii de victime“[1]. Analiza rapoartelor arată însă că cifrele de 5 000 sau 6 000 de evrei aflați în curtea Chesturii reprezintă sume totale ale celor arestați în case sau pe străzi, în două valuri, dimensiunea „imensă“ a curții Chesturii nepermițând în realitate prezența simultană a unui număr atât de mare de oameni. Mai ales că „autoritățile românești au găsit curtea Chesturii ocupată de soldați nemți“! Se conturează însă drept credibilă ipoteza unui grup masiv de aproximativ 3 000 de evrei asupra cărora s-a tras de către militarii organizației Todt, grup din care supraviețuitorii au fost duși la gară în primul transport (2 530 de persoane). Operațiile de strângere a evreilor din oraș continuând, un număr de peste 2 000 de persoane a refăcut mulțimea din curtea Chesturii. Aceștia au constituit subiectul celui de-al doilea transport (1 974 de persoane). Deși se cunoaște destul de precis că „trenurile morții“ au transportat peste 4 000 de persoane, cifrele totale ale morților rămân în continuare foarte mari – 3 000 – 4 000 de evrei – datorită atât masacrului de la Chestură și asasinatelor din oraș, cât și nenorocirii petrecute în „trenurile morții“. Radu Ioanid acceptă variantele unor surse credibile care vorbesc o dată de 1 000 de victime și altă dată de 900 de victime, dar pentru întreg orașul[2].

---

[1] Zigu Ornea în *Dilema*, anul IV, nr. 165 din 8–14 martie 1996, p. 10.
[2] Radu Ioanid, „The Antonescu Era“, în *The Tragedy of Romanian Jewry*, p. 136.

Nu am reușit să găsesc nici un document credibil care să ateste cifrele folosite de unii istorici evrei de 12 000, 13 000 sau 15 000, care mi se par oricum exagerate; între cartierul Tătărași și Chestură ar fi însemnat ca distanța să fie acoperită complet de cadavre, în proporția trei cadavre pe metru! Eugen Cristescu a primit în 1943 un raport de la doi informatori evrei în care se afirma: „Avem onoarea a vă aduce la cunoștință că în zilele de 7–8 și 9 iulie a.c., împlinindu-se după calendarul evreiesc doi ani de la dezordinile din zilele de 29 și 30 iunie 1941, din localitate, familiile evreiești ieșene care au avut morți cu ocazia acestor dezordini au făcut parastase în toate sinagogile locale, pentru pomenirea acestor morți. Cu care ocazie s-a constatat, după tablourile de la toate sinagogile, că numărul acestor morți a fost de 13 266, dintre care 40 de femei și 180 de copii“[1]. Cred că este vorba despre morții perioadei 1941–1943, mulți deportați și asasinați în Transnistria sau pieriți în mizeria lagărelor, de foame și de tifos. În aceeași cifră trebuie pus și numărul morților din trenuri. Într-adevăr, chiar dacă nu se pot accepta rațional decât 1 000 de evrei morți, este oare mai puțin criminal ce s-a întâmplat acolo?

Este de asemenea foarte greu de știut cât de bine a fost informat generalul Antonescu asupra evenimentelor din Iași, la această dată. Dacă e să ne luăm după telegramele militare, a fost în mod cert dezinformat. Marele Cartier General transmitea ordinul lui în noaptea de 30 iunie 1941:

---

[1] Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 130.

Telegrama fulger nr. 195/30.06.1941, ora 23.30

Domnul general Antonescu a ordonat ca toți evreii comuniști din Iași, precum și cei asupra cărora s-au găsit steaguri roșii și arme să fie executați chiar în noaptea aceasta. Raportați executarea la Ialomița[1] (acolo se afla Antonescu, în trenul „Patria“ - *n.n.*).

Acest ordin, deși este citat des pentru duritatea lui, deși face o selecție evidentă, fiind vorba de „evrei comuniști“ și de cei găsiți „cu steaguri roșii și arme“, nu a fost executat. În noaptea de 30 iunie spre 1 iulie nu s-au făcut execuții. Acestea avuseseră loc în 29 și 30 iunie și făcuseră victime în rândul unor oameni nevinovați, mitraliați în curtea Chesturii și pe străzi. Este vorba de un ordin „de acoperire“, prin care Antonescu încerca să justifice crimele și comportamentul ilegal al subordonaților săi. Vinovăția lui Antonescu se extrage dintr-un lanț de erori: cedarea autorității în mâna germană, incapacitatea de a stăpâni conducerea statului, complicitatea cu această crimă. El a dat un comunicat prin care justifica masacrul:

COMUNICAT

Sovietele urmăresc pe toate căile să producă acte de sabotaj, de dezordine și de agresiune, în spatele frontului.

În acest scop, lansează din avion, cu parașutele, spioni și agenți teroriști, care iau contactul cu agenții rezidenți din țară

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Microfilme RSEM, 1 093, c. 42.

și cu populația iudeo-comunistă, pentru a organiza împreună acte de agresiune.

Câțiva din acești agenți au fost prinși, iar actele de agresiune încercate au fost sancționate.

La Iași, au fost executați 500 iudeo-comuniști, care trăseseră focuri de armă din case, asupra soldaților germani și români.

Toate încercările ce se vor mai face de a turbura liniștea și ordinea vor fi reprimate pe loc, fără crutare.

Populația pașnică are datoria de a divulga imediat autorităților locale pe toți cei suspecți și pe toți străinii, apăruți de curând în localitate. Cine nu divulgă la timp pe acești turbură tori ai ordinii și siguranței vor fi executați, împreună cu toată familia.[1]

Apoi Antonescu a primit o informare telefonică de la Iași, în care i s-a explicat realitatea, dar i s-au făcut precizări și asupra debandadei trupelor române. Din cercetările mele, fără a găsi o confirmare scrisă, opinez că persoana care l-a informat pe conducătorul statului a fost colonelul Dinulescu, șeful Secției a II-a din Marele Stat Major (Serviciul de Informații al Armatei). În urma acestei informări, Antonescu a luat legătura cu comandantul garnizoanei Iași. Ulterior, și Mihai Antonescu a primit la București un plic sigilat cu detalii asupra masacrului, arătându-se că a fost făcut de germani, la care s-au asociat și români.

Aflată într-un conflict deschis cu Armata Roșie, Armata română nu-și putea permite – logic, dar în logica acelui timp – să oprească sau să calmeze propaganda de

[1] *Martiriul evreilor din România 1940–1944* ..., p. 100.

război, să înceteze susținerea ofensivei cu mijloace de presă organizate în tonalități incendiare, tipice unei confruntări armate. Pentru evenimentele de la Iași presa militară nu putea avea echilibrul păcii, astfel că ordinul lui Antonescu a fost interpretat jurnalistic în termeni violenți: „Dând mâna cu dușmanul, bolșevicii merg în tovărășie cu jidanii. În mai multe colțuri de țară, iscoade și oameni plătiți de comuniști caută să facă fel de fel de fărădelegi. La Iași, în orașul lui Ștefan cel Mare și Sfânt, jidanii bolșevici au tras de la ferestre în ostașii noștri. Toți acești bandiți, în număr de 500, au fost puși la zid și împușcați. Asta drept pedeapsă și ca să fie pildă tuturor jidanilor din țară. Cei ce vor mai îndrăzni să ridice capul, ca ei or să pățească“[1].

Seara zilei de 29 iunie 1941 rămâne memorabilă și pentru ordinul comandantului Diviziei a 14-a care a cerut evacuarea evreilor arestați pentru a-i scoate din focul germanilor. Acest ordin s-a suprapus pe planul inițial de deportări, vagoanele pregătite pentru alte transporturi fiind folosite în forță majoră pentru evreii de la Chestură: „Dl lt.-col. Chirilovici, care fusese chemat la divizie, mi-a comunicat telefonic că s-a hotărât evacuarea acestor evrei din curtea Chesturii la Roman, în care scop stația Iași va pune la dispoziție 50 vagoane și se ia măsuri a fi trimiși la gară imediat *pentru a nu ne prinde noaptea cu ei la Chestură, de teama unui nou masacru la care s-ar fi putut deda germanii*“[2]. La ieșirea încolonată din Chestură, sub paza gardienilor publici, în urma unei încercări de a fugi de sub escortă pentru

---

[1] *Soldatul*, nr. 2, din 1 iulie 1941, p. 1.
[2] *Martiriul evreilor din România 1940–1944 ...*, p. 103.

a se salva, alți evrei au fost omorâți de germani care supravegheau operația. Primul transport număra 2 530 de evrei. Ei au fost expediați spre Roman, dar garnitura s-a înapoiat la Tg. Frumos. Între timp, trupele Todt au strâns în Chestura Poliției alți aproximativ 1 900 de evrei, „deși se dăduse ordin de către Comandatura germană să nu se mai aresteze“[1].

Aceștia au fost transportați în ziua de 30 iunie 1941, ora 4 a.m., la gară și duși tot pe traseul spre Tg. Frumos.

Pentru evenimentele petrecute la Iași între 28 și 30 iunie 1941, cercetătorul are la dispoziție una din cele mai ciudate situații documentare: două rapoarte oficiale întocmite de aceeași persoană – generalul de divizie Emil Leoveanu, directorul general al Poliției –, semnate de aceeași persoană, la aceeași dată și purtând același număr, dar cu conținut diferit.

MEMORIU

asupra anchetei executate conform ordinului nr. 4 678 din 1 iulie 1941 al Ministerului Afacerilor Interne în legătură cu tulburările ce s-au produs la Iași între 27.VI și 1.VII 1941

I. Istoricul evenimentelor

1. În ziua de 28.VI către orele 21.30 s-au auzit focuri de armă în diferite puncte ale orașului Iași.

Împușcăturile au durat până a doua zi către ora 7.

Măsurile luate. *S-au făcut pânde de polițiști și jandarmi, iar Comandamentul german a scos în teren patrule militare. Nu s-a descoperit nimic, deoarece cei care au tras*

[1] *Ibidem.*

s-au ascuns între timp. Este cert că evreii din cartier au atacat cu focuri de armă trupe.

2. La 29.VI, ora 3.00, în timp ce o coloană militară română trecea pe strada Lascăr Catargiu, s-a dezlănțuit din împrejurimi un foc violent, care a produs panică în unitate.

Parte din soldații acestei unități au răspuns cu foc.

De asemenea, s-au făcut cercetări de către poliție și organele acestei unități și nu s-a descoperit nimic deoarece trăgătorii evrei s-au ascuns și de astă dată.

În aceeași noapte, ofițerii de poliție ai Chesturii Iași au început investigațiile pe teren, însoțind o altă unitate română, care mergea pe strada Lăpușneanu, unde s-a produs un atac militar, cu același efect (trupa în dezordine și schimb de focuri).

Imediat s-au format echipe de polițiști, agenți și gardieni, români și germani, plus Compania 14 Poliție a Diviziei a 14-a, care au făcut percheziții foarte severe în cartierul de unde au venit împușcăturile.

Cu această ocazie au fost ridicați și aduși la Chestura Poliției evreii ascunși prin pivnițe.

Parte din acești evrei care s-au opus și au fost recalcitranți au fost executați de soldații germani chiar în drumul deplasării până la Chestură.

Adunându-se prea mulți evrei arestați în curtea Chesturii, comandamentul Diviziei a 14-a a dispus trecerea (trierea – n.n.) *lor și apoi expedierea cu trenul a celor găsiți vinovați.*

Trierea s-a executat de 4 ofițeri de poliție sub conducerea căpitanului de jandarmi David Constantin (comandantul Companiei a 14-a Poliție) având ca bază și fișele de suspecți ale biroului siguranței Chesturii.

3. În ziua de 29.VI, ora 20.30, Chestura a organizat escortarea evreilor triați la gară printr-un detașament compus din: 1 subinspector, 2 ofițeri de poliție, 2 șefi de secție și 20 gardieni.

La gară au fost îmbarcați în tren și expediați în direcția Roman.

4. În cursul zilei de 30 iunie și 1 iulie, au mai fost câteva schimburi de trageri în diferite părți ale orașului Iași, însă fără însemnătate, iar în ziua de 2 iulie a încetat complet orice manifestare.

Astăzi este liniște în întreg orașul Iași.

II. Constatări

Comandantul Pieței germane, căpitanul Hoffman, mi-a afirmat că are circa 20 de morți și răniți subofițeri de trupă germană.

III. Concluzii

1. *Aceste atacuri au fost provocate de populația evreiască pentru a se răzbuna.*

2. *În ce privește activitatea Inspectoratului și Chesturii Poliției Iași, am constatat că și-au făcut pe deplin datoria, ținând legătura cu autoritățile locale (administrative și militare) asigurând menținerea ordinei și stăvilirea jafurilor.*

Atât inspectorul regional de poliție, Giosanu, chestorul locotenent-colonel de jandarmi Chirilovici, cât și subofițerii lor, au lucrat conștiincios și fără preget, informând la timp și exact autoritățile superioare.

Directorul general al Poliției,
General de divizie
Em. Leoveanu.[1]

---

[1] *Martiriul evreilor din România 1940–1944* ..., pp. 105–108.

Nr. 53
2 iulie 1941
General de divizie LEOVEANU EMANOIL
Directorul general al Poliției
Către
Domnul general ION ANTONESCU
Conducătorul Statului

Am onoarea a înainta alăturat un memoriu asupra anchetei, executată de subsemnatul cu turburările ce s-au produs în Iași, între 27 iunie și 1 iulie 1941.

General de divizie (ss) Em. Leoveanu

MEMORIU

asupra anchetei executată conform ordinului nr. 4 678 din 1 iulie 1941 al Ministerului Afacerilor Interne, în legătură cu tulburările ce s-au produs în Iași între 27/6 și 1/7 1941

I. Istoricul evenimentelor

1. În dimineața de 28 iunie a.c. Chestura Iași a fost informată că o unitate română și una germană percheziționează și maltratează populația din Iași, str. Răchiți (cartierul Tătărași).

Șeful Chesturii, asistat de comandantul garnizoanei, au plecat pe teren, unde au întâlnit 8–10 evrei grav maltratați, care se duceau la spital.

S-a stabilit că serg. major T.R. Manoliu Mircea din Regt. 13 Inf., însoțit de câțiva soldați de la Trenul Regimentar al Regt. 13 Inf., și din Regt. 24 Art., au făcut percheziționări la populația evreiască, pe care o maltratau, la care operațiune s-a

asociat și o unitate germană, sub pretextul căutării unui aparat de radio-emisiune.

În același timp s-a aflat că același serg. major a împușcat 5 evrei, pe care i-a aruncat aproape de poligonul de tragere al garnizoanei Iași, iar cadavrele au fost găsite pe teren.

Acest asasin a fost lăsat liber, după o cercetare făcută de pretorul Diviziei a 14-a. El este legionar, de origine din Dorohoi; a militat însă în Cernăuți și Suceava. Este necesar să fie arestat și trimis Trib. Militar, pentru judecare.

Prima măsură luată de Chestură și Comenduire a fost repartizarea câte unui pluton de jandarmi la fiecare circumscripție polițienească pentru patrulări și menținerea ordinii, mai ales că prin oraș sunt soldați răzleți, care își caută unitățile unde sunt mobilizați. Comenduirea locală nu le poate da nici o îndrumare, necunoscând unde se găsesc dislocate acele unități. Voi aduce acest caz la cunoștința Armatei a 3-a.

2. În ziua de 28.VI către ora 21.30 s-au auzit focuri de armă în diferite puncte ale orașului.

Împușcăturile au durat până a doua zi către ora 7.

Măsurile luate. *S-au făcut pânde de polițiști și jandarmi, iar Comandamentul german a scos în teren patrule militare. Nu s-a descoperit nimic.*

3. La 29.VI a.c., ora 3, în timp ce o coloană militară română trecea pe str. Lascăr Catargiu, s-a dezlănțuit din împrejurimi un foc violent, care a produs panică în unitate.

Parte din soldații acestei unități au răspuns cu foc. De asemenea s-au făcut cercetări de poliție și organele acestei unități și nu s-a descoperit nimic.

În aceeași noapte ofițerii de poliție ai Chesturii Iași au început investigațiile pe teren, însoțind o altă unitate militară română, care mergea pe str. Lăpușneanu, unde s-a

produs un atac similar, cu același efect (trupe în dezordine și schimb de focuri).

La ambele unități nu a fost nici un soldat rănit sau mort.

Imediat s-au format echipe de polițiști, agenți și gardieni români și germani, plus Compania 14 Poliție din Divizia a 14-a, care a făcut percheziții foarte severe în cartierul de unde se credea că vin împușcăturile.

Rezultatul a fost negativ, adică nu s-a găsit nici o armă și nu s-a descoperit nici un trăgător străin.

Cu această ocaziune au fost ridicați și aduși la Chestură evreii ascunși prin pivnițe.

Parte din acești evrei au fost executați de soldații germani, chiar în drumul deplasării până la Chestură.

Adunându-se prea mulți arestați în curtea Chesturii, comandantul Diviziei a 14-a, a dispus trierea lor și expedierea cu trenul.

Trierea s-a executat de 4 ofițeri de poliție sub conducerea căpitanului de jandarmi Darie Constantin (comandantul Comp. 14 Poliție), având ca bază suspecții trecuți în fișele biroului de siguranță al Chesturii; femeile, copiii și bătrânii peste 60 ani, asupra cărora nu a planat nici o vină, li s-a eliberat de Chestură câte un bilet cu mențiunea „LIBER".

Germanii însă au protestat furios, rearestând pe cei eliberați, pe care îi aduceau apoi la Chestură maltratați. La Chestură însă o echipă de 10–12 polițiști germani i-a percheziționat și le-a luat banii.

În timpul raziilor au fost arestați 99 infractori civili și 9 militari români pentru jaf. Se cercetează la Chestură.

Generalul Stavrescu, comandantul Diviziei a 14-a, a dispus evacuarea cu trenul a evreilor arestați ce se găseau în curtea Chesturii.

4. În ziua de 29.VI. 1941 ora 20.30 Chestura a organizat escortarea acestor evrei la gară printr-un detaşament compus din: 1 subinspector, 2 ofiţeri de poliţie, 2 şefi de secţie şi 20 gardieni.

Până la gară nu s-a produs nici un incident. La staţia Iaşi însă, câţiva ofiţeri germani, însoţiţi de trupă germană, care au urmat convoiul, au făcut îmbarcarea evreilor în vagoane, câte 80–100 de vagon, interzicând detaşamentului escortă să se amestece. Apoi după îmbarcare, au închis uşile vagoanelor pe dinafară, pe care le-au încuiat.

În primul tren s-au transportat 2 530 bărbaţi, care după ce au ajuns la Roman au fost înapoiaţi la Tg. Frumos, iar trenul al doilea a fost oprit la Podul Iloaiei cu cca. 1 800 evrei.

În ambele staţii, au fost debarcaţi pentru a fi îngropaţi 1 270 morţi, iar ceilalţi au fost dirijaţi spre Călăraşi (Ialomiţa).

5. În cursul zilei de 30 iunie şi 1 iulie a.c. au mai fost câteva simulacre de tragere, în diferite părţi ale oraşului, însă fără însemnătate, iar în ziua de 2 iulie au încetat complet asemenea manifestări.

Astăzi este linişte în Iaşi.

II. Constatări

a) *Nu a existat nici un rănit sau mort la unităţile române asupra cărora s-a tras şi nici un semn de gloanţe pe zidurile caselor sau geamuri sparte.*

b) *Comandantul Pieţei germane – căpitanul Hoffman – mi-a afirmat verbal că ar avea circa 20 morţi şi răniţi, subofiţeri şi trupă germană.*

Căutând să mă conving şi să caut locul unde s-a produs, pentru a găsi vreo urmă a autorilor, mi s-a comunicat că este interzis acest control de persoane străine, deşi la început acceptase.

De altă parte, maiorul Farcaş, ofiţerul român de legătură cu Divizia 189 germană, mi-a cerut să-i comunic dacă în adevăr au

fost germani răniți și morți în trecere prin Iași, deoarece generalul Rötti ar fi aflat că Chestura Iași a descoperit acest lucru.

III. Concluziuni

1. *Motivele de la capitolul II mă determină să bănuiesc că nici germanii nu au avut morți și răniți, prin urmare atacul a fost un simulacru executat cu arme de salon (s-au găsit pe teren tuburi trase de arme din această categorie) și cu un sistem de pocnitori, care au imitat focul armelor automate.*

Socotesc că atacatorii au fost legionari și borfași, care urmăreau să producă panică pentru a devasta.

Ei au putut ușor să dispară în întuneric și astfel nu au fost descoperiți. Ei au organizat atacul în cartierul evreilor înstăriți.

2. *În ce privește activitatea Inspectoratului și Chesturii Poliției Iași, am constatat că și-a făcut pe deplin datoria, ținând legătura cu autoritățile locale (administrative și militare), asigurând menținerea ordinii și stăvilirea jafurilor.*

Atât inspectorul regional Giosanu, chestorul lt.-col. de jandarmi Chirilovici, cât și subalternii lor, au lucrat conștiincios și fără preget, informând la timp și exact autoritățile superioare.

Directorul general al Poliției
General de divizie (ss) Leoveanu[1]

---

[1] Arh. S.R.I., F.P. 108 233, vol. 51, f. 40 *(apud* Cristian Troncotă, *op.cit.*, pp. 200–201). În 2005, istoricul evreu Jean Ancel afirmă într-o carte că al doilea Raport Leoveanu a fost scris în 1944. De asemenea, că toate actele aflate în arhive referitoare la evenimentele de la Iași au fost falsificate atât în 1941, cât și în 1944. Această ipoteză nu poate fi exclusă, având în vedere operațiile de falsificare a documentelor operate în 1990 pentru a șterge crimele din decembrie 1989, situație pe care am trăit-o. Totuși, toate documentele autentice sau false pe care le prezintă istoricul evreu se referă la „o rebeliune comunistă" a evreilor din Iași.

Confruntarea celor două documente cu conținut diferit și cu puncte de vedere opuse în privința evreilor ne oferă câteva ipoteze:

1. Primul document este un fals informațional menit să ascundă gravitatea situației de la Iași și să ofere scuze și argumente pentru asocierea unor militari și civili români la asasinatele făcute de germani.

2. Al doilea document este un fals fabricat mai târziu, după război, pentru a scuti evreii de orice vină și a întări vinovăția autorităților.

3. Ambele documente sunt autentice, dar au fost întocmite într-o succesiune rapidă, în urma intervenției generalului Antonescu.

Având în vedere datele precise din ambele documente, precizările cu nume și anumite pasaje care coincid, dovedind că amândouă au același schelet și sunt semnate de aceeași persoană, înclin să cred în cea de-a treia ipoteză, cu mențiunea că: ori memoriile sunt întocmite în aceeași zi (2 iulie) la interval de câteva ore, ori data celui de-al doilea este greșită, ori generalul Leoveanu a refăcut memoriul din ordinul lui Antonescu, i-a dat același număr din aceeași dată și l-a înlocuit pe primul cu acesta. Atitudinea autorului memoriilor putea fi foarte puternic influențată de atitudinea lui Antonescu însuși, care fusese anunțat de ceea ce se petrece la Iași. În memoriile sale, Radu Lecca amintește acest episod: „Mihai Antonescu și generalul Antonescu au fost informați telefonic de evenimentele de la Iași. Ei s-au adresat imediat lui Killinger pentru a-l determina să intervină pe lângă comandantul german pentru ca măcelul să

înceteze. Eu eram în biroul lui Killinger când el a telefonat generalului comandant german spunându-i să înceteze imediat orice represalii, guvernul român urmând să facă o anchetă pentru a stabili originea focurilor de armă care s-au tras asupra armatei germane. Intervenția promptă a lui Killinger a făcut ca la Iași să nu piară toată populația evreiască. Generalul Antonescu a făcut prin organele S.S.I. (Cristescu) o anchetă rapidă privind complicitatea românilor la asasinatele comise de nemți la Iași. Această anchetă a stabilit că circa 170 de polițiști, cetățeni, cărăuși și răufăcători au servit drept indicatori nemților, care nu știau să distingă pe evrei de români. S-a mai stabilit că acești indicatori, și în special polițiștii, au jefuit cadavrele celor împușcați de nemți. Mihai Antonescu a fost de părere că acești șacali să fie arestați și judecați. Generalul Antonescu s-a gândit că înainte de a face arestări ar fi bine să se ceară și avizul lui Killinger, pentru ca să nu se creadă că această acțiune reprezintă o lovitură indirectă pe care o dă guvernul român armatei germane. M-am dus deci la Killinger și i-am adus la cunoștință intențiile lui Antonescu de a pedepsi pe jefuitorii de cadavre și pe polițiștii care, trecând peste ordinele primite, au încurajat și sprijinit represaliile. Killinger a răspuns că el nu crede că o astfel de acțiune ar putea tulbura bunele raporturi existente între armata germană și cea română“[1]. Informația furnizată de Radu Lecca ne ajută să înțelegem câteva aspecte importante. În primul rând, faptul că generalul Antonescu nu ia nici o măsură decât

---

[1] Radu Lecca, *op.cit.*, pp. 166–167.

după ce obține aprobarea lui Killinger vine să întărească opinia cedării suveranității și a amputării vizibile a actului fundamental de guvernare. În al doilea rând, putem găsi o explicație pentru primul memoriu Leoveanu, în care acesta încerca să acopere participarea unor polițiști din subordinea lui la execuții și la jaf. Eugen Cristescu ne dă și alte detalii care ar putea contura această situație ipotetică drept una reală: „Venind de la Iași la București câteva zile pentru a lucra în Centrala Serviciului, mi se spune de (generalul Ion) Antonescu că în raportul de anchetă al generalului Leoveanu asupra masacrelor de la Iași nu sunt lămurite împrejurările în care au început aceste masacre și că ar dori ca S.S.I. să facă o serie de investigații informative spre a lămuri cum au luat naștere aceste masacre (...). După informațiile S.S.I. rezultă că provocarea s-a făcut de un grup de elemente antisemite din Iași, în înțelegere cu germanii, sub conducerea unui oarecare Marinescu (Manoliu? – *n.n.)* care a și plecat apoi în Germania pentru a nu fi arestat. Deci nu putea fi vorba de un atac al evreilor cum susțineau germanii, ci de o provocare organizată chiar de ei"[1].

Cazul celor două rapoarte Leoveanu este dintre cele mai controversate, tocmai pentru că prezintă două puncte de vedere total opuse în fața aceluiași eveniment. Tipic pentru modul de abordare a rapoartelor este felul în care sunt plasate în timp. Astfel, istoricii evrei sunt categorici în a afirma (până în 2005) că raportul care îi dezincriminează pe evrei este primul, iar cel care îi acuză pe evrei este al

---

[1] Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 200.

doilea, Leoveanu fiind forțat de Antonescu să dea vina pe aceștia. Pentru această variantă sunt aduse argumente din ancheta la care a fost supus generalul Leoveanu după război, anchetă la care însă au existat două acte de acuzare diferite. La ancheta din 1947, generalul a fost acuzat că „îl dezinformase pe Antonescu, favorizând pe infractori"[1], fiind clar că acuzația se referea la memoriul în care se dădea vina pe evrei. Altfel nu are nici un sens. Abia după 1947 și sub control sovietic, generalul Leoveanu a declarat ce au vrut aceștia, admițând inversarea cronologică a celor două rapoarte. Dar și fără acest detaliu, cronologia oferită de istoricii evrei este inexactă. Analiza atentă a celor două texte dovedește indubitabil că mai întâi a fost un raport acuzator la adresa evreilor și abia apoi, după intervenția lui Antonescu (sau în 1944, după versiunea Ancel), un raport care-i acuza pe germani. Argumentele mele sunt următoarele:

– al doilea este mult mai bogat în informații, cuprinde și date asupra unor evenimente petrecute chiar la data prezumtivei întocmiri (2 iulie);

– Leoveanu corectează numele căpitanului de jandarmi din David în Darie Constantin, Darie fiind numele real, confirmat și de un alt document din epocă;

– al doilea raport datat tot 2 iulie conține informații asupra unor evenimente petrecute după această dată, astfel: se precizează că primul transport a ajuns la Roman, dar la Roman s-a ajuns în ziua de 3 iulie, așa cum arată raportul

[1] Dr. Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Drama generalilor români (1944–1964)*, p. 160.

sublocotenentului (r) Triandaf Aurel.[1] Este apoi o informaţie foarte aproape de realitate conform căreia au fost debarcaţi şi îngropaţi pe traseu 1 270 de morţi, numai că această informaţie, ilustrând numărul provizoriu al celor decedaţi, apare în rapoarte abia în intervalul 6–9 iulie 1940.

Inversarea rapoartelor este opera propagandei sovietice, care a urmărit cu tenacitate să dovedească vinovăţia lui Antonescu în pogromul de la Iaşi şi să anuleze realitatea că acesta a reacţionat exact invers, acuzându-i pe germani că i-au încălcat autoritatea.

Cum am putea reconstitui acum evenimentele în succesiunea lor documentară? Consider drept cea mai plauzibilă următoarea cronologie:

1. În urma bombardamentului sovietic din 26 iunie, se bănuieşte existenţa unor indicatori de la sol din rândul populaţiei evreieşti, în baza unei realităţi informative anterioare, cunoscute fiind antecedentele colaboraţionismului prosovietic din Iaşi al unor evrei. Se declanşează o psihoză a spionilor şi teroriştilor, simultan cu o reacţie panicardă a populaţiei evreieşti care dorea să părăsească zona militară germană.

2. În seara şi noaptea de 27 spre 28 iunie, Chestura Poliţiei ordonă patrularea în oraş pentru a preveni dezordini sau jafuri la adăpostul camuflajului. În aceste condiţii se produce incidentul Manoliu, neprovocat, dar motivat de aceeaşi psihoză a căutării de colaboraţionişti.

[1] *Martiriul evreilor din România 1940–1944* ..., p. 117.

3. În seara de 28 iunie se deschide foc asupra unor unități române și germane, fără a produce victime. Acesta poate fi opera unor teroriști parașutați, a unor colaboratori evrei comuniști sau o provocare pusă la cale de legionari și de germani. Având în vedere că nu sunt semnalate pierderi în rândul unităților atacate, precum și alte amănunte, între care tipul armamentului folosit (foarte ușor), se impune concluzia că a fost, în cel mai mare procent, o provocare legionară. La aceasta se adaugă un amănunt foarte important: ziua de 28 iunie 1941 era o sâmbătă, adică șabat *(shabbãt)*, perioadă în care evreii credincioși se odihnesc, nu practică nici o muncă, cu atât mai puțin fiind dispuși să tragă în unitățile militare. *Populația evreiască din Iași este exclusă total de la acest atac; dacă un evreu a tras în acea sâmbătă, atunci el nu mai este evreu!*

4. Toate documentele prezentate aici arată că autoritățile române nu s-au asociat acestor asasinate, încercând chiar să le limiteze. Cei care au încălcat ordinele primite în acest sens au fost identificați și arestați.

DIVIZIA a 14-a INF. STAT MAJOR Nr. 24 150 din 30 iunie 1941

Către Biroul IV

Cu onoare, se face cunoscut următoarele:

1. Cu ocazia dezordinelor ce s-au săvârșit la Iași în ziua de 29 iunie a.c. au fost implicați și unii ostași, cari au părăsit unitățile și s-au dedat la arestări, jafuri și chiar masacrarea populației evreiești. Am ordonat ca toți aceștia să fie deferiți Curții Marțiale spre a fi judecați și sancționați imediat.

2. Pentru a nu se mai produce asemenea abateri și în special la trecerea în Basarabia, ca efectivele să nu fie scăzute dedându-se la arestări, terorizări și masacre, ordon următoarele:

a. La primirea prezentului ordin, toți comandanții de unități, formațiuni și servicii vor explica ofițerilor, subofițerilor și trupei că nimeni nu trebuie să-și părăsească unitatea spre a săvârși asemenea fapte, ci numai când va avea o misiune specială dată de comandantul său direct.

b. Se va explica, de asemenea, tuturor ostașilor că cercetarea și curățirea satelor se va face de echipe speciale organizate de divizie, cari au instrucțiuni detaliate de modul cum trebuie să procedeze cu toți acei ce sunt în slujba inamicului, precum și cu ostașii cari vor fi găsiți în zonă fără rost.

c. De asemenea, se va explica ostașilor că misiunea lor de luptător este de a distruge inamicul din față și nu aceea de a se deda la devastări sau terorizări.

Prin faptul că fiecare ostaș va căuta să cerceteze sau să aresteze pe cei suspecți, se va face prin aceasta jocul inamicului întârziindu-se în operațiuni și dându-se astfel posibilitatea să se retragă sau să se refacă și apoi să atace. Fiecare ostaș să aibă gândul numai înainte pentru distrugerea inamicului din față, pentru că inamicul dinapoi va fi distrus de echipele speciale, cari cercetează satele și orașele prin care se va trece, arestând și sancționând pe loc pe toți cei care au fost în slujba inamicului sau cari au atacat armata română cu ocazia retragerii din 28 iunie 1940.

3. Comandanții de comp. (baterie, escadroane), formațiuni și servicii vor organiza o poliție interioară în unitățile lor pentru ca ostașii să nu se dedea la devastări sau masacre contra populației civile, indiferent ce naționalitate ar fi.

În acest scop fiecare comand. de comp. (baterie, escadron), formațiune și servicii vor face tabele cu toți oamenii din unitățile, formațiunile și serviciile respective și după ce se vor explica

ostașilor cele de mai sus, vor pune pe fiecare să semneze de luare la cunoștință.

4. În cazul când totuși, populația civilă evreiască sau alte minorități vor manifesta contra armatei române sau vor trage, se vor aresta cei vinovați și se vor raporta telefonic sau printr-un mijloc rapid acestui Comandament – Serviciul Pretoral –, care are toate instrucțiunile de detaliu pentru a face cercetările și sancționa imediat pe vinovați.

În divizie să se știe că numai eu dau ordine și nu altcineva, iar soldatul luptător trebuie să fie brav și disciplinat și nu bandit descreierat, cari își părăsește unitatea pentru a jefui.

Comandanții de toate treptele, începând de la ploton și până la regiment inclusiv, rămân direct răspunzători față de mine dacă se va călca acest ordin și să se știe că alături de ostașul vinovat va trece la judecată și comandantul respectiv, pentru că nu a putut să-și țină unitatea în mână.

Confirmați primirea și transmiterea ordinului până la 2.VII.1941.

Comand. Diviziei a 14-a Inf.
General Gh. Stavrescu[1]

Revenirea frecventă a termenului *triere* în documentele Poliției din Iași se referă fără îndoială la izolarea suspecților, a celor aflați de mult în evidența Chesturii ca persoane nesigure, comuniști, simpatizanți. Problema este că germanii n-au ținut cont de această triere, astfel că nu putem afirma că au avut de suferit doar suspecții, ci că mulți oameni nevinovați au fost asasinați pe străzile Iașiului sau

[1] Arh. M.Ap.N., fond Divizia 14 Infanterie, dosar nr. 1 015, f. 208.

la Chestură. Fotografiile făcute de germani în care apar și copii sau cele care înfățișează grupuri de evrei păziți de militari români reprezintă instantanee ale asocierii militarilor și polițiștilor care au părăsit ordinele unităților și au fost ulterior identificați de autorități drept infractori. Aceste fotografii circulă și astăzi în unele lucrări, sunt expuse în muzee fără a fi explicate, ceea ce creează impresia că asasinatele au fost făcute de români, în general, și de Poliția sau Armata române, în particular, ceea ce nu corespunde adevărului.

5. Se prezintă suficient de plauzibilă ipoteza ca generalul Leoveanu să încerce acoperirea subordonaților săi vinovați de asociere la crimă printr-un memoriu vag și axat pe vinovăția evreilor, mai ales că el ascundea și o altă situație gravă: debandada din oraș, pierderea controlului asupra evenimentelor, ceea ce scotea în evidență incompetența sa. Așa cum se întâmplă uneori, spiritul de corp (unitatea și atașamentul militarilor din aceeași armă), interpretat greșit drept partizanat substructural, l-a făcut pe generalul Leoveanu să-și apere subordonații declarând cu insistență în ambele memorii că „au lucrat conștiincios și fără preget". În fapt, incapacitatea de a aduce măcar o singură dovadă a atacului evreilor asupra trupelor româno-germane anulează, cel puțin până acum și la nivelul informațiilor pe care le deținem, orice ipoteză a provocărilor comuniste. Din această cauză, o operație cu aspect de provocare tipic sovietică, cu care poporul român s-a mai întâlnit în istoria sa modernă, este lipsită complet de probe. La 3 iulie, Ministerul Apărării Naționale încă mai amintea în rapoartele sale de

acte „de agresiune provocate la Iași în noaptea de 28–29 iunie 1941 de către agenții sovietici și populația iudeo-comunistă“[1], dar dovada existenței lor încă n-a apărut.

6. După ce a primit informații exacte asupra evenimentelor de la Iași, generalul Antonescu s-a deplasat acolo pentru a protesta împotriva încălcării flagrante a autorității sale. Și abia acum se poate reveni la declarația sa din proces, declarație cu care am inaugurat capitolul: „Și eu m-am dus la Iași și am vorbit cu comandantul general german, pentru că Iașiul era atuncea în zonă militară germană, acolo operau trupele germane și era și zona de front și tot Iașiul era ocupat de germani, de trupele care trebuiau să treacă Prutul. Și atuncea m-am dus la Iași și am vorbit cu generalul german și i-am spus: «Dacă se mai repetă acest lucru, dau telegramă Führerului și las comanda frontului». Și atunci generalul german mi-a spus: «Vă asigur, domnule general, că nu se va mai întâmpla». Iată care a fost acțiunea mea și pot să dovedesc această acțiune cu martorii care erau atuncea cu mine...“[2]. Se mai știe că Antonescu a trimis în judecată pe unii instigatori legionari, că aceștia au fugit în Germania sau au fost ascunși și declarați morți pe front pentru a fi salvați. Dar există o dovadă pentru atitudinea lui Antonescu – cum spunea Lecca: „acești șacali să fie arestați și judecați“ –, chiar dacă ea este până acum cunoscută drept singulară: „Domnul general Antonescu a ordonat ca sublocot. de rezervă Florin Angelescu din Regimentul 2 Artilerie Grea, care, făcând percheziție din proprie inițiativă la magazinele

---

1 *Martiriul evreilor din România 1940–1944 ...*, p. 108.
2 *Procesul mareșalului Antonescu*, vol. 1, p. 140.

evreiești din Galați și-a însușit bani, bijuterii și obiecte de valoare, să fie imediat executat, dacă vina lui a fost stabilită. Această măsură va fi adusă la cunoștință întregii armate"[1]. Afirmațiile lui Jean Ancel – „După mai puțin de un an, acela de la Iași (masacrul – *n.n.)* va face douăsprezece mii de victime. Autori: armata și poliția română, cu ajutorul nemților"[2] – și ale Șef Rabinului Șafran – „Pogromul din «acea zi» a fost organizat și îndeplinit de armată și de autoritățile civile române, cu complicitatea și ajutorul unităților germane prezente în oraș"[3]– nu corespund adevărului istoric, ele constituindu-se într-o opinie partizană care nu face decât rău obligației fiecărui cetățean european de a nu uita și de a plânge acele vicitime ale unui timp dement. În fața probelor incontestabile (pe care le publică și Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România), astfel de afirmații nedrepte aduc îndoiala și suspiciunea asupra unor mărturii despre un masacru oribil și – repet, tocmai pentru periculozitatea demersului – nu fac decât să alimenteze atacurile extremiștilor antisemiți, să le dea argumentul contestației.

Pentru foarte mulți ani imaginea istorică a masacrului de la Iași a fost cea proiectată de Șef Rabinul Moses Rosen. Personalitate extrem de controversată, atât în interiorul comunității evreiești, cât și în afară, dr. Moses Rosen a avut misiunea ingrată de a conduce destinul evreimii din România în toată perioada comunistă (1948–1989), pe fondul

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Microfilme RSEM, 1 093, c. 47.
[2] Alexandru Șafran, *op.cit.*, p. 28.
[3] *Ibidem,* p. 69.

dezvoltării unor fenomene dinamice, pline de contradicții: agresiunea comunistă asupra sioniștilor, îndepărtarea evreilor comuniști de la putere, *Aliyah,* recrudescența naționalismului românesc stimulat antisovietic și ceaușist, marea înțelegere internațională asupra migrației evreilor sovietici prin România, conflictul arabo-israelian, lobby-ul politic și economic pentru România etc. Moses Rosen a emis în timp un mesaj nuanțat, șerpuit și pe alocuri confuz, încercând să gestioneze o istorie populată cu meandre și lovită de cele mai dure accese extremiste. El a folosit din plin lipsa de transparență a istoriografiei oficiale și a speculat inteligent complexele liderilor comuniști, proiectând uneori cu bună știință informații false. A fost favorizat de ignoranța generațiilor postbelice.

În subiectul „cazului Iași“ dr. Moses Rosen s-a arătat categoric: „Pogromul de la Iași din 29 iunie – 1 iulie 1941, în care aproape 12 000 de evrei au fost masacrați, s-a petrecut cu cunoștința și aprobarea lui Antonescu“[1]. Nu pun în discuție cifra, dar termenul de masacru se potrivește doar evenimentelor sângeroase din oraș. În schimb, afirmația privindu-l pe Antonescu este fără acoperire. După 1989, tot Șef Rabinul Moses Rosen a publicat o carte de documente în care aceeași acuzație nu se poate susține, iar în mod particular și prin comunicare verbală directă a mai atenuat impactul ei asupra necunoscătorilor. În primul rând, evenimentele sângeroase încep pe 27 iunie și încetează în seara (noaptea) de 30 iunie. Documentele publicate în

---

[1] Moses Rosen, *Primejdii, încercări, miracole,* București, Editura Hasefer, 1991, p. 45.

cartea evocată mai sus se opresc brusc la telegrama Patria nr. 195 din 30 iunie, ora 23.30[1], după care se desfăşoară documentele privitoare la „trenurile morții". Asasinatul din strada Vasile Conta s-a petrecut în jurul orei 13.30, anterior telegramei amintite, din care se poate reține nu numai cruzimea cu care s-a acționat, dar și acuzația foarte persistentă în documentele militare că totuși din acel imobil s-a tras. Așadar, nu s-au produs încă documente care să ateste că au avut loc execuții după 30 iunie, în baza telegramei din 2 iulie, aceasta fiind probabil un ordin de acoperire. Important ar fi să cunoaștem dacă au fost selecționați 500 de comuniști și executați sau este vorba despre un masacru care n-a fost selectiv, iar comunicatul a venit doar ca să-l „justifice".

Într-un alt loc, dr. Moses Rosen jonglează cu terminologia acuzației creând un corp de fraze unitar, compus din cuvinte și expresii inadecvate: „Pogromul de la Iași, dirijat cu minuțiozitatea unui act de stat, a fost înfăptuit de soldați și jandarmi români, aparținând unităților militare din zonă: ca atare, odată declanșat, a devenit cunoscut până la cel mai înalt nivel. Sălbăticia dezlănțuită a fost augmentată de elemente legionare, din rândurile armatei și ale populației civile (...). Un plan teribil a fost elaborat de armata română, poliție și alte autorități"[2]. Trecând la analiza textului putem constata că „pregătirea minuțioasă" a provocării (focurile de armă împotriva armatei române), elaborată probabil de serviciile secrete germane (ca și la București,

---

1 *Martirul evreilor din România 1940–1944* ..., p. 96.
2 Moses Rosen, *op.cit.*, p. 56–57.

Cernăuți etc.), este trecută în rândul actelor de stat, adică aparținând structurii politico-militare de la conducerea României. Acest lucru nu poate fi demonstrat, iar atitudinea ulterioară arată exact contrariul. În schimb, fraza este completată cu afirmații corecte: „a fost înfăptuit de soldați și jandarmi români, apar ținând unităților militare din zonă" (nu armata, nu unitățile, dar în absența germanilor, ceea ce iarăși este o scăpare importantă), și este întărită de o revenire asupra autorilor: „elemente legionare, din rândurile armatei și ale populației civile" (lumea interlopă). Conținutul devine și mai confuz în formularea: „ca atare, odată declanșat, a devenit cunoscut până la cel mai înalt nivel", ceea ce ar ilustra precis că „cel mai înalt nivel" (Antoneștii, M.St.M.) a aflat numai după ce s-a declanșat masacrul, excluzându-se astfel și planificarea, și actul minuțios de stat. Erorile sunt amplificate și de fraza de mai jos, referitoare la un „plan teribil", care dorește să lege forțat pregătirea minuțioasă cu un plan al masacrului. În fapt, analiza atentă arată că „planul teribil" este cel întocmit de M.St.M. pentru deplasarea din zonă a evreilor. Jocul terminologiilor și confuzia de imagini din multe texte ale dr. Moses Rosen au stârnit furia naționaliștilor; atacurile lor exagerate și alte confuzii emise de fostul Rabin Șef n-au făcut decât să opacizeze și mai mult lentila cu care s-ar putea uita astăzi cineva onest asupra evenimentelor reale.

Conexiunile făcute de Jean Ancel între decretele lui Hitler sau Keitel cu privire la comportamentul trupelor germane în Rusia și ordinele autorităților militare române sunt forțate, fiind vorba de planuri germane pentru aplicarea

metodelor naziste în România – în primul rând deportarea în lagărele de exterminare din Vest – și care nu s-au mai pus în practică sau au fost modificate după concepția lui Antonescu.[1]

Mă aflu printre acei cercetători care nu cred în cifra de 500 evrei asasinați în Iași, ea fiind, numai după relatările oficialităților române, mult mai mare. Probabil că cifra folosită de documente oficiale românești – 4 000 de victime – este cea mai aproape de adevăr, incluzându-i în această cifră și pe cei care aveau să piară ca urmare a uneia dintre cele mai oribile vinovății.

„Trenurile morții"

Am văzut că germanii au condus îmbarcarea în vagoane, „câte 80–100 de vagon, interzicând detașamentului escortă să se amestece" (conf. al doilea raport Leoveanu). Este greu de spus ce intenționau germanii cu acești evrei. Cert este că au fost preluați de autoritățile române, care probabil că acționau în baza planului inițial al Marelui Stat Major de scoatere a acestora din zona militară germană. La ședința Consiliului de Miniștri din 25 iunie 1941 Mihai Antonescu a declarat cu 5 zile înainte de pogrom: „Dl g-ral Antonescu a luat hotărârea – în Moldova fiind – ca să scoată, încă de pe acum, din toate comunele rurale – și din Moldova, și din Basarabia, și din Bucovina – pe evrei.

[1] Jean Ancel, „German–Romanian Relations", în *The Tragedy of Romanian Jewry ...*, p. 65.

Măsura aceasta a început deja să se aplice în Moldova“[1]. Este o dovadă pentru proiectul deportărilor masive legate de operațiunile de front, al căror planificator era Marele Stat Major. Acest plan se dovedește încă o dată falit, pentru că cele două garnituri de tren încep să umble haotic, ducându-se spre Roman, întorcându-se, staționând cu orele în diferite locuri. Condițiile inumane de transport au condus la moartea prin asfixiere a mii de evrei, situație care se datorează neglijenței și dezinteresului pentru aceste vieți, *nu intenției de a-i asasina astfel.* Mizeria și inaniția au fost alte cauze ale decesului.

Putem identifica două garnituri, din care numărul morților este controversat, dar care nu lasă dubii asupra tragediei.

INSPECTORATUL JANDARMI IAȘI
Biroul III Poliție
Nr. 4 157/1941, luna iulie, ziua 6

Către
INSPECTORATUL GENERAL AL
JANDARMERIEI
Serviciul Jandarmeriei

Urmare la nota telefonică nr. 890 din 30 iunie 1941.

Am onoarea a vă raporta că din toate datele pe care le-am obținut până în prezent rezultă:

---

[1] A.N.R., *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu,* vol. III (aprilie–iunie 1941), Editura Semne, 1999, p. 619, coord. Marcel-Dumitru Ciucă.

La 30 VI s-au expediat din orașul Iași două transporturi de evrei:

a) *un transport de 2 500 evrei* (2 530 – n.n.);

b) *un transport de 1 900 evrei* (1 974 – n.n.);

Din primul transport au încetat din viață pe timpul parcursului 1 194 evrei.

Transportul a fost oprit la Podul Iloaiei (Iași) unde s-a făcut îngroparea celor morți, iar cei rămași vii au fost debarcați și găzduiți de evreii de aici, din Podul Iloaiei.

Din al doilea transport au încetat din viață între gara Iași și gara Tg. Frumos (Iași) pe timpul parcursului 650 evrei, care au fost înmormântați în Târgul Frumos, iar alți 327 au încetat din viață între stațiile Tg. Frumos și Mircești (Roman), cadavrele fiind debarcate și îngropate în Mircești.

Inspectorul de jandarmi Iași, Colonel (ss) Gh. Bădescu
Șeful Serv. Pol. și Comandă, Lt.-col. (ss) Al. Manoil.[1]

O garnitură și-a continuat drumul spre Călărași, județul Ialomița, unde au fost debarcați „69 (șaizeci și nouă) evrei muribunzi și 25 (douăzeci și cinci) morți“[2]. Se poate constata că în „trenurile morții“ au murit peste 2 000 de oameni (minim 2 196, maxim 2 717), ceea ce este enorm pentru o autoritate care afirmă că dorește să-i salveze. Încercarea de a-i scoate din „orașul morții“, cum era pe cale să devină

1 *Martiriul evreilor din România 1940–1941* ..., p. 113.
2 *Ibidem,* p. 110 (procesul-verbal al Prefecturii Ialomița din 15 iulie 1941).

Iașiul, precum și „plimbarea“[1] garniturilor și încercările de asistență din anumite „stații“ denotă o intenție cât de cât pozitivă, care nu cred că poate fi negată. Intervențiile lui Antonescu, de asemenea. Partea cea mai bizară a rapoartelor făcute de diferite comisii numite să reglementeze situația evreilor din trenuri mi se pare a fi tratarea lor drept „internați“, ca și cum ei aveau deja calitatea de vinovați de vreun delict și, în consecință, erau considerați deținuți. Se pare că documentul-sinteză de mai sus face o confuzie, inversând transporturile, deoarece, așa cum arată rapoartele de la fața locului, la Podul Iloaiei a ajuns al doilea transport. Din procesul-verbal al pretorului plasei Bahlui și al primarului din Podul Iloaiei se pot afla atât cauza deceselor, cât și măsurile luate pentru elementara ajutorare a acestora: „S-a dispus deschiderea vagoanelor în număr de 19 în care au fost închiși câte 80–100 indivizi de fiecare vagon, în total 1 974 evrei. Din cauza marii înghesuieli, un număr de evrei au fost găsiți asfixiați, o altă parte în stare de comă și care la puțin timp, la coborârea din vagoane au sucombat, iar restul în viață au fost trimiși și cartiruiți la coreligionari și la sinagogile din târgul Podul Iloaiei (...)“. S-a cerut „comunității izraelite să ia asupra sa grija înhumării cadavrelor, strângerea obiectelor rămase de la decedați, cartiruirea supraviețuitorilor în condiții omenești, *garanția că se va asigura prin controlul comunității*

[1] Deși peiorativ, acesta este un termen al Căilor Ferate pentru deplasarea haotică a unei garnituri. L-am folosit într-un articol publicat sub pseudonim în *Adevărul literar și artistic* și mi s-a răspuns cu isterie. Dar termenul este folosit chiar de un evreu, victimă a tragediei (A. Polingher); vezi și *Martiriul evreilor din România 1940–1941 ...*, p. 128.

liniştea şi siguranţa publică din târg, pentru orice act sau de atentate la liniştea şi siguranţa publică dovedit că provine din masa evreilor, rămânând răspunzători direct, comunitatea şi toţi evreii localnici, cu viaţa şi avutul lor"[1]. Această consemnare este şi ea răscolită de amănuntele care fac bizareria cazului. În continuare, evreii din tren sunt consideraţi vinovaţi de ceva (probabil de atitudine comunistă)[2], s-ar putea să fie cei triaţi, adică suspecţii din Iaşi, indivizi cunoscuţi din fişele poliţiei ca simpatizanţi ai comunismului, altfel devine de neînţeles cum, într-o *acţiune îndreptată împotriva evreilor, unii evrei sunt puşi să-i păzească pe alţi evrei!* Oricât ar părea de absurd, trebuie să fi existat o raţiune (dacă nu cumva a fost vorba de un reflex propagandistic) pentru ca nişte supravieţuitori din „trenurile morţii" să mai poată fi bănuiţi de „atentate la liniştea şi siguranţa publică", drept un pericol potenţial, după ce trăiseră oroarea din vagoane. Procesul-verbal arată în continuare: „Cartiruirea s-a făcut în bune condiţiuni la coreligionari, pentru cei suferinzi s-a amenajat o infirmerie, îngrijirea medicală fiind dată de medici evrei – aflaţi printre evacuaţi şi cei doi medici evrei, concentraţi la Spitalul Podul Iloaiei"[3]. Se pare că autorităţile timpului acordau o mare încredere comunităţii evreieşti din Podul Iloaiei, veche de peste 100 de ani şi foarte activă, astfel încât, în aprilie 1942, trei sferturi din locuitorii evrei ai localităţii au fost forţaţi să se mute în Iaşi,

---

[1] *Martiriul evreilor din România 1940–1941 ...*, pp. 97–98.
[2] Arh. M.Ap.N., fond Corpul 4 Armată, dosar nr. 6 262, f. 194, pp. 201–202.
[3] *Ibidem.*

fiind considerați loiali; primarul român și șeful Poliției din Podul Iloaiei (tot român) s-au opus cu vehemență acestei deportări[1], care, de fapt, ne arată încă o dată incapacitatea organizatorică și neseriozitatea planului de deportare din Moldova.

Primul transport, compus din 35 de vagoane, a ajuns la Târgu Frumos și avea ca destinație „lagărul de concentrare" de la Călărași. În lumina documentelor oficiale publicate de Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România se poate trage concluzia că acest prim transport avea o destinație precisă, ceea ce mă face să cred că era inclus în planul Marelui Stat Major. Astfel, ideea lansată în acea vreme de lideri militari, precum că i-au salvat pe evrei de la un masacru se limitează doar la faptul scoaterii din Iași, acțiune care era oricum planificată. Evenimentele s-au precipitat, germanii au început să-i omoare, să-i strângă, să-i ducă la gară și să-i îmbarce. De aici încolo, doar faptul că n-au fost exterminați cu intenție aduce un „merit" comandanților militari, atitudine care nu s-a dovedit suficientă, murind în trenuri peste 2 000 de oameni. Eugen Cristescu își amintea acest moment: „Am invitat la Șofrăcești pe colonelul Dinulescu, care era șeful Secției a II-a din Marele Stat Major, împreună cu alți 10 ofițeri, printre care și domnul locotenent-colonel Petrescu, la o masă colegială la sediul serviciului. Acolo ei au povestit ceva din incidentele de la Iași. Dar mai mult despre opera de salvare – așa o arătau ei –, care au făcut-o asupra *restului de evrei*. Ei au fost autorii acestei

---

[1] Iţic Kara, *Obștea evreiască din Podul Iloaiei*, București, Hasefer, 1990, pp. 32–33.

salvări. Așa cum expuneau ei problema, arătau că au făcut un mare act de binefacere. Însă, nu judecau după cele ce s-au întâmplat mai pe urmă.“[1] „Restul de evrei“ era populația rămasă în Iași, salvată într-adevăr de la exterminare prin intervenția lui Antonescu; Secția a II-a a M.St.M. a fost aceea care l-a anunțat.

Primul transport a făcut 6 zile până la Călărași, timp în care a oprit în câteva stații pentru debarcarea cadavrelor. „În Tg. Frumos s-au lăsat circa 654 cadavre ce au fost înmormântate în comun, într-un loc ales anume de către autorități. A doua oprire a trenului pentru debarcare de cadavre s-a făcut în ziua de 2 iulie a.c. în gara Mircești – unde în asistență și a dlui lt. Popescu D. din Compania de Poliție 60 Roman, am lăsat circa 327 cadavre ce au fost îngropate în marginea satului Lungani, Roman. Mai departe trenul a fost oprit în stația Săbăoani – unde din ordinul dlui maior Simulescu de la Marele Cartier, ce era însoțit de domnii medici militari maior Pârvulescu și cpt. Roiu, s-a continuat operațiunea evacuării trenului de cadavre. (La Săbăoani au fost coborâte 300 cadavre și înmormântate). La 3 iulie c. trenul a fost oprit în stația Roman și tras pe linia de garaj a Comp. 1-a sanitară. În acest loc, sub comanda dlui maior Gheorghiu de la Marele Cartier, a dlui cpt. Botez[2] și a dlui cpt. medic J. Nițulescu, s-a procedat la deparazitarea evreilor, care au fost dați jos din vagoane și care în parte au fost

---

[1] Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 315.

[2] În Moldova numele Botez-Botezatu ascunde de regulă un strămoș evreu botezat în cel puțin două „campanii“ de creștinare, după răscoala din 1888 și după 1920, când s-a pus problema încetățenirii.

tunși și îmbăiați. Cu această ocaziune s-a găsit în vagoane un număr de 47 cadavre. A doua zi, evreii în viață au fost reîmbarcați în alte vagoane curate. Înainte de a pleca din stația Roman, s-a mai găsit un număr de 6 cadavre, ce au fost debarcate. De la Roman, trenul s-a mai oprit pentru evacuarea cadavrelor în noaptea de 4/5 iulie c. în stația Mărășești și în noaptea de 5/6 iulie în stația Inotești, lăsându-se în cea dintâi 10 cadavre, iar în cea de a doua (...) 40 cadavre. Plecând mai departe, în după-amiaza zilei de 6 iulie c., am ajuns în stația Călărași unde în prezența autorităților (...) s-a procedat la evacuarea trenului găsindu-se un număr de 1 011 evrei în viață, un număr de 25 evrei decedați."[1] Bilanțul acestui tragic traseu al celor două garnituri de tren este de 2 717 evrei decedați din cei 4 504 îmbarcați în vagoane la Iași. Așadar, peste 60% din ei au murit!

Tragedii precum cea din „trenurile morții" s-au petrecut în mai toate situațiile de transport în condiții inumane întâmplate pe timpul holocaustului. În primul capitol al documentarului întocmit în 1946 sub egida *Service d'information des crimes de guerre,* se regăsesc aceleași scene cutremurătoare ca în relatările din Moldova: „Călătoria a durat de la 8 la 10 zile, timp în care am primit de două ori supă și de două ori pâine"(mărturie Michel Léon-Kindberg); „Pentru a face traseul de la Cherbourg la Hazebrouck, convoiul a pierdut nouă nopți și zece zile" (mărturie Maurice Azoulay); „Într-unul dintre vagoane, 64 de deportați au ajuns morți la destinație, asfixiați" (mărturie

---

[1] *Martiriul evreilor din România 1940–1944* ..., p. 117 (raportul sublt. (r) Triandaf Aurel, care a însoțit transportul).

Père Leloir)[1]. Spre deosebire de evreii de la Iași, deportații evrei francezi mergeau spre lagărele de exterminare din Germania.

Este adevărat că și la al doilea transport s-au schițat gesturi de ajutorare: „La Roman evreii au fost răniți, iar la plecare li s-a încuviințat să primească din partea comunității diverse alimente, lucruri de îmbrăcăminte. De asemenea în Roman mi s-a încredințat două lăzi cu zahăr a 25 kg fiecare, pe care l-am împărțit evreilor pe drum. În gara Ploiești am primit de la armată un număr de 600 pâini, din care parte au fost distribuite pe drum, iar parte aproximativ 30% au fost date evreilor din Călărași, unde li s-a dat să bea câte un ceai după dispoziția dlui prefect“[2], dar transportul a continuat. Această atitudine contradictorie nu-și poate avea altă explicație decât că evreii din vagoane au fost tot timpul considerați ca vinovați de tulburările din Iași, ca autori ai atacurilor armate împotriva trupelor germane și române. Datele incidentelor din Iași dovedesc însă că acolo nu s-a desfășurat o revoltă, o revoluție cu arma în mână a 4 000 de evrei, ci o provocare în urma căreia au început arestări și asasinate ale trupelor germane, ajutate de antisemiți români. Trierea rămâne în continuare o „cheie“ a evenimentelor și putem presupune că ea s-a făcut pe criteriul suspectării de aderență la comunism. Amănuntul este important, pentru că, în situația descoperirii unor dovezi certe asupra provocărilor evreiești și sovietice asupra cărora

---

1 *Paroles de déportés. Témoignages et rapports officiels,* Paris, Ed. Bartillat, 2009, pp. 10–12.
2 *Ibidem.*

tot insistă documentele oficiale, întreaga desfășurare a evenimentelor de la Iași, precum și statutul distinct al evreilor din trenuri, s-ar înscrie în categoria represaliilor. Ele au pornit întotdeauna de la o mână de vinovați, pentru care au plătit sute sau mii de nevinovați.[1] În acest sens, chiar mărturiile evreiești amintesc în mai multe rânduri tratarea evreilor din vagoane drept comuniști: „Au bătut gratiile cu tablă pe care au scris cu cretă: *Jidani comuniști*"[2]. Aceeași sursă dă publicității un incident petrecut în gara Cucuteni: „La ora 12 și jumătate, trenul a ajuns la Cucuteni. Localnicii fuseseră informați din vreme: *vine un tren de comuniști!* Nu s-a putut apropia nimeni de tren. Dintr-un vagon, pe urmă din mai multe, au izbucnit strigăte mereu mai puternice: Trăiască Armata Roșie! Trăiască Stalin!"[3] Chiar și după ce supraviețuitorii „trenurilor morții" au ajuns la Călărași „se răspândise vestea în oraș că a venit un trimis al Internaționalei a III-a, cu bani mulți, ca să scape jidanii comuniști"[4]. După 9 săptămâni, evreii din lagărul de la Călărași au fost hrăniți și îmbrăcați pentru drum și îmbarcați în vederea întoarcerii la Iași. La un interval de două luni de la masacrul din Iași, atitudinea de pe traseul trenului de întoarcere rămăsese neschimbată: „Pretutindeni unde populația

---

[1] Într-o notă la p. 319 din setul de documente *Problema evreiască,* vol. II, se folosește formula „represalii sângeroase" și se indică intervalul 29 iunie – 6 iulie. Nu putem vorbi de represalii decât dacă ar fi fost vorba într-adevăr de un atac al elementelor evreiești comunizate din oraș, iar intervalul ar însuma „represaliile" din oraș cu tragedia „trenurile morții" până la oprirea ultimei garnituri în Inotești.

[2] Marius Mircu, *Pogromul de la Iași,* București, Editura Glob, 1945, p. 50.

[3] *Ibidem,* p. 77.

[4] *Ibidem,* p. 88.

afla că tot au mai scăpat 824 din «comuniștii jidani de la Iași», oamenii, revoltați, manifestau împotriva lor. În gări, vagoanele erau închise, ca evreii să nu fie atacați"[1]. Până la găsirea unui răspuns convingător la această atitudine – dacă a fost justificată sau nu –, la Iași a fost un masacru petrecut pe teritoriul României, iar Antonescu, cu toată revolta sa tardivă, rămâne răspunzător politic sută la sută pentru el. Acest asasinat poate fi considerat și pogrom, pentru că s-a făcut cu știrea autorității locale (germane) și a fost facilitat de slăbiciunile autorității române. La 4 iulie 1941, Antonescu dădea un ordin explicit:

MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE

MINISTERUL DE INTERNE Nr. 255/ 4.VII.1941

Dezordinile întâmplate acum câteva zile la Iași au pus armata și autoritățile într-o lumină cu totul nefavorabilă.

Cu ocazia evacuării Basarabiei a fost pentru armată o adevărată rușine că s-a lăsat insultată și atacată de evrei și comuniști fără a reacționa.

Rușinea este însă și mai mare când soldați izolați, din proprie inițiativă și, de mai multe ori, numai în scopul de a jefui sau maltrata, atacă populația evreiască și omoară la întâmplare, astfel cum a fost cazul la Iași.

Neamul evreiesc a supt, a sărăcit, a speculat și a oprit dezvoltarea neamului românesc timp de câteva secole. Nevoia de a ne scăpa de această plagă a românismului este de nediscutat, dar numai guvernul are dreptul de a lua măsurile necesare.

---

1 *Ibidem*, p. 98.

Aceste măsuri se află în curs de aplicare și ele vor fi continuate după normele ce le voi hotărî.

Nu este însă admisibil ca fiecare cetățean sau fiecare soldat să-și asume rolul de a soluționa problema evreiască prin jafuri și masacre.

Prin asemenea procedee arătăm lumii că suntem un popor nedisciplinat și necivilizat și punem autoritatea și prestigiul statului român într-o lumină cu totul neplăcută.

Opresc dar cu desăvârșire orice acțiune pornită din inițiativă individuală și fac răspunzătoare autoritățile militare și civile de executarea întocmai a acestui ordin.

Crime de asemenea natură constituiesc o pată rușinoasă pentru neamul întreg și ele sunt plătite mai târziu de către alte generații decât aceea care le-a comis.

Cei ce se vor abate ori s-au abătut de la ordinul de mai sus vor fi dați în judecată și li se vor aplica sancțiunile cele mai severe prevăzute de lege.

General Ion Antonescu[1]

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Marele Cartier General, dosar nr. 3 828, f. 9.

VIII. SOARTA LOCUITORILOR DIN TERITORIILE ELIBERATE

Partea cea mai delicată a unei analize privind soarta evreilor din România, în general, și a celor din Basarabia și Transnistria, în particular, este cea a cifrelor. Naționaliștii români le diminuează până la derizoriu sau le contestă, ca fiind integral propagandă, iar analiștii evrei (cei care rămân adepți ai variantei sovietice) le exagerează și le însoțesc, de regulă, cu metafore ale abominabilului. Deși unii istorici români s-au aplecat, dar cu oarecare prudență, asupra acestei probleme, vocea echilibrată care s-a apropiat cel mai mult de adevăr – păstrându-se totuși în teritoriul cifrelor, fără a le explica – a fost evreiască. Domnul Radu Ioanid, directorul Registrului Național al Supraviețuitorilor Holocaustului, este persoana din afara României cea mai bine informată asupra evenimentelor, el fiind depășit în cunoștințe de cine știe ce specialist al arhivelor secrete sovietice, care încă nu s-a pronunțat. Sursa informațiilor de care dispune domnul Ioanid este „pachetul“ de documente puse la dispoziție contra cost după revoluție de Arhivele M.Ap.N., ale S.R.I., Ministerului de Interne și de Arhiva

Națională Istorică Centrală, documente aflate în arhivele americane (în majoritate, relatări indirecte), studii ale unor autori mai mult sau mai puțin bine documentați, mărturii, amintiri, depoziții. Principalele dovezi le aduc însă documentele oficiale românești. Păcatul major al studiilor apărute până acum este lipsa totală a informațiilor despre condițiile politice, sociale și militare în care și-au pierdut viața, conform unor calcule ale domnului Ioanid, peste 100 000 de evrei în Basarabia și Transnistria. Fără îndoială că pentru moartea din cauza mizeriei sau pentru uciderea din culpă a unor oameni nevinovați nu există scuză, iar eu nu caut s-o găsesc – nu asta simt eu că este necesar acum, la o jumătate de secol (în 1997) de la tragedie –, acolo unde lucrurile sunt evidente. Apoi, nici n-ai nevoie de documente, atunci când atitudinea și mentalitățile sunt clar conturate. Ici-colo, un raport arată motivul unei arestări – spionaj, sabotaj economic, găzduire, activitate comunistă, arme ascunse –, dar asemenea motivații autentice se pierd în numărul mare de evrei a căror singură identitate ni se prezintă astăzi sub forma unei cifre. De cele mai multe ori, aproximată. Pe mine mă interesează, așa cum am mai scris, să identific cât mai exact dimensiunea acestui fenomen, să-l izolez în cadrul holocaustului evreiesc și să arăt de ce s-a petrecut. Asta, și pentru că, vorbind de antisemitism în România, domnul Ioanid face o disociere clară a fenomenului antisemit românesc de cel nazist: „Când evreii au cerut drepturi politice, clasa politică românească a folosit-o ca armă politică; atacurile aveau o bază economică, câteodată

religioasă, foarte-foarte rar, rasială"[1]. Este sinteza aproape perfectă a unui caz particular în evidența sângeroasă a ororilor holocaustului evreiesc. Afirm că este *aproape perfectă* pentru că din motivațiile antisemitismului românesc lipsește elementul *politic*, cel foarte jenant acum, dar extrem de accentuat atunci: simpatia evreilor pentru comunism și, în particular, aderența evreilor basarabeni și transnistreni la regimul stalinist. „Faptul că evreii au jucat un rol proeminent în construirea statului sovietic l-a discreditat pe acesta în ochii majorității românilor. Ca mici proprietari, românii aveau o prea mică nevoie de colectivizare."[2] O altă mare eroare a unei analize este să se justifice prin cifre susținute cu propagandă, deoarece ele ascund întotdeauna nu numai mase compacte, comunități și grupuri, dar și cazuri, motivații, erori. Ne aflăm în fața unei confruntări între popoare, unul încercând să-l extermine pe celălalt pentru că există, sau conflictul este generat de contradicții fundamentale, deși la sfârșit ambele numără victimele cu sutele de mii pentru a afla cine a învins? Cu toată simpatia pe care o arătau comunismului evreii din România (și am explicat de ce), trebuie să ne hotărâm dacă am avut 400 000 de comuniști în țară sau 400 000 de copii ai lui Avraam, rătăciți pe la noi din Etam, la marginea pustiei. Eu sunt convins că ar fi preferat să trăiască bine în România și cu drepturile respectate, într-un sistem cât de cât democratic, decât să fundamenteze ideologic colectivizări

---

[1] Radio Contact, Emisiunea din 17.03.1994.
[2] Archie Gibson, „*The Times* Correspondent in Romania 1928–1940", în Dennis Deletant, *op.cit.*, p. 248.

agricole și naționalizări industriale în niște țări străine. Uneori mă întreb dacă nu cumva această permanență a suferinței iudaice de-a lungul secolelor nu a stat la originea apariției și victoriei democrației moderne, adică a unui sistem politic capabil să asigure șanse egale tuturor cetățenilor. Mulți evrei ar fi preferat să emigreze în patrie, dacă ar fi putut. Dar problema evreiască era atunci fără soluție și tot ce li s-a oferit în favoarea lor, ca „rezolvare" a unei crize etno-naționale, a fost promisiunea comunistă. Că este așa o dovedește faptul că, după ce comunismul a devenit „victorios" în România, ei au preferat să emigreze cu sutele de mii. În ce-i privește pe evreii basarabeni găsiți de trupele române după iunie 1941, situația comportă cel puțin o nuanță: era socotită drept o populație comunizată, antisionistă, care hotărâse să rămână pe loc în „raiul" comunist, crezând în el și acționând în consecință ostil față de România.

Ideea desprinderii teritoriale a naționalităților de România nu mai avea deja nici o legătură cu destinul iudaic, ci cu destinul românilor. Ea atingea fundamental existența națiunii române.

De altfel, nu numai românii făceau diferențieri între categorii de evrei – făceau, la cu totul altă scară, sovieticii, după cum arată chiar Radu Ioanid: „(...) din cei 300 000 de evrei din Basarabia și Bucovina de Nord, aproximativ 100 000 au fost deportați de autoritățile sovietice în Siberia sau au fost încorporați în Armata Roșie sau s-au retras cu autoritățile sovietice"[1]. (Cifra 300 000 este ușor exagerată, statistica

[1] Radu Ioanid, în *22*, nr. 6 din 9–15 februarie 1994, p. 3.

recensământului indicând 280 000.) Am aflat deja din mărturii și din afirmațiile lui Haralamb Zincă cum au declanșat sovieticii o operație de epurare în Basarabia, imediat după retragerea autorităților române. A rămas să răspundem și la întrebarea: *de ce* au făcut-o?

Uniunea Sovietică stalinistă a dezvoltat un program vast de dislocări de populație, mai ales în zonele considerate strategice, aflate pe noile frontiere europene și asiatice ale colosului bolșevic. Tătarii mutați din Crimeea, germanii duși în Extremul Orient, românii deportați masiv din Buceag și înlocuiți cu ucraineni și cu ruși, alții deportați împreună cu evreii din Basarabia și duși în Siberia, armenii și azerii redislocați, polonezii exterminați pe loc sau duși în nordul arctic... vechile teritorii ale acestora, înghițite de „marele sovietic“, au fost împărțite altfel, destructurate, încorporate altor configurații teritoriale. În noile așa-zise republici și enclave a fost introdus forțat și rapid modelul de producție asiatic, în formele sale cele mai sălbatice. Principalul stâlp al acestei construcții staliniste – *sărăcia!* Ucraina a fost lăsată să moară de foame, tătarilor li s-a luat inventarul tradițional, armenilor li s-a suprimat legătura spirituală și economică pe care o desăvârșiseră de secole cu și prin religie, basarabenilor li s-a impus un regim criminal de deznaționalizare și pauperizare. Rațiunea acestor măsuri gigantice și barbare a fost strategică, pentru asigurarea unei populații credincioase sau ușor manevrabile în interes sovietic pe aceste teritorii de frontieră. Este motivul pentru care 100 000 de evrei „nesiguri“, sioniști – adică cei care vedeau patria în Palestina, nu în U.R.S.S. –, cei ceva mai înstăriți,

prea credincioși sau predispuși la „îmburghezire“ au fost deportați din Basarabia.

În cazul acesta, se pune întrebarea: cine a rămas? Pe cine au păstrat sovieticii într-un teritoriu pe care abia îl obținuseră și pe care se temeau că vor fi obligați să-l părăsească? Iată care este argumentul pe care ni-l aduce Haralamb Zincă în mărturia sa: „în eventualitatea unui război, toți aceștia n-ar ezita să lovească pe la spate în puterea sovietică!“ Așadar, cel puțin teoretic, în Basarabia se aflau în iunie–iulie 1941 aproximativ 150 000–180 000 de evrei considerați de N.K.V.D. drept „siguri“: comuniști activi, comunizați și probabil foarte mulți săraci, potențial aderenți la sistemul comunist. Ei toți difuzau o imagine de ostilitate la adresa României, erau îndemnați să acționeze „criminal“ împotriva românilor, cum îi scria Antonescu lui Filderman, de către „evreii D-voastră, ajunși comisari sovietici“. Și pentru că am intrat în domeniul cifrelor, să analizăm câteva valori ale etnocidului practicat de U.R.S.S. în teritoriile ocupate.

Considerând Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța drept *zonă de ocupație militară* și prevalându-se de unele prevederi ale legilor internaționale, interpretate abuziv, sovieticii au trecut urgent la arestări. Până la 15 februarie 1941, au fost arestate aproximativ 48 000 de persoane, în majoritate români. Apoi a început programul de deportări sub diferite motive și justificări cinice. În septembrie 1940, la numai două luni după invazie, *Pravda* anunța deportarea a „135 000 de muncitori (citește: români arestați și duși la

muncă forțată – *n.n.)* în diferite colțuri ale U.R.S.S."[1]. Cifra maximă finală dată în epocă de analiști bine documentați este de 300 000 de persoane deportate, la care trebuie să adăugăm cei 100 000 de evrei „nesiguri", duși în Extremul Orient. Deportarea s-a făcut sistematic, după un plan prestabilit, și s-a desfășurat aproape continuu.

La reintrarea trupelor române în provinciile răsăritene s-a efectuat un recensământ. S-a constatat că, din 3 776 309 locuitori, cât numărau acestea în 1940, ajunseseră la 3 525 008.[2] Adică o scădere cu ceva peste 251 000 de oameni. Având în vedere că fuseseră deportați 400 000 de oameni, români și evrei, rezultă că aportul de populație implantat de U.R.S.S. în Basarabia și nordul Bucovinei între 1940 și 1941 a fost de aproximativ 150 000 de oameni. Ei au fost în majoritate evrei, dar și polonezi și ucraineni fără nici o legătură cu aceste pământuri românești. Cunoscând că Antonescu a ordonat – și a fost pus în practică – deportarea întregului element alogen, adus astfel de U.R.S.S., cifrele date de domnul Radu Ioanid se potrivesc perfect: 126 000 deportați de către autoritățile românești în Transnistria și aproximativ 25 000 de morți înainte de deportare. În momentul trecerii Prutului, Antonescu și-a pus serios întrebarea câți dintre aceștia au format bandele organizate care atacaseră armata română în 1940, dar nu avea cum să-i identifice, decât în proporție foarte redusă. O notă informativă a Secției a II-a ne dă

---

[1] Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *op.cit.*, p. 131.
[2] Arh. M.Ap.N., fond 3 467, dosar nr. 41/1941 Recensământul, f. 9–12.

unele lămuriri: „Mișcarea comunistă: Foștii membri de seamă ai acestei mișcări, și care în majoritate erau evrei, au plecat odată cu armatele roșii, iar puținii care au rămas, neavând nici un fel de legături cu organele de conducere, sunt dezorientați și paralizați (...). Se lucrează în continuare la identificarea celor care, după retragerea armatelor române din Basarabia la 28 iunie 1940, s-au manifestat public contra statului nostru, au adus prejudicii morale și materiale românilor rămași sub stăpânire bolșevică, persecutându-i, luându-le bunurile și contribuind la deportarea și executarea acestora în urma denunțurilor făcute“[1]. Numai o parte din cei 25 000 de evrei morți în teritoriile românești eliberate după intrarea trupelor române se constituie din indivizi identificați ca vinovați în 1940. Aceștia au fost trimiși în judecata Curților Marțiale, care au hotărât execuția sau sancțiunea cu privarea de libertate în închisori sau în ghetouri speciale, unde mulți au decedat din cauza mizeriei. Un alt raport informativ preciza: „Întrucât o parte din evreii din ghetouri și lagăre, în timpul stăpânirii sovietice au desfășurat o activitate ostilă Statului Român și au activat în partidul comunist, unii fiind condamnați chiar în timpul românilor pentru activitate comunistă, urmează a se face trierea severă a lor și cei vinovați să fie scoși din lagăre și sancționați pentru ca mai târziu aceste lagăre să nu devină focare comuniste“[2]. Apoi s-a mai înregistrat un fenomen. Evidențele militare arată că raportul între evreii plecați cu trupele sovietice și cei deportați

---

1 *Ibidem,* fond Microfilme, rola P II. 2.2177, c. 14.

2 *Ibidem,* c. 26

de români în Transnistria a fost de multe ori dezechilibrat. În Arhiva M.Ap.N. se găsesc numeroase liste ale situației deplasărilor. Nu am făcut un total al cifrelor, dar ofer o mostră:

Plecați de bunăvoie cu rușii		*Evacuați de români peste Nistru*
Alexandrești	1 168	577
plasa Cornești	2 271	466
Ismail	1 178	21
Glodeni	586	528
Râșcani	235	3 424[1]

Cifrele se compun până la urmă într-o capcană fără ieșire. Într-un raport din 9 septembrie 1942, Jandarmeria Transnistriei îl informa pe mareșal că au fost deportați în Transnistria 119 065 de evrei și că la data aceea se mai aflau 82 921 de evrei acolo, inclusiv localnici.[2] A doua zi, pe 10 septembrie 1942, mareșalul primește un alt referat din partea Institutului Central de Statistică, întocmit pe baza recensământului din 6 aprilie 1941 și a celui din 20 mai 1942, în care cifra evreilor deportați este de 112 077 persoane[3]. În lumina evidențelor militare din care am citat mai sus, înțelegerea acestor cifre devine și mai dificilă, dacă luăm un singur exemplu: Breviarul statistic al populației evreiești[4] precizează că întreaga comunitate evreiască din Ismail

---

[1] *Ibidem,* rola P II. 2.2176, c. 438, 440, 441, 444.

[2] *Problema evreiască,* vol. II, p.106 (raport statistic Arh. M.A.E., Problema 33, vol. 21, f. 161).

[3] *Ibidem,* p. 108.

[4] *Ibidem,* p. 91.

(1 680 persoane) a fost deportată peste Nistru; lista întocmită pe teren de cenzorii militari arată însă că au plecat cu rușii 1 178 evrei și au fost deportați de români doar 21! Putem accepta că autorități militare falsificau documente, dar aceeași situație o putem invoca și pentru evrei.

Un alt raport al Ministerului de Interne, din noiembrie 1943, arată că cifra celor deportați a fost de 110 033, din care mai erau în viață la acea dată 50 741 de evrei.[1] În ianuarie 1944, un alt raport informa că se mai află în Transnistria circa 75 000 de evrei[2], dintre care *numai 20 000 erau evrei localnici.* Un calcul aproximativ ar arăta așadar că au pierit între 1941 și 1944 cel puțin 60 000 de evrei din cei deportați din Basarabia și Bucovina și cel puțin 60 000 de evrei transnistreni. Nu știm câți dintre evreii transnistreni au fost deportați mai departe, dincolo de Odessa, deși la un moment dat se vorbea de 100 000[3]. Întemeiate pe calcule mult mai ample, analiza lui Radu Ioanid și afirmația lui Zigu Ornea, conform cărora au pierit 75 000 – 80 000 de evrei în Transnistria, mi se par cele mai aproape de o realitate dramatică. I-am putea numi și dispăruți pe acești evrei, neștiind precis câți au fost duși dincolo de Odessa, dar rămâne certitudinea că au murit câteva zeci de mii de evrei acolo, fără a avea vreo dovadă că erau comuniști activi, sabotori sau teroriști.

În același timp, tabele cu mii de români deportați de sovietici umplu pagini dramatice ale rapoartelor administrației

---

[1] *Ibidem,* p. 529.
[2] *Ibidem,* p. 542.
[3] *Ibidem,* p. 365.

reinstalate[1], iar altele reconstituie masacrul făcut contra românilor loiali țării lor[2]. Oricum, pentru Antonescu și pentru oricare militar român, evreii din Basarabia erau *inamicul*, cel care le dăduse toate argumentele să-l trateze ca atare. Ținând cont că mulți soldați care au trecut Prutul, ca și unii comandanți ai acestora, erau tot cei care suportaseră atacurile retragerii din 1940, nu este greu să acceptăm că actele de răzbunare au fost, cel puțin în prima săptămână, un fapt acceptat tacit de conducerea Armatei. De altfel, ar fi fost o eroare inacceptabilă din partea șefilor militari să oprească sever orice act de război, să pedepsească orice abuz, când ei, în cadrul pregătirii de luptă, în instrucția de câmp, în planul general al propagandei pentru „Războiul Sfânt" vizau creșterea capacității combative și configurau psihologia atacului. Nu avem dovezi că i-au îndemnat pe soldați să se răzbune, dar aceleași unități militare, acționând pe aceleași direcții pe care se retrăseseră cu un an în urmă, și aceiași comandanți însemnau tot atâtea condiții favorabile pentru pedepsirea celor vinovați în 1940. În mai 1943, Mihai Antonescu recunoștea implicit răzbunările: (Guvernul – *n.n.)* „a trebuit ca în Basarabia și Bucovina să ia măsuri mai energice, fiindcă acolo, în 1940, populația evreiască se purtase mizerabil față de armatele noastre în retragere, astfel că reacțiunea, cu ocazia recâștigării teritoriilor, era un lucru natural"[3].

---

1 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II. 2.2176, c. 449.
2 *Ibidem*, c. 460.
3 *Emigrarea populației evreiești din România în anii 1940–1944*, București, Editura Silex, 1993, p. 116.

Cercetarea asupra documentelor militare emise în timpul eliberării Basarabiei și nordului Bucovinei dezvăluie un mecanism al luptelor cu evreii care diferențiază până la un punct luptătorii de populația pașnică, în timp ce măsurile afectează ambele categorii:

> Gen. D. Popescu, min. afacerilor interne: *O foarte mare parte din populația românească din Bucovina a fost deportată. Câțiva evrei comuniști au tras asupra armatei noastre din spate.*
>
> Dl. dr. Octavian Lupu: *Au tras și în oraș, în timpul când am intrat acolo.*
>
> Gen. I. Sichitiu, min. agriculturii și domeniilor: *Nu există decât un singur remediu ca să scăpăm de ploșnițele acestea, foc până la pământ.*
>
> Gen. Popescu: *Remediul acesta s-a și aplicat. Cei vinovați au fost prinși prin pădurile din apropiere și li s-a aplicat sancțiunea legală.*
>
> Dl. I. Marinescu, min. economiei naționale: *Încă o „legalitate", domnule președinte.*[1]

Valabil pentru multe situații cercetate în arhive, când de detractorii lui Antonescu, când de admiratorii lui, este izolarea unui incident printr-un document unilateral. Iată un exemplu, considerat dovadă pentru un masacru făcut de o unitate militară română în Basarabia, extras dintr-un raport al Prefecturii Județului Iași la 2 iulie 1941: „În ziua de 28 iunie a.c., un număr de cca. 60 evrei din cei evacuați de germani din Sculeni Tg. (din Basarabia) au fost executați

[1] A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinet, dosar nr. 475/1941, f. 109 (șed. Cons. de Min., 8.7.1941).

lângă satul Stânca prin împușcare de către căpitanul Stihi dintr-un regiment de infanterie, cantonat în acea zonă“[1]. Oprită aici, cercetarea nu mai lasă loc la comentarii. Numai că un raport din 20 iulie 1941 al Regimentului 6 Vânători conține amănunte care răstoarnă complet informația primară:

> a. La Sculeni, când regimentul era pe poziție, tot timpul se semnaliza din Tg. Sculeni cu rușii, iar rezultatul era că toate măsurile luate cu caracter operativ erau stingherite de artileria rusă. Mai mult, am avut ofițeri, subofițeri și soldați care, în loc să moară la datorie, au fost împușcați mișelește pe la spate din case și grajduri de evrei. Pentru a putea preveni această stare de lucruri, am ordonat căpitanului Stihi Ivan, ofițerul informator, să aresteze și să execute pe toți evreii suspecți din Sculeni.
>
> b. Când Batalionul 1 din acest regiment a ajuns la Gura Căinari, s-au prins un număr de 50–60 evrei care erau grupați pe marginea de vest a satului. Duși de către locuitorii din sat, s-au găsit asupra acestor evrei arme și grenade de proveniență rusă, motiv pentru care am ordonat executarea lor imediat.
>
> c. În satul Mărculești, pe când compania căpitanului Oțel înainta în avangardă, a fost înconjurat de armata rusă împreună cu cca. 300 evrei civili și înarmați, producând acestei companii pierderi dureroase și chiar pierderea cpt. Oțel Vasile, care a fost rănit, prins de evrei și a cărui situație astăzi nu o mai cunoaștem. Când s-a cucerit satul Mărculești s-a prins un grup de 400 evrei, bărbați și femei, din care cca. 80 erau răniți, fapt care dovedește că au luptat

[1] *1940–1942: Perioada unei mari restriști*, partea I, p. 254.

> contra noastră, nefiind în uniformă. Și de data aceasta am ordonat execuția lor în masă.[1]

Este simplu să afirmi că într-un loc anume au murit 1 000 de evrei asasinați de români și să difuzezi această cifră pentru a sublinia criminalitatea românilor, ascunzând însă faptul că 800 dintre evrei au luptat și au murit ca parte beligerantă în rândurile inamicului sau ca teroriști. Va trebui să acceptăm că evreii combatanți erau destul de mulți și că foloseau comunitățile pentru a se ascunde sau pentru a ataca din mulțimea oamenilor fără arme sau din casele acestora. Rapoartele unităților combatante înfățișează această situație.

În raportul Corpului de Cavalerie cu nr. 5 956 din 8 iulie 1941 se puneau la dispoziția Armatei a 3-a următoarele informații: „Această populație (evreiască – *n.n.)* a dat dovadă – cu ocazia ocupărei unor localități, unde aceștia erau în masă compactă – de conlucrare și mărire a spațiului propagandei comuniste, astfel că evreimea constituia al doilea inamic și mai periculos, cu care trupele noastre au trebuit să se lupte. În Trg. Edineț, ostașii români au trebuit să verifice casă cu casă și beciurile de unde se trăgeau focuri de armă și arme automate de către evrei, asupra ostașilor noștri, pentru ca apoi unitățile noastre să fie sigure de înaintare. Armamentul și munițiunile pe care aceștia le foloseau era lăsat de sovietici, cu scopul de a ataca armata de ocupație. Comandanții de unități, văzând rezultatul luptei

---

[1] *Ibidem,* p. 310.

și împotrivirea populației evreiești din Trg. Edineț, au început în ziua de 6 iulie a.c. trierea evreilor; cei găsiți cu arme și vinovați de a fi tras în trupe au fost imediat executați, iar restul conform ordinelor au fost ținuți ca ostatici. Majoritatea acestora erau derbedei puși în slujba comunismului. (...) În fiecare sat funcționa un comitet sătesc «Năcealnici» format de obicei din 5–9 persoane și cu un număr de membri de 20–30 locuitori din localitatea respectivă. Printre aceștia se găseau și numeroși evrei și chiar evreice. Aceștia se ocupau de chestiunile administrative ale satului și erau organul de execuție al ordinelor primite de la Centru. Tot aceștia întrețineau propaganda comunistă în rândurile populației"[1]. O altă unitate combatantă, Corpul de Munte, raporta la 14 iulie Armatei a III-a: „Ucrainienii din Basarabia primesc de asemenea cu mare bucurie trupele române. Sunt foarte satisfăcuți că au scăpat de regimul bolșevic, care n-a știut decât să le ia totul, să-i impuie la impozite enorme și să-i muncească fără răgaz și fără nici un folos. În special, acei care au făcut armata la unitățile române dovedesc încredere fără margini în armata română. Evreii, o mare parte din ei s-au refugiat odată cu trupele sovietice. Cei rămași prin sate stau ascunși și nu reacționează în contra armatei. Au fost cazuri, când din ascunzișuri, au tras focuri asupra trupelor române. În această situație au fost sancționați"[2].

Pentru evenimentele petrecute în momentul eliberării provinciilor estice, istoricul se află în situația cea mai delicată:

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Armata 3, dosar nr. 435, f. 53–54.
[2] *Ibidem*, fond Guvernământul Basarabiei, dosar nr. 22, f. 247.

el este un profesionist care nu poate trece dincolo de probele indubitabile ale documentelor. Or, singurele documente sunt cele românești, dintre care actele oficiale militare se dovedesc cele mai pertinente și consistente. De aceea, poate că un astfel de subiect ar fi mai amplu dezvoltat și analizat de un cercetător obiectiv, dispus să calce peste prejudecăți și capabil să-și exprime tranșant o opinie personală. Nu poate fi acceptată ideea că unitățile militare aflate pe front se ocupau cu falsificarea de documente, că nu pot fi luate în considerație decât mărturii ale victimelor; asta ar însemna să anulăm rolul istoriei ca știință.

Am decis așadar să abordez tocmai partea cea mai slabă a dovezilor, și anume, mărturiile din sursă evreiască și producțiile propagandei sovietice. Alegând pentru început cazul Bucovinei de Nord, se identifică ipotetica existență a unui ordin general dat de „autoritățile lui Antonescu“ încă din prima zi a eliberării teritoriului, prin care se permitea agresarea, jefuirea și uciderea evreilor timp de 24 de ore: „Miercuri, 4 iulie 1941, dimineață, s-au retras rușii, seara au intrat românii. Joi dimineață s-a răspândit vestea, printre țărani, că timp de 24 de ore *e voie* să se facă orice cu evreii“[1]. Nu există nici o consemnare a unui astfel de ordin; dimpotrivă, ordinele militare precizau că trebuie identificați criminalii din 1940, că trebuie luați ostatici cei care le ascundeau identitatea, iar populația evreiască pașnică să nu fie agresată. Și totuși, mărturiile evreiești insistă pe acest interval, care marchează de fapt un timp scurs

[1] Marius Mircu, *Pogromurile din Bucovina și Dorohoi*, p. 24.

între retragerea trupelor sovietice și reinstalarea autorităților române.

La *Ciudeiu,* în județul Storojineț, unitățile Regimentului 16 Dorobanți, care s-ar fi aflat în 1940 în aceeași zonă, ar fi revenit acum pentru a se răzbuna prin batalionul maiorului Carp: „Sâmbătă după masă, maiorul a pus să se tragă clopotele bisericii și o ceată de soldați să tragă salve în aer. Ușile închisorii aveau găuri speciale pe unde se supravegheau deținuții. S-au introdus pe acolo țevile mitralierelor și s-a tras. În felul ăsta, n-au putut fi nimeriți toți. Cei vii au fost azvârliți de la etaj. Copiii au fost împușcați la urmă: au privit întâi cum sunt împușcați părinții. După care au fost înmormântați. Tot satul a ajutat la îngropat. S-au făcut șase gropi. Mulți nu muriseră încă. Au fost azvârliți așa în groapă. Țipetele victimelor se luau la întrecere cu râsetele și voia bună a țăranilor. Se ridica mereu pământul, după ce au fost acoperite gropile, că mai erau vii mulți. Dar țăranii au jucat cu foc deasupra gropilor, până s-a bătătorit pământul bine și s-a astâmpărat. Din toți evreii satului – cam 70 de familii evreiești – n-au scăpat decât 3–4. Au fost omorâți 572 de oameni“[1]. În continuare sunt nominalizate câteva familii, formate însă dintr-un număr impresionant de membri: Grumberg (40 persoane), Schachter (50 persoane), Moses (30 persoane), Rosenblatt (30 persoane) ș.a., toate executate *in corpore.*

Descrierea este neverosimilă și frizează fabulația literară. Dincolo de cifrele neobișnuite ale membrilor

[1] *Ibidem,* p. 25.

familiilor executate, există dovezi evidente care infirmă evenimentul în desfășurarea și proporțiile enunțate în mărturia de mai sus. În primul rând, Regimentul 16 Dorobanți nu s-a aflat pe direcția de atac Ciudeiu–Storojineț, ci o altă unitate militară, așa cum arată ordinea de bătaie a Brigăzii 1 Mixtă Munte: „Grupul «Colonel Ludvig» (batalioanele 1, 2 și 23 Vânători de Munte, Divizionul 1 Obuziere Munte, o baterie de tunuri munte, Compania 37 Artilerie Anticar și un escadron de vânători călări) a înaintat pe direcția Ciudeiu, Storojineț“[1]. În al doilea rând, eliberarea satului Ciudeiu s-a făcut prin luptă și n-a fost vorba de o simplă retragere a trupelor sovietice urmată de o intrare lejeră a trupelor române. Consemnările militare arată că pentru eliberarea zonei Ciudeiu–Storojineț numeroși militari români au fost citați pe ordin de zi pe Armata a 3-a de către generalul Petre Dumitrescu.[2] Dacă evreii înregistrați în cele 572 de victime au luptat în armata sovietică și au că zut în luptă, atunci situația se schimbă fundamental, devenind ceva mai verosimilă, dar mărturia conține și alte amănunte ciudate. De exemplu, nu se cunoaște existența unei închisori în satul Ciudeiu, mai ales a uneia cu etaj! Scena cu mitralierea prin uși este copiată prea evident după un model al propagandei sovietice aplicat peste tot unde fuseseră semnalate asasinate autentice împotriva evreilor, dar la o scară mult mai redusă. În sfârșit, Carp M.

---

[1] *Armata română în al Doilea Război Mondial*, vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei ...*, p. 186.

[2] Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, Secția 3, dosar nr. 2 061, f. 343.

Gheorghe era într-adevăr maior în 1940, dar la 4 iulie 1941 era comandantul Regimentului 7 Roșiori din Brigada 5 Cavalerie, acționând la Cuconeștii-Vechi (80 km de Ciudeiu).[1] Adică într-o cu totul altă parte a frontului.

Cu toate astea, nu îndrăznesc să afirm că la Ciudeiu n-au avut loc și crime, că nu au murit oameni nevinovați, însă mărturia ajunsă la noi este mult prea încărcată de fantezia propagandei. Iată un alt caz: „Familia lui Șmil Katz, lăcătuș, s-a refugiat la Crâsnișoara Nouă, 8 km de Ciudeiu. Au fost omorâți de țărani, cu topoare, furci, coase, sape. Pentru că n-aveau mulți evrei la îndemână, fiecare țăran a ținut să-i omoare deosebit. Același evreu a fost «omorât» de mai multe ori“[2]. Studiul hărții operative arată că Șmil Katz s-a refugiat pe direcția de regrupare a forțelor sovietice, în timpul luptei din mișcare a acestora sub acoperirea unui foc de artilerie și aruncătoare[3], ceea ce lasă umbre de îndoială și asupra cazului său. Știm că foarte mulți activiști staliniști s-au retras odată cu Armata Roșie. Răzbunările localnicilor i-au vizat în primul rând pe aceștia.

La *Storojineț* s-a organizat un „ghetou“, o zonă împrejmuită în care se afirmă că au fost strânși 4 000 de evrei. Mărturiile invocă două etape ale pierderilor de vieți omenești din rândul evreilor: în momentul pătrunderii trupelor române în oraș și în timpul deportărilor ulterioare. Pentru prima etapă, informația furnizată de mărturia publicată în

---

[1] *Armata română în al Doilea Război Mondial*, vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei ...*, p. 340 (ordinea de bătaie a Armatei de Uscat).

[2] Marius Mircu, *op.cit.*, p. 27.

[3] Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II. 1.1014, c. 213.

1945, conform căreia prima unitate care a intrat în Storojineț a fost Regimentul 3 Grăniceri (adică același de la Dorohoi din 1940), este complet falsă. Regimentul 3 Grăniceri se afla în componența Brigăzii 2 Mixte de Gardă și acționa în Basarabia.[1] Ocuparea Storojinețului s-a făcut prin luptă de către batalioanele 1 și 2 Vânători de munte din Brigada 1 Mixtă Munte, iar la intrarea în oraș s-a înregistrat în documentele militare o primire „cu flori și cu mare bucurie din partea populației locale". Au fugit sau s-au ascuns cei care slujiseră regimul comunist, organizaseră deportările și asasinarea locuitorilor români și ucraineni sau îndeplineau în continuare misiuni ale serviciilor de informații secrete sovietice. Nu avem cum să știm dacă lista evreilor executați, conform mărturiei din 1945, îi cuprindea pe aceștia sau pe niște indivizi nevinovați. În afara probelor, orice opinie categorică poate fi o speculație. Ulterior, evreii din „ghetou" au fost deportați în Transnistria (etapa a II-a). Asasinarea unora dintre ei pe drum se înscrie însă fără îndoială în categoria crimelor de război. Ele trebuie în continuare dovedite.

Comportamentul contrariant al unităților militare române și al reprezentanților administrației civile rămâne poate o ilustrare a situației concrete de război în care unii își dau frâu liber brutalității, iar alții rămân în limitele bunei-credințe: „Comandantul legiunii de jandarmi, maiorul Bârzescu, s-a purtat bine cu evreii. La fel secretarul general al primăriei,

---

[1] *Armata română în al Doilea Război Mondial*, vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei ...*, p. 337.

Isidor Palade, care a furnizat pâine ghetoului"[1]. O parte necunoscută până acum a evenimentelor de la eliberarea teritoriilor românești din est este atitudinea populației locale, mai ales ucraineană, care suportase greu ocupația sovietică. Se pot identifica două categorii de situații:

– *naționalismul ucrainean,* potențat de exterminările în masă operate de ruși;

– *starea de sărăcie* vizibil pronunțată, în comparație cu evreii bucovineni.

Evreii bucovineni au avut întotdeauna un standard de viață ridicat, și nevoia de a-și proteja avutul și poziția socială i-a determinat să colaboreze cu ocupantul sovietic. Ei nu trebuie confundați cu comisarii comuniști evrei din Bucovina, care ocupau funcțiile politice și administrative. De regulă, evreii bogați au fost victimele jafului și ocazional ale crimelor.

La *Costești* (jud. Storojineț) s-a instalat imediat în urma rușilor o conducere locală ucraineană, care a început trierea evreilor. O delegație a luat contact cu trupele române la Căbești și acestea, deși se aflau în plină luptă cu inamicul – mari unități ale Armatei 18 sovietice, având diviziile 96 și 60 Vânători de Munte și 164 Infanterie pe aliniamente fortificate –, ar fi trimis o companie condusă de un locotenent care a participat la masacrul în care au murit 420 de evrei.[2] Asasinatul a fost patronat, conform mărturiei, de doi

1 Marius Mircu, *op.cit.*, p. 32.
2 *Ibidem*, p. 34.

ucraineni: Rînciuc și Sandalovici, și de un român, Nicherovici[1], a căror onomastică lasă loc de interpretări.

La *Stăneștii de Jos* (pe Ceremuș) conducerea a fost preluată de ucraineni locali. Alți ucraineni, în număr de 8, au intrat în localitate și în urma unui schimb de focuri cu cei deja instalați au ucis pe noul primar și au format un comitet al „Ucrainei libere“. S-a desfășurat apoi o vânătoare de evrei: „Joi, ucrainenii au pus santinele civile, cu arme, la fiecare casă evreiască. Nimeni nu putea să intre sau să iasă. Ajutat de statul său major alcătuit din: Iscovici (agent al ministerului Finanțelor la fabrica de spirt Fișer), Albota (polon-rutean), Antificiuc, și alții, Sopco primarul a pornit la acțiune“[2]. Se afirmă că în masacru ar fi fost implicat și un colonel român anonim, însă aceeași mărturie arată că instalarea autorităților române a oprit violențele: „Marți, a venit în sat șeful de secție, majurul Hreorciuk, jandarm român, împreună cu șeful de post, ca să-și reia amândoi funcțiile avute aici mai de mult. Cu ei au venit și câțiva jandarmi. Cei doi șefi s-au impus imediat, n-au mai lăsat să fie împușcați evreii. Ba au vrut să-i libereze pe cei din clădirea primăriei. Populația locală n-a lăsat, n-a lăsat nici să dea evreilor hrană“[3]. Mai este înregistrată și intervenția contelui *de la Scala,* moșier din Călinești și ofițer în armata română, care a reușit să salveze de furia populației locale evreii din Stănești, Bădești și Nepolocăuți.[4]

---

[1] *Ibidem,* p. 36.
[2] *Ibidem,* p. 38.
[3] *Ibidem,* p. 42.
[4] *Ibidem,* p. 43.

La *Vijnița,* se afirmă că 90% din populație era evreiască. Minoritatea română și ucraineană a preluat conducerea localității și a început să-i maltrateze pe foștii colaboratori ai sovieticilor: „Au fost uciși 23 de evrei. Ar fi fost uciși toți dacă a doua zi (4 iulie 1941 – *n.n.)* nu venea un maior (ginerele preotului Petruc din Vatra Dornei), comandantul batalionului, care a oprit imediat măcelul. Dar nu l-a oprit pentru că trecuseră cele 24 de ore cât era voie să se facă orice cu evreii. Maiorul s-a purtat cu evreii cum nu dorea nimeni mai bine. A chemat pe rabin, a împărțit și evreilor o cantitate de alimente din cele lăsate anume de trupele sovietice; văduvelor evreice de pe urma măcelului armatei, le-a împărțit bani. A cerut evreilor să se roage pentru el la sinagogă, că pleacă pe front“[1]. Textul, deși aparent favorabil unui ofițer român, nu iese din confuzie, pentru că nu se înțelege ce „armată“ a făcut măcelul, după ce au fost descrise violențele ucrainenilor locali. Și chiar prezența acestui maior este dubioasă, deoarece în dimineața de 4 iulie 1941 toate unitățile românești din fâșie (Brigada 1 Mixtă Munte, flancată pe direcția Vijnița–Storojineț de Detașamentul „Colonel Albustin“) au trecut la o ofensivă „energică și viguroasă, dusă cu un elan fără seamăn“[2], în urma căreia a fost cucerit Cernăuțiul. Este greu de crezut că ofițeri sau subunități se puteau desprinde de front în timpul ofensivei generale, iar amănuntul cu alimentele lăsate de sovietici

---

[1] *Ibidem,* p. 45.

[2] Arh. M.Ap.N., fond Corpul de Munte, dosar nr. 43, f. 201 *(apud Armata română în al Doilea Război Mondial,* vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de Nord a Bucovinei ...,* p. 187, citat din *Jurnalul de luptă).*

anume este tipic pentru rezervele încredințate de inamic forțelor de gherilă rămase în teritoriul ocupat.

În satul *Milia*, populația locală a asasinat 176 de evrei „înainte de a intra armata română“[1]. Uciderea a aproximativ 100 de evrei de către populația locală este semnalată și în satul *Banila*, apoi în *Râstoace* „măcelul a fost executat de localnici“[2]. La *Vășcăuți* a fost selecționat un grup de evrei, dus pe Muntele Anei din apropiere și executat. Asasinii „s-au înapoiat pe urmă să ieie alt grup la execuție; dar între timp a venit un maior și a poruncit să se înceteze execuțiile“[3]. La *Lucavăț* (jud. Storojineț), „când au intrat în localitate primele trupe române, locuitorii au cerut colonelului, care comanda regimentul, să le acorde cele 24 de ore. Sau măcar o oră, de ce să aibă alții și ei nu? Colonelul era om cumsecade și n-a dat voie să se omoare“. La *Ițcani* (jud. Suceava) evreii au fost jefuiți și asasinați sub conducerea primarului român Niculae Ciubotaru. Mărturia evreiască precizează că „primarul din Ițcani, N. Ciubotaru, a fost judecat în 1943 de tribunalul Suceava și condamnat“[4].

Pentru toată zona de front din Bucovina se întâlnesc astfel de incidente, fie provocate de populația locală (în majoritatea cazurilor), fie produse de militari români (niciodată de unități combatante în deplasare sau luptă), în contextul unei situații administrative și militare instabile. Apar din ce în ce mai multe dovezi că după eliberare s-a

---

[1] Marius Mircu, *op.cit.*, p. 46.
[2] *Ibidem*, p. 48.
[3] *Ibidem*, p. 49.
[4] *Ibidem*, p. 60.

produs o vânătoare de comunişti şi de colaboratori, care a antrenat şi oameni nevinovaţi şi a depăşit cadrul legal. Atât pe cel instituit prin legile războiului, cât şi pe cel instituit de Antonescu însuşi. Iată, de exemplu, consemnarea mărturiei evreieşti pentru cazul *Sadagura* (jud. Cernăuţi), care s-a aflat pe direcţia de atac a Detaşamentului „Colonel Marinescu", după eliberarea Cernăuţiului: „Marţi s-a instalat o comisie de judecată: Rusu, Şerbanovici, Penteleciuc şi alţii. Care din evrei au fost constataţi comunişti, au fost băgaţi în lagăr la Primărie. Restul a fost eliberat"[1].

Un caz scandalos s-a produs într-adevăr la Cernăuţi, unde atât ucrainenii, cât şi românii s-au asociat violenţelor declanşate împotriva evreilor: „Bande de ucraineni (tăietori de lemne, îngrijitori de case, măturători), indicau casele evreieşti şi colaborau cu soldaţii ca să prade tot ce era mai la îndemână şi mai valoros. Au luat parte şi unii români, dar mai puţini la număr"[2].

Trupele germane, de asemenea, au participat şi ele la incidentele din Cernăuţi – care au avut drept trăsătură principală jaful, comunitatea evreiască fiind aici extrem de puternică şi de bogată –, în condiţiile în care serviciile de front ale Gestapoului au urmărit distrugerea întregii structuri administrative şi economice sovietice din oraş, precum şi pregătirea deportării populaţiei evreieşti în lagă rele de concentrare din Vest. Declanşarea anchetei ordonate de Antonescu şi pedepsirea vinovaţilor români

1 *Ibidem*, p. 63.
2 *Ibidem*, p. 67.

(militari și civili), ca și organizarea inițială a ghetourilor din Cernăuți și din Chișinău au oprit acest plan.[1]

Probabil că numai condițiile luptei de înaintare și rapiditatea cu care a fost eliberată Basarabia au împiedicat ca represaliile imediate să aibă și aici o dimensiune mai întinsă. Se disting astfel trei categorii de acte:

a. *execuții* – identificare a vinovaților, a complicilor, a activiștilor de partid, judecare și împușcare (pentru o minoritate a populației evreiești);

b. *răzbunări* – execuții izolate, în afara ordinelor superioare, bombardarea nediscriminatorie;

c. *deportări* – arestări, rețineri în „lagăre“ improvizate, treceri peste Nistru (pentru majoritatea populației evreiești).

Apoi, au venit jandarmii și noua administrație. Gropile comune descoperite de autoritățile române în Basarabia, în care se aflau scheletele a mii de români basarabeni – poate și evrei! – asasinați de sovietici, satele și grânele incendiate, clădirile și monumentele românești distruse au sporit probabil aversiunea trupelor române. „Ca odinioară bandele tătărești, care în retragerea lor treceau totul prin foc și sabie, așa au făcut acum bolșevicii și jidanii în fuga lor pripită și înspăimântată. Au pustiit ogoarele și otrăvit apele, au azvârlit în aer case și biserici, au întins de la un colț la celălalt al Basarabiei o pânză de flăcări și scrum. Fiindcă au fost străini pe pământul acesta și nu i-a legat nimic de el.“[2]

---

[1] *Problema evreiască,* vol. II, p. 348 (ședința Consiliului de Miniștri în care Antonescu cere pedepsirea militarilor care au jefuit, furat, maltratat pe evreii din Chișinău; între tâlhari este citat și un cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul“).

[2] *Soldatul,* nr. 10, din 19.07.1941, p. 1.

Într-adevăr, documente zguduitoare atestă distrugerea sistematică a județelor românești de către autoritățile sovietice și Armata Roșie în retragere, după principiul pârjolirii teritoriului. Tot ce nu s-a putut lua – instalații, resurse materiale și imobile – a fost dinamitat și aruncat în aer. Tot ce se putea arde a fost transformat în scrum. Șeptelul a fost strâns și dus dincolo de Nistru. Mijloace de transport, de la camioane la căruțe, au fost luate sau distruse, infrastructura a fost avariată, iar podurile, prăbușite. Aflat la Cernăuți în iulie 1941, Ion Antonescu avea să declare: „Cui i-a fost dat să treacă Prutul în urma armatelor dezrobitoare pentru a lua parte la bătălia cea nouă ce începe pentru reconstrucția Basarabiei a avut prilejul unic să vadă tabloul unei provincii răstignite, pustiită în lung și în lat de vieți, sate și orașe făcute scrum și dărâmate. Populația, înnebunită de groaza prigoanei și a furiei de distrugere a hoardelor bolșevice, stă ascunsă“[1]. Un studiu publicat recent de Ministerul Apărării Naționale arată o situație incredibilă: „În capitalele celor două provincii românești localurile instituțiilor publice, culturale, politice etc. au fost distruse în proporție de 90%. Chișinăul, după mărturiile de arhivă, ale martorilor oculari și fotografiilor de epocă, era la intrarea trupelor române o imensă ruină fumegândă. Au fost distruse prin incendiere, dinamitare, edificii publice cu valoare socială și artistică deosebită ca: Palatul Telefoanelor și Poștelor, Palatul Primăriei, Palatul Prefecturii, Sediul Comandamentului Corpului 3 Armată, Catedrala mitropolitană, postul de

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II. 2.2176, c. 553.

radiodifuziune, cazărmile, băncile, băile comunale și tot centrul comunal"[1]. Autorii acestei devastări barbare au fost și ei identificați: „Această acțiune de distrugere a fost executată de echipe speciale conduse de N.K.V.D.-iști, compuse din tehnicieni și elemente locale, în special minoritari"[2]. Se adaugă la vinovăția consemnată astfel prevederile „Pactului Roerich" semnat la Washington (15 aprilie 1935) cu denumirea oficială *Tratat privind protecția instituțiilor artistice și științifice și a monumentelor istorice,* care, la articolul 1, stipula: „Monumentele istorice, muzeele, instituțiile dedicate științelor, artelor, educației și culturii vor fi considerate ca neutre și, ca atare, vor fi respectate și protejate de către beligeranți"[3].

În unele publicații care tratează acest subiect apare și ideea unei influențe nefaste din partea serviciilor de informații și contrainformații românești asupra deciziei de deportare în Transnistria. Ar fi vorba despre o intoxicare a conducerii statului cu informații exagerate privind adeziunea populației evreiești la comunism și asupra potențialului militar pe care l-ar putea avea aceasta. Teza nu se confirmă, pentru că Antonescu a fost la fața locului. În ședința Consiliului de Miniștri din 5 septembrie 1941, abia întors de pe front, generalul Ion Antonescu le declara miniștrilor săi: „Dv. ați auzit, despre aceste provincii, cele ce s-au

---

[1] *Armata română în al Doilea Război Mondial,* vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei ...,* p. 312.
[2] *Ibidem* (cf. Arh. M.Ap.N., fond 3 463, dosar nr. 80/1941–1942, vol. II, f. 165–166).
[3] Ioan Cloșcă, Sorin Suceavă, *Dreptul internațional umanitar* p. 60.

petrecut acolo. Ele au fost devastate total – mai ales Basarabia – și sub raportul economic și sub raportul sufletesc. În Basarabia este o distrugere oarbă, care impresionează pe omul cel mai insensibil. Și nu putea să fie capabil de această distrugere decât un popor și niște conducători care sunt detașați total de sufletul și de națiunea pe care o conduceau. Numai evreii puteau să distrugă în halul în care au distrus Basarabia și Ucraina. Fac dovadă, prin această distrugere, că sunt cu desăvârșire detașați de viața acestui popor și că n-au nici o legătură sufletească cu el“[1]. Se identifică în substrat concepția lui Ion Antonescu: evreii sunt o populație străină, inamică a poporului român, instrument al comunismului distrugător. Pe baza acestei concepții se va pune în aplicare planul de scoatere a elementului evreiesc din provinciile estice ale țării, ocazie cu care au murit câteva zeci de mii de evrei. Fără îndoială că au suferit și oameni nevinovați: bătrâni, copii, conducători religioși, dar faptele nu pot fi contestate; deportarea a avut loc din rațiuni politice, apoi din ordine care se justificau cu rațiuni de război și cu protejarea împotriva atrocităților. „Atrocitățile erau semnalate lui Antonescu aproape zilnic de către Filderman. Cei doi au intrat chiar într-o scurtă polemică asupra deportărilor din octombrie 1941. Împotriva argumentului lui Antonescu, și anume că în aceste regiuni evreii sunt o populație inamică, iar comunitatea refuză să-i identifice pe indivizii responsabili (pentru crimele din 1940 – *n.n.),*

---

[1] A.N.R., *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. IV (iulie–septembrie 1941), Editura Semne, 1999, p. 549, coord. Marcel-Dumitru Ciucă.

motiv pentru care vor fi pedepsiți colectiv, Filderman a folosit argumentele legale și morale că pedeapsa colectivă, mai ales cea cu moartea, pentru evrei, ca rezultat al actelor comise de indivizi din rândul evreilor ruși, nu poate fi sub nici o formă justificată. În mod remarcabil, Filderman a câștigat. Spre sfârșitul anului, Antonescu a acceptat să ordone încetarea deportărilor – mai erau încă 30 – 50 000 evrei în acele regiuni –, ca și un program de asistență propus de Filderman prin care ajutorul evreiesc strâns la București sau primit din afară să fie trimis așezărilor evreiești din Transnistria sub protecția lui Antonescu și folosind instituții ale statului, ca Banca Națională."[1]

Revenind la momentul deciziei de deportare, s-au conturat cele două direcții ale concepției lui Antonescu: a) rațiunile militare, identice cu ale sovieticilor, și anume, evreii să nu acționeze ostil în spatele frontului și b) dorința de a profita de această „ocazie istorică" pentru a rezolva „problema evreiască" prin îndepărtarea focarului comunist de la frontiera de est a țării. Practic – fără a pierde din vedere caracterul militar manevrier –, observ că ceea ce nu deportaseră sovieticii a deportat Antonescu după iunie 1941 și până în 1942. În acest proces „au fost deportați în Transnistria prin cinci puncte de trecere un număr minim de 126 000 de evrei români (!), foarte mulți dintre ei pierzându-și viața din cauza mizeriei, frigului, foametei, asasinatelor făcute de trupele germane sau de jandarmi români. Din aceleași

[1] *A History of Romania,* edited by Kurt W. Treptow, p. 491.

cauze au murit înainte de deportare aproximativ 25 000 de evrei „împușcați sau «de moarte bună»“[1]. După aceeași sursă, „cel puțin 75 000 de evrei români (!) au pierit în Transnistria de foame, frig, tifos, executați de jandarmi români sau predați germanilor pentru a fi executați“, în care asasinatele jandarmilor trebuie să fi reprezentat procentul cel mai mic. În timpul ședinței Consiliului de Miniștri din 29 septembrie 1942, Mihai Antonescu îi informa pe guvernatori asupra unei situații cu care administrația românească se mai întâlnise la București, în timpul rebeliunii, și la Iași, în timpul masacrului: „Așa, de pildă, pentru organizarea transporturilor, s-a spus: Ministerul de Interne, în termen de atâtea zile, va lua și va transporta pe evreii care au fost comuniști; și Ministerul de Interne a făcut-o în condițiile cele mai bune. Totuși, s-au luat fotografii de pe condițiunile în care au fost transportați acești evrei. Pentru noi, care știm în ce condiții călătoresc propriii noștri soldați și care cunoaștem privațiunile la care este supusă populația civilă și regimul transporturilor, fotografiile acestea n-au nici o valoare. Aceste fotografii însă, speculate împotriva noastră în afară de graniță, pot să constituie nu știu ce probe fotografice a unor acte de barbarie, pe care le-ar săvârși România, în momentul când afirmă că luptă împotriva barbariei comuniste“[2]. Cazul gravelor neglijențe de la Iași, precum și numărul mare de evrei dispăruți în Transnistria dovedesc fără alte probe că toate acele „condiții bune“ n-au avut nici o acoperire.

---

[1] Radu Ioanid în revista *22,* nr. 6, din 9–15 februarie 1994.

[2] *Problema evreiască,* vol. II, p. 449.

La o lună și jumătate după eliberarea teritoriilor estice, activitățile subversive ale teroriștilor lăsați în urmă de N.K.V.D. continuau să dea bătaie de cap autorităților române. Se constată însă o înmulțire a acțiunilor diversioniștilor trimiși de pe teritoriul Ucrainei, mai ales de la Centrul Spionajului pentru Balcani din Odessa, și scad actele de sabotaj ale localnicilor comuniști. Documentele informative militare arată că, în mod semnificativ, după ghetoizarea evreilor comuniști, actele de diversiune în teritoriu au scăzut vizibil, fapt ce a obligat N.K.V.D. și G.R.U. să apeleze la infiltrări de peste Nistru. Raportul informativ militar pentru perioada 10–20 august 1941 arăta următoarele: „Pe teritoriul municipiului Chișinău s-au descoperit mai multe organizații teroriste însărcinate cu executarea actelor de sabotaj. Aceste organizații sunt compuse din 3 grupe a 3 persoane (sistem Troica). Au fost identificați și înaintați Curții Marțiale cinci persoane care primiseră misiune de a otrăvi apele în fântâni“[1]. Apoi, chiar de la începutul lui septembrie se comunică o nouă situație: „Activitatea comunistă se desfășoară mai mult în târgurile populate de evrei. Problema evreiască fiind în curs de lichidare, prin internarea acestora în lagăre, propaganda comunistă este simțitor scăzută“[2]. Nu ne-au rămas cunoscute lagăre de tipul celor din Polonia și din Germania, ci lagăre improvizate sau localități păzite, sub aspectul unor zone de concentrare.

În septembrie–octombrie 1941, birourile serviciilor militare de informații raportau primele tentative de

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II. 2.2177, c. 8.
[2] *Ibidem*, c. 9.

soluționare a problemelor acestor zone: „Evreii sunt internați în lagăre sau ghetouri și sunt în permanență sub control militar și polițienesc. Pentru întreținerea lor s-au înființat – în unele ghetouri – (Chișinău, unde numărul lor este de circa 11 328 suflete) piața de zarzavat, brutării, restaurant, spital etc.“[1]. Curând însă, distrugerile provocate teritoriilor eliberate și foametea au depășit capacitatea organizatorică a administrației. La 3 octombrie 1941, Bucureștiul era anunțat că situația riscă să fie scăpată de sub control și mesajele de la fața locului își aspresc tonul: „Evreii rămași, deși confinați în ghetou, se bucură totuși de prea multă libertate. Circulă în voie prin oraș, colportând zvonuri defetiste, mai ales în piață (...). Distrugerea orașului denotă premeditarea și un plan bine pregătit. Au fost distruse toate prăvăliile, magaziile de cereale și instituțiile. Toți martorii sunt unanimi în a declara că distrugerea s-a efectuat după plecarea trupelor rusești de bande de evrei și comuniști localnici înarmați și înzestrați cu explozibile“[2].

În memoriile sale, Radu Lecca descria situația evreilor din Basarabia în acel prim an al războiului: „Armata română ocupând Basarabia, toți evreii care nu s-au retras cu armata rusă, sau care nu au fost uciși o dată cu ocuparea, au fost deportați în Transnistria și internați în ghetouri. Acest ordin de deportare a emanat de la Marele Stat Major“[3].

Ordinul de deportare a fost inițiat sub acoperirea teoretică a unor rațiuni militare precise și naturale, având în vedere că, spre deosebire

---

1 *Ibidem*, c. 8.
2 *Ibidem*, c. 433 (Buletinul informativ oraș Ismail).
3 Radu Lecca, *op.cit.*, p. 167.

de alte locuri ale Europei, evreii basarabeni își dovediseră ostilitatea și erau considerați ca „siguri“ pentru sovietici; în consecință, nesiguri pentru români. El s-a transformat în practică într-un act total ilegal.

Asasinarea unora dintre ei, al căror număr este greu de apreciat – un procent din cei 25 000 de morți înainte de deportare și un procent din cei 75 000 de morți după – se înscrie în categoria crimelor de război pentru care răspunderea se împarte în lungul ierarhiei militare și administrative, de la Antonescu la ultimul jandarm care a tras. Particularitatea acestor infracțiuni constă în calitatea de beligerant atribuită comunității evreiești în ansamblu – ceea ce era o exagerare – ca urmare a organizării grupurilor armate din 1940, pe principiu etnic, fără ca aceștia să fie considerați prizonieri de război, deoarece nu s-a putut face o identificare a vinovaților. „Războiul pe care îl poartă oștirea română, alături de nebiruita armată a Marei Germanii, este de două ori mai sfânt: întâi, fiindcă țintește să restatornicească un drept istoric al neamului nostru, alipirea ținuturilor smulse de soviete, în al doilea rând, fiindcă luptă, cu credință fanatică, împotriva celui mai cumplit pericol: bolșevismul (...) și fapta de trădare și de spionaj a evreilor, aflați în slujba bolșevismului, se dovedește nu numai prin aceasta, dar și prin pedepsirea binemeritată dată de autoritățile române din zona sfântului nostru ră zboi, tuturor acelor lifte blestemate care au fost prinse, unele tăind firele telefonice, altele făcând spionaj.“[1]

[1] *Soldatul,* nr. 3, din 3 iulie 1941, p. 1.

Odată doctrina expusă clar soldaților: 1) recuperarea teritoriilor și 2) lupta contra comunismului, rămâne să constatăm că s-au aplicat sancțiuni asupra unui număr mare de locuitori, care în nici un caz nu puteau tăia firele telefonice în masă. Ei erau componenta principală a ecuației *evreu basarabean = bolșevic,* din care se extrăgeau toate consecințele. Ei reluaseră în acel moment postura clasică a Evului Mediu: *el chivo expiatorio.*

Guvernământul General al Basarabiei

15 octombrie 1941

Ordin

Cu ocazia ultimei operațiuni de curățire a pământului Basarabiei de evrei, atrag atenția asupra următoarelor:

Curățirea va fi totală, nefiind îngăduit sub nici un motiv ca după ce operațiunea va fi încheiată, să se mai găsească pe teritoriu vreun evreu, indiferent din ce cauze. În consecință, se vor lua măsuri de strângere a lor de peste tot (de la muncă de folos obștesc, împrumutați la germani etc.). Din încălcarea acestei dispozițiuni, vor decurge grave răspunderi și sancțiuni.

Guvernatorul Basarabiei,

(ss) Gen. C. Gh. Voiculescu.[1]

Acest ordin se înscrie total în ceea ce evreii numesc *davar,* adică atitudinea bimilenară a creștinilor prin care

---

[1] Arhivele Statului ale Moldovei, Chișinău, USHMMA, RG - 5400M, rola 2, f. 214.

credincioșii iudaici sunt considerați „obiecte insensibile, lucruri inerte, vagi și de disprețuit“[1].

Logica ne îndeamnă să vedem că evreii comuniști s-au retras odată cu trupele sovietice, dar și că au rămas pe loc dintre cei mai devotați pentru acțiunile de spionaj, terorism și sabotaj. Nu cred că putem extinde această ultimă categorie la 126 000 de oameni. Istoricii români au obligația să cerceteze în amănunțime actele ministerelor românești implicate, pentru a identifica exact dimensiunea acestor infracțiuni. Altfel, României i se va pune mai departe în cârcă moartea a sute de mii de evrei, în afara contextului, negându-se violențele din 1940, sensul militar real al deportărilor și caracterul anticomunist al conflictului. Marile erori ale mareșalului trebuie expuse public și argumentate, așa după cum trebuie arătat ce, cum și cât din ordinele lui a fost pus în practică. Afirma Șef Rabinul Alexandru Șafran: „Naționalismul român, antisemit prin definiție, devine, la acea epocă, mai intolerant, mai extremist. Ura sa tradițională față de evrei, considerați ca străini, s-a amestecat cu un anticomunism absolut“[2]. În 1944, Mihai Antonescu declara: „I-am spus ministrului von Killinger că atunci când este vorba de comunism, considerându-l ca moartea țării mele, pe această linie merg până în iad“[3].

Odată cu declanșarea ostilităților germano-sovietice, Antonescu s-a deplasat în zona frontului, lăsând la conducerea statului pe Mihai Antonescu. Așa se explică de ce primele documente oficiale administrative destinate

---

[1] Alexandru Șafran, *Înțelepciunea Cabalei*, București, Editura Hasefer, 1997, p. 65.

[2] *Idem, Un tăciune smuls flăcărilor*, p. 21.

[3] *Emigrarea populației evreiești din România* ..., p. 131.

funcționarilor care urmau să restabilească autoritatea românească în teritoriile redobândite au aparținut acestuia din urmă. Semnificative sunt *Directivele și îndrumările date inspectorilor administrativi și pretorilor trimiși în Basarabia și Bucovina* din 3 iulie 1941, în care doctrina era explicată destul de clar: „Ne găsim în momentul istoric cel mai favorabil și mai larg, pentru o totală descătușare etnică, pentru o revizuire națională și pentru purificarea Neamului nostru de toate acele elemente străine sufletului lui, care au crescut ca vâscul ca să-i întunece viitorul. Pentru ca să nu pierdem zadarnic acest moment unic, trebuie să fim implacabili“[1]. Aceste principii nu au fost aplicate evreilor din România, ci numai celor basarabeni și bucovineni, ceea ce dovedește caracterul politic, anticomunist, și nu rasial. Încercarea de a uniformiza și generaliza această doctrină, ca fiind una îndreptată împotriva rasei semite, este neloială, deoarece și de pe teritoriul Vechiului Regat nu s-au deportat decât deținuții comuniști evrei de la Târgu-Jiu (deci tot considerente politice) și cei din Dorohoi, acuzați de pactizare cu comunismul în 1940. Nu trebuie să uităm nici o clipă din toate aceste analize că în România a supraviețuit toată comunitatea evreiască. Oricât de „implacabilă“ anunța Mihai Antonescu că trebuie să fie autoritatea administrativă, în același document se observă și în ce consta „purificarea etnică“: „se va desfășura prin *îndepărtarea sau izolarea în tabere de muncă,* în locuri de unde nu-și vor putea exercita influențele nefaste, a tuturor evreilor, cât și a celorlalți străini de neam a căror atitudine este îndoielnică“[2]. *Nu s-a pus nici o*

[1] *Martiriul evreilor din România 1940–1944 ...,* p. 139.
[2] *Ibidem.*

clipă în discuție exterminarea lor, ci izolarea sau îndepărtarea pentru a nu mai constitui un focar periculos de comunism. Această atitudine este clară și numai cine nu vrea s-o vadă n-o ia în seamă. De altfel, chiar Ion Antonescu și-a anunțat programul personal în ședința Consiliului de Miniștri din 8 iulie 1941: „Eu sunt pentru migrațiunea forțată a întregului element evreiesc din Basarabia și Bucovina, care trebuie azvârlit peste graniță“[1]. Aceasta este ceea ce s-a ordonat de la conducerea statului. Cu ocazia vizitei sale în județul Bălți din iulie 1941, Antonescu a dat următorul ordin: „Populația din Basarabia să fie triată, iar cei suspecți sau cari se mai manifestă împotriva noastră să fie exterminați. Să se facă anchetă cu precauțiune pentru a nu fi sancționați cei nevinovați (...). Nici un evreu să nu mai stea în sate sau la orașe, ci să fie internați în lagăre. Evreii să fie strânși secret și păziți; *să nu fie asasinați sau maltratați.* Indivizii lăsați de ruși în Basarabia să fie dați afară din țară“[2]. Mai mult decât atât, s-au păstrat ordinele trimise de Marele Stat Major către eșaloane, retransmise de armate către unitățile combatante.

ARMATA A 3-A Nr. 22 258/17.VII.1941
D. 39. XB HUGHES
Către
CORPUL DE CAVALERIE

Cu onoare vă facem cunoscut că este interzisă evacuarea evreilor din zonă fără un contact prealabil cu prefectul județului respectiv. În nici un caz nu se vor evacua femeile și copiii. Orice

[1] *Ibidem*, p. 140.
[2] A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 162, f. 46.

internare de suspecți se va face numai de organele de poliție și jandarmerie care au evidența lor.

De asemeni și persoanele apreciate de Comandamente ca suspecte vor fi semnalate pentru internare tot organelor de poliție și jandarmerie.

Acest ordin se va comunica tuturor marilor unități în subordine.[1]

Dar, dacă pe hârtie toate lucrurile sunt evidente, în realitate lucrurile au avut dramatismul lor, pe care ni-l putem imagina cu puțin efort, dar și pe baza altor documente. Se pune din nou întrebarea: cine erau evreii întâlniți de armata română în Basarabia și Bucovina după 22 iunie 1941? Putem izola un procent minor de comuniști, colaboraționiști, spioni, vinovați ai violențelor din 1940, cu toate că majoritatea trebuie să fi fugit cu trupele sovietice, dar rămân foarte mulți colonizați de U.R.S.S. (90% dintre ei nu vorbeau limba română) sau sărăciți de regimul colhozurilor. Accentuată de distrugerile făcute de armata sovietică și de evreii basarabeni comuniști la fuga din fața trupelor germano-române – incendieri de grâne, distrugerea infrastructurii, otrăvirea puțurilor etc. –, situația economică a Basarabiei și Bucovinei ne face să înțelegem astăzi că aceste teritorii nu mai aveau drept stăpân U.R.S.S.-ul sau România, ci Foametea! Iar cei patru cavaleri ai Apocalipsului nu umblau singuri: ei erau însoțiți de Tifos! În scurt timp, autoritățile române pornite foarte hotărât la administrarea teritoriilor istorice din Est s-au trezit în fața acestor doi inamici, favorizați și de alte două elemente naturale la fel de

[1] Arh. M.Ap.N., fond Armata 3, dosar nr. 421, f. 2.

„implacabile": vara toridă și revărsarea râurilor Prut și Nistru; a urmat o iarnă foarte grea. Spre București au început să curgă semnalele disperate ale administrației din Basarabia și Bucovina:

1. Raportul telefonic nr. 858/ 10 august 1941 al Inspectoratului de Jandarmi Cernăuți:

> *Cu toate măsurile luate de autoritățile administrative și comunale respective și cu toată străduința depusă de către Jandarmerie pentru organizarea hranei pentru aceste lagăre, totuși nu se poate face față nevoilor în raport cu numărul lor atât de mare, îngrămădiți în acea regiune. Lipsa de alimente este foarte excentrică și lipsește în special pâinea. Mulți evrei nu au bani și sunt expuși a muri de foame. S-au luat măsuri ca țăranii din satele din apropiere să vină cu alimente pentru a le vinde evreilor, fie pe bani sau pe schimb în natură.*[1]

2. Raportul telefonic nr. 862/ 11 august 1941 al Inspectoratului de Jandarmi Cernăuți:

> *S-a asigurat asistența medicală a acestora (20 782 de evrei din lagărul din comuna Secureni–Hotin); avându-se în vedere numărul prea mare, alimentarea lor este imposibilă.*[2]

---

[1] *Martiriul evreilor din România 1940–1944* ..., p. 144–145.
[2] *Ibidem.*

În această situație, deportarea evreilor basarabeni și bucovineni[1] sub ambele regimuri a luat nu numai dimensiunile programului de comunizare a zonei, operat de sovietici, ci și pe acelea ale responsabilității pe care o avea statul român față de acești nefericiți. O analiză de fond se impune pentru cunoașterea raportului între mentalități, la interval de o jumătate de secol.

Se pune întrebarea: în ce măsură comuniștii evrei erau evrei în adevăratul sens al cuvântului? În primul rând, erau atei. În al doilea rând, nu respectau tradițiile și prescripțiile cultului. În al treilea rând, formele de asociere istorică și religioasă ale evreilor erau familia, comunitatea și Eretz Israel, în timp ce comuniștii evrei se organizau în celule de partid, organizații de bază etc. „Zeii“ lor erau Marx, Engels, Lenin și Stalin, în timp ce vechiul Testament (Exodul 20, 3) era foarte ferm: „Să nu ai alți dumnezei afară de Mine“. S-ar putea pune astfel și întrebarea: cât de evreică era, de exemplu, Ana Pauker? Născută la 1/13 decembrie 1893 la Codăești, județul Vaslui, era fiica *hahamului* local Rabinsohn. Numele acestuia și confuziile necunoașterii tradiției evreiești au făcut mai târziu ca unii s-o considere pe Ana Pauker drept fiică de rabin, deși profesiunea reală a tatălui său era de persoană destinată să taie ritual vitele și păsările. De la strângerea cotizațiilor pentru organizația de partid socialist din care făcea parte (1915) și până la intrarea sa din 1944 în București în calitate de conducătoare comunistă a

[1] Este greu de spus în ce măsură aceștia erau într-adevăr basarabeni și bucovineni, dacă s-ar putea constata din documentele arhivelor sovietice dimensiunea deportărilor făcute prin eliminarea evreilor ce trăiseră sub administrație română și aducerea altor evrei, complet străini; prin aceste denumiri trebuie să înțelegem *din* Basarabia și Bucovina.

României, ea a trecut prin toate activitățile interzise de religia mozaică. Mai mult decât atât, ea nu recunoștea autoritatea Șef Rabinului cultului mozaic: „Toți m-au salutat cu respect, cu o singură excepție: Ana Pauker, «fiica rabinului», cum o numea Ben Gurion, și care, văzându-mă, și-a părăsit locul și mi-a întors spatele, ca să nu fie nevoită să mi se adreseze. Ținea să sublinieze astfel că, fiind înainte de orice comunistă, nu îi păsa de comunitatea evreiască, nici de Rabinul Șef al acesteia“[1]. Se poate pune acum și o ultimă întrebare: având în vedere că Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraș, Alexandru Drăghici și alți criminali comuniști au fost botezați la naștere, ni se permite oare să afirmăm despre ei că au acționat în calitate de creștini ortodocși?!

În consecință, revenind la expresia „evrei comuniști“, va trebui să tratăm cu multă prudență – mai ales istoricii evrei – judecățile asupra sorții celor din Basarabia, Bucovina și Transnistria, organizați în structuri ale P.C.U.S., colhozuri, sovhozuri, rețele informative. Este așadar incorect să aduni și să amesteci comunitatea evreiască din România, organizată în cultul mozaic și în comunități etnice proprii, protejate și finanțate de statul român, și comuniștii de origine evreiască din provinciile răsăritene cărora Stalin le desființase cultul și organizațiile – respectate însă de Armata și de administrația românească – , reorganizându-i în structuri de partid comunist. Este nedrept și pervers să amesteci astfel lucrurile, doar pentru a arăta că au fost toți evrei, atât timp cât, după eliberarea teritoriului, nu au revenit la structura de cult și comunitară a unei minorități

[1] Alexandru Șafran, *op.cit.*, p. 153.

naționale. Istoria judecă de fapt că au fost mulți, foarte mulți nevinovați în toată această tragedie reprezentată de război, în care românii au avut sute de mii de victime și au fost apoi nevoiți să suporte 45 de ani de comunism!

În aceeași ordine de idei, este interesantă și o informație trimisă de Secția a II-a către Marele Cartier General în octombrie 1941, în care se observă o modificare a atitudinii intelectualității evreiești din Basarabia: „Starea de spirit a acestora este încordată și se discută printre intelectuali desființarea ghetoului. Ei leagă soarta lor de a conaționalilor lor din Regat, care sunt liberi și cărora nu li se aplică regimul din Basarabia și care, după afirmațiile lor, luptă pentru refacerea Basarabiei și Bucovinei“[1]. Era o referire la contribuția substanțială a comunității evreiești din Vechiul Regat la războiul antisovietic și la refacerea teritoriilor devastate. Bineînțeles, era și ajutorarea evreilor aflați în suferință acolo. Pentru unii a fost într-adevăr foarte târziu.

Tratați drept vinovați *in corpore,* evreii aflați pe teritoriul Basarabiei și nordului Bucovinei au fost supuși nu o dată execuției arbitrare, asasinatului, represaliilor, jafului și deportărilor abuzive.

Cazul Chișinău

În ansamblul bătăliei pentru masivul Cornești și pentru eliberarea Chișinăului, Divizia 1 Blindată română a primit ordin să atace forțele sovietice de o manieră care să permită încercuirea și ruperea legăturii acestora spre

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II. 2.2177, c. 21.

Nistru, lovitura principală venind dinspre nord-vest. După ce au reușit să captureze planurile de manevră și ale dispozitivului de apărare sovietic, unitățile blindate române s-au aruncat furibund în atac, înaintând cu impetuozitate și cadență mare de foc. Divizia a pătruns cu tancurile sale în Chișinău în timp ce trupele sovietice încă nu se retrăseseră. Acestea încercau o regrupare în vederea afluirii, simultan cu operații de întârziere a ofensivei române: dinamitare și aruncare în aer a principalelor clădiri din oraș, minarea altora și pregătirea pentru detonare cu ajutorul unor grupe speciale lăsate în oraș, amplasarea de lunetiști, sabotori, teroriști și informatori în ascunzișuri. Operația era în curs, documentele militare și mărturiile de la fața locului arătând că orașul fusese incendiat înainte de intrarea trupelor române și că la acea dată era în continuare zguduit de explozii. Compania 3 Care de Luptă a surprins chiar în centrul orașului două unități sovietice pregătite de retragere pe care le-a nimicit cu foc viu, puținii supraviețuitori fiind luați prizonieri. În alte cartiere, companiile de tancuri au făcut ravagii printre trupele de infanterie sovietice. În general, faptul că unitățile române care au intrat în Chișinău au fost blindate a creat o superioritate deplină și a dat posibilitatea unor manevre rapide, în viteză, care au luat inamicul complet pe nepregătite. În cartierul de sud al orașului, plutonul de tancuri condus de locotenentul Becheru a surprins o unitate de cavalerie și una de infanterie sovietică pe care le-a pulverizat într-o jumătate de oră. Informat că tancurile execută raiduri nimicitoare în oraș fără a avea sprijinul imediat al infanteriei și expunându-se trăgătorilor izolați, comandantul diviziei, generalul Ion Sion, a hotărât să „treacă la curățirea completă a orașului cu cele două companii

aflate la dispoziția grupărilor «Vest» și «Est». A folosit totodată în acest scop și locuitori din cartierele orașului care s-au oferit voluntar să informeze despre măsurile luate de sovietici în legătură cu eventualele minări de clădiri, cuiburi de partizani și subunități rămase pentru a primi cu foc unitățile române“[1]. Spre seară au pătruns în oraș trupele Diviziei 72 Infanterie germană care au lichidat și ultimele rezistențe inamice. De cealaltă parte, este semnalată activitatea așa-numiților partizani – în realitate diversioniști din armata sovietică, agenți ai serviciilor secrete și colaboratori ai acestora din rândul populației locale –, între care au fost identificați și numeroși evrei. Aceștia fuseseră incorporați în armata sovietică sau serviseră în aparatul politic stalinist al orașului.

Dacă afirmația lui Matatias Carp, citată de Samuel Aroni într-un studiu american – „la 17 iulie 1941, de-a lungul celor două drumuri spre oraș trupele române și germane au ucis 10 000 de evrei. Drumurile erau Sculeni la nord și Hâncești la sud“[2] –, este adevărată, atunci avem o primă confirmare a prezenței masive evreiești în rândul trupelor sovietice, deoarece moartea lor nu putea surveni decât în luptă. Nu este vorba de evrei care se refugiau, nu este vorba de membri ai comunității aflați în oraș, ci de luptători angajați în dispozitivul de luptă, la Hâncești fiind dispus Corpul 35 Armată sovietic, iar la Sculeni, Divizia 5 Cavalerie sovietică! Cred însă că cifra dată de M. Carp este

---

[1] *Armata română în al Doilea Război Mondial*, vol. II, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei ...*, p. 318.

[2] Samuel Aroni, *Memories of the Holocaust*: Kishinev 1941–1944, University of California, International Studies and Overseas Programs, 1995, p. VII din „Introducere“.

exagerată, iar informația este imprecisă, două slăbiciuni de care lucrarea sa suferă la tot locul. Oricum, după eliberarea Chișinăului, tot în ziua de 17 iulie, Divizia 1 Blindată română și Divizia 72 Infanterie germană au continuat lupta spre Nistru, părăsind localitatea. În oraș s-au aflat temporar rezerve ale Diviziei 5 Infanterie române, o serie de alte subunități de rezervă (o companie a Regimentului 50 Infanterie, o subunitate din Regimentul 68 Infanterie), subunități de poliție și de jandarmerie. Mai numeroase și unitare erau trupele de linie germane.

La fel ca și în alte situații, între eliberarea localității și instalarea administrației a existat o perioadă de timp în care autoritatea nu s-a putut exercita în temeiul legilor românești și internaționale. Prima decizie de conducere formală a fost numirea unui comandant militar al orașului în persoana colonelului Dumitru Tudose, însoțit de câțiva militari din garda sa personală. Treptat și nesemnificativ, au fost trimiși la Chișinău și primii reprezentanți ai administrației din partea Guvernământului Basarabiei. Atât conducerea militară, cât și cea civilă nu au obținut o coordonare a acțiunilor, neînțelegându-se practic cine dă ordine și cine le execută. Pe acest fond, orașul Chișinău a fost teatrul unor evenimente reprobabile – devastări, jafuri și crime – care au implicat și militari români. Organizarea unui ghetou a generat și ea, începând cu 22 iulie 1941, numeroase abuzuri, dezordini și execuții arbitrare. Ele au avut drept fundal lupta cu diversioniștii și convingerea că o parte a populației evreiești favorizează elementele teroriste. De altfel, în foarte scurt timp au fost descoperite câteva grupuri teroriste compuse din evrei, români basarabeni comuniști, polonezi, ruteni, conduse de ofițeri sau activiști ruși antrenați anterior în Centrul de

Spionaj și Diversiune din Chișinău: Grupul Kiselenco–Baudeber (7–40 persoane înarmate cu puști-mitralieră, cu grenade și dotate cu stație radio); Grupul Nichifor (22 persoane înarmate cu grenade și cu pistoale); Grupul Ucicowski (3 persoane înarmate cu grenade, cu pistoale și cu trotil) ș.a.[1] Grupurile erau alimentate permanent de peste Nistru. „Judecând după numărul teroriștilor parașutați sau infiltrați peste Nistru, ca și după misiunile ce le erau încredințate, sovieticii acordau o importanță mare acestor tipuri de acțiuni de luptă ce încălcau principiile războiului clasic, acceptate de dreptul internațional în vigoare în epocă. Până la 1 septembrie 1941, organele de poliție și jandarmerie din Basarabia reușiseră să captureze 64 din cei 76 teroriști câți se presupuneau a fi fost parașutați."[2] În operațiile de depistare și prindere a acestora, autoritățile române au fost ajutate de populația civilă locală, care însă s-a manifestat nu numai prin simț civic, ci și prin încercarea de a rezolva o serie de conflicte personale mai vechi (mai ales cu evreii) prin denunțuri din răzbunare. Inevitabil, ele au dus și la abuzuri.

Intervalul scurs între eliberare și stabilirea autorității a fost generat de situația juridică negociată între România și Germania și recunoscută de Mihai Antonescu în ședința Consiliului de Miniștri din 8 iulie 1941: „Atâta vreme cât ostilitățile continuă, atâta vreme cât statul român nu a făcut un decret de anexiune a acestor teritorii, cu organizarea cărora noi ne ocupăm, noi ne găsim într-un regim de

---

[1] *Armata română în al Doilea Război Mondial*, vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei ...*, p. 318.
[2] *Ibidem*, p. 319.

ocupație belică, iar nu de ocupație ca mod de dobândire a teritoriului. *Prin urmare, aici se exercită o suveranitate de ocupant, iar nu de stat suveran.* Până în momentul când vom face declarațiunea de anexiune formală, și aceasta n-o putem face decât în momentul când ostilitățile sunt terminate sau chiar ajung la un punct când ne îngăduie anexiunea formală, până atunci, din punct de vedere al dreptului pur, noi ne găsim într-o ocupație militară și regimul legal este condus de legile războiului“[1]. Dominat de prețiozitate și furat de obsesiile sale juridice, Mihai Antonescu a formulat o aberație, deoarece teritoriul în discuție era Basarabia, care nu avea nevoie de acte anexioniste, fiind teritoriu românesc de drept, situație în care legile războiului se aplicau doar într-o fâșie din zona imediată a frontului. Pe același fond al problemei, Mihai Antonescu a emis decretul numărul 2 507/1941, care la articolul 8 menționa: „Sunt socotite acte de guvernământ, toate actele comandamentelor militare și ale administrațiilor civile, săvârșite în intervalul de la 22 iunie 1941, până la data publicării prezentei legi, în teritoriile eliberate“[2]. Numeroase decizii abuzive sau ilegale ale conducerilor militare sau civile locale au devenit astfel acte oficiale ale statului, atrăgând și astăzi în fața Istoriei răspunderea României pentru crimele făcute de cetățeni ai ei.

În contextul deficitului de legalitate instaurată și în prezența unor încălcări ale legilor războiului de către inamic și de membri ai populației locale, grupuri de civili și militari români din Chișinău, precum și militari germani, s-au purtat discreționar. Principala țintă a agresiunii a fost

---

[1] *Problema evreiască*, vol. II, p. 264.
[2] *M.O.*, nr. 209 din 4 septembrie 1941, p. 1 731.

comunitatea evreiască. Informat asupra abuzurilor din Chișinău, mareșalul Antonescu a deschis ședința Consiliului de Miniștri din 4 decembrie 1941 cu următoarele cuvinte: „A fost cea mai mare decepție, pot să spun, din cariera mea, ca sub regimul meu să se petreacă ceea ce s-a petrecut, și ca și regimul meu să fie pătat de către nemernici, ca și celelalte regimuri. Cu atât mai dureroasă este chestiunea, cu cât sunt amestecați foarte mulți militari“[1]. În urma acestei ședințe, Antonescu a ordonat efectuarea unei anchete de către o comisie condusă de generalul de divizie Constantin Niculescu, comandantul militar al Bucureștiului. Rezultatele acestei anchete au ajuns la noi prin două rapoarte semnificative, care, după felul cum au fost întocmite, dovedesc că nu s-au lăsat influențate de nimeni și au tratat cazul cu toată seriozitatea. Analiza lor dă imaginea cea mai aproape de realitate pentru „Cazul Chișinău“:

1. Prima și cea mai interesantă observație a raportului[2] este că mișcarea legionară din provincie a primit instrucțiuni și a acționat împotriva autorităților militare și civile române, ducând un tip de activități – inclusiv defăimarea Armatei – care par mai degrabă în favoarea inamicului, decât a României. Alunecarea unei părți a Mișcării legionare către comunism ar putea fi un răspuns pentru acest comportament straniu.

---

[1] A.N.R., *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu,* vol. V (octombrie 1941 – ianuarie 1942), București, 2001, p. 318, coord. Marcel-Dumitru Ciucă.
[2] Samuel Aroni, *op.cit.*, fotocopii după originale autentice.

2. De la început, evreii din Chișinău au fost considerați *in corpore* simpatizanți ai comunismului. Ei erau acuzați în baza următoarelor argumente:

– permanenta ostilitate pe care o manifestă contra tuturor intereselor românești;

– pepinieră principală de recrutare a majorității infractorilor contra siguranței statului și ordinii publice;

– asocierea voluntară, entuziastă și criminală la invazia sovietică din 1940;

– denunțarea, persecuția și asasinarea românilor din oraș și provincie sub ocupație sovietică;

– încercarea de a se retrage cu trupele sovietice, semn al aderenței, și actele de terorism înregistrate după eliberare.[1]

3. În lumina acestei atitudini, raportul arată că „situația evreilor supuși restricțiunilor impuse de imperative superioare, excită în bună măsură înclinarea spre abuz (...). De asemenea, sentimentul unanim că ei erau deja scoși de sub ocrotirea legilor, făcea ca orice părticică de autoritate să-și amplifice puterea și să încurajeze samavolniciile (...) când convoaiele acestor evrei se reduceau la simple turme anonime, fără personalitate și fără identitate, când viața lor nu mai reprezenta o noțiune demnă de protejat, atmosfera abuzivă a crescut în intensitate (...). Predomina ideea nerăspunderei, care înflăcăra și trezea instincte primare“[2]. Indiscutabil, raportul comisiei lui Ion Antonescu nu a tratat cu menajamente pe nimeni și este de o obiectivitate ireproșabilă. De altfel, ea era compusă din magistrați

---

[1] *Ibidem,* Raport 1, f. 7–8.

[2] *Ibidem,* toate citatele paragrafului în Raportul 1, f. 6.

cu funcții înalte în Justiție, inclusiv procurori de la Curtea Marțială.

4. Autoritatea militară locală a hotărât inițierea unui ghetou în Chișinău, iar Guvernământul Basarabiei a înființat mai multe lagăre improvizate: Răuțel, Limbeni și Rășcani, pentru evreii din județul Bălți; Pădurea Alexandru cel Bun și Rublenița, pentru cei din județul Soroca; Secureni și Edineț, pentru cei din Hotin și nordul Bucovinei. De asemenea, la Orhei, Cahul, Ismail, Chilia Nouă și Bolgrad.[1] Ghetoul din Chișinău a fost organizat în cartierul de sud, spre Visterniceni. Ulterior, ca urmare a condițiilor mizere de trai din lagăre și a imposibilității practice de a le păzi, evreii din Pădurea Alexandru cel Bun și din Rublenița au fost transferați la Vertujeni, iar cei din Răuțel, Limbeni și Rășcani, la Mărculești. Rata mortalității în aceste lagăre și în operațiile de transfer a fost de ordinul miilor.

5. În ziua de 16 august 1941, trupele de poliție germane au adus înapoi în Basarabia 13 000 de evrei capturați în zona frontului din Transnistria și declarați „fugiți din fața trupelor noastre", ceea ce echivala cu colaboraționismul fățiș. Ei au fost, fără îndoială, ținta specială a agresiunilor, fără a se putea identifica – nici atunci, nici acum – natura acestei colaborări. Logica ne arată că regimul comunist îi protejase și că fugeau de armatele unui stat rasist și ale unui regim naționalist. Întoarcerea lor din zona frontului ținea de cererile Wehrmachtului de a nu i se îngrădi libertatea de mișcare în operații prin prezența unor grupuri de indivizi deportați, refugiați etc.

---

[1] *Ibidem*, Raport 1, f. 9.

6. Instalarea în ghetou s-a făcut prin anunț public, sub însoțire, evreii fiind lăsați să se cazeze singuri. Chiar de a doua zi li s-a permis unora să revină la casele lor pentru a-și completa mobilierul și inventarul personal. Cât lipsiseră, casele fuseseră devastate de localnici și de militari. Încercarea de a-și recupera bunurile sau de protejare a lor a generat în unele cazuri asasinate, violuri, maltratări. Comandantul militar al orașului, colonelul Tudose, a declarat în fața comisiei: „În primele 8 zile nu exista în oraș nici o unitate de poliție germană. Din această cauză, formațiunile militare germane, organizate sau nu, sau izolate în grupuri, au săvârșit acte de forță, ridicând și transportând tot ce era mai bun și mai de valoare din depozite, case părăsite sau nepărăsite, intrând în conflict și trecând peste pazele militare române, cu autoritatea și dreptul de cuceritor (...). Oriunde se instala o sentinelă română, după puțin timp, apăreau formațiuni-auto germane, dădeau la o parte sentinelele și în timpul folosit de acestea pentru raport, încărcau și plecau. Concomitent cu starea inițială de turburare și nesiguranță, haimanalele periferiilor, oameni fără căpătâi și într-o bună măsură locuitorii suburbanelor sau satelor apropiate cutreierau străzile, intrau prin case și dedându-se la nevoie și la acte de violență, furau tot ce le ieșea în cale“[1].

7. În ghetou se aflau următoarele categorii de persoane:

- 4 148 de bărbați;
- 4 476 de femei;
- 2 901 de copii (în total 11 525 evrei);

---

[1] *Ibidem*, Raport 1, f. 13.

– 100 de familii de creștini care locuiau deja în cartier.[1]

Tot în zona declarată ghetou au rămas câteva instituții de stat și particulare: Manutanța, Depozitul de grâu și cereale, Cercul de Recrutare Lăpușna, fabricile de săpun, sifoane și frânghii, ceea ce dovedește improvizația și lipsa de inteligență, stupiditatea, în ultimă instanță, în luarea acestei decizii.

Evreii s-au organizat sub conducerea unui comitet compus din 20 de persoane și prezidat de Guttmann Landau, care „dirija executarea dispozițiunilor ordonate, cu privire la scoaterea evreilor pentru munca obștească și a celor ce urmau să fie evacuați și, în fine, exercita opera de ajutorare a săracilor și de asistența bolnavilor și neputincioșilor“[2]. De la București veneau instrucțiuni detaliate:

ROMÂNIA

Ministerul Afacerilor Interne — Nr. 23
Prefectura Jud. Lăpușna — 1941 luna aug. ziua 5
Confidențial

Către
Comandamentul Militar al orașului Chișinău

Avem onoarea a vă transmite mai jos, în copie, ordinele telegrafice nr. 16 622 și 6 683/941 ale Ministerului Afacerilor Interne, rugându-vă să binevoiți a dispune executarea lor.

Prefect (Indescifrabil)
Șeful Serviciului (Indescifrabil)

---

[1] *Ibidem.*
[2] *Ibidem,* Raport 1, f. 14–15.

Copie de pe ordinul telegrafic nr. 16 622/941 al Ministerului Afacerilor Interne:

Evreii care sunt puși la munci vor fi plătiți în raport cu munca ce o prestează. Dacă merită 120, 150 lei pe zi, să li se dea așa cum li se dă la toată lumea.

Muncile lor nu trebuie să fie sursă de îmbogățire pentru proprietari.

Proprietarii vor fi obligați să-i primească dar nu trebuie ca ei să încaseze diferența între ceea ce se cuvine să se dea evreilor și ceea ce li se dă.

Acea diferență va trebui să aparțină evreului și din ea trebuie să se îmbrace, să se încalțe, să trăiască la iarnă când nu va mai fi de lucru etc.

Rămâneți direct răspunzător pentru organizarea și plata muncii.

Ministru Subsecretar de Stat General de divizie (ss)
I. Popescu

Copie de pe ordinul telegrafic nr. 16 622 din 27 iulie a.c. se modifică după cum urmează:

Evreii puși la munci de folos obștesc vor fi plătiți cu 25 lei zilnic hrană, plus 10 lei întreținerea.

Evreii care muncesc la proprietari vor fi plătiți după dispozițiunile date de Ministerul Agriculturei și Domeniilor

Ministrul afacerilor interne
Colonel (ss) Pătruțoiu[1]

[1] Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul Militar Chișinău, dosar 9, f. 55.

Aceste ordine sunt o consecință directă a concepției politice inițiate de Antonescu, prin care evreii erau obligați să muncească în folos obștesc, în compensație la neparticiparea în operațiunile militare. Al doilea element al atitudinii sale era opinia că evreii, angajați masiv în comerț, caută să fugă de munca fizică, singura creatoare onestă de valori.

8. La Chișinău au murit în această perioadă, conform raportului, aproximativ 2 240 de evrei, din care 441 „pe cale naturală", dar în condițiile grele de trai din ghetou, și din care 20 s-au sinucis odată cu intrarea trupelor române în oraș. Deși atitudinea acestora este semnificativă, nu există probe pentru a extinde fanatismul lor la restul comunității forțate să locuiască în ghetou. Au murit aproximativ 1 800 de evrei, din cei 13 000 trecuți în Basarabia de germani, datorită epuizării și stării de „mizerie fiziologică". Din declarația locotenent-colonelului Pallade, comisia instituită de mareșal a reținut în raport atitudinea germanilor, care, „văzând că autoritățile române le distribuie pâine și ceai (evreilor – *n.n.)*, au protestat textual: *De ce le mai dați pâine și ceai? Noi îi împușcăm*"[1]. Cu toate acestea, cercetarea rapoartelor venite mai ales din lagărul Vertujeni arată că principala cauză a deceselor a fost epidemia de tifos: „Zilnic sunt cazuri de decese, ce uneori ating cifra de 8–10 persoane, dintre cari, parte de boli contagioase ale căror locuințe nu se pot dezinfecta neavând cele necesare, dând posibilitatea ca epidemia să se întindă peste tot"[2]. La 22 august 1941 comandantul lagărului îl anunța disperat pe comandantul Armatei a 3-a: „În lagăr au venit 23 026 internați jidani, deși

---

[1] Samuel Aroni, *op.cit.*, Raport 1, f. 16

[2] Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul Militar Chișinău, dosar nr. 9, f. 115.

capacitatea de cazare a Târgului Vârtejeni nu era mai mare de 13–15 000 așa după cum am arătat deja. Din această cauză îngrămădindu-se atâția oameni, din care unii copii, alții bătrâni, unii bolnavi, alții chiar pe moarte, unii paralizați, alții infirmi, unii în stare de demență, alții epuizați complect din cauza nehrănirii și eforturilor făcute până aci, fac să se producă în cel mai scurt timp nu numai o mortalitate în masă, dar ce este mai grav, pentru situația ostașilor și a locuitorilor români din localitate, o molimă extraordinară, care nu va putea fi niciodată nici evitată, nici stăvilită sub nici un motiv“[1]. Măsurile de igienă luate în urma acestor apeluri au fost insuficiente, și scăparea situației epidemiologice de sub control s-a adăugat ca un motiv suplimentar dorinței de a-i îndepărta pe evrei din zonă.

9. Asupra comportamentului autorităților românești, martorii evrei Guttmann Landau, Dumitru Sili, Solomon Sur, Nina Zoltur și românii Ilie Bodoi și căpitan în rezervă Balinski, precum și alții, au declarat în fața comisiei că „sub aspectul general, tratamentul evreilor din ghetou, rezultat din felul de comportare al soldaților, gradaților, organelor militare de conducere, a fost omenesc și civilizat“[2]. Relația a fost pașnică și pentru că numeroși militari români s-au implicat benevol sau contra cost în ajutorarea celor din ghetou. În declarație trebuie să identificăm și interesul comunității evreiești locale de a nu interveni în aranjamentul dintre Federația Comunităților Evreiești de la București și mareșal, care a determinat în cele din urmă ancheta, printr-o cazuistică a abuzurilor făcute de unii români. Comisia însă nu i-a

---

1 *Ibidem*, p. 66.
2 Samuel Aroni, *op.cit.*, Raport 1, f. 16.

menajat. La fel trebuie privită și maniera de abordare epistolară a președintelui dr. Filderman, care devine destul de explicită în conținutul scrisorii din 19 octombrie 1941:

Mi-ați comunicat, Domnule Mareșal, în audiența de la Butimanu reaua purtare a unora dintre evrei, dar mi-ați vorbit și despre reaua purtare a unora dintre români.

Nu este drept ca cei nevinovați să sufere, căci intelectualii, comercianții, industriașii, proprietarii etc. au suferit – fie ei creștini, fie evrei – sub regimul bolșevic și nu numai românii dar și mii de evrei din Bucovina și Basarabia au fost deportați în Siberia.

Eu nu am apărat și nu apăr pe cei vinovați: să-și ia pedeapsa. (...)

Ați suferit prea mult, Domnule Mareșal, până când ați izbutit a face ca ceasul dreptății să sune pentru țara și poporul român.

Nu veți tolera, sunt adânc convins, ca gloria țării și a Domniei-Voastre să fie cernite, ca respectul omului și al legilor să fie suprimat, și veți face ca generoasa hotărâre a domnului vicepreședinte al Consiliului să fie îndată executată și în Basarabia – căci altfel astăzi dimineață și în zilele următoare noi transporturi pleacă spre moarte – ca cei ce au plecat să fie readuși spre a fi triați, ca cei vinovați să fie pedepsiți, dar ca cei nevinovați să nu fie deportați, ca cei din Bucovina de Sud, din Dorohoi și din Vechiul Regat să nu fie în nici un caz atinși.[1]

10. Schimbarea conducerii Comandamentului Militar prin numirea colonelului Eugen Dumitrescu a determinat un nou val de abuzuri, esențială fiind extorcarea (mai ales

[1] A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinet, dosar nr. 104/1941, f. 143–145.

prin șantaj). Militarii germani au avut un nou puseu de violență, în ghetou înregistrându-se violuri individuale și în grup, răpiri de femei, forțarea la prostituție.[1]

Începând cu prima jumătate a lunii septembrie, ca urmare a deciziei luate de Antonescu în ședința Consiliului de Miniștri din 5 septembrie 1941, s-a declanșat faza a doua a tratamentului aplicat evreilor: deportarea. Mareșalul abia întors de pe front s-a arătat foarte decis să facă „o operă de curățire totală și de evrei și de toți acei care s-au strecurat la noi; fac aluzie la: ucraineni, greci, găgăuzi, evrei, care toți, încetul cu încetul, rând pe rând, trebuie să fie evacuați“[2]. Decizia lui Antonescu avea două rațiuni proprii: a) minoritarii împiedică ducerea războiului și dezvoltarea sănătoasă a unei economii naționale, și b) evreii nu respectă înțelegerea inițială, de a susține efortul de război prin muncă „obștească“, încearcă mereu să se eschiveze, să plătească scutiri sau să fugă. Este de presupus, cu procent mare de credibilitate, că atitudinea mareșalului era alimentată și de informațiile trimise de la Chișinău de către serviciile de informații. Pentru că nu știm în ce măsură se întemeiau pe o realitate, ele pot fi interpretate astăzi la ambele limite ale semnificației: o atitudine vădit ostilă a evreilor sau un exces antisemit al românilor. Un buletin contrainformativ pentru perioada 18 august–18 septembrie 1941 înfățișa următoarea atitudine a evreilor din ghetou:

---

[1] Samuel Aroni, *op.cit.*, Raport 1, f. 17.

[2] A.N.R., *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. IV (iulie–septembrie 1941), București, 2000, p. 554, coord. Marcel-Dumitru Ciucă. Vezi și *Problema evreiască*, vol. II, p. 298.

Resemnarea și pasivitatea, adoptate momentan de evrei, au la bază numai ura și spiritul de revanșă.

Rareori, atunci când se simt în siguranță sau în furia unei izbucniri de revoltă, cuvintele lor oglindesc adevăratele sentimente ce nutresc: „Românii beau anul acesta cu lingurița din sângele nostru. La anul vom bea noi cu polonicul din sângele românilor".

Evreii continuă să nutrească o speranță aproape bolnăvicioasă că războiul se va termina cu izbânda dictaturii proletariatului și că America va interveni într-un fel oarecare în favoarea lor, salvându-i din situația în care se găsesc.

Această speranță cât și credința că starea în cari se găsesc este numai trecătoare explică unele „ieșiri" ale evreilor.[1]

În consecință, autoritățile din Chișinău au primit ordinul să pregătească evacuarea. Instrucțiunile au fost date printr-o notă a generalului Topor, șeful Inspectoratului de Jandarmi Chișinău:

NOTĂ

1. *Operațiunea de evacuare a evreilor începe la 12 septembrie cu lagărul vertujeni spre Căsăuți și Rezina, după instrucțiunile ce va da Inspectoratul Jandarmi Chișinău.*

2. *Grupe de maxim 1 600 inclusiv copii; trec însă peste Nistru, de maxim, 800 pe zi.*

3. *Câte 40–50 căruțe de fiecare grup.*

4. *Grupele pleacă din Vertujeni din două în două zile.*

5. *La fiecare trecere, câte un ofițer de jandarmi de la Legiune.*

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Guvernământul Basarabiei, dosar nr. 29, f. 268–269.

6. *Trecerea fără nici o formalitate.*

7. *Itinerariile se fixează de către lt.-col. Pallade cu comandanții Legiunii.*

8. *Două plutoane suplimentare ca ajutor.*

9. *Jandarmii posturilor teritoriale să dea concurs la curățirea terenului și îngroparea morților cu ajutorul localnicilor.*

10. *Modul de comportare față de cei care nu se supun? (Alexianu)*

11. *Să nu fie vămuiți. Vor fi împușcați cei ce jefuiesc.*

General Ioan Topor

7 septembrie 1941[1]

Nota este considerată ca incriminatoare de mai mulți comentatori, dar analiza obiectivă arată că situația, în forma sa teoretică enunțată de raport, comportă nuanțe și judecăți realiste. În primul rând, spre deosebire de mișcările și evacuările de evrei din zona frontului – invocate de Antonescu la începutul ofensivei –, aici ne aflăm în situația unei deportări nejustificate juridic, ilegale, de genul celei practicate de sovietici și de germani peste tot unde au ocupat un teritoriu. Criteriul deportării acum este evident politic-rasial și nu din rațiuni militare. În consecință, moartea evreilor în timpul acestei deportări, chiar dacă nu a survenit prin violență (execuții) se înscrie tot în rândul crimelor de război, mai precis în cadrul crimelor contra umanității, fiind consecința unui act contrar dreptului internațional umanitar,

[1] Arh. M.Ap.N., fond Guvernământul Basarabiei, dosar nr. 29, f. 190–193 (nota apare cu modificări în raportul comisiei față de documentul aflat în arhivele militare; ea cuprinde probabil transcrierea comisiei, plus adnotațiile unui membru al acesteia).

a unei decizii politice ilegale, justițiabile și sancționabile. Nota generalului Topor nu are nici un rol determinant aici, ci doar executoriu, administrativ, administrând consecințele ordinului ilegal de deportare venit de la București. Prin ea s-a organizat transportul și s-au stabilit măsurile pentru cazurile de deces apărute pe traseu ca urmare a stării de sănătate precare, epuizării, inaniției de care sufereau evreii. Este ilogic să afirmăm că nota reprezintă o indicație pentru crimă, atât timp cât ea arată elementele organizatorice ale trecerii evreilor peste Nistru, nu ale unei asasinări în masă. La punctul 10 este o referire la cei care nu se supun transportului, evadează, se întorc etc., ceea ce intra în prevederile regulamentare militare pe timp de război, aplicate corect în interiorul unui ordin general ilegal, iar punctul 11 arată că cei care vor jefui vor fi împușcați.

În continuare, Inspectoratul Jandarmeriei din Basarabia stabilește itinerarele:

> *1. Pentru cei din nordul Basarabiei și Bucovina: de la lagă rul Vertujeni, prin Soroca - punct de trecere Cosăuți și prin Mateuți - punct de trecere Rezina; cei din Bucovina prin punctul de trecere Atachi.*
>
> *2. Acei din sudul Basarabiei au fost dirijați de la Cahul, Bolgrad, Ismail, Chilia Nouă, Vâlcov, prin Tarutino, punct de trecere Purcari.*

Raportul comisiei arată că prin aceste puncte de trecere au fost deportați din Basarabia 55 867 de evrei și, din

Bucovina 45 538 de evrei, în total 101 405 evrei[1]. Au mai rămas în ghetoul din Chișinău 86 de evrei.

12. Deportarea a fost pregătită împreună cu liderii comunității evreiești, în sensul asigurării ordinii, deși acțiunea în sine era contrară sentimentelor și intereselor acestora. Faptul că prin liderii comunității se anunțau cu o zi înainte persoanele care urmau să formeze convoiul a generat o reacție firească din partea celor mai temerari, aceștia căutând să se ascundă, să evadeze sau să-și cumpere rămânerea pe loc. Mulți, găsiți ulterior sau descoperiți prin denunț, s-au aflat în situații-limită. Oricum, coloanele formate și puse în mișcare s-au dovedit prost organizate și dificil de condus. Tabloul amănuntelor aduse de raportul comisiei dovedește că operația, în termenii notei generalului Topor și a unei minime omenii, a rămas un proiect fantezist: s-au găsit prea puține căruțe; bătrânii, bolnavii și copiii nu s-au putut deplasa în ritmul convoiului; căruțașii angajați au speculat situația pentru a-i șantaja și jefui pe evrei; jandarmii n-au protejat integral convoaiele și acestea au fost jefuite inclusiv de localnici. „Toate aceste cauze dădeau coloanelor aspectul unor linii întrerupte; itinerariile nu se puteau respecta și uneori eșaloanele se întâlneau în același punct.“[2] Raportul menționează faptul că „cei morți pe drum se îngropau la primele etape“[3].

13. În finalul constatărilor, raportul arată că, în urma informațiilor care anunțau Bucureștiul despre operațiile de deposedare de bunuri făcute de germani, s-a hotărât de

---

[1] Samuel Aroni, *op.cit.*, Raport 1, f. 19.

[2] *Ibidem,* Raport 1, f. 21.

[3] *Ibidem* (pentru această observație există mai multe detalii în Raportul 2).

către Președinția Consiliului de Miniștri prin nota nr. 8 507/ 5 octombrie 1941 și de Ministerul de Finanțe prin adresa nr. 26 9274/ 14 octombrie 1941 ca evreilor să li se ofere schimbarea aurului și bijuteriilor, a altor valori, în bonuri de casă și ruble. De teamă, evreii au acceptat și acest schimb oneros.

Raportul magistraturii îi punea mareșalului la dispoziție și o concluzie fără echivoc: „Într-adevăr, toate episoadele prin care au trecut evreii, de la instalarea lor în ghetou, viața în ghetou, procedura evacuării, parcursul traseelor de către coloane și trecerea peste Nistru, au fost însoțite de variate abateri de la căile legale, iar autorii s-au recrutat din toate straturile sociale și profesionale, aflate pe teritoriul Basarabiei: ofițeri și soldați români, elemente din armata germană, funcționari publici, particulari, oameni fără căpătâi și de periferie, căruțași etc.“[1]. Situația catastrofală înfățișată de raportul comisiei ordonate de mareșal a determinat foarte curând o revenire asupra faptelor, identificând alte abuzuri, vinovați și crime. Pentru prima oară, un document oficial al regimului Antonescu recunoaște o pierdere a 25 000 de vieți omenești din rândul evreilor și arată felul cum au murit:

1. La 1 august 1941 un locotenent german a luat din ghetou 250 de bărbați și 200 de femei pentru a-i duce la un punct de lucru; a selecționat intelectuali și femei tinere, pe care i-a asasinat lângă Visterniceni, cu excepția a 39 de bătrâni trimiși în aceeași seară înapoi. A doua zi locotenentul german a venit în ghetou și a confirmat asasinatul.

---

[1] *Ibidem,* Raport 1, f. 37.

2. La 7–8 august 1941 un inspector de drumuri a cerut 500 de bărbați evrei pentru șantierul Ghidighici. După o săptămână s-au întors doar 200 dintre ei; se presupune că ceilalți au fost uciși.[1]

3. În lagărul Tătărăști, invocând un ordin personal al mareșalului Antonescu, un subofițer german și un căpitan român au executat 451 de evrei:

PROCES-VERBAL

Astăzi, 9 august 1941

Noi, sublocotenent Heinrich Frohlich, Untersturmführer din Marele Comandament al unității din Chișinău, având sectorul Cetatea Albă, m-am prezentat în comuna Tătărăști, unde se află un lagăr de evrei în număr de 451 (patru sute cincizeci și unu) sub comanda căpitanului de jand. Vetu Gh. Ioan din Lcg. Jand. Chilia Nouă, căruia i-am comunicat ord. dlui general Antonescu de a-i executa imediat.

Subsemnatul căpitan Vetu Ioan, luând cunoștință de ordinul sus transmis, l-am adus la cunoștință dlui comandant al Legiunii (de Jandarmi – n.n.), *care mi-a ordonat a executa acest ordin, urmând a raporta.*

Pentru care am încheiat procesul verbal.

Untersturmführer (ss) Frohlich Căpitan

(ss) Ioan Gh. Vetu[2]

(Ambii au fost înaintați Curții Marțiale.)[3]

---

1 *Ibidem,* Raport 2, f. 4–5.
2 *Martiriul evreilor din România 1940–1944 ...,* p. 142.
3 *Ibidem,* p. 144.

Pentru completarea imaginii acestor asasinate voi reproduce un alt document, pe care raportul nu l-a cuprins, dar care este legat de același moment al deportărilor:

Către
SERVICIUL MARELUI PRETOR

Am onoarea a raporta că Eșalonul 2 al Armatei a 3-a se deplasează în dimineața zilei de 22 august a.c. la Eșalonul 1, în Ucraina.

Cum nu există alt pretorat căruia să i se poată preda cercetările în curs, am onoarea a înainta anexatul dosar cuprinzând treizeci de file, cu începutul cercetărilor făcute în legătură cu împușcarea în noaptea de 4–5 august a.c. a 210 evrei, dintr-un număr de 300 evrei, din județul Storojineț.

În urma cercetărilor întreprinse s-a dovedit că convoiul de evrei a fost sub conducerea caporalului Safian Ignat și a jandarmilor Negură Vasile și Agafiței Grigore, toți din Legiunea Jand. Storojineț, aflați în prezent la Legiune și care urmează a fi cercetați (...)

Pretorul Armatei a 3-a Eș. II
lt.-col. Jean Poitevrin[1]

În sfârșit, există confirmarea unor acte justificate, care au urmat cursul firesc al procedurilor legale, amestecate cu semnalarea unor crime, ceea ce a dat imaginea unui eveniment unitar, prins cumva în fenomenul general al deportării:

[1] *Ibidem*, p. 146.

INSPECTORATUL JANDARMI CHIȘINĂU
Nr. 80 din 13 august 1941
Intr. nr. 395, 13.VIII. 1941

Raportăm că în ziua de 12 august 1941, orele 12, Curtea Marțială a condamnat la moarte pe cei 4 teroriști prinși de Legiunea Jandarmi Orhei, în orașul Orhei în ziua de 21 iulie 1941 și anume: Romantienco Anatolie zis Alexandru, de profesie inginer, Șafcu Vasile zis Colea, de profesie funcționar, Mendel Froim Iacob zis Marin, de profesie învățător, Zador Grigore zis Iașu, de meserie frizer, care au fost raportați Dv. cu nr. 39 din 3 august 1941.

– Evreii din lagărul Tătărași – Chilia scoși la munca câmpului au refuzat lucrul; devenind agresivi, au fost împușcați. (Este cazul celor 451 de evrei executați la Tătărăști – eroare de grafie – , prezentați în procesul-verbal de mai sus, iar eventuala agresivitate a lor explică ordinul lui Antonescu – *n.n.*)

– În ziua de 6 august a.c. orele 18, jandarmii din Comp. 23 Poliție au împușcat 200 evrei și i-au aruncat în Nistru.[1]

Tot pentru cazul evreilor uciși la Tătărăști ar fi de menționat o indicație anterioară a generalului Popescu: „Conform ordinului Domnului General Antonescu, dacă nu muncesc cum trebuie, nu li se dă de mâncare, nici nu sunt lăsați să primească sau să cumpere. Dacă fug se împușcă unul din zece“[2]. Este de presupus că evreii n-au putut acoperi

[1] *Ibidem*, p. 147.
[2] Arh.M.Ap.N., fond Comandamentul Militar Chișinău, dosar nr. 9, f. 66.

volumul de muncă impus sau că au fost obligați să îndeplinească munci istovitoare, degradante, sub amenințare și abuz, fapt ce probabil i-a determinat să se revolte. Nu avem informații precise despre ce s-a întâmplat acolo.

Al doilea raport al comisiei conține și depoziția locotenentului Roșca Augustin din Legiunea de Jandarmi Roman, care se constituie în unică probă a asasinării evreilor pe drum, negată virulent și astăzi, dar care, fiind inclusă într-un raport oficial al statului și prezentată mareșalului Antonescu, are toate trăsăturile autenticității:

> *Fiind chemat de către lt. colonelul Pallade, delegatul Marelui Cartier General, pentru a-i da instrucțiuni asupra modului de evacuare i-a comunicat cu acest prilej că va mai primi, fie prin Jandarmerie, fie prin cpt. Popescu, ofițer informator de la Atache, un consemn special.*
>
> *Acest consemn special, i-a fost comunicat (lui Augustin Roșca* – n.n.) *de către comandantul Legiunei Hotin, maiorul Drăgulescu, care i-a spus că din ordinul Marelui Cartier General, evreii care nu se vor putea ține de convoaie, fie din neputință, fie din boală, să fie executați. În acest scop, i-a ordonat să trimită, cu două zile înainte de plecarea fiecărui convoi, câte un reangajat pe traseu, care cu ajutorul posturilor de jandarmi din localitățile pe unde urmau să treacă evrei să facă din 10 în 10 kilometri câte o groapă pentru circa 100 de persoane, unde vor fi adunați acei rămași de coloane, împușcați și înhumați. La facerea gropilor și înhumarea celor împușcați, trebuiau să ajute și premilitarii din satele aflate pe traseul de evacuare.*

Locotenentul Roșca a executat întocmai dispozițiunile date, care au avut drept rezultat împușcarea a circa 500 evrei, dintre acei evacuați pe traseul Secureni–Cosăuți.

Același sistem a fost întrebuințat și pentru convoaiele din traseul Edineț–Cosăuți, unde executarea evacuărilor a avut-o locotenentul Popovici, din aceeași unitate și sub ordinele locotenentului Roșca Augustin.

Din cauza procedurii urmate, pentru facerea gropilor și executarea înhumărilor, au luat cunoștință de evenimentele care urmau să se întâmple țăranii din satele de pe traseu și care așteptau pe la margine de drumuri, prin porumbi și diferite ascunzișuri, faptul executărilor pentru a se arunca asupra cadavrelor spre a le jefui.

Din declarația verbală a locotenentului Roșca Augustin reiese că operațiunea de pregătire și mai ales executarea ordinelor date au înregistrat momente așa de dramatice încât cei ce au luat parte vor purta multă vreme impresiunile reținute în acele împrejurări.[1]

Acest caz a fost cunoscut în mediile oficiale. Mai întâi este menționat într-un buletin informativ al Chesturii Poliției Chișinău: „În rândurile intelectualilor evrei se comentează în surdină că cei plecați în ziua de 8 octombrie 1941, la o distanță oarecare, au fost deposedați de obiectele și valorile ce le aveau asupra lor, și că transportându-i mai departe i-a împușcat“[2]. Apoi, dr. Filderman l-a informat pe Antonescu:

---

[1] Samuel Aroni, *op.cit.*, Raport 2, f. 7–8.
[2] Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul Militar Chișinău, dosar nr. 11, f. 34.

FEDERAȚIA UNIUNILOR DE COMUNITĂȚI EVREIEȘTI DIN ȚARĂ Urmare la nr. 1 347

Nr. 1 356 București, 11 octombrie 1941

Domnule Mareșal,

Am primit astăzi un apel disperat de la conducerea ghetoului din Chișinău.

În dimineața zilei de 8 a.c. au plecat 1 500 de oameni, în mare parte pe jos, luând cu sine numai ce puteau ține în mână, deci aproape toți expuși să se prăpădească, afară fiind frig, iar ei goi, fără alimente și fără cea mai mică putință de aprovizionare la un drum de cel puțin opt zile, pe ploaie, frig și zăpadă.

Numai bolnavii, bătrânii și copiii au plecat în căruțe.

Deci nici bolnavii n-au fost cruțați; deci și femeile au plecat pe jos.

Este moartea, moartea, moartea, fără vină, fără altă vină decât aceea de a fi evrei.

Vă implor din nou, Domnule Mareșal, să nu lăsați ca asemenea zguduitoare tragedii să se săvârșească.

Primiți, vă rog, Domnule Mareșal, asigurarea profundului meu respect.

Președinte

Dr. W. Filderman[1]

Acestei intervenții i-a răspuns Antonescu prin celebra scrisoare dată publicității în care îi amintea crimele făcute de evrei în Basarabia cu ocazia retragerii din 1940. Ea a

[1] Arh. Statului, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinet Militar, dosar nr. 104/1941, f. 131.

fost o formă implicită de acceptare a crimei. Transportul din 8 octombrie este confirmat în evidența Inspectoratului de Jandarmi Basarabia cu un număr precis de 1 000 de persoane *trecute deja peste Nistru* de către Legiunea de Jandarmi Orhei[1], iar dacă informația numerică furnizată de dr. Filderman este precisă (1 500 persoane), atunci cifra aproximativă a morților din convoi dată în declarația locotenentului Roșca (500) devine plauzibilă. Trebuie subliniat însă că nici un document oficial nu indică execuția evreilor, ci doar înmormântarea celor morți pe drum, și cazul nu poate fi decât urmarea unui ordin distinct dat de acel maior Drăgulescu, deoarece instrucțiunile Marelui Cartier General, invocate de acesta, nu cuprind asemenea măsuri. Atitudinea reprobabilă a autorităților vine din faptul că au cunoscut starea disperată a evreilor și chiar au prevăzut măsuri pentru ca victimele decedate pe drum să fie îngropate, în urma unor consecințe previzibile și acceptate.

Chiar dacă aceste asasinate nu au avut anvergura celor făcute de naziști, ele se înscriu, fie prin tratament cauzator de moarte, fie prin execuții, în termenul generic de Holocaust *(Shoah)*, constituindu-se în partea de implicare a României în acesta. Avizat asupra celor întâmplate, atât prin rapoartele comisiei, cât și prin informările serviciului de informații militar, Antonescu nu a luat măsuri ferme de oprire și pedepsire radicală a vinovaților, reacțiile sale târzii având un alt context, generat tot de considerente personale. Hotărârea sa intimă de a-i elimina pe evrei din România nu s-a modificat decât atunci când a înțeles că această operație

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Guvernământul Basarabiei, dosar nr. 29, f. 210.

uriașă este peste puterile lui și ale statului. Informată despre nenorocirile deportării, conducerea evreiască a trimis un mesaj disperat către mareșal:

Domnule Mareșal,

În aceste ceasuri de pioasă reculegere pentru credincioșii mei, îngăduiți-mi, vă rog, să mă înfățișez Domniei-Voastre, cu ruga izvorâtă din adâncuri, să revărsați mila mărinimiei Domniei-Voastre asupra ființelor cari așteaptă în pragul că minurilor lor cuvântul de mântuire din partea gloriosului Conducător și bun părinte al tuturor copiilor țării. Binevoiți, Domnule Mareșal, a îngădui să fie lăsați la vetrele lor evreii nevinovați, loviți de aspra măsură a dezrădăcinării lor de la locurile de baștină și izgoniți.

Dumnezeu să binecuvânteze măreața Domniei-Voastre operă pentru neam și țară.

Cu nețărmurit devotament,

Șef Rabin
(ss). Dr. Al. Șafran[1]

Alte intervenții la Casa Regală nu au dus la nici un rezultat. „Majestatea Sa Regina a fost mințită. Și de nemți și de mareșal. I s-a dat cuvântul din ambele părți că s-a anulat ordinul de deportare și a fost mințită zi de zi, sub pretext de confuzie în ordin și contra-ordin sau de neascultare de ordin de către executanți."[2]

---

[1] S.C. Cristian, *op.cit.*, p. 76.
[2] *Ibidem*, p. 78.

Revenind la desfășurarea operațiilor militare în teritoriile eliberate, nu trebuie să scăpăm din vedere contextul general al evenimentelor. Analiza jurnalelor de operații ale unităților combatante, adică a acelor trupe care au intrat în contact direct cu populația evreiască, precum și studiul dosarelor de telegrame schimbate între ele și eșaloanele superioare reprezintă astăzi singura sursă credibilă pentru amploarea evenimentelor de acolo. Declarații de la București – fie că erau sforăitoare, fie că minimalizau situația – , precum și mărturiile victimelor nu pot decât să confirme sau să infirme ipotetic realitatea de la fața locului. Să nu uităm că regimul comunist instalat după 1945 a deformat substanțial lucrurile și că o judecată după 55 sau 70 de ani n-are cum să fie completă. Cert este că telegramele militare nu s-au ferit să prezinte pierderile din rândul populației evreiești:

Regimentul 6 Vânători P.A. Oficiul Poștal Militar nr. 10

Nr. 700/ 28 iulie 1941

Către

Divizia a 14-a Infanterie

Biroul 2 Informații

La ordinul Dvs. nr. 24 354 din 23 iulie 1941, am onoarea a raporta că în intervalul de la 22 iunie până în prezent, au fost executați un număr de 40 jidani din com. Sculeni-Tg., jud. Iași, 14 jidani în orașul Bălți și 120 jidani din com. Mărculești, jud. Soroca, în total 174 jidani.

1. Din cei 40 jidani predați de Comandamentul German, 14 au fost împușcați, deoarece au încercat să fugă de sub escortă, iar 28 au fost executați pe D. Stânca, în ziua de 28 iunie 1941, pentru motivele următoare:

– au tăiat cablul telefonic;

– au semnalizat din Sculeni-Tg. armatei sovietice, care se afla pe d(irecția) Nord Sculeni, indicând posturile de comandă ale infanteriei și artileriei, precum și amplasamentele bateriilor de artilerie, care au fost bombardate cu precizie de artileria sovietică;

– au sabotat armata română și germană, trăgând foc de arme și aruncând grenade asupra soldaților în timpul când erau evacuați din Sculeni.

2. Dintr-un număr de 500 jidani, găsiți în orașul Bălți, au fost executați numai 14 jidani care au declarat, atât ei cât și ceilalți jidani care au fost arestați pentru cercetări, că au fost aprigi comuniști și au sabotat armata în timpul ocupării orașului Bălți și care erau în cea mai mare parte autorii incendiilor din orașul Bălți.

Restul de 486 jidani au fost trimiși, conform ordinului Comandamentului German, la Chestura Poliției Bălți, spre a fi internați în lagăr.

3. Din cei 120 jidani din Mărculești, care au luptat în rândurile armatei sovietice (după propriile lor declarații), un număr de 100 de jidani erau răniți de glonț, dovada cea mai indiscutabilă a luptei lor, împotriva armatei române, în rândurile Armatei Roșii. Unii din ei au declarat că au împins înainte tancurile sovietice care nu mai puteau înainta cu motorul propriu.

Toți jidanii arătați mai sus au fost executați, bazându-se pe ordinul Armatei a 3-a, nr. 1 949/ 1941, comunicat cu al Div. a 14-a, nr. 24 218 din 11 iulie 1941, punctul 2 în care se specifică: „Toți indivizii care trag în trupe și autorități să fie executați pe loc“, precum și pe ordinul Armatei a 3-a, nr. 20 555/1941,

comunicat cu al Div. a 14-a, nr. 24 153 din 1 iulie 1941, care ordonă „să se procedeze fără cruțare față de cei găsiți vinovați de acte înregistrate în contra Armatei și contra Țării".

Totodată raportăm că datorită acțiunei jidanilor din Mărculești, regimentul a pierdut în ziua de 12 iulie 1941 pe dealul Mărculești: un cpt. act., 2 sublocot. rez. răniți, 33 morți, 23 răniți și 12 dispăruți trupă din compania a 2-a și un ofițer rez. mort și 14 morți, 6 răniți și un dispărut din comp. a 4-a.

Numărul jidanilor împușcați este prea mic față de pierderile noastre din cauza lor.

Comandantul Regimentului 6 Vânători
Colonel Matieș Ermil
Ofițer informator Căpitan Ion V. Stihi[1]

Execuțiile au fost ordonate asupra evreilor civili care acționau ca militari și nu au avut calitatea de beligerant. Generațiile viitoare, care în mod inconfundabil vor analiza aceste evenimente pe baza documentelor, vor fi tentate să anuleze opinii care s-ar putea întemeia pe realități, dar care sunt învelite cu plasa fabricată la Moscova. În general, cazuistica înregistrează situația unor abuzuri făcute asupra unui număr relativ mare de persoane și încercarea justiției militare de a identifica vinovații de execuții făcute în afara ordinului, și judecarea lor în mod individual. Nu există ordine explicite de execuții în masă și mulți dintre militarii români care au făcut abuzuri, jafuri, crime în afara ordinelor au fost judecați și condamnați. Li s-au dat însă pedepse ușoare (transfer, arest, închisoare pe termen scurt, trimitere în linia întâi).

1 B.A.R., Arhiva istorică, fond XXIV, dosar nr. 3246, f. 68–69.

Va fi probabil foarte greu de știut câți evrei au murit din cauza mizeriei, bolilor și foametei, și câți asasinați de germani sau de români. Este de presupus tocmai că numărul mare al morților (25 000 după Radu Ioanid) a determinat luarea unor măsuri de ajutorare, care însă au fost ineficiente – statul român nu era pregătit pentru așa ceva. El a fost încă o dată depășit de o situație peste puterile lui, irațională și total nepotrivită concepțiilor, tradițiilor, obiceiurilor de ducere a războiului ale Armatei române. Aceste erori au fost posibile doar pentru faptul că însuși statul român era prăbușit într-o dictatură militară, condusă de un naționalist înflăcărat, dar total nepregătit pentru actul de conducere politică. Războiul peste Nistru a fost o acțiune peste puterile noastre, oricât de nobile erau intențiile, și l-a pus pe Antonescu, la fel ca și întreaga țară, într-o dependență militară totală față de aliatul german, după ce politica dezastruoasă inaugurată în 1930 ne adusese și într-o totală dependență politică față de statul nazist german. Văzând drama evreilor, mai mult sau mai puțin comuniști, nu trebuie să uităm tragedia românilor, la care Ion Antonescu n-a putut găsi soluții, cu toată cinstea și dorința sa de dreptate. Nu puțini au fost românii care au privit cu disperare soarta Basarabiei și Bucovinei, dar sunt îndreptățit să afirm că răzbunarea pe evrei n-avea cum să rezolve marile probleme funcționale ale acestor provincii. Poate că dacă n-ar fi fost atât de multă sărăcie... Apoi, a fost și vecinătatea marelui stat agresiv de la Est.

Ținând o prelegere la Universitatea Nijenrode din Olanda, am avut ocazia să constat ce au însemnat blocurile europene până în 1989 și propaganda de ambele semne: o profesoară cu studii la Oxford nu înțelegea ce influență poate să aibă o graniță comună de 1 000 km cu U.R.S.S., pentru că nu simțise niciodată în istoria țării ei de la Marea Nordului ce înseamnă să fii vecin cu un colos comunist; problema ei era să nu tragă cu vreo rachetă balistică înainte să se poată da alarma. Șerdakov scria în 1982: „Există iluzii istoricește inevitabile, (predestinate), peste care omenirea a trebuit să treacă, plătindu-le adesea foarte scump. Eliberarea de ele nu se obține întotdeauna pe cale rațională; iluziile se risipesc abia după ce și-au trăit traiul în inimile oamenilor“[1]. Noi am plătit și încă mai plătim prețul acestei iluzii impuse, inaugurată printr-o perioadă de teroare într-un deceniu infernal, când la conducerea statului și a organelor represive s-au aflat acei evrei care-și trădaseră propria naționalitate, religia și destinul comunitar, căutând în stalinism o patrie ce n-a fost niciodată a lor.

---

[1] V.N. Șerdakov, *Iluzia binelui. Valorile morale și credința religioasă*, București, Editura Politică, 1988, p. 152.

IX. CAZUL ODESSA

Motivele complexe ale participării României în războiul declanșat de Germania împotriva Uniunii Sovietice, după ce atacaseră împreună Polonia, sunt acum foarte larg cunoscute și dezbătute. Istoricii, singurii îndreptățiți să emită judecăți profesioniste asupra unor evenimente ale trecutului, sunt liberi să stabilească adevărul pe baza documentelor și a mărturiilor veridice. Arhivele s-au deschis în bună măsură. Revin însă asupra unei afirmații din debutul acestui volum, amintind că țara noastră se afla în postura de stat agresat încă din iunie 1940 și avea toate argumentele de partea sa pentru acțiunea militară menită să readucă la patria-mamă acele teritorii românești ocupate prin forță, în Basarabia și nordul Bucovinei, de către U.R.S.S., care se folosise de conținutul Protocolului adițional secret al Pactului Molotov–Ribbentrop. Acest document a devenit nul de drept în momentul în care Germania a atacat U.R.S.S. la 22 iunie 1941, problema activată în discuție astăzi fiind aceea a îndepărtării totale a consecințelor ultime ale acelui protocol. Problema a apărut deoarece, în timp ce Germania a fost învinsă, U.R.S.S. a reocupat și administrat vreme de

45 de ani teritoriile obținute de la România prin agresiune, în forma geografică rezultată din înțelegerea germano-sovietică. Și aspectul recent, al consecințelor ultime, implică cel puțin o judecată simplă, deoarece „îndepărtarea ultimelor consecințe“ înseamnă în ultimă instanță revenirea la România a tuturor teritoriilor răpite, ceea ce presupune desființarea Republicii Moldova și retrocedarea de către Ucraina a sudului Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța. Formularea mi se pare neinspirată sau, cel puțin, neexplicită. Este vorba de recunoașterea agresiunii, a faptului că aceste teritorii au fost cândva ale României și i-au fost răpite cu forța, că România era îndreptățită să riposteze, chiar dacă a făcut-o mai târziu și în alianță cu Germania, fapte istorice care nu pot modifica realitatea politică actuală, întărită de toate acordurile și tratatele internaționale semnate de România, care sunt incidente la statutul teritorial, și de recunoașterea oficială între state, ca subiecte de drept internațional.

Într-o cu totul altă situație se află interpretarea istorică a trecerii Nistrului de către Armata română, pentru care mareșalul Antonescu, în calitatea sa de conducător al statului și comandant al Armatei, a purtat toată răspunderea. Ea este întărită negativ prin conținutul scrisorii adresate lui Hitler la 31 iulie 1941, în care declara: „Așa cum am rugat pe domnul ministru von Killinger să vă comunice ca răspuns la scrisoarea Excelenței Voastre, vă confirm și acum că voi merge până la capăt în acțiunea ce am pornit la Răsărit împotriva marelui dușman al civilizației, al Europei și al țării mele: bolșevismul rus. De aceea nu pun nici un fel

de condiții și nu discut cu nimic această cooperare militară pe un nou teritoriu“[1]. Argumentele de ordin strict militar ale mareșalului nu pot prevala în fața celor de drept internațional, inclusiv în cazul referirii făcute de Antonescu la Charta Atlanticului: „Și asta a fost dată și la Washington tot în același an, mai târziu. Charta Atlanticului spunea categoric: «Nu vom recunoaște, la terminarea războiului, nici o modificare de frontieră care n-a fost liber consimțită». Ceva mai târziu – asta a fost în august ’41 –, ceva mai târziu, domnul Eden a repetat această declarație în Parlament și a spus: «Nu vom recunoaște frontierele care n-au fost liber consimțite»“[2]. Cel puțin teoretic, asta însemna nerecunoașterea Dictatului de la Viena (asupra căruia democrațiile occidentale se pronunțaseră deja, în sensul nerecunoașterii) și a ultimatumului sovietic. Oricum, decizia lui Antonescu de a trece Nistrul fără să întrebe pe nimeni fusese luată înainte de Charta Atlanticului (august 1941), iar la proces mareșalul a afirmat că nu a știut de contribuția germană la agresiunea sovietică și nici de prevederile Chartei.[3] Soarta țării se afla în mâinile lui.

Această decizie a reprezentat o gravă eroare politică făcută de un om cinstit și patriot, dar care nu se sprijinea, ca de fapt întregul stat, pe ansamblul de responsabilități și de instituții politice (partide, Parlament, Constituție) care au de drept calitatea să judece și să decidă într-o situație de acest gen. Eroarea a fost identificată ca atare și

---

1 Arh. M.A.E., fond 71/1920–1944, România, vol. 10, p. 461.
2 *Procesul mareșalului Antonescu,* 1995, vol. I, p. 213.
3 *Ibidem,* pp. 213–214.

sancționată prin protestul oamenilor politici democrați, precum și prin modificarea atitudinii marilor puteri occidentale față de România.

Câteva considerații militare

Fără a intra în detaliile tehnice și oarecum aride ale operațiilor militare, voi reaminti că la flancul de sud al Frontului de Est s-a constituit un grup de armate numit *„General Antonescu"*, aflat sub comandă efectivă germană și compus din trei mari unități: Armata a 11-a germană (general Ritter von Schobert), Armata a 3-a română (general Petre Dumitrescu) și Armata a 4-a română (general Nicolae Ciupercă). După trecerea Nistrului, Armata a 4-a a rămas sub ordinele Marelui Stat Major Român și a primit misiunea să cucerească Odessa. Ceea ce este important pentru situația operativă, încă de la început, a constat în faptul că „după forțarea Nistrului în regiunea Tighina-Dubăsari, elementele înaintate ale Armatei a 4-a au ieșit la țărmul Mării Negre, la 40–50 km nord-vest de Odessa"[1]. Informația confirmă că orașul a fost izolat de pe uscat. La fel de importantă este și constatarea că, la foarte scurt timp, celelalte forțe ale grupării și, în primul rând, Armata a 11-a germană, au atacat în Crimeea și ulterior au cucerit-o, încercuind și regiunea fortificată Sevastopol. Astfel, se conturează

[1] *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial,* vol. I, București, Editura Militară, 1989, p. 376.

realitatea operativă că asediul Odessei, cucerirea sa și tot ce s-a petrecut acolo după pătrunderea trupelor române în oraș au constituit evenimente cu desfășurare într-un fel de „insulă“ rămasă mult în spatele frontului. La Odessa, trupele sovietice se apărau într-un arc de cerc, aflat cu limitele pe litoral, la sud și la nord de oraș, și cu eșalonul cel mai înaintat în satul Dalnic (aprox. 4–5 km de Odessa). Cercetarea de aviație pusă la dispoziția Armatei a 4-a a fost superficială și în parte derutată de o foarte bună camuflare efectuată de inamic, ajutat de dispunerea vegetației și a formelor de relief „în pete“ fragmentate, fără trasee continue, ceea ce a format opinia lui Antonescu, pripită și ea, că orașul este prost apărat. Studiul unor fotografii aeriene cu detalii incomplete l-a făcut să creadă că Odessa este o pradă ușoară și a considerat că s-a ivit prilejul să obțină o victorie răsunătoare pentru Armata română și pentru el personal, prin cucerirea unei localități majore. Acest mod de gândire tipic lui Antonescu, grandoman și exhibiționist, la fel ca și naivitatea sa politică (intenționa o retragere a trupelor și o ieșire din alianță, fără să-și dea seama că, odată intrat, se supunea unui angrenaj politico-militar foarte vast), a condus la o mare eroare militară, care se adaugă celor politice făcute de mareșal la conducerea statului. „El credea că Germania va fi biruitoare, iar el va trece în istorie ca omul care a condus armatele române victorioase. El era atât de ambițios și dornic de glorie personală (cum am putut constata la Jilava în 1946, în nenumărate convorbiri cu el) încât nu dorea să țină seama de faptul că obține Basarabia fără război, dacă

nemții erau victorioși."[1] Tot grandomania lui l-a determinat să refuze oferta germană în aviație și trupe specializate și să se ambiționeze la o cucerire glorioasă, cu orice preț, a unui oraș care devenise oricum o enclavă și care, mai devreme sau mai târziu, ar fi căzut. Dacă nu prin luptă directă, cel puțin de foame, Odessa nefiind în situația absolut particulară, geografică și climaterică, a Leningradului. Hitler îi mulțumea lui Antonescu la 5 octombrie 1941: „Faptul că dv. nu v-ați exprimat nici o dorință de a vi se da sprijin german pentru atacul Odessei, atunci când toate forțele germane erau prinse în lupte grele, îl apreciez cu deosebită mulțumire"[2]. La ședința Consiliului de Miniștri din 5 septembrie 1941, Ion Antonescu recunoștea dificultățile mari pe care le întâmpina în fața Odessei: „Lupta aceasta ne costă foarte mult. Sunt pierderi dureroase. Sunt pierderi foarte mari, pierderi destul de simțitoare și dureroase pentru noi"[3]. Un amănunt influent nu trebuie să lipsească din această schiță de imagine: armata sovietică sprijinea rezistența orașului cu flota de pe mare și cu artileria de pe nave (care este una din cele mai redutabile arme) lovea trupele române inclusiv prin trageri peste oraș. Până la urmă, refuzul lui Antonescu de a primi sprijin aerian și în blindate, precum și inconsistența forțelor române s-au manifestat în teren prin două luni de asediu; mareșalul nu dorea să cucerească un oraș în ruine, ci unul intact. Germanii erau dispuși să-l radă de pe

---

1 Radu Lecca, *op.cit.*, p. 164.
2 *Antonescu – Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940–1944)*, vol. 1, p. 130.
3 A.N.R., *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. IV (iulie–septembrie 1941), București, 2000, p. 546.

fața pământului, așa cum se va întâmpla mai târziu la Sevastopol, oraș supus unui covor de bombe nimicitor. Odessa a cedat doar în momentul în care, așa cum am arătat, Armata a 11-a germană a cucerit Crimeea, iar posibilitățile de alimentare ale flotei sovietice de la Odessa, precum și șansele de salvare a propriilor trupe, s-au epuizat. A fost o victorie á la Pyrrhus, care a costat Armata română 17 729 morți, 63 345 de răniți și 11 471 dispăruți, cifră enormă pentru cucerirea unui oraș și a unui teritoriu adiacent rămas în spatele frontului.[1] Că nu se lasă enclave în spatele frontului, este adevărat, dar care putea fi valoarea ofensivă a trupelor sovietice de acolo și de ce n-a abordat o altă manieră de atac, inclusiv de pe mare? Nemulțumit de prelungirea asediului și de pierderile grele, mareșalul Antonescu l-a înlocuit pe generalul Ciupercă de la comanda Armatei a 4-a, după ce acesta i-a atras atenția că „aproape toate diviziile noastre din primul eșalon se găsesc la limita posibilităților lor ofensive: limita morală și fizică“[2]. Începând din 23 septembrie, la comanda Armatei a 4-a au fost numiți generalul Iacobici (comandant), generalul Tătăranu (șef de stat major) și colonelul D. Petrescu (comandant al artileriei), care n-au putut schimba situația, trupele române neavând la dispoziție „mijloace și metode pentru războiul de poziție, adică artilerie foarte multă, consum mare de muniție, aviație de bombardament și care de luptă“[3]. La eroarea

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, dosar nr. 496, f. 34.

[2] *Ibidem,* fond Armata 4, dosar nr. 208, f. 319.

[3] General Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei sovietice, 22 iunie 1941 - 23 august1944,* Madrid, Editura Carpați, 1965, p. 179.

militară se adaugă faptul că, prin incursiuni, trupele sovietice reușiseră să captureze suficient de mulți militari români (trupă și ofițeri), de la care, interogându-i și torturându-i, au aflat destul de corect dispunerea, forța de luptă și situația psihologică a dispozitivului nostru de asediu. Pe un front în mișcare, aceste date se schimbă relativ repede, dar acolo unde asediezi timp de două luni (14 august – 16 octombrie), expunerea la desconspirarea informativă a valorii tale este la îndemâna unor servicii profesioniste, cum erau cele sovietice. Să mai adaug că ne aflam pe un teritoriu străin, la mare distanță de țară. La 3 septembrie 1941, mareșalul îi trimitea lui Mihai Antonescu o telegramă de pe front din care putem distinge accente de furie:

> *Comunică ministrului de interne că a fost o mare greșeală eliberarea evreilor din tabere.*
>
> *Acolo se găseau elementele cele mai periculoase, bogați sau săraci, care fac operă de dezagregare economică și mai ales morală și de intimidare în spate.*
>
> *Cei aduși înapoi în Moldova au devenit foarte obraznici.*
>
> *Soldații după front cu mari riscuri de a fi răniți sau omorâți din cauza comisarilor evrei, care cu o perseverență diabolică împing pe ruși din spate cu revolverul și îi țin să moară până la unul pe poziție.*
>
> *Am aflat de acest fapt și sunt revoltat.*
>
> *Te rog remediază și acest fapt.*
>
> *Toți evreii să fie readuși în lagăre, preferabil în cele din Basarabia, fiindcă de acolo îi voi împinge în Transnistria, imediat ce mă voi degaja de actualele griji.*
>
> *Trebuie să se înțeleagă de toți că nu este luptă cu slavii, ci cu evreii.*

Este o luptă pe viață și pe moarte.

Ori învingem noi și lumea se va purifica, ori înving ei și devenim sclavii lor.

La Tiraspol, evreii erau purtați în lectice romane și toți erau obligați să se descopere, de-i cunoșteau sau nu, când treceau pe lângă ei.

Moldovenii noștri slujeau la ei numai pentru mâncare.

Deci menajarea lor în interior ar fi o slăbiciune, care ne va putea compromite victoria.

La Chișinău s-au descoperit, în pivnițele poliției lor secrete, mormane de cadavre îngropate.

Sunt în mare parte nenorociții de basarabeni care de 20 de ani au luptat mai mult pentru ideile lor decât pentru statul român.

Dumnezeu i-a pedepsit mai rău decât meritau.

Iată ce ne așteaptă dacă nu învingem.

Ca să învingem trebuie să fim fermi într-o atitudine.

Asta trebuie să o știe toți.

Nu economicul primează în aceste momente din viața nat iunii însăși.

Ea nu depinde de afacerile înfloritoare ale unora, ci de victoria tuturor în contra Satanei.

Și războiul în general și luptele de la Odessa în special au făcut cu prisosință dovada că Satana este evreul.

El și numai el duce slavii ca pe o turmă de boi și îi face să moară trăgând ultimul glonț.

De aici enormele noastre pierderi.

Fără comisari evrei eram demult la Odessa.

Din cauza înfundării circulației nu pot evacua răniții și este aici o mare aglomerare, ceea ce a creat, contrar celor ce s-au petrecut până acum, o rea cazare și îngrijire.

Rechiziționează de la evreii din București, Cernăuți, Roman etc. paturi de lemn, saltele de lână, cearceafuri, perne și trimite-le cât mai curând aici.
De asemenea mai trebuie și medici și doamne de la Crucea Roșie sau de la Patronaj.

Mareșal Antonescu[1]

Informațiile mareșalului proveneau din declarațiile prizonierilor ruși, care semnalau într-adevăr comportamentul brutal al comisarilor politici, al cunoscuților *politruci,* oameni devotați partidului și lui Stalin, trimiși în linia întâi pentru a asigura politica sacrificiului pe care se sprijinea strategia de luptă a Armatei Roșii. Cazurile de abuz făcute de astfel de indivizi – „lectica romană" etc. – sunt semnalate și de evreii care au suportat tratamentul comisarilor, cum a fost situația deținuților din lagărul de la Vapniarca, supuși unei terori a liderilor comuniști închiși împreună cu ei. Faptul că foarte mulți astfel de comisari erau de origine evreiască este nesemnificativ, deoarece ei făceau parte dintr-o rasă distinctă: fanatici ai stalinismului.

Cu tot acest context nefavorabil, la 16 octombrie 1941 unități ale Armatei a 4-a au intrat în Odessa. „Trupele române au făcut un număr relativ mic de prizonieri; parte dintre soldații ruși au rămas în Odessa îmbrăcați civil și s-au transformat în partizani."[2] Dar cea mai dramatică situație

---

[1] A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinet, dosar nr. 167/1941, f. 64 și passim (document publicat în *Problema evreiască,* vol. II, p. 290 și trimis de Muzeul Holocaustului din Washington).
[2] General Platon Chirnoagă, *op.cit.*, p. 180

pentru militarii români a fost aceea că se vor afla într-o localitate sub care se găseau peste 500 km de catacombe, în care se adăpostiseră, după surse diferite, între 7 000 și 15 000 de oameni, în majoritate militari, funcționari comuniști și colaboratori.

Practic, chiar și prin proporția efectivelor, o armată stătea literalmente peste o altă „armată“!

Evenimentele de la Odessa, 16–23 octombrie 1941

Pentru înțelegerea exactă a acestor evenimente, îmi propun o primă sistematizare a faptelor, urmată de analiza detaliată a acestora.

1. În cursul operațiunilor militare duse dincolo de Nistru, trupe ale Armatei a 4-a române, între care Divizia 10, condusă de generalul Glogojeanu, pătrund în oraș. Data cuceririi este 16 octombrie 1941 și se dovedește foarte importantă pentru desfășurarea evenimentelor.

2. Trupele sovietice părăsesc localitatea pe cale maritimă, distrugând în retragere o cantitate mare de tehnică de luptă, mijloace de comunicații și amplasamente întărite pentru a nu putea fi capturate și refolosite.

3. După retragerea trupelor sovietice, în oraș au loc acte de diversiune, incendieri și atentate. Ele nu mai pot fi rezultatul acțiunii trupelor regulate ale U.R.S.S., ci ale unor indivizi sau formațiuni diversioniste, teroriste, sprijinite de indivizi sau de grupuri aparținând populației locale ostile;

o altă parte a populației era favorabilă prezenței armatei române în oraș.

4. În ziua de 22 octombrie 1941, ora 17.45, clădirea în care fusese instalat Comandamentul Militar Român la Odessa a fost aruncată în aer prin detonare din subsol. Până la 23 octombrie au fost scoși de sub dărâmături 41 de morți, între care 4 civili, restul fiind ofițeri, subofiț eri și soldați români și germani. Au murit sub dărâmături generalul Glogojeanu, comandantul militar al Odessei – adică cea mai înaltă autoritate a orașului la acea dată –, alți comandanți militari, ofițeri superiori, inferiori, subofițeri și trupă aparținând Diviziei 10, precum și prefectul Poliției. Cifra finală a pierderilor a fost estimată (în noiembrie) la 93 de persoane.

5. Ca urmare a acestui act de terorism, conducătorul statului român a ordonat represalii. Acestea au fost puse în aplicare după regulile războiului.

6. Evenimentele s-au constituit într-unul din capetele de acuzare în procesul intentat mareșalului Antonescu la 6 mai 1946, în urma căruia a fost condamnat la moarte și executat.

1. Pătrunderea în oraș a presupus o serie de lupte izolate și operațiuni de „curățire“ a terenului cucerit (anihilarea lunetiștilor, verificarea unor clădiri, capturi), concomitent cu plecarea precipitată a ultimelor trupe sovietice. Unele explozii și incendieri pot fi atribuite acestor trupe în retragere,

dar numai pentru data de 16 octombrie. În mod cert, începând cu dimineața de 17 octombrie, orașul Odessa se afla sub stăpânirea deplină a trupelor române. Drept autoritate de ocupație a fost desemnată Divizia 10, iar comandantul acesteia, generalul Glogojeanu, a fost numit comandant militar al Odessei. Situația în oraș era dramatică: pe de o parte, dezorganizarea vieții economice și sociale, iar pe de altă parte starea drumurilor, a utilităților publice, a clădirilor. Corespondentul ziarului *Universul*, C. Șoldan, transmitea de la fața locului: „Unități de geniu ale noastre se stră duiau să stingă cu pompe aduse în grabă incendiile. Din timp în timp, auzeam, în diferite cartiere, bubuituri puternice care zguduiau caldarâmul sub picioare. Erau mine așezate de bolșevici în catacombele orașului și care făceau explozie cu întârziere. La intrarea trupelor române în Odessa s-a comunicat de către populație că în clădirile din centru a fost instalată o mașină infernală prevăzută cu ceasornic, într-un depozit de 700 kg de trotil – cel mai puternic exploziv. Explozia trebuia să se producă la ora 3, în noaptea de 17 spre 18 octombrie“[1]. Deși informația provine dintr-un ziar, ea este importantă și poate fi folosită drept mărturie, deoarece marchează clar și oarecum neutru existența unor date precise asupra actelor de sabotaj în curs sau în pregătire. Coerența și aspectul detaliat al acestor informații poate că au reprezentat într-adevăr caracteristicile declarației unui localnic calificat și proromân sau pot aparține serviciilor militare de informații din zonă, cu care

[1] *Universul* din 23 octombrie 1941, p. 1.

corespondenții de presă aveau contacte profesionale directe. Acum știm că informația, așa cum a fost ea dată atunci, era parțial eronată, deoarece explozia a avut loc în 22 octombrie, la o distanță în timp de 6 zile, ceea ce schimbă fundamental situația. Oricum, C. Șoldan nu avea timpul tehnic necesar la dispoziție pentru a difuza aceste date în ziua de 22 octombrie, după explozie, astfel încât să poată fi tipărite în ziarul din 23 octombrie, și el se referă evident la informații și evenimente anterioare orei 17.45. Ca martor al actului de sabotaj, sigur că ar fi scris altfel reportajul. La acea dată însă, 22 octombrie, seara, nici armata nu știa prea bine ce se întâmplase. Va trebui, așadar, să dăm credit ideii că unitățile din oraș au fost informate din timp de cetățeni asupra existenței încărcăturii (între 17 și 22 octombrie), că au fost ordonate unele măsuri de verificare, dar acestea s-au dovedit insuficiente. În timpul interogatoriului său din procesul de la București, mareșalul Antonescu a confirmat neglijența generalului Glogojeanu și a recunoscut că nu cunoștea detaliul asupra prevenirii:

Ac. publ. D. Săracu: *D-le Președinte, încă o precizare: dacă înainte de intrarea în această clădire a fost înștiințat de populația locală să nu se intre în clădire, pentru că poate să fie minată?*

Președintele: *Bine, e un lucru care e stabilit, d-le acuzator public, e stabilit acest lucru. Generalul Glogojeanu a fost anunțat atunci.*

Ion Antonescu: *Da, este adevărat, am spus mai târziu, și generalul Glogojeanu, care a constatat proba, s-a încăpățânat în această chestiune. Deci, nu o dată, de două ori a fost avertizat de*

cineva din populația rusă: nu intrați în această casă, pentru că se întâmplă o nenorocire.

Ac. publ. D. Săracu: *Care era rațiunea represaliilor ordonate de d-l Mareșal?*

Președintele: *Dacă populația..., populația anunțându-l pe generalul Glogojeanu, de ce ați dat ordin de represiune contra populației?*

Ion Antonescu: *Nu era populația care a anunțat și, la data aia, n-am știut acest lucru, d-le Președinte. Acest lucru l-am aflat mult mai târziu.*[1]

Pentru a înțelege atitudinea mareșalului, care nu a acceptat în final că „populația" a anunțat, trebuie luată în calcul declarația dată de Eugen Cristescu la 26 mai 1949, în cursul operațiilor de „exploatare" a sa de către serviciile secrete comuniste: „După ocuparea Odessei de către trupele române, Eșalonul și-a ales ca sediu clădirea N.K.V.D. din Odessa, care rămăsese intactă și avea tot mobilierul necesar. Comandamentul militar însă a pretins că el e în drept să ocupe această clădire, iar Eșalonul S.S.I. să-și aleagă o altă casă din oraș, ceea ce s-a și efectuat. După aceasta, un cetățean din Odessa s-a prezentat colonelului Palius și i-a denunțat că, după informațiile sale, clădirea N.K.V.D. ar fi fost minată de trupele sovietice, înainte de părăsirea Odessei. Colonelul Palius a recompensat bănește pe acest informator ocazional și a informat despre aceasta Comandamentul Militar Român. Acesta a cerut germanilor o echipă de detectare, care a făcut unele cercetări cu rezultat negativ.

---

[1] *Procesul mareșalului Antonescu*, vol. I, p. 207.

După explozie s-a constatat că materialul exploziv fusese foarte bine izolat și camuflat în subsolul clădirii, astfel că el nu a putut fi sesizat de aparatele germane“[1]. Așadar, a fost vorba de informatori și poate de un zvon răspândit în oraș. Problema esențială a acestui detaliu constă însă în intervalul de timp inexplicabil, la prima vedere, dintre data ocupării orașului (17 octombrie) și data exploziei (22 octombrie).

În altă ordine de idei, odată stabilit în oraș, Comandamentul Militar Român a difuzat comunicate privind măsurile la care se expun persoanele care încalcă statutul internațional al orașelor ocupate. Tot în conformitate cu legile internaționale, autoritatea militară română a expus în tot orașul ordonanțe și proclamații de dimensiuni afiș, în limbile română, germană și rusă. Această obligație era prevăzută și în Codul de Justiție Militară, la art. 486, alin. 2: „În timp de război, în zona de operațiuni a armatelor, autoritatea militară superioară respectivă va putea edicta, prin ordonanțe publicate și afișate, fapte și pedepse menite să garanteze siguranța armatei, apărarea țării și ordinea publică“[2]. Care au fost aceste ordonanțe și ce conținut aveau ele? Imediat după instalarea sa la conducerea Armatei a 4-a, generalul Iacobici a emis ordonanța nr. 10 către „toți locuitorii, de orice origine etnică, aflători pe teritoriul Transnistriei și în județele Cetatea Albă și Chilia din Basarabia, care au făcut parte din Armata U.R.S.S. Ei sunt obligați ca în termen de 24 de ore de la afișarea ordonanței de față să se prezinte la autoritățile militare sau jandarmi.

---

1 CristianTroncotă, *op.cit.*, p. 408.
2 *M.O.*, nr.132 din 12 iunie 1939, p. 1 881.

Cei care nu se vor prezenta în termenul de mai sus și vor fi găsiți ulterior în zonă, vor fi pedepsiți cu moartea“[1]. Ordonanța nr. 10 este datată 25 septembrie 1941. La pătrunderea în Odessa, autoritatea militară a emis o altă ordonanță și a afișat în oraș o proclamație, în limbile română, germană și rusă, cu următorul conținut:

PROCLAMAȚIE

CETĂȚENI AI ORAȘULUI ODESSA

Armatele române și germane victorioase au învins și ultima rezistență comunistă din Ucraina. Inamicul a dat foc și frumosului oraș Odessa, așa cum a făcut pretutindeni de unde a fugit, fără să țină seama de nevoile poporului. Armatele germano-române au dezrobit pământul transnistrean și orașul Odessa și v-au scăpat de teroarea comunistă.

FIȚI LINIȘTIȚI!

Nimeni nu va face nici un rău populației pașnice care își va vedea de treabă și va respecta ordonanțele afișate. Veți fi puși în drepturile sfinte și vi se vor deschide bisericile. Se va avea grijă de hrană, sănătate și se va asigura viața și avutul vostru.

VĂ SFĂTUIESC!

– Să nu vă dați la acte de ostilitate față de armate sau funcționarii ce vor veni să administreze orașul.

– Divulgați pe acei care au misiunea de terorism, spionaj, sabotaj, precum și pe acei care dețin arme.

– Fiți cu băgare de seamă și supuneți-vă măsurilor luate de conducerea militară și civilă.

Am socotit ca o datorie, să vă aduc toate astea la cunoștință.

---

[1] Afiș din colecția proprie.

Totuși, dacă cineva dintre voi va călca dispozițiunile ordonanțelor date, precum și a acelor care se vor mai da, să știți că: va fi pedepsit pe loc cu moartea.
Fiecare la lucru, în ordine și cu gândul la Dumnezeu.
Dată la Cartierul nostru azi la 16 octombrie 1941.

COMANDANTUL ARMATEI
Gen. de corp de armată
I. IACOBICI
Șeful de Stat Major Gen. M. Tătăranu[1]

Proclamația nu făcea o referire la evrei, în mod special, aceștia fiind tratați ca cetățeni ai orașului, fără discriminări. Ulterior, la 24 noiembrie 1941, a fost emisă ordonanța nr. 7, care preciza măsurile de protecție a locuitorilor și sancțiunile ce se puteau da militarilor români:

(...) *Art. 4. Se interzice orice atac direct, prin forță, comis în dauna vieții sau bunurilor locuitorilor sau a prizonierilor inamici.*
De asemenea, atentatele la pudoare.
Art. 5. Se interzice orice sustragere – fără forță și în mod privat – de obiecte sau mijloace de hrană, transport sau altele asemenea, de la locuitorii sau prizonierii inamici.
Art. 6. – Se interzice lovirea sau rănirea locuitorilor (...).
Art.7. – (...) *Cele prevăzute la Art. 4 alin. 1 se sancționează cu MOARTEA. (...)*[2]

---

[1] Acest document nu are un număr de înregistrare, dar exemplarul aflat în posesia mea, ca și cel din anexele dosarului Odessa din Arh. M.Ap.N. au cleiul pe spate, dovadă că au fost lipite; evident, ele nu puteau fi lipite decât la Odessa.
[2] Din colecția autorului.

Așadar, o serie de măsuri drastice luate împotriva militarilor români, infractori la legile războiului, ceea ce dovedește, cel puțin declarativ, dorința de a respecta convențiile internaționale. Arhiva Pretoratului Militar confirmă că aceste măsuri s-au aplicat, dar a fost evitată pedeapsa cu moartea.

2. Trupele regulate ale armatei sovietice au părăsit orașul, distrugând în urmă tehnica de luptă și unele obiective de interes militar. Aceasta intră în practica războiului și nu poate constitui subiect de controversă asupra legalității, orice armată fiind în drept să procedeze astfel. Afirmația este valabilă însă numai până în dimineața de 17 octombrie, când s-a instalat autoritatea română și s-a retras ultimul soldat sovietic. După această dată, orice acțiune de distrugere intră sub incidența actelor de sabotaj și terorism și se pedepsește cu moartea. Timpul de la care curge orice posibilitate de a atribui o explozie trupelor regulate sovietice este c+12 ore, adică traseul maxim al unei limbi de ceas între aceeași cifră a cadranului. Într-o notă informativă trimisă de rezidentul Rödler[1] Biroului de Informații al Forțelor Armate Germane din România se menționa: „Potrivit Cartierului General Român, românii au capturat aproximativ 7 000 de ruși la Odessa. Un număr de câteva ori mai mare de bărbați bântuie pe străzile orașului îmbrăcați în haine civile. Toate aceste elemente au servit fără

[1] Era șeful Abwehrului în România.

îndoială în Armata Roșie și fie că au rămas ca voluntari, fie că au fost lăsați pe loc în mod deliberat (...). Se știe că până acum rușii au distrus tot ceea ce putea fi de folos operațiunilor lor înainte de a se retrage. Orașul propriu-zis, spre deosebire de Chișinău, Dorohoi (sic!), Cernăuți etc., nu suferise demolări. Singurele obiective distruse au fost cele bombardate de bombardierele sau artileria grea germană și română. În port mai era și un parc de mașini destul de mare. La prima inspecție s-a putut vedea că majoritatea vehiculelor erau (sic!) distruse. Se mai găseau și elemente de artilerie, inclusiv obuziere de 15 cm, artilerie antiaeriană etc. Toate aveau țintele (dispozitivele de ochire – *n.n.)* distruse. În mare se aflau aruncate camioane"[1]. Documentul face o distincție profesională între distrugerile provocate de lupte sau cele produse în retragere de trupele sovietice, care aveau dreptul de a dispune de propriile efecte, și distrugerile provocate după modificarea liniei frontului. Sabotajul era o infracțiune constatată în spatele acestuia și era supus altei judecăți, prin prisma legislației specifice.

3. Pe de altă parte, menținându-ne în contextul legislativ al vremii, rezultă că sabotajele și actele teroriste au fost provocate de persoane din rândul populației – evrei, ruși, ucraineni, polonezi, germani, români –, având statutul juridic de *civili,* sau de persoane infiltrate de către inamic prin folosirea statutului de civil în interiorul unei comunități

[1] National Archives (S.U.A.), Record Group 242, T 501, rola 278.

locale ce nu reacționa prin denunț și asupra căreia inițiatorul și executantul sabotajului răsfrângea consecințele implicării și, evident, ale răspunderii. Altfel spus, un militar sovietic prins în haine civile și acționând ca sabotor sau terorist nu era tratat ca prizonier de război – beneficiind astfel de prevederile Convenției de la Geneva (1864 și revizuită în 1929) –, ci drept un civil care duce acțiuni militare, ceea ce, peste tot în lume, se pedepsea cu moartea. Mai mult decât atât, printr-o prevedere excesivă a ordonanței nr. 10, militarul sovietic avea obligația să se prezinte în 24 de ore la Comandamentul Militar Român, putând fi executat dacă era prins după acea dată. Chiar și dacă nu făcea nimic? Rămâne o întrebare fără răspuns, cercetarea în arhive nedezvăluind până acum o astfel de situație. O altă mărturie de la fața locului prezenta opiniei publice încă un caz de sabotaj: „După patru zile de la intrarea trupelor noastre în oraș, niște comuniști au avut curajul să dea foc bazarului *Universel*, cunoscând din vreme dispozitivul de a face să explodeze mina așezată acolo“[1]. Corespondenții ziarului *Universul* par din nou foarte bine informați. Oricum, la patru zile după căderea orașului, sabotajele nu puteau fi operate de subunități, grupe sau echipe aflate în incursiune sau misiune de luptă, fiindcă retragerea trupelor sovietice s-a făcut pe mare, iar pe sute de kilometri în jurul orașului era teritoriul dominat ferm de trupe germane, române, ungare, slovace etc. Cercetarea militară și Jandarmeria au

---

[1] *Universul* din 23 octombrie 1941, p. 1.

descoperit persoane civile aflate în legătură cu cei din catacombe, situații destul de frecvente din care ofer un exemplu: „În primele ore ale dimineții de 23 octombrie a fost descoperită, în imediata vecinătate a clădirii distruse, o centrală telefonică completă, plasată sub patul unui evreu, despre care se spune că era conectată cu oamenii N.K.V.D.-ului în catacombe. Evreul acesta a declarat că activitățile partizanilor erau direcționate din catacombe“[1]. Modul de formulare sugerează că era vorba de partizani aflați în oraș, care primeau ordine din catacombe, de la conducerea N.K.V.D.-istă rămasă pe loc. În lucrarea sa publicată după război, generalul Platon Chirnoagă avea următoarea explicație: „În Odessa se găsesc tuneluri în care – la ocuparea orașului de către români – s-au ascuns câteva mii de soldați ruși transformați în partizani. Aceștia ieșeau noaptea prin diferite guri de tunel care se deschideau în anumite case și executau atacuri prin surprindere. Comandamentul român i-a somat să se predea, dar ei au refuzat. Punându-se pază la toate gurile tunelurilor, o parte din partizani, obligați de foame, s-au predat; alții au rămas până la urmă. După informațiile date de cei care s-au predat, șefii partizanilor închiși în subterane – după ce au terminat tot ceea ce putea constitui un aliment – alegeau dintre partizani pe cei care erau mai slabi și-i mâncau“[2]. De aceeași situație dramatică se leagă și problema „gazării“ catacombelor. Pentru a nu trezi noi

[1] Nota Rödler.
[2] Gen. Platon Chirnoagă, *op.cit.*, p. 410.

speculații, precizez că era vorba de gaze lacrimogene, care s-au dovedit cu totul ineficiente în tirajul acelor tuneluri fără sfârșit. De altfel, printr-un ordin expres, mareșalul Antonescu a interzis folosirea gazelor „pentru a nu încălca prevederile tratatelor internaționale“[1].

4. Căderea Odessei a dat satisfacție cetățenilor României și a născut opinia că războiul s-a încheiat pentru Armata română. Ion Antonescu lăsase să se înțeleagă acest lucru odată cu hotărârea sa de a rezolva problema evreiască și, în general, a minorităților prin izolarea și îndepărtarea acestora de țară. În mai multe declarații, mareșalul a afirmat că evreii sunt iremediabil atașați comunismului și că tocmai ei determină rezistența îndârjită a Armatei Roșii. Astfel se explică de ce, imediat după ocuparea Odessei, s-a declanșat o operație de ghetoizare menită să ducă la individualizarea grupurilor de populație din oraș: cetățeni loiali (marea majoritate), evrei și teroriști. Îndepărtarea evreilor urma să se facă în două etape: strângerea în ghetou și deportarea în est, dincolo de zona de teritorialitate a Odessei. Pentru prima etapă s-a prevăzut și trierea, căutându-se a se identifica evreii din Basarabia care atacaseră armata română în 1940, precum și pe aceia care activaseră în structurile politice și administrative staliniste:

---

[1] Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 205 (vezi și Gh. Buzatu, ***Români în arhivele Kremlinului,*** p. 299).

GORUN (Divizia 10) Stat Major. Biroul 2

Nr. 14 420

din 18 octombrie 1941 GORUN către Comandamentul Militar al Odessei

INSTRUCȚIUNI
ORGANIZAREA, TRIEREA ȘI EVACUAREA EVREILOR DIN ODESSA ÎN GHETOURI

Pentru executarea ordinului Vrancei (Armata 4), ia ființă lagărul ghetou provizoriu pentru evreii din orașul Odessa.

Localul ghetoului înființat de Serv. Pretoral se instalează, cu începere de azi 18 octombrie ora 16, în Penitenciarul Odessa de pe strada Fontanskaia Daroga.

Zona de cartiruire a evreilor se lărgește între această stradă și până la mare – sector limitat la vest de șoseaua Fontanskaia Daroga, caroul 5–8/ L.N. Planul orașului Odessa, Sector colonel Paul Alexiu.

Toți evreii, indiferent de sex și vârstă, vor fi evacuați pe sectoare cu întreaga familie, copii, femei, bărbați, care la plecare de la domiciliu își vor lua strictul necesar de hrană și dormit.

Nu se va aduce mobilier.

Organizarea și pregătirea hranei, prin grija delegaților ghetoului care vor avea delegație eliberată de Comandamentul Militar al ghetoului, lt. Alectoride.

Singuri, delegații ghetourilor vor avea permisiunea să intre în oraș.

Sectoarele vor da ordine precise batalioanelor (divizioanelor), să se ia măsuri ca la ridicarea evreilor de la domiciliu să nu se producă jafuri sau schingiuiri, ci vor fi îndrumați direct la Serv. Pretoral, pe strada „Uliza Englisza“, în parcul Sevcenco.

În cazul când vor aflui la Serv. Pretoral prea mulți evrei, în aceeași zi, vor fi îndrumați direct după ordinele Pretoratului la Ghetou-Penitenciar unde se va face trierea lor.

Serv. Pretoral va înființa un registru pentru toți evreii internați în lagăr, înaintându-se Comandamentului Diviziei zilnic, la ora 9, o situație numerică (bărbați, femei, copii) internați în lagăr.

COMANDANT SECUND GORUN
GENERAL C. Trestioreanu
Șeful de Stat major
Lt.-Colonel C. Mitulescu[1]

La trei zile după ocuparea orașului, generalul Glogojeanu putea raporta primele măsuri luate pentru aducerea vieții urbane la normal și instalarea autorității române de ocupație, după prescripțiile legilor războiului. Totodată, Guvernământul Transnistriei primește și primele informații asupra persoanelor reținute până în seara zilei de 20 octombrie 1941: „Până în prezent s-au internat: 11 306 evrei; 3 481 prizonieri; 11 teroriști. S-au luat toate măsurile de reprimare severă a tuturor celor ce s-ar preta la acte de sabotaj, precum și de identificare a teroriștilor ce eventual ar mai fi în oraș“[2]. Subunitățile de geniu au continuat deminarea clădirilor și instalațiilor de utilitate publică și au început degajarea străzilor de baricade, material militar abandonat, cadavre de oameni și cai rămase în urma luptelor.

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul Militar Odessa, dosar nr. 30, f. 6.

[2] *Ibidem*, dosar nr. 4, f. 97.

5. „Curățirea“ orașului de teroriști și identificarea zonelor de acces din catacombe a durat mai multe zile. În această primă perioadă de 5 zile a fost conturată o imagine a tipurilor de colaboraționism dezvoltat de regimul sovietic, în care numeroși membri ai comunității evreiești fuseseră implicați, și modul de exercitare a puterii asupra populației locale. Ca un fapt general (asupra căruia voi reveni), populația ucraineană era ostilă evreilor, deși nu se înregistra o dominație a acestora într-o economie etatizată și supusă complet controlului Moscovei. Actele de terorism au continuat în forme interzise de legislația internațională și asta a asprit măsurile de siguranță ale Comandamentului:

BULETIN CONTRAINFORMATIV
Nr. 213 144/22.X.1941
ARMATA a IV-a către Divizia a 10-a

1. *Starea de spirit în armată: foarte bună.*

2. *Prizonieri din ziua de 21 X: 915 trupă, dintre care și civili foști luptători.*

3. *Diverse:*

– În Odessa au fost executați prin împușcare, în ziua de 21 X, un număr de 15 comuniști teroriști printre care și evreul Moise Victorovici Vexter, care a otrăvit doi ostași germani.

Ostașii au fost internați în spital și sunt în afară de orice pericol.

Din cercetări rezultă că li s-a pus otravă în ceai.

– În cursul nopții 20/21 octombrie s-au produs în Odessa câteva începuturi de incendii care au fost stinse cu ajutorul trupei și a populației civile.

Focul a fost pus probabil de evreii din oraș care știu că vor fi ridicați de la casele lor.

– Într-un spital din Odessa au fost găsiți 10 ofițeri și 174 ostași români răniți, căzuți prizonieri la ruși în ultimele zile; ei au fost superficial îngrijiți și rău hrăniți de ruși.

– Populația civilă din Odessa e liniștită și binevoitoare cu trupele noastre; manifestă o ură vădită împotriva evreilor care le-au distrus căminurile.

D.O. Șeful Secției a II-a
Colonel I. Ciocan[1]

6. Ora la care s-a produs explozia, precum și consecințele sale în pierderi de vieți omenești – în primul rând uciderea comandantului și suprimarea statului său major – dovedesc premeditarea, metodica în perfectă cunoștință de cauză asupra efectelor urmărite. Teoria amplasării explozibilului din timp (adică din 16 octombrie) se poate susține doar dacă admitem sau găsim probe că a fost conectat la un dispozitiv electric prelungit pe o distanță suficient de mare în catacombe și acționat de acolo. Să nu uităm totuși amănuntul exploziei de la bazarul *Universel:* „niște comuniști au avut curajul să dea foc, cunoscând din vreme dispozitivul de a face să explodeze mina așezată acolo". În aceeași teorie intră și posibilitatea unui fitil foarte lung, dar și mai nesigur. Teoria bombei cu ceas lăsate de armata U.R.S.S. în clădire (autor Mihai Pelin) este puerilă, fiindcă, la ora aceea, o limbă de ceas nu se putea învârti 6 zile până să

[1] Arh. M.Ap.N., fond Divizia 10 Infanterie, dosar nr. 854, f. 775.

declanșeze explozia! Nu este exclusă însă amplasarea explozibilului mai târziu, eventual chiar în ziua de 22 octombrie, prin folosirea ramificațiilor catacombelor până sub clădirea Comandamentului, având în vedere că eșalonul român de comandă luase măsuri de deminare până atunci: „Deși – înainte de ocuparea localului de către Comandamentul Militar al Odessei, cât și ulterior, după ce comandantul a fost prevenit – s-au întreprins operații de deminare, dispozitivul a fost atât de bine camuflat, încât nu a putut fi găsit“[1]. Asocierea minării Comandamentului din subsol cu alte tipuri de minări, în interiorul clădirii, a creat confuzii pentru analiști. Arhivele militare dezvăluie că numeroase obiecte de mobilier, seifuri și chiar încăperi erau minate divers și au produs victime sau au fost desamorsate la timp. În memoriul adresat Tribunalului Poporului, mareșalul Antonescu dădea un exemplu: „Eram într-o stare sufletească grea. Dimineața văzusem la un spital un ofițer și patru soldați orbi și cu toate membrele amputate de la bază. Erau toți victime ale unei mașini infernale, atașată de clanța unei uși, când s-a apăsat pe ea de ofițer, a explodat“[2]. O altă confuzie s-a făcut în timp între explozia din subsol și explozia produsă la îndepărtarea tabloului lui Stalin din clădire. Alte rapoarte militare vorbesc de mine puse în seifuri aflate în perete etc. Eu înclin să cred că, indiferent când și unde a fost amplasat explozibilul care a distrus clădirea, importantă este data detonației și faptul că atentatul nu a fost executat

---

1 A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 92/1941, f. 207.

2 *Procesul mareșalului Antonescu*, vol. 2, p. 169.

de trupe regulate (geniști) ale armatei U.R.S.S., ci de așa-numiții partizani, al căror statut era acela de civili, chiar dacă ei nu se considerau ca atare și acționau în baza Hotărârii Speciale a C.C. al P.C. (bolșevic) Ucraina privind organizarea detașamentelor de partizani (evident, acesta nu era un document legislativ recunoscut).[1] La acea dată nu era stabilit statutul juridic de *partizan*, în schimb funcționa din plin cel de *sabotor* și *terorist*. Este statutul pe care îl aplicau sovieticii partizanilor ucraineni sau vlasoviști, între care unii au acționat pe valea Bistriței și în Pasul Tihuța din România până prin 1954.

O explicație suplimentară este necesară pentru înțelegerea preponderenței jurisdicției militare în situații de război sau conflict deschis. În arta militară există studii și practici în legătură cu regimul minelor și al bombelor folosite în sabotaj sau pentru acte de terorism. Discuția se poartă în jurul stabilirii vinovăției celui care plasează mina și a celui care o detonează. De regulă, cazurile se judecă prin efecte. O bombă amplasată care nu este detonată (situația a două atentate asupra generalului de Gaulle în care cel desemnat să detoneze a renunțat) se judecă exclusiv prin acuzațiile de conspirație și tentativă de asasinat, în ce-l privește pe inițiator, și eventual de complicitate pentru potențialul făptaș. În cazul detonării ei, acuzația îl vizează direct și imediat pe făptaș, la care se circumscrie vinovăția inițiatorului. Astfel, vinovăția în cazul Odessa s-a răsfrânt

---

[1] Leonida Loghin, *Al Doilea Război Mondial. Acțiuni militare, politice și diplomatice. Cronologie*, București, Editura Politică, 1984, p. 95.

asupra executantului/executanților și a organizatorilor infractori la legile războiului, în calitate de inițiatori.

În privința neglijențelor generalului Glogojeanu, problema este și ea nuanțată. Un alt fragment al notei rezidentului Rödler aduce unele lămuriri în acest sens: „În ziua de joi, 21 octombrie, în urma unei alarme false, Cartierul General a fost evacuat temporar. În după-amiaza de 22 octombrie, la orele 15.30 se spune că doi comuniști și-au făcut apariția, avertizând că (sic!) clădirea va fi aruncată în aer într-o jumătate de oră. Acest avertisment nu a fost luat în seamă din pricina alarmei false din ziua precedentă“. Este greu de răspuns acum dacă acel avertisment a fost un act de diversiune – o jumătate de oră după 15.30 înseamnă ora 16.00, iar explozia s-a produs la 17.45 –, dar constatarea că după 30 de minute nu s-a întâmplat nimic dădea toate argumentele pentru a crea senzația că e vorba de zvonuri alarmiste, că acea clădire era totuși sigură și se poate ignora avertismentul. Practic, de cel puțin 5 zile i se spunea comandantului că fosta clădire a N.K.V.D.-ului este minată și nu se întâmpla nimic. Se poate pune însă întrebarea: De ce s-a încăpățânat generalul Glogojeanu să-și mențină comandamentul în acea clădire? Răspunsul este simplu și, pe undeva, amar-ridicol: din ordinul expres al lui Antonescu nu puteau fi ocupate decât clădirile de utilitate publică, în conformitate cu prevederile legilor internaționale. Astfel, spre deosebire de germani și de ruși, care nu respectau această lege, Armatei române îi era interzis să rechiziționeze și să ocupe clădiri particulare, decât cele de încartiruire a ofițerilor, pentru care plăteau chirie. Avertismentul din

21 octombrie poate fi deci calificat în două moduri: a) o diversiune menită să asigure pe atentatori că toţi membrii comandamentului se află în clădire şi-şi ţin liniştiţi şedinţa operativă (în acest caz declaraţia evreului arestat cu staţia este esenţială) şi b) „doi comunişti" au încercat să prevină atentatul, conştienţi de consecinţele pe care le avea asupra populaţiei şi, mai ales, asupra numeroşilor „suspecţi" reţinuţi de autorităţile române în urma unor delicte de război.

Consemnările rapoartelor specifică producerea exploziei la ora 17.45, pe înserate, distrugerea părţii centrale şi a aripii drepte a clădirii, iar efectele au fost comparate cu cele de la Blocul Carlton din Bucureşti, prăbuşit în urma cutremurului din 1940. Ca aspect general uman, în zilele imediat următoare evenimentului, telegramele militare exprimă o anumită stare emoţională, explicabilă în contextul dat, dar care trebuie avută în vedere şi pentru starea psihologică şi morală a comandanţilor de subunităţi. Durerea şi revolta faţă de acest act terorist au îndepărtat însă orice judecată asupra situaţiei reale, în care Armata română se afla pe un teritoriu străin, într-un oraş duşman, iar războiul, ca întotdeauna până atunci, nu prea îşi alegea mijloacele. Totuşi, mi se pare interesant de văzut cum reacţionau emoţional oamenii eşaloanelor, pentru a ne putea imagina pe ce fond psihic s-au operat a doua zi represaliile: „Efectul a fost groaznic – blocuri mari de piatră fiind aruncate până la 2–300 metri şi distrugând totul în drumul lor. Suflul a spart geamurile pe o rază de 500 metri, iar praful a acoperit totul în jur. Prăpădul a fost mare, dărâmăturile prinzând sub ele, de la comandantul de divizie până la soldatul

care își păzea cu sfințenie șeful, pentru ca acesta, după ce l-a adus la glorie, acum să lucreze în tihnă pentru o viață mai bună a celor care au trăit atât amar de timp sub biciul Iudei. Moartea nu a căutat și coasa ei nemiloasă a secerat fără cruțare pe cei care luptaseră cu atât avânt și neînfricare până ieri“[1].

7. Mareșalul Antonescu a ordonat represalii la numai câteva ore după consumarea evenimentului. Urmărind traseul ierarhic al raportărilor și ordinelor, putem constata că suprastructura de comandă a Armatei a 4-a a fost anunțată asupra exploziei, pe diferite canale (informare + confirmare), în aproximativ o jumătate de oră (conducerea nu se afla în oraș, ci într-o altă localitate); raportarea a fost scurtă, fără prea multe detalii, emoțională, întemeindu-se mai ales pe presupuneri, din care n-au lipsit referirile la partizani, la evreii ostili din oraș (mulți evrei, mai ales din pătura mijlocie, erau în raporturi corecte cu autoritatea militară, fără a vedea în asta o adeziune; rabinii se aflau în contact cu comandamentul etc.) și la alte sabotaje cunoscute. Generalul Iacobici l-a informat pe mareșal la București asupra evenimentului în mai puțin de o oră. Antonescu a răspuns la puțin peste două ore de la producerea evenimentului prin telegrama nr. 561/22.10.1941, ora 20.00, dând câteva indicații sumare pentru mutarea comandamentelor în clădiri sigure și transferarea unor servicii operative în localități apropiate. El încheie cu ordinul: „De asemenea, să se

[1] Arh. M.Ap.N., fond 516, dosar nr. 54, p. 345.

ia drastice măsuri de represalii“[1]. În aceeași noapte, generalul Iacobici îi raportează trecerea la executarea ordinului prin telegrama nr. 302 327/22.10.1941, ora 23.15, în care face următoarea mențiune: „Ca represalii și pentru a da un exemplu populației s-au luat măsuri: s-au spânzurat în piețele publice un număr de evrei și comuniști suspecți“[2]. Este prima informație asupra conținutului represaliilor și voi remarca detaliul că era vorba de „evrei și comuniști suspecți“, prin *suspecți* înțelegându-se persoane care încălcaseră prevederile ordonanței din 16 octombrie, adică persoane care nu-și puteau demonstra identitatea sau umblau cu acte false (de regulă, militari în civil), care nu-și puteau justifica prezența în zona unor obiective militare (de exemplu, dintr-o mărturie de la fața locului aflu că un ucrainean a fost prins cu o armă și a adus argumentul că pleca la vânătoare!), indivizi arestați între 16 și 22 octombrie în oraș sau din catacombe sau asupra cărora s-au găsit arme, stații de emisie, obiecte și documente compromițătoare (manifeste, publicații de propagandă, însemne comuniste). Conceptul de *suspect* are aici altă semnificație decât cea cunoscută și folosită în practicile de investigație și urmărire penală (unde beneficiază de prezumția de nevinovăție), fiind vorba de contextul concret al teatrului de război și al legilor sale marțiale. Problema cea mai ciudată apărută din acest schimb de telegrame este însă momentul când au fost expediate, adică intervalul dintre orele 20.00 și 23.15, cea din urmă anunțând că măsurile au fost deja

---

1 *Ibidem,* fond Armata 4, dosar nr. 870, f. 634.

2 *Ibidem,* f. 633.

luate. Ne-am afla, așadar, în fața unor represalii conduse noaptea, într-un interval de trei ore, asupra căruia, de fapt, nu există nici o confirmare. Se poate presupune că generalul Iacobici nu-i raporta fals mareșalului (dar putea exagera), că unele măsuri au fost luate și au fost spânzurați câțiva suspecți în acea noapte, dar eu nu cred în această ipoteză.

O mărturie consemnată după război vine să întărească ideea că Iacobici a dat un răspuns pripit, neconform cu realitatea: „Maiorul Ovidiu Oncu, martor al apărării, fost ofițer de Stat Major la Odessa înainte și după explozie, declară că Trestioreanu ar fi dat următorul ordin: «Du-te și raportează situația și că se vor lua măsuri de represalii». Ajunși la Poștă, colonelul Moldoveanu a raportat, adăugând de la d-sa următoarele cuvinte: «prin spânzurătoare», la care am replicat: «când se vor face spânzurători», când generalul Trestioreanu îmi va comunica acest lucru, iar în timp de 2 ore nu s-au putut ridica aceste spânzurători, la care colonelul Moldoveanu (m-a întrebat): «de unde știi dumneata?» Până a doua zi dimineață și până la sosirea domnului general Macici, nu s-a făcut altceva decât s-au scos cadavrele de sub dărâmături (...). Accentuez că în noaptea 22/23 octombrie 1941, nu s-a luat nici o măsură de represalii. Am auzit însă că au venit ordine încă din seara de 22 octombrie, după explozie s-au făcut execuții de către trupele germane“[1].

Câți au fost spânzurați? Putem vorbi fără să fim ridicoli de mii de oameni? Logica și bunul-simț ne împiedică. Nu am

---

[1] Arh. S.R.I, F.P., dosar 40 010, vol. 45, f. 162 *(apud 1940–1942: Perioada unei mari restriști,* partea a II-a, p. 107).

întâlnit nici un document sau mărturie care să descrie o eventuală scoatere a oamenilor din case, urmată de o execuție sumară. Cel mult, până a doua zi – în timp ce alte rapoarte specifică doar că s-au adus reflectoare pentru a se putea lucra la dărâmăturile fostului Comandament –, am putea presupune efectuarea câtorva execuții limitate, demonstrative, în sensul că cei executați urmau să fie văzuți de populație a doua zi. De altfel, raportarea generalului Iacobici asta și spune: „pentru a da un exemplu populației". Și încă un amănunt care îndepărtează supoziția execuțiilor de noapte: circulația persoanelor și a vehiculelor era interzisă începând cu ora 18.00. Era ora la care se întuneca în octombrie. Eventual, s-ar putea accepta că cele cinci persoane spânzurate, care apar într-o fotografie de epocă (publicată și de cotidianul *Ora* din 29 iulie 1993, p. 7), au fost executate la lumina reflectoarelor, deoarece spânzurătoarea respectivă se afla, după unele mărturii, în preajma fostului Comandament.

A doua zi dimineață, la ora 7.45, investigația subșefului de stat major, colonelul Stănculescu, stabilea că au fost date ordinele de represalii ale generalului Iacobici:

Telegramă 23 octombrie 1941, ora 09.45

Colonelul Stănculescu către dl general Tătăranu – șef de Stat Major Vrancea.

La ora 3 prezentat la Comandamentul Militar și predat d-lui general Trestioreanu ord. nr. 302 826.

Dl general Trestioreanu, convocând comandanții de regimente, a dat dispozițiuni pentru represalii imediate între care

intră reprimarea celor aproximativ 18 000 evrei din ghetouri și în fiecare sector suprimarea a cel puțin 100 evrei prin spânzurătoare în piețe...[1]

În unele lucrări de memorialistică sau în volume de documente, în locul cuvântului „reprimarea“ apare „suprimarea“ (celor 18 000 de evrei), ceea ce este cu totul altceva. Bănuiesc că dintr-o neglijență redacțională s-a perpetuat informația că ordinul colonelului Stănculescu viza executarea acestora, și nu arestarea lor. Așa cum voi arăta, nu a fost vorba despre execuția a 18 000 de evrei. De altfel, analiza textului arată că nu avea rost folosirea aceluiași verb pentru operații distincte (strângerea celor 18 000 de evrei și spânzurarea a câte 100). Nu știm pe ce se sprijinea ordinul de suprimare a celor 18 000 de evrei, pentru că un astfel de ordin nu s-a păstrat sau nu sa dat. Tot în ziua de 23 octombrie 1941, dar la ora 12.30, mareșalul Antonescu intervine cu un ordin general și explicit:

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI
Cabinetul Militar al Conducătorului Statului Nr. 562 din 23.X.1941, ora 12.30

Către VRANCEA I

Ca urmare a celor petrecute la Comandamentul Militar Odessa, în ziua de 22 octombrie a.c., d. mareșal Antonescu ordonă:

---

[1] *1940–1942: Perioada unei mari restriști*, partea a II-a, p. 108.

1. *Comandamentele militare și autoritățile din Odessa se vor instala în afara orașului sau în clădiri din oraș, care au fost în prealabil și în mod perfect și sigur curățate de echipe speciale și deminate, se vor cerceta cu atențiune și împrejurimile lor.*

2. *D. mareșal Antonescu ordonă să se raporteze cine este responsabil de neexecutarea sau de incompleta executare a ordinului Comandamentului de Căpetenie nr. 3 016 din 16 octombrie 1941 și ord. nr. 3 092 din 16 octombrie 1941 al Comandamentului Vrancea.*

3. *Deoarece este aproape sigur că acțiunea de la Odessa a fost pusă la cale de către comuniști locali și pentru a se înlătura pe viitor o asemenea acțiune d. mareșal ordonă să se treacă la represalii severe astfel:*

a) Pentru fiecare ofițer român sau german mort în urma exploziei vor fi executați 200 comuniști, pentru fiecare soldat mort câte 100 comuniști; execuțiile vor avea loc în cursul zilei de azi.

b) Toți comuniștii din Odessa vor fi luați ca ostateci, de asemenea câte un membru din fiecare familie evreiască.

Li se vor aduce la cunoștință represaliile ordonate în vederea lor și familiilor lor, că la al doilea act asemănător vor fi toți executați.

c)Măsurile luate vor fi date publicității și afișate în Odessa și împrejurimi, chiar în cursul zilei de azi.

D.O. Șeful Cabinetului Militar (ss) Colonel Davidescu
Nr. 3 161 din 23 octombrie 1941, ora 12.30[1]

În fața acestui document cursul analizei trebuie să se oprească pentru câteva concluzii logice:

[1] Arh. M.Ap.N., fond Armata 4, dosar nr. 870, f. 629–630.

– Telegrama precizează că partea de execuții a represaliilor se va aplica asupra comuniștilor, nu a locuitorilor Odessei, în general – cărora le redeschisese bisericile, sinagogile –, nu asupra vreunei etnii, în totalitate; atitudinea călduroasă cu care a fost primită Armata română în Odessa îl autoriza pe Antonescu să facă o distincție între populația majoritară a orașului (aprox. 300 000 de locuitori) și comuniștii care reprezentau suprastructura politică și militară de ocupație sovietică. Astăzi, când există din nou Ucraina, aceasta nu-și asumă răspunderea pentru actele de terorism ale altei structuri statale care, este deja cunoscut, a exterminat câteva milioane de ucraineni pe criterii etnice.

– Pasajul cu referire la evrei este distinct, se află la alin. b și afirmă că este o luare de ostatici; altfel nu se justifică pasajul următor, unde se spune: „la al doilea act asemănător, vor fi toți executați".

– Evreii din alin. b nu au făcut obiectul execuțiilor în baza ordinului de represalii.

– Actul de represalii nu a fost secret, ci totalmente public, în conformitate cu ultimul paragraf al telegramei (alin. c).

Nu ne este greu să ne imaginăm cine erau comuniștii locali, la fel cum putem face și un calcul matematic, pentru a obține o cifră aproximativă a celor ce urmau să fie executați (24 ofițeri x 200 = 4 800; 22 grade inferioare x 100 = 2 200; total 7 000), conform datelor cunoscute despre pierderile produse de explozie la acea oră.[1] Cifra, chiar și așa, pusă rece pe hârtie, este exagerată. În realitate, în *Jurnalul de*

---

[1] *Ibidem*, f. 687.

luptă al Regimentului 23 Infanterie, unitatea aflată în oraș și cu unele subunități în împrejurimi și desemnată să ducă la îndeplinire ordinul de represalii, se găsește în situația cea mai aproape de realitate în privința executării ordinului de represalii. În acest jurnal, la pagina 154, se fac următoarele însemnări (scris caligrafic, de aceeași mână în tot jurnalul):

> *La ora 3, Generalul Trestioreanu C. convoacă pe comandanții de regimente și le dă ordin să execute fiecare regiment câte 100 de evrei, prin împușcare și spânzurătoare, drept represalii.*
>
> *Comandantul regimentului cheamă pe cdții de batalioane, dându-le ordin ca în sectorul fiecăruia, în piețele publice, să execute fiecare, prin spânzurătoare și împușcare, câte 35 evrei comuniști, care vor rămâne pe locul execuției în văzul tuturor, până seara.*
>
> *La ora 11, comand. de batalioane raportează de execuție.*
>
> *Comandantul regimentului se duce în fiecare sector și controlează executarea.*
>
> *În cursul zilei, la comanda Div. a X-a se prezintă generalul Ghineraru Nicolae.*
>
> *La ora 18, comandantul de regiment este chemat la divizie, de unde se reîntoarce la ora 19.35 și comunică la telefon fiecărui com. de batalioane următoarele:*
>
> *Toți cei executați vor fi îngropați în această noapte, în afara orașului, astfel ca până dimineața să nu mai existe nici un cadavru pe străzi.*
>
> *Nu vor mai fi executați decât cei prinși asupra faptului.*[1]

Ce dovedește acest document capital:

---

[1] *Ibidem,* fond 1 044, *Jurnalul de operații al Regimentului 23 Infanterie,* p. 154.

– Ordinul de represalii a ajuns la trupă la ora 3 dimineața în 23.X.1941.

– Fiecare regiment urma să execute câte 100 de evrei comuniști; Divizia 10 era formată la acea dată din Regimentul 23 Infanterie, Regimentul 3 Artilerie și Regimentul 38 Infanterie, precum și dintr-un număr de batalioane independente, care pot fi asimilate numeric încă unui regiment (Regimentul 33 Dorobanți). Rezultă că, în ipoteza unei execuții făcute de toate aceste unități (ceea ce depășea tipologia misiunilor lor, Regimentul 3 fiind de artilerie, iar unele batalioane independente constituiau unități din rezervă sau costiere), cifra maximă a celor executați nu putea depăși cu mult 400 de persoane.

– Comandanții de batalioane au raportat execuția la ora 11.00, iar comandantul regimentului a verificat executarea ordinului; foarte importantă este precizarea că cei executați „vor rămâne pe locul execuției în văzul tuturor"; în mod cert nu poate fi vorba de mii de oameni.

– Indicația diviziei: „Nu vor mai fi executați decât cei prinși asupra faptului" vine să limiteze și ea dimensiunile represaliilor, care au avut loc probabil în primele ore ale dimineții. Într-o notă informativă trimisă Marelui Stat Major găsim o posibilă cifră oficială a execuțiilor:

NOTĂ

Evrei executați

Rgt. 23	102
Rgt. 33	85
Rgt. 38	100

Rgt. 3 Art. 130
Total .... 417[1]

Cifra continuă să fie aproximativă, având în vedere că Regimentul 33 anunța printr-un raport direct executarea a 75 de teroriști, nu 85:

Regimentul 33 Dorobanți Nr. 5 038 din 23.X.1941
Către
Divizia a 10-a Inf.

Am onoarea a raporta că astăzi 23.X. ora 11 au fost executați 72 evrei și comuniști ruși prin împușcare. Cadavrele au fost aruncate în mare. Trei evrei comuniști au fost spânzurați în Piața Alexei.

Comandantul Regt. 33 Dorobanți
Colonel C. Iordăchescu[2]

De observat rămâne în continuare cronologia provizorie a evenimentelor, deoarece execuțiile au avut loc din ordinul direct și imediat al generalului Iacobici, înainte ca Antonescu să emită ordinul nr. 3 161 (562) de represalii. Astfel, se poate reconstitui succesiunea evenimentelor: *22.X.1941, ora aprox. 19.00:* generalul Iacobici cere represalii; *22.X.1941, ora 20.00:* mareșalul Antonescu le aprobă laconic; *22.X.1941, ora 23.15:* generalul Iacobici raportează de executarea ordinului de represalii (în realitate, raportează

[1] *Ibidem,* fond Divizia 10 Infanterie, dosar nr. 830, f. 487.
[2] *Ibidem.*

că a dat acest ordin); *23.X.1941, ora 03.00:* regimentele primesc ordinul de represalii; *23.X.1941, ora 11.00:* regimentele raportează executarea ordinului; *23.X.1941, ora 12.30:* mareșalul Antonescu dă ordinul nr. 3 161 (562) de represalii pentru a acoperi cu autoritatea supremă ordinele generalul Iacobici și pentru a întări cu propria sa răspundere aceste măsuri.

În procesul său, Antonescu a reconfirmat această situație în două rânduri: „Atunci mi s-a cerut dacă aprob să se facă represalii. Represaliile sunt prevăzute în dreptul internațional atuncea când adversarul aplică mijloacele netolerate de legile normale ale războiului. Am aprobat să se facă represalii. Am indicat și cifra. Eu îmi iau asupra mea toată această răspundere“[1] și „Foștii mei colaboratori au încercat să se desolidarizeze de mine. Eu nu mă desolidarizez de greșelile lor. Las țării tot ce a fost bun în guvernarea mea. Tot ce a fost rău, iau asupra mea, în afară de crimă!...“[2].

Este de remarcat că deciziile privind soarta evreilor din Odessa, în primul rând execuția suspecților și a teroriștilor, s-au luat înainte de trimiterea ordinului oficial de represalii de către mareșal. În 23 octombrie, la ora 11,30, adică o oră înaintea ordinului nr. 3 161 (562), colonelul Stănculescu raporta Armatei a 4-a că execuția teroriștilor a fost îndeplinită și că mai continuă cea a evreilor: „Represiunea s-a executat în interiorul orașului prin împușcare și spânzu-

---

[1] *Procesul mareșalului Antonescu,* vol. 1, p. 206.
[2] *Ibidem,* pp. 33–34.

rare și afișarea unor plancarde pentru prevenirea tuturor celor ce se vor deda la acte teroriste, iar executarea evreilor din ghetouri este în curs pentru efectivul raportat“[1]. Se observă că măsurile cele mai drastice s-au luat în urma telegramelor schimbate între Antonescu și Armata a 4-a chiar în seara și noaptea atentatului din Odessa, sub denumirea generică de represalii, și au vizat izolarea celor 18 000 de evrei, precum și execuții demonstrative. Ordinul expres al lui Antonescu de a doua zi dădea un alt sens represaliilor, făcând o distincție între comuniști și evrei. Teoretic, în lumina documentelor cunoscute până acum, dacă au fost executați 18 000 de evrei, aceasta trebuie să se fi petrecut până la ora 12.30 din ziua de 23 octombrie, de când ordinul Armatei a 4-a de execuție se transformă în ordin de luare de ostatici a evreilor. Pe acest fond, și așa cum voi arăta, execuția celor 18 000 de evrei în dimineața de 23 octombrie este neverosimilă.

8. Procesul mareșalului și al colaboratorilor săi este important ca document de istorie, iar în plan juridic exclusiv prin felul cum s-au apărat acuzații. Mai toate afirmațiile și cifrele acuzatorilor publici erau false, îngroșate, prelucrate și elaborate mai întâi la Moscova și puse la dispoziția unui chelner (Dumitru Săracu) și a unui cretinoid capabil doar de astfel de formulări: „înainte de a-i trimite la moarte pe acești nenorociți, parte din ei au fost spânzurați pe străzile

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Armata 4, dosar nr. 870, f. 654.

Odessei“[1] (Vasile Stoican). Ar fi de semnalat că în memoriul adresat Tribunalului Poporului la 15 mai 1946, mareșalul a dat o explicație pentru cifrele din ordinul de represalii, crezând că erau doar câteva victime ale atentatului terorist; foarte târziu s-a văzut că sunt 93 de victime: „Am ordonat represalii și am indicat câți să fie omorâți. Nu știam câți căzuseră victimă mașinii infernale. Știam că comandamentul unei divizii are 7–8 ofițeri și 15–20 secretari“[2].

Cine au fost cei executați?

Pentru o imagine cât mai clară a evenimentelor și a protagoniștilor de la Odessa, mi se pare important să arăt că, în afara trupelor regulate române, unități și subunități combatante, pe front se aflau și unități ale Jandarmeriei, menite să asigure poliția zonelor ocupate, autorități civile destinate administrării teritoriului, precum și un Serviciu Pretoral, format din juriști militari sau concentrați, care judecau toate infracțiunile petrecute în zona de operații, având drept norme legile române și dreptul internațional al conflictelor armate. Astfel, teoretic și practic, trupele făceau prizonieri, care rămâneau sub autoritate militară, rețineau uneori și civili (suspecții), în timp ce jandarmii efectuau operațiuni obișnuite de poliție (păstrarea ordinii, urmărirea și

[1] *Procesul Marii Trădări Naționale. Stenograma desbaterilor de la Tribunalul Poporului asupra guvernului Antonescu,* București, Editura Eminescu, 1946, p. 288.
[2] *Procesul mareșalului Antonescu,* vol. II, p. 169.

arestarea infractorilor, pază, însoțirea de convoaie). Jandarmeria de front se afla sub autoritatea armatei și nu sub cea a Ministerului de Interne, cum se întâmpla în țară, la pace. Oricum, Marele Cartier General conducea ambele instituții. Toți cei arestați erau predați Serviciului Pretoral care îi judeca și, după caz, îi condamna. Această procedură era valabilă și pentru militarii români (dezertare, furturi, jafuri, violuri, infracțiuni mărunte). Evident, pedepsele se aplicau militarilor români pe un spectru juridic pornind de la câteva zile de arest în unitate, până la închisoare grea și execuție (mai ales în cazul dezertării). Majoritatea cazurilor de pedeapsă capitală a fost soluționată de mareșal prin grațiere. Conform legilor internaționale în vigoare, se aplicau pedepse și localnicilor, infracțiunile fiind justițiabile în întreaga lume, indiferent de situația ocupant–ocupat. Diferența era dată, în cazul nostru, de cine făcea actul de justiție.

Pentru o sistematizare a problematicii, găsesc necesară o reevaluare a considerentelor pe baza cărora s-au fă cut arestări începând cu data de 16 octombrie:

a) serviciile de informații militare române sau eșaloanele S.S.I. știau din timp cine sunt persoanele căutate în vederea arestării, pe baza muncii operative (de exemplu, cine fuseseră secretarii de partid, activiștii, comandanții militari ai orașului, milițienii, politrucii, lucrătorii G.R.U. și N.K.V.D., criminalii căutați pentru atacarea armatei române în 1940);

b) un număr de indivizi a fost predat autorităților române prin denunț de alți cetățeni ai orașului (ordonanțele

afișate chiar cereau acest lucru, iar în oraș se aflau numeroși cetățeni anticomuniști);

c) au fost prinși în flagrant, acționând sau având asupra lor corpul delict al infracțiunii (manifeste, arme, stații, explozibili);

d) au încălcat prevederile ordonanțelor militare (care au cuprins și măsuri excesive, dar a căror aplicare n-o putem controla; de exemplu, nu putem ști dacă un cetățean surprins plimbându-se după ora 18.00 a fost inclus în această categorie);

e) nu și-au putut proba identitatea, adresa, locul de muncă sau au fost descoperiți cu acte false.

Aceste persoane deținute în diferite locuri, dar mai ales în închisoarea orașului (la acea dată, suprapopulată) și al căror număr variază, după diferite surse, între 3 000 și 7 000, reprezintă *suspecții* la care făceau referire telegramele militare și nota lui Rödler. Ei fuseseră obiectul operației militare de „curățire a terenului", locuțiune pe care Eugen Cristescu a explicat-o la proces: „Prin «curățirea terenului» se înțelege razii, prin care se ridică de pe teren suspecții, cei condamnați, cei care n-au nici o meserie, cei care n-au acte de identitate. Aceștia merg la comisia de triere și fiecare se repartizează apoi la autoritatea respectivă care urmează să-i fixeze situația"[1]. Din rândul lor s-au făcut execuțiile ca urmare a ordinului de represalii. În condițiile emoționale prezentate mai sus și ușor de imaginat, nu trebuie exclusă posibilitatea unor

[1] Cristian Troncotă, *op.cit.*, pp. 347–348.

acte de răzbunare, care însă au avut doar un caracter izolat. Nu exclud această posibilitate și pentru că există reacții tipice organismului militar, care se accentuează pe front, există întotdeauna „inițiative“ personale ale unor comandanți de subunități, exces de zel și lipsă de instruire. Ele nu pot lua însă dimensiuni de masă, deoarece devin vizibile, contrare ordinelor superioare și ating prescripțiile disciplinei militare.

În privința reacțiilor tipice organismului militar consider necesară o paranteză, importantă pentru imaginea pe care, provocat sau deliberat, și-o formează cetățeanul față de instituția militară. În fragmentul din *Jurnalul de luptă al Diviziei 10* pe care l-am reprodus mai devreme s-a putut observa un anume sentimentalism în raportul dintre comandant și subordonat: „soldatul care își păzea cu sfințenie șeful, pentru ca acesta, după ce l-a dus la glorie, acum să lucreze în tihnă“ etc., legătură sufletească cultivată întotdeauna de Armată și care, atât în condiții de pace, cât mai ales de război, este esențială. Militarul conștientizează încă din primele luni de armată că soarta lui în luptă depinde de pregătirea, inteligența, responsabilitatea comandantului său, în timp ce acesta știe că are viețile subordonaților pe mână. În condiții de viață și de moarte, în timpul ducerii luptelor, în tranșee, la atac, în timpul retragerii, comandantul este acel profesionist al armelor care poate decide, prin acțiunile și ordinele lui, soarta a zeci, sute, mii, zeci de mii de oameni. Lupta împreună apropie oamenii. Dar dincolo

de aceste legături firești există și rațiunea militară care obligă prin prevederi regulamentare pe militar să-și apere comandantul. Paradoxal pentru subiectul acestei analize, uciderea comandantului și a întregului comandament și stat major al Diviziei 10 a creat în mod previzibil un reflex de aversiune față de oraș, populație, partizani, evrei.

Generalul Glogojeanu avea aura unui militar de excepție, a unui comandant foarte capabil. Îndeplinea toate condițiile pentru o imagine pozitivă în rândul trupei și al ofițerilor din subordine. Chiar dacă metodologia proiecției imaginii unui general al timpului devenise deja stereotipă – „curaj, devotament fără margini, eroism, dragoste de soldați“ etc. –, Ion Glogojeanu avea totuși argumente substanțiale pentru a o susține. Luptase în Transilvania și în Moldova cu succes, în Primul Război Mondial, condusese unități victorioase, avusese contactul, devenit aproape obligatoriu, cu școala militară franceză, la Versailles și Tours, devenise cunoscut în Marele Stat Major (1930–1933). La cariera lui se adăuga și o acțiune îndrăzneață condusă în timpul retragerii din Basarabia, când a comandat un detașament mixt al Diviziei 11 Infanterie la est de Prut cu misiunea de a salva materialele Diviziei 12 Infanterie de la Comrat și pe cele ale Diviziei 21 Infanterie, de la Cimișlia.[1] Faptul că în plină retragere și debandadă el a atacat dincolo de Prut i-a adus glorie în Armată și ulterior comanda Diviziei 10 Infanterie. La Odessa a condus bine lupta, deși avea mijloace modeste, iar pierderile au fost mari (836 morți, răniți și dispăruți

---

[1] Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Eroi români pe frontul de răsărit (1941–1944)*, București, Editura Eminescu, 1995, p. 43.

numai într-o singură zi).[1] Ca tip uman, generalul Glogojeanu era cult și sentimental, portretul făcut de colegii săi din Armată fiind acela al unui intelectual fără aere de superioritate și cu multă înțelegere pentru subordonați. Datorită acestor calități, militarii Diviziei 10 se aflau într-o situație de puternică implicare emoțională față de comandantul lor.

Este motivul pentru care afirm că se pot presupune și acte de răzbunare la Odessa înainte și după ordinul de represalii. Ca și în alte cazuri mai puțin complicate, dar nu mai puțin dramatice (cum a fost cel de la Cluj-Napoca din timpul revoluției din 1989, când descărcarea armei la busculada dintre regretatul Călin Nemeș și ofițer a fost interpretată ca un atac la adresa comandantului), ceea ce diferențiază tipurile de reacții este discernământul, combinat cu gradul de instruire al trupei. În cazul pierderii comandantului, următorul inferior în grad preia comanda și-și asumă responsabilitatea conducerii trupei. În lipsa unei astfel de măsuri, militarii sunt tentați să deschidă focul fără discernământ. Un alt element al cazului este educația civică și militară a celor aflați în uniformă, mentalitatea față de drepturile omului, individ și lege. Sentimentul de respect față de om se diminuează atunci când ești trimis să-l ucizi. Or, asta este esența războiului. Credința că o faci pentru țara ta, pentru adevăr și dreptate nu vine decât să se adauge misiunii de a distruge forța vie a inamicului, nicidecum să provoace gânduri filozofice. Este principalul motiv pentru care

[1] *Ibidem*, p. 44.

orice război este oribil. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial s-a constatat că o educație în spiritul drepturilor omului primiseră doar militarii din două armate: britanică și americană. Lipsa exercițiului democratic în timp de pace a făcut din mai toate celelalte armate niște infractoare la dreptul internațional umanitar pe timp de război.

Revenind la cazul particular al ordinului de represalii de la Odessa, mai trebuie subliniat că cei executați nu pot fi declarați generic *evrei,* deoarece, conform documentelor Arhivei M.Ap.N., ei erau de diferite naționalități: evrei, ruși, polonezi, ucraineni, germani și chiar români trădători. Documentele aflate în Arhivele M.Ap.N., nu depășesc un număr de 417 persoane executate în baza ordinului de represalii. Și mai trebuie subliniat că la acea dată nu exista nici un motiv de ascundere a unor cifre mai mari, dacă acestea ar fi fost confirmate de unități.

Așa cum am arătat, Armata română era însoțită pe front de un Serviciu Pretoral, cu misiunea de a judeca toate cazurile de încălcare a legii. El a fost înființat în iunie 1941 și a primit misiuni prin ordinul nr. 2 784/ 11 octombrie 1941. De la acest serviciu se poate afla cine erau arestații și cine a fost executat. În Darea de seamă a Serviciului Pretoral atașat Diviziei de Gardă aflăm că „s-au luat măsuri de trierea populației și trimiterea în lagăre de prizonieri a celor care, făcând parte din armata sovietică, au fost îmbrăcați civil prin localități și s-au luat măsuri pentru prinderea

teroriștilor semnalați. Acest Pretorat a prins doi teroriști care, după ce au fost cercetați, au fost predați Corpului 11 Armată și executați împreună cu alții“[1]. Același raport făcea și alte precizări importante: „La est de Nistru, populația liniștită și binevoitoare față de trupe a avut nemulțumiri din cauza rechiziționării forțate a animalelor necesare la hrana trupei. Această chestiune ne-a obligat să facem cercetările prin Pretorat: a) cercetările s-au făcut numai prin Pretorat; b) nu s-a judecat nici un proces, deoarece toate ordonanțele date prevedeau pedeapsa cu moartea“. În Darea de seamă a Serviciului Pretoral al Diviziei 11 au fost consemnate și alte detalii asupra provenienței și sorții celor arestați: „S-a făcut siguranța Comandamentului și în spatele unităților prin arestarea persoanelor suspecte, contravenienților dresându-le acte, și înaintat autorităților competente, iar unii reținându-i ca ostateci. În Basarabia s-au triat 557 de prizonieri. Majoritatea franctirorilor, din constatările noastre, au fost recrutați de către ruși dintre cei ce în trecut au suferit condamnări și cei lipsiți completamente de pământ datorită viciului beției, de care în majoritate basarabeni sunt stăpâniți. Aceștia intrând în compunerea Sel Sovietelor și ocupând funcțiuni sub regimul bolșevic au lucrat sub conducerea G.P.U., furnizându-le știri asupra bunilor gospodari, de care erau siguri că în viitor nu ar adera la colectivizare“[2]. Alcoolici, foști pușcăriași, turnători – tipologia cu care ne-am întâlnit și la introducerea comunismului în

---

1 Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul Militar Odessa, dosar nr. 295, f. 688.

2 *Ibidem,* f. 703 (text caligrafic, contrasemnat de comandantul diviziei).

România, agenții cunoscuți ai colectivizării. În Darea de seamă a Serviciului Pretoral al Corpului 5 Armată avem și dovada unei cifre mai mari: „S-au controlat toate persoanele de pe zonă și, după trierea făcută, s-au trimis în lagăr circa 3 500 indivizi suspecți sau dubioși, luându-se măsuri preventive energice; nu am fost nevoiți să recurgem la execuțiuni capitale, decât în privința spionilor cărora li s-a aplicat legea marțială, următor hotărârilor Comandamentului M.U. Prin felul cum s-au soluționat cererile, nemulțumirile și doleanțele populației, am reușit peste tot să se producă o stare de spirit favorabilă armatei române“[1]. Este vorba deci de înfăptuirea justiției într-un teritoriu ocupat și de o majoritate a populației care accepta prezența armatei române.

Asupra procedurilor de execuție, documentele Arhivelor M.Ap.N. dovedesc că persoanele care au făcut obiectul represaliilor au fost judecate în prealabil, că li s-a citit sentința de condamnare la moarte în română și în rusă. Rechizitoriul procurorului militar de la Odessa s-a păstrat în original și are următorul conținut:

> *Pentru că voi, comuniști și jidani, ați aruncat în aer Comandamentul român aflat în localul J.N.K.V.D., omorând un general și mai mulți ofițeri români;*
>
> *Pentru că sunteți bolșevici care ați adus în stare de robie un întreg neam;*
>
> *Pentru că ați luptat neloial contra românilor, omorând și schingiuind ofițeri și trupă, căzuți în mâinile voastre, răniți sau vii;*

---

[1] *Ibidem*, f. 71 (text caligrafic, contrasemnat de comandantul diviziei).

Pentru că astăzi, îmbrăcaţi în haine civile, continuaţi a atenta la viaţa ostaşilor români, veniţi cu gând paşnic la voi; Sunteţi condamnaţi la moarte prin împuşcare. Execuţia are loc imediat. S-a citit conform ordinului D-lui colonel Iordăchescu în faţa condamnaţilor.[1]

Prin conţinutul acestor documente se poate trage concluzia că represaliile au atins un număr redus de indivizi aflaţi sub incidenţa legilor marţiale şi că, în nici un caz, nu putem vorbi de masacre în această fază a evenimentelor, aşa cum a fost acuzat mareşalul la proces. Evreii au suferit un tratament distinct. De fapt, după cum voi arăta mai târziu, la acel proces s-a operat o diversiune calificată în folosirea argumentelor şi actelor la dosar, prin combinarea frauduloasă a unor depoziţii, cifre false şi documente referitoare la evenimente diferite pentru a le concentra asupra unuia singur: represaliile. În realitate, la Odessa s-au desfăşurat trei evenimente distincte, iar acesta a fost doar primul.

Baza legală a represaliilor şi comentarii asupra legislaţiei internaţionale

Cititorul va fi avizat de la început că evenimentele nu pot fi judecate după legile, principiile şi mentalităţile de astăzi, moderne, cu privire la drepturile fundamentale ale omului, ci după legislaţia de atunci. Mai mult decât atât, dreptul internaţional umanitar al conflictelor armate se

---

[1] *Ibidem,* f. 681 (lb. rom.), f. 682 (lb. rusă).

constituia din convenții foarte vechi, din secolul al XIX-lea, cele mai recente fiind din 1907. Ele erau în cea mai largă măsură depășite de evoluția armelor, de metodele și consecințele Primului Război Mondial, de apariția unui nou tip de conflict: între sisteme politice majore (capitalism și comunism). Toate aceste convenții de drept internațional acceptau dreptul la represalii și el a fost folosit în timpul celui de-al Doilea Război Mondial de ambele tabere. Uniunea Sovietică a excelat între toate celelalte state, dacă ar fi să începem cu Katyn și să sfârșim cu Germania (Cornelius Ryan, în *Ultima bătălie,* aduce suficiente dovezi).

Pentru sistematizarea informației voi folosi din nou metoda identificării domeniului, urmată de comentariile sprijinite pe documente și pe mărturii:

1. Nu exista un statut al *partizanului;* acesta era considerat civil, nebeligerant și trebuia să se supună autorității ocupante, care avea obligația, la rândul ei, să respecte legile internaționale pentru ducerea războiului; accepțiunea modernă este aceea de *terorist.*

2. Aplicarea dreptului la represalii a generat peste tot excese, judecate apoi doar de învingători; de multe ori, sub acoperirea dreptului la represalii s-au făcut crime și masacre.

1. Nu exista un statut al *partizanului.* Principalul instrument internațional ale cărui dispoziții erau incidente în astfel de cazuri și, de altfel, a fost invocat la Odessa, era

Convenția a IV-a de la Haga din 18.X.1907, cu titlul *Convenție privitoare la legile și obiceiurile războiului pe uscat.* Legea, intrată în vigoare oficial la 26 ianuarie 1910, a fost semnată, împreună cu alte state, de România și de Rusia. Senatul României a votat Convenția și Regulamentul Anexă la 13 ianuarie 1912, iar Adunarea Deputaților, la 21 ianuarie 1912. Legea pentru ratificare a fost promulgată prin Decretul Regal nr. 442 din 1 februarie 1912, publicat în *Monitorul Oficial,* nr. 272 din 11/24.03.1912.[1]

În Anexa la Convenție, secția I, cap. I, este stabilită calitatea de beligerant, care se transferă și asupra milițiilor și corpurilor de voluntari. Dar aceștia, pentru a fi considerați ca atare, trebuiau să îndeplinească următoarele condiții:

„a. de a avea în capul lor o persoană răspunzătoare pentru subordonații ei;

b. de a avea un semn distinctiv fix și ușor de recunoscut de la distanță;

c. de a purta armele pe față, și

d. de a se conforma în operațiunile lor legilor și obiceiurilor războiului“[2].

Nici una din prevederile acestui act normativ nu a fost respectată de „partizanii“ de la Odessa, așa cum s-a văzut din capitolele precedente. Ei acționau îmbrăcați civil, dinamitau și incendiau clădiri, iar despre purtarea armelor pe

---

[1] Dr. Ionel Cloșcă, *Dreptul internațional umanitar al conflictelor armate,* București, Editura Șansa SRL, p. 22.

[2] *Ibidem,* p. 23.

față nici nu se mai pune problema. Uciderea ofițerilor români și a altor militari se înscria în categoria actelor teroriste, iar dinamitarea clădirilor, în cea a sabotajelor.

Pentru a avea un model de comportament și de organizare a zonei de ocupație, voi reproduce un document al arhivelor olandeze emis de Armata Canadei:

Proclamația nr. 2 către locuitorii provinciilor Utrecht, Noord și Zuid – Holland

PORTUL ȘI PREDAREA ARMELOR DE FOC

1. Cu diferite ocazii s-au constatat incidente în care cetățeni olandezi și soldați aliați și-au pierdut viața datorită acțiunilor de hărțuială dintre diferite armate aliate și grupe de rezistență sau diferite unități germane, care n-au fost încă dezarmate.

2. *Pentru a evita vărsarea de sânge, se urmează acest ordin, că toate persoanele care dețin arme de foc au obligația să le predea unităților Rezistenței Olandeze organizate sau primului punct de poliție militară.*

3. Persoanele care au dreptul să dețină arme:

a. membri ai armatelor aliate în uniformă;

b. membri ai Rezistenței Olandeze care sunt autorizați de mine sau de reprezentantul meu și poartă banderola pe braț conf. pct. 5 (următor).

4. *Cine nu depune armele deținute până duminică 13 mai la miezul nopții va fi supus arestării și pedepsei drastice.*

5. *Unitățile autorizate să poarte arme vor fi identificate după însemne și culori:*

I. Poliția Militară – brasardă neagră cu litere roșii MP.

II. Poliția Regimentală – brasardă neagră cu litere roșii RP.

III. Personalul din serviciile auxiliare – o brasardă alb-albastră și o bandă bleumarin cu litere CD în albastru-deschis.

6. Nici un alt fel de brasardă nu se autorizează în zona ocupată de mine.

Gen.-lt. CHARLES FOULKES
Comandant suprem al Corpului 1 Canadian[1]

Cei arestați erau concentrați în diferite lagăre, unde erau interogați, judecați și executați, conform sentinței. Olanda a avut două astfel de lagăre cunoscute, la Oxerhof (Camp 030 Interrogation Center) și la Scheveningen. Dar și în Olanda colaboraționiștii erau arestați de Rezistența Olandeză prin grupe de șoc (formate în majoritate din comuniști), executați pe loc sau predați așa-numitelor *„security-instanties"*.[2] Deținem dovezi asemănătoare asupra tipului de precizări din această Proclamație și știm că Armata română a emis comunicate și proclamații de aceeași natură, cum a fost Ordonanța nr. 11/16.X.1941 emisă de generalul Iacobici sau Ordonanța nr. 10/13.04.42 emisă de generalul P. *Explozibililor,* care urmăreau în principiu același algoritm al Proclamației canadiene din Olanda.[3] Referitor la situația locuitorilor care au luptat în armata sovietică sau doar ca voluntari până la intrarea trupelor române în oraș, doctrina de specialitate precizează obligațiile populației civile în condițiile

---

[1] „Buletinul Arhivelor Istorice Olandeze", nr. 727, Archief van 21–27 Mei 1945, p. 6 301.

[2] L. de Jong, *K-rijk Nederland in Tweede Wereld Oorlog,* vol. 12, Epilog, p. 493.

[3] Arh. M.Ap.N., fond Armata 4, Comandantul M.U., rola 5, c. 93.

ocupației: „Când pericolul de invazie a trecut sau când teritoriul a fost ocupat, civilii care au luat armele în mână nu mai beneficiază de statutul de beligerant. Astfel, în caz de ocupație, dacă vor să revină la calitatea de civili, sunt obligați să respecte ordonanțele date de puterea ocupantă și să depună armele în termenul prescris, altfel sunt pasibili a fi judecați și condamnați după legile penale ale inamicului, aplicabile în caz de război"[1].

Armatele bine instruite și educate aveau ca preocupare încă din secolul al XIX-lea eliminarea fenomenelor emoționale, de răzbunare și ură, din actele de represalii, datorită consecințelor nefaste pe termen lung (în cazul coloniilor britanice, de exemplu) și a faptului că reprezentau subiect de cult eroic și polarizare a forțelor pentru mișcările de rezistență. Cu toate acestea, una din cele mai dure legislații incidente la cazul terorismului și sabotajului de tip Odessa era cea americană. Cunoscute sub denumirea de *Instrucțiunile Lieber, Instrucțiunile pentru conducerea armatelor Statelor Unite pe câmpul de luptă* au fost sancționate prin Ordinul General nr. 100 de către președintele Abraham Lincoln, la 24 aprilie 1863. Principiile și dispozițiile acestor instrucțiuni au stat la baza proiectului declarației internaț ionale cu privire la legile războiului (Conferința de la Bruxelles din 1874) și au contribuit substanțial la adoptarea Convențiilor de la Haga 1899–1907, fiind considerate drept

---

[1] Colonel V. Gherghescu, dr. I. Cloșcă, *Reguli de drept internațional privind starea de pace și starea de război*, București, Editura Militară, 1972, p. 201.

cele mai înaintate norme legislative cunoscute. În Secțiunea a IV-a, cu titlul *Rebelii de război,* la articolul 85 se preciza:

> *Rebeli de război sunt persoane dintr-un teritoriu ocupat care se ridică înarmați împotriva armatei de ocupație sau de cucerire sau împotriva autorității instaurate de aceasta. Dacă sunt prinși, ei pot fi condamnați la moarte, fie că au acționat individual, în grupuri mai mici sau mai mari, fie că au fost sau nu îndemnați să procedeze așa de guvernul lor în exil. Aceștia nu sunt prizonieri de război, nici dacă sunt descoperiți și internați înainte ca acțiunea lor complotistă să ajungă la o ridicare în grup sau la violență armată.*[1]

Practic, articolul acoperă toate acțiunile teroriste de la Odessa și stabilește o normă inclusiv pentru cazul când sunt doar bănuiți a pregăti o revoltă, excluzându-i de la statutul de prizonier de război. Dar *Instrucțiunile* armatei americane mergeau și mai departe, sancționând spionajul și trădarea, prin Secțiunea a V-a, *Trădătorii de război: „Dacă un cetățean sau un supus al unei țări sau unui loc invadat sau cucerit furnizează informații propriului său guvern, acesta este un trădător de război, iar pedeapsa pentru delictul său va fi moartea*"[2].

Norma americană se diferenția însă în practică de metodele aplicate de armatele europene aflate în conflict terestru prin aceea că toate cazurile erau cercetate și judecate amănunțit, excludeau execuțiile sumare și se acopereau cu un morman de acte probatorii, justificative și executorii. La articolul 28 al aceleiași instrucțiuni exista

---

[1] Dr. Ionel Cloșcă, *op.cit.*, pp. 382–383.
[2] *Ibidem*, p. 383.

mențiunea: „(...) va recurge la represalii numai după examinarea atentă a situației reale și a naturii fărădelegilor care trebuie pedepsite“[1]. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial aceste instrucțiuni ale Armatei S.U.A. erau în vigoare și nu conțineau incompatibilități cu normele convențiilor internaționale. „În cursul celui de al Doilea Război Mondial, forțele armate americane nu dispuneau de un cod de legi care să guverneze comportamentul personalului militar. Utilizarea intensă a tribunalelor militare în timpul acestui război și severitatea sentințelor date au condus la cererea vehementă a înfăptuirii unor reforme. În consecință, James Forestall, ministrul apărării, a înființat un comitet condus de Edmund Morgan de la Harvard Law School, care urma să alcătuiască un cod de legi. Forestall s-a adresat comitetului spunând că «modernizarea actualului sistem trebuie făcută cu scopul de a apăra drepturile acelor persoane care i se vor supune și de a mări încrederea publicului în justiția militară, fără a împiedica aducerea la îndeplinire a funcțiunilor militare». Așa-numitul *Uniform Code of Military Justice (UCMJ),* adoptat în 1951, a liberalizat codul penal militar, extinzând anumite drepturi civile asupra membrilor forțelor armate.“[2] Nu cunoaștem cât de urgentă a fost ajungerea la sentință în cazul Odessa, dar avem documentele Serviciului Pretoral, care dovedesc că au existat fără îndoială o cercetare și o judecare prealabile.

---

[1] *Ibidem,* p. 375.

[2] David F. Trask, *Controlul civil asupra forțelor armate în SUA,* United States Information Agency, Ambasada SUA la București, 1993, p. 24.

Dreptul de a lua măsuri împotriva nerespectării statutului de beligerant a fost consfinţit prin Curtea Permanentă Internaţională de Arbitraj în şedinţa din 9 iunie 1931. Acesta „atribuie ocupantului competenţa de a lua măsuri în sensul asigurării securităţii sale considerând-o un drept care, în general, după dreptul internaţional, aparţine forţelor beligerante care ocupă un teritoriu inamic“[1]. Într-o lucrare de drept internaţional public, apărută în România înainte de 1990, problema represaliilor este dusă la o concluzie fără echivoc: „În vechiul drept internaţional, recurgerea neîngrădită la represalii, ca răspuns la violarea normelor sale aplicabile în timp de război, era considerată licită“[2].

Din ansamblul acestor documente putem trage concluzia că ordinul de represalii nr. 3 161/23.X.1941, dat de mareşalul Antonescu, avea tot sprijinul normelor internaţionale şi a fost licit, neputând constitui obiect al unei acuzaţii de crimă sau de masacru. Problema acelui ordin de represalii este însă cu totul alta: exista o cutumă, o recomandare fără valoare de normă juridică, prin care se cerea ca dimensiunea represaliilor să nu depăşească nivelul în vieţi omeneşti pierdute şi importanţa distrugerilor produse. Era o formă de echivalenţă care presupunea şi excluderea de la represalii a populaţiei nevinovate. În practică însă, deşi articolul 50 din Regulamentul Convenţiei a IV-a de la Haga (1907) specifica sumar că „nici o pedeapsă colectivă, bănească sau de alt fel, nu va putea fi pronunţată contra

---

[1] Colonel V. Gherghescu, dr. Ioan Cloşcă, *op.cit.*, p. 234.

[2] G. Geamănu, *Drept internaţional public*, vol. II, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1983, p. 544.

populațiilor din pricina faptelor individuale de care ele n-ar putea fi socotite ca solidar răspunzătoare“[1], textul a fost interpretat la sfârșitul războiului ca foarte restrâns și aplicabil în situații criminale grosolane (Lidice, Oradour) și tratat cât se poate de larg în alte cazuri (Dresda, Frankfurt, Berlin, Hiroshima). În cuvântarea ținută la Radio B.B.C. din 10 mai 1942, Winston Churchill recunoștea implicit că bombardarea orașelor germane era un act de represalii.[2] Chiar și astăzi, doctrina represaliilor, îndulcită cu termenul „sancțiuni“, rămâne nesoluționată în forurile internaționale. Certificând influența puternică pe care a avut-o Sfântul Toma d'Aquino asupra civilizației europene – atât prin opera sa teologică, cât și prin cea cu subiect juridic –, specialiștii în drepturile omului apelează și în prezent la formulările sale, sprijinite pe fondul grav și solid al dreptului roman. Problema sensului intenției și scopului aplicării unei pedepse reactive, căuta la marele teolog al secolului al XIII-lea dorința de a face bine, luptând contra răului, chiar dacă prin această luptă urmau să piară și oameni nevinovați. Trecând peste faptul că această doctrină a fundamentat excesele Inchiziției, este de observat că bombardarea unui oraș în scopul distrugerii unui inamic sau a unor obiective strategice n-are cum să aleagă vinovații de nevinovați. Teoria actuală – aflată în 1939–1944 doar în faza schițelor – face, de exemplu, o diferență „între «bombardamentul terorist» și bombardarea «strategică» în timpul unei acțiuni

[1] Dr. Ionel Cloșcă, *op.cit.*, p. 28.
[2] Jean Matrat, *Winston Churchill,* Paris, Nouvelles Editions Debresse, 1973, p. 173.

de război: în primul caz, vătămarea populației civile este că utată deliberat, în al doilea caz ea este doar o posibilitate"[1]. Principiul proporționalității enunțat de Sfântul Toma d'Aquino: *Potestamen aliquis ex bona intentione proveniens, illicitus reddi si non sit proportionatus fini*[2], rămâne valabil și pentru al Doilea Război Mondial, și pentru zilele noastre. Astfel, deși drepturile fundamentale ale omului interzic expres pedepsele colective, acestea se aplică și astăzi, pe cale de consecință, în diferite locuri ale lumii (Irak, Haiti, Iugoslavia, Turcia – atacul contra satelor kurde în august–septembrie 1992, Cecenia - mai 1996, în satul Urus-Martan etc.). Doctrina anglo-saxonă a „dublului efect", extrasă tot din opera Sfântului Toma d'Aquino, pornește și ea de la premisa că pedeapsa este aplicată în numele unui bine și că cei loviți astfel, chiar nevinovați, trebuie să determine o schimbare a politicii care a generat reacția.[3]

Chiar dacă am accepta prin absurd că partizanii din catacombele Odessei acționau sub conducerea unor trupe regulate ale Armatei U.R.S.S., aflate și ele acolo, norma nu le acoperea acțiunile: „Până nu de mult, dreptul internațional a admis că individul poate fi făcut răspunzător pentru acțiunile ilicite ale unui stat"[4].

---

[1] Warren S. Quinn, „Action, Intentions and Consequences: The Doctrine of the Double Effect", în *Philosophy and Public Affairs*, vol. 11 (1989), pp. 334–351.
[2] Saint Thomas Aquinas, *Summa Theologiae, Secunda-Secundae*, q. 64, art. 7 (Editori Rubers Billuart et alii), vol. 3, Tamini, 1932, p. 380.
[3] Hans Kochler, „Ethical Aspect of Sanctions in International Law", în *Review of International Affairs*, vol. XLVI (15.VIII–15.IX.1995), p. 3.
[4] G. Geamănu, *op.cit.*, p. 544.

La fondul regulilor privind răspunderea penală a persoanelor fizice în domeniul legislației internaționale, se adaugă Tratatul de la Washington – 1922, unde, la articolul 3, se stipula: „Puterile semnatare (...) declară că orice persoană aflată în serviciul oricărei puteri și care va călca una din aceste reguli, și aceasta, indiferent dacă lucrează din ordinul guvernului sau nu, va fi considerată ca infractor la legile războiului și va fi supusă jurisdicției civile sau militare a fiecăreia în raza căreia va cădea“[1]. Iar jurisdicția română, prin *Decretul-lege* din 6 februarie 1941 *pentru reprimarea faptelor ce pun în primejdie existența și interesele statului,* la capitolul I, articolul 1, alineat g prevedea: „Se pedepsesc cu moartea acei care distrug instalațiile de utilitate publică“[2](în speță clădirea Comandamentului din Odessa). Așadar, doar natura excesivă a stabilirii numărului de 200 de comuniști pentru un ofițer român și 100 pentru fiecare soldat poate fi pusă în discuție, deși la proces mareșalul a arătat cum s-a ajuns la ele, în timp ce același conducător al statului nu putea fi tras la răspundere în baza unei legi. Fără acest aspect imoral, ordinul său de represalii rămâne inatacabil.

2. Aplicarea dreptului de represalii a generat peste tot excese. În cartea sa *The Scourge of the Swastika,* lordul E. Russell aduce o serie de dovezi asupra crimelor de război comise de Germania nazistă, stat care, la fel ca și Uniunea Sovietică, a încălcat în mod flagrant și barbar toate

---

1 Colonel V. Gherghescu, dr. I. Cloșcă, *op cit.*, p. 342.
2 *M.O.*, nr. 31 din februarie 1941.

normele dreptului internațional, chiar dacă uneori se acoperea cu motivații propagandiste. El citează unul din ordinele ilegale ale lui Hitler (Kommandobefehl din 18 octombrie 1942), care obliga comandamentele germane să execute pe membrii grupurilor diversioniste și de comando ale Aliaților. Cu toate că lordul Russell se lansează într-un comentariu larg și cam steril, esența ordinului lui Hitler, care dădea natura sa criminală, era la paragraful III, unde se ordona exterminarea membrilor detașamentelor *comandos*, „chiar atunci când este vorba în aparență de soldați în uniformă sau de grupuri de distrugere cu sau fără arme“[1]. Această consemnare a dat mână liberă crimelor împotriva ofițerilor în uniformă, a militarilor aflați în incursiuni sau care se predau. Lucrarea oferă câteva exemple indiscutabile: operațiunea *Freshman* din Norvegia (2 ofițeri și 27 de militari în uniformă), Grupul S.A.S. din Munții Vosgi, septembrie 1944 (un ofițer și 10 militari), Regimentul 1 S.A.S. din Vienne (32 militari în uniformă), toți executați ilegal de autoritățile naziste. Un alt caz, devenit celebru, a fost acela al crimelor de la Grotele Ardeatine din Roma, în martie 1944, care se mai judecă și astăzi, prin arestarea și expulzarea în Italia a unuia dintre executanții represaliilor, căpitanul S.S. Erich Priebke[2]. Ce s-a întâmplat? Un detașament de poliție germană care mărșăluia pe Via Rasella în jurul orei 15.00 a fost ținta unui atentat organizat de partizani (după toate aparențele, comuniști). Au murit pe loc

---

[1] E. Russell, *Flagelul svasticii*, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1956, p. 28.
[2] B.C.C. – Italia, nr. 189/24.08.1995, ora 19.00.

32 de militari germani iar mulți alții au fost răniți. Mareșalul Kesselring a dat ordin să fie împușcați 10 italieni pentru fiecare polițist german ucis. Colonelul S.D. Kappler a cerut comandantului garnizoanei germane „să întocmească o listă cu 280 de persoane care «meritau moartea» *(Totwürdig)*“[1], ceea ce însemna condamnați la moarte cu sentința încă neexecutată, deținuți cu pedepse lungi de închisoare, diferite persoane arestate pentru atitudini de partizanat și sabotaj, evrei aflați în arestul S.D.-ului din Roma. Kappler – spune lordul Russell – a scotocit închisoarea sa din Via Tasso, dar n-a reușit să împlinească numărul; a trecut prin alte închisori și a strâns deținuți cu pedepse grele, precum și persoane aflate încă în judecată și chiar oameni nevinovați, până la numărul de 335. Dintre aceștia, 70 erau evrei. Kappler i-a executat în Grotele Ardeatine, după care a dat ordin ca peșterile respective să fie aruncate în aer. Problema acestui act de represalii a fost (și este) că persoanele arestate și ucise n-aveau nici o legătură deosebită cu detașamentul de partizani care făcuse atentatul. Spune mai departe lordul Russell: „Atentatul împotriva detașamentului de poliție german a fost, desigur, un act de violență împotriva puterii de ocupație, și cei care purtau răspunderea pentru el ar fi putut *să fie judecați de un tribunal militar german și condamnați, fără îndoială, la moarte.* Nimeni dintre cei care au fost executați în Grotele Ardeatine nu a fost măcar judecat, darămite condamnat“[2]. Acest caz aparent similar cu cel de la Odessa este însă

---

[1] E. Russell, *op.cit.*, p. 105.
[2] *Ibidem*, p. 106.

fundamental diferit. Dincolo de particularitatea lipsei de judecată și de condamnare, era situația că, la Odessa, „cei care purtau răspunderea“ erau cunoscuți, fuseseră arestați și cercetați în 6 zile de atentate și de incendieri, că aveau colaboratori la suprafață, unde ieșeau chiar ei în incursiuni, erau prinși și condamnați. Singura problemă era că n-au putut fi scoși toți din catacombe. Iar în privința echivalenței în numărul de persoane executate, lordul Russell are remarca: „Măsuri de represalii nu trebuie luate înainte de a se face o anchetă și eforturi reale pentru a-i prinde pe cei răspunzători de incidentele care justifică luarea unor măsuri de represalii. Aceste măsuri *nu trebuie să fie excesive și nu trebuie să depășească actul de violență comis de inamic*“[1]. Într-o broșură apărută la Stockholm în iulie 1944, șeful partizanilor din Odessa afirma că a ucis 20 000 de soldați români, ceea ce este sigur exagerat, și totuși semnificativ.[2] Dar pentru *cazul Grotele Ardeatine* presa germană de astăzi aduce informații foarte interesante și oarecum șocante pentru bunul-simț al cititorului actual. Colonelul S.S. Herbert Kappler a murit în 1978 în libertate, iar un complice, maior S.S. Karl Hass, a fost declarat nevinovat. „Hass a trăit netulburat decenii în Italia și a lucrat pentru C.I.A., B.N.D. (Serviciul Secret de Informații al R.F.G. – *n.n.)* și pentru Serviciul Militar Secret Italian.“[3] O altă publicație ajunge la o concluzie surprinzătoare: „Judecătorii au îndrăznit să distrugă astfel mituri și și-au atras furia celor

---

[1] *Ibidem,* p. 111.
[2] *Procesul mareșalului Antonescu,* vol. I, p. 243, și vol. II, p. 170.
[3] *Der Spiegel,* nr. 25/1996, p. 144.

care trăiau din astfel de mituri. Este mitul rezistenței italiene, al rezistenței ca fundament al democrației de mai târziu din Italia și prezentările horror despre extrema cruzime a naziștilor germani întotdeauna și pretutindeni. De mult nu se mai putea ascunde observatorilor cu instruire istorică și de istorie militară că nici un atentat din Via Rasella nu avea vreun sens din punct de vedere militar, ci doar unul politic, acela de a instiga populația italiană împotriva trupelor de ocupație germane – din cauza măsurilor de represalii care erau previzibile"[1]. Textul citat rămâne și astăzi de un crud realism, dar și un elogiu indirect adus istoricului care trebuie să cerceteze orice tragedie cu obiectivitate științifică.

În ce mă privește, am avut ocazia să aflu de la martori oculari, membri ai Rezistenței Olandeze din zona Gendringen, și de la foști deținuți în lagăre naziste, refugiați după terminarea războiului în lagărul de repatriere de la Münster, două cazuri de represalii făcute de Aliați:

Cazul Rees. În zona graniței germano-olandeze, arondată localității Bocholt – ca un centru industrial important –, se află localitatea germană Rees, așezată pe malul stâng al Rinului. Orașul este situat doar la câțiva kilometri de un unghi teritorial olandez, o porțiune de uscat de forma unui pinten, care, urmând forma ascuțită a graniței, a primit în

---

[1] *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, nr. 179 din 3 august 1996.

geografie chiar denumirea de *Intrând* (Achterhoek). Orașul Rees era locuit în 1945 de germani. În primăvara acelui an, pe întreaga linie a Frontului Rin, trupele aliate atinseseră malurile fluviului și pregătiseră ofensiva pentru forțarea acestui curs major, inclusiv prin organizarea unor poziții de plecare pentru capete de pod. Forțele Aliate din zona Rees erau canadiene, sub comanda supremă a celor britanice, și se compuneau din unitățile: North Scotia Highlanders, Starmont, Dundas și Glengarry, aflate sub comanda generalului de brigadă Rockingham. În componența trupelor se aflau și unități britanice. În fața unei iminente forțări a Rinului, trupele germane s-au retras din zonă, inclusiv din Rees, în scop de regrupare. Autoritățile civile germane ale orașului, în frunte cu primarul purtând însemnele funcției, au traversat în bărci fluviul și au comunicat comandantului aliat că orașul este liber de trupe. Un detașament de militari a însoțit autoritățile germane în localitatea Rees, pentru a constata inexistența trupelor inamice, dar în timpul patrulării, dintr-un grup de trei copii Hitlerjugend, unul a deschis focul cu o armă (pușcă) din podul unei case, omorând un militar aliat (după toate probabilitățile, britanic). Drept represalii, comandamentul zonei a declanșat un bombardament de artilerie grea asupra localității, care a fost distrusă parțial. Numărul victimelor a fost estimat de Rezistența Olandeză din Gendringen la 1 500 persoane, rănite, dispărute, ucise de obuze sau rămase sub dărâmături. În noaptea de 23 spre 24 martie 1945, odată cu asaltul trupelor Armatelor a II-a și a IX-a, urmat de desantul aerian al diviziilor engleze și americane, precum și al Batalionului I

Parașutiști Canadieni la est de capul de pod, ruinele localității Rees au fost rase de pe fața pământului printr-un bombardament masiv de aviație (cuprins în planurile anterioare, dar neactualizate), cu toate că direcția principală de atac fusese schimbată între timp și era pe satul Bienen. Acolo se afla într-adevăr singura unitate germană de apărare, sosită două zile mai devreme și semnalată imediat Aliaților de Rezistența Olandeză, de fapt, o grupare minoră din Divizia a 15-a Panzer Grenadiers. În ziua de 24 martie 1945, corespondentul de război al *The Canadian Press*, ziaristul militar Ross Munro, consemna transformarea orașului în mormane de moloz și de dărâmături. Tot el consemna și atacul orașului Emmerich, care însă fusese apărat.[1]

Cazul Münster. În anul 1946, în această localitate din Germania a fost organizat un lagăr de repatriere sub autoritate americană. Se aflau acolo 3 000 de ruși, 1 800 de polonezi, 300 de români și 300 de iugoslavi. Comunitatea rusă era condusă de lideri proprii, pe principii militare și își păstra o serie de arme. Uneori, executau incursiuni de jaf în localitățile apropiate, deși trecuse un an de la terminarea războiului, și nu o dată intrau în conflict cu poliția militară aliată. În vara anului 1946, la o dată pe care martorii oculari n-o pot preciza, a fost descoperit un depozit de armament german în curtea unui localnic. Încercarea proprietarului de a riposta a trezit reacția conducerii militare americane a lagărului. Aceasta a considerat că poate pedepsi satul prin represalii și a găsit soluția de a transmite

---

[1] *Souvenirs de vaillance*, Ministère des Approvisionnement et Services, Canada, 1981, p. 33.

liderului comunității ruse din lagăr că este liber să jefuiască, ceea ce s-a și întâmplat, numărul morților ridicându-se la aproximativ 50. Acțiunea violentă a pornit din centrul satului, radial prin aplicarea torturii (pentru a afla și alte depozite de arme ascunse), violuri, crime urmate de incendieri.

Printre primele informații spectaculoase aduse la lumină după declanșarea procesului de *perestroika* în Uniunea Sovietică, au fost cele legate de crimele de război făcute de Armata Roșie și de serviciile N.K.V.D. și G.R.U.[1] Totuși, încă foarte multe rămân obscure. M-am oprit pentru exemplificare la o mărturie a generalului Platon Chirnoagă, autorul unei cărți echilibrate, cu puternică tentă profesionistă, lipsită de patimă. Într-o notă a capitolului „Războiul contra Rusiei“, el dădea următoarea explicație pentru modul în care își tratau sovieticii proprii militari și pe prizonierii capturați: „Cu toate pierderile suferite, rezultate din desconsiderarea comandantului față de viața soldatului, acesta spunea: nu face nimic, este rus mult la noi. Această desconsiderare a vieții luptătorilor în armata rusă apare și într-o convorbire avută cu generalul Eisenhower (*Croisade en Europe*, paginile 528–529, ediția franceză): «Vorbind cu un general rus, am semnalat într-o zi problema grea care ni s-a impus în cursul diferitelor perioade ale războiului:

---

[1] Viorel Domenico, *Istoria secretă a filmului românesc*, București, Editura Militară, 1996 (capitolul V. *Filme arestate*, pp. 109–173).

aceea de a avea grijă de un așa de mare număr de prizonieri germani. Ei aveau aceeași rație – am spus eu – ca și propriii noștri soldați. Profund mirat, generalul rus m-a întrebat: pentru ce ați făcut aceasta? Dar – am răspuns eu –, mai întâi, conform termenilor Convenției de la Geneva, țara mea trebuia s-o facă. În al doilea rând, se aflau mii de prizonieri americani și englezi în Germania și eu n-am vrut să dau lui Hitler un pretext sau o scuză ca să trateze prizonierii noștri mai aspru decât cum o făcea deja. Din nou rusul a părut înmărmurit de atitudinea mea. Dar pentru ce – îmi spune el – erați îngrijorați de oamenii pe care germanii îi făcuseră prizonieri? Ei s-au predat și nu mai puteau continua să lupte». Dacă comandanții ruși manifestau această lipsă totală de umanitarism față de propriii lor soldați căzuți prizonieri, nu mai puțin și soldatul rus era de o cruzime neobișnuită. La începutul războiului, cine cădea prizonier la ruși era împușcat imediat; chiar și răniții inamicului căzuți în mâna lor nu erau duși la ambulanță, ci erau omorâți pe loc. În bătălia din stepa Nogai – în septembrie 1941 – am avut dovezi concrete de asemenea acte de cruzime în atacurile și contraatacurile care se dădeau pentru cucerirea sau recucerirea unei părți din poziție. Cu ocazia debarcării de la Teodosia – în Crimeea – în noaptea de 27/28 decembrie 1941, rușii debarcați au găsit în această localitate un spital cu răniți care nu putuseră fi evacuați. Rușii au scos toți răniții afară și – pe un ger de 30° minus – i-au întins pe jos și au turnat apă peste ei transformându-i în blocuri de gheață. În Caucaz, după retragerea germană din iarna anului 1942/1943 au adunat femeile care au făcut serviciu

la popote germane, le-au tăiat mâinile și le-au trecut peste front, germanilor. Când mai târziu rușii au început să aibă prizonieri în număr foarte mare – cum a fost cazul la Stalingrad – asemenea acte de barbarie s-au rărit. Ele au reînceput în 1944 când au invadat Germania de Est, în România și Ungaria. Aici s-au manifestat prin foarte numeroase violuri sadice, atacând fete de la 10 ani până la femei de cea mai înaintată vârstă“[1]. În proces, mareșalul a dat și el un exemplu: „Guvernatorul Basarabiei îmi trimitea, în același timp, fotografiile cadavrelor găsite în pivnițele localurilor în care funcționase poliția rusă“[2].

Avem încă puține date despre atrocitățile comise de sovietici împotriva românilor și evreilor din Basarabia, Bucovina, Transnistria. După 1989, ele au ieșit sporadic la lumină, fără a contura însă dimensiunea atrocităților, pe care ne-o închipuim după memoria supraviețuitorilor. Într-un raport către M.St.M., Biroul 2 din 01.06.1943, locotenent-colonelul Traian Borcescu de la S.S.I. informa asupra descoperirii unei gropi comune pe terenul numit „Spolka“ situat la 7 km pe linia ferată Odessa–Ovidiopol: „Din declarațiile luate locuitorilor din vecinătatea terenului «Spolka», rezultă că organele N.K.V.D. aduceau noaptea, cu un camion închis, cadavrele celor executați și le aruncau în groapa comună, care era imediat astupată și nivelată (...). Investigațiile au stabilit că execuțiile săvârșite de N.K.V.D. s-au intensificat în 1940, după ocuparea

---

[1] General Platon Chirnoagă, *op.cit.*, pp. 411–412 (citatul din Eisenhower a fost cenzurat în ediția românească din 1975 la p. 498).
[2] *Procesul mareșalului Antonescu,* vol. II, p.169.

Basarabiei și Bucovinei de Nord. Ioan Halip, Grigore Tatarcu și Alexandru Ivanov, locuitori din Basarabia și Bucovina, în prezent domiciliați la Odessa, aduși la fața locului, și-au recunoscut, printre cadavre, rudele lor, deportate de N.K.V.D. după cedarea teritoriilor"[1].

Răzbunarea învingătorului are uneori aspecte dintre cele mai cinice. Iată două exemple furnizate de presa română:

1. „Londra 16 (Rador): Reuter. De la Cartierul General al Armatei a 2-a (britanice):

Administrația militară a Grupului 21 de Armate a decretat rații reduse pentru civilii germani. Aceste rații vor fi numai cu puțin peste nivelul de foamete și livrarea de alimente pe aceste baze va continua până când nevoile armatei britanice și ale «sclavilor» străini vor fi fost satisfăcute deplin și până când germanii își vor fi mâncat alimentele pe care le-au jefuit sau din care și-au făcut rezerve".

2. „Reuter 16. *Civilii germani, condamnați la moarte de Tribunalul administrației militare și ale căror sentințe sunt aprobate de comandamentul suprem, vor fi remiși închisorilor germane spre execuție prin tăierea capului. Nu se știe dacă germanii vor fi lăsați să păstreze actuala uniformă a călăului care, ca instrument al «Tribunalului popular» al Germaniei, purta mască și joben."*[2]

Situațiile de acest fel sunt consemnate astăzi în cărțile de istorie a Germaniei.[3]

---

[1] Arh. M.I., dosar nr. 6 209, f. 37–54 (*apud* Cristian Troncotă, „1940–1941: Deportați și asasinați", în *Magazin istoric*, nr. 5/1992, p. 27).
[2] *Universul* din 18 mai 1945, p. 2.
[3] Theodor Eschenburg, *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland 1945–1949*, cap. „Jahre der Besatzung", Bonn, 1980, pp. 61–65.

Represaliile sunt o formă de răzbunare și, în consecință, au un conținut inuman și primitiv, pentru că, la originea lor – în substanța lor originară – ele sunt forme doar aparent evoluate ale Legii Talionului. Atunci când au fost aplicate conform legii, represaliile erau un răspuns la o acțiune teroristă, care însă n-a mai fost tratată ca atare la sfârșitul războiului. Ar fi însemnat ca în această categorie să intre multe acțiuni ale diferitelor tipuri de rezistență antifascistă europeană (*maquis*-ul francez, de exemplu), ceea ce este absurd. Faptul că mai toate acțiunile violente erau organizate și conduse de aripile dure ale rezistenței, formate din comuniști (mai ales în Franța și în Olanda) nu schimbă cu nimic modul de interpretare al atentatelor și represaliilor. Era și o problemă de mentalitate: stalinismul ca praxologie speculativă a marxismului nu ținea cont de răspunderea atentatorului față de aplicarea legilor războiului și chiar miza pe provocarea execuțiilor din rândurile populației, pentru a despărți cât mai evident situația de război în care se confruntă forțe militare (unii înving, alții sunt înfrânți), de cea care desparte ideologii. Iar cea nazistă a fost fără îndoială criminală. Ca și cea comunistă, de altfel, dar de care lumea s-a convins mult mai târziu. Pentru mulți, chiar foarte târziu.

Mi se pare că această teză ar putea fi mai bine sprijinită cu câteva argumente inedite pentru români din experiența olandeză pe care am studiat-o la Institutul pentru

Studii asupra Războiului din Amsterdam (Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie). Rezistența Olandeză a fost una dintre cele mai puternice din Europa, activitățile sale cuprinzând o serie completă de metode ale luptei împotriva ocupantului. Totuși, este interesant de știut că atât Rezistența Olandeză din țară, cât și conducerea sa din exil nu aprobau sabotajele și asasinatele pentru a nu provoca represalii asupra unor oameni nevinovați. La puțin timp după eliberarea Olandei, un buletin al Rezistenței Olandeze făcea o declarație oficială în acest sens, confirmată și în timpul procesului criminalilor de război prin dispoziția lui Henricus Lieftinck, dată la 10 mai 1949.[1] Marea Britanie și U.R.S.S. încurajau însă sabotajele și asasinatele asupra liderilor naziști, cunoscând foarte bine că aceasta însemna o încălcare a legilor internaționale, dacă erau comise de civili, și că pedeapsa legitimă pentru cei vinovați era moartea. De asemenea, cunoșteau că demența nazistă nu se oprea aici și că urmau să moară mulți nevinovați din rândul populației. Oricât ar părea de ciudat pentru cititorul român, prezența sovietică în Olanda (ca și în alte state occidentale) a fost însemnată: „Uniunea Sovietică se încăpățâna să stimuleze activitatea subversivă în Olanda ocupată prin incitarea patrioților olandezi prin radio să se organizeze în «munca de partizan». Se pare că sovieticii chiar au trimis unul sau doi agenți specialiști în subversiune în Olanda“[2]. Pentru asasinate, Marea Britanie și U.R.S.S. parașutau armament și

---

[1] Werner Warmbrunn, *The Dutch under German Occupation 1940–1945,* Stanford University Press, 1972, p. 208.
[2] *Ibidem,* p. 205.

experți, cu toate că „în general, marea majoritate a grupurilor și ziarelor rezistenței sancționau negativ execuția de informatori ai poliției sau trădători, care punea în pericol viața patrioților din organizațiile sale prin activitățile lor criminale“[1]. Majoritatea acțiunilor de sabotaj și asasinate a fost dusă la îndeplinire de comuniști olandezi, agenți ai Cominternului – ca și în România – sau de comuniști olandezi care încă nu înțelegeau în ce mecanism sunt băgați: „Radio Moscova (în limba olandeză – *n.n.)* se făcea avocatul acestor asasinate, iar comuniștii evrei erau foarte activi în acest domeniu“[2]. Astfel, cercul planurilor de luptă imagologică al N.K.V.D. se închidea într-o succesiune clasică: exista o rezistență olandeză națională; infiltrată în ea, agentura comunistă trecea la acțiuni violente ilegale în numele întregii rezistențe; naziștii olandezi și germanii reacționau prin represalii, omorând mulți nevinovați, suspecți și membri ai rezistenței neimplicați; propaganda sovietică răspândea în întreaga lume știrea despre o nouă atrocitate, care corespundea adevărului, dar fusese bine provocată. În timpul războiului, așa cum am arătat, Rezistența Națională Olandeză a cerut Londrei și Moscovei în repetate rânduri să înceteze provocările, afirmând că „numai guvernul legal constituit are dreptul să ia viața unor oameni, cu excepția cazurilor de autoapărare. Mai mult decât atât, oponenții asasinatelor au arătat că, într-un stat polițienesc, un mare număr de persoane inocente

---

[1] *Ibidem*, p. 207.
[2] *Ibidem*, p. 208

trebuie să sufere din cauza represaliilor"[1]. După război, în cadrul proceselor criminalilor de război, această problemă s-a ridicat în mod paradoxal, punând în dificultate completele de judecată, care erau nevoite să judece după legile internaționale și nu după directive de la Moscova. Sigur că la Haga și la Amsterdam respectul pentru lege, oricât de incompletă și defectuoasă era aceasta, punea probleme de conștiință și de drept, dar pericolul comunist în Olanda postbelică a fost atât de mare, încât, până la urmă, a primat considerentul politic: criminalii de război n-au fost judecați pentru represaliile asupra oamenilor nevinovați, ci pentru represalii în general. Până la apariția partidului euro-comunist, moderat și regalist, comuniștii olandezi prosovietici au dat mult de furcă statului recent eliberat, primul partid reînființat în ziua eliberării Olandei, cu organizații, structuri și presă proprie gata puse pe picioare încă din ilegalitate, fiind Partidul Comunist Olandez. Amenințarea pe care o reprezenta prezența activă a comuniștilor în mișcările de rezistență din Occident, popularitatea lor speculată pe fondul luptei antifasciste și a gloriei de învingători au determinat în mare parte cedarea Estului Europei Uniunii Sovietice, permițând astfel statelor occidentale înăbușirea acestor organizații prosovietice, scoaterea lor din guverne, marginalizarea etc.[2]

---

[1] *Ibidem.*
[2] De Lage Landen 1780–1980, Deel II, 1914–1980, XII – Herstel en Herorientatie in 1945–1958, Haga, Koninklijke Bibliotheek, 1982, p. 238.

Calitatea de „partizan“ a intrat în discuție și a cunoscut un scandal imens în anii șaizeci, când marele istoric L. De Jong a dezvăluit multe din secretele rezistenței.

Fiind țară învingătoare și recunoscându-i-se dominația asupra unei jumătăți de continent, U.R.S.S. a interpretat și ea lupta partizanilor drept act patriotic, chiar dacă uneori fusese dusă cu mijloace ilegale. De altfel, ceea ce a lipsit din toate analizele făcute de istoricii comuniști în legătură cu raportul militar–civil pe timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fost interdicția de a folosi perfidia de către orice formațiune sau individ aflat în rezistență. Or, vorba mareșalului, „la Odessa a fost cazul din plin“.

Chiar și doctrina modernă asupra dreptului umanitar actual face precizări clare asupra raportului dintre militar și civil revoltat, manifestant sau grevist. În ziua de 16 martie 1992, domnul Hans Peter Gaser, consilier juridic în Comitetul Internațional al Crucii Roșii, a prezentat Ministerului Apărării Naționale o comunicare cu tema: *Codul de conduită pentru tulburări și tensiuni interne,* în care insista asupra următoarei observații: „Există discernământul că forțele de ordine nu ies în stradă pentru a ucide, ci pentru respectarea drepturilor constituționale. În acest caz, actul de ripostă al forțelor de ordine este legitim. Dreptul umanitar prevede protejarea militarului, împotriva acestuia fiind interzisă folosirea *perfidiei*“[1].

---

[1] Arhiva Direcției de Informare și Relații Publice a Armatei (DIRPA) – *M.Ap.N., Stenograma conferinței Hans Peter Gaser,* 16.03.1992, p. 3.

Folosirea de capcane, de obiecte minate, de alimente otrăvite intră în această categorie.

Sursa situațiilor-limită, de genul represaliilor, se afla într-un domeniu mult mai înalt, al principiilor generale care împărțeau statele beligerante în agresoare și agresate sau în forțe militare care atacă și care se apără. De asemenea, urcând și mai sus, la semnificații care au mișcat lumea în al Doilea Război Mondial, Germania nazistă și sateliții ei se confruntau cu o mare coaliție democratico-totalitar comunistă, anormală la prima vedere, dar cu misiunea istorică de a zdrobi o doctrină criminală imediată. Primul paradox este că în lupta pentru nimicirea unei ideologii totalitare naziste a prevalat alianța militară și nu eventuala apropiere ideologică între Aliați, ceea ce ar fi presupus ca judecarea faptelor să aibă această preponderență. Judecat la Nürnberg pentru ordinul de represalii, mareșalul Antonescu ar fi scăpat probabil, ca militar, dar mai mult ca sigur ar fi fost condamnat ca șef al statului, ca om politic. Apoi, el a refuzat să colaboreze cu sovieticii după arestare, așa cum au acceptat alți doi „criminali de război“, feldmareșalul von Paulus și ultimul împărat al Chinei, Pu-Yi. Al doilea paradox este că, în timp ce Germania devenea la 22 iunie 1941 un agresor, România riposta la o agresiune pentru a-și recupera teritorii ocupate prin forță de U.R.S.S. Trecând Nistrul, a fost băgată în aceeași oală. Ieșind din granițele naturale ale României, mareșalul Antonescu a expus Armata română unor situații

noi, pentru care nu era pregătită: ea nu luptase niciodată în existența ei cu partizani și nu mai asediase un mare oraș de la Viena, din 1683!

Cazul Dalnic

O a doua fază a evenimentelor de la Odessa poate fi identificată, cu rezerva unor date ulterioare, după ora 12.30, în ziua de 23 octombrie 1941, adică după ce mareșalul Antonescu a trimis ordinul de represalii nr. 3 161 (562). Deja, în dimineața aceleiași zile, fuseseră spânzurați și împușcați din ordinul generalului Iacobici cele câteva sute de comuniști, în baza confirmării nocturne a mareșalului și cu scop demonstrativ. Cei executați au făcut parte în mod cert din rândul „suspecților“ arestați și judecați. După ora 07.00, putem presupune și acte de răzbunare izolată, asupra veridicității cărora există doar zvonul, elementele propagandei sovietice postbelice și ipoteza asupra stării psihice a militarilor. Ora 07.00 era reglementată prin ordonanțe ca limită a dreptului de circulație și reprezenta timpul aproximativ la care se lumina de ziuă la Odessa în octombrie–noiembrie.

Ordinul de represalii al mareșalului cuprindea în substanță două tipuri de măsuri: execuțiile demonstrative și luarea de ostatici („toți comuniștii din Odessa vor fi luați ca ostateci, de asemenea câte un membru din fiecare familie evreiască“). Iar asupra situației reale de la Odessa, abia în dimineața zilei de 23 octombrie 1941 au început să curgă

spre București informațiile calificate ale serviciilor secrete românești:

Secret 23 octombrie
NOTĂ CONTRAINFORMATIVĂ NR. 2 029

Din primele investigațiuni rezultă că minarea s-a făcut cu ocazia evacuărei orașului de către trupele sovietice, folosindu-se o mare cantitate de exploziv, acționată, probabil de la distanță, de un declanșator electric. (...)

În oraș continuă a se produce incendieri însoțite de explozii la diferite întreprinderi, instituții, magazine și depozite, acțiuni cari par a fi organizate după un plan dinainte stabilit, în scopul de a întreprinde o stare de nesiguranță și a produce panică în rândul trupelor și a populației.

Toate aceste acțiuni teroriste sunt executate de organizații de partizani – în majoritate evrei – lăsați în localitate cu misiuni, ascunși în catacombele orașului în diferite clădiri.

Cum sunt informațiuni – greu de verificat, dar cari se dovedesc a fi temeinice – că în Odessa sunt minate numeroase clădiri și în special acelea cari urmează a fi ocupate de Comandamente, autorități și diferite întreprinderi de utilitate publică, precum și faptul că se intenționează a se comite diferite atentate asupra ofițerilor și funcționarilor români și germani, este necesar a se lua imediat măsurile care ar putea fi cele de mai jos:

– Trecerea imediată la represalii masive, prin exterminarea tuturor elementelor suspecte.

– Dețineri numeroase de ostateci din membri tuturor familiilor aflătoare în oraș – bărbați și femei – care să fie executați în public,

fără judecată, ca răspunzători pentru orice atentat ce se va mai produce. Acest lucru să fie adus la cunoștința populației printr-o largă afișare și megafoane. (...)

– Să nu se mai acorde nici o autorizațiune de părăsirea Odessei de către populația care s-ar declara originară din Basarabia – întrucât din informațiunile ce avem – se pare că până acum s-au strecurat peste Nistru foarte mulți suspecți din această categorie.

Deși măsurile de mai sus par să contribuie la îndepărtarea bunelor sentimente față de noi a populației locale, totuși sunt absolut necesare și singurele în măsură a stăpâni presiunile distructive în care au crescut și au fost educate elementele comuniste și N.K.V.D.-iste.[1]

Această notă a S.S.I. se dovedește a fi, prin felul cum este organizat conținutul ei, o sursă informativă fundamentală pentru emiterea ordinului de represalii nr. 3 161 (562). Prin documentul S.S.I. sunt cerute represalii masive (altele decât cele ordonate și aplicate parțial de Armata a 4-a) și se sugerează strângerea de ostatici. Se afirmă că organizațiile de partizani sunt compuse în majoritate din evrei și că în oraș se află evrei din Basarabia, urmăriți pentru acte ostile și crime făptuite în 1940. Dacă pentru execuții exista deja confirmarea lapidară de la miezul nopții, luarea de ostatici era un ordin nou și mult mai complicat. Informația comună care a ajuns la noi este conținută din păcate în rechizitoriul procesului din mai 1946, care prezintă în ansamblu atâtea

[1] A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 92/1941, f. 207–209.

erori, încât nu poate fi tratată ca veridică. Evident că nimeni n-a stat atunci să consemneze prea mult și în detaliu evenimentele din oraș, strângerea ostaticilor și deplasarea lor. Majoritatea datelor se sprijină pe mărturii luate la 4 ani după evenimente și a fost influențată puternic de ocupația sovietică, de instalarea autorității comuniste în România. Totuși, deși confuze, unele date există.

Considerente asupra procesului

Despre procesul mareșalului Antonescu s-au formulat suficiente opinii critice: că a fost o mascaradă, că acuzatorii publici nu erau magistrați, ci niște imbecili puși să execute ordine date din culise, că a fost ocazia istorică pentru a se observa demnitatea acuzatului principal și ticăloșia unor oameni politici sau a unor foști colaboratori ai săi. Lectura textelor complete duce într-adevăr la aceste concluzii care pot fi eventual probate printr-o analiză atentă a întregului proces. (Cititorul se află astăzi în fața a două variante, dintre care una este cea cenzurată, „prelucrată" după proces și publicată cu titlul *Procesul Marii Trădări Naționale* în 1946, la Editura Eminescu. Varianta aflată în arhivele Ministerului de Justiție a fost publicată de Editurile Saeculum I.O. și Europa Nova în două volume, la începutul anului 1995, cu titlul: *Procesul mareșalului Antonescu – documente,* prefațate și îngrijite de Marcel-Dumitru Ciucă.) Cercetarea personală în arhive îmi dă posibilitatea să afirm că toate documentele publicate în

această ediție sunt autentice și integrale, motiv pentru care le-am folosit fără dubii. Sunt necesare însă unele precizări importante. Textul celor două volume (varianta 1 – 1995) este compus din documente reproduse fidel și din stenograme transpuse în scris după înregistrările pe plăci ale procesului. Dar partea transpusă de pe plăci, și care este inatacabilă ca probă, cuprinde doar interogatoriile lui Ion Antonescu, Mihai Antonescu și Eugen Cristescu, depozițiile martorilor Iuliu Maniu, Gheorghe Brătianu și Dinu Brătianu (luate între 6 și 12 mai 1946), precum și rechizitoriul acuzatorului public Dumitru Săracu (din 13 mai 1946). Restul documentelor publicate provine din acte la dosar, așa cum au fost ele păstrate sub regimul comunist. Există probe că asupra acestora s-a intervenit ulterior, modificându-se date și cifre. De exemplu, pentru documentul care ne interesează în această analiză: *Actul de acuzare nr. 1 din 29 aprilie 1946,* autorul ediției 1995 face următoarea precizare: „Actul de acuzare are note infrapaginale, făcute de autorii lui, numerotate cu cifre oarbe, și subpuncte în cadrul fiecărei note, indicate prin litere mici de alfabet (...). Unele note lipsesc din textul original de la subsolul paginii acestuia (...)“[1]. Asupra Actului de acuzare s-a intervenit ulterior și voi arăta de ce.

Dar să revin la semnificația procesului. Ceea ce au observat încă foarte puțini reprezintă trei probleme de fond:

---

[1] *Procesul mareșalului Antonescu,* vol. 1, p. 43.

a) Așa-numitul „Tribunal al Poporului“ era ilegal constituit; erau numiți „judecători“ cetățeni români, majori, bărbați sau femei, aleși dintre membrii celor șapte grupări politice care intrau în compunerea guvernului de „concentrare democratică“.[1] Completul de judecată era compus din 9 membri, dintre care numai doi erau magistrați, ceilalți fiind „judecătorii poporului“; apartenența lor nu este greu de imaginat.

b) Prin revenirea la Constituția din 1923, în baza Decretului Regal din 31 august, pedeapsa cu moartea nu se putea aplica în acest caz, nefiind prevăzută în textul legii fundamentale (art. 16).

c) Actul de acuzare și sentința au fost fundamentate pe Decretul-lege nr. 312/ 21 aprilie 1945, care nu putea avea valoare juridică mai mare decât Constituția, fiind un act inferior acesteia; practic Decretul-lege nr. 312/1945, prin conținutul său generalizator și prin ambiguitățile periculoase, de tipul: „complicii, favorizatorii și tăinuitorii celor vinovați“ sau „instigatorii și coautorii“ sau toți cei care „au realizat averi în mod ilicit (...) profitând de legătura lor cu asemenea persoane sau de legiuirile și măsurile de fapt cu caracter hitlerist, legionar sau rasial“[2], a constituit baza legală, semnată de rege, pentru arestarea și condamnarea întregii structuri politice, administrative și militare a statului, pentru că toți funcționaseră după legile statului și le aplicaseră; de aici începe și „vânătoarea“ împotriva partidelor politice care „au sprijinit regimul“.

---

[1] *Ibidem*, p. 57.
[2] *Ibidem*, p. 56.

Fiind un act ilegal, judecarea procesului nu s-a împiedicat de aceste considerente, dar un proces trebuia ținut și mi-ar fi greu să spun ce verdicte s-ar fi dat în condițiile unei judecăți corecte. Antonescu a fost totuși autorul unor enorme greșeli, iar în timpul guvernării sale au murit și oameni nevinovați.

Toate situațiile din depozițiile lui în care afirmă că n-a cunoscut detaliile unor evenimente, că n-a știut atunci de o întâmplare sau de alta, nu-l scutesc de răspundere, deoarece conducea și administrația, și Armata în calitate de conducător al statului. De altfel, a avut demnitatea și superioritatea să și le asume. Asta face și mai dificilă judecata Istoriei asupra unei personalități atât de controversate. Chiar și pe plan internațional, portretul lui rămâne încă rcat de nuanțe. Dicționarul *Le Petit Larousse* – 1995 îl prezintă drept „dictator al României în 1940, care a angajat țara sa în 1941 alături de Hitler contra U.R.S.S.", în timp ce *The Wordsworth Encyclopedia* – 1995 îl prezintă drept „general și politician român care a condus un guvern progerman în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și a fost executat pentru crime de război în 1946". *Encyclopaedia Britannica* precizează că, inițial, Ion Antonescu a avut un larg sprijin din partea populației, dar pe măsura trecerii timpului acesta s-a erodat. Indiferent dacă așa-numitul Tribunal al Poporului a fost legal constituit sau amendamentele aduse Constituției nu puteau avea valoarea ei, întrebarea este dacă Ion Antonescu a fost într-adevăr vinovat de crime de război. Problema noastră, a românilor, este că răspunsul care ni s-a dat până acum a fost

formulat într-un proces mascaradă, cu toate că multe lucruri spuse în el au făcut și fac istorie.

Varianta oficială sovietică

Unul dintre capetele de acuzare l-au reprezentat, așadar, crimele de război. În Actul de acuzare citit de acuzatorii publici în ziua de luni, 6 mai 1946, se făcea următoarea afirmație: „Toate aceste crime au fost anchetate de acuzatorii publici și cea mai mare parte judecate de Tribunalul Poporului, iar autorii materiali au fost sancționați“[1]. Pornim deci de la premisa că toate faptele erau cunoscute și sancționate la acea dată, în ce-i privește pe făptașii acestora, urmând ca prin procesul mareșalului să se demonstreze răspunderea sa pentru ele. Mai adaug că acuzatorii trebuiau să aibă la dispoziție și toate sau cele mai importante probe zdrobitoare pentru a formula sigur această acuzație în procesul lui Antonescu. Și totuși...

În același Act de acuzare există următoarea descriere: „Masacrul de la Iași nu este egalat în cruzime decât de cel de la Odessa, dezlănțuit în urma următoarei telegrame transmisă de Ion Antonescu (urmează textul ordinului de represalii nr. 3 161 (562) din 23.X.1941 ora 12.30). Telegrama este prilejuită de explozia ce avusese loc la un comandament militar din Odessa. Fără să se stabilească nici o vinovăție, numai pentru că Ion Antonescu decretează că

---

[1] *Ibidem*, p. 103.

este *aproape sigur* că acțiunea a fost pusă la cale de comuniști locali, se trece la o sălbatică represiune, care se desfășoară în forma următoare: În dimineața zilei de 23 octombrie 1941, apar pe străzile și piețele Odessei primii spânzurați, iar pe străzi oamenii sunt împușcați la întâmplare, astfel că în acea dimineață sunt executați cca. 5 000 de oameni. La ora prânzului, execuțiile încetează, însă jandarmii și poliția încep să adune mii și zeci de mii de oameni, pe care îi închid în marea închisoare de la Odessa. În ziua de 24 octombrie 1941, Compania a 2-a din Batalionul 10 Mitraliere primește ordinul de a escorta pe acești nenorociți la bariera Dalnic, unde se aflau patru magazii lungi de aproximativ 25–30 metri și late de aproximativ 10–15 metri. Deținuții – copii, femei, bătrâni și bolnavi, de toate vârstele – sunt scoși din închisoare, încolonați și mânați ca vitele către abator, spre aceste magazii. În timpul transportului, mulți dintre cei încolonați cădeau și erau imediat împușcați de către jandarmi, astfel că drumul de la închisoare până la locul de execuție, lung de cca. 3 km, era presărat cu cadavrele copiilor, femeilor și bolnavilor. Primul lot adus la locul execuției, compus din 40–50 de inși, strânși legați cot la cot cu frânghii, a fost băgat într-un șanț antitanc și împușcat. Constatându-se că acest procedeu înseamnă risipă de timp și muniții, s-a hotărât să se treacă la o executare în masă. Așa că au fost băgați în primele trei magazii bărbați și câteva femei care nu se putuseră despărți de soții lor, iar în a patra magazie au fost băgate femeile și copiii. În total, în cele patru magazii au fost îngrămădiți peste 5 000 de oameni. S-au făcut apoi creneluri în pereții magaziilor, prin

care s-au introdus gurile mitralierelor și s-a început să se tragă în plin. Țipetele sfâșietoare au acoperit detunăturile gloanțelor de mitraliere. Deoarece s-a observat că gloanțele nu pot răzbate până la ultimii oameni, s-au astupat crenelurile și ieșirile magaziilor, s-au umplut cu paie podurile, s-au stropit pereții și acoperișurile cu benzină și s-a dat foc. Limbi uriașe de foc se înălțau spre cer, cei dinăuntru, deveniți torțe vii, se cățărau pe pereți, ajungeau chiar la acoperiș, încercând să se salveze, dar erau imediat împușcați de jandarmi. Unii, reușind să ajungă la ferestre, se rugau de soldați să-i împuște, indicându-le cu mâna locul la frunte sau la inimă, însă, în momentul când vedeau arma țintită asupra lor, nu aveau tăria să privească moartea în față și își dădeau drumul iarăși în mijlocul focului ucigător, pentru ca după câteva secunde să apară iarăși la același geam repetând rugămintea făcută soldaților. Unii dintre ofițeri au aruncat chiar ei grenade rusești prin crenelurile făcute pentru mitraliere. Prin aceste procedee s-a reușit ca, până la căderea nopții, să fie exterminați cei închiși în primele magazii, între care se găsea și aceea în care erau închise femeile și copiii. O noapte întreagă și o bună parte din dimineața următoare, femeile, copiii și bătrânii închiși în aceste ultime magazii s-au zbătut așteptându-și moartea. După ce au fost și aceștia exterminați prin procedeele din ajun, magazia în care erau bărbații, după ce au fost maltratați toți cei dinăuntru, a fost aruncată în aer"[1].

---

[1] *Ibidem,* pp. 107–108.

În toată experienţa mea de scriitor şi în întreaga viaţă de cititor n-am întâlnit o descriere a unui eveniment atât de cutremurător exprimată atât de stupid. Formularea livrescă de o prostie tragică atinge pe alocuri, involuntar şi lipsit de pietate, ireprimabila ilaritate. Absenţa logicii, încurcarea termenilor şi a faptelor distrug o consemnare care ar putea să fie reprezentarea unui eveniment în întregime sau cel puţin parţial exact. Să o luăm pe rând:

1. În fragmentul Actului de acuzare citat se afirmă că în urma ordinului nr. 3 161 (562) s-a trecut la „o sălbatică represiune", care s-a pornit „în dimineaţa de 23 octombrie" şi s-a oprit „la ora prânzului". Am arătat că ordinul de represalii dat de Antonescu a venit la ora 12.30 şi în consecinţă textul se referă la ordinul lui Iacobici pentru executarea suspecţilor, consemnată în jurnalele de luptă ale Regimentului 23 Infanterie şi Regimentului 33 Dorobanţi; am văzut şi cine erau cei executaţi. În consecinţă, „masacrul" declanşat „în urma următoarei telegrame transmisă de Ion Antonescu" reprezintă elementele unei afirmaţii false, execuţiile având loc înainte de transmiterea telegramei; aceste represalii s-au desfăşurat în cadrul juridic al legilor războiului.

2. Fragmentul are o precizare care confirmă cronologia actului de represalii, aşa cum am prezentat-o la subcapitolul *Evenimentele de la Odessa, 16–23 octombrie 1941:* „În dimineaţa zilei de 23 octombrie 1941, *apar* pe străzile şi pieţele Odessei primii spânzuraţi (...)".

3. Afirmaţia: „iar pe străzi oamenii sunt împuşcaţi la întâmplare, astfel că în acea dimineaţă sunt executaţi cca. 5 000 de oameni" nu se întemeiază pe nici o probă, atât

alegația referitoare la focul nediscriminatoriu, cât și cifra de 5 000 de oameni reprezentând produsul Actului de acuzare în sine. Rapoartele militare precise și care nu pot fi falsificate dovedesc modalitatea și dimensiunea represaliilor, iar orice om rațional își poate imagina ce înseamnă 5 000 de morți într-un oraș ca Odessa.

4. Pasajul: „La ora prânzului, execuțiile încetează, însă jandarmii și poliția încep să adune mii și zeci de mii de oameni, pe care îi închid în marea închisoare de la Odessa“ este aluzia la a doua componentă a ordinului nr. 3 161 (562), și anume, strângerea ostaticilor. Informațiile independente pe care le dețin până acum arată că, într-adevăr, mare parte din cei arestați anterior, precum și ostaticii au fost duși la închisoarea orașului, dar și în anumite locuri (Piața Portului, de exemplu) sau în „lagăre“ improvizate. Oricum, ordinul de măsură în privința închisorii este exagerat.

5. În legătură cu pasajul: „În ziua de 24 octombrie 1941, Compania a 2-a din Batalionul 10 Mitraliere primește ordinul de *a escorta* pe acești nenorociți la bariera Dalnic“, menționez că acest ordin nu există sau, cel puțin, nu a fost consemnat în *Jurnalul de luptă al Diviziei a 10-a,* ceea ce este foarte ciudat. Ori este vorba de o confuzie cu Compania 10 Poliție, ori execuția ulterioară a fost un act deliberat de răzbunare ce n-a fost consemnat datorită caracterului său ilicit. A doua ipoteză pare însă puțin probabilă și iată de ce: în textul Actului de acuzare se spune mai departe că „în timpul transportului, mulți dintre cei încolonați cădeau și erau imediat împușcați de către *jandarmi*“; în mod cert, Batalionul 10 Mitraliere, care era o unitate combatantă, nu

avea în compunere jandarmi, iar aceștia, la rândul lor, nu aveau mitraliere. Confuzia este evidentă, misiunile de pază și însoțire fiind destinate unităților de jandarmi, nu trupelor combatante, iar jurnalul Diviziei 10 cuprinde detalii asupra degajării ruinelor fostului local al Comandamentului, îndepărtarea baricadelor care mai erau în oraș și eliberarea căilor de comunicații pentru zilele de 23 și 24 octombrie. Situația este cu atât mai ciudată cu cât ordinul de represalii comunicat regimentelor în 23 octombrie prevedea, așa cum am arătat, că „nu vor mai fi executați decât cei prinși asupra faptului". Apoi, dând la o parte orice document, logica vine să pună o întrebare firească: dacă ordinul de represalii al lui Antonescu a fost public, conform pct. c („măsurile luate vor fi date publicității și afișate în Odessa și împrejurimi"), iar unitățile au consemnat măsurile luate în jurnalele lor, cum se face că au ascuns acest eveniment, pentru care erau la fel de bine acoperiți cu semnătura mareșalului?

Continui să cred că a fost vorba de Compania 10 Poliție și, eventual, de Compania a 2-a din Batalionul 10 Mitraliere, care a operat însă în afara ordinului, dintr-o inițiativă personală. Cu rezerva că, totuși, subunitățile unei armate nu umblă de capul lor în timpul unei campanii militare, că un comandant acționează în baza unei misiuni precise și n-o poate părăsi pentru acte de inițiativă, rămâne să las sub semnul întrebării acest episod.

6. Din memoriul adresat Tribunalului Poporului de către Antonescu la 15 mai 1946 ne parvine peste timp un amănunt la fel de ciudat. Actul de acuzare (varianta

1– 995) arată că au fost încolonați 5 000 de oameni spre Dalnic, numai că mareșalului i-a fost pus la dispoziție în vederea apărării o altă variantă a Actului de acuzare, în care erau 20 000 de oameni duși la Dalnic. Iată explicația mareșalului: „Dalnicul se află la 4–5 km de Odessa. 20 000 de soldați încadrați militărește se întind pe șosea pe 20 km. Patru barăci, a căror dimensiune era 25/16, reprezintă 1 200 m.p. Socotind 2 și chiar 3 oameni pe metrul pătrat, ceea ce este o imposibilitate, nu depășim cifra de 3 000 de oameni“[1]. Într-adevăr, cifrele nu se potrivesc și mareșalul avea dreptate. Acesta este motivul pentru care consider că în Actul de acuzare (varianta 1 – 1995) s-au operat modificări după proces, după ce s-a observat că cifrele sunt fanteziste. Folosind formula de calcul exactă a mareșalului, acuzatorii au optat pentru cifra de 5 000, care ar fi acoperit complet drumul de la Odessa la Dalnic! Forțat și tratat superficial, am putea accepta și că 5 000 ar fi intrat și în cele 4 magazii.

7. Ipoteza mea asupra executanților acestui masacru este întărită de un alt amănunt al fragmentului citat: după ce s-a dat foc, cei dinăuntru „încercând să se salveze, erau imediat împușcați de *jandarmi*“. Terminologia este în continuare confuză, fiindcă mai departe „se rugau de *soldați* să-i împuște“. Este posibil să fie o referire la gradul de soldat în Jandarmerie.

Mai există un moment foarte delicat al acestei descrieri dramatice. Din amănuntele narațiunii ne putem imagina

---

[1] *Ibidem*, p. 170.

niște magazii înalte, cu pod și cu ferestre la o oarecare înălțime. Unele victime au reușit să se cațăre până la aceste ferestre, cerând să fie împușcate mai bine decât arse, „indicându-le cu mâna locul la frunte sau la inimă". Lăsând la o parte faptul că „pereților li se dăduse foc" și dificultatea omenească de a te agăța la înălțime și arăta ceva în același timp, apelez la cinefilii care au văzut în 1985 pe ecranele românești filmul sovietic *Du-te și vezi* de Elem Klimov. Această capodoperă a cinematografiei mondiale reconstituie destul de fidel masacrul de la Hatîn, în Bielorusia, făcut de naționaliști locali, scene lungi de film dând toate detaliile asupra celor 4 magazii, cățăratul pe pereți, cererile de a fi împușcați decât arși, salvarea eroului principal – un copil – printr-o fereastră aflată la înălțime. Paradoxal, aceleași elemente descriptive se găsesc în documentele puse la dispoziția Tribunalului de la Nürnberg asupra crimelor naziste din teritoriile sovietice ocupate, inclusiv în depozițiile martorilor masacrului de la Oradour-sur-Glane, în Franța: „locuitorii de sex bărbătesc vor fi închiși în 6 hambare din sat", „la cinci minute după ce am intrat în hambar, soldații au deschis focul asupra noastră", „germanii au dat foc paielor care ne acopereau", amănunte similare existând și în ce privește descrierea victimelor: „tineri și bătrâni, invalizi și schilozi, tați și fii, mame și fiice, elevi și învățători, sugari în brațe și prunci în cărucioarele lor"[1]. Similitudinea acestor orori incontestabile și distanțele de mii de kilometri între masacre dovedesc o metodă nazistă aplicată de trupele

[1] E. Russell, *op.cit.*, toate citatele în pp. 99–100.

germane. Să fi existat un „împrumut“ de oroare din partea armatei române? Să fi existat o „mână“ germană la Odessa? Textul Actului de acuzare este atât de confuz, încât nu oferă un răspuns și nu poate fi pus alături de dovezile clare, cu martori, din celelalte masacre. Este posibil ca evenimentul să se sprijine pe un fapt real și să fie „înflorit“ apoi de serviciile sovietice specializate? Unde sunt martorii acestui masacru de la Dalnic în procesul lui Antonescu? A fost folosită doar depoziția unui sublocotenent de rezervă, Alexe Neacșu, a cărui intervenție în acuzare se dovedește nulă de drept. Voi arăta mai târziu de ce. Poate că răspunsul la aceste întrebări – fără a exclude posibilitatea unui masacru real la Dalnic – se găsește în *Cartea Neagră. Suferințele evreilor din România 1940–1944* (București, 1947). În această lucrare, la volumul III, *Transnistria,* documentele 121 și 122 reproduc aceeași descriere făcută după depoziția martorului sublocotenent de rezervă Alexe Neacșu și folosită de acuzatorul public Vasile Stoican în proces (varianta 2 – 1946). Rechizitoriul acestuia dă o altă cifră a celor duși la Dalnic – 25 000, ceea ce ține de prostie în forme vizibile, și a fost pe bună dreptate ridiculizată de mareșal. Urmează o descriere asemănătoare variantei 1 – 1995, dar și cu alte amă nunte, printre care cel mai interesant este numele criminalului: „ordinul de deschidere a focului l-a dat sau colonelul Deleanu sau colonelul Niculescu Coca“[1], ceea ce dovedește că, deși „autorii materiali au fost sancționați“, de fapt, nici acuzatorii nu prea știau ce s-a întâmplat și cine e vinovat.

[1] *Procesul Marii Trădări Naționale,* p. 287.

Vasile Stoican menționează numele martorului din a cărui depoziție citea: „Grozăvia este așa de înfiorătoare încât nu vreau să fac altceva decât să vă citesc din declarația acestui martor, profesorul Neacșu Alexe, asistent la Facultatea de Litere, ascultat pe 25 aprilie 1945, la Dvs. și la instrucție, fost sublocotenent de rezervă pe front în Regimentul 23 Infanterie Călărași“[1]. Având în vedere că deasupra textelor reproduse de *Cartea Neagră* există explicația „documente puse la dispoziție de Viaceslav Molotov“, aș avea toate argumentele să afirm că ne aflăm în fața unei înscenări, a unui fals grosolan, a unei descrieri „împrumutate“ de la alte masacre adevărate. Dar consider că argumentele trebuie duse până la capăt. Alexe Neacșu ar putea fi cheia. La urma urmei, un ofițer român a fost martor acolo și a depus mărturie.

Este ciudat că nimeni nu și-a pus întrebarea ce căuta un ofițer al Regimentului 23 Infanterie împreună cu Compania a 2-a a Batalionului 10 Mitraliere sau cu jandarmii Companiei 10 Poliție?! Regimentul său executase în dimineața de 23 octombrie cca. 100 de comuniști suspecți, după care primise alte misiuni. În ziua de 24 octombrie este consemnat un incident în jurnalul regimentului: „La ora 10.20 Bat. 410, care este sub ordinea regimentului, raportează că a prins o fată de 18 ani. Aceasta era într-o mașină cu mai mulți comuniști care au reușit să scape. La ora 20.00, ofițerul informator o înaintează sub escortă la Serv. Pretoral

---

[1] *Ibidem.*

al lui Gorun, pentru cercetări“[1]. Informația este confirmată peste timp de Eugen Cristescu în declarația dată la 26 mai 1949: „După explozia de la Comandament, Eșalonul a reușit să capteze ca informator o fată tânără din Odessa“. Alexe Neacșu putea fi martor numai la execuția militarilor sovietici surprinși în civil, a celor condamnați și judecați, apoi împușcați și spânzurați în 23 octombrie 1941, între orele 07.00 și 11.00. Faptul că el a fost audiat numai la instrucție și în cabinetul președintelui Tribunalului – „la Dvs.“, cum s-a exprimat Vasile Stoican –, și nu în proces este iarăși foarte suspect. Asta însă numai până descoperi cine a fost Alexe Neacșu:

ALEXE NEACȘU

Născut 20 noiembrie 1909, comuna Luciu, jud. Ialomița

Părinți: RĂDUCANU și ȘTEFANA

Sublocotenent în Reg. 23 Infanterie (ofițer rezervist).

Decedat în 1979 la adresa: București, Bdul Nicolae Grigorescu (...).

Până la al Doilea Război Mondial a fost profesor la Facultatea de Filologie din Iași. La data de 21.02.1940 a fost înaintat la gradul de slt. rez. La Reg. 23 Infanterie a fost concentrat la 08.06.1940. A participat la războiul din Est în Crimeea, unde s-a îmbolnăvit de hepatită și a fost trimis în țară. S-a mutat cu serviciul în București, a lucrat în domeniul învățământului. Nu a fost prizonier. În 1950 i s-a retras titlul de profesor universitar,

[1] Arh. M.Ap.N., *Jurnalul de operații al Regimentului 23 Infanterie*, f. 154.

precum și calitatea de membru P.C.R. *A fost prieten apropiat cu ALEXANDRU VOITINOVICI, președintele Tribunalului care l-a judecat și condamnat pe mareșal. Neacșu îl cunoștea pe Voitinovici încă înainte de 1945, de la Iași.* A fost singurul martor al acuzării privind „masacrul“ de la Odessa și, având în vedere relațiile sale cu președintele Tribunalului, depoziția sa este nulă de drept. După război a primit scrisori de mulțumire de la populația din zonele unde a activat pe Frontul de Est unitatea sa, pentru modul exemplar în care s-a comportat aceasta.

8. Dar inexactitățile Actului de acuzare continuă. S-au făcut „niște creneluri în pereții magaziilor“, se afirmă în document, prin care s-a tras cu mitraliera. Apoi, văzându-se că gloanțele nu răzbat, „s-au astupat crenelurile“, numai că, la câteva rânduri mai jos, „unii dintre ofițeri au aruncat chiar ei cu grenade rusești prin crenelurile făcute pentru mitraliere“. Nimic nu mai este de înțeles! Mai ales că delirul narativ continuă: „Prin aceste procedee s-a reușit ca, până la căderea nopții, să fie exterminați cei închiși în primele magazii *între care se găsea și aceea în care erau închise femeile și copiii.* O noapte întreagă și o bună parte din dimineața urmă toare, *femeile, copiii și bătrânii închiși în aceste ultime magazii, s-au zbătut așteptându-și moartea*“. Adică, după exterminare, ei încă își așteptau moartea!!! Ne aflăm în fața unui exemplu „clasic“ de propagandă patetică, plină de elemente emoționale stridente din galeria celor folosite din abundență de stalinism. Studiind felul cum s-a compus istoria legendară a comunismului în România – celebrele torturi din beciurile

Siguranței, nașterile în închisoare, tipografiile clandestine, manifestele ilegale, copiii eroi, rezistența supraomenească la interogatorii, Ana (evreică) și Mihai (român), care se iubesc împotriva capitalismului fascist, burghezo-moșieresc, mama luptătorului care înfrunta gloanțele jandarmilor, mărșăluind în fruntea grevei muncitorilor etc. – nu este greu să înțelegem exagerările propagandistice ale textului. La urma urmei, ceva real se afla la originea oricărui mit de acest fel: comuniștii erau închiși în beciurile Siguranței, dar pentru activitate criminală, a născut Donca Simo în închisoare, dar dintr-o relație cu un gardian, au existat tipografii clandestine, furnizate de N.K.V.D., și „tipografi“ parașutați odată cu ele, rezistau comuniștii la interogatorii, câteva minute, după care „turnau“ toate rețelele și deveneau informatori plătiți ai serviciilor speciale românești, se iubeau și comuniștii, ca toți oamenii, momente în care doctrina marxist-leninistă le ajuta foarte puțin, mama luptătorului suferea, ca și mama legionarului, ca și mama lui Antonescu, așa cum suferă toate mamele din lume pentru fiii lor, așa cum au suferit și milioane de mame evreice. Se includ în categoria dovezilor și astfel de texte: „Oriunde te uitai, nu vedeai decât spânzurători. Erau mii de spânzurători. La picioarele celor spânzurați zăceau oameni sfâșiați și împușcați. Orașul nostru oferea un spectacol înspăimântător: era un oraș al spânzuraților“[1]. Textul s-a dovedit un fals executat de o echipă

---

[1] Matatias Carp, *Cartea neagră. Suferințele evreilor din România 1940–1944*, vol. III, București, 1947, p. 96.

specială de propagandişti, condusă de Vasili Grossman şi Ilya Ehrenburg.[1]

Eu am credinţa că evenimentele tragice de la Dalnic reprezintă un episod real al represaliilor de la Odessa, dar informaţia conţinută în Actul de acuzare, în ambele variante, nu poate reconstitui faptele. Ea îi distruge, de fapt, orice credibilitate.

Episodul se leagă mai degrabă de incidentul de la închisoarea oraşului, unde cei închişi pentru acte ilegale şi cei aduşi ca ostatici au suprapopulat clădirea şi curţile interioare. Am căutat martori. Pornind de la *Ordinul de bătaie* al unităţilor militare aflate atunci în oraş şi cu sprijinul Ministerului de Interne, am reuşit să identific un martor ocular în judeţul Teleorman. I.C. a fost soldat într-o companie de transmisiuni, în vârstă astăzi (în 1997) de 75 de ani. Îmi relata că o parte a ostaticilor, care n-a mai încăput în penitenciar, a fost dusă la Dalnic. După estimarea lui, erau 1 500 – 1 700 de persoane, adunate din oraş. Ar fi vorba deci de ostatici şi nu de arestaţii din zilele precedente actului de terorism de la Comandament. Chiar dacă această mărturie nu poate fi o probă, confuziile care persistă în amintirile lui I.C. despre cazul Odessa îmi dau o imagine asupra modului cum a funcţionat ulterior propaganda sovietică asupra unui om care a fost totuşi acolo, la faţa locului. De

---

[1] Gh. Buzatu, *Români în Arhivele Kremlinului*, pp. 79–80, unde cifrele urcă la 100 000 şi 225 000 de spânzuraţi!

exemplu, el este convins că la Odessa s-a petrecut un „masacru“, dar, la întrebările precise: unde se găsea în zilele de 23 și 24 octombrie 1941 și ce a văzut exact?, el îmi răspunde că a aflat după război din ziare și din zvon că a fost un masacru, că se găsea în zona de litoral a orașului, refăcea comunicațiile Comandamentului, și că a văzut trei indivizi împușcați lângă un zid și cu o pancartă alături, pe care scria în rusește *terorist,* și i-a mai văzut pe cei cinci spânzurați de pe strada Engels. La întrebarea dacă a discutat cu camarazii săi despre represalii, mi-a răspuns că toți comentau execuțiile izolate la care nu participaseră. Și încă un amănunt: I.C. a fost primul înscris la „colectivă“ în 1950, în urma unei întâmplări foarte interesante. În ziua în care a apărut în sat echipa de activiști de la Alexandria, I.C. a fost primul vizitat, în aceeași seară. Ciudățenia întrevederii a constat în faptul că martorul avea foarte puțin pământ, deoarece fusese împărțit de părinții săi celorlalți 6 frați, dintr-o comună învecinată. Lotul lui nici nu intra în prevederile colectivizării, mai ales că era în marginea satului și ținea cadastrial de comuna fraților săi, dar activiștii erau interesați să „dea exemplu“ și l-au atacat pe cel mai vulnerabil. Unul dintre activiști i-a dat și argumentul decisiv: „Ai fost la Odessa!“

Fără îndoială, reflexul evenimentelor imediate într-o unitate de transmisiuni trebuie să fi fost mai mic decât la una de infanterie, care a primit expres ordinul să execute teroriștii, dar mecanismul dimensionării spre exagerare trebuie să fi început chiar în zilele de doliu de la Odessa. Este totuși paradoxal ca un transmisionist – adică unul din

militarii care, prin specialitate, se deplasează mult, comunică intens cu alți militari – nu a văzut efectele unui masacru. Or, dacă erau 5 000 de morți împușcați la întâmplare pe străzi, amintirea trebuie să fie foarte vie, cu toate că Odessa era un oraș cu 300 000 de locuitori, al cincilea ca mărime în U.R.S.S., cu o industrie importantă (armament, chimie, textile, zahăr, tutun)[1] și cu unghiuri de vedere mari datorită străzilor și piețelor foarte largi.

Un magistrat militar (locotenent-colonel de justiție T.U.) îmi relatează că a cunoscut și el un martor al represaliilor de la Odessa, tot soldat, care în septembrie 1994 trăia într-un sat din Dolj. Magistratul mi-a reprodus descrierea execuției a 40–50 de persoane într-o tranșee antitanc, dar din detaliile pe care i le-a dat martorul este vorba de execuțiile ordonate în dimineața de 23 octombrie, făcute de Regimentul 23 Infanterie, asupra cărora am dat deja explicații. Practic, propaganda sovietică a combinat actul legal de represalii din prima zi cu actul ilegal al asasinatului de la Dalnic și cu strângerea evreilor ostatici, umflând cifrele, declarând toate victimele evrei și insistând pe „bestialitatea“ represaliilor. Au legat apoi toate aceste evenimente într-unul singur: *represalii*, și l-au așezat sub ordinul lui Antonescu. Judecând invers, și acceptând întreaga desfășurare a evenimentelor sub ordinul legal de represalii, naționaliștii dau un aspect legitim inclusiv crimelor petrecute acolo.

---

[1] *Soldatul*, nr. 55, din 1.11.1941, p. 2.

Primarul Odessei, Pântea, a scris mareșalului, descriindu-i ceea ce a văzut și informându-l asupra evenimentelor: „Am asistat până noaptea târziu la dezgroparea cadavrelor. Plecând spre casă și ațipind câteva clipe, m-am trezit dimineața având în față o scenă îngrozitoare și anume *pe toate străzile principale și pe la colțuri stăteau spânzurați câte 4–5 oameni,* iar populația înspăimântată fugea din oraș în toate părțile. Revoltat, am întrebat cine a făcut această barbarie, această rușine de care noi nu ne vom spăla niciodată în fața lumii civilizate. Cei în drept mi-au spus că ei nu știu nimic. Pe de altă parte, pe zidurile Odessei a apărut un comunicat fără semnătură al Comandamentului Militar, prin care se dispunea ca toți evreii să părăsească orașul în cursul zilei de 23 octombrie și să plece în coloane spre Dalnic. Evreii îngroziți de cele petrecute în oraș au părăsit locuințele și avutul lor și s-au îndreptat cu miile spre Dalnic, iar populația rămasă în oraș a început o jefuire totală a locuințelor. Dându-mi seama, în calitate de primar al orașului, că am și eu o răspundere față de populația aceasta și fiind informat că în localitate a venit domnul general Macici, comandantul Corpului 2 Armată, m-am prezentat domniei sale. Domnul general avea însărcinarea de a supraveghea și cerceta situația din Odessa. L-am găsit la locul catastrofei și, fiind îngrijorat de situația populației, l-am întrebat dacă din ordinul domniei sale a apărut ordonanța pentru evacuarea totală a evreilor din oraș. *Domnul general mi-a răspuns categoric că el nu a dat nici un ordin de asemenea natură și nici nu știe nimic de acest ordin.* I-am arătat domnului general pericolul ce va decurge din această

evacuare neomenoasă și i-am cerut aprobarea domniei sale ca pe cale administrativă să iau măsuri pentru întoarcerea evreilor în oraș. Domnia sa mi-a dat cuvenita aprobare. Am rugat de asemeni pe domnul general Macici să-i dea delegație domnului prefect de la Poliție, maiorul în rezervă Dimitrie Bogos, fost ministru, care, cunoscând limba rusă, va putea contribui la liniștirea spiritelor agitate. Domnul general i-a dat în scris această delegație până la numirea titularului. După instalarea noului prefect, am plecat spre Dalnic pentru a înapoia evreii în oraș. *Până în momentul de față circa 50 000 de evrei rămași în oraș (neclar în text) coloanele de mii de oameni le-am oprit și le-am vorbit rusește, arătând că s-a produs o greșeală și că domnul mareșal a dat ordin să vă înapoiați la casele voastre.* S-au petrecut cu această ocazie scene sfâșietoare. Au năvălit asupra noastră, sărutându-ne mâinile, hainele, mașinile și strigând cu toții: Trăiască mareșalul Antonescu, salvatorul lor. Era un act drept, căci populația nu a avut nici un amestec în catastrofa de la 22 octombrie. *Coloana înaintată de evacuați a fost însă reținută de organele militare. Mi s-a spus că aceștia vor fi executați ca represalii în urma ordinului dumneavoastră*"[1]. „La ancheta întreprinsă de instanțele judecătorești, după 23 august 1944, Macici recunoaște că Pântea a cerut, pe răspunderea sa, întoarcerea coloanei formată din zeci de mii de evrei, în ziua de 23 octombrie 1941, pentru a fi împușcați. Macici ar fi admis această cerere, aprobând lui Pântea «ca acesta, personal, pe cale

[1] *1940–1942: Perioada unei mari restriști*, partea a II-a, p. 120.

administrativă, să ia măsuri pentru întoarcerea coloanei de evrei de la Dalnic».“[1]

Urmărind cronologia și datele cunoscute despre evenimentele legate de represalii, se poate reconstitui cu aproximație succesiunea faptelor:

23.X.1941, între orele 07.00 și 11.00 au loc execuțiile cerute de generalul Iacobici și aprobate formal de Antonescu; cifrele celor executați trebuie să fie în jurul celei reconstituite de Arhivele M.Ap.N.: 417 deținuți pentru infracțiuni la legile războiului, „suspecți“, comuniști notorii; la această cifră se poate adăuga prin presupunere un număr de indivizi executați din răzbunare, după explozia de la Comandament, sau chiar cetățeni nevinovați, cifră care trebuie să fie însă foarte mică. La ora 11.00 se primește ordin ca orice execuție să înceteze și să nu mai fie împușcați decât cei prinși asupra faptului.

23.X.1941, după ora 12.30, se pun în aplicare celelalte puncte ale ordinului de represalii cu nr. 3 161 (562), luarea ostaticilor și afișarea ordinului; la închisoarea orașului și în zone improvizate sunt adunate mii, poate chiar zeci de mii de persoane.

24.X.1941, sunt duse la Dalnic 1 500 – 3 000 de persoane (folosind și cifra presupusă de Antonescu), care făceau parte, cu procent mare de probabilitate, din rândul

[1] *Ibidem,* p. 121.

ostaticilor, și executate în una sau mai multe magazii; execuția acestor ostatici nu este acoperită de nici un ordin și trebuie să fi fost interpretarea personală a unui comandant asupra ordinului de represalii; așa cum am arătat, la acea dată respectarea cifrelor indicate de Antonescu ar fi însemnat cel puțin 7 000 de morți.

25.X.1941, în oraș au loc funeraliile celor uciși prin actul terorist de la Comandamentul Militar; surse încă suspecte precizează că la aceeași oră ar fi fost aruncată în aer una din magaziile cu ostatici, în semn de răzbunare.

Dar în perioada 23–25 octombrie, la Odessa se desfășoară și o altă activitate ordonată prin ordinul de represalii: strângerea evreilor.

În succesiunea ordinelor schimbate între Odessa și București în perioada 22–27 octombrie 1941, există o serie de documente pe care le-a interpretat până acum doar ziaristul Mihai Pelin, prin două articole publicate în cotidianul *Ora.*[1] Cele două pagini de ziar au rămas până astăzi (în 1997) singura informație cunoscută de publicul românesc, lor opunându-li-se prin replică două, trei articole din ziarele *Vremea, România Mare* și *Românul,* scrise foarte prost și pline de alte confuzii. Informația lui Mihai Pelin se sprijină pe așa-numitul „Dosar de la Muzeul Holocaustului“, care este o sumă de copii xerox după documente autentice furnizate de arhivele românești Muzeului de la Washington, file bătute la mașina de scris fără nici o autentificare, extrase din documente ipotetice, citate trunchiate copiate după

[1] *Ora,* din 29 iulie 1993, p. 7, și 30 iulie 1993, p. 7.

rechizitoriile de la proces, în varianta sovietică a faptelor. Cu acest „dosar“ în mână s-a prezentat în primăvara anului 1993, la un înalt demnitar guvernamental român, Șef Rabinul Cultului Mozaic din România, dr. Moses Rosen. Au fost doi martori la această întrevedere, dintre care unul, numai pentru o parte a dialogului, a fost subsemnatul. Șef Rabinul a debutat cu formula: „Uite ce masacru a făcut armata română!“ și a încheiat cu: „De despăgubiri nu veți scăpa în nici un caz!“ Considerând că este vorba de formule peiorative și excese umorale – convorbirea a decurs jovial, Șef Rabinul arătându-se a fi un mare om de spirit și posesorul unui umor tipic și contagios –, înaltul demnitar l-a rugat „să nu mai răsucească acest cuțit în rană“ și i-a propus să studieze volumul Arhivelor M.Ap.N., care cuprinde 1 000 de pagini cu documente și mărturii despre atrocitățile comise de bandele evreiești în Basarabia împotriva armatei române (militari torturați, umiliți, îngropați de vii, împușcați). Ținând cont de relațiile româno-israeliene foarte apropiate de astăzi, inclusiv de relațiile militare excelente dintre cele două state, recomandarea mi s-a părut cât se poate de echilibrată. Solicitându-mi-se opinia, am întărit demersul demnitarului, precizând însă că, la prima vedere, „dosarul“ mi se pare neconcludent. Studiindu-l în amănunt, am constatat că „cineva“ selecționase numai anumite documente și le așezase într-o ordine greșită, pe alocuri, argumentându-le cu unele „completări“ frivole. Acest dosar nu reprezintă un document profesionist, este opera unui amator care a crezut probabil că varianta sovietică a capetelor de acuzare de la procesul lui Antonescu legate de

evrei ar putea fi încă valabilă, în forma prezentată în 1946. Adică, diversionist. Și iată că după câteva luni apar articolele din *Ora,* întocmite pe baza paginilor din „dosar“ și cu aceleași erori. De exemplu, Mihai Pelin afirmă în articolul din 30 iulie 1993 că „nu dispunem de textul ordinului nr. 3 161“, care este ordinul de represalii al lui Antonescu, *pentru că așa-numitul „dosar“ nu-l conținea,* dar el este un document public încă din 1946 (există în varianta 2 – 1946) și putea fi citit de oricine la Biblioteca Academiei Române.

Soarta evreilor de la Odessa

În esență, în contextul evenimentelor de la Odessa, pe baza unor documente și mărturii, se afirmă că au fost executați 18 000, 22 000 sau chiar 40 000 de evrei ca urmare a ordinului de represalii. Un document oficial românesc de la fața locului, care să fi consemnat cifra evreilor arestați, nu am găsit; toate sunt consemnări indirecte, opinii târzii, rapoarte germane ale căror exagerări sunt suspecte (anumite relații germano-evreiești de la Legația germană din București determinau, după Radu Lecca, o exagerare a cifrelor declarate Berlinului pentru a arăta că românii extermină evrei în număr mare și, în același timp, pentru a contracara informațiile deținute de Himmler, conform cărora, tot exagerat, românii îi protejează pe evrei).

Cercetarea mărturiilor în legătură cu soarta evreilor din Odessa comportă întoarcerea la anumite considerente politice și juridice active în acel moment pe teritoriul unde

se exercita ocupația românească. De regulă, datorită remanenței propagandei sovietice și a cenzurării altui tip de informație în perioada regimului comunist, se afirmă și astăzi fără explicații că România a atacat Uniunea Sovietică și a ocupat un teritoriu al acesteia, instalându-și la Odessa propria administrație. Dar situația era privită în epocă de o cu totul altă manieră. În primul rând, și cel mai important, *armatele română și germană erau privite la Odessa drept trupe eliberatoare,* deoarece se aflau pe teritoriul Ucrainei, iar populația majoritară ucraineană se considera până atunci sub ocupație rusă. Așa se explică o serie de atitudini de masă în favoarea prezenței militare române acolo și gesturile de simpatie ale locuitorilor, precum și demersurile oficiale trimise lui Antonescu pentru sprijinirea constituirii statului ucrainean independent. Numeroși cetățeni și-au oferit serviciile, colaborând activ cu trupele române. În condițiile în care *Convenția privitoare la legile și obiceiurile războiului terestru – Haga 1907* prevedea în Anexă, la Secțiunea a III-a, Art. 44: „Este interzis unui beligerant să silească populația unui teritoriu ocupat a da informații despre armata celuilalt beligerant sau despre mijloacele lui de apărare“[1], volumul mare de informații deținut de serviciile secrete românești la Odessa ar putea să pară obținut pe o cale ilegală. Or, la Odessa s-a înregistrat o colaborare masivă a populației ucrainene locale împotriva armatei sovietice, tocmai datorită faptului că aceasta era identificată drept una de ocupație, drept cea care a impus regimul comunist, a deportat sute de

---

[1] Ionel Cloșcă, S. Suceavă, *op.cit.*, p. 29.

mii de oameni și la sfârșit a hotărât distrugerea orașului prin dinamitare. La 25 octombrie Antonescu era informat că „în oraș sunt foarte mulți tehnicieni și specialiști de tot felul, care își oferă gratuit serviciile lor, pentru punerea în funcțiune a diferitelor întreprinderi și instalațiuni de utilitate publică“[1].

Este și felul în care tratează astăzi istoriografia oficială ucraineană evenimentele din perioada 1939–1943. Teroarea sovietică lăsase urme vii și recente: „Se estimează că între anexarea (sovietică) și invazia germană peste 170 000 de indivizi au fost arestați, aruncați în vagoane pentru vite și deportați în Siberia. Lista categoriilor de oameni ce urmau a fi deportați, și unde figurează, în principiu, aproape toți cei care nu erau muncitori manuali, nici țărani, nici comuniști declarați, a fost stabilită 7 luni înainte de ocupație de I.A. Serov din N.K.V.D. și încorporată faimosului ordin nr. 001 223/ 11 octombrie 1939 semnat de Serov care, aproape imediat după asta, s-a reîntâlnit cu Hrușciov în Ucraina, unde a aplicat aceleași metode de arestare și deportare, dar pe o scară mult mai mare“[2]. Se estimează, de asemenea, că ucrainenii – declarați în mod constant de propaganda sovietică „fasciști“ și „naționaliști“ – au suferit 3 milioane de pierderi umane în urma operațiilor de deportare și exterminare duse de puterea de la Moscova, înainte și după perioada de ocupație militară a Axei. Să nu

---

[1] A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 65/1941, f. 200.
[2] Khrouchtchev, *op.cit.*, p. 152 (nota 24).

uităm existența armatei vlasoviste și cererea adresată lui Hitler pentru încorporarea a 2 milioane de ucraineni în armata germană, cerere refuzată de Führer pe motiv că nu sunt arieni!

Cazul ucrainean are nevoie de o scurtă prezentare. La o privire obiectivă aruncată asupra centrului și estului european se poate observa că situația istorică a Ucrainei și, într-o anumită măsură, a Poloniei a fost mult mai dramatică decât a României. Sfâșierea permanentă a teritoriului și anularea temporară a existenței ca stat au fost evenimente mult mai dureroase ca pierderea Basarabiei de către România. Formarea burgheziei ucrainene, de exemplu, a întâmpinat greutăți infinit mai mari, iar o tentativă de asimilare a elementului evreiesc nici măcar nu s-a putut contura. „De fapt s-a realizat o divizare a populației evreiești, cei care tindeau să se asimileze separându-se de restul populației evreiești, care a continuat să trăiască după normele sale proprii. Burghezia locală, căreia trebuia să i se alăture evreii asimilați, a devenit terenul pentru dezvoltarea antisemitismului, din motive de concurență. Modul diferit de tratare al ucrainenilor pornea de la faptul că aici asimilarea era imposibilă, pentru că Ucraina nu avea nici măcar germenii unei burghezii naționale, care exista la polonezi și la unguri. De aceea, în regiunile ucrainene evreii nu aveau cu cine să se asimileze. Existau un ocean de țărani și mici grupuri de intelectuali, care erau membri activi și purtători de cuvânt ai

mișcării naționaliste."[1] Din Ucraina provine și suprapunerea terminologică *jidan* = *negustor*. În aprecierea celui mai important gânditor politic ucrainean al secolului al XIX-lea, Mihailo Dragomanov (1841–1895), „aproximativ o treime din populația evreiască era compusă din oameni care munceau și produceau: țărani, muncitori, meseriași, specialiști. Cea de-a doua treime avea clar un caracter parazitar și exploatator: cârciumari, cămătari, negustori, intermediari, arendași, care reprezentau interesele statului (ocupant) sau ale marilor proprietari"[2]. Restul erau oameni foarte săraci, cerșetori, vagabonzi etc. Mari similitudini cu ce s-a consemnat în Moldova am găsit în cazul ucrainean, dacă nu cumva imigrația evreiască a adus această problemă cu ea: „Ucrainenii au două acuzații permanente contra evreilor, una cu caracter social-economic și cealaltă cu caracter politic. Prima se referă la exploatarea maselor de ucraineni de către negustorii și intermediarii evrei. Cârciumarul și cămătarul evreu, care țineau într-o dependență totală sate întregi, nu erau un stereotip născocit de propaganda antisemită, ci un fapt al istoriei sociale a Ucrainei. Morala societății evreiești în relațiile sale cu ucrainenii stârnea pretutindeni indignare"[3].

---

1 Ivan Lesiak-Rudnețki, „Răspunsuri la problema evreiască" și „Observații la articolul prof. Zvi Gitelman privind rolul politico-social al evreilor în Ucraina", în *Eseuri istorice*, vol. I, Kiev, Editura Cabinetului de Miniștri, 1994, pp. 115–143.

2 *Ibidem.*

3 *Ibidem.*

Un alt aspect a intervenit în timp – conform istoriografiei oficiale a Republicii Ucraina – prin contribuția evreilor la rusificare și apoi sovietizare: „Naționalistul ucrainean Evhen Cekalenko scria în anul 1903 că se miră de ce guvernul țarist limitează drepturile evreilor, aceștia fiind agenții guvernului pentru rusificare. Fără evrei, guvernul țarist n-ar fi putut rusifica orașele și târgurile ucrainene, așa cum le-au rusificat evreii. Această tendință a evreilor – de a contribui la rusificarea și respectiv polonizarea Ucrainei – a provocat permanent patrioților ucraineni un sentiment de revoltă."[1] Din nou, similitudinile ating identitatea de reacție, mai ales în cazul abordării istoriei ca ansamblu cronologic real-fictionar. „Evenimentele considerate de ucraineni ca paginile cele mai luminoase din istoria lor sunt dintre cele mai tragice din istoria evreilor. Conducătorul marii răscoale căzăcești împotriva Poloniei de la mijlocul veacului al XVII-lea, hatmanul Bogdan Hmelnițki, considerat de ucraineni părintele națiunii și eliberatorul Ucrainei de sub jugul odios al oligarhiei poloneze, rămâne în analele evreiești pe un loc important printre cei mai mari criminali. În literatura evreiască numele lui Hmelnițki se găsește alături de Haman și Hitler. Este greu de așteptat de la evrei o apreciere obiectivă și lipsită de prejudecată, așa cum nu putem aștepta de la irlandezii catolici despre Oliver Cromwell."[2] Procesul de escaladare a extremismului ucrainean a fost și el determinat de mișcările politice europene și de acele decizii de

---

[1] *Ibidem.*
[2] *Ibidem.*

instalare a evreilor în afara „zonelor de rezidență", unde au ocupat rapid un loc precis și extrem de important. Istoriografia ucraineană admite că decizia Marilor Puteri a împiedicat dezvoltarea firească a burgheziei naționale – așa cum s-a întâmplat în toate statele central și vest europene unde n-a existat „problema evreiască" – și, în consecință, a generat crizele antisemite. Continuarea procesului prin contribuția la sovietizare a adus situația la paroxism.

Din același context necunoscut nouă până acum se desprinde și atitudinea populației ucrainene față de evrei. Aceștia erau considerați instrumente docile ale ocupantului rus, drept populație oricum străină, din care Moscova își numea și autoriza liderii politici locali, agenții de propagandă și colaboratorii. Aceeași imagine o avem și pentru evreii din Țările Baltice. Am arătat în acest studiu răzbunările ucrainenilor împotriva evreilor în Bucovina imediat după eliberare, fapte ce s-au extins pe aproape tot teritoriul ucrainean încorporat de U.R.S.S. după 1939 sau înainte. Din aceeași atitudine s-a născut și ura sălbatică, excesele criminalilor de război ucraineni care au dus asasinarea evreilor la cote de neimaginat. Nu întâmplător germanii foloseau paznici și *kapo* ucraineni în lagărele de exterminare, cunoscându-le ura manifestă și brutalitatea față de evrei. Nu putem extinde această categorie la întreaga populație a Ucrainei, care fusese totuși într-un conflict deschis cu evreii comuniști. În zona așa-numitei Ucraine occidentale, evreii erau organizați într-un Partid Comunist pentru Apărarea Ucrainei, afiliat P.C.U.S. și care acționase împotriva ucrainenilor și polonezilor atât înainte de 1939, cât și după, furnizând mare parte

a cadrelor de conducere ale administrației sovietice.[1] Este interesant că aceștia se diferențiau de evreii de rând, luându-și drept nume cuvântul *jidan,* a cărui semnificație deteriorată era de *evreu comunist.*[2]

Atitudinea populației ucrainene din Odessa nu era o excepție – cum arătam și mai sus: „populația manifestă o ură vădită împotriva evreilor" –, semnalându-se și aici aceeași violență nediscriminatorie față de evreii nevinovați, nevoiți să se supună regimului comunist și în egală măsură victime ale opresiunii sovietice. Într-o informare trimisă de Armata a 4-a română către Comandamentul Militar Odessa la 30 octombrie 1941, fenomenul este constatat din nou: „Populația evreiască din Odessa, care fusese evacuată, se înapoiază în oraș. Acest fapt nemulțumește populația care spera într-o rapidă curățire a orașului de elementul evreiesc"[3]. Garnizoana Odessa, prin generalul Trestioreanu, anunța Bucureștii la o săptămână după represalii: „Toată populația neevreiască de la primul intelectual până la ultimul cetățean creștin a primit cu încredere și satisfacție măsura luată cu înlăturarea evreilor din mijlocul lor și roagă cu insistență de a nu se reveni și a nu se slăbi această măsură"[4]. În tonul consemnărilor militare trebuie văzute și acele exagerări specifice, dar și acel entuziasm generat de considerentele ideologice care însoțeau Armata română acolo.

---

[1] N. Khrouchtchev, *op.cit.*, pp. 148–149.
[2] *Ibidem.*
[3] Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul Militar Odessa, dosar nr. 30, f. 40.
[4] *Ibidem,* f. 8.

Așadar, înainte de a încerca o reconstituire a soartei evreilor de la Odessa, îmi propun o nouă sistematizare a climatului politico-militar în care s-au desfășurat evenimentele:

1. În concepția politico-militară a momentului, trupele româno-germane se luptau cu inamicul – trupele sovietice – pe un teritoriu străin ambelor părți beligerante; populația Ucrainei era în majoritate covârșitoare favorabilă primilor.

2. Populația evreiască era considerată străină, instrument al regimului comunist sovietic, motiv pentru care ucrainenii au cerut insistent îndepărtarea acesteia din Odessa.

3. În mod constant, populația ucraineană a orașului a colaborat cu Armata Română pentru identificarea, descoperirea și reținerea evreilor comuniști, a colaboratorilor sovietici și a teroriștilor.

4. În realitatea imediată a conjugării aversiunii românilor și ucrainenilor împotriva evreilor, mulți dintre aceștia, bătrâni, femei, copii, oameni nevinovați au pierit sau au avut de suferit nediscriminatoriu efectele atitudinii antisemite violente însoțite de crime.

Informațiile despre soarta evreilor din Odessa ne vin astăzi printr-o serie de documente, dintre care, în mod paradoxal, cele mai cunoscute n-au fost interpretate în contextul arătat mai sus.

Raportul Rödler. În acest document foarte nesigur, întocmit la București la 11 zile după consumarea evenimentelor, se afirmă că în Piața Portului din Odessa au fost strânși 19 000 de evrei, împrejmuiți cu un gard, apoi executați. Cifra pare apropiată de cele vehiculate în mod curent, în

schimb apar unele nedumeriri. Toate fotografiile din ziarele românești[1], cele din arhive și ocazionale, arată că Piața Portului era ticsită de tehnică militară abandonată de sovietici (chiar Rödler o spune), iar drumul degajat printre tunuri, camioane, tanchete distruse abia putea permite trecerea unui autoturism. Jurnalele de luptă ale unităților Diviziei 10 consemnează că la 25–27 octombrie încă mai degajau armament greu și baricade. Apelez și la imaginația cititorului microbist, care a văzut poate un stadion de fotbal cu 20 000 de locuri invadat la sfârșitul meciului de spectatori, pentru a-și închipui cum trebuie să arate, ce dimensiuni trebuie să aibă un gard care împrejmuiește 19 000 de oameni. Într-o altă variantă a notei Rödler se afirma că „a fost adus un convoi format din 40 000 de evrei la Dalnic, unde toți au fost executați"[2]. Informația, care urcă numărul victimelor la aproape 60 000 de oameni, este complet neserioasă.

Telegrama nr. 302 858/ 23 octombrie 1941, ora 16.45. Acest document reprezintă răspunsul generalului Iacobici la ordinul de represalii dat de Antonescu și are următorul conținut:

La ordinul nr. 3 161 din 23.X.1941:

1. *S-a dat ordin ca toate comandamentele militare și autoritățile din regiunea Odessa să se instaleze la periferiile orașului, în clădiri care au fost perfect și sigur curățate de mine și*

---

[1] De ex., *Universul,* din 22, 23, 24 octombrie 1941; *Soldatul,* din 23 octombrie, 1 și 8 noiembrie 1941.

[2] *Problema evreiască,* vol. II, p. 333, după R. Hilberg, *Germany and Jewry 1939–1945. Documents of Destruction,* pp. 78–79.

de dispozitive de distrugere; clădiri care se pot păzi și supraveghea. În același timp, s-a dispus evacuarea populației civile, pe o rază care va fi găsită necesară, din jurul clădirilor alese pentru comandamente și autorități.

2. S-a ordonat gen. Macici să ancheteze și să stabilească vinovații de nenorocirea întâmplată. Divizia 10 raportează însă că, înainte de instalarea Comandamentului Militar, clădirea a fost deminată de germani și apoi verificată amănunțit cu detectorul de mine de către un ofițer din Batalionul de Pionieri al diviziei.

3. S-au luat măsuri pentru executarea imediat a celor ordonate de către domnul mareșal Antonescu cu ordinul nr. 3 161 punctul 3, literele a, b, c.

4. La ora 13.10 a fost scos mort de sub dărâmături gen. Glogojeanu I.[1]

La prima vedere, nimic neobișnuit nu prezintă această telegramă, cu excepția unui pasaj care nu are aparent nici o legătură cu raportarea executării ordinului de represalii: precizarea asupra deminării. Întorcându-ne însă la ordinul nr. 3 161/23.X.1941, vom constata că, la punctul 2, mareșalul ordonase: „să se raporteze cine este responsabil de neexecutarea sau de necompleta executare a ordinului Comandamentului de Căpetenie nr. 3 016 din 16 octombrie 1941 și ordinului nr. 3 092 din 16 octombrie 1941, al Comandamentului Vrancea". Este vorba deci de *comandanții militari români care n-au executat ordinele* privind deminarea clădirilor înainte de instalare, care n-au asigurat comandamentele împotriva actelor de terorism și de sabotaj,

[1] Arh. M.Ap.N, fond Microfilme RSEM, 1 080, c. 658.

conform ordinelor 3 016 și 3 092 primite la intrarea în oraș. Antonescu avea obiceiul să-i pedepsească mai întâi pe ai lui, apoi devenea drastic cu inamicul. Pentru această anchetă a fost desemnat generalul Macici, și nu pentru a afla cine sunt autorii atentatului, odată ce ordinul nr. 3 161 îi identifica deja – „comuniști locali“ – și preciza represaliile. Afirmația din ziarul *Ora* a lui Mihai Pelin: „De asemenea, nu putem trece cu vederea faptul că gen. Iosif Iacobici a ordonat gen. Nicolae Macici să întreprindă cercetări pentru depistarea vinovaților la aproape 24 de ore după ce represaliile se dezlănțuiseră. Aceasta fiind o dovadă peremptorie că represaliile s-au aplicat asupra unor oameni nevinovați“ se dovedește astfel inexactă în substanța ei. De altfel, în telegrama nr. 302 858, numai prin încercarea de a scuza conducerea Diviziei 10 de răspundere se poate interpreta pasajul cu precizări asupra verificărilor anterioare și folosirea conjuncției adversative *însă:* „Divizia 10 raportează *însă* că, înainte de ...“ etc. În continuare, mai este de observat că telegrama nr. 302 858 răspunde punct cu punct pe structura ordinului nr. 3 161, astfel că la pct. 1 se fac precizări asupra reinstalării comandamentelor, la pct. 2 se anunță ancheta generalului Macici, iar la pct. 3 se răspunde pct. 3, literele a, b, c. Să ne reamintim ce conțineau acestea:

a) Pentru fiecare ofițer român sau german mort în urma exploziei vor fi executați 200 *comuniști,* pentru fiecare soldat mort câte 100 *comuniști;* execuțiile vor avea loc în cursul zilei de azi.

b) Toți *comuniștii* din Odessa vor fi luați ca *ostateci*, de asemenea câte *un membru din fiecare familie evreiască*. Li se vor aduce la cunoștință represaliile ordonate în vederea lor și familiilor lor, că la al doilea act asemănător vor fi toți executați.

c) Măsurile luate vor fi date publicității și afișate în Odessa și împrejurimi, chiar în cursul zilei de azi.

Încă o dată, constatăm că Antonescu a făcut o diferențiere între *comuniști* – arestați pentru orientarea lor politică, pentru sabotaje și acte de terorism, pentru încălcarea ordonanțelor – și evrei, ca naționalitate din oraș, care sunt doar luați ostatici. Nu există nicăieri un ordin expres de exterminare a evreilor. Iar comuniștii erau ruși, ucraineni, polonezi și, mai mult ca sigur, în număr mare, evrei. Acești evrei, al căror număr va fi foarte greu de precizat, au fost executați odată cu ceilalți în ziua de 23.X.1941 și se regăsesc în rechizitoriul citit în fața condamnaților: „Pentru că voi comuniști și *jidani* ați aruncat în aer Comandamentul român ..." etc. De altfel, chiar varianta sovietică citită de acuzatorul public-șef Vasile Stoican la proces (varianta 2 – 1946) menționează cine erau cei strânși și duși la Dalnic pentru a fi executați în magazii: „S-au strâns 25 000 (sic!) de nevinovați printre care erau cetățeni ai Uniunii Sovietice, *evrei, români, tot felul de neamuri*"[1].

Telegrama HUGHES nr. 4 400/24.X.1941, ora 01.15, și ordinul nr. 563/24.X.1941, oră neprecizată. Prin telegraful tip HUGHES, generalul Iacobici îl informează pe mareșal

[1] *Procesul Marii Trădări Naționale*, p. 286.

asupra numărului victimelor identificate la acea dată de sub dărâmăturile Comandamentului Militar: 41 de morți și 30 de răniți. De asemenea, se confirmă luarea măsurilor de represalii: „Pentru a împiedica pe viitor repetarea unor asemenea acte, s-au ordonat represalii severe asupra comuniștilor și evreilor, în proporție: pentru fiecare ofițer sau funcționar român sau german mort sau rănit se vor executa 200 comuniști; pentru fiecare soldat mort sau rănit se vor executa 100 comuniști. Executații sunt expuși în piețele publice cu plancarde pentru avertizarea celor ce se vor gândi la executarea unor asemenea atentate“[1]. Aceeași telegramă făcea și mențiunea: „în oraș domnește liniștea“, indicație pe care o găsim și în telegrame transmise în timpul efectiv al represaliilor. Ce concluzii putem trage din acest document?

În primul rând, am serioase îndoieli că cei executați și expuși cu placarde în piețele orașului puteau fi de ordinul miilor sau zecilor de mii. Ei trebuie să fie câțiva din cei 417 executați în ziua precedentă, dar la execuții trebuie să adăugăm pentru 24 octombrie și pe cei duși la Dalnic și executați în magazii (1 500 – 3 000 persoane), care reprezintă mai mult ca sigur încercarea de a pune în practică ordinul de represalii cu proporțiile date de Antonescu, transportul lor acolo făcându-se „după ora prânzului“, adică după ce sosise ordinul nr. 3 161 (ora 12.30). Aceștia au fost selecționați pe criteriile arătate și între ei s-au aflat evrei. Luați de la închisoarea orașului sau selectați din cei

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Armata 4, Statul Major, Secția 3, dosar nr. 21 G.

reținuți în după-amiaza de 24.X.1941, nu avem informații că au fost judecați în prealabil.

Ordinul nr. 563/ 24.X.1941. În al doilea rând, putem înțelege că lista victimelor actului de sabotaj i-a dat mareșalului o primă dimensiune a pierderilor, că nu era vorba de 7–8 ofițeri, cum credea el, ci de un număr mult mai mare. În consecință, cunoscând tipologia comportamentală a mareșalului, putem considera ordinul nr. 563/ 24.X.1941 drept posibil. El avea următorul conținut:

> *Pentru general Trestioreanu sau Iacobici* (tăiați și înlocuiți cu Macici – n.n.).
>
> *Ca represalii, dl Mareșal Antonescu ordonă:*
>
> 1. *Executarea tuturor evreilor din Basarabia, refugiați la Odessa.*
>
> 2. *Toți indivizii ce intră în prevederile ordinului nr. 302 858/ 3 161 din 23 octombrie 1941, încă neexecutați, și alții ce mai pot fi adăugați, vor fi băgați într-o clădire în prealabil minată și care se va arunca în aer. Aceasta se va face în ziua înmormântării victimelor noastre.*
>
> 3. *Acest ordin se va distruge după citirea lui.*[1]

După o lungă serie de comunicări între București și Odessa, între Comandamentul din oraș și cel al Armatei a 4-a, acest ordin ajunge în mâna generalului Macici în seara zilei de 24 octombrie 1941, la ora 21.00. Dacă ordinul a fost pus în practică, aceasta s-a petrecut în ziua de 25 octombrie. Ordinul nr. 563 este cel mai controversat document al evenimentelor

---

[1] *Ibidem,* fond Armata 4, dosar nr. 870, f. 688.

de la Odessa, deoarece s-a păstrat sub forma unei notițe de mână. Ciudățenia sa provine din următoarele amănunte:

a. Pe text se constată mai multe intervenții ulterioare, ștersături și cifre care n-au o justificare logică. Astfel, telegrama adresată generalilor Trestioreanu și Iacobici suferă o ștergere a acestor nume și o înlocuire cu cel al generalului Macici. Generalul Trestioreanu era comandantul secund al Diviziei 10, iar generalul Iacobici era comandantul Armatei a 4-a. Nu se putea trimite o singură telegramă la doi oameni aflați în două locuri diferite, decât dacă ea era adresată Armatei a 4-a, care o retransmitea printr-un ordin propriu Diviziei 10 din oraș. Apoi, rămâne inexplicabilă așezarea generalului Trestioreanu înaintea generalului Iacobici, care îi era superior, fapt inacceptabil în Armată, și, la acest nivel superior, absolut nepermis. E ca și cum ai spune într-un comunicat oficial: „consilierul Cutare împreună cu președintele Constantinescu a făcut o vizită de lucru în județul X ...“!

b. Cifra 302 858 din text este adăugată ulterior înaintea nr. 3 161 al ordinului de represalii, ceea ce este de neînțeles, pentru că, în timp ce nr. 3 161 este un *ordin trimis* de mareșal la Odessa, 302 858 reprezintă numărul unui *raport* expediat de generalul Iacobici la București, sensul de transmitere fiind exact invers. În consecință, ordinul de executare a evreilor cu nr. 563 se întemeia pe nr. 3 161, alt ordin de represalii, și nu se putea întemeia pe un raport care anunța măsurile luate (nr. 302 858). Nu generalul Iacobici îi dădea ordine lui Antonescu, ci invers. Cifra 302 858 apare încă o dată, scrisă separat la sfârșitul notiței, ca un fel de insistență a

legăturii între ordinul 3 161 și telegrama respectivă, ceea ce anulează într-un fel însemnătatea acestei notițe, deoarece telegrama 302 858 este confirmarea faptului că la acea oră ordinul nr. 3 161 era *deja executat!* Iar asta se întâmpla în 24, nu în 25 octombrie.

c. Textul include o frază în care s-a făcut o nouă intervenție, astfel că ultima formă este literalmente: vor fi băgați într-o clădire în prealabil minată și care se va arunca în aer", unde „și care se va arunca" este adaosul ulterior, ca o corectură gramaticală. Această precizare se confirmă într-un fel cu datele Actului de acuzare de la proces, în ambele variante: „A doua zi (25 octombrie 1941 – *n.n.),* una din magaziile unde nu se terminase operațiunea de mitraliere a fost aruncată în aer și, în mod simbolic și explicativ, această operațiune de aruncare în aer s-a făcut cred la aceeași oră la care a fost aruncat Comandamentul în aer"[1].

Jurnalul Diviziei 10 confirmă însă doar serviciul religios, în timpul căruia este de presupus că s-a petrecut actul demonstrativ de răzbunare: „în după-amiaza acestei zile (25 octombrie1941 – *n.n.)* s-a făcut o slujbă divină, la spitalul Moto 10, pentru cei care au fost victimele criminalilor din ziua de 22 oct., aruncând în aer fosta clădire a G.P.U. din str. Engleză, unde era instalat P.C. (Punctul de Comandă) al diviziei. După slujba divină, la care au luat parte ofițerii din Comandament, comandanții de regimente, câte o companie din regimentele de infanterie, câte o baterie pe jos din regimentele de artilerie și un pluton din Detașamentul

---

[1] *Procesul Marii Trădări Naționale,* p. 287.

Maritim, precum și o unitate germană; sicriile au fost transportate în Parcul Sevcenco (peste drum de fosta clădire a G.P.U.) unde au fost înhumați“[1].

d. Nota scrisă de mână este dubioasă și dintr-un alt punct de vedere: este o însemnare pe o bucată oarecare de hârtie. Telegramele cifrate, mai ales cele cu un astfel de conținut incendiar, aveau un regim special, nu se scriau și nu circulau pe bucățele de hârtie. Colonelul Davidescu, dacă este autorul însemnării (și nu este, fiindcă din confruntări cu alte texte ale sale se observă diferențe clare de scris), trebuia să completeze un formular tip, înregistrat și supus apoi distrugerii. Nu era necesar nici să scrie pe o hârtie oarecare și altcineva să completeze formularul, fiindcă acesta nu putea fi transmis decât dacă avea semnătura lui (amănunt care lipsește notiței). Apoi, tot de neînțeles este apelul la acest înscris, când ofițerul criptograf era lângă el, într-o cameră alăturată. Formularul cu textul ordinului era codificat și trimis, decodificat, tot pe un formular, la Odessa, după care toate documentele erau distruse. Aici nu este vorba de ordine obișnuite, ci de ordine confidențiale, astfel că singura probă care rămâne în arhivele secrete este formularul de la București, cel în clar, după care s-a transmis mesajul codificat. Pe el se consemnează expedierea, data, ora, recepția – informații pe care nota nu le are.

Nota scrisă de mână de altcineva, plină de corecturi și de ștersături, cu cifre fără logică pe ea și fără semnătură nu poate fi ordinul oficial secret nr. 563. Ea poate fi însemnarea

---

[1] Arh. M.Ap.N., *Jurnalul de operații al Diviziei 10,* p. 348.

oricărui falsificator, acuzator de la proces sau, de ce nu, reconstituirea făcută sub anchetă de un militar criptograf.

e. Notița a fost însă folosită în procesul generalului Macici, din mai 1945, și nu a mai fost folosită ca probă în procesul mareșalului, deși ar fi reprezentat o dovadă zdrobitoare a crimei împotriva evreilor. Inaugurând o posibilă explicație cu mențiunea ziarului *Universul* din 16 mai 1945 că generalul Macici este judecat *fără avocat,* pun la dispoziție cititorului un pasaj din apărarea generalului Macici:

> a. Dacă admitem că atunci am primit un ordin de represalii, înseamnă, implicit, o reconfirmare a dovezilor că, ajuns la Odessa, nu mi se dăduse nici un ordin în această privință (generalul se referea la acuzația că a fost trimis la Odessa cu un ordin anterior de represalii, ceea ce era într-adevăr fals – *n.n.).*
>
> b. Dacă l-am băgat în buzunar fără să-i acord nici o importanță și fără ca nimeni din jurul meu să fi primit vreun ordin sau dispoziție în această privință, constituie o dovadă elocventă că acest ordin era depășit, pentru că represaliile se aplicaseră și că generalul Macici, prin gestul său, a considerat acest ordin ca fără obiect.[1]

În speță, generalul Macici era acuzat că a fost trimis prin ordin de la București să supravegheze represaliile ordonate. Acestea fuseseră ordonate cu 24 de ore înainte, iar comandantul Armatei a 4-a raportase deja de executarea lor. Am arătat că Macici fusese trimis să ancheteze cine

[1] Declarație în apărare la proces, fără elemente de identificare. Documente din colecția autorului.

este vinovat de nerespectarea ordinelor privind siguranța clădirilor. Autoritatea lui Macici nu putea depăși pe aceea a noului comandant de la Odessa, generalul Ghineraru, în materia execuțiilor efective, care este cunoscut că s-au făcut sub ordinele adjunctului său, generalul Trestioreanu. Chiar Mihai Pelin scrie în articolul din *Ora:* „Generalul Ghineraru a preluat comanda diviziei defunctului general Ion Glogojeanu, fiind prezentat ofițerilor supraviețuitori de Nicolae Macici". Într-o telegramă anterioară cu nr. 302 827/ 22 octombrie 1941, ora 23.25, misiunea generalului Macici avea următorul conținut: „Pentru a conduce operațiunile de salvare și a lua la fața locului măsurile impuse de evenimente"[1]. Generalul Macici a negat la procesul său că ar fi dat sau coordonat ordinul de represalii, afirmând în permanență că acestea fuseseră deja efectuate. Partea și mai interesantă a procesului său constă în mărturia generalului Iacobici, care a dovedit în instanță că *telegrama în baza căreia era acuzat generalul Macici fusese falsificată*. Astfel, în conținutul telegramei de confirmare nr. 400 018/01.XI.1941, cineva adăugase în timpul instrucției procesului: „cu misiunea să supravegheze represaliile ordonate". Deși această probă a căzut, procesul generalului Macici, ca de altfel toate procesele de după 23 august 1944, era unul cu verdictul dat dinainte. Cazul său este semnificativ: „Arestat la 28 aprilie 1945, generalul Nicolae Macici va fi judecat în primul proces al «criminalilor de război» români. Este acuzat ca principal responsabil de represaliile de la Odessa din

[1] Arh. M.Ap.N., fond Armata 4, dosar nr. 870, f. 633.

octombrie 1941 şi condamnat la moarte, la 21 mai 1945. A fost o farsă judiciară cu sentinţa hotărâtă cu mult înainte, generalul Macici neavând nici o şansă pentru a-şi putea susţine cauza. Nimic din faptele, documentele şi mărturiile invocate de general în apărarea sa nu a fost luat în considerare. La comunicarea sentinţei, după ce făcuse tot ceea ce este omeneşte posibil să convingă tribunalul de nevinovăţia sa, generalul Macici, cu un gest de supremă sfidare, a lăsat pe masa grefierului, alături de meşa de la ochiul pierdut în războiul pentru reîntregirea neamului, decoraţia militară pe care o primise de la sovietici" (pe Frontul de Vest)[1]. Regimul de ocupaţie sovietic, considerând că „moartea de glonţ e prea uşoară", i-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viaţă. Va muri însă la 15 iunie 1950, astfel: „A fost scos într-o seară de iarnă friguroasă din celulă şi, pe un ger de minus 20 grade Celsius, obligat să facă o baie de aburi. Apoi, complet dezbrăcat, a fost ţinut până a doua zi într-o celulă fără geamuri la ferestre. Dimineaţa a fost găsit îngheţat"[2]. Acuzaţia principală din proces: că ar fi masacrat 25 000 de evrei la Odessa. Ordinul de ucidere a lui Macici în închisoare a aparţinut lui Alexandru Nikolski. Evreu sau comunist?

f. Rămâne în discuţie soarta evreilor strânşi în baza ordinului de represalii, punctul 3, alin. b. Dacă acceptăm că nota cu nr. 563 este totuşi autentică, atunci vom înţelege că ordinul nr. 3 161 a fost depăşit, iar Antonescu, înfuriat pe dimensiunea catastrofei de la Comandamentul din

---

1 *Viaţa Armatei*, nr. 10/1993, p. 19.
2 *Ibidem.*

Odessa (și, să nu uităm, la acea oră se știa doar de 41 de morți!), a ordonat o exterminare a evreilor din Basarabia „refugiați la Odessa“.

Dar care sunt evreii din Basarabia refugiați la Odessa, câți au fost, cum s-a făcut distincția față de evreii ucraineni din oraș? Istoriografia evreiască insistă să afirme că atacatorii armatei române în 1940 au fost foarte puțini. Dar revine întrebarea: cât de puțini? Pentru că se vorbește despre o „vânare“ a lor în momentul eliberării Basarabiei și se invocă numeroase sancțiuni ale Curții Marțiale! Dacă numărul evreilor retrași odată cu trupele sovietice era atât de mare (25 000, 40 000), cum se afirmă când se pune problema represaliilor de la Odessa, atunci ei trebuie scăzuți din numărul victimelor produse de înaintarea armatei române peste Prut. Din păcate, cazul evreilor numărați de două ori, o dată omorâți la intrarea armatei în Basarabia și încă o dată omorâți la Odessa, are un reflex în jocul cifrelor la *Memorialul Yad Vashem,* unde evreii deportați și asasinați de către Ungaria horthystă mai sunt o dată numărați și la pierderile din România.

Oricum, mie nota mi se pare de neînțeles. Ce-au căutat evreii din Basarabia la Odessa, pe direcția de atac a armatei române, într-un oraș supus asediului? Să fie vorba într-adevăr de evreii care s-au retras odată cu trupele sovietice, surprinși apoi acolo de Armata a 4-a română? Aceștia erau comisari, comuniști credincioși, activiști și asasini din 1940, pentru că Odessa a fost Centrul serviciilor secrete sovietice pentru toată regiunea balcanică, sediul activităților de spionaj, propagandă, diversiune, sabotaj de pe teritoriul

României. Radu Ioanid afirmă că cei executați au fost „evrei ucraineni".[1] Dar, indiferent de proveniența lor, există o consemnare precisă a documentelor militare, care stabilesc misiuni, activități și dispuneri de luptă ale fiecărei unități și subunități implicate. Am văzut că în jurnalul de luptă al Regimentului 23 Infanterie sunt consemnate execuțiile, când și cum au fost puse în practică. La acea oră, furia și durerea pentru pierderea conducerii Diviziei 10 au fost consemnate din plin. Având în vedere că ordinul de represalii nr. 3 161 prevedea execuții demonstrative, cu scopul de a impresiona populația, era total ilogic ca cineva să le ascundă. Ce rost ar fi avut un ordin secret?!

Documentul fundamental pentru descifrarea „secretelor" de la Odessa rămâne pentru mine consemnarea zilnică făcută de furierii militari ai unităților, cei care aveau obligația să scrie tot ce se întâmplă, la fel cum fac comandanții de navă. În aceste documente nu există pagini rupte, înlocuite, ștersături sau intervenții neoficiale. În schimb se consemnau cele mai mici amănunte. De exemplu, pe o pagină întreagă din *Jurnalul de operații al Diviziei 10* sunt trecute capturile. Lista ar putea să pară hilară pentru un neofit, pentru că ea conține numărul de arme capturate, efecte militare, obiecte personale, inventar de mobilier, mijloace de transport. De exemplu: 151 arme, 1 837 măști de gaze, 5 cai, două scaune pentru cabinet dentar, patru birouri mici, nouă vermorele, o trăsură, 30 bidoane cu vopsea...

---

[1] Radu Ioanid, în *22*, nr. 6 din 9–15 februarie 1994.

Dar să urmărim consemnările precise și importante ale *Jurnalului de operații:*

> *22 oct. 1941*
> 1. S-a continuat cu deminarea orașului
> 2. Au fost făcuți prizonieri: 782
> 3. Au fost trimiși în lagăre: 1 832 evrei (...)[1]

Punctul 4 conține lista de capturi, iar punctul 5, consemnarea aruncării în aer a Comandamentului și un tabel cu morți, răniți și dispăruți. Este de remarcat că acest tabel poate fi sursa informațiilor deținute în scurt timp de Antonescu, deoarece furniza un total de 11 ofițeri morți și răniți. Este posibil ca pe baza acestei informații precipitate să fi considerat Antonescu și Iacobici că se pot „arunca“ la cifre mari pentru execuții.

> *23 oct. 1941*
> În cursul nopții de 22/23 oct. și în ziua de 23 oct. s-a continuat la lucrul de la fosta clădire a G.P.U. din str. Engleză (Engels), pentru a scoate pe cei îngropați de sub dărâmături: Astfel, la ora 4,15' a fost scos viu Comandorul Bardescu, Comandantul Detașamentului Maritim. La ora 13,10 a fost scos mort Generalul Glogojeanu, Comandantul acestei divizii și Comandantul Militar al Odessei. În memoria celui care a comandat prin vremuri grele și a dus divizia la glorie, s-a păstrat un minut de reculegere – s-a dat onorul.[2]

---

[1] Arh. M.Ap.N., *Jurnalul de operații al Diviziei 10,* p. 344.
[2] *Ibidem,* p. 346.

Punctele următoare sunt iarăși capturi (2 căruțe, 4 mașini de scris etc.), unele clădiri puse sub pază, precizarea că nu s-au mai capturat prizonieri și evrei. Apoi punctul 6 conține textul: „În seara acestei zile la ora 20.00 P.C. al diviziei a fost mutat în cazarma de pe șoseaua Odessa – Tătarca, peste drum de aerodromul nr. 9“[1].

24 oct. 1941

1. În această zi s-a continuat cu deminarea orașului.
2. Prizonieri: 457
3. *Evrei internați:* 3 249
4. Capturi“[2]... etc.

25. oct. 1941

1. S-a continuat cu deminarea și ridicarea baricadelor din orașul Odessa.[3]

Punctele 2 și 3 consemnează că nu s-au mai capturat prizonieri și evrei. Punctul 5 este cel care descrie slujba divină în memoria victimelor sabotajului. Punctul 6 este lista nouă a pierderilor (41 morți și 38 răniți).

26 oct. 1941

La această dată, Divizia 10 a primit o nouă misiune de luptă prin ordinul de operații nr. 210. Fiecare unitate subordonată a intrat într-un dispozitiv nou și fiecărei unități i s-a

1 *Ibidem*, p. 347.
2 *Ibidem*.
3 *Ibidem*, p. 348.

dat o misiune specifică. Este interesant de văzut ce funcțiuni militare îndeplinesc unitățile implicate în represalii:

> 1. Batalionul 10 Mitraliere are misiunea să asigure paza litoralului și a Odessei și să mențină ordinea în zona limitată. (...)
>
> 2. Regimentul 23 Infanterie, inițial supravegherea litoralului între partea de nord-est a orașului Odessa și limanul Kujalnitzki, cum și menținerea ordinei, în sectorul indicat pe schiță. (...)
>
> 3. *Compania 10 Poliție execută paza evreilor internați în ghetou și escortarea prizonierilor la Bielajevka.*[1]

La *27 octombrie 1941,* jurnalul de luptă consemnează intrarea tuturor acestor unități în noul dispozitiv.

La *28 octombrie 1941* primele patru puncte ale jurnalului au următorul conținut:

> 1. Unitățile din subordinele acestui Comandament au continuat instalarea în dispozitivul ordonat prin ordinul de operații nr. 210, din 26 oct. 1941.
>
> 2. Prizonieri: 264
>
> 3. *Evreii în Ghetto – în total: 16 258.*
>
> 4. Capturi (4 curele pt. motor, 4 perechi skiuri, 3 biciclete ...)[2]

Ce putem constata din acest raport detaliat și care, prin construcția și evidența sa nu poate fi falsificat? În primul rând

---

1 *Ibidem,* p. 352.
2 *Ibidem,* p. 356.

că, în timp ce surse indirecte vorbesc de 18 000 sau 19 000 de evrei executați, jurnalul consemnează *o acumulare permanentă a evreilor:* 1 832 la 22 octombrie 1941, 3 249 la 24 octombrie 1941 și 16 258 evrei luați ostatici în 28 octombrie 1941! Mai mult decât atât, Compania 10 Poliție executa în ziua de 26 octombrie 1941 paza evreilor internați în ghetou, care, în mod cert, nu erau morți. Alte documente, mai puțin cunoscute, combină execuțiile demonstrative cu operația de strângere a evreilor:

1. Raportul S.S.I. din 25 octombrie 1941:

> *Distrugerea clădirilor pare a fi organizată și se produce succesiv, la intervale de timp variabile.*
>
> *Tot în ziua de 22 octombrie 1941, către ora 15, a mai sărit în aer un bloc, care arde și astăzi.*
>
> *În urma acestor atentate s-au luat măsuri de represalii executându-se numeroși evrei, prin împușcare și spânzurare, în toate piețele publice.*
>
> *Concomitent, s-au început operațiuni masive de internare a tuturor evreilor în lagăre. Orașul oferă nesiguranță și încă multe surprize de această natură.*
>
> *În oraș și, mai ales, în port sunt răspândite și înmagazinate mari cantități de explozive, mine, focoase și proiectile diferite. Catacombele: neexplorate.*
>
> *Controlul și trierea populației sunt în curs și se execută încet, datorită insuficienței mijloacelor, față de suprafața orașului, mulțimea suspecților și posibilitatea ascunderei lor în catacombe.*[1]

---

[1] A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 65/1941, f. 203.

2. Referat al Parchetului din 27 octombrie 1941:

Pe ziua de eri 26 oct. 1941, executările de evrei au fost suspendate deoarece Serv. Pretoral n-a mai cerut, așa mi-a declarat comandantul ghetoului.[1]

3. Nota informativă nr. 2 056 a Biroului 2 din 27 octombrie 1941:

Informațiuni, din sursă de toată încrederea, semnalează că la Odessa se continuă operațiunile de curățire a orașului de evrei, prin evacuare.[2]

4. Ordinul Diviziei 10 către Regimentul 33 Dorobanți nr. 23 730 din 29 octombrie 1941:

Garnizoana Odessa către Reg. 33 Dorobanți

Cu onoare se ordonă următoarele:

1) Trupele să nu mai adune populația evreiască în masă până la noi ordine.

Se vor urmări însă și prinde comuniștii, teroriștii, cei care încearcă atentate, cei care au activat contra trupelor noastre etc., cei care calcă ordonanțele date pe care-i vor trimite Serviciului Pretoral al Comandamentului Militar Odessa, strada Bebela nr. 12, sub stare de arest pentru cercetări și internare în lagăr până la judecare.

---

[1] Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul Militar Odessa, dosar nr. 30, f. 14.

[2] *Ibidem*, f. 5.

2) Indivizii foşti militari se îmbracă în uniformă românească şi jefuiesc; se vor lua măsuri de identificare şi arestare.

Comandantul Garnizoanei Odessa

General C. Trestioreanu[1]

5. Raportul Regimentului 3 Artilerie nr. 955 din 29 octombrie 1941:

GORJ către GORUN

La ordinul Dvs. nr. 23 549/941, am onoarea a vă raporta că operaţiunea de ridicare a evreilor şi de internare a lor în ghetou a încetat.

Comand. Reg. 3 Art. „Franţa“

Colonel Paul Alexiu[2]

Cifra mare din 28 octombrie 1941 – 16 258 – este foarte apropiată de cifra indicată de sursele indirecte – 18 000 sau 19 000 de evrei. În acest caz, diferenţa dintre cifrele jurnalelor de luptă şi cea dată de informaţiile ulterioare ar putea fi valoarea reală a represaliilor: 2 500 de persoane. Adăugând cei 400 sau 417 comunişti executaţi în prima zi, obţinem cifra dată de mareşal la proces: 3 000. Iar cifra precisă de 16 258 este confirmată prin telegrama nr. 28 087 din 30 octombrie 1941 trimisă de Divizia 10 către Corpul 2 Armată: „Rog luaţi urgente măsuri pentru trierea celor 16 258 evrei din închisoarea ghetoului Odessa“[3].

---

1 *Ibidem,* dosar nr. 295, f. 763.
2 *Ibidem,* fond Divizia 10 Infanterie, dosar nr. 850, f. 350.
3 *Ibidem,* fond Comandamentul Militar Odessa, dosar nr. 30, f. 17.

g. Pentru a încheia această tragică contabilitate, necesară însă pentru spațiul documentelor aflate astăzi în circuitul public și pentru toate tentativele de reconstituire, voi pune la dispoziție și un ultim document, care ar putea lămuri soarta evreilor de la Odessa:

ARMATA a IV-a Nr. 3 024 – 24.X.1941

Către

Serviciul Pretoral Armata a 4-a

Cu onoare se comunică următoarele:

Departamentul Guvernatorului Civil pentru Transnistria a comunicat măsurile luate contra evreilor și anume:

Evreii din Transnistria sunt adunați în anumite sate, fixate de acel departament, unde vor fi lăsați liberi, să locuiască și să trăiască cu mijloacele lor, fără a putea părăsi satul.

Conducătorul evreilor răspunde de disciplina lor și de buna ordine care trebuie să domnească în tabără.

Comandamentele sunt rugate să dea concursul când vor fi solicitate.

D.O.

Șeful de stat major

General M. Tătăranu

Șeful Secției a II-a Colonel I. Ciocan

Ajuns la Serv. Pretoral în 24 octombrie 1941 spre știință

Col. Marinescu[1]

[1] *Ibidem*, dosar nr. 295, f. 75.

Tabloul pe care îl avem acum arată că marea majoritate a evreilor reținuți nu a fost executată, ci deportată în satele din Transnistria și din apropierea Odessei.

O posibilă reconstituire

Încercând să păstrez obiectivitatea surselor și a opiniilor, consider că pot enunța un posibil scenariu al celor petrecute la Odessa între 22 și 25 octombrie 1941, necesar chiar propriei limpeziri. Așadar, în urma actului de sabotaj de la Comandamentul Militar Român din Odessa, generalul Iacobici cere în aceeași noapte aprobare de la mareșalul Antonescu pentru executarea de represalii. O primește formal. Între orele 07.00 și 11.00 ale zilei de 23 octombrie sunt executați 417 indivizi arestați, judecați în prealabil pentru crime de război, iar cadavrele lor sunt expuse cu placarde în piețe. La ora 11.00 se ordonă că nu se mai execută decât cei prinși asupra faptului. La ora 12.30 este trimis ordinul de represalii nr. 3 161 al mareșalului prin care se cere executarea a 200 de comuniști pentru fiecare ofițer mort și 100 de comuniști pentru fiecare soldat; evreii sunt luați ostatici. Se continuă strângerea ostaticilor până la numărul ordonat, aceștia fiind concentrați în diferite locuri mai largi din oraș, în ghetou și în închisoarea localității. Aproximativ 1 500–2 500 sunt duși la Dalnic și executați. Pe baza diferenței ipotetice între numărul evreilor declarat de unele surse indirecte și numărul evreilor arestați aflați în viață la 28 octombrie, aceste 1 500 de persoane pot fi considerate în totalitate evrei, ceea ce ar da credibilitate unui ordin foarte suspect: nr. 563/24.X.1941. Nu cunoaștem câți din acești 2 500 erau vinovați de crime de război și câți nevinovați,

important este că nu avem vreo informație că au fost judecați. La aceeași dată, ordinul inatacabil nr. 3 024 arată că evreii au fost încartiruiți în sate, iar unitățile Diviziei 10 primesc ordin să-i păzească. În timp ce propaganda sovietică arată că, de fapt, ei erau de mai multe neamuri, documentele românești le atribuie celor executați un singur apelativ: comuniști.

Pe temeiul acestei analize afirm că numărul victimelor evreiești ale actului de represalii de la Odessa este exagerat în lucrările care s-au ocupat de acest episod. Nu înseamnă că este mai puțin reprobabil. Cifrele exagerate au însă o sursă sigură.

Într-o notă informativă trimisă de la Odessa de agentul Kor-Marin (pseudonim) se arătau următoarele:

> *Din bună sursă a Legației Germaniei, s-a putut înregistra zilele acestea, că autoritățile germane din teritoriul rusesc ocupat intenționează să lanseze în opinia publică o nouă afacere Katyn, unde se știe că au fost asasinați o mare parte din corpul ofițeresc polon.*
>
> *Primele zile de Paști, această știre a căpătat consistență și se precizează că între Odessa și Tătarca (7 km de Odessa) s-a descoperit o groapă comună unde erau îngropate aproximativ 4 000 de cadavre.*
>
> *Această știre a circulat în cercurile naziste și evreiești din Capitală, fiind prezentată sub aspectul contrariu celor comunicate de Legația germană și anume că este vorba de cadavrele evreilor asasinați în diferite ocazii de germani și mai mult chiar. Mareșalul a plecat la Odessa pentru a înăbuși izbucnirea acestui scandal.*
>
> *Din șoaptele înregistrate printre evreii rusofili, se pot trage indicii că puterile aliate, cu concursul agenților comuniști, intenționează, pe baza materialului strâns de la declararea războiului încoace (fotografii, declarații a ofițerilor români și*

germani, statistici – mare parte din materialul documentar și informativ fiind deținut personal de Maniu), să dea o replică pe plan internațional afacerii de la Katyn.

Ieri dimineața, Legația germană se mai afla în posesia următoarelor date:

Operațiunea de identificare a cadavrelor este în curs.

Ea este îngreunată prin faptul că s-au găsit mai multe schelete, dar după anumite indicii se poate spune că este vorba de asasinarea în masă a populației românești evacuată din Bucovina și Basarabia, după cum altă sursă precizează că ar putea fi vorba de cadavrele ucrainenilor sau a rușilor ostili regimului sovietic.[1]

Textul are și o notă de subsol: „Într-o altă notă informativă, din 2 mai 1943, același Kor comunica: «În general – după elementele aflate azi în posesia Legației germane – situația se prezenta astfel: (...) După părerea celor care au asistat, s-au descoperit până acum circa 100 de cadavre și identificarea sumară a permis să se constate că este vorba de basarabeni asasinați pe timpul ocupației sovietice; se crede că în aceeași groapă au fost aruncate circa 3–4 mii de cadavre".

După 50 de ani de minciuni și de proteste internaționale vehemente, Rusia a recunoscut *doar* masacrul de la Katyn. Dar cercetarea în arhivele sovietice arată astăzi că, pentru evenimentele de la Odessa, N.K.V.D.-ul a trecut la represalii și a executat, împotriva oricăror prescripții legale, 15 000 de prizonieri români, ostatici în U.R.S.S.

---

[1] Arh. M.I., fond.D, dosar nr. 3 706, f. 88–89 *(apud* Cristian Troncotă, „1940–1941: Deportați și asasinați", în *Magazin istoric,* nr. 5/1992, p. 28).

X. UN POSIBIL PORTRET AL MAREŞALULUI ANTONESCU

În vara anului 1992 eram a patra persoană care, după decembrie 1989, avea posibilitatea să țină în mână și să citească fără a lua notițe *Dosarul personal militar* al lui Ion Antonescu. Acest document a fost sigilat chiar de mareșal în septembrie 1940, când a devenit conducătorul statului și a cerut să-l vadă. A fost, bineînțeles, deschis după 23 august 1944 de Emil Bodnăraș și studiat de Serghei Nikonov (Sergiu Nicolau), devenit șeful serviciilor secrete militare române, apoi de alți lideri comuniști români și evrei. Acest tip de document se întocmește dintotdeauna pentru fiecare ofițer al unei armate din orice timp modern și din orice țară civilizată și îl însoțește pe acesta până la moarte, funcționând și după deces ca un instrument al drepturilor familiei, precum și ca act oficial al arhivei istorice militare. Până de curând ofițerul nu avea niciodată ocazia să-și cunoască dosarul, deoarece el conține aprecierile făcute în timp de comandanții direcți sau de cei ai eșaloanelor superioare, consemnate în fiecare an, scopul acestei interdicții fiind acela de a nu influența relația între comandant și subordonat.

El rămâne și astăzi, în principiu, un document cu caracter strict profesional și privat. Un studiu asupra lui a apărut în seria de articole publicate de Adrian Pandea și Eftimie Ardeleanu în revista *Viața Armatei* (numerele 3–8/1993), în raport cu care îmi iau totuși libertatea de a completa sau infirma unele informații conținute în serial.[1] Documentul în sine, care a purtat câtva timp denumirea de „Memoriu de activitate“, pentru unele fragmente ale sale, m-a ajutat să descifrez într-o măsură substanțială personalitatea mareșalului și, prin corelare cu alte surse, să-mi formez o opinie. Această opinie strict personală este ceea ce formulez aici.

Ion Antonescu a fost un militar de carieră într-o vreme când casta militară era cu totul altceva decât este acum, iar cariera era un mod de viață privilegiat. Deși astăzi se afirmă cu ușurință că Antonescu este „un produs sută la sută al Armatei române“, alegația mi se pare nepotrivită și periculoasă, motiv pentru care afirm din debut că a fost produsul vieții cazone și al mentalității regulamentare. Această nuanță permite și analiza unor comportamente anormale – pe care chiar Armata le sancționează –, precum și posibilitatea de a arăta cum poate fi influențat un militar de carieră care uită să fie și un om al cetății și rămâne prizonier al lumii sale regimentare. Născut la 2/14 iunie 1882 la Pitești într-o familie de militari – tatăl și cei trei frați ai săi, unchii lui, erau ofițeri –, Antonescu a primit un anumit tip de

---

[1] Alegerea acestei modalități de abordare a comentariilor asupra personalității mareșalului a fost determinată de faptul că *Viața Armatei* este o publicație oficială a Armatei, protejându-mă astfel de orice bănuială de rea-voință.

educație. Trebuie să înțelegem prin asta: devotamentul față de țară și popor, cultul pentru onoarea militară, pentru cinste și rectitudine, pentru istoria eroică, dar și respectul față de lege, regulă, ordin. Mai trebuie adăugat că Ion Antonescu a intrat în prima școală militară la vârsta de 16 ani, la pragul dintre copilărie și adolescență, și nu a cunoscut altă educație instituționalizată decât cea militară. Extrem de importante în formarea personalității sale au fost moravurile, obiceiurile și, în general, stereotipurile societății în care trăia. Cu riscul de a-i șoca pe unii tradiționaliști, vă propun să reflectăm asupra câtorva aspecte negative ale acestui mediu.

Eroism și orgolii

În prima jumătate a secolului al XX-lea, tendința de a impune un anumit stil de conducere și instrucție în Armata română, moștenit din secolul trecut, a continuat în aceleași coordonate: o școală militară tradițională orientată după un model. Nu putem înțelege exact diferitele opțiuni ale stilului de conducere imprimat de generalii români fără să constatăm că aceștia se pregăteau în acel timp după anumite principii, modele și tehnici importate de la două armate occidentale: franceză și germană. Ofițerul de manieră țaristă a dispărut la sfârșitul secolului al XIX-lea, dar și aici influența trebuie nuanțată, deoarece nu putem vorbi de un model țarist original, ci tot de unul german, transferat în Rusia prin raporturile directe de instructaj și înzestrare

generate de filiația germană a familiei conducătoare. După urcarea pe tron a principelui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, structurarea și concepția instrucției militare române, regulamentele sale s-au orientat treptat de la modelul francez la cel german. Pe acesta din urmă, în mod surprinzător, l-a păstrat și după ocupația sovietică (1944), atunci când așa-zisul model stalinist reprezenta o prelungire alterată a tradiției țariste, deci – germane. Astăzi, sistemul de instrucție și regulamentar supraviețuiește pe vechea structură germană, trupelor de uscat fiindu-le mult mai ușor să se sincronizeze cu *das Heer der Bundeswehr.*

Maniera franceză a persistat însă mult timp în domeniul operațiilor, datorită faptului că tradiția contactelor la nivel de comandă româno-franceză era foarte puternică, iar majoritatea gradelor superioare studia în școlile militare franceze. Din păcate, în timp, pe măsura evoluției armelor și a dezvoltării gândirii militare germane, modelul francez a devenit perimat. Semnificativ este faptul că, în urma unor rezultate slabe ale unităților de model francez, chiar Antonescu a hotărât elaborarea unor noi regulamente sau traducerea celor germane[1], iar în timpul recuceririi teritoriilor ocupate de U.R.S.S. diferențele au fost vizibile, trupele române instruite și echipate cu asistența germană zdrobind inamicul, în timp ce unitățile de manieră veche au avut foarte multe pierderi.

Revenind la perioada de formare a lui Antonescu pentru cariera de ofițer, mai trebuie adăugat că influența

---

[1] *Armata română în al Doilea Război Mondial,* vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei ...,* p. 80.

nefastă a vieții politice dezordonate, a demagogiei și a implicării politicului în Armată de o manieră uneori scandaloasă (influențarea alegerilor prin folosirea trupelor din garnizoane, sprijinul fățiș al unor comandanți etc.) a determinat și o diluție a valorilor militare la nivelul conducerii Armatei, astfel că, alături de ofițeri superiori și generali de înaltă ținută profesională, se găseau și mulți, prea mulți impostori, militari de operetă și carieriști[1]. Primul Război Mondial a găsit la nivelul conducerii Armatei Regatului României generali de mare prestigiu, foarte populari, dar numai ca individualități, grupați pe afinități politice și despărțiți de uriașe orgolii. De altfel, influența politicianismului în Armată a făcut din aceasta o victimă sigură și cvasiperpetuă a crizelor de impotență politică sau de corupție din viața țării noastre; celebrele afaceri cu furnituri și echipamente au dus în timp la o înzestrare pestriță, lipsită de unitate, făcând ca armamentul Armatei să depindă, în majoritate, de diferite și multe surse de aprovizionare din străinătate. Dar și această situație era un reflex al celei din societate. Ca într-un carusel sinucigaș, producția autohtonă era mereu sabotată prin efectul afacerilor care aduceau comisioane în valută. Există o listă lungă a adversităților care au măcinat conducerea Armatei române în Primul Război Mondial, culminând cu cea dintre Averescu și Prezan, la fel cum există o evidență dezolantă a schimbărilor de conducere și a motivației acestora: cum cădea un guvern (și asta se întâmpla foarte des) și se manifesta o nouă

---

[1] Vezi general Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914–1919)*, București, Editura Modelism, 1997, p. 105 și urm.

orientare politică, precum și o influență financiară externă („micul“ și „marele“ împrumut, care erau forme de finanțare din străinătate a anumitor partide și grupări), se produceau și mișcările în Armată. Astfel s-ar putea explica unul din motivele pentru care Armata română a fost mai mereu surprinsă nepregătită de marile sfidări ale Istoriei. Iar reușitele, bătăliile strălucite și glorioase, victoriile superbe care ornează istoria noastră s-au datorat *sacrificiului imens în vieți omenești* pe care armata l-a dat, suplinind astfel slăbiciunile „tehnice“ ale structurii sale.

Deoarece ofițerului i se oferea un statut social de elită, obsesia carierei dar și carierismul au bântuit psihologia militarului în acele vremuri. Din corespondența inedită a viitorului mareșal se pot constata efectele unei avansări spectaculoase, cum fusese cea a lui Antonescu în preajma generalului Prezan, și comportamentul tipic al celor care-l cunoscuseră, îi fuseseră colegi, inferiori sau superiori. O lungă și penibilă listă de scrisori adresate lui Antonescu îl acoperă cu laude apoi îi solicită intervenții pentru avansare în grad, mutare, promovare în funcție. Locotenent-colonelul Samsonovici, superior în grad și viitor ministru al apărării, îi scria: „Cum știu că domnul general Prezan ține ca în compunerea Armatei I-a să existe și această divizie, te rog să intervii tu cu ce știi mai bine ca această divizie să fie cea dintâi care să fie retrasă de pe front“[1]. Căpitanul Ciulei, fost camarad, aflând de numirea lui Antonescu la Armata 1, îi scrie: „Sunt în Spitalul Brâncovenesc – internat

[1] Biblioteca Muzeului Militar Național, fond *Scrisori* (datată 17 decembrie 1916).

de comisiunile militare – pentru boală de stomac. Sunt destinat a fi clasat temporar pentru serviciul de birou. Cum șef al celui mai important birou – al timpurilor ce trăim – este omul în care am cea mai mare încredere, alăturea de omul care îmi este drag, te întreb: Ai voi tu să ai în apropierea ta un om care să te înțeleagă și să te ajute cu tot devotamentul?“[1] Căpitanul Miclescu îi scria în ianuarie 1917: „Vin deci să te rog să mă muți în Regimentul 50 sau în regimentul în care va fi colonelul Genuneanu dacă nu te supără absolut deloc că îți cer să revii asupra unei dispoziții pe care ai luat-o, cum ai crezut că e mai bine pentru mine“[2]. Dar cea mai scandaloasă situație este înfățișată de colonelul-erou Mircea Bottez, nume de rezonanță în istoria națională, care a fost uitat pur și simplu de conducerea militară și politică:

Iubite Antonescule,

Cu toate că nu suntem din aceeași armă și nu prea am servit împreună, ocaziile în care ne-am cunoscut și am trăit în apropiere sunt din acelea care leagă pentru toată viața și, în cazul special nouă, sper că legătura e însoțită de o stimă reciprocă.

Bazat pe această credință a mea îți scriu cerându-ți un serviciu care de altfel nu e întâiul ce mi-l faci și îți sunt încă o dată dator. Totuși, știind că poți și ocazia o să ți se prezinte, iată despre ce e vorba.

În toate ocaziunile când am luptat cu Divizia de Cavalerie am fost felicitat, îmbrățișat, mi s-au adus laude și mulțumiri de

---

[1] *Ibidem* (nedatată, probabil vara anului 1916).
[2] *Ibidem* (datată 24.01.1917).

modul cum m-am condus eu personal și unitatea mea, la frontieră, la Oituz, când am căzut rănit grav, am fost luat în brațe de generalul Grigorescu și sărutat, tot astfel de colonelul Rujinschi care a comandat brigada. Generalul Prezan când a venit să mă vadă la spital mi-a spus că s-a interesat mai întâi despre purtarea mea și apoi a venit să-mi mulțumească, i-a spus soției mele cuvinte de mângâiere, felicitând-o că e soția unui erou și asigurând-o că pieptul îmi va fi acoperit de decorații. La venirea mea la Cartier am luat masa cu atașații străini cărora, se vede, de către generalii Cristescu și Sinescu care se aflau acolo, li s-a lăudat conduita mea și toți au venit să-mi facă cunoștință și să mă felicite. Generalul Sinescu mi-a spus în mai multe rânduri că sunt singurul care am fost propus pentru „Mihai Viteazul" și generalul Greceanu mi-a spus că pentru mine a fost o întreagă „tartină" de laude și propuneri, care însă s-au pierdut la Marele Cartier.

Dragul meu, oricât te-aș asigura că nu țin la o distincțiune nu mă vei crede, de aceea te rog mult, dacă ocazia ți se prezintă, ia vorba despre mine poate cu dl general Prezan, arătând mâhnirea mea când citesc că s-a acordat „Steaua României" cu spade la comisarii regali pentru modul priceput cum și-au condus serviciul și ajută, dacă crezi că e drept, la repararea unei erori sau scăpări din vedere, dacă a avut loc.

Dacă complimentele ce mi s-au făcut au fost numai de formă, atunci desigur nu mai am nici o pretenție; dacă însă vei crede că am un drept atunci, după câte te cunosc, sunt sigur că vei avea o mulțumire ajutând la repararea unei greșeli.

Cu dragoste și recunoștință, al tău devotat

Colonel Mircea Bottez[1]

[1] *Ibidem* (datată 25.01.1917).

Sub aceleași vremuri, Armata nu putea fi ocolită de fenomenul cultural-social al emancipării poporului român, care a fost însoțit de accentele eroismului legendar, de naționalism și demagogie. Cu toate că expresia „ofițer patriot“ este un pleonasm evident, ofițerul fiind prin definiție și misiune cel mai pragmatic și real patriot, sintagma a fost bătută pe moneda propagandei până a ajuns la suficiență. Astăzi ea este tratată ca o aberație.

În acest mediu a crescut ca adolescent și adult militar Ion Antonescu și în aceleași culori critice l-a văzut și el, emisia sa justițiară fiind cu atât mai tăioasă cu cât coordonatele temperamentului său îl defineau drept o personalitate cu raționamente fără echivoc. Iar în istoria noastră modernă „cazul Antonescu“ a avut un precedent: mareșalul Averescu, un excepțional ofițer de comandă, odată intrat în politică a fost pur și simplu catastrofal: a tras în țărani în 1907, a tras și-n muncitori în 1920; mai rămânea să-i execute și pe intelectuali în timpul rebeliunii legionare... Dar n-a mai apucat!

Cariera militară

Oricât ar părea de surprinzător, cariera militară a lui Ion Antonescu a fost extrem de sinuoasă și nici pe departe exemplară. Acesta este un mit. Avea, fără îndoială, calități militare de excepție, talent în anumite domenii militare, la care se adăugau trăsăturile de caracter favorizante pentru calitatea de ofițer (ceea ce nu înseamnă că, folosite fidel, erau

la fel de valabile și în viața civilă). Din motive pe care încă nu le cunoaștem precis, dar care s-ar putea să fie de ordin medical, Ion Antonescu a fost înscris la Școala Fiilor de Militari din Craiova la vârsta de 16 ani și nu la 14 ani, cum de regulă se obișnuia. Și astăzi, în liceele militare românești se intră la 14–15 ani. În 1902 devine elev al Școlii de Ofițeri de Infanterie și Cavalerie din București, pe care o va absolvi primul – la arma cavalerie – în 1904. De remarcat pentru acest interval (1902–1904) că la comanda acestei școli „se găsea colonelul Vasile Zottu care, ulterior, în 1916, va fi șeful Marelui Stat Major, ducând cu el în mormânt (în octombrie același an) adevărul despre presupusa sa colaborare cu germanii *(Q.e.d.:* era adept al influenței germane în armată, favorit al regelui Carol I, privit cu suspiciune de ofițerii modelului francez – *n.n.)*. După un an, un rol important în școală va fi jucat de căpitanul (pe atunci) Al. Sturdza, cel care a dezertat la inamic în anii Primului Război Mondial.“[1] Este de presupus că, asupra tânărului ofițer, aceste cazuri au avut mai târziu o influență importantă, ofițerii păstrând pe tot timpul carierei amintirea, imaginea-fetiș a comandanților care i-au format. Putem presupune că aceste nefericite cazuri i-au produs un șoc moral și i-au întărit observațiile critice și prudența. Dar atunci, în școala de ofițeri Antonescu primea calificative elogioase (inclusiv de la Al. Sturdza), iar în iunie 1904 a fost prezentat „M.S. Regelui ca un elev deosebit de bun“[2].

---

[1] Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, „Un produs sută la sută al Armatei Române, Ion Antonescu“, în *Viața Armatei,* nr. 3/1993, p. 6.
[2] *Ibidem.*

Înălțat la gradul de sublocotenent la 1 iulie 1904, Ion Antonescu a fost repartizat la Regimentul 1 Roșiori din Galați. Dar între 1905 și 1906 urmează cursurile Școlii Speciale de Cavalerie din Târgoviște. O absolvă primul din 23 de cursanți, cu note maxime la „recunoașteri militare“ și „regulamente“. În 1906 revine la Galați, unde începe să se remarce ca ofițer de elită: „În decembrie 1906, după manevrele de toamnă, când a fost atașat la cartierul diviziei de cavalerie, el dobândește calificări de excepție din partea generalului Alexandru Averescu și a principelui Ferdinand“[1]. Începe să se contureze, așadar, profilul conducătorului militar, al cavaleristului de cartier divizionar, Antonescu fiind în practică un călăreț mediocru. Putem înțelege că ambiția sa exemplară și tenacitatea l-au făcut să suplinească unele carențe ale stăpânirii armei cu un efort de pregătire intens în domeniile tactice și operative. Nu trebuie neglijată din orice analiză faptul că Ion Antonescu a fost un tânăr deosebit de inteligent, o fire dinamică și studioasă, trăsături cu care surclasa inconvenientele unei conformații fizice debile. Tot în 1906 calificativul comandantului său este: „Cred în curajul său militar, devotament, spirit de sacrificiu și patriotism“. E adevărat că aceste calități se constată de regulă în luptă, dar să le luăm ca atare, pentru profilul evident al viitorului stat-majorist.

În 1907, sublocotenentul Ion Antonescu este implicat în incidentul de la Galați, a cărei desfășurare reală am arătat-o. Dar pentru înțelegerea și mai exactă a mediului în

---

[1] *Ibidem.*

care și-a condus cariera, este bine de observat reacția conducerii Armatei de atunci. Deși documentele oficiale ale Procuraturii dovedesc excesul de zel al ofițerului și natura brutală, nejustificată, a atitudinii sale, inspectorul general al Cavaleriei, care nu era altul decât principele Ferdinand, l-a felicitat pe Antonescu în fața întregii garnizoane Galați, apoi a scris cu mână proprie în foaia de calificative a *Dosarului personal militar:* „Este un tânăr ofițer care a făcut întocmai ceea ce promitea. Caracter cu deosebire serios și de încredere, lucru de care a dat probe deosebite în timpul răscoalelor. Cunoștințele sale sunt foarte bune și are un raționament just și clar“[1].

Începând cu 25 mai 1907 Antonescu primește un concediu, apoi este detașat la Depozitul de Remontă de la Cislău, ceea ce pare pur și simplu caraghios, dacă n-ar fi existat motive întemeiate, pe care le voi expune mai târziu. Este avansat *la excepțional* în gradul de locotenent la 10 mai 1908, cu toate că a rămas un an la unitatea aceea ridicolă din Cislău, unde se ocupa de împerecherea cailor.

Sinuozitățile carierei și destinului său continuă însă. În aprilie 1909 se prezintă la concursul de admitere în Școala Superioară de Război (Academia Militară) și intră... primul! Aici l-a avut profesor pe Nicolae Iorga. Remarc faptul că din dosarul său lipsesc inexplicabil notările primului an de Academie, apoi termină, cu calificativul „prea bine“, al șaselea din promoția de 33 de ofițeri. „Directorul de studii al școlii, locotenent-colonelul Gheorghe Scărlătescu, avea

---

[1] *Ibidem*, p. 7 (cu completările din dosar).

să remarce, în notarea pe anul 1910–1911, «inteligența vie, judecata dreaptă și bine format», «rezultatele excelente» la aplicațiile tactice, «logica și personalitatea» dovedite în elaborarea lucrărilor, propunându-l pentru înaintarea la alegere (la excepțional – *n.n.)* la gradul de căpitan.“[1] La manevrele din 1911, Antonescu primește din nou calificative excepționale de stat-majorist de la conducerea superioară a Armatei. A fost, în mod logic, repartizat pentru stagiul de pregătire la Marele Stat Major (1912–1913) în gradul de căpitan (1 aprilie 1913), unde s-a impus clar ca profesionist și unde a impresionat prin „hotărâri limpezi și nestrămutate“[2]. Perioada 1911–1913 este însă acoperită cu o nouă „migrare“ prin unități (Reg. 7 Roșiori și Reg. 4 Roșiori) unde a făcut o practică de comandă absolut necesară pregătirii pentru stagiul de la M.St.M.

Imediat după avansarea în gradul de căpitan este mutat la Regimentul 1 Călărași, dar după trei luni este adus de urgență la statul major al Diviziei 2 Cavalerie, în urma intrării României în al Doilea Război Balcanic. Ghinionul îl urmărește pe Ion Antonescu: noul comandant al Diviziei 2 Cavalerie era generalul Alexandru Mustață, o figură pitorească dar dubioasă și care „avea să-și încheie însă lamentabil cariera, dovedind un exces de zel nebănuit, dar dezaprobat de întreaga opinie publică românească, în ingrata funcție de prefect al Poliției pe timpul ocupării Bucureștilor de către armatele germane, austro-ungare,

---

[1] *Ibidem,* nr. 4/1993, p. 6.
[2] *Ibidem.*

bulgare și turce“[1]. Aruncat pentru prima dată în luptă, Ion Antonescu dă măsura talentului său de militar, a seriozității cu care-și trata meseria armelor și a spiritului de sacrificiu, care sunt tipice ofițerilor tineri pe timp de război, dar face și dovada cunoștințelor acumulate în școli și unități, notările superiorilor săi pe timpul acestui conflict fiind de-a dreptul elogioase: „Căpitanul Antonescu, în calitate de ofițer de stat-major la Divizia 2 Cavalerie, mi-a dovedit în timpul mobilizării, al concentrării și al operațiunilor în Bulgaria că este un om de nădejde. În timpul operațiunilor de mobilizare a lucrat cu stăruință și pricepere, zi și noapte, divizia fiind improvizată și timpul foarte scurt. (...) La trecerea Dunării a fost însărcinat să vegheze la adunarea și ordinea diviziei dincolo de pod, în Bulgaria, și să recunoască terenul pe care avea să înainteze divizia. S-a achitat perfect de această misiune și m-a vestit la timp că divizia nu poate înainta spre Plevna (...) din cauza inundațiilor. S-a putut schimba astfel itinerarul fără nici un prejudiciu pentru trupe și restul operațiunilor. În timpul operațiunilor a fost cu deosebire întrebuințat în recunoașteri și transmitere de ordine la distanțe foarte mari și în terenuri extraordinar de dificile. Străbătând fără preget, în timpul nopților, pe vreme rea și izolat, regiuni întesate de comitagii (agitatori naționaliști bulgari – *n.n.),* mi-a dovedit că posedă în cel mai înalt grad calitatea de căpetenie a ofițerului de cavalerie și stat-major: «Curajul în singurătate». Curaj și sânge rece deosebit mi-a dovedit și în afacerea de la Ohranie, unde a avut o atitudine

[1] *Ibidem,* p. 7.

foarte cavalerească în recunoașterea dispozițiunilor de luptă și în supravegherea lor sub focul inamicului, unde l-am văzut în adevăr fericit că trăiește și că poate muri pentru țară. Mulțumită recunoașterilor acestui neobosit ofițer, atât la înaintare cât și la întoarcere, divizia s-a găsit întotdeauna (...) în cele mai bune condiții de trai. Din cauza lipsei unui bun serviciu de subzistență, l-am întrebuințat în acest serviciu și pot zice că nu am văzut un om mai harnic, mai priceput și mai ales foarte scrupulos. L-am găsit adesea în spital (...) printre holerici, unde se ducea fără nici un ordin, ci numai din dorința de a stăvili teribilul flagel. Le ducea tutun și-i îmbărbăta, încredințat că, dacă fiecare face cât de puțin se pricepe în acest sens, boala se va stinge. Era în adevăr devotat (...). Mult simț național și excelent patriot. În rezumat, am rămas cu impresiunea că este un eminent ofițer de cavalerie și stat-major și că, cu un asemenea om, se poate întreprinde orice. El merită orice distincțiune"[1]. Căpitanul Ion Antonescu este acoperit cu decorații, cea mai importantă fiind Virtutea Militară (de aur), pe care n-au primit-o decât 7 ofițeri.

Deși în continuare înscris în ordinea de bătaie a Regimentului 1 Călărași, Antonescu a fost trimis pentru perfecționare în arma infanterie la Regimentul 38 Neagoe Basarab, unde, din noiembrie 1913, a primit comanda unei companii. Dar, la izbucnirea Primului Război Mondial, Antonescu este din nou mobilizat la statul major al Diviziei 2 Cavalerie (22 iulie – 1 noiembrie 1914), de unde se

---

[1] *Ibidem* (notarea șefului de stat major al Diviziei 2 Cavalerie, maior Marcel Olteanu).

afirmă ca „un real ajutor șefilor săi în serviciul de stat-major“[1]. Această apreciere nu este lipsită de contur profesional, pe fondul creșterii importanței stat-majorismului în Armata română și înțelegerii rolului tot mai acut al modului de conducere a luptei, pe fondul diminuării rolului manevrei de forțe, care aducea multe pierderi. Pentru noi, această modificare a concepției era destul de tardivă, încă lentă, dar a stat la originea marilor victorii din Moldova, unde factorul esențial al conducerii a fost reprezentat de ofițerii nivelurilor 3–4, care au adăugat tinereții lor cunoștințele luptei moderne.

La 1 noiembrie 1914, încă inexplicabil, Antonescu este mutat ca instructor la Școala Specială de Cavalerie din Târgoviște, la comanda escadronului de elevi. Strălucește și aici. Apoi, la 1 aprilie 1915 este numit într-o funcție capitală, printr-un salt amețitor, la comanda Biroului Operații în Statul Major al Corpului 4 Armată, având ca șef pe generalul Constantin Prezan. Paradoxal, întâlnirea lor a fost un eșec. Numirea lui Antonescu în această funcție înaltă s-a făcut peste capul generalului Prezan și acesta a protestat. O „protecție înaltă“, cum se spunea în acea vreme, intervenise categoric pentru numirea sa și am fi naivi să nu observăm că fostul inspector general al Cavaleriei, prințul Ferdinand, era de la 28 septembrie/ 11 octombrie 1914 regele României! Amintirile viitorului mareșal și conducător al României despre această numire arată însă că nu era inițiatorul ei: „Domnule general – i-a ripostat el lui

---

[1] *Ibidem*, în *Viața Armatei*, nr. 5/1993, p. 5.

Prezan –, am fost mutat fără ca eu să fi cerut și nici mie nu-mi convine să stau în corpul acesta de armată, așa încât vă rog chiar să insistați să fiu mutat“[1]. Generalul Prezan trebuie să fi fost luat prin surprindere, pentru că astfel de reacții dure erau foarte rare, carierismul epocii implicând servituți și umilințe rușinoase. Dar seriozitatea și profesionalismul lui Antonescu l-au impresionat pe generalul Prezan și ei au devenit de nedespărțit, până spre sfârșitul anilor ’20, când a intervenit o răcire. La notarea din 1915, Prezan consemna clar: „Căpitanul Antonescu este desemnat de pe acum pentru cele mai înalte trepte militare“[2]. Odată cu declanșarea ostilităților, comandamentul Corpului 4 Armată este transformat în comandament de Armată (Armata 4 de Nord) și înaintează formidabil în Transilvania, depășind prin viteză și forță toate celelalte efective. Numai schimbarea situației politice determină trecerea sa la defensivă. În urma acestei campanii absolut fulminante, *pe care statul român de atunci nu a fost capabil s-o susțină până la capăt,* eliberând Transilvania, Antonescu a fost avansat de către Ferdinand proprio-moto, adică direct de suveranul României, la gradul de maior. Ei bine, pentru a înțelege exact caracterul acestui om, este important de subliniat că *Antonescu a refuzat categoric numirea peste termen,* l-a refuzat pe regele țării și a cerut printr-un înscris ca asemenea tentative să nu se mai repete. Adus la exasperare de încăpățânarea ofițerului, generalul Prezan declanșează formalitățile

---

[1] *Ibidem.*
[2] *Ibidem.*

regulamentare pentru avansare și, în urma a două rapoarte succesive și a calificativului unic până acum în Armată: „Tot ce pot să spun de acest ofițer este că rar am întâlnit în viața mea militară un ofițer care să îndeplinească toate condițiile unui militar desăvârșit“[1], Antonescu este făcut maior la 1 noiembrie 1916. Precaritatea valorilor la nivelul comandamentelor superioare a făcut ca figura lui Antonescu să iasă și mai mult în evidență. El conducea practic singur Biroul, atașându-și o serie de ofițeri tineri neexperimentați, dar pe care-i conducea magistral prin ordine clare, precise și, mai ales, coerent explicate. A urmat operațiunea Argeș–Neajlov, cunoscută sub denumirea „Bătălia pentru București“, în care generalul Prezan a condus Armata 1 și apoi un grup de armate mai mare, ocazie cu care, prin alt salt spectaculos, dar, se pare, absolut necesar, maiorul Antonescu devine șeful de stat major al comandamentului acestui grup. Planurile bătăliei au fost concepute de el, dar alte complicații, slăbiciunile din alte sectoare, au împiedicat punerea sa în practică până la capăt. Este însă pentru prima dată când *Antonescu face erori profesionale,* determinate probabil de izolarea sa în mijlocul unui comandament depășit de amploarea evenimentelor: „Studiind cu atenție documentele, rezultă clar, în cazul primei versiuni, că importanța atribuită episodului de la Rătești (pierderea ordinului de operații), ca și retragerii precipitate a generalului Socec, este exacerbată în mod voit *pentru a estompa unele erori* – în special datorate lipsei de informații –

---

[1] *Ibidem.*

aparținând comandamentului"[1]. Începe retragerea în Moldova. Generalul Prezan, numit în fruntea Marelui Cartier General, îl ia cu el pe Antonescu. De la 6/19 decembrie 1916, Antonescu a fost șeful Biroului Operații din cadrul Secției Operații, dar această funcție a fost aproape formală, el lucrând direct cu generalul Prezan, stârnind astfel invidia și ura câtorva superiori peste care se trecea cu ușurință. În altă ordine de idei, dar în aceeași temă, aceștia se arătau preocupați mai mult de ierarhii militare, grade și sensibilități de paradă în timp ce țara era trei sferturi ocupată, Armata înghesuită în Moldova, iar regele Ferdinand se ruga de germani să nu-l detroneze. Din această catastrofă s-a ieșit cu oameni ca Antonescu, Văitoianu (Weithofer pe numele real), Averescu, Grigorescu, prin jertfa zecilor de mii de militari și a ofițerilor de front, care umplu pe merit adevărata istorie eroică a Armatei noastre. Se terminase războiul și generalii Iliescu, Constantin Cristescu, Cihoski încă se mai certau cine e vinovat, cine a dat nu-știu-care ordin greșit și cine trebuie să împartă gloria. Literatura noastră de război nu a întârziat să surprindă tipologia ofițerului superior superficial și deprofesionalizat, iar o vorbă chiar a rămas celebră: „Ocupați gările!“ Ar trebui studiate cu toată atenția aceste fenomene dăunătoare – după ce ne încărcăm bine cu admirația pentru eroismul exemplar al înaintașilor –, pentru a trage învățămintele de rigoare. În octombrie 1918, subșeful Marelui Cartier General, generalul Lupescu, nota în *Dosarul personal militar* al lui Antonescu că acesta este

---

[1] *Ibidem*, p.27.

autorul reorganizării Armatei din 1917, ceea ce rămâne absolut remarcabil. Documente și mărturii ale vremii dovedesc că Antonescu a fost autorul aproape în întregime al planurilor de operații care au dus la marile victorii din Moldova. Pe acest front se petrece și o altă întâmplare importantă din cariera viitorului conducător: îi însoțește pe generalul Prezan și pe Ion I.C. Brătianu la Petrograd și Moghilev pentru tratative cu aliatul rus. Cu această ocazie, Antonescu intră și în domeniul militar al cooperării între armate, nivelul atribuțiilor, dar și al eforturilor sale crescând simțitor. Astfel, după revenirea în țară el pregătește o contraofensivă puternică. Dar retragerea rușilor de pe front în urma Revoluției din Octombrie face ca toată munca sa uriașă și eforturile de zile și nopți intense să se prăbușească în câteva săptămâni. Mărturiile unor camarazi de arme arată că Antonescu a luat această situație ca foarte personal și s-a încărcat cu o ură nedisimulată împotriva rușilor, potențată apoi de ura împotriva comunismului. Câteva episoade în particular – cum a fost cel de la Tecuci, în care trupele ruse și-au vândut armamentul germanilor și aceștia au bombardat orașul cu el – au pus foc pe imaginea de trădători pe care și-o formase despre foștii aliați de la Est. Dotat cu o memorie ieșită din comun, Antonescu nu uita niciodată astfel de episoade, le ținea minte peste timp și-și realimenta cu ele disprețul, dându-le semnificații generale, etno-politice.

Înțelegând acum anumite motivații, putem dimensiona exact atitudinile sale de mai târziu, care însă au o origine imediată. În iarna 1917–1918, când mulți așteptau să se petreacă un miracol, locotenent-colonelul Antonescu

întocmește trei planuri de operații: dezarmarea trupelor ruse bolșevizate, pătrunderea trupelor române în Basarabia la cererea Sfatului Țării de la Chișinău și rezistența pe Frontul de Sud, după armistițiul de la Focșani. În foarte scurt timp, armata română trece la anihilarea trupelor bolșevice de la Socola și din alte zone ale Moldovei, apoi de peste Prut, cu o viteză lăudabilă (decembrie 1917 – ianuarie 1918). „Cel de al treilea plan a căpătat proporții de mit și a fost denumit «triunghiul morții», dar nu a fost pus în aplicare pentru că, la 24 aprilie/ 7 mai 1918, Puterile Centrale au impus României pacea de dictat de la București.“[1] La 21 iulie 1918, locotenent-colonelul Ion Antonescu este numit într-o funcție foarte interesantă, prin perspectiva patriotismului său, funcție pe care a solicitat-o singur: comanda Divizionului 1 din Regimentul 7 Roșiori, de la Chiscani, în Basarabia, pe Nistru.

Ca într-o epopee plină de mistere, dar care nu o dată face istorie, regele îi aduce în secret pe Antonescu și pe Prezan la Iași în octombrie 1918 și le ordonă să întocmească proiectul reintrării României în război. Creierul acestei operații politico-militare a fost de această dată cel mai mare om politic din toate timpurile pe care l-a avut România: Ion I.C. Brătianu. La 28 octombrie/ 10 noiembrie 1918 Armata română a fost remobilizată, iar la 1 Decembrie (stil nou) a avut loc Marea Unire.

Cariera lui Antonescu nu s-a oprit aici. El este planificatorul campaniei împotriva Ungariei sovietice în urma căreia

---

[1] *Ibidem*, nr. 7/1993, p. 10.

Armata română a ocupat prima dată Budapesta (4 august 1919). La trecerea Tisei, locotenent-colonelul Ion Antonescu este decorat de suveran cu Ordinul „Mihai Viteazul“, clasa a III-a, iar Ferdinand îi adresează următoarele cuvinte, care mă scutesc de orice comentariu: „Antonescu, Regele, mai mult ca oricare altul în această ţară, ştie cât îţi datorează România Mare“[1]. Mai târziu, ele vor domina psihologia mareşalului.

În aprilie 1920 este avansat colonel, după ce primise o serie de misiuni diplomatice în străinătate: Constantinopol (ianuarie 1919), Belgrad (aprilie 1919) şi Conferinţa de Pace de la Paris (septembrie 1919), apoi Varşovia (1920). Ascensiunea sa rapidă nu a avut o continuare firească, Antonescu fiind numit în diferite funcţii minore, în comparaţie cu ce condusese el în războaiele ţării. Ca şi în alte situaţii, după ce s-a terminat războiul şi s-a făcut România Mare, n-a mai fost loc de atâţia eroi. Timp de doi ani (1920–1922), Antonescu a fost comandantul Şcolii Speciale de Cavalerie (Oradea şi Sibiu), interval în care a făcut o excursie de studii în Franţa (mai–august 1921) şi un curs „de informare“ la Versailles. Din acest episod minor se trage legenda că ar fi urmat Academia Saint-Cyr, că a terminat-o primul etc., poveste care în mod categoric nu corespunde adevărului.[2].

În 1922, este într-adevăr ataşat militar la Paris, iar între 1923 şi 1926, ataşat militar la Londra şi la Bruxelles. De acolo s-a întors cu importante influenţe britanice, dar politice, nu

[1] *Ibidem.*
[2] *Ibidem.*

militare, acestea din urmă fiind limitate datorită ponderii care se punea atunci și acolo pe Marina Regală și mai puțin pe Trupele de Uscat ale Maiestății Sale. De atunci provine și preferința sa pentru ținuta vestimentară militară de tăietură britanică. Tot în Occident, colonelul Antonescu a conștientizat capacitatea economică și financiară a democrațiilor, precum și rolul imens pe care îl juca evreimea în întreaga suprastructură economică și politică mondială. Fără a fi fascist, el a văzut în ascensiunea ulterioară și-n violența antisemită a lui Adolf Hitler o modalitate de a lupta împotriva acestei ordini internaționale, ale cărei reflexe în România dădeau apă la moară naționalismului xenofob. Cu toate că și evreii s-au comportat extrem de neprevăzători și imprudent în favoarea comunismului internaționalist, Antonescu greșea din cel puțin două puncte de vedere: 1) puterea economică și politică a evreimii era rezultatul unui efort propriu al acestui admirabil popor și 2) milioanele de evrei obișnuiți nu puteau reprezenta suprastructura lumii. Dar, ca să observe asta atunci, lui Antonescu îi trebuia un cap politic.

În toamna anului 1926, pe fondul delirului vigilenței care-i apucă pe mediocri atunci când sunt puși în fața unui eveniment deosebit, de mare gravitate, Antonescu este chemat urgent la București și acuzat că susține reîntoarcerea în țară a fostului prinț Carol, în acel moment cetățeanul Caraiman. Numai o aberație poate alătura un caracter ca al lui Antonescu de aventurierul pe care-l respingeau casele regale europene, ca pe mărul putred. Colonelul Antonescu, fostul planificator strălucit al Primului Război Mondial,

ajunge astfel să bată pe la diferite uși de generali, între care unii, în buna regulă a oportunismului românesc, vor contribui chiar ei decisiv la aducerea lui Carol Caraiman pe tron și la detronarea regelui legitim. În sfârșit, ca „o favoare", este numit la comanda Regimentului 1 Roșiori, dar unde stă doar 7 luni. Abia la 15 iulie 1927, pe fondul eșecului lui Averescu (dușmanul său declarat) de a forma guvernul, Antonescu este numit comandant al Școlii Superioare de Război. Nu întâmplător insistă studiul de față pe mediul în care s-a format Antonescu, pentru că acesta este cel care l-a adus la putere în 1940. Exact în clipa numirii sale la conducerea celei mai înalte instituții de învățământ militar, Nicolae Iorga privea astfel noul guvern: „Am asistat apoi la harța de fiecare clipă între miniștrii care se urau între ei și n-aveau nici un sentiment și nici o stimă pentru un conducător răsărit prin surprindere (Barbu Stirbey – *n.n.)*, mulțumită unor uneltiri personale"[1]. Ion Antonescu a îndeplinit această funcție până în 1929, iar pentru ultimele două luni ale anului 1928 a fost și secretar general al Ministerului de Război. Numai că o schimbare de guvern (a câta, oare?) îl aduce în fruntea ministerului pe generalul H. Cihoski, alt dușman din timpul războiului, care îl destituie imediat din răzbunare, fără motiv profesional. Este important de știut că Antonescu n-a ripostat niciodată la aceste provocări, dar le-a ținut foarte bine minte. Sunt anii în care începe să simtă dezastrul care se apropie și crede că steaua lui este destinată unui moment al „curățeniei generale". În perioada

---

[1] N. Iorga, *O viață de om, așa cum a fost. Orizonturile mele,* București, Editura Minerva, 1971, p. 693.

1930–1931 a fost numit succesiv la comanda brigăzilor 8 și 6 Cavalerie, iar la 10 mai 1931, după 11 ani de așteptare (nota bene!), este avansat general. Rămâne comandant al Școlii Superioare de Război până în 1933, când este numit comandant al Diviziei 3 Infanterie din Pitești. Din decembrie același an primește și însărcinarea de subșef al Marelui Stat Major.

Revăzând acest traseu chinuit, obstacolat de incompetență și de orgolii, al unui militar pasionat de profesia sa, dar captiv al ierarhiilor rigide și al unei mentalități pe care armatele moderne au depășit-o după evaluarea corectă a Primului Război Mondial, putem înțelege mai ușor reticențele lui Ion Antonescu față de viața politică, în general, față de partide politice și lideri ai acestora. Imaginea catastrofală pe care o prezentau toate acestea unui individ moral și înțepenit în principiile sale trebuie să-i fi întărit convingerea că la baza democrației românești s-a instalat o boală fără leac. Este exact ceea ce, din umbră sau izolat, pe căi nu totdeauna clare, emiteau legionarii, asupra cărora chiar oamenii politici inconștienți proiectau o lumină falsă, perversă și atrăgătoare, de „tineret al țării". De aici și până la ideea înlocuirii „putregaiului" nu mai era decât un pas. A fost probabil locul, poate singurul, în care concepțiile lui Antonescu se întâlneau cu ale Căpitanului. O țară clădită de un partid și condusă ferm de un om avea exponenți de imagine în simbolurile *România Mare* și *Brătianu*, iar când acesta din urmă a murit și Partidul Național Liberal a intrat în derută, căderea statului sau redresarea sa a rămas la discreția conjuncturii internaționale. A încercat Maniu să facă

ceva, dar mai mult a stricat, a încercat și Carol al II-lea, dar totul s-a prăbușit în câteva luni ale anului 1940. În același timp, în armată, invidia, ura împotriva ofițerului inferior care se dovedește mai capabil, care sare prin meritele sale ierarhia, sunt aspecte tipice ale incompetenței instalate la conducere. Ne mirăm mereu că armata era nepregătită, că războaiele ne-au surprins neechipați modern... Iată, cea mai recentă analiză oficială militară asupra participării în al Doilea Război Mondial arată că la data trecerii la eliberarea teritoriilor ocupate de U.R.S.S., în iunie 1941, Armata română avea „un procent de neinstruiți de 50% la contingentele de completare și 56% la cele din rezervă!“[1] Dacă s-ar republica ziarele din perioada iunie 1940 – iunie 1941 s-ar vedea cât zgomot s-a făcut pe seama cedării de teritorii, câte angajamente „serioase“ s-au luat pentru pregătirea armatei, cât a avut de suferit populația de pe urma aventurilor de ultimă instanță: dictatură național-legionară și regim autoritar militar. Generalul Ion Gheorghe, care l-a cunoscut bine, ne lasă următoarea imagine: „Fără nici un sentiment de pietate el a măturat praful așternut timp de decenii pe întregul organism al armatei române. El a cutezat să înfiereze minciuna despre o pretinsă armată puternică. Cu această minciună au încercat toate guvernele să ascundă adevărul cu privire la această situație. În realitate, armata existentă nu oferea țării nici cea mai mică securitate militară. Ea era umflată pe dinafară, dar cu totul goală pe dinăuntru. Generalul Antonescu i-a

---

[1] *Armata română în al Doilea Război Mondial*, vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei* ..., p. 82.

demascat slăbiciunile fără scrupule, la fel cum a biciuit fariseismul partidelor și guvernelor care se pronunțau în mod demagogic pentru armată, fără a ieși din gesturile fățarnice“[1].

Revenind însă la momentul contactelor lui Antonescu în lumea politică de la noi (1934–1937), vom observa că de jur împrejurul României triumfau regimurile autoritare, dictaturile militare – Horthy, Metaxa, Pilsudski –, ceea ce, nu este greu de imaginat, nu se putea să nu aibă efect asupra acestui militar ambițios. Părea de mult că România este predestinată unui general, așa de prost era condusă. Antonescu a avut astfel toate condițiile să creadă că va fi nevoie de el într-o nouă formă de conducere a statului, autoritară, pusă pe fapte mari. Implicarea în politică (deși marginal, stângaci și nepotrivit, în comparație cu alți comandanți militari, ca ministrul general N. Condeescu, coautor iresponsabil al loviturii de stat anticonstituționale din iunie 1930) a făcut din Ion Antonescu un general care trăia cu convingerea că este cel mai bun, că deține soluțiile precise și corecte pentru soarta Armatei, că nu este înțeles de șefii săi – față de care, să o spunem, se comporta nu de puține ori arogant –, că se fac greșeli capitale în imediata lui apropiere – și se făceau cu grămada! –, că este înconjurat de imbecili, că buni sunt numai ofițerii pregătiți de el sau cei pe care-i respecta el, deoarece avea criterii valorice inatacabile, că numai el poate rezolva cauza Armatei și a țării, dur, fără menajamente, în disprețul față de politicienii corupți și

---

[1] General Ion Gheorghe, *op.cit.*, p. 114.

partidele lor corupte. Aureolat de o carieră sinuoasă dar care l-a făcut foarte popular, de o viață personală ireproșabilă și de o ținută morală aproape stranie în comparație cu ce se întâmpla în jurul său, generalul Antonescu s-a simțit irezistibil atras de Putere. La 6 septembrie 1940, acest om tensionat și bolnav avea deja toate trăsăturile unui dictator discreționar căruia societatea îi oferea pe tavă și în totalitate posibilitatea de a se comporta ca atare.

Cazul medical

Din *Dosarul personal militar* putem înțelege că Ion Antonescu a avut o debilitate fizică încă din copilărie, iar din mărturiile unor apropiați și din scrisorile sale sau ale Mariei Antonescu aflăm că era destul de bolnăvicios și, de aceea, protejat de la efortul fizic de către mama sa. Aceasta a încercat să-i imprime și un anume romantism, o înclinare spre reflecție, limitate însă de aerul militar al familiei, conservat de părinte și de anturajul social. Din păcate, tatăl său, Ion, căpitan de administrație, a murit timpuriu, de educația și pregătirea copilului ocupându-se tatăl vitreg, maiorul Baranga, cu care se recăsătorise mama sa. Chiriachița Antonescu (Lița Baranga) era o femeie inteligentă și cultă, cu ascendență nobiliară românească. Dar este cert că modelul pe care l-a avut copilul în fața ochilor a fost cel militar, ofițeresc, peste care s-au suprapus implacabil coordonatele patriotismului local, argeșenii și muscelenii fiind cunoscuți pentru naționalismul lor robust; ei i-au dat pe

Brătieni și pe Ion Mihalache, pe Arnăuțoiu și Arsenescu, ceea ce spune foarte mult. „Înclinațiile spre cariera militară se manifestau încă din anii copilăriei, jocurile preferate ale lui Ionel, nume cu care va fi alintat și în anii maturității, erau cele inspirate din scenele de luptă învățate la școală din apropiatul război pentru independența țării. Îi plăcea să comande, el fiind de cele mai multe ori întruchiparea lui Walter Mărăcineanu, Gheorghe Șonțu, Candiano Popescu sau chiar a sergentului Niculae, care a cucerit drapelul otoman la Grivița."[1] Tatăl vitreg al lui Ion Antonescu a fost un tip uman despre care știm doar că refuza cu obstinație orice compromis, fapt care l-a împiedicat să urce în carieră. Putem presupune însă că orientarea fiului său către cavalerie, precum și amânarea cu doi ani a înscrierii la Școala Fiilor de Militari au avut drept cauză slăbiciunile fizice, înțelegând prin acestea capacitatea mai redusă la efort fizic, talia, forța musculară scăzută, ceea ce nu înseamnă, nici pe departe, că era un copil anormal. Problema era trecerea unor probe fizice cu barem, pentru care nu toți copiii sunt dotați. Să remarcăm însă existența unei școli speciale pentru fiii militarilor, ceea ce dezvăluie și o anumită mentalitate de castă. Ne putem închipui, totodată, ce șoc psihic a primit copilul Antonescu, descoperind că nu îndeplinește condițiile pentru a intra în școala predestinată, în lumea castei sale. Nu este exclus ca încă de atunci să fi apărut primele simptome ale complexului de inferioritate față de persoanele mai înalte de statură, fenomen observat public mai

---

[1] Comandor dr. Jipa Rotaru, *Ion Antonescu - un destin tragic* (Mica bibliotecă *Viața Armatei)*, nepublicat la data primei ediții.

târziu. Totuși, copilul era inteligent și agil, crescuse într-un mediu familial intelectual, făcea parte din lumea bună, și probabil că nu-i lipsea ambiția de a-și depăși modelul. Altfel nu se explică surclasarea debilității fizice cu un mare efort de pregătire, deși în școlile timpurii de cavalerie rămâne deficitar tocmai la specialitatea armei. Așa cum am arătat, orientarea sa către alte domenii ale artei militare l-a predestinat conducerii de trupe și mai puțin luptei propriu-zise. Ion Antonescu n-a condus niciodată o subunitate sau o unitate în luptă! Cazon spus, a fost întotdeauna un ofițer de hartă, de recunoaștere și de regulament, un excelent planificator, ceea ce nu-i diminuează meritele, deoarece gânditorul militar are până la urmă pe sufletul său viața trupelor.

Antonescu a fost toată viața un individ puternic încărcat emoțional, comportamentul său devenind nu o dată oscilant, ciclotimic chiar pe intervale foarte scurte, impulsurile nervoase ale „bunătății“ și „răutății“ acționând cu mare rapiditate între ele, dând impresia că trece de la una caldă la una rece prea repede. Episodul 1907 dovedește că trăirile interioare ale tânărului sublocotenent erau violente, extrem de intense și în bună măsură pasionale. Într-un memoriu din 1938, el recunoaște stupefiant: „Am călcat în sânge românesc nevinovat dar am căzut și grav bolnav. Imaginea celor căzuți nu m-a părăsit niciodată. O am și astăzi vie în fața ochilor mei“[1]. Sunt simptomele unui complex de vinovăție exacerbat, dus la limite, pentru că, într-adevăr, Ion Antonescu s-a îmbolnăvit destul de serios pe

[1] Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, *op.cit.*, în *Viața Armatei*, nr. 3/1993, p. 7.

fond psihic și începând cu 25 mai 1907 a fost trimis de Ministerul de Război într-un concediu de 4 (patru) luni cu diagnosticul „pentru debilitate“[1]. În anul următor, afecțiunea psihică recidivează și este trimis într-un nou concediu medical, de 45 de zile. Apoi este detașat pe caz de boală la ridicolul Depozit de Remontă din Cislău. Pare un ofițer irecuperabil și cu cariera iremediabil ratată. Dar tocmai această perspectivă îl mobilizează, îl ambiționează și, printr-o tărie de caracter admirabilă, își continuă pregătirea, vine de la depozitul acela de prăsit caii, dă examen la cea mai înaltă instituție militară de învățământ și intră primul. Fără îndoială, ne aflăm în fața unui bărbat cu o voință de fier. Profilul său moral, potențat de suferința prin care trecuse, precum și de efortul propriu de a-și depăși boala, l-a făcut să refuze avansarea „peste rând“. Începe să se construiască imaginea proprie despre propria personalitate și ajung la maturitate accentele de corectitudine, moralitate, justiție, onoare militară, sacrificiu, dragoste de țară și popor pe care le gândește în mod absolut. La ciclotimici, acestea sunt întotdeauna însoțite de negația lor: incorectitudine, imoralitate, nedreptate, dezonoare, lașitate, trădare, pe care le urăște și le disprețuiește tot în mod absolut. Ca militar, supus stereotipurilor castei sale, faptul că unii dintre instructorii și comandanții săi s-au dovedit trădători de țară a fost interpretat ca un furt din propria sa existență, Antonescu simțindu-se frustrat că nu se putea lăuda cu profesorii săi, cu școlile în care se pregătise.

---

[1] *Ibidem.*

Exista obiceiul prost de a arunca oprobriul asupra unei instituții din cauza unor indivizi care le necinsteau, mai ales dacă locul respectiv era cumva un cuib liberal, conservator etc.

Destinul a fost cât se poate de crud cu acest om: „La începutul anului 1921, în manejul școlii de la Sibiu, Ion Antonescu suferă un grav accident soldat cu o fractură la baza craniului și cu consecințe extrem de neplăcute – pierderea echilibrului, paralizia feței și a mâinii drepte etc.“[1] În urma acestui accident, Antonescu are o convalescență de 6 luni și rămâne cu o sensibilitate la frig și un tic facial, interpretat uneori de oameni care nu-i cunoșteau suferința drept „o crispare a mușchilor feței“, „un semn de mare concentrare“, sau „un acces de furie abia stăpânită“. Nu am găsit nici o confirmare a suspiciunii de sifilis care planează asupra sa, cu toate că unii analiști se arată foarte categorici: „Ion Antonescu a fost un notoriu sifilitic, afectat de această boală într-un anume grad care nu a fost fără influență asupra comportării sale, accentuându-i în tot cazul tendințele megalomane, autiste, mergând până la delirul grandorii și mania persecuției. (Cunosc acest amănunt de la o rudă foarte apropiată a mea care s-a tratat cu același medic și care l-a cunoscut bine pe viitorul «Conducător», atât la Statul Major, cât și în timpul pacificării răscoalelor de la 1907. El a evitat soluția fatală a boalei, dar a rămas marcat de ea; de altminteri și Nichifor Crainic explică așa purtarea lui ciudată și afirmă că Antonescu ar fi «dispărut» în vara

[1] Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, *op.cit.*, în *Viața Armatei*, nr. 7/1993, p. 10.

anului 1941, când ar fi urmat tratamentul învechit, zic eu, ca malarie, ceea ce l-ar fi dus la oarecare limpezire mentală, observată și de alții.)“[1]. Ipoteza valorosului critic literar este cumva hazardată. În primul rând, expresia „sifilitic notoriu“ este inadecvată, din moment ce nici astăzi nu știm dacă a fost sau nu. Ea se referă probabil la impresia pe care o năștea comportamentul său nefiresc, care putea fi foarte bine urmarea afecțiunilor fizice și psihice de care suferise și care erau suficiente pentru o boală nervoasă, fără să fie nevoie de spirocheta *Treponema pallidum*. În al doilea rând, ruda apropiată care l-a cunoscut la M.St.M. și apoi în perioada răscoalei din 1907 face o confuzie, întinerindu-l de la 51 de ani, cât avea când a intrat în Marele Stat Major, la 25 de ani cât avea la Galați în 1907. Nichifor Crainic a fost un legionar notoriu *(sic transit...)*, ale cărui păreri sunt partizane, exprimate în contextul bizantinismului care domina moravurile vremii: doi ani mai târziu el va aduce elogii spumoase mareșalului în *Gazeta de Turda* (31 ianuarie 1943): „Onoarea și eroismul său conglăsuiesc“ etc. Dar bănuiala că Antonescu a avut un sifilis netratat la timp rămâne încă foarte puternică la opozanții săi.

Unele pagini ale corespondenței sale dovedesc fără dubiu o stare psihică precară, un echilibru fragil care se pierdea foarte ușor în stări depresive, mergând până la gesturi spectaculoase. Într-o scrisoare adresată soției generalului Prezan – una dintre puținele femei de care s-a apropiat cu o prietenie plină de afecțiune –, Antonescu

[1] Alexandru George, „O importantă problemă a istoriei noastre“, în *Dilema* nr. 165 din 8–14 martie 1996, p. 9.

pare foarte deprimat pentru faptul că nu fusese avansat colonel. Această scrisoare, trimisă în luna aprilie 1920, ne dezvăluie și alte aspecte ale stării sale de sănătate:

Dragă Olga,

Conform promisiunii din scrisoare trebuia să-ți scriu ieri. O întâmplare dureroasă, una din cele mai dureroase poate din viața mea, m-a făcut să amân pe astăzi convorbirile mele cu tine.

Ceea ce prevedeam s-a întâmplat. Au ieșit ieri înaintările. S-au făcut Bereșteanu, Bădulescu, Bolintineanu M., Vasilescu, Cristea, Ionescu Sergiu și dr. Cristian etc. etc. Toți colegi de clasă, de vârstă și de promoție cu mine, afară de dr. Cristian, care este ofițer cu doi ani mai mare ca mine.

Poți acum să-ți închipui starea mea și revolta de care sunt cuprins. Poți, în același timp, să apreciezi dacă este sau nu justificată.

În cavalerie, înaintările s-au oprit cu 3–4 înaintea mea, în schimb la infanterie, unde figurau 65 pe tabel, s-au făcut 61, Ionescu Sergiu fiind al 60-lea. Cum au putut să aibă atât îndră zneala? Sunt trei zile de când mă zbat în chinuri morale groaznice. Ce să fac? Am pus în cumpănă trecutul, munca și conștiința cu care am lucrat, în raport cu aceea a acelora care, astăzi, deși clasă cu mine, mi-au luat-o înainte și care, desigur, îi vor face generali înainte și mă vor comanda, cu demnitatea mea.

Așa sărac lipit cum mă știi, am luat totuși hotărârea supremă și nespus de dureroasă de a mă despărți de haina și de cariera cărora le închinasem cu pasiune și fără restricțiune viața mea întreagă.

După o muncă de atâția ani, fiind aproape de bătrânețe (avea 38 de ani! – n.n.), *nevoit sunt, orice s-ar întâmpla, să mă arunc în voia soartei și să găsesc în altă parte, afară din oaste și departe*

de ea, pâinea cea de toate zilele și puterea de a uita nedreptatea omenească. Oricât de grav, de dureros și de periculos este gestul ce sunt hotărât să-l fac, trebuie să-l fac, fiindcă înțelegi bine că un om care a crezut și a trăit o viață întreagă numai din muncă, din conștiință și din dreptate nu se poate arunca în mocirlă și nici trăi fără demnitate în situația în care se găsește. Având însă suficientă putere de muncă nu se poate să nu găsesc în lumea aceasta atât de mare un loc unde să mă adăpostesc și o pâine cât de neagră cu care să mă hrănesc.

Nu voi întinde niciodată o mână cerșetoare nici unei mărimi pământești, oricât de strălucitoare ar fi ea. Călăuzit de acest principiu îmi dau demisia fără a mă plânge și fără a mă ruga de unul sau de altul pentru a încerca o revenire asupra erorii făcute, dacă într-adevăr ea, după cum cred eu, a fost făcută.

Dar o nenorocire n-a venit niciodată separat.

Acum sunt complet vindecat ...

Așadar, nici o grijă nu mai am în această privință.

D-zeu a vrut așa; poate dacă rămâneam cu consecințele absolut inevitabile în accidente similare, aș fi fost condamnat să port și umilința care mi-a pregătit-o... (indescifrabil – n.n.) *acei cărora le-am făcut și-i speriam cu umbra mea.*

Dar nu! Cred că și în acest caz aș fi plecat. Mai bine vânzător de ziare, însă om, decât un lt. col. cu demnitatea călcată în picioare.

---

[1] În textul original, Antonescu a lăsat două rânduri cu puncte de suspensie; ele înlocuiesc probabil denumirea afecțiunilor de care suferea sub forma unei aluzii la o situație pe care doamna Prezan o cunoștea. Probabil erau două boli distincte (poate sifilisul, poate boala nervoasă), dar, având în vedere data prezumtivă a scrisorii, nu poate fi accidentul de călărie din 1921.

Eu am hotărât și am reflectat dacă este uman și corect să-ți întunec, fie cât de puțin, zilele de repaus și de distracție pe care v-ați dus să le găsiți acolo. Dar, ce vrei! nevoia de a spune cuiva suferința mea a dominat voința. Și cui era să mă confensez altuia decât ție?

Îți cer deci iertare și am speranța că terminând scrisoarea mea vei exclama „ce măgărie omenească!" și vei uita totul după cum am făcut și eu.

De acum înainte numai viitorul mă mai preocupă. Tot ce este, în această privință, trecut – la coș.

Salutări respectuoase celuia (generalul Prezan – n.n.) *care are, mai mult ca mine dreptul ca să se plângă și să sufere de mizerabilele apucături omenești.*

Ionică

Nu știm încă dacă Antonescu și-a depus atunci o cerere de demisie, dar după câteva zile era colonel.

După accidentul de la Sibiu, generalul Prezan îi scria de la proprietatea sa Schineta:

Iubite Antonescu,

Dacă eventual ai dori să încerci depurativul de sânge despre care ți-am vorbit la București, iată comanda ce ar trebui făcută:

– un litru de sirop depurativ nr. 1

– trois boites pilules toniques ferrugineuses

adresa este: M-me Vincent (pharmacien) 8, place Victor Hugo, Grenoble, France.

Comanda s-ar putea face prin un camarad de la Paris. Prețul nu-l cunosc care ar fi cel actual; înainte de război un litru de sirop costa 20 de lei, iar cutiile de pilule câte doi lei una.

Modul de întrebuințare este: siropul câte două lingurițe de dulceață, dimineața, imediat la sculare, fie simplu, fie, mai bine, în infuzie de foi de frasin, câte o ceșculiță de cafea. Pilulele câte 4 pe zi: 2 la începutul fiecărei mese (dejun și prânz).

Cum mergi cu sănătatea? În orice caz, odihna de câteva săptămâni la Paște la Sckineta nu-ți face rău.

Dar cu Diamandy cum a rămas?

Noi ne zbatem cu strânsu de materiale pentru construcția casei și asistăm cu dezgust la certurile ordinare dintre partidele politice ce sunt în opoziție.

Cu multă afecțiune,

Prezan[1]

Trei săptămâni mai târziu, generalul Prezan îi scria din nou, confirmându-ne ipotezele asupra suferințelor lui Antonescu, unele de durată și cu sechele inevitabile:

Iubite Antonescu,

Când a plecat Olga de aici a rămas convenit că, dacă este ceva urgent până nu sosește ea acolo să-ți telegrafiez d-tale spre a o înștiința. Credeam că, după sosire, să-mi trimită adresa ca să știu unde să scriu. Neavând încă aceasta, te rog dacă ești bun să-i remiți alăturata scrisoare.

1 Biblioteca Muzeului Militar Național, fond *Scrisori* (datată 6 februarie 1922).

Sper că îmbunătățirea sănătății, pe care mi-ai anunțat-o câtva timp după ce te-ai reîntors la Sibiu, se menține cu bun progres și că, în curând, îmi vei face cunoscut completa restabilire, ceea ce o doresc din toată inima; este destul un an de când suferi.

Ce zici, nu este așa că am făcut foarte rău că nu am primit Ministerul de Război?

Cu multă afecțiune,

Prezan[1]

(datată 26 februarie 1922).

O lună mai târziu, implicat într-un incident administrativ banal, din care dușmanii lui au făcut un „caz“, Antonescu se adresa patetic Comandamentului Școalelor de Aplicație ale Cavaleriei, aducând dovezi ale nevinovăției sale (era acuzat că și-a însușit o litografie-aparat de la Regimentul 35 Artilerie) și contestând pedeapsa:

Am spus întotdeauna adevărul și-l voi spune chiar dacă aș fi convins că prin această procedare merg la ruina completă și iremediabilă a sănătății și situațiunii mele. În consecință, dacă se va dovedi că într-adevăr n-am informat complet ministerul asupra chestiunii sunt gata să trag imediat consecințele și le voi trage fără a ezita.

În ordinul d-voastră se spune că „procedeul întrebuințat“ de mine a fost „nemilităresc“, fapt pentru care vi s-a ordonat să mă „observați în scris“.

---

[1] *Ibidem.*

Acuzarea este foarte gravă și nu poate sta sub apărarea ei, fără a se sufoca, un ofițer care are un trecut greu, absolut nepătat și îndelungat de muncă, un memoriu[1] plin de elogii, de laude și de admirațiune și care n-a primit în întreaga lui carieră nici o pedeapsă și nici o observațiune scrisă sau chiar verbală. Sunt în această privință, o recunosc, de o sensibilitate maladivč care se datorește nu unor cauze fizice, ci conștiinței, muncii și zelului pe care l-am depus în toate ocaziunile pentru a-mi servi țara, Armata și arma.

Am considerat întotdeauna ca o jignire mortală orice gest de nemulțumire și orice observație mi-ar face vreunul din șefii mei, pentru faptul că ar putea fi nemulțumit de modul în care îmi îndeplinesc datoria. Numai datorită acestei mentalități și sensibilități am putut pe de o parte să produc ceea ce am produs și pe de altă parte să ajung, de la această vârstă, la ruina fizică în care mă găsesc.[2]

Radu Lecca este cel care confirmă „dispariția“ din 1941: „Tot în anul 1941, mareșalul Antonescu s-a îmbolnăvit grav, și multă vreme nici nu venea la Președinția din Piața Victoriei, dar rezolva hârtiile la vila care o avea la Băneasa. Doctorii nu știau ce boală are. Doamna Goga îl trata cu farmece. Sub patul lui Antonescu erau oase de morți și alte remedii vrăjitorești“[3]. Informația întărește presupunerea că era vorba despre o boală psihică, subliniind că din acel moment Veturia Goga a avut o mare influență asupra mareșalului. Asta nu l-a împiedicat pe mareșal

---

[1] Aluzie la dosarul personal.

[2] Biblioteca Muzeului Militar Național, fond *Scrisori* (datată Sibiu, 29.03.1922).

[3] Radu Lecca, *op.cit.*, p. 173.

s-o amenințe cu închisoarea atunci când a constatat că face declarații în numele său și, mai ales, trafic de influență. „Unul din cele mai ciudate fenomene ale bolii sale era teama de singurătate și de izolare. Aceasta favoriza exercitarea de influență asupra Mareșalului.“[1] Cu toate rezervele de rigoare, trebuie însă să acceptăm că a te încrede în „remedii“ macabre presupune, la un intelectual, o judecată deteriorată. Într-o notă din același volum, Alexandru V. Diță arată că boala s-a agravat în 1942, fără ca medicii să poată stabili un diagnostic precis. „Diagnosticul real – malarie – a fost pus de un medic adus de la Viena, doctorul Eppinger.“[2]. Într-un memoriu întocmit de generalul Iosif Iacobici după 23 august 1944, acesta descrie o scenă petrecută imediat după sărbătorile Crăciunului 1941: „Fusesem chemat, împreună cu generalul Tătăranu, la mareșal, care se afla bolnav în pat, având temperatură ridicată. La întrevedere asistase și Mihai Antonescu. Mareșalul ne chemase, în mod vădit speriat de unele evenimente locale defavorabile de pe aripa de sud a frontului german. Ne ordonase a lua măsuri de prevedere pentru cazul unei eventuale replieri a acestui front, măsurile recomandate cuprinzând regiunea Odessa–Nistru, spațiul de deasupra Galațiului și frontul fortificat permanent de pe Siret–Focșani. Demoralizarea mareșalului fusese așa de mare încât vorbind de posibilitatea retragerii frontului spre țară, avea viziunea și-și exprima voința fermă de a se retranșa la nevoie și o luptă cu Armata română chiar și în vestul

1 General Ion Gheorghe, *op.cit.*, p. 270.
2 *Ibidem*, p. 336.

Olteniei. Am fost foarte impresionat de pesimismul mareșalului, dar apreciind că vorbesc cu un om cuprins de febră, n-am intrat în nici o discuție contradictorie, luând numai act de dorințele lui. Părăsind camera bolnavului am spus generalului Tătăranu impresia mea de a fi vorbit cu un om anormal. Cât de aproape am fost de adevăr mi-a dovedit Mihai Antonescu, care, deși cu desăvârșire străin de problemele militare, totuși, putuse constata că mareșalul i-a părut «tare speriat». Bineînțeles, întrevederea nu avusese, în ceea ce privește activitatea Marelui Stat Major și a Armatei, nici o urmare, căci apreciasem situația strategică cu mult calm“[1]. O astfel de atitudine bizară pentru iarna 1941, adică după ce Armata română eliberase Basarabia, Bucovina și înainta rapid spre inima Rusiei, lasă deschisă varianta comportamentului patologic special, care presupune că *Antonescu lua decizii fiind influențat de starea sănătății sale.* Astfel, chiar în intervalul 25–29 decembrie 1941, revenindu-și din boală (care putea fi și o gripă rebelă), ieșind din starea de depresie, cheamă la el pe atașatul militar german, colonel dr. Spalke, și îl roagă să-i transmită Führerului propunerea pentru „participarea masivă a armatei române la campania din primăvara anului 1942“[2]. Generalul Iacobici, care era la acea dată șeful Marelui Cartier General, își exprima uimirea: „Cum se putea nu numai schimba, dar chiar inversa hotărârea anterioară a mareșalului de o importanță capitală, fără ca Marele Stat

---

[1] Colonel dr. Alesandru Duțu, Florica Dobre, „Opoziție sau conflict?“, în *Revista de istorie militară,* nr. 1/1996, p. 28.
[2] *Ibidem,* p. 29.

Major să fi fost invitat de a-și da părerea înainte de a se lua această hotărâre?"[1] Situația este confirmată și de generalul Ion Gheorghe: „Din nefericire, boala Conducătorului Statului a început să se înrăutățească tocmai în acele zile decisive. Mareșalul suferea deja de crize de leșin, de depresiuni apatice și de o slăbiciune generală. Energia și hotărârea sa au fost afectate. Într-o vreme se părea chiar că viața îi este în primejdie. Boala, ale cărei cauze și al că rei caracter medicii nu îl puteau constata și pe care încercau s-o combată cu tot felul de injecții, a fost în cele din urmă identificată ca o malarie cronică. Mareșalul s-a ținut mult timp pe picioare. Când în cele din urmă a fost silit să stea la pat, suferința a luat forme îngrijorătoare"[2].

Constatând că starea sănătății îi influența deciziile politice și militare, ne putem forma o imagine asupra fondului psihic pe care a făcut greșelile cunoscute, la care se vor adăuga și alte argumente: cunoștea precaritatea pregătirii și dotării Armatei române (spaima în fața unei înfrângeri locale); exagera rolul onoarei și cuvântului dat, lansându-se într-o alianță fără nici un document sau garanție convenită („Greșeala lui Antonescu este că nu a negociat cu Hitler concursul armatei române dincolo de Nistru și că a declarat că acest concurs este oferit necondiționat"[3]; considera că personalitatea sa este suficientă pentru garantarea statului și că, la situații excepționale, sunt suficiente măsurile excepționale.

---

[1] *Ibidem.*
[2] General Ion Gheorghe, *op.cit.*, p. 236.
[3] Florin Constantiniu, „Nici înger, nici demon", în *Dilema*, nr. 165 din 8–14 martie 1996, p. 8.

Încrezător în voința sa și-n lupta contra bolii, Antonescu transfera această luptă la nivelul unei conflagrații în care angajase total România, considerând că, impunându-și voința și învingând boala, va fi victorios și în bătăliile armatei sale. Aceasta este o formă de megalomanie în care subiectul ajunge să se autoidentifice cu statul și cu poporul, ale căror exponent este prin forța lucrurilor.

În amintirile sale, locotenent-colonelul (r) Gheorghe Magherescu, unul dintre aghiotanții lui Antonescu la Cabinetul Militar, arată că la 1 august 1944, într-un moment extrem de greu pentru țară, Antonescu a hotărât să urmeze sfatul medicului și a părăsit brusc postul de conducere al Armatei și al țării pentru o cură balneară la Olănești. Cunoscându-l pe mareșal, Magherescu își exprima surpriza pentru această decizie. Probabil că boala, neglijată mult timp, atinsese puncte nevralgice ale sănătății, și trupul slă bit, nervii uzați, deziluziile n-au mai lăsat loc de rezistență. Așa se pare că, în toiul unei situații catastrofale, Antonescu se găsea la Olănești în următoarea postură: „Oricine îl putea vedea trecând dimineața la ora 8, urmat de valetul său care-i ducea halatul, întovărășit de doctorul Zilișteanu, spre instalația de băi, unde rămânea o oră. După aceea, tot pe același drum, fără nici o măsură de protecție, revenea la vila particulară aflată la intrarea în localitate, unde-și fixase reședința. Acolo lua și masa. După-amiază, urmat de toată suita, făcea o plimbare la izvoare. În acel interval, dintre baie și plimbare, rezolva problemele care soseau zilnic prin curieri

speciali"[1]. Cura, prescrisă pentru 20 de zile, a durat... două zile și jumătate!

Atitudinile sale „ciudate", schimbătoare, când colerice, când duioase, odată pline de ură, altă dată pline de afecțiune, dar mai ales megalomania și împingerea unor trăsături până la fanatism și idealism desuet, concură la concluzia că Antonescu a suferit de paranoia – și anume, de cea *eroică* –, o formă de psihoză cronică, definită mai ales prin organizarea logică și impresionantă a temelor delirante. Ca personalitate paranoică, Ion Antonescu *își supraestima persoana* – aducând ca argumente meritele incontestabile ale carierei sale și calitatea de salvator al neamului –, *se motiva printr-o mare încredere în forțele proprii* – învingând singur toate obstacolele, își aroga tot singur dreptul de decizie și infailibilitatea hotărârilor sale –, *accepta foarte greu autocritica,* iar atunci când o accepta, remușcarea cădea foarte ușor în depresii și în accente de vinovăție exagerate – folosea drept argumente faptul că încercările de rezolvare a problemei României se consumaseră până la el, eșuaseră, astfel că el rămânea să repare tot, motiv pentru care, dată fiind și înălțimea misiunii, nu putea greși –, apoi nu reușea sub nici o formă să iasă din *mentalitatea sa rigidă,* crezând în victoria alături de Germania nazistă, crezând în Hitler personal, și în onoarea sa de mareșal al Armatei române, aflată mai presus de soarta poporului român. Când intra în delir, acesta era pasional, fiind dedicat exclusiv patriotismului, pe care nimeni nu i-l poate contesta în intenție.

---

[1] Gh. Magherescu în *Antonescu, mareșalul României și războaiele de reîntregire,* Cannaregio-Veneția, Ed. Nagard, 1986, p. 327.

Se mai constată la mareșalul Antonescu, așa cum se poate constata la mulți alți indivizi afectați psihic, o acumulare a frustrărilor din copilărie și până în ultima clipă a procesului din 1946. Din tinerețe rămâne cu complexul de inferioritate față de camarazi mai înalți sau mai bine pregătiți profesional, astfel că în momentul ajungerii la putere se înconjoară cu militari pe care-i cunoștea foarte bine și-i putea domina, aceștia fiind de regulă firi ascultătoare (cazul generalului Ioanițiu, „tolerant și tăcut“, cum ni-l prezintă generalul Iacobici), în timp ce pe generalii care îl contra ziceau, îi îndepărta cu brutalitate (Ciupercă, Iacobici, Negrescu și alții). Problema complexelor sale de inferioritate a devenit acută în prezența anumitor generali germani, care îi furnizau lui o imagine covârșitoare: nobili de veche tradiție, impecabili, înalți și competenți. Pe unii îi ocolea (cazul generalului E. von Schobert, comandantul trupelor germano-române care au trecut Prutul, cu care avea și un diferend ierarhic, dar pe care germanul îl trata cu deferență echilibrată) iar față de alții considera că „îi domină prin inteligență“. Nu este de neglijat faptul că Hitler își cunoștea bine omul și îi servea exact ce vrea să audă acesta, cedând în zona unor amănunte de efect, dar lipsite de importanță. De exemplu, tatăl meu îmi mărturisea că la Școala Superioară Tehnică de Aviație de la Charlottenburg, în 1943, toți studenții din numeroasele țări satelite sau neutre (cehi, polonezi, unguri, italieni, slovaci, croați, japonezi, argentinieni etc.) erau obligați să poarte uniforma școlii militare germane, cu excepția românilor, care-și păstrau uniforma printr-un

ordin direct al lui Hitler, „în semn de respect față de mareșalul Ion Antonescu".

Pentru cei care au citit cartea sau au văzut filmul despre cunoscutul personaj, mareșalul Ion Antonescu a fost generalul Patton al românilor, unul dintre acei militari „nebuni" în stare să conducă strălucit armate în luptă și apoi să pălmuiască un soldat rănit, acuzându-l că se preface. Aceste tipuri umane iubesc intens în secret, investind o afecțiune oarbă în persoana iubită, și pedepsesc extrem de aspru, se consumă rapid în explozii umorale și devin duioși în fața unui câine șchiop. A iubit o singură femeie, Maria Antonescu, ale cărei defecte nu le vedea, dar pentru care, în schimb, era capabil de violențe nemăsurate. Este de acum cunoscută implicarea sa într-un proces de bigamie, instrumentat de Mihai Moruzov din ordinul lui Carol al II-lea, pentru a-l compromite. Șeful Serviciului Secret aflase că Maria Antonescu fusese căsătorită cu un evreu francez și se ocupase un timp cu viața de tripou.[1] În urma declanșării scandalului, Ion Antonescu a avut o reacție violentă: „Gazetarul M. Soreanu mi-a relatat că generalul Antonescu personal s-a dus în principalele redacții bucureștene și, arătând revolverul pe care îl purta asupra sa, a cerut să nu publice nimic în ziare, ceea ce directorii acestora au consimțit, de frică, sau din prudență politică"[2].

---

[1] Rămâne ca un fapt straniu că unii dictatori ai României au fost influențați de femei cu trecut dubios: Elena Lupescu, Maria Antonescu, Elena Ceaușescu.

[2] Gheorghe Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al Doilea Război Mondial,* vol. II, p. 93 (mărturia lui N.D. Stănescu).

Personalitatea complexă a paranoicilor eroici influențează oamenii, pentru că excită ceea ce este paranoic în fiecare om, stârnind în aceeași măsură admirația și ura, ei păstrând însă întotdeauna o mare distanță față de oricare alt individ, deoarece lumea lor este în totalitate înăuntru. Introvertiți până la masochism, ei sunt gata să moară pentru o cauză înaltă, atenți până la pedanterie cu numele lor în istorie și gata a se crucifica în locul unui vinovat singular sau colectiv fără speranță. Ei trăiesc într-o lume ideală irealizabilă – Antonescu credea într-o recunoaștere internațională a greșelilor făcute împotriva României, într-un troc teritorial între Transnistria și nord-vestul Transilvaniei și într-o aureolă mondială de cruciat anticomunist – și sunt gata să ucidă pentru acest ideal, încredințați că scopul înalt și misiunea lor istorică permit orice măsură. Acești militari sunt întotdeauna foarte slabi politicieni, dar istoria dovedește că, nu o dată, popoarele urmează astfel de conducători.

Ion Antonescu – *mareșal-conducător,* cum era lăudat în versuri și proză – a fost în întregime produsul erorilor politicii interne românești, al prăbușirii sistemului democratic autohton și al scandaloaselor nedreptăți făcute României de Marile Puteri. Fără acest mediu viciat, Ion Antonescu ar fi rămas un militar cu mari merite, pensionat eventual înainte de termen pe caz de boală.

Schițe de portret contemporane

Am ales special două descrieri total diferite ale mareșalului, venite de la persoane care l-au cunoscut direct,

pentru a ilustra cât de controversată era această figură chiar în epocă. El a lăsat amintiri și poze care-i mai frământă pe unii și astăzi, în contextul încercărilor confuze de reabilitare a unor personalități istorice de pe ambele părți ale baricadei.

Căutând cu disperare să găsească înțelegere la diferite autorități, Șef Rabinul Alexandru Șafran a fost refuzat de toți. Era vorba despre operația deportării evreilor din Basarabia și Bucovina din toamna anului 1941. Așa cum am arătat, comunitatea de la București se simțea responsabilă pentru ei, deoarece plăteau în masă, nediscriminatoriu pentru evreii comuniști. Spre surprinderea sa, Șef Rabinul a fost primit chiar de Antonescu. Iată cum descrie acest moment: „Mareșalul, dimpotrivă, a sfârșit prin a accepta întâlnirea. Odată ajuns în fața lui, emoția m-a copleșit. L-am implorat să-i fie milă de cei în nenorocire, hăituiți, alungați de la casele lor, și să nu-i trimită la moarte. O clipă am crezut că l-am impresionat, dar imediat s-a apucat să țipe și să profereze amenințări. Am încercat atunci să-l calmez și să-l fac să înțeleagă faptul că un singur cuvânt al lui ar fi suficient ca să oprească cursul acestei tragedii, aceste distrugeri și asasinate. S-a mulțumit să mă privească cu un aer glacial, declarând că «evreii și-au meritat soarta». A roșit, apoi a devenit brusc palid, părând gata să mă facă bucățele. A trebuit să-mi adun tot ce mi-a mai rămas din forța spirituală pentru a înfrunta această întâlnire, când deodată am început să murmur *Șema Israel* (Crezul fundamental evreiesc – *n.t.)*, ca și cum aș muri... Amintirea fiecărei clipe a acestei înspăimântătoare întrevederi a rămas întipărită în sufletul meu,

și ceea ce am simțit atunci nu se poate exprima prin cuvinte. Am spus deja că Antonescu era dezechilibrat din punct de vedere psihic. Trecea de la o extremă la alta, cu ușurință, de la o relativă amabilitate, pe neașteptate, la o turbare totală“[1].

Este însă tot așa de adevărat că Antonescu a exclus exterminarea evreilor ca soluție politică și a considerat asasinatele de la reintrarea în Basarabia și Bucovina drept inevitabile într-o zonă de conflict, iar ulterior, după alte intervenții ale șefilor comunității evreiești, a acceptat reîntoarcerea unora la căminele lor, iar pe unii comuniști i-a scos din focul trupelor germane aflate în retragere și i-a întors în țară. Aici au devenit curând lideri ai P.C.R., preluând după 23 august 1944 conducerea principalelor instituții ale statului și ordonând fără amintiri represaliile împotriva „antonescienilor“.

Un cu totul alt portret face doamna Henriette Magherescu, soția fostului șef al Biroului III Operații la Cabinetul Militar al Conducătorului Statului, care l-a cunoscut personal în familie pe mareșal: „Ion Antonescu era un om de talie potrivită, slab, osos la față, cu ochii albaștri, frunte înaltă și părul creț, tuns scurt și pieptănat cu cărare. Glasul îi era limpede și potolit, subțire și pătrunzător. Uneori pe chipul său apăreau o încrâncenare, o asprime rezultată dintr-o crispare a mușchilor feței – semnul unei extraordinare concentrări de gândire și voință. Zâmbetul fugar îi însenina, însă, deseori chipul. Atunci devenea

---

1 Alexandru Șafran, *op.cit.*, pp. 81–82

deodată frumos: un chip spiritualizat, de sfânt îndurerat și vizionar. Gesturile, oricare ar fi fost ele, erau ample, rotunde, elegante. Era ușor îndoit din spate, cu umerii duși înainte, ca și cum ar fi purtat o povară nevăzută. Ca un însemn al destinului. Dominator prin apariție, impunător prin atitudine, se făcea respectat de la prima vedere, ascultat de la primele cuvinte. În jurul său radia parcă un câmp magnetic de forțe vitale, astfel încât oricine s-ar fi aflat în preajma lui devenea, deopotrivă, captivat și dominat de personalitatea sa fascinantă. Acest uimitor potențial de atracție provenea îndeosebi dintr-o vastă cultură grefată pe capacitatea intelectuală, pe voința sa acerbă, pe spiritul organizatoric, pe memoria și puterea de observație dezvoltate la maxim. Și, desigur, pe un fierbinte patriotism. Toate acestea se împleteau cu experiența sa unică, provenind din exercitarea încă din tinerețe a unor funcții înalte și de mare răspundere în aproape toate instituțiile cheie ale Armatei și Țării, din contactul permanent cu majoritatea marilor personalități politice și intelectuale, din îndeplinirea unor importante misiuni în diplomația românească (în Rusia țaristă, în Comisia României care a participat la Conferința de Pace de la Paris, atașat militar la Londra etc.). A fost prieten cu Titulescu, cu Enescu, cu marii bărbați de stat ai țării, iar regii României îl consultau deseori.... Așadar, nimic, dar absolut nimic din imaginea câinelui roșu care scotea foc pe nări și înghițea săbii – cum mai circulă, din păcate, legenda. Dimpotrivă, mareșalul Antonescu a fost un romantic, întruchipând figura cavalerului cu un comportament corect și demn, luptând

împotriva abuzului, necinstei și crimei, fiind liber și suveran în acțiunile sale, cultivând onoarea, omenia și adevărul“[1].

Prin boala sa, Antonescu a purtat de fapt ambele chipuri.

Mai știm că nu agrea laudele publice, deoarece îl aduceau în preajma ridicolului. El considera că se află imprimat în conștiința populară prin faptele sale și, în consecință, nu avea nevoie de legende despre actele sale de conducere. Totuși, mai ales publicațiile militare continuau să construiască imagini idilice în jurul mareșalului, îmbrăcate în haina stupidă a propagandei, cum este acest text din *Gazeta militară* (22 iunie 1943): „Sub bicele piezișe ale ploii, în dimineața posomorâtă de cupola plumburie a norilor, Mareșalul Conducător se află în mașina care lunecă printre holdele de rapiță galbenă și de levănțică albăstrie“. N-a scăpat nici de mesaje de devotament, de mormanul dedicațiilor elogioase și de poezii: „Celui ce o țară-ntreagă l-a ales Conducător/ Mareșale, Mareșale, brav erou desrobitor“[2].

În privința culturii, mărturiile scrise rămase de la el sau reproducând cuvinte ale lui dovedesc un univers destul de limitat pentru un intelectual ajuns la conducerea statului. El a avut ca suport ceea ce se numește „ansamblul cultural istorico-literar al armatei“, dezechilibrat spre istoria eroică, străbătut numai de bătălii victorioase și susținut informațional și stereotip prin cuvinte celebre ale unor oameni

---

[1] *Viața Armatei,* nr. 3/1991, p. 12 (interviu de colonel Viorel Domenico).

[2] *Gazeta militară,* nr. 91–92 din 25 decembrie 1943, p. 15 (autor Florin Constantinescu).

iluștri. O idee revenea în declarațiile sale: „Cine își iubește poporul, o dovedește numai prin jertfă, pentru care trebuie să fie întotdeauna pregătit". Este un mesaj generos, eroic și perfect integrat vremurilor, având în vedere situația istorică în care se afla Ion Antonescu. El ar putea rămâne tipul de frază care să-l caracterizeze succint pe mareșal dacă n-ar fi în realitate un citat integral din Adolf Hitler: *Wer sein Volk liebt, beweist es einzig durch die Opfer, die er fur dieses zu bringen bereit ist.* Sigur că nu-i putem pretinde acestui militar de carieră să fie savant sau academician (în sensul bun al cuvântului!), dar nu este greu de observat că postura istorico-militară l-a obsedat. El îi compara pe legionari cu creștinii torturați în catacombele Romei, se compara pe sine cu Genghis-Han, Hanibal și Napoleon și își fabrica argumente din situații istorice practic incomparabile. De la așezarea lui Hitler în galeria marilor eroi istorici, Antonescu a trecut la aplicarea unor principii militare, construite în alte etape istorice și cu alți protagoniști, la situația concretă a românilor. Astfel, a devenit celebră afirmația sa din proces că o armată trebuie să-și urmărească inamicul până în fundul pământului. Dar lupta dusă la o distanță imensă de țară nu înseamnă doar onorarea unei alianțe, ci probleme practice insurmontabile de alimentare și reîmprospătare a trupelor, comunicații și asigurare logistică, sanitară și psihologică etc. Documentele dovedesc indubitabil nemulțumirile mareșalului față de realizarea în practică a alianței, deoarece aceasta se traducea în disfuncționalități la nivelul ducerii luptei, adică acolo unde Armata română depindea în totalitate de posibilitățile aliatului. Când frontul

german s-a prăbușit, ne-am prăbușit și noi. Cu totul! În sfârșit, hotărârea din august 1944 de a-și păstra alianța pe considerentele neîncălcării onoarei militare, se dovedește un argument inoperant în dezvoltarea istorică. Ea a fost reflexul aceluiași sentiment de identificare eroică, dar și ficționară, cu statul, cu țara, cu poporul. Onoarea trebuie să fie pentru militar mai presus decât viața, dar onoarea judecată în termenii realității. Pentru că tu poți să mori eroic, comandându-ți plutonul de execuție și lăsând această imagine impregnată în conștiința urmașilor, dar uniforma pe care ai purtat-o și cu care trebuie să fii înmormântat nu este un obiect de lenjerie personală. Ea reprezintă haina de luptă a poporului tău. Iar atunci când prețul onoarei tale este chiar poporul, onoarea însăși trebuie să îmbrace straiele oricărei umilințe personale. Este ceea ce *nu* a făcut mareșalul Antonescu.

Un remarcabil istoric român își pune astăzi întrebarea „dacă mareșalul a fost sau nu vinovat de toate cele ce i s-au imputat, dacă unele fapte din cele imputate puteau fi evitate în situația în care fusese țara după rapturile teritoriale din 1940 și în contextul politico-strategic al epocii"[1]. În primul rând ar fi o greșeală să-l judecăm pe mareșal prin prisma strâmbă a procesului său din 1946. Nu acesta este punctul de referință, ci actele sale de guvernare urmate de evenimente identificate cert prin documente plauzibile constituie măsura exactă a comportamentului său politico-militar. Se afirmă, într-adevăr, că Antonescu a fost un om politic

[1] Dr. Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Drama generalilor români (1944–1964)*, p. 36.

slab și un militar remarcabil. Am arătat că acest tip de afirmație este hazardată la ambele limite. N-a fost un politician mai prost ca alții, care au adus România în situația să fie guvernată de un general, și nici militarul care să conducă Armata română la victorie. Mai important decât orice acum este că democrația română a eșuat mult înaintea lui și că țara s-a găsit în situația de a face din el ultima șansă a națiunii. Patriot înflăcărat, naționalist convins și bun creștin, mareșalul Ion Antonescu a fost acel „mesia sălbatic“ chemat de toți pentru a-i salva și bătut de toți cu pietre la sfârșit. A greșit enorm, pentru istorie, nu pentru o epocă, de aceea erorile sale nu pot fi justificate integral prin vicisitudinile timpului:

– căutând personal și irațional să se identifice cu țara, a sfârșit prin a identifica țara cu el;

– a aruncat armata într-o campanie militară mult departe dincolo de Nistru, fără să semneze un acord cu aliatul german, fără termeni și limită;

– a ordonat deportarea evreilor din Basarabia dincolo de Nistru fără a fi acoperit de normele dreptului internațional, identificându-i pe toți evreii și pe fiecare evreu în parte cu inamicul, cu Satana, cu comunismul;

– a tolerat crimele subordonaților săi, acoperindu-i cu ordinele sale, când contradictorii, când inaplicabile, pentru ca în final să dea un blam propriei sale armate;

– a crezut în ideea politică aberantă că prin cucerirea de teritorii străine în Est (Transnistria) poate obține la masa tratativelor un pământ românesc, de drept, cucerit prin luptă politică și cu arma în mână de înaintașii săi.

Om grav bolnav și individ pasionat de putere, mareșalul Ion Antonescu poate fi considerat oricând o figură etern controversată, dar a fost în realitate un mare naiv venit la conducerea unei țări mici și slabe. De aceea, el nu poate fi judecat doar în interiorul dramei sale personale.

Antonescu și evreii

Ion Antonescu a fost fără îndoială antisemit. Atitudinea sa provenea în primul rând din faptul că era xenofob și în al doilea rând din coordonatele temperamentului său, pe care le-am schițat deja. Antisemitismul în rândul ofițerilor se dezvolta de la simpla imitare fără substanță a modei până la ura manifestă. Actele de agresiune fizică s-au produs însă exclusiv în cadrul unor situații distincte, fiind concentrate în majoritate la momentul recuceririi provinciilor estice, pe fondul imaginii generalizatoare de suprapunere a inamicului comunist peste întreaga comunitate evreiască de acolo. A fost, fără discuție, o eroare cu consecințe nefaste. Totuși, în permanență, de la conducătorul statului și până la comandanții de unități, documentele militare preconizează deportarea sau izolarea în lagăre improvizate. Crimele au existat – este ceea ce putem dimensiona cel mai greu, deși multe surse estimează 70 – 80 000 pentru tot spațiul estic[1] –

[1] De exemplu: Oliver Lustig (70–80 000) – „Denaturări și falsificări care jignesc și profanează memoria victimelor terorii horthyste“, în *Magazin istoric*, nr. 4/1987, p. 79; Zigu Ornea (80 000) în emisiunea citată, Radio B.B.C.

dar ele au avut loc în afara ordinelor militare superioare. Nu există nici un ordin de execuție, cu excepția celor de represalii, care au avut un statut special, analizat deja. Dată fiind răspunderea politică și militară pe care o avea, mareșalul Ion Antonescu se face vinovat de aceste asasinate, scăpate de sub control și contrar spiritului românesc, și, cu toate că nu le-a recunoscut, rămâne indiscutabil în categoria criminalilor de război, salvarea a 400 000 de evrei sub regimul său fiind o circumstanță atenuantă pe care numai istoricii evrei și români o pot cântări.

În ce consta antisemitismul lui Antonescu? Într-o concepție-sinteză acumulată în ani de politică antisemită practicată de partide, într-o imagine proiectată insistent de anumite ziare populare, în atitudinea unor personalități pe care le respecta el, iar după 1921 și în asocierea fără nuanțe a evreilor cu comunismul.

Coordonatele antisemitismului său nu depășeau primitivismul conceptual:

– evreii sunt o populație străină imigrată ilegal în România;

– ei au ocupat ilegal comerțul, practicând camăta și cârciumăritul necinstit la sate;

– ei au cerut în mod nejustificat drepturi politice și pentru asta au apelat la presiuni grosolane din partea Marilor Puteri;

– România a fost supusă unui șantaj ordinar: România Mare contra încetățenirea evreilor;

– aceste nedreptăți și situații ilegale au determinat apariția mișcărilor antisemite;

– violențele împotriva mișcărilor antisemite, a legionarismului, prin măsuri luate de guvernele democratice din ordinul francmasoneriei mondiale au rupt societatea românească în două;

– tineretul creștin și naționalist a fost ostracizat din cauza evreilor și a fost declanșată criza de încredere în societatea românească; lupta între partide pe această temă a slăbit statul;

– în consecință, evreii sunt vinovați pentru dezastrul țării.

Câteva alte imagini-simbol negative au concurat la întărirea sentimentului că evreii sunt un dușman infiltrat în sânul poporului român, iar aderența la comunism a întărit aceste imagini. A venit apoi dezastrul retragerii din Basarabia și nordul Bucovinei în care evreii comuniști au dat proba calității lor de inamic marcat. Radu Lecca declara în memoriile sale: „Generalii români, poliția, jandarmeria, miniștrii civili (Ion Marinescu, Aurelian Pană, Constantin Dănulescu) erau mult mai antisemiți ca nemții“[1]. Oricât am fi de critici, va trebui să recunoaștem că Antonescu a fost cât de cât un factor ponderator. Oricât ar părea de nepotrivit, trăsăturile sale de caracter, pe care le-am înfățișat înainte, au acționat și în cazul evreilor, Antonescu simțindu-se responsabil pentru evreii pământeni, refuzând cu încăpățânare să-i cedeze lagărelor naziste pentru că asta ar fi însemnat o încălcare a autorității sale și o dezonoare. În concepția lui, cedarea evreilor români era o crimă, în schimb

---

[1] Radu Lecca, *op.cit.*, p. 157.

deportarea celor comuniști (sau a celor prea săraci pentru a avea o opțiune) din provinciile estice era un act legitim, sanitar, o „ocazie istorică unică". În permanență, Antonescu i-a privit pe evrei ca pe niște vinovați, pe unii pedepsindu-i mai blând (contribuții financiare, muncă obligatorie), pe alții foarte aspru (deportare, represalii). Mulți evrei au recunoscut aceste realități; evident, dintre cei care au supraviețuit. „Profesorul universitar dr. Israel Gutman din Israel, într-un referat intitulat: *Situația evreilor din România pe fondul Europei cucerite sau dominate de naziști,* arată că planurile naziste de a-i deporta pe evrei din România în lagărele de exterminare din Polonia au întâmpinat o opoziție energică din partea poporului român și a autorităților românești, inclusiv a guvernului și dictatorului Ion Antonescu (...). Refuzul lor de a-i preda pe evrei a crescut cu timpul și această rezistență este factorul care a salvat majoritatea evreilor români de soluția finală de concepție nazistă. Mi se pare că aceasta nu a fost doar consecința unor poziții oportuniste și a schimbărilor de pe front, ci, în mare măsură și, în parte, în mod decisiv, rezultatul deosebirilor de poziții și concepții care existau între Germania nazistă și România de sub dictatura lui Antonescu în privința evreilor."[1] Cu ocazia unui simpozion științific ținut la București, cunoscutul istoric evreu Jean Ancel declara: „Dacă considerăm Stalingradul ca eveniment hotărâtor în istoria celui de-al Doilea Război Mondial, moment care marchează începutul sfârșitului dominației

[1] „Lucrările simpozionului științific româno-israelian", publicate în *Anale de istorie,* nr. 6/1984, p. 88 *(apud* Oliver Lustig, în *Magazin istoric,* nr. 4/1987, p. 79).

naziste în Europa, atunci refuzul guvernului român de a-și preda evreii poate fi considerat ca unul din marile acte de rezistență din Europa, într-un moment când Germania se afla în culmea puterii sale“[1].

Șef Rabinul Alexandru Șafran recunoaște implicit și cu multă amărăciune că regimul comunist instalat în România ajunsese să distrugă ce fusese salvat cu atâtea sacrificii în timpul regimului „fascist“ antonescian: „Mă gândesc cu mare nostalgie la tot ceea ce am realizat în domeniul educației. *Școlile primare, Tarbuth, școala unde învățământul se făcea în întregime în ebraică, n-au încetat să se dezvolte.* Îmi place să citez aici numele dnei Dora Litman, care conducea o foarte importantă școală secundară, pe care am vizitat-o adesea, *și care a funcționat în tot timpul războiului.* De asemenea, numele lui Leon Ițcan, președintele Comitetului școlii de agronomie, *unde viitorii pionieri* (în sensul de coloniști – *n.n.) se pregăteau pentru viața în Eretz Israel.* Acest așezământ a ajuns să suscite ura, cuvântul nu e prea mare, a membrilor Comitetului Democrat Evreiesc (comuniști – *n.n.),* care au sfârșit prin a distruge acest cuib sionist în modul cel mai simplu: au confiscat tot materialul și i-au trimis acasă pe cei șapte sute de evrei. Exista, de asemenea, o prestigioasă școală de meserii, «Ciocanul» (viitorul club sportiv Dinamo[2] – *n.n.),* înființată cu mulți ani în urmă, pe care antisemiții

---

[1] Citat de Oliver Lustig în *Magazin istoric,* nr. 4/1987, p. 80

[2] Mihai Ionescu, Mircea Tudoran, *Fotbal de la A la Z,* București, Editura Sport-Turism, 1984, p. 34.

au vrut să o desfiinţeze încă înainte de război. Am încercat să-i prelungesc existenţa..."[1]

În comparaţie cu ce s-a întâmplat peste tot în Europa, salvarea evreilor din România rămâne într-adevăr un miracol. Exemplele Şef Rabinului Şafran dovedesc însă încă o dată că minoritatea evreiască a fost folosită propagandistic de către U.R.S.S. împotriva României, că evreii au reprezentat o masă de manevră strategică, speculându-se aspiraţiile legitime la viaţă şi drepturi fundamentale ale acestei comunităţi. Dacă în România ar fi existat mintea lucidă şi influentă care să înţeleagă din timp acest fenomen, poate că tragedia pierderii atâtor vieţi nevinovate ar fi fost evitată.

Şi totuşi, de ce rămâne mareşalul Antonescu un criminal de război? Pentru că sub acoperirea ordinului său au murit evrei nevinovaţi în Basarabia şi Transnistria, pentru că sub acoperirea ordinului său au fost executaţi nediscriminatoriu unii ostatici ai represaliilor de la Odessa, pentru masacrul de la Iaşi pe care nu l-a putut împiedica, dar mai ales pentru războiul iresponsabil dincolo de Nistru, fără nici o garanţie, fără nici o înţelegere, război în care a omorât zeci de mii de români.

Ajuns în acest punct, îmi permit o concluzie: Atitudinea Armatei române şi a statului român faţă de evrei nu s-a

[1] Alexandru Şafran, *op.cit.*, p. 174–175.

constituit ca parte a unei campanii de teroare organizate pe principii rasiale criminale, planificată programatic înainte de izbucnirea războiului și apoi executată fidel, potrivit unui proiect preconceput sau imaginat ulterior, ca în cazul Germaniei naziste. Reacția față de evrei s-a manifestat în cadrul antisemitismului demagogic și în raport cu asocierea acestora la comunism, ideologie care amenința direct, prin doctrina și practica sa, integritatea teritorială și suveranitatea statului român; cu toate că marea majoritate a evreilor din România a supraviețuit, generalizarea prin antisemitism ilogic a imaginii evreu-comunist a condus la moartea multor oameni nevinovați în Basarabia și Transnistria (70 – 80 000), iar Antonescu nu poate fi scos din această ecuație.

El este în aceeași măsură – prin comportamentul său oscilant și prin concepții politice rudimentare – vinovat de moartea acelor oameni nevinovați și, totodată, coautor al salvării comunității evreiești din România (400 000 de oameni). Trebuie să ne gândim că dacă ar fi omorât doar un singur om nevinovat și tot ar fi fost judecat pentru crima asta. Ca și în alte cazuri de personalități românești decedate în condiții impresionante – asasinate, execuții, temnițe comuniste –, avem obligația să le plângem soarta, să le onorăm faptele bune, dar să nu le uităm greșelile care i-au adus, nu o dată, la acel sfârșit tragic. „Tragedia vieții lui Antonescu constă în eșecurile pe care le-a suferit în cele două probleme de bază ale politicii sale: el a eșuat în sarcina sa de politică internă, de a însănătoși viața românească; el a eșuat de asemenea în politica externă, în redobândirea

vechilor granițe ale României. Nici unul din țeluri nu a fost atins de el, deoarece nu puteau fi îndeplinite și deoarece pornea de la premise false...[1] „(...) Tragedia acestei vieți care ar fi putut fi eroică și ar fi trebuit să fie eroică, consta în faptul că Generalul Antonescu s-a lăsat purtat de evenimente, deoarece spera să poată duce pe această cale vasul națiunii nevătămat prin strâmtori. El nu a încercat nici măcar să domine evenimentele. El a devenit astfel un calculator politic, un rațional. El nu a devenit un luptător fanatic pentru o idee. Din acest motiv, nu a căzut ca un erou, în pofida morții sale tragice, ci ca un politician naufragiat."[2]

În ce-i privește pe evrei, drama lor nu s-a încheiat. Urmăriți de ură și de antisemitism dement sau doar desuet, ei au continuat să moară pentru că sunt evrei. Nici nu se uscase bine cerneala pe Tratatul de Pace, care încheia ultimul război mondial, și evreii au fost din nou ținta asasinatului. Un atlas al holocaustului evreiesc publicat în 1988 arată că, după terminarea războiului în Europa, asasinarea evreilor a continuat cu alte metode, dar pe aceleași principii. La Bialystok, în Polonia, au fost asasinați 1 000 de evrei la jumătatea anului 1947, apoi în diferite alte localități europene: Boleslowiec – 8 evrei, Kielce – 41 de evrei, Snina – 16 evrei, Mordy – 7 evrei, Kunmadoros (Budapesta) – 3 evrei, Diosgyor – 1 evreu, cazuri neaccidentale, ci determinate de principii rasiale. Ca și cum cineva ar fi vrut să șteargă urmele, cei câțiva supraviețuitori ai lagărelor de exterminare au

---

[1] General Ion Gheorghe, *op.cit.*, p. 148.
[2] *Ibidem*, p. 132.

fost urmăriți pentru a fi asasinați și după terminarea războiului. Asta s-a întâmplat mai ales în Polonia. „După uciderea a doi tineri evrei în Biela Podlaska, toți ceilalți 30 de supraviețuitori ai lagărului au fugit. La Lublin, Leon Felhendlen, unul dintre liderii revoltei de la Sobibor, a fost de asemenea ucis. Tot astfel, la 19 martie 1946, a fost ucis la Lublin Chaim Hirschmann, unul din cei doi singuri supraviețuitori ai lagărului morții de la Belzec. Încercarea de a ajunge în Palestina și-a atins culmea prin pogromul de la Kielce în care au fost asasinați 41 de evrei."[1] Cercetări recente au venit să confirme tragedia de la Kielce și alte aspecte ale acestui fenomen: „La 4 iulie 1946, la numai 14 luni de la capitularea regimului nazist, în cochetul oraș Kielce au fost asasinați cel puțin 42 de evrei. Mulțimea formată din mai multe sute de muncitori și casnice, salariați, săteni, polițiști și soldați își manifesta violent pofta de a ucide, de la 10 dimineața până la 4 după-amiaza. În orașele Cracovia, Censtochan, Radom și Ostrowiec s-a ajuns în anii 1945 și 1946 la excese asemănătoare. Între 1 500 și 2 000 de evrei, majoritatea supraviețuitori ai lagărelor de exterminare germane, au fost lapidați, înjunghiați, omorâți în bătăi"[2]. Motivul general al acestor crime: *Alyiah,* plecarea în Israel. Din acest punct de vedere, așa cum planificase dr. W. Filderman încă din timpul războiului, ***România a reprezentat***

---

[1] Toate datele conf. *Atlas of the Holocaust*, de Martin Gilbert, Pergamon Press, 1988, p. 240 și harta nr. 314.

[2] *Der Spiegel,* nr. 27, din 1 iulie 1996, p. 128 (vezi și *Frankfurter Allgemeine Zeitung,* nr. 156, din 8 iulie 1996, p. 5).

principalul centru de emigrație al poporului evreu pentru formarea statului Israel.

Pentru români a urmat comunismul...

Uniunea Sovietică a instalat evrei la conducerea tuturor statelor ocupate în Estul Europei, apoi, după ce statul evreu a apărut, s-a declanșat o nouă prigoană împotriva lor – nu mai corespundeau manevrelor propagandistice și diversioniste ale Moscovei. Urmele antisemitismului în Est sunt cheagurile acestei răni adânci, pe care trebuie s-o vindecăm cât mai repede.

Prin a nu uita și prin adevăr.

București, 1993–1997

XI. ÎNTRE NEGAŢIONISM ŞI PROPAGANDĂ SOVIETICĂ

1. Negaţionismul

Îndepărtarea temporală de evenimentele dramatice ale celui de-al Doilea Război Mondial, în care și-au pierdut viața prin genocid aproximativ 6 milioane de evrei, a născut o serie de fenomene noi. Au fost plătite de către Germania câteva miliarde de mărci despăgubire supraviețuitorilor, apoi a fost declanșată în presa germană „controversa istorică“ *(Historikerstreit)* asupra felului în care trebuie interpretat Holocaustul, a renăscut istoriografia germană, au apărut contestările politice și propagandistice ale opozanților Holocaustului și ofensiva organizațiilor evreiești pentru condamnarea juridică a negării Holocaustului. Acest ultim aspect este încă dezbătut intens, deși anumite state s-au grăbit să se conformeze și au emis legi prin care cetățenii pot fi condamnați la închisoare pentru negarea exterminării evreilor de către regimul nazist. Această situație ar fi fost perfect legitimă dacă exista o formă de sancțiune a legilor internaționale privind ofensa

adusă unui stat, unei națiuni sau unui popor. Cum ea nu există, însăși problema Holocaustului și a unei legislații sancționatorii rămâne un subiect de controversă.

La începutul secolului al XXI-lea, dezbaterea internațională asupra Holocaustului cunoaște câteva tabere bine conturate: **extremiștii antisemiți,** care contestă existența Holocaustului evreiesc sau a diferitelor aspecte criminale ale sale; **activiștii Holocaustului,** care luptă să mențină activ acest subiect pentru a împiedica repetarea lui, dar între care se găsesc și **extremiști evrei,** care vor să facă din germani un popor condamnat pentru eternitate și insistă să aducă în această situație și alte popoare, evreii fiind în viziunea lor victime absolute, iar germanii și foștii lor aliați, niște vinovați eterni; **istoricii profesioniști,** care dezbat subiectul Holocaust potrivit principiilor teoriei istorice și a criteriilor metodologiei istorice. În realitate, la baza oricărei dezbateri și a oricărei tabere ar trebui să se afle informația istorică și adevărul istoric determinat prin cercetare profesionistă, făcută de istorici. În afara adevărului istoric se manifestă interese politice, propagandistice, mediatice care parazitează rezultatele actului fundamental al cercetării istorice, motiv pentru care este greu de identificat diferența între autoritatea informației furnizate de istoricul profesionist și speculația subiectivă a factorilor politici, propagandistici sau mediatici. Acest fenomen marchează împingerea constantă a problemei Holocaustului către extremele sale. În diferite țări europene și în Statele Unite se manifestă interesul și efortul de a lămuri problema Holocaustului, atât ca eveniment istoric, cât și ca

problemă legislativă. Totodată, persistența conflictului din Orientul Apropiat, precum și evoluția politică internațională din ultimele două decenii marchează și o reactivare a antisemitismului latent, pe fondul acuzației că războaiele recente sunt generate de intransigența Israelului și de influența exagerată a organizațiilor evreiești în politica globală.

La 11 noiembrie 2004, un „Raport final“ al Comisiei Internaționale pentru Studierea Holocaustului în România a fost pus la dispoziția președintelui României, Ion Iliescu. Acesta se afla la finalul celui de-al treilea mandat al său la Palatul Cotroceni, pe care îl va părăsi peste o lună, la 12 decembrie 2004. Potrivit aceluiași Raport, același președinte ar fi fost inițiatorul constituirii Comisiei, afirmație care nu corespunde adevărului sau, cel puțin, se referă doar la acțiunea oficială. Inițiatorii constituirii unei Comisii științifice de studiere a Holocaustului în România sunt Radu Ioanid, director la Muzeul Memorial al Holocaustului din S.U.A., și subsemnatul, Alex Mihai Stoenescu, istoric și scriitor român. Împreună am adresat la 17 aprilie 2001 președintelui Iliescu o cerere directă și publică de a constitui o comisie de cercetare științifică a problemei Holocaustului în România care să fie pusă sub patronajul Președinției României. Scopul acestui demers a fost identificarea, pe bazele cercetării științifice, a dimensiunilor Holocaustului în România, a cauzelor și naturii implicării în acest fenomen a diferitelor segmente ale societății românești din perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Cel dintâi care a reacționat a fost prim-ministrul

Adrian Năstase, care, în urma unor dezbateri guvernamentale ce au durat câteva luni, a emis la 13 martie 2002 Ordonanța de urgență nr. 31 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii, în corpul căreia se făceau referiri la Holocaust, fără însă o definiție a acestuia[1]. Acest prim act normativ avea drept țintă interzicerea cultului mareșalului Ion Antonescu, figură istorică venerată de români – destul de inconștient –, dar care a revenit în forță ca simbol al luptei împotriva comunismului, după 1989. În anul 2000, revista *Oameni în top* publica primul sondaj profesionist asupra celor mai populare personalități istorice românești și unde Ion Antonescu apărea pe locul doi, după domnitorul Alexandru Ioan Cuza. În mentalul colectiv și în adâncimile naționalismului românesc latent, comunismul fusese adus de evrei în România, iar acțiunile lui Antonescu – niciodată cunoscute în realitatea lor – păreau a fi urmat un proiect de îndepărtare a elementului alogen, parazitar vieții sociale, politice și economice a României antebelice. După 1989, diferite autorități locale au început să dea numele lui Antonescu unor străzi, cartiere sau cimitire, iar în anumite locuri să apară primele statui ale acestuia. Prin intermediul unor parlamentari, un grup de asociații și organizații românești – între care Uniunea Veteranilor de Război și a Urmașilor Veteranilor, Liga Națională a Luptătorilor din

[1] *Monitorul Oficial* nr. 214/ 28 martie 2002.

Decembrie '89, Federația Română a Foștilor Deținuți și Luptători Anticomuniști, precum și Uniunea Vatra Românească – a introdus în Parlamentul României o serie de amendamente la Ordonanța de urgență nr. 31/2002, care vizau anularea conținutului acesteia.

Ulterior, dar abia în 2006, reglementarea legislativă legată de Holocaust a prins contur prin emiterea Legii 107 din 27 aprilie 2006 și prin includerea unor amendamente în Legea 278 din 4 iulie 2006. Acest decalaj de 4 ani între Ordonanța de urgență a Cabinetului Năstase și legile evocate a provenit din dezbaterea parlamentară, care a semnalat inexistența unui punct de vedere științific documentat asupra problemei Holocaustului în România. Între timp se declanșase o campanie internațională asupra crimelor contra evreilor făcute de români, împotriva rezistenței acestora de a recunoaște Holocaustul, alimentată și din interior în mod stupid de presa extremistă și de o serie de activiști ai fostului Partid Comunist, rămași în Armată sau refugiați prin asociații neguvernamentale. În aceste condiții, președintele Ion Iliescu a hotărât constituirea unei comisii prezidențiale sub conducerea lui Elie Wiesel, personalitate evreiască născută în România, laureat al Premiului Nobel pentru Pace. Prin Hotărârea de Guvern nr. 672/2004, referitoare la declararea zilei de 9 octombrie drept „Ziua Holocaustului“, a fost publicată și componența Comisiei Internaționale pentru Studierea Holocaustului în România[1]. Aceasta era formată în majoritate

---

[1] *Monitorul Oficial* nr. 436/ 17 mai 2004.

din cercetători evrei, dar și români, între care prof. dr. Ioan Scurtu, secretar al Comisiei și consilier al președintelui Ion Iliescu, Mihail E. Ionescu, istoric militar din fosta echipă a generalului Ilie Ceaușescu, Viorel Achim, de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“, specializat în problematica țiganilor, Adrian Cioflâncă de la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol“, Ioan Ciupercă, de la Universitatea „Al.I. Cuza“ din Iași, Corneliu Mihai Lungu, de la Arhivele Naționale Istorice Centrale, persoane care însă nu recunosc vreo contribuție la Raport, politologi și oameni de cultură. Pe lista Comisiei apare și istoricul Andrei Pippidi, personalitate distinsă a intelectualității românești, dar a cărui contribuție la Raport rămâne necunoscută.

Dincolo de caracterul său documentar, în sprijinul legislației referitoare la Holocaust și la interzicerea unor manifestări și acțiuni cu caracter fascist, rasist sau xenofob, „Raportul final“ a fost considerat și un document obligatoriu pentru primirea României în Uniunea Europeană, dar a fost interpretat și ca o nouă formă de șantaj aplicat României pentru integrarea ei în structurile europene. Ideea șantajului a apărut în presă, în condițiile în care, cu excepția lucrării de față, subiectul Holocaust era dezbătut în opinia publică românească numai la extreme. Naționaliștii români antisemiți îl consideră o ofensă adusă poporului român și o adunătură de falsuri, în timp ce extremiștii evrei îl consideră un document oficial care condamnă poporul român pentru crima de genocid intenționat, cu motivație etnică, împotriva evreilor. Ambele

opinii sunt nerealiste. Din punctul de vedere al istoricilor români specializați în domeniul celui de-al Doilea Război Mondial, „Raportul final“ al Comisiei Holocaustului – sau „Comisiei Wiesel“, așa cum mai este denumită – reprezintă o operă de propagandă, fără valoare științifică. La fel ca și „Raportul final“ al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România – cunoscute și cu denumirea „Comisia Tismăneanu“ –, Raportul Holocaustului nu este recunoscut academic și profesional drept o operă cu caracter științific, primul fiind un demers politic, în susținerea unei declarații politice particulare, iar Raportul Holocaustului fiind considerat o operă de propagandă. În acest sens, unul dintre istoricii specializați în cercetarea celui de-al Doilea Război Mondial, profesorul universitar Gheorghe Buzatu, a fost explicit: „Nu de mult, Paul Goma și Gabriel Andreescu s-au oprit asupra preocupărilor acestora (Moses Rosen, L. Volovici, Michael Shafir, Alexandru Florian, Radu Ioanid ș.a.), ilustrate și de recentul *Raport E. Wiesel – M. Ionescu,* pe care nu-l comentăm, nefiind istorie ci propagandă“[1]. Pentru mine, în calitate de coinițiator al acestui demers, „Raportul Holocaustului“, denumire prescurtată pe care o voi folosi în analiza mea, este o mare dezamăgire. Raportul Holocaustului este în cea mai mare măsură o improvizație literară care adâncește controversa și alimentează antisemitismul latent al poporului român. Grav este și faptul că Președinția nu a supus „Raportul“ evaluării și analizei Academiei Române.

---

[1] Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu,* Ploiești, Editura Mileniul III, 2005, p. 34.

Ambele rapoarte sunt acuzate că suferă de anumite defecte, care sunt invocate pentru scoaterea lor din domeniul științei istorice: 1. Au un caracter subiectiv și unidirecțional, fără aplicarea criteriului obiectivității istorice. 2. Metoda de cercetare a fost selectivă, documentele și mărturiile au fost alese selectiv pentru a ilustra o teză dorită de la început. 3. Sunt contradictorii, diferite afirmații, subcapitole și capitole aflându-se în contradicție unele cu altele, fără a se formula o analiză asupra enunțurilor care, chiar și prin simpla formulare, se opun fără nici o explicație. 4. Nu au fost supuse dezbaterii profesionale, cercetării bibliografice și criteriului amendamentelor acceptate. 5. O serie de afirmații ale unor persoane de alte specialități decât Istoria au fost adoptate drept informație istorică, fără a se aplica metodologia profesională asupra lor. 6. Folosirea unor afirmații categorice și definitive aplicate unor situații a căror realitate este încă sub dubiul neclarității, al condițiilor de controversă. 7. Difuzarea de informație falsă, dovedită ca atare de cercetarea profesionistă a altor istorici. În plus, cuvântul „final" din titlul Raportului este contestat profesional, întrucât știința istorică nu acceptă caracterul definitiv al unui subiect istoric, acesta fiind în permanență supus cercetării, criticii și revizuirii istorice. Din aceste motive, se consideră că „Raportul final" asupra Holocaustului din România este o operă vulnerabilă, ușor de criticat și de contrazis, fiind supusă perisabilității ideatice și materiale (în sensul de probă istorică). De altfel, Curtea de Apel a României a dat în 2006 mai multe decizii definitive de anulare parțială a

hotărârilor pronunțate în procesele din 1946 împotriva personalităților condamnate pentru crime contra păcii, în special legate de prevederile Protocolului secret nr. 3 al Pactului Ribbentrop–Molotov. **Justiția română a declarat războiul împotriva U.R.S.S. drept legal, iar colaborarea româno-germană împotriva U.R.S.S. justificată**[1], fapt ce modifică în mod substanțial premisele de la care pornește „Raportul final“ asupra Holocaustului. Raportul a fost tipărit de editura privată Polirom din Iași, fără nici un semn al apartenenței la vreo instituție a statului român – nici Președinția, nici Guvernul –, fapt care indică **neasumarea oficială a conținutului „Raportului final“ de către statul român.** Cu toate acestea și având în vedere mai ales campaniile de acuze aduse până acum poporului român, în ansamblu, și conducătorilor săi, în particular, precum și numeroasele atacuri lansate în presa internațională, întocmirea acestui Raport atinge și unele aspecte pozitive, pentru că reprezintă un început de drum pe calea unei clarificări a raporturilor dintre români și evrei în timpul ultimei conflagrații mondiale. Consider „Raportul Holocaustului“ un punct de referință pentru critica istorică. În corul teoriilor extremiste despre comportamentul criminal al românilor, Raportul „Comisiei Wiesel“ introduce pentru prima dată nuanțe și precizări, mai ales de context, care permit o apropiere de realitățile acelui conflict și o îndepărtare sensibilă de propaganda sovietică dominantă în ultima jumătate de secol. Câteva

---

[1] Teșu Solomovici, *Mareșalul Antonescu. Erou, martir sau criminal de război?*, București, Editura Teșu, 2007, pp. 302–305.

capitole prezintă eforturile românilor de a-i salva pe evrei sau de a reduce efectele antisemitismului european generalizat și ale aplicării „soluției finale“ în România. În multe situații, realitatea atitudinilor oscilante ale generalului Ion Antonescu, dar determinante pentru soarta evreilor din România, este ilustrată implicit. Din păcate, excesele nu au dispărut, atât în ce privește folosirea unor surse care aparțin propagandei sovietice antiromânești, cât și în privința unor afirmații acuzatoare fără acoperire în izvoare istorice. Fără a intra în detalii, semnalez faptul că un capitol întreg dedicat antisemitismului vârfurilor intelectualității române nu prezintă cauza reală a acestei atitudini, ascunzând faptul că o migrație masivă petrecută într-un timp istoric scurt a dezorganizat și îngreunat formarea statului modern român. Raportul pornește de la premisa implicită că cei peste 700 000 de evrei surprinși de Recensământul din 1930 se aflau pe teritoriul României dintotdeauna, iar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea intelectualii români au început brusc și fără motiv să-i agreseze antisemit, ceea ce este un fals. Recent, un articol al lui Daniel Dieaconu, doctor în istorie și membru al Centrului de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Europeană al Universității din București, face o analiză elocventă asupra cronologiei și motivațiilor imigrației masive a evreilor în Principatele Române în secolul al XIX-lea[1]. Raportul „Comisiei Holocaustului“ conține și un capitol dedicat temei devenite activă în ultimii ani, și

---

[1] Daniel Dieaconu, „Scurtă istorie a evreilor din Moldova (1821–1866)“ în *Istorie și civilizație,* Anul II, nr. 4, ianuarie 2010, pp. 18–22.

anume „distorsionarea, negarea și minimalizarea Holocaustului în România postbelică", temă asupra căreia ne vom opri aici.

Definiția Holocaustului. Termenul de Holocaust a fost introdus în circuitul publicistic internațional de un jurnalist american, la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. El se referea exclusiv la arderile în cuptoarele de la Auschwitz. Ulterior, așa cum am arătat în cuprinsul lucrării de față, termenul de Holocaust a fost extins la toate formele de persecuție și crimă împotriva evreilor. Raportul „Comisiei Holocaustului" adoptă definiția formulată de Muzeul Memorial al Holocaustului de la Washington drept „acceptată ca autoritate", dar termenul nu se referă la aspectul juridic:

> Holocaustul reprezintă persecuția și anihilarea sistematică, statal-organizată, a populației evreiești europene de către Germania nazistă, aliații și colaboratorii ei, între anii 1933 și 1945. Evreii au fost principalele victime, fiind uciși 6 milioane dintre ei; populația romă și sinti, persoane cu handicap mintal sau fizic, cât și polonezi au fost, de asemenea, ținta politicii de distrugere sau decimare din motive rasiale, etnice sau naționale. În plus, alte milioane de oameni, incluzând homosexuali, Martorii lui Iehova, prizonieri de război sovietici și disidenți sovietici, au suportat grave suferințe sau au murit sub Germania nazistă.[1]

[1] Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului în România (de aici CISHR), *Raport final,* Iași, Editura Polirom, 2005, p. 339.

Deşi nu este recunoscută oficial, această definiţie este în linii generale corectă, pentru că **fenomenele cu caracter infracţional şi criminal descrise sintetic în ea corespund unor realităţi documentate ale celui de-al Doilea Război Mondial**. Totodată, anumite aspecte lipsesc. Definiţia se referă numai la infracţiunile cu caracter rasial, etnic şi naţional, fără a le menţiona pe cele politice, ceea ce elimină nejustificat argumentaţia unor forme de persecuţie şi crime, de asemenea documentate de istorici. Persecuţiile şi crimele de război ale Uniunii Sovietice sunt astfel excluse, deşi există o aluzie la polonezi, prin care se înţelege probabil masacrul de la Katyn. Această observaţie survine în contextul absenţei unor dovezi sau a unor demonstraţii că argumentaţiile politice folosite de autorii actelor de persecuţie sau anihilare erau doar formale, invocate propagandistic, pentru a ascunde intenţii rasiale, etnice sau naţionale. În acest fel, deportarea a aproximativ 100 000 de evrei din Basarabia de către U.R.S.S., după ocuparea acestei provincii româneşti în 1940, deportare care a invocat criterii politice, nu îşi găseşte locul în definiţia Holocaustului, deşi a fost cel puţin un act de persecuţie. Argumentul este important, pentru că aplicarea unui criteriu politic presupune o selecţie pe criterii politice şi cel puţin un semn de întrebare asupra apartenenţei sau adeziunii politice a celor care au fost păstraţi pe loc de către ocupantul sovietic. Invocarea sorţii prizonierilor de război sovietici şi a disidenţilor sovietici se face fără a se menţiona că agresiunea împotriva lor avea caracter politic. Nu intră în termenii definiţiei de mai sus nici

internarea în lagăre de concentrare a cetățenilor germani din Anglia, Australia sau Statele Unite sau a cetățenilor de origine etnică japoneză din Statele Unite, deși criteriul aplicat acestor persoane a fost în mod evident etnic sau național. Cum explicăm internarea în lagărele din Hawaii a unui cetățean american de origine japoneză, dacă nu folosim criteriul etnic? Pe fond, definiția dată de Muzeul Memorial al Holocaustului încearcă să acopere un ansamblu de infracțiuni ieșite din legile războiului și ale omeniei, pentru a se acomoda cu definiții enunțate deja de enciclopedismul anglo-saxon, care înțelege prin Holocaust moartea a peste 16 milioane de oameni, ca urmare a crimelor făptuite de Germania nazistă și de aliații ei, cifră în care intră și cei 6 milioane de evrei exterminați în Europa. Consider că această extindere a definiției Holocaustului diluează și complică substanța celei mai mari crime, a crimei cu caracter etnic, a genocidului, care a fost Holocaustul evreiesc *(Shoah)*. Extinderea termenului de Holocaust – considerat „fenomen singular“ – de la genocidul împotriva evreilor la toate crimele săvârșite în al Doilea Război Mondial reprezintă un factor de slăbiciune și vulnerabilitate a definiției în cauză. Amestecarea criteriilor rasiale cu cele naționale nu poate crea echivalențe, deși în anumite istoriografii naționale termenul ultim este echivalat cu cel politic, motiv pentru care s-a dezvoltat și tema comparației între genocidul evreiesc (nazist) și genocidul politic (sovietic).

În Legea românească nr. 107/2006 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 31/2002, definiția Holocaustului este mult mai simplă:

„2. La articolul 2, după litera c) se introduce o nouă literă, litera d), cu următorul cuprins:

«d) prin *Holocaust* se înțelege persecuția sistematică sprijinită de stat și anihilarea evreilor europeni de către Germania nazistă, precum și de aliații și colaboratorii săi din perioada 1933–1945. De asemenea, în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, o parte din populația romă a fost supusă deportării și anihilării»“.[1]

Legea intenționa să condamne prin articolul respectiv negarea existenței, în forme organizate de stat, a persecuției și anihilării evreilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, negare care ar reprezenta nu numai o ofensă la adresa poporului evreu, care între timp a devenit națiune (1948), ci și asupra adevărului istoric. Totodată, articolul din lege evită implicarea în disputele profesionale ale istoricilor, care, pe de o parte, pun frecvent în discuție cifre ale Holocaustului, iar pe de altă parte încearcă să disocieze crimele etnice de cele politice. După cum se observă din textul articolului de lege, legiuitorul român a păstrat o rezervă asupra implicării statale în represiune prin formula „persecuția sistematică *sprijinită* de stat“, care

[1] *Monitorul Oficial* nr. 377/ 3 mai 2006.

sugerează că autorul ar fi altcineva, iar statul doar l-a sprijinit. Pasajul este mai aproape de definiția pogromului, care era o acțiune planificată de organizații politice sau de grupuri locale, cu acordul autorităților statale, iar uneori chiar comandat de acestea și aplicat cu mâna unui factor local. Atât asupra pogromului, cât și asupra „persecuțiilor sistematice sprijinite de stat" va exista întotdeauna dificultatea identificării intervenției statale, în condițiile în care persecuția, pogromul sau crimele au fost oprite tot de o intervenție a statului. Sunt perfect încadrate aici cazurile Dorohoi, București și Iași, deși fiecare a reprezentat un caz aparte de persecuții și crime. De asemenea, se face și o referire la „anihilarea" țiganilor, fără să existe un studiu științific asupra acestui fenomen sau vreo probă că a existat un proiect sau un program de exterminare a acestei populații. În al doilea rând, includerea țiganilor în „problema rasială" este forțată și dovedește un nivel de incultură îngrijorătoare, țiganii fiind considerați de aceeași rasă cu europenii, din clasa popoarelor și populațiilor indo-europene. Numai naziștii făceau diferența rasială între țigani și europeni. În fond, definiția Holocaustului din legea română continuă să susțină implicit caracterul particular și limitat al persecuției evreilor din timpul celui de-al Doilea Război Mondial în România, pentru a o diferenția de cea a Germaniei naziste.

Imaginea cea mai puternică, persistentă, asupra înființării Comisiei Internaționale pentru Studierea Holocaustului în România este aceea de concesie făcută de

România pentru a intra în Uniunea Europeană, limitând însă autoritatea acestei Comisii la „studierea“ subiectului și fără a-și asuma oficial rezultatele acestui studiu. În alocuțiunea ținută de președintele Ion Iliescu la 12 octombrie 2004 în Parlamentul României, Raportul Comisiei Holocaustului este prezentat doar ca bază a „întregii activități de continuare a investigației acestui tragic fenomen și de informare a opiniei publice“[1]. Prin această declarație, **statul român nu își asumă Raportul Holocaustului drept bază documentară oficială a legislației.** Aceasta se dovedește a fi fost doar o formă de oportunism.

Negaționismul – subiect de controversă. În continuare, Raportul Holocaustului face precizări în privința termenilor de distorsionare, negaționism și trivializare prin comparație, care nu există în lege, dar pe care unii autori evrei ai Raportului încearcă să-i asimileze forțat conceptului general de „negare“.

a. „Termenul distorsionare desemnează operațiunea de modificare a datelor realităților istorice în scopuri politice și propagandistice.“[2] Această definiție se referă la deformarea voită a unor date istorice, mai ales în timpul ocupației sovietice asupra Estului european, a regimurilor comuniste, prin care s-a urmărit, în general, evitarea sau „uitarea“ caracterului statal-organizat al Holocaustului în țările respective. Cazul cel mai brutal a fost Ucraina, unde a intervenit un ordin personal al lui Stalin. Ideea era că

---

1 CISHR, *op. cit.*, p. 12.
2 *Ibidem*, p. 339.

autorii persecuțiilor sau crimelor au fost conducătorii acestor state din perioada celui de-al Doilea Război Mondial, cu variația „cercurile burghezo-moșierești“ sau „regimul fascist“. Distorsionarea este valabilă pentru elementele de propagandă de clasă, dar trebuie precizat că incriminarea unui regim politic este același lucru, cu alte cuvinte, pentru acțiunea statal-organizată. Prin urmare, definiția distorsionării atinge o perioadă redusă de timp și un aspect secundar al atitudinii de minimalizare a Holocaustului, în timp ce „uitarea“ generală a temei Holocaustului sub regimurile comuniste, interdicția de a comenta subiectul sau reducerea sa la arderile din cuptoarele de la Auschwitz mi se par mult mai grave. Substratul acestui enunț (punctul a.) este acela că nu conducerea Ucrainei a fost singura vinovată de crime, ci întregul popor ucrainean, al cărui antisemitism feroce a produs milioane de victime. Prezența acestei teorii într-un studiu despre Holocaustul din România încearcă să transfere cazul ascunderii sau interzicerii problemei sub regimurile comuniste din Europa postbelică la vinovăția întregului popor român. Raportul Holocaustului din România nu prezintă nici un caz concret de distorsionare sau omitere a unor fapte reale, cu autor, lucrare, citate. El încearcă să combată cercetările istoricilor și opiniile diferiților comentatori, să impună o dogmă a Holocaustului și să o transforme în literă de lege.

b. „Negaționismul este definit aici drept tăgăduirea existenței Holocaustului și/sau negarea participării la genocid a unor largi segmente ale propriei națiuni. Negarea

poate fi directă și generalizată sau indirectă și/sau particularistă."[1] Această ultimă frază este confuză, inoportună, excesivă și totodată permite abuzul, pentru că se referă generic la un „genocid" făcut de „largi segmente" ale unei națiuni – ceea ce nu este valabil în toate cazurile – și totodată introduce criterii și improvizații care ating dreptul la opinie liberă și libertatea de reproducere a rezultatului cercetării științifice. De exemplu, în cazul României sau Bulgariei nu se poate vorbi de „largi segmente ale propriei națiuni", cazurile de persecuții și crime fiind localizate în România chiar de istoriografia evreiască și sunt trei – Dorohoi, Iași, București. De cele mai multe ori, implicarea populației locale s-a făcut prin jaf. Deportările din Basarabia și Bucovina, în timpul cărora au murit peste 25 000 de evrei, sunt tratate de regulă separat de incidentele din Regat. Pe de altă parte, folosirea formulei „largi segmente ale propriei națiuni" se potrivește și atitudinii pasive a majorității populației și grupurilor care i-au ajutat sau salvat pe evrei, ca să nu mai punem la socoteală că așa-numitul „proces de românizare" se transformase într-o formă de colaborare tacită și protecție față de evrei. Pentru a evita întru câtva confuziile generate de o astfel de definiție forțată și vulnerabilă, în Raportul „Comisiei Holocaustului" definiția negaționismului este însoțită (cel puțin declarativ) de un comentariu, care face, în principiu, diferența absolut necesară între *revizionism* și *revizuirea istorică*. Revizionismul este, în opinia Raportului – și nu se

---

[1] *Ibidem*, p. 340.

înșală –, încercarea de a falsifica, distorsiona și relativiza realitățile Holocaustului prin negarea autenticității unor documente și mărturii, prin prezentarea selectivă a unor astfel de probe, alegând numai pe cele care infirmă sau pun sub semnul îndoielii Holocaustul, prin teorii și ipoteze fără acoperire documentară. Această atitudine nu poate aparține unui istoric profesionist, iar dacă astfel de cazuri există, istoricul respectiv se descalifică din calitatea pe care și-o arogă, indiferent câte diplome de absolvent al unei instituții de învățământ superior are pe pereții casei sale. Raportul Holocaustului face totodată o diferențiere la fel de necesară față de revizuirea istorică sau istoriografică, acțiune care „este un act legitim și mereu necesar în activitatea istoricilor“[1]. Cu alte cuvinte, Raportul „Comisiei Holocaustului“ încearcă să delimiteze acțiunile de negare a Holocaustului sau a unor aspecte ale sale de acțiunile legitime și profesioniste de analiză, critică a izvoarelor și interpretare făcute de istorici. În acest punct, Raportul se apropie de realitatea ideatică a acestui subiect – negaționismul, în care manifestările de negare a existenței Holocaustului sau a anumitor aspecte ale acestuia nu pot fi asociate sau confundate cu pozițiile contrare, demonstrațiile, dovezile și comentariile provenite de la istorici și care infirmă anumite opinii ale cercetătorilor evrei sau ale activiștilor Holocaustului. De asemenea, combaterea propagandei sovietice sau occidentale, precum și a informațiilor false, exagerate sau tendențioase difuzate de diverși

[1] *Ibidem.*

scriitori nu poate fi încadrată la negaționism. În acest loc trebuie făcută precizarea că afirmarea calității de *istoric* nu se referă la pregătirea sa profesională, neexistând în nomenclatorul meseriilor profesia de istoric, că istoricul nu este neapărat un absolvent al facultăților de istorie – cum au fost și sunt mulți dintre marii istorici ai lumii –, și această calitate se poate atribui acelui autor de cercetări, analize, sinteze și opere de istorie care respectă principiile teoriei și criteriile metodologiei istorice, ca știință. Există zeci de mii de absolvenți ai facultăților de istorie care nu sunt istorici și personalități publice cu calitatea de istorici și care provin din alte profesii. Acest aspect este important aici și pentru a sublinia că anumiți autori evrei pot avea contribuții importante la problema Holocaustului, fără a fi absolvenți ai unei facultăți de istorie, și prin urmare nu trebuie excluși apriori din analiza subiectului. Totodată, se pot identifica numeroși impostori și amatori care își revendică adevărul istoric, singurul criteriu de apreciere fiind acela al normelor științei istorice. Aceste precizări sunt absolut necesare, pentru că, din păcate, Raportul „Comisiei Holocaustului“ conține tot felul de opinii personale și aprecieri subiective și în același timp permite tot felul de acuzații din partea unor extremiști evrei, care speculează definițiile de mai sus pentru a ataca și intimida istoricii, cercetarea Holocaustului cu mijloacele critice ale metodologiei istorice, dimensionarea corectă a persecuțiilor și crimelor antisemite din România. Prin extremist evreu – termen în oglindă cu cel de extremist român – înțeleg acea persoană care, prevalându-se de originea sa etnică, falsifică,

distorsionează și propagă teorii și idei prin care acuză de genocid întregul popor român sau mari segmente ale acestuia, lansează teze false despre intențiile criminale ale conducătorilor români și propagă aceste teze și idei în străinătate pentru a defăima statul și națiunea române, în accepțiunea dată de Articolul 30, alineatul 7 din Constituția României.

Una dintre pretențiile Raportului pare a fi aceea de a identifica direct și indirect tipurile de negaționism sau de contraatac negaționist la care este supusă istoria Holocaustului. Astfel, există un **negaționism integral**, prin care este contestată existența Holocaustului, ca fiind o invenție a propagandei Aliaților și, în particular, ca o falsificare a „realităților" lucrative și sanitare de la Auschwitz. Speculațiile negaționismului integral pornesc de la faptul constatat matematic că suma prezenței populației evreiești în Europa, conform recensămintelor de dinainte de război, nu corespunde cifrei de 6 milioane de victime de la sfârșitul războiului, la care se adaugă supraviețuitorii (cei mai mulți în România, 350 000 – 400 000). Negaționismul integral speculează lipsa de documente sau neagă autenticitatea și semnificația celor care totuși s-au găsit. El încearcă să lege astăzi doctrina anticomunistă și antisemită a nazismului hitlerist de trecerea lumii de la alianța antigermană din timpul celui de-al Doilea Război Mondial la Războiul Rece, în care Marile Puteri occidentale s-au opus fostului aliat, Uniunea Sovietică, precum și la noua teorie a Conspirației mondiale, în care un „guvern" evreiesc conduce lumea. Potrivit Raportului „Comisiei

Holocaustului", în România acest negaționism este în totalitate importat din Occident. În realitate, aspectul cel mai important al negaționismului românesc, răspândit în națiune, este diferențierea clară între Holocaust, ca asasinare în masă a evreilor prin ardere în cuptoarele din lagărele Germaniei naziste, și persecuțiile aplicate evreilor în România, pentru a le minimaliza. De asemenea, crimele sunt tratate ca episoade accidentale. Principalul substrat al acestei atitudini este imaginea eroică, extrem de puternică, a mareșalului Ion Antonescu în conștiința populară. Probabil că dacă istoricii evrei și activiștii Holocaustului și-ar fi nuanțat opiniile asupra figurii mareșalului, nu ar fi existat o reacție atât de vehementă împotriva recunoașterii întregului fenomen infracțional din perioada 1940–1941. Totodată, subiectul Holocaust în România este foarte puțin abordat de către istoricii profesioniști și foarte mult comentat de amatori, politicieni, propagandiști și jurnaliști, pe baza unor date culese aleatoriu din tot felul de producții neprofesioniste. Trebuie însă subliniat că negaționismul integral, precum și unele subcategorii ale sale, se alimentează în permanență din falsurile, exagerările și acuzele nedrepte aduse națiunilor europene de extremiștii evrei.

A doua categorie de negaționism identificată de Raportul „Comisiei Holocaustului" este cea a **negaționismului deflectiv,** care acceptă existența Holocaustului, dar „membrii acestei categorii canalizează culpabilitatea în câteva direcții posibile"[1]. La rândul său, negaționismul

[1] *Ibidem.*

deflectiv este împărțit în trei subcategorii: 1. Aruncarea întregii vinovății pe umerii germanilor. 2. Minimalizarea importanței grupurilor autohtone participante la Holocaust, ca fiind izolate, nesemnificative și nereprezentative. 3. Evreii sunt chiar ei vinovații pentru Holocaust. La rândul ei, această subcategorie se împarte în alte cinci sub-subcategorii: a. Evreii sunt vinovați pentru că l-au omorât pe Isus Hristos (argumentul deicidal). b. Evreii au conspirat chiar ei pentru aducerea lui Hitler la putere (argumentul conspiraționist). c. Adolf Hitler ar fi acționat în legitimă apărare la agresiunea evreiască (argumentul defensionist). d. Holocaustul a avut drept cauză lipsa de loialitate a evreilor față de statul în care trăiau (argumentul reactiv). e. Evreii ar fi chiar ei autorii Holocaustului, pornind de la ipoteza că cei mai mari criminali naziști, în frunte cu Adolf Hitler, erau de origine evreiască. A treia categorie este a **negaționismului selectiv,** care neagă Holocaustul din țara respectivă. Termenul este forțat și neclar. Prezența acestor teoretizări în Raportul Holocaustului, precum și analizele care le însoțesc în text, se datorează introducerii necritice, arbitrare și chiar abuzive ale unor studii independente făcute de anumiți autori evrei, ușor de identificat. Altfel spus, textele acestor autori au fost introduse în Raport fără a fi supuse analizei critice, criticii izvoarelor și conformității cu principiul diferenței între revizionism și revizuire istorică enunțat chiar de Raport. Din acest motiv, Raportul conține nominalizări abuzive, amestecări de situații și opinii, atacuri cu caracter calomnios la persoane, falsuri, distorsionări și dezinformări care distrug

seriozitatea și autoritatea pretinse ale Raportului. Deși numele savantului Karl Popper este invocat în textul Raportului[1], autorii nu dau impresia a cunoaște contribuția fundamentală a acestuia la stabilirea caracterului obiectiv al cercetării științifice. Popper afirma în lucrarea sa *Logica descoperirii științifice (Logik der Forschung,* 1934), că „teoriile științifice nu sunt niciodată pe deplin justificabile sau verificabile, dar, cu toate acestea, pot fi testate", iar „obiectivitatea afirmațiilor științifice constă în faptul că ele pot fi intertestate subiectiv" *(Die wissenschaftlichen Theorien nicht für begründbar oder verifizierbar, wohl aber für nachprüfbar. Wir werden also sagen: Die Objectivität der wissenschaftlichen Sätze liegt darin, daß sie intersubjektiv nachprüfbar sein müssen)*[2]. Popper înțelegea prin intertestare subiectivă **controlul mutual rațional** asupra unei teorii științifice prin **discuție critică.** Acest principiu fundamental al operei științifice nu a fost aplicat în cazul Raportului „Comisiei Holocaustului" din România, motiv pentru care ratează baza științifică a conținutului său.

Modelul paradigmal. Cauza soluției finale. În substratul teoriilor despre implicarea națiunilor în Holocaust se află acuzația de antisemitism latent existent în sânul unor popoare europene în secolul al XIX-lea, devenit activ prin crimă și genocid cu ocazia războiului din

---

1 *Ibidem*, p. 88.

2 Karl Popper, *Logik der Forschung. Zur Erkenntnistheorie der modernen Naturwissenschaft*, Viena, Ed. Von Julius Springer, 1935, p. 16. (Vezi și ed. engl. *The Logic of Scientific Discovery*, Londra și New York, Ed. Routledge, 2006, p. 22).

1939–1945. Cauza cea mai adâncă a crimelor din perioada celui de-al Doilea Război Mondial ar fi dezvoltarea antisemitismului în rândul națiunilor, timp de mai multe secole sau decenii, cu acceptarea tacită sau sprijinul autorităților și cu contribuția substanțială a intelectualității naționale. Istoriografia europeană și cea americană admit existența Holocaustului, ca ansamblu al persecuțiilor și crimelor înfăptuite împotriva evreilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, dar pun accentul pe fenomenul numit „soluția finală“, ca aspect criminal generalizat, ca genocid, și îl plasează la începutul anului 1942. După acest criteriu, Holocaustul din România nu intră în categoria „soluției finale“. Activiștii Holocaustului, precum și istoricii evrei arată și uneori demonstrează că fenomenul „soluției finale“ nu a fost instantaneu, ca urmare a unei decizii luate la o dată anume, ci a fost un proces care a implicat intenția inițială a nazismului de a extermina evreii din Europa și punerea în aplicare a acestui plan în mod sistematic, dar etapizat. Ea atinge problema cauzalității. Vom alege pentru analiză o lucrare recentă.

Jacques Attali, economist francez de origine evreiască, fost consilier al președintelui François Mitterrand și președinte al BERD, este de părere că descoperirea monoteismului s-a găsit în situația de a fundamenta etica unui capitalism în care evreii au devenit primii agenți de bursă, primii bancheri și pentru ceilalți primul mare inamic[1]. În nenumărate momente ale istoriei, evreul a fost expulzat

[1] Jacques Attali, *Les Juifs, le monde el l'argent*, Paris, Ed. Fayard, 2002, p. 10.

după ce a fost de folos societăţii[1]. Ceea ce a deranjat întotdeauna, de la bancherii lombarzi la comercianţii ambulanţi, a fost dependenţa puterii economice statale de finanţele evreieşti, care, începând cu secolul al XIX-lea ajunseseră să se implice în ideologie, în presă şi în politica noilor naţiuni europene. Pe acest fond istoric, Attali este de părere că proiectul eliminării evreilor din societatea germană în secolul al XX-lea a fost organizată în 6 etape: expropriere, concentrare, muncă forţată, operaţiuni mobile de asasinare, deportări şi exterminare[2]. Trebuie precizat aici că istoricii au identificat aceleaşi etape ale programului nazist antisemit, ca indubitabile, ceea ce autentifică şi clasificarea lui Attali. Diferenţa între istoricii evrei şi cei germani în privinţa etapizării este că primii consideră cele 6 etape ca făcând parte dintr-un **plan iniţial de exterminare,** care doar a trecut prin mai multe faze, în timp ce istoriografia germană consideră că acestea sunt doar **aspecte cronologice întâmplătoare,** deci neplanificate. În plus, ei speculează un punct slab al teoriei planificării, şi anume contradicţia între decizia de deportare şi cea de exterminare, cea de a doua fiind rezultatul eşecului celei dintâi.

Caracterul antisemit şi criminal al regimului nazist era cunoscut încă de la început. În 1921, când apare programul politic al Partidului Naţional-Socialist, la articolul 17 se prevedea exproprierea şi expulzarea elementului evreiesc din Germania. Ca şi în Manifestul Partidului Comunist,

---

1 *Ibidem,* p. 603.
2 *Ibidem,* p. 606.

unde se cerea îndepărtarea unei clase, fără să existe o indicație precisă: omorâți aristocrații!, la fel și în programul Partidului Național-Socialist al Muncitorilor Germani (NSDAP) se cerea îndepărtarea evreilor din Germania, fără a se spune direct: omorâți evreii! Dar în ambele cazuri se ridică aceeași întrebare: cum îndepărtezi din existență o clasă sau o rasă? În ce privește clasa, naționaliștii britanici, în frunte cu Chamberlain și Rhodes, considerau că transferul forței de muncă în colonii detensionează societatea și împiedică revoluția. Acest program a fost aplicat de britanici și este un fapt istoric cert. În 1924, în *Mein Kampf,* Adolf Hitler anunță principiile purificării rasei, iar în 1930 Alfred Rosenberg lansează în *Mitul secolului XX* teza că evreii sunt agenții revoluționari aliați ai bolșevismului pentru dominarea lumii. În concepția doctrinară a nazismului a fost introdusă de la început ideea asociației directe și funcționale între evrei și comunism, astfel încât primele teze naziste acoperă criteriul etnic cu cel politic. Acest fapt creează deruta pozițiilor americane, care au tradiția de a disocia factorul politic de cel etnic, prin natura definitorie și constituțională a statului american. S-a adăugat apoi caracterul politic militant al luptei S.U.A. împotriva sistemului comunist internațional, în care se înscrie și episodul McCarthy, ale cărui concluzii, ca fenomen istoric, nu pot ocoli realitatea unei prezențe majoritare evreiești printre persoanele cercetate de Comisie. O altă dificultate în acceptarea tezei proiectului originar al exterminării este creată de faptul că există suficiente dovezi istorice

privind tentativa de a-i îndepărta pe evrei din Germania și din Europa prin emigrare, și nu prin asasinare. Attali arată că, încă din mai 1933, Haim Arlozoroff, care dirija departamentul politic al Agenției Evreiești, negocia un acord secret cu naziștii, având numele de cod *Ha'avarah* (transfer). Potrivit acestui acord, evreii care urmau să plece în Palestina se angajau să-și lase averile organizațiilor evreiești din Germania, care la rândul lor urmau să le vândă germanilor, iar sumele să fie folosite pentru transport și instalare în Palestina. Din păcate, Arlozoroff este asasinat la 16 iunie 1933 la Tel Aviv. Se presupune că asasinatul s-a datorat neînțelegerilor din interiorul mișcării sioniste, precum și naturii financiare a afacerii. Ulterior, poziția autorităților centrale naziste se schimbă. Un document fundamental este Circulara Ministerului Afacerilor Externe al Germaniei naziste din 22 iunie 1937, care se pronunță împotriva înființării unui stat evreiesc în Palestina sub control evreiesc, pentru că acesta ar crea o putere ostilă Germaniei în exteriorul acesteia. Potrivit unui memorandum intern al Secțiunii pentru Afaceri Evreiești al SS, „proclamarea unui stat evreu sau a unei Palestine administrate de către evrei ar crea pentru Germania un inamic nou care ar avea o influență profundă asupra dezvoltărilor politice din Orientul Apropiat“[1]. Palestina va deveni „baza operativă a iudaismului mondial“, așa cum Moscova este baza comunismului internațional. În consecință,

[1] *Ibidem*, p. 609.

concluzia lui Jacques Attali este că, deoarece expulzarea se dovedea prea periculoasă, exterminarea se contura ca singura soluție. Această opinie nu este acceptată de toți istoricii. Cele mai multe probe arată că Germania a încercat mai întâi o expulzare și că a existat o rezistență a Marilor Puteri la rezolvarea problemei evreiești, așa cum arăt pe larg în lucrarea de față. Attali arată însă, printr-o ipoteză istorică viabilă, că în acel an 1937 Germania nu avea mijloacele financiare și militare organizatorice de a pune în aplicare un plan de exterminare generală a evreilor, fie din Germania, fie din Europa. În al doilea rând, nu avea rezolvată problema relațiilor internaționale, Hitler căutând în continuare o înțelegere cu Anglia, reglementarea raporturilor cu Italia, implicarea în Războiul Civil din Spania. Dar intenția de exterminare exista; nu aveau mijloace să o pună în aplicare.

Trebuie precizat și în acest loc că foarte puțini analiști, inclusiv Attali, observă contradicția între argumentul economic și cel politic în privința evreilor occidentali. Acuzația că evreii sunt agenții ideologiei comuniste se lovește strident de realitatea că elementul evreiesc ocupa părți importante, după cum afirma ideologia nazistă, din economia capitalistă a Occidentului, participând de cele mai multe ori la dezvoltarea capitalistă a diferitelor națiuni occidentale. Acest fenomen, dar mult mai redus ca amploare industrială, se constata și în Est.

Ceea ce observă corect Jacques Attali din izvoarele istorice și din mărturii credibile este că, odată cu izbucnirea războiului, Germania a declanșat o operațiune de concentrare a evreilor la Viena și la Berlin, în „Germania Mare", și în Polonia la Cracovia, Lodz, Lublin și Varșovia. Organizarea unor ghetouri, cum este de exemplu cel de la Lodz, concentra 150.000 de evrei, iar cele de la Lublin și de la Varșovia, 500 000 de evrei. Acest fenomen constatat de istorici corespunde clasifică rilor lui Attali[1]. Odată cu declanșarea ostilităților germano-sovietice de la 22 iunie 1941, 216 000 de evrei ajung sub ocupație germană în Ucraina, Bielorusia și Crimeea. În iulie 1941 Hitler confirmă hotărârea de a extermina elementul evreiesc din Europa[2]. Pentru asta se înființează *Einsatzgruppen* (grupe de intervenție) formate din ofițeri SS, polițiști germani și voluntari locali. Ele aveau rolul de a „curăța terenul" de comuniști, evrei și orice fel de sabotori rămași în spatele trupelor Wehrmachtului, pe măsură ce acestea înaintează pe frontul antisovietic. Acoperirea declarativă oficială era aceea a necesităților de război, consemnate în legile internaționale asupra ducerii războiului de uscat. Documente noi descoperite în arhive poloneze și germane arată însă că organizarea grupelor de intervenție și misiunile acestora erau deja planificate din 1939. Un articol din 1971 al lui Joseph Wulf din săptămânalul german *Die Zeit* a atras atenția lumii că planificarea nazistă asupra exterminării nu poate

---

1 *Ibidem*, pp. 615-616.
2 *Ibidem*, p. 619.

fi localizată în 1942, ci încă din 1939, pe fondul declanșării războiului și a operațiunii secrete Tannenberg:

ACȚIUNEA TANNENBERG
Documentație poloneză privind Einsatzgruppen
(comandourile de intervenție)
de Joseph Wulf

La procesul de la Nürnberg au fost cunoscute rapoarte de activitate ale *Einsatzgruppen der Sicherheitspolizei und des SD.* Dar încă se știa puțin despre faptul că aceste trupe SS, urmând Wehrmachtul, au acționat în Uniunea Sovietică deja pentru a cincea oară – după Austria, Regiunea sudetă, Cehoslovacia și Polonia. Judecătorii știau și mai puțin despre acțiunea Tannenberg, denumirea conspirativă folosită de RSHA pentru intervenția în cazul atacării Poloniei. (În mod oficial RSHA a fost creat abia pe 27 septembrie 1939, prin comasarea SIPO și SD – dar ambele instituții erau anterior reprezentate prin persoana lui Heydrich).

Privitor la acest sumbru capitol din istoria războiului național-socialist, Comisia Centrală pentru Cercetarea Crimelor Hitlerismului a publicat în ultimul număr al merituoasei sale reviste documente germane autentice: Kazimierz Leszczynski – „Dzialalnosi Einsatzgruppen Policji Bezpieczenstwa na Ziemach Polskih w 1939 R.w. Swietle Dokumentow“, în *Biuletyn Glownej Komisji Badania Zbrodni Hitlerrowkich w Polske* nr. XXII, Widawnictwo Prawnicze, Varșovia 1971 (documente în germană, traduse în poloneză). Obiectul publicării îl constituie rapoartele zilnice ale *Einsatzgruppen* din 6 septembrie și

5 octombrie 1939 către *Sonderreferat Unternehmen Tannenberg*, pentru *Chef der Sicherheitspolizei und des SS* din Berlin (rapoartele au fost înregistrate pe 6 octombrie, iar pe 17 octombrie Heydrich a dispus dizolvarea *Sonderreferats* – ca urmare a ordinului din 25 august 1939! Sarcinile acestuia au fost preluate de serviciile SD din administrațiile din teritoriile ocupate). Pentru partea poloneză a documentației există o listă cu localități.

Câteva observații privitoare la geneza *Einsatzgruppen SS* din Polonia. Colonelul i.G. Eduard Wagner, șef al Comandamentului Cartierului General pentru Aprovizionarea Trupelor, nota la 29 august 1939: „... discuție cu directorul ministerial Best (SD) împreună cu rău famatul șef SD Heydrich. Este vorba despre intervenția Gestapo-Gruppen în câmpul operațional. Am convenit rapid".

Armee - Oberkommando 10 a emis pe 1 septembrie 1939 „dispoziții speciale", în care printre altele se spunea: „*Einsatzkommandos der Sicherheitspolizei,* în scopul îndeplinirii sarcinilor lor, vor acționa în nemijlocită cooperare cu *Generalkommandos* aflate în primele linii *Einsatzkommandos der Sicherheitspolizei:* combaterea tuturor elementelor ostile Reichului și germanilor în teritoriul inamic, în spatele trupelor combatante ..."

La 30 noiembrie 1945, în fața Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg depunea mărturie generalul-maior Erwin Lahousen. Acesta participase la 12 septembrie 1939, în trenul Führerului, la o ședință la care Keitel afirmase că „totul" fusese de mult convenit cu SS.

Lahousen: „Conform expunerii fostului șef al OKW, se convenise deja asupra bombardării Varșoviei și a împușcă rii categoriilor ori grupurilor naționale din Polonia indicate de mine acestea erau mai ales intelectualitatea poloneză, nobilimea, preoțimea și bineînțeles evreii".

În rapoartele zilnice erau frecvente expresii ca „împușcat la locul faptei", „intervenție energică", „a fost reinstaurată complet ordinea în Tschenstochau, prin intervenția brutală a Wehrmachtului și a Einsatzkommandos", „60 de insurgenți polonezi împușcați", „numărul arestărilor în Danzig este de cca. 4 000", „numărul persoanelor arestate la Gdingen este de cca. 6 000 - 7 000", „au fost arestate 193 persoane, dintre care 6 pentru hărțuirea germanilor", „s-a început înregistrarea evreilor la șes. Este cuprinsă și preoțimea din zonă", „au fost împușcați 20 de polonezi", „este continuată prinderea intelectualilor, a preoțimii etc. poloneze".

Aceste cuvinte sună nevinovat. Dar în spatele lor se ascunde crima. „Cuvinte nevinovate" – această noțiune a fost subliniată de istoricul israelian Nacham Blumental, care de 25 de ani lucrează la un dicționar al național-socialismului. Victor Hugo scria: „În ziua în care umanitatea și criminalitatea se unesc, cuvintele limbii umane își vor modifica sensul".[1]

Acest tip de controversă istorică, dar și de problemă de analiză pentru diferiți comentatori al Holocaustului,

[1] *Joseph Wulf, Unternehmen Tannenberg. Polnische Dokumentation über die Einsatzgruppen* în *Die Zeit,* nr. 45/05.11.1971, p. 11.

corespunde și cazului România și pot fi regăsite ca temă a pogromului de la Iași. Activiștii Holocaustului încearcă să transfere aceste date cazului Iași, unde ar fi acționat un fel de *Einsatzgruppen avant la lettre.* În acest subiect nu trebuie să aplicăm regula rigidă a cronologiei, arătând că în acel moment *Einsatzgruppen* nu erau încă înființate sau nu existau în România, ele acționând la acea dată în Țările Baltice cu scopul de „curățire a terenului". Dar afirmația principală al activiștilor Holocaustului este aceea că ideea exterminării evreilor din Iași ar fi existat dinainte în planificările regimului Antonescu. Această afirmație nu are nici un suport documentar, nici o probă istorică. Sunt supoziții pornite din faptul că anumite evenimente reale petrecute în timpul pogromului semănau cu cele produse de *Einsatzgruppen* în Polonia, în Ucraina și în Țările Baltice. Ea seamănă mai degrabă cu o „trivializare prin comparație" sau mai corect spus cu „o comparație trivială". Jacques Attali încadrează acel tip de asasinate făcute de grupuri mici, improvizate, în categoria „Holocaustului artizanal", ceea ce mi se pare o altă formă de trivializare.

Raportul Holocaustului din România preia necritic analizele istoricului evreu Jean Ancel asupra pogromului de la Iași, publicate la Yad Vashem în 2003 și traduse în românește cu titlul *Preludiu la asasinat. Pogromul de la Iași, 29 iunie 1941.* Cartea lui Jean Ancel conține o Prefață a profesorului Yehuda Bauer în care scopul lucrării este enunțat încă de la început: „Problema Iașiului și a pogromului care s-a desfășurat acolo este centrală în istoria Holocaustului din România și în istoria Holocaustului în

general. Ea a constituit un fel de preludiu la asasinarea în masă a evreilor din Basarabia și Bucovina de către forțele Armatei și Poliției românești, dirijate prin directive nemijlocite ale dictatorului Ion Antonescu. Autorul demonstrează că nu este vorba aici de o izbucnire de instincte necontrolabile, ci de o politică dirijată, **al cărei scop final era lichidarea evreilor din România**, în cadrul căreia masacrul de la Iași și, apoi, masacrul și deportarea din Basarabia și Bucovina urmau să constituie o fază în **planul de exterminare a tuturor evreilor din România**"[1]. Fraze dure, categorice, acuzatoare, dar lipsite de orice probă, sprijinite pe speculațiile și confuziile repetate ale lui Jean Ancel, care încerca să demonstreze o teză a contribuției masive a României la Holocaust, contrazisă la tot pasul de documente și de mărturii aflate chiar în interiorul aceleiași lucrări. Deși istoric cu diplomă luată la Iași, Jean Ancel aplică procedeul neprofesionist al enunțării concluziei la începutul unei lucrări, făcând apoi efortul de a demonstra că are dreptate pe tot parcursul textului său. Acest procedeu este respins de metodologia istorică și de principiile cercetării istorice, deoarece o concluzie nu poate fi trasă decât în urma analizei întemeiate pe critica izvoarelor – interpretarea, explicarea și narațiunea –, iar în critica izvoarelor anumite documente nu pot fi înlăturate pentru că nu convin temei enunțate la început, nu

[1] Jean Ancel, *Preludiu la asasinat. Pogromul de la Iași, 29 iunie 1941*, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 9 (Am subliniat pasajele de fond ale teoriei considerate „fals și propagandă antiromânească" de către negaționiști).

pot fi declarate pur și simplu false, la fel cum părți ale acestora nu pot fi ignorate, așa cum face la tot pasul Jean Ancel. Deși lucrarea autorului evreu (decedat în 2008) este ignorată de istoriografia română, fac precizarea că întreaga listă a documentelor și mărturiilor pe care se bazează teoria lui Jean Ancel conține informația că evreii au fost persecutați, arestați, asasinați pentru „activitate comunistă", realitate documentară, posibil exagerată, pe care autorul o reproduce mereu, inconștient și ridicol, la fiecare analiză a sa. De la premisele teoriei sale privind planificarea de către Antonescu a „lichidării fără milă a oricărui evreu" din Iași, până la exagerarea importanței unei mărturii noi apărute din arhive – un ordin telefonic verbal al generalului Antonescu transmis colonelului Lupu în noaptea de 28 spre 29 iunie 1941, ora 23.00, povestit de colonelul Lupu în timpul unei anchete incriminatoare declanșate de... regimul Antonescu! –, Jean Ancel întărește de fapt impresia că anumiți evrei din Iași au făcut ceva, au acționat împotriva armatei române. Voi reproduce integral mărturia colonelului Lupu, considerată de Jean Ancel revelatoare, pentru a se observa caracterul subiectiv și neprofesionist, chiar ridicol, al argumentelor sale:

> 1. Vei da o ordonanță, care o vei semna D-ta ca Comandant Militar al orașului Iași, bazată pe Înaltele Decrete existente și mai adăugând, având în vedere starea de războiu...
>
> La primirea de focuri de armă dintr-o locuință, se va încercui acea locuință cu armata, vor fi arestați toți

locuitorii afară de copii și după o instrucție sumară aceiu găsiți în vină vor fi executați.

Aceleași sancțiuni se vor aplica și acelora care vor dosi persoanele care au săvârșit infracțiunile (descrise) mai sus.

2. Evacuarea populației evreiești din orașul Iași este necesară și va fi făcută totală, inclusiv femei și copii. Evacuarea se va face pe pachete, pachete, mai întâiu la Roman și apoi la Târgu Jiu. Pentru aceasta vei lua înțelegere cu Ministerul de Interne și Prefectura de județ, chestiunea trebuind bine studiată.[1]

Jean Ancel consideră această mărturie a colonelului Lupu, anchetat pentru incompetență chiar de Justiția lui Antonescu, ca fiind un document decisiv pentru a atesta ordinele lui Antonescu de „lichidare a evreilor din Iași". Să privim încă o dată textul mărturiei cu atenție:

1. Antonescu i-ar fi ordonat colonelului Lupu să emită o ordonanță, cu caracter public – evident –, bazată pe „Înaltele Decrete existente". Înaltele Decrete nu prevedeau exterminarea, lichidarea evreilor. În al doilea rând, Antonescu precizează că arestările se vor face „la primirea de focuri de armă dintr-o locuință", adică la o acțiune de luptă interzisă și sancționată de legile războiului, iar cei executați, după o „instrucție sumară" (adică după o cercetare făcută, după cum știm, de Serviciul Pretoral), vor fi numai „cei găsiți în vină". Știm din practica războiului că astfel de ordine au permis întotdeauna

---

[1] *Ibidem*, p. 16.

abuzul, dar a afirma că Antonescu a dat acolo un ordin de execuție în masă este un fals evident. În al treilea rând, Jean Ancel nu observă că această indicație transmisă de Antonescu lui Lupu – pe care o acceptăm ca reală – se referă la oricare infractor, de orice proveniență sau etnie, și că nu face, la punctul 1, vreo precizare rasială. Nu îi menționează pe evrei, ci se referă la oricine duce luptă de gherilă, de partizani, teroristă, cum se numește astăzi. Mai mult, Ion Antonescu a făcut precizarea, în Consiliul de Miniștri, că printre teroriști sunt mulți români (ieșeni și basarabeni).

2. Antonescu atinge problema evreilor la punctul 2, ceea ce demonstrează clar, pentru oricare cititor onest, că Antonescu a făcut o diferențiere – ca și în cazul Odessa – între ordinele cu caracter general, referitoare la orice infractor, și situația evreilor. Recitind punctul 2 se poate observa foarte ușor că indicația sau ordinul verbal, cum vrem să-i spunem, se referă exclusiv la „evacuarea populației evreiești din orașul Iași“, nu la vreo asasinare a acestora. Evacuarea unei părți a populației evreiești din Iași și din zona de front a Moldovei era planificată dinainte, așa cum am arătat pe larg în lucrarea de față, lagărele de concentrare din Muntenia, care nu trebuie confundate cu lagărele de exterminare naziste, erau pregătite, iar evacuarea chiar s-a produs. Între acest plan de evacuare, pe care Antonescu îl considera „o scoatere a evreilor din raza mortală de acțiune a trupelor germane“, și transferul evreilor în lagărele temporare din sud, istoria consemnează evreii omorâți la Iași ca urmare a pogromului și moartea evreilor din „trenurile morții“, survenită din incompetență, neglijență criminală și lipsă de omenie a autorităților, în frunte cu Ion Antonescu.

> Această crimă nu poate fi justificată cu nimic, dar nu avem nici o probă că Antonescu a planificat o exterminare a evreilor din Iași printr-un pogrom și prin asfixiere în trenuri blindate, în timp ce majoritatea populației evreiești rămâne în Iași, iar cei evacuați în lagărele din sudul țării sunt aduși înapoi la Iași după câteva luni. Ei nu au fost transportați în lagăre pentru a fi exterminați acolo!

După cum se observă, interpretarea lui Ancel este subiectivă și totodată extremistă, încadrată perfect actelor de **distorsionare** prin „operațiunea de modificare a datelor realităților istorice în scopuri politice și propagandistice". În măsura în care negaționiștii sunt extremiști, activiștii Holocaustului care falsifică datele istorice pentru a impune o teză a criminalității generalizate a poporului român au aceeași calitate de extremiști. În continuare, Jean Ancel încearcă să prezinte niște documente ca făcând parte din „Planul mare" de „deportare și exterminare a evreilor din Moldova", dar ignoră faptul că însăși publicarea acestor documente îl contrazice. *Prima măsură* s-ar găsi într-un ordin dat de Ion Antonescu șefului M.St.M., gen. Șteflea, prin care cerea ca „toți jidanii, agenții comuniști sau simpatizanți" să fie identificați pentru „a face cu ei ceea ce voi ordona, când va veni momentul oportun"[1]. Prin urmare, evrei comuniști și simpatizanți! Jean Ancel se face că nu observă această precizare. *A doua măsură* a „Planului mare" era aceea de „evacuare în lagărul de la Târgu Jiu" a tuturor evreilor între 18 și 60 de ani,

---

[1] *Ibidem*, p. 18.

restul familiilor urmând a fi „evacuate cu ceea ce le este necesar pentru trai, în comunele urbane de pe teritoriul județelor respective". Documentul contrazice total afirmațiile lui Jean Ancel privind ordinele de exterminare. Teoria celei *de-a treia măsuri* de „exterminare", care se sprijină pe un ordin al Siguranței dat Comandamentului Poliției din Iași la 27 iunie 1941, se referă la „percheziționarea amănunțită și riguroasă a locuințelor populației evreiești", pe baza informației că se dețin ilegal arme și muniții. Și în acest caz, în care un ordin de percheziție – care a generat incontestabil abuzuri și a favorizat pogromul – este reprodus pentru a argumenta intențiile de exterminare, demonstrează din nou, involuntar, că la baza incidentelor de la Iași s-au aflat informații despre atitudinea ostilă, provocatoare sau chiar teroristă a unor evrei din Iași la sfârșitul lui iunie 1941, sub ocupație germană. Jean Ancel face permanent eroarea de a ignora contextul juridic al evenimentelor, faptul că Antonescu cedase Iașiul unei zone de autoritate militară a armatei germane și că tot ceea ce se numește planificare și aplicare a „curățirii terenului" aparține Germaniei naziste, că *Einsatzgruppen* era o invenție germană, că operațiunile Tannenberg și misiunile organizațiilor Waffen SS și Todt au aparținut germanilor și se desfășurau exclusiv în prezența și în spatele trupelor germane. Că acțiunile forțelor germane de represiune s-au făcut cu sprijinul unor autorități locale române, că la pogrom au participat și români, inclusiv populație locală isterizată de o lungă tradiție antisemită, este incontestabil. Chiar este tipicul acțiunii *Einsatzgruppen*

să folosească așa-ziși voluntari locali. De aici până la a afirma că Ion Antonescu „a planificat exterminarea evreilor din Iași sau din Moldova“ este o cale lungă. **Este calea de la cercetare și analiză istorică la propagandă extremistă împotriva statutului internațional, demnității și istoriei unei națiuni, a națiunii române.**

Același lucru se întâmplă în lucrarea lui Jean Ancel și cu „Planificarea pogromului“ – formulă pleonastică, pentru că pogromul era o acțiune planificată –, unde autorul face tot felul de afirmații categorice, fără nici un document sau mărturie credibilă, verificată prin critica izvoarelor, ci prin distorsionarea unor declarații postbelice, în condiții de anchetă comunistă, iar în momentul în care publică un document din epocă – fragment din Stenograma ședinței de guvern din 12 septembrie 1941 – intervine aceeași situație hilară, în care proba invocată îl contrazice pe autor prin conținutul ei. În acel document, Mihai Antonescu afirmă că „au fost firește în Moldova, la Marele Cartier General, unele momente de reacție psihologică, pe care le înțeleg și le respect, **atunci când s-au comis acte împotriva armatei de către evrei** și când răspunsul a fost fără îndoială, o acțiune severă împotriva lor“[1]. Jean Ancel folosește un astfel de document în care se face referire explicită la acte comise împotriva armatei de către evrei și la „momente de reacție psihologică“ pentru a demonstra o „planificare a pogromului“, argumente care întăresc poziția revizionistă a naționaliștilor români. Ideea

[1] *Ibidem*, p. 23.

de bază a istoricului evreu este că toate autoritățile române mint, iar toți martorii evrei spun adevărul. Ridicolul acestei situații mă oprește să mai continui, subliniind doar că astfel de opinii subiective, neserioase și neprofesioniste au fost transferate fără discernământ „Raportului final" al Comisiei Holocaustului, demolându-i credibilitatea și autoritatea. Introducerea în Raport a speculațiilor propagandistice ale lui Jean Ancel a fost o mare greșeală, iar lipsa de reacție a istoricilor români trecuți pe lista Comisiei la delirul amatoristic al istoricului evreu rămâne la fel de condamnabilă.

Negaționism românesc. Problema redeșteptării antisemitismului românesc s-a pus la scurt timp după evenimentele din decembrie 1989. În principal, două săptămânale ultranaționaliste – *Europa* și *România Mare* –, care au continuat speculațiile de gen ale comunismului ceaușist, au fost promotoarele unor teme antisemite, dar mai ales al unui limbaj antisemit vetust și de multe ori rizibil. Baza acestui demers propagandistic se afla în doctrina fostului Departament al Securității Statului (Securitatea), care luptase timp de mai multe decenii împotriva influenței evreiești în politica românească, iar în plus, cu ocazia evenimentelor din decembrie, exagera rolul serviciilor de informații israeliene în răsturnarea regimului comunist din România[1]. De menționat că săptămânalul *România Mare* era o publicație inițiată și subvenționată de Guvernul

[1] *De la regimul comunist la regimul Iliescu. Virgil Măgureanu în dialog cu Alex Mihai Stoenescu,* București, Editura RAO, 2008, p. 19.

României – apărută cu acordul prim-ministrului Petre Roman și a ministrului culturii, Andrei Pleșu, cu scopul de a-i ataca pe liderii Opoziției și pe intelectualii atașați acesteia –, dar care s-a desprins de această legătură începând cu iulie 1991, când a fost transmis protestul oficial american asupra faptului că o publicație guvernamentală susține o campanie antisemită[1]. Începând cu 1992, când se declanșează acțiunea de revendicare financiară a șef-rabinului Moses Rosen și este redeschisă problema Holocaustului în România, publicațiile cu program antisemit se înmulțesc, iar subiectul ajunge și în lumea parlamentară. Apariția în 1994 a lucrării *Mein Kampf* în românește, fără un aparat critic, a fost considerată, pe bună dreptate, un act intenționat provocator[2]. Înaintarea în 1993 la M.A.E., sub ministeriatul lui Theodor Meleșcanu, a unei cereri oficiale din partea organizațiilor evreiești americane și românești prin care se solicita plata unei despăgubiri de 1,5 miliarde de dolari pentru Holocaust a declanșat un nou val de reacții politice și jurnalistice antisemite. Pe măsura apropierii României de Statele Unite, a integrării în planul de aderare la NATO, dar și odată cu dispariția șef-rabinului „comunist“ Moses Rosen – cunoscut și cu porecla „rabinul kaghebist“ –, problema antisemitismului manifest se stinge. Rămâne însă foarte activ și ofensiv cultul mareșalului Ion Antonescu. Cam din perioada 1994–1995, problema

---

[1] Alex Mihai Stoenescu, *România postcomunistă, 1989–1991*, București, Editura RAO, 2008, pp. 609–611.

[2] Cu această ocazie, Ministerul Apărării Naționale a adoptat o poziție critică. Eu am fost autorul comunicatului M.Ap.N. privind caracterul neprofesionist și provocator al acelei ediții.

neoantisemitismului românesc se transferă aproape în totalitate tentativei de a recupera imaginea eroică a mareșalului, integrată unui curent mai general de recuperare a istoriei, pe fondul noii propagande legendare despre martirii anticomuniști Iuliu Maniu, Ion Mihalache, luptătorii din munți. Este semnificativ că, deși în aceeași perioadă este construit un cult isteric și totodată comic al regelui Mihai, mari personalități ale istoriei României: Ion C. Brătianu, Ionel I.C. Brătianu, Lascăr Catargiu, Barbu Catargiu, Regina Maria, sunt în continuare marginalizate și ignorate. În România continuă campania antisemită directă și indirectă pe internet sau prin publicații lansate pe piața liberă a cărții, fără să existe un efort instituțional de identificare a autorilor și de sancționare a lor. Tema cea mai răspândită este aceea a influenței exercitate asupra păcii mondiale și asupra economiilor naționale de către un așa-numit „guvern mondial evreiesc din umbră". Această teză este irațională, în condițiile în care acest presupus „guvern mondial" nu a reușit să rezolve problema fundamentală a securității statului Israel, s-a dovedit incapabil să prevină atacurile teroriste din S.U.A., Anglia și Spania, precum și criza financiară mondială, în timp ce indirect aceeași teză minimalizează importanța și libertatea de decizie a Marilor Puteri, ca și cum administrațiile Statelor Unite, Marii Britanii, Franței, Rusiei ar fi niște marionete ale unor interese oculte evreiești.

Așa cum am arătat, fondul negaționismului românesc actual vizează două componente majore, esențiale: interzicerea cultului mareșalului Antonescu, considerat erou

național – ca și Horthy, Mannerheim sau Franco –, și ofensiva evreiască extremistă postdecembristă, care încearcă să culpabilizeze întregul popor român, inclusiv cu scopuri lucrative, financiare. Aceste două teme sunt ilustrate de cel mai clar demers negaționist – de altfel, singurul – apărut pe scena publică românească în ultimii ani. Este vorba despre inițiativa parlamentară și a unor organizații nonguvernamentale de a anula sau amenda Ordonanța de urgență nr. 31/2002 a Guvernului României, inițiativă condusă de profesorul Ion Coja. Lingvist, profesor universitar, laureat al Premiului Academiei Române pentru literatură (1979), parlamentar în perioada 1992–1996, Ion Coja este un contestatar cunoscut al exceselor propagandei evreiești, dar și un promotor (neprofesionist) al istoriei Mișcării legionare. El dă publicității în 2002 o lucrare de sinteză: *Holocaust în România?*, menită să informeze și să susțină parlamentarii în votul lor privind adoptarea Ordonanței de urgență nr. 31. Lucrarea încearcă, dar nu reușește, să susțină printr-un punct de vedere științific argumentat inexistența Holocaustului în România sau, cel puțin, prezența sa exclusiv în forme politice, anticomuniste. Sunt citate afirmații ale unor personalități evreiești cunoscute:

Moshe Carmilly-Weinberger, fostul șef rabin al Clujului în perioada războiului, care se referă însă la diferența substanțială între abordarea problemei evreiești de către regimul Antonescu și cea a autorităților horthyste maghiare, care au trimis 150 000 de evrei din Transilvania la Auschwitz.

Nicolae Minei Grünberg, istoric evreu: „În România, Holocaustul nu a avut loc“. De asemenea, istoricul evreu preciza într-o lucrare din 1978 că deportările de evrei „nu au avut drept scop, fie mărturisit sau ascuns, exterminarea celor în cauză“[1].

Alexandru Șafran, fostul mare rabin al României în perioada războiului, dar care este citat doar asupra cazului Alexianu–Transnistria. Alte pasaje importante care contestă teza „planului de exterminare“ din cărțile Eminenței Sale lipsesc inexplicabil.

Wilhelm Filderman, președintele Uniunii Comunităților Evreiești din România în timpul războiului, este citat cu o declarație din 1955: „Trebuie să subliniez că populația română nu este antisemită, iar vexațiile de care au suferit evreii au fost opera naziștilor germani și a Gărzii de Fier“[2]. Declarația a fost făcută în Statele Unite, în libertate.

Respingând *de plano* ideea unui „plan de exterminare“ a evreilor de către Antonescu și regimul său, teza centrală a lucrării documentare inițiate de profesorul Ion Coja este aceea că deportările de evrei au avut un caracter politic: „Singurii evrei care au fost deportați, deportați însă ca activiști comuniști, au fost evreii comuniști!“[3]. Această teză nu poate fi admisă de istoriografie, pentru că fenomenul deportării a atins aproape întreaga populație evreiască din

---

[1] Ion Coja, *Holocaust în România?*, București, Editura Kogaion, 2002, p. 8.
[2] *Ibidem*, p. 14.
[3] *Ibidem*, p. 15.

Basarabia și Bucovina, inclusiv bătrâni inactivi, femei și copii, asupra cărora nu avem nici o probă că duceau acțiuni, de orice fel, împotriva statului român și în favoarea comunismului bolșevic. Dimpotrivă, declarațiile categorice ale cuplului Ion–Mihai Antonescu arată că a fost folosită ocazia războiului germano-sovietic pentru îndepărtarea din țară (inclusiv Basarabia și Bucovina), prin deportare, a elementului evreiesc instalat în România în ultimul secol. Acesta a fost un criteriu etnic, nu politic. Faptul că unii evrei, probabil destul de mulți în Basarabia și în jurul Iașilor, erau adepți ai comunismului sau chiar colaboratori ai agresorului sovietic din 1940 este incontestabil, este dovedit prin numeroase documente emise de autoritățile statului, dar nu poate fi extins la întreaga comunitate. Există o contradicție evidentă între acuzația generală de aderență la comunism și faptul concret că, în câțiva ani după apariția statului Israel, comunitatea evreiască din România emigrează masiv în Palestina, lăsând în România, la vedere, doar o suprastructură evreiască bolșevică, extrem de minoritară, dar plasată în zonele instituționale cele mai importante ale statului român. Nu trebuie uitat de către nici un naționalist român sau istoric al evenimentelor că regimul comunist instalat în România după 1947 a avut o problemă serioasă de lipsă a cadrelor și că tema „luptei în ilegalitate“ și a „ilegaliștilor“ s-a dovedit a fi, inclusiv în cazul evreilor comuniști, în cea mai mare parte legendară, o ficțiune! De asemenea, în cazul particular al evreilor bucovineni, educați în spirit occidental

de lunga stăpânire austriacă, acuzația de comunism este nerealistă.

În al doilea rând, lucrarea documentară a profesorului Coja subliniază caracterul mistificator și antiromânesc al demersurilor (presiunilor) secției române a Muzeului Holocaustului de la Washington pentru emiterea Ordonanței de urgență nr. 31 și solicită Parlamentului emiterea unei *Legi împotriva defăimării statului român prin acuzația de genocid*. Ambele inițiative au rămas fără rezultat. În al treilea rând, limbajul lucrării în cauză este pe alocuri inadecvat, caracteristic operelor de amatori, chiar dacă ocazional atinge teme reale ale istoriei dramatice din anii 1940–1941, precum și aspecte lucrative, financiare ale presiunilor de ultimă oră exercitate asupra statului român solicitant al integrării în NATO și UE.

Revizionismul german. Renașterea istoriografiei germane nu putea ocoli subiectele celui de-al Doilea Război Mondial. Ea a angajat în dezbatere o serie de istorici germani, între care și o personalitate a istoriografiei mondiale – Ernst Nolte, filozof, iar prin opera sa de istoriografie, și istoric. Nolte combate formula vinovăției colective și consideră că Germania trebuie să iasă din defensiva cu care acceptă orice exagerare, minciună și propagandă antigermană legată de nazism și de Holocaustul evreiesc. El refuză teza „vinovăției colective" în primul rând pe baze filozofice, pentru că aceasta este o formă de acțiune

a ideologiei Stângii[1]. În opera sa, el pune accent pe cauza ideologică a conflictului în care s-a înscris și problema evreiască europeană și pe realitatea imediată a cetățeanului german, civil sau militar. Angajat „fără să vrea“ – formulă discutabilă! – într-un război mondial plin de sacrificii și restricții, inclusiv pentru el, cetățeanul german de rând a fost și el un fel de victimă. Inclus de activiștii și extremiștii Holocaustului în „banda celor patru“ – atribut injurios adresat istoricilor germani Nolte, Klaus Hildebrand, Andreas Hillgruber și Michael Stürmer –, Ernst Nolte explică faptul că istoriografia germană nu poate analiza propria istorie decât fiind obligată să treacă „printr-un munte de cadavre“[2], ceea ce nu este corect în planul metodologiei istorice. Această observație se bazează pe faptul constatat că, la orice abordare analitică a cazului „Holocaust evreiesc“ *(Shoah)*, activiștii Holocaustului aduc drept contraargument cifre, fotografii și muzee ale mormanului de cadavre evreiești lăsat în urmă de nazism, ceea ce nu reprezintă o abordare științifică. În realitate, cei patru istorici germani se află la rândul lor în controversă între ei. Militanții Holocaustului evreiesc, care nu sunt toți istorici, îi văd ca pe un „bloc de lucru“ menit să minimalizeze vinovăția poporului german și să facă să se șteargă amintirea crimei și a vinovăției. Cei patru nu evită confruntarea cu Stânga politică germană și internațională, în care ei văd același mediu din care s-a născut reacția

---

[1] Ernst Nolte, *L'Uomo, la Storia. Conversazione con Siegfried Gerlich*, Roma, Ed. Liberal, 2006, pp. 27–29.

[2] *Ibidem*, p. 31.

germană împotriva evreilor din anii '30 ai secolului al XX-lea.

Istoriografia germană încearcă să delimiteze fenomenul „soluției finale" prin stabilirea unui moment zero la începutul anului 1942 (așa-zisa Conferință de la Wannsee), teorie îmbrățișată și de istoriografia americană. Nolte numește acel moment ca fiind „inițierea soluției finale «autentice»"[1]. El consideră că în primii ani de conflagrație, atât timp cât armata germană acționează pe Frontul de Vest (Belgia, Olanda, Franța) problema soluției finale nu este vizibilă. Ea se poate referi la faza pe care o identifică Attali drept „concentrarea". Aceasta putea fi legată doar de planul folosirii muncii forțate. Deci – arată Nolte – nu avem probe că procesul de concentrare a evreilor era legat de exterminare. Odată cu declanșarea războiului în Est, situația se schimbă sensibil și apare prima probă a ideii de soluție finală. Ea este menționată într-o scrisoare trimisă în septembrie 1941 de Heydrich șefilor tuturor grupelor de intervenție în Polonia sub forma „mijloace" sau „metode finale" legate de soarta evreilor. Aici Nolte intervine și explică faptul că ar fi vorba „posibil și chiar verosimil" de „soluția finală teritorială", de care vorbea și în 1940, și anume deportarea evreilor în Insula Madagascar[2]. Cu altă ocazie, șefii naziști luaseră în discuție – și asta ne interesează direct – „un plan concret de creare a unei regiuni ebraice nu departe de frontiera

---

[1] Ernst Nolte, *Controversie. Nazionalsocialismo, bolscevismo, questione ebraica nella storia del Novecento,* Milano, Ed. TEA, 2002, p. 29.
[2] *Ibidem,* p. 30.

germano-sovietică"[1]. Această teză nu se leagă bine în analiza istorică, pentru că proiectul, dacă a existat, aparține perioadei „tratatului oneros", adică înțelegerii sovieto-germane de împărțire a sferelor de influență în Europa finalizate prin Pactul Ribbentrop–Molotov. Putem bănui că ambele puteri dictatoriale erau dispuse să constituie o enclavă evreiască între ele, care apoi să fie nimicită din ambele părți. Prin urmare, această „soluție finală teritorială" era tot o etapă a exterminării. Dacă ea este încadrată în fenomenul de planificare, argumentele lui Nolte nu se pot susține. Ele aparțin fără dubiu planificării unei exterminări a evreilor în Europa și în U.R.S.S. Istoricul german contraargumentează că emigrarea evreiască din Germania a fost permisă până în octombrie 1941. Dar și această informație trebuie coroborată cu alte mișcări ale nomenclaturii naziste: doctrina politică a nazismului considera că evreimea periculoasă pentru Europa este cea estică, pentru că ea este politică; în al doilea rând, emigrarea constituia o posibilitate practică numai pentru evreii cu mijloace de plată și deplasare – să le spunem convențional evrei bogați –, ceea ce nu se aplica milioanelor de evrei săraci din U.R.S.S., unde exista egalitarismul comunist, dar și aderența politică a evreilor la el. Prin urmare, teza lui Nolte privind caracterul politic al conflictului sovieto-german și al soluției finale – de „război civil" între două fracțiuni ale marxismului: național-socialismul și bolșevismul – poate fi

---

[1] *Ibidem.*

susținută logic, dar este atacată de alți istorici cu argumente la fel de logice[1].

Tot potrivit lui Nolte, *Einsatzgruppen* (traduse ca „grupuri voluntare“) și *Selbstschutz* (miliția) germane au ucis până la sfârșitul anului 1941 un număr considerabil de polonezi și de evrei pe principiul „epurării etnice“ în perspectiva Planului Barbarossa. Odată cu adoptarea versiunii finale a acestuia, misiunea grupurilor *Selbst* este definită prin planuri concrete și dispoziții. Fiind încorporate unui plan militar de război și unor operații militare concrete, „curățirea terenului“ pare a fi în viziunea lui Nolte o operațiune de război, cu motivație strict militară, având în vedere că evreii sunt considerați parte a puterii sovietice, prin urmare un inamic. Încă o dată, această situație se regăsește în mișcările pregătitoare și acționale de la Iași. Dar, tot încă o dată, trebuie să constatăm că **acesta este un plan german.** Ernst Nolte arată că Heydrich se întâlnește cu comandanții *Einsatzgruppen* și *Einsatzkommando* în iulie și ordonă „împușcarea tuturor evreilor“[2]. Este un ordin neclar și greu de analizat, pentru că este irațional și nu se putea realiza. Nolte însă arată că prima dovadă scrisă asupra acestui proiect este un ordin din 2 iulie care preciza că evreii care trebuie împușcați „sunt numai cei care ocupă posturi în partidul (comunist și în stat)“. La sfârșitul lunii iulie apar în rapoartele din teren ale unităților *Einsatz* primele informații despre uciderea „unui

---

[1] *Anul patruzeci și unu. De vorbă cu Florin Constantiniu,* București, Editura Lumea Magazin, 2002, p. 21.
[2] Ernst Nolte, *op.cit.,* p. 31.

număr de comuniști și de evrei". În acest moment intervine în cercetarea istorică un element extrem de important și totodată dificil de analizat: potrivit teoriei lui Nolte, trecerea *Einsatzgruppen* și *Selbstschutz* de la asasinarea unor grupuri mici, pe criterii politice, la asasinatul în masă, la „soluția finală", s-a datorat reacției entuziaste a populației locale, colaborării multiple și benevole pe care populația teritoriilor ocupate îl acorda trupelor germane. Aici lucrurile nu mai pot fi negate sau edulcorate: peste tot unde trupele germane și ale aliaților lor au intrat, în Polonia, în Ucraina, în Țările Baltice, populația locală și-a manifestat cu extremă violență ura împotriva evreilor. Baza arestărilor și a execuțiilor a fost denunțul făcut de populația locală împotriva evreilor care susținuseră ocupația sovietică. În acest loc teoria lui Nolte devine extrem de periculoasă pentru militanții Holocaustului, deoarece, în fața unei situații argumentate cu asemenea claritate, atât de către negaționiști, cât și de către militanții Holocaustului, se pune întrebarea: ce anume a generat o astfel de reacție violentă antisemită, de proporțiile genocidului? Revizioniștii se concentrează în continuare pe ideea că, peste tot în țările eliberate de armata germană, evreii erau agenții comunismului, iar populația locală se răzbuna din acest motiv, care este unul politic. Acest argument nu poate susține o generalizare.

Acesta este un subiect delicat, aflat la pragul dintre revizionism și revizuire istorică, la limita negaționismului deflectiv, pentru că substratul său este teza vinovăției evreiești pentru reacția germană, fie prin lipsă de loialitate, fie

prin aderență la comunism. Au existat fără îndoială evrei comuniști; a existat și o folosire a lor de către U.R.S.S. pentru rezolvarea situațiilor sale strategice și tactice; au existat acțiuni teroriste ale evreilor comuniști împotriva armatelor. Holocaustul a fost un genocid cvasigeneral și nu poate fi izolat numai la aceștia sau numai la ceilalți – evreii nevinovați care au suferit persecuțiile și crimele, sub acoperirea tezei extremiste că „toți evreii sunt comuniști". Același mecanism logic trebuie aplicat și abuzurilor petrecute din ordinul sau sub autoritatea lui Ion Antonescu. Atunci când se vorbește despre Holocaust în România, românii trebuie să se gândească la pericolul aplicării acestui genocid asupra lor – așa cum a fost cel comunist din anii 1945–1965 aplicat de U.R.S.S., în care românii erau vinovați pentru aderența la democrație, monarhie și capitalism – și să-și pună în permanență problema că apărarea evreilor de o repetare a acestui tip de genocid prin acțiunea militantă pe tema Holocaustului este valabilă pentru orice popor și oricare națiune și reprezintă un demers universal. Fac precizarea aici că Holocaustul antiromânesc făcut de Uniunea Sovietică în România se sprijină pe teza oficială sovietică potrivit căreia „românii sunt fasciști", iar statul român „fascist" a fost „imperialist", motiv pentru care acțiunile legislative interne și internaționale îndreptate împotriva **tuturor** românilor, persecuțiile și crimele împotriva a sute de mii de români se înscriu în categoria „politicii de distrugere sau decimare națională" menționată în definiția Holocaustului din „Raportul final al Comisiei Holocaustului". Faptul că parlamentarii și istoricii

români nu sunt în stare să folosească aceste definiții ale Raportului este încă o dovadă de incompetență.

Revenind la tema cauzalităților – care reprezintă subiect central al cercetării istorice –, vom arăta că militanții Holocaustului își limitează argumentația la existența antisemitismului secular, la vinovăția guvernărilor, a politicienilor locali – naționali și naționaliști – care au introdus și încurajat „artificial“ – termen discutabil – ura împotriva evreilor de-a lungul secolelor. În plus, militanții Holocaustului acuză fie direct (mai rar), fie indirect popoarele respective, in corpore, pentru ura rasială împotriva evreilor, care a generat, la momentul favorabil, genocidul. Este teoria vinovăției popoarelor pentru genocidul împotriva evreilor, acuză pe care națiunile și statele respective n-o acceptă și o combat. Reacția românilor, atât din perioada comunistă, cât și din deceniul 1990–2000, s-a înscris în acest curent. Negaționiștii abordează acest subiect tot prin două mijloace: direct și indirect. Abordarea directă pedalează pe o vinovăție evreiască la fel de veche ca și antisemitismul, dincolo de cea religioasă, antisemitismul nefiind altceva decât o reacție la caracterul general sau particular (economic) nefast al prezenței unei mase de evrei pe teritoriul statelor naționale europene. Cercetătorii nu folosesc un astfel de enunț direct, dar indirect îl evocă. Teza lor este subtilă: trebuie să existe o *motivație socială* pentru o reacție atât de violentă, care, tot în planul sociologiei, trebuie să aibă o *explicație socială*. Prin urmare, evreii au făcut ceva care a născut antisemitismul. Pe o altă direcție, cercetarea revizionistă apasă pe tema motivației politice, bine

favorizată de două elemente noi, apărute în psihologia și în politica internațională ale sfârșitului de secol al XX-lea și începutului de secol al XXI-lea: prăbușirea comunismului, ca sistem politic criminal, și acutizarea fenomenului terorist, care a lovit nemilos Statele Unte ale Americii, Anglia și Spania – mari democrații occidentale. Teoria indirectă – pe care aș numi-o „a victimei vinovate" – susține că aderența evreimii la comunism (unele versiuni pornesc de la ideea inițierii comunismului de către evrei, „idee evreiască", „iudeo-masonică" etc.) justifica o reacție care s-ar demonstra astăzi, atât prin declanșarea Războiului Rece, imediat după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, cât și prin victoria finală a Occidentului împotriva comunismului. Alianța marilor democrații occidentale cu dictatura sovietică a fost de conjunctură, iar scopul său principal a fost împiedicarea Germaniei naziste de a deveni o superputere mondială. În ultimii ani, publicistica istorică și televiziunea documentară profesionistă insistă pe tema colaborării americane cu naziștii, a felului în care au fost salvați, transportați în S.U.A. și folosiți savanții și agenții de spionaj naziști în constituirea organizațiilor occidentale de luptă împotriva comunismului. Un exemplu este postul de radio Europa Liberă, organizat de generalul nazist Reinhard Gehlen și la care au lucrat mulți evrei. Cum într-un genocid nu poți face diferența între asasinatele politice și cele rasiale – dar o fac, suprinzător, evreii la muzeul Yad Vashem! –, problema Holocaustului rămâne de natură globală. Așa-numiții negaționiști tocmai încearcă să facă această diferențiere, ceea ce trezește furia

militanților Holocaustului și presiunile lor asupra guvernelor de a legifera prin restricție negaționismul. Pe același mecanism de gândire se face și diferențierea cu privire la „soluția finală“, pe fondul inconsistenței probelor istorice.

Ernst Nolte identifică trei categorii de probe folosite în „interpretarea soluției finale“, precizând totodată că prin Holocaust el înțelege doar „soluția finală“. Evreii contestă această limitare și consideră că Holocaust au fost toate acțiunile îndreptate împotriva evreilor – de exemplu, legile discriminatorii, sau purtarea stelei galbene ș.a. Cele trei categorii de probe ale lui Nolte sunt:

1. **Afirmații publice ale contemporanilor.** Aceste probe „nu au nici o valoare probatorie directă“[1]. Cauza ar fi aceea că atitudinea din timpul aplicării soluției finale era influențată de antisemitismul dezvoltat anterior și care a determinat subiectivitatea ambelor tipuri de martori.

2. **Memorialistica victimelor.** Potrivit lui Nolte, aceste mărturii se referă la condițiile de viață din lagăre, la selecțiile efectuate la ajungerea în lagăre. Acest tip de critică a izvoarelor sugerează indirect că evreii erau transportați în lagăre pentru muncă forțată, nu pentru exterminare; asasinarea și arderea erau operații care rezultau din incapacitatea de muncă. În ce privește puținele mărturii despre gazări, acestea provin de la câțiva foști membri ai *Sonderkommandos* formate

[1] *Ibidem*, p. 33.

din evrei, care confirmă actul, dar numai prin mărturii indirecte; n-au fost niciodată martori direcți. Din această realitate a probelor, negaționiștii își extrag afirmația că povestea gazărilor este inventată.

3. **Documente care se referă la soluția finală.** Acestea sunt foarte puține și vagi, două dintre ele fiind cel mai ades citate. Primul este o notă a Sturmbannführerului SS Höppner, șef al SD secțiunea Poznan, trimisă la 16 iulie 1941 lui Eichmann. În acest document Höppner informa că a concentrat 300 000 de evrei într-un lagăr din circumscripția Warthe și că este posibil ca unii dintre acești evrei să nu poată fi hrăniți. Prin urmare, „trebuie să evaluăm serios dacă soluția mai umană nu ar fi aceea de a-i elimina pe cei debili, cu un mijloc care să acționeze rapid“[1]. Al doilea document este „proiectul unei scrisori“ (!) din 25 octombrie 1941 a doctorului Wetzel, consilier al Preturii, subaltern al ministrului pentru Regiunile Orientale Ocupate, trimisă guvernatorului Lohse, comisar al Reichului pentru teritoriul oriental. În această scrisoare se făcea referire la „aparatele de gazare ale lui Brack“, șef al serviciilor Cancelariei Führerului, și se consemna că „nu ar trebui să aveți dificultăți dacă evreii debili vor fi eliminați cu mijloacele lui Brack“[2]. Potrivit

[1] *Ibidem*, p. 38.
[2] *Ibidem*.

> aceluiași document, această soluție ar împiedica repetarea situațiilor de împușcare nediscriminatorie și abuzivă petrecute în câteva localități din Țările Baltice. Ernst Nolte afirmă că aceste scrisori nu demonstrează decât că autoritățile locale de ocupație au fost nevoite să caute mijloace proprii în absența unor ordine precise venite de la Centru, adică de la Cancelaria lui Hitler. Toate acele probe cunoscute, venite și din U.R.S.S. și din arhivele germane, se referă la masacre și la metode de exterminare încadrate în „soluția finală" posterioare anului 1941. Primele probe de acest fel apar abia pe la sfârșitul lui martie 1942.

Nolte numește acțiunea de reanalizare a informațiilor despre Holocaust - revizionism. Revizionismul lui Nolte pornește de la ideea că Hitler nu a fost singur în operația de anihilare a evreilor, ci a avut mulți și diverși colaboratori. Analiza lui Hans Mommsen merge până acolo încât să sugereze că „acești colaboratori și sprijinitori au fost realmente adevărații autori"[1]. Mommsen este principalul adept al tezei „soluției finale" de jos în sus, adică a teoriei socialiste mai vechi potrivit căreia „voința popoarelor a dictat deciziile conducătorilor", iar în cazul particular al exterminării evreilor a contat voința uriașă a popoarelor din Est (inclusiv românii) de a scăpa de evrei. Am explicat în altă parte că Hitler nu avea un guvern propriu-zis și că

---

[1] *Ibidem*, p. 45. Referire la lucrarea lui Hans Mommsen, *Die Realisierung des Utopischen: Die „Endlösung der Judenfrage" im Dritten Reich.*

activitatea sa administrativă se desfăşura cu ajutorul a cinci secretariate. În aceste condiții, este interesant de precizat că ideea eutanasierii persoanelor debile fizic sau mintal în Germania nazistă a fost sugerată secretariatului condus de Bormann de către un cetățean german care i-a cerut lui Hitler printr-o scrisoare personală să aprobe eutanasierea fiului său debil, pentru a nu reproduce debilitatea sa în societatea germană. Istoriografia germană prezintă ocazional astfel de cazuri pentru a explica felul în care anumite idei individuale au fost transformate în sistem, mai ales împotriva evreilor. Mijloacele au fost găsite „pe bâjbâite“ de conducătorii naziști și încredințate lui Eichmann.

Aceste atrocități au existat; ele nu trebuie ascunse. Consider însă că istoricul este cel mai bine plasat pentru a le comenta, cu obiectivitatea rece, lipsită de sentimente a omului de știință.

Este adevărat și că toate aceste probe ale cercetării istorice, izvoare directe și indirecte, sunt posterioare pogromului de la Iași. Ele nu se pot aplica acestuia. Nu putem, nu avem nici o probă. Tot ceea ce avem este comportamentul diferiților români implicați în evenimentele de la Iași, care seamănă cu o răzbunare pe evrei cu ocazia războiului. Ea nu poate fi încadrată unei exterminări în masă, totale, așa cum a planificat Germania nazistă. Dimpotrivă, multe alte evenimente, fapte și detalii ale documentelor și mărturiilor legate de Holocaustul din România – conținute și de Raportul Holocaustului – conduc către un răspuns la întrebarea: cum a fost posibil ca în

timpul războiului, sub dominație germană, România să salveze 400 000 de evrei, cea mai mare comunitate din Europa? Această realitate, chiar dacă cifra este aproximativă – Alexandru Șafran indică 350 000 –, este în permanență evitată sau ascunsă de militanții Holocaustului, fapt care provoacă reacțiile dure ale negaționiștilor și critica profesionistă a istoricilor. Omisiunea, precum și nesublinierea importanței acestui fapt istoric contribuie la descalificarea Raportului Holocaustului, ca document obiectiv. A fost nevoie de 65 de ani pentru ca autoritatea israeliană cea mai înaltă să afirme categoric această realitate:

> Nu vom uita niciodată că, în perioada cea mai întunecată a Europei, în perioada nazistă, românii au salvat viețile multor evrei de aici, 400 000 de evrei, care au venit în Israel și au contribuit și contribuie la construirea Israelului; ei iubesc Israelul, dar nu și-au uitat iubirea pentru România, și-au păstrat cultura românească. Pentru aceasta, doresc să mulțumesc poporului român și să îi spun că aceasta este o prietenie care nu se va termina și care va continua multă vreme în viitor, nu doar în istorie. Mă simt aici ca acasă, mă simt ca într-o țară prietenă, și nu vorbesc doar despre trecut, ci și despre viitor.
>
> Shimon Peres
> Președintele Israelului
> 12 august 2010
> (Declarație oficială
> cu ocazia vizitei în România)

Realitățile Holocaustului. Lipsa de informare, iar uneori și accesul dificil la izvoare, precum și distrugerea sistematică a probelor incriminatoare au îngreunat mereu stabilirea adevărului istoric asupra Holocaustului. Acțiunile propagandei învingătorilor au dominat piața mediatică timp de cel puțin trei decenii și bineînțeles că dominația lor a fost criticată sau supusă contrapropagandei. Depășirea perioadei hollywoodiene a filmelor de război, în care germanii apar mereu ca idioți și fanatici, a produs fenomenul de plictiseală, de dezgust și implicit de lipsă a credibilității, din care se naște întotdeauna sentimentul contrar: contrapropagandă, admirație pentru disciplina germană, antisemitism latent. Apariția internetului a permis dezvoltarea largă și anonimă a contestației și a campaniilor negaționiste antiHolocaust. În mod fatal, pe drumul acestei propagande, dar și a erorilor antinaționale de tip Raportul Holocaustului, se află **uitarea Holocaustului, contestarea acelei crime abominabile împotriva unui popor și minimalizarea ei prin reducerea la acțiunea unor fanatici.** Pentru a oferi cititorilor români o imagine mai aproape de adevăr, voi reproduce rezultatul cercetării istorice profesioniste făcute recent în Germania de cercetătoarea Sybille Steinbacher, de la Universitatea din Jena.

Numărul victimelor

De la început Comisia de cercetare inițiată – una sovietică a început să lucreze în februarie 1945, cea

poloneză din aprilie - s-a ocupat de problema numărului victimelor. După ce a fost cercetat terenul, ruinele instalațiilor de exterminare, după ce s-au înregistrat mărturiile a cca. 200 de deținuți supraviețuitori, sovieticii au făcut publice datele la 8 mai 1945. Conform comunicatului publicat în ziarul *Krasnaia Zvezda,* la Auschwitz ar fi fost omorâte patru milioane de oameni; nu s-a menționat câți dintre aceștia au fost evrei. Numărul respectiv se baza pe capacitatea de ardere aproximată a crematoriilor și a circulat rapid la nivel internațional. Tribunalul de la Nürnberg „împotriva principalilor criminali de război" a preluat cifra, ca și nou înființata instanță populară supremă din Polonia, și de asemenea manualele și lexicoanele au preluat cifra de 4 milioane morți. Deoarece SS distrusese aproape complet planurile de deportări, foștii deținuți dând date diferite, iar Höss (Rudolf Höss, fost comandant al lagărului de la Auschwitz, *n.n.)* vorbea de 3 milioane morți – 2,5 milioane omorâți prin gazare, o jumătate de milion murind de foame și de boli – curând au început să circule cifre diferite. Acestea se încadrau între mai puțin de un milion și mai mult de șase milioane. În baza unor socoteli mai precise, astăzi este stabilit că **în complexul de lagăre Auschwitz au fost uciși cel puțin 1,1 milioane și probabil până la 1,5 milioane de oameni.** Acest număr corespunde la 20–25 procente din totalul evreilor omorâți în cel de al Doilea Război Mondial.

Problema numărului victimelor de la Auschwitz este complicată și pentru că SS-ul din lagăr înregistra și numerota cei mai puțini deținuți. Nu mai mult de 400 000 de deținuți de diferite naționalități primiseră un număr, și dintre aceștia jumătate erau evrei. Așa-numitele registre

de decese *(Sterbebücher)* pe care le-au introdus în 1941 oficiile de stare civilă ale lagărelor cuprindeau cca. 69 000 de nume, pentru că morții rezultați din acțiunile de exterminare în masă nu se înregistrau. Cine era catalogat „inapt de muncă“ imediat după sosire era transportat pentru execuție în lagăr (printre care prizonieri sovietici, condamnați de către curtea marțială și deținuți din alte lagăre) și era ucis fără a fi înregistrat.

S-a demonstrat că național-socialiștii au omorât în timpul celui de-al Doilea Război Mondial cca. 5–6 milioane evrei. Datele despre numărul lor total oscilează între 5,3 și 6,1 milioane – diferență rezultată pentru că nici până astăzi nu există date exacte despre evreii sovietici omorâți. Majoritatea de cca. 3 milioane a fost omorâtă în lagărele de exterminare, cca. 1,3 milioane au fost omorâți prin împușcare în masă, și cam un milion în ghetouri și în lagăre de concentrare, aproape 700 000 au fost omorâți în automobile pentru gazare, și cca. 800 000 au murit de foame și de boli în ghetouri.

Cam 90 la sută din cei omorâți la Auschwitz, în total 960 000, erau evrei. Dintre aceștia, 438 000 erau aduși din Ungaria, cca. 300 000 din Polonia, 69 000 din Franța, cca. 60 000 din Olanda, 55 000 din Grecia, 46 000 din Boemia și Moravia, cca. 27 000 din Slovacia, 25 000 din Belgia, cca. 23 000 din Altreich, 10 000 din Croația, cam 6 000 din Italia și Bielorusia, 1 600 din Austria și cca. 700 din Norvegia. Au mai fost omorâți 70 000 - 75 000 neevrei din Polonia, 21 000 așa-ziși țigani, 15 000 prizonieri de război ruși și 10 000 - 15 000 alte naționalități, printre care cehi, ruși, bieloruși, ucraineni, iugoslavi, francezi, austrieci și germani.

Cca. 200 000 de alți deținuți au murit de foame, boli și din cauza condițiilor inumane de muncă.

Baza calculelor o reprezintă surse descoperite între timp, care permit diferențierea în continuare a numărului victimelor, ceea ce nu s-a putut face imediat după eliberare. Este vorba de fragmente de duplicate, liste de intrări ale evreilor deportați, din care se pot extrage date și locuri de plecare ale transporturilor destinate exterminării. Mai sunt formulare ale firmei Tesch und Stabenow privind furnizarea de Zyklon B, ca și trei rapoarte ale SS-Lagăre adresate autorităților de la Berlin, cu date despre numărul persoanelor dintr-un transport pentru muncă și cel al persoanelor trimise la camerele de gazare. Importante sunt și notele făcute de mână despre deținuți din comandouri speciale, descoperite în 1952, 1962 și 1980 pe terenul lagărelor, printre care schițe și desene de supraviețuitori. Importanță centrală o are corespondența oficială din țările de origine ale deportaților. Prin acestea se documentează pregătirile pentru transport, rute de transport detaliate, cu cifre și liste cu nume ale evreilor. De la deschiderea arhivelor est-europene la începutul anilor '90 stau la dispoziție și planuri de construcție ale crematoriilor.

În cercetarea istorică s-a discutat intens faptul că numărul celor omorâți a fost mai mic decât cel anunțat după încheierea războiului. Primul studiu științific care a pus critic problema cifrelor, și care a discutat principiile privind sursele și metodele de calcul, a fost cel publicat în 1983 de cercetătorul francez și fost deținut la Auschwitz Georges Weller. Independent de acesta, istoricul polonez Franciszek Piper ajunge la aceleași concluzii în cartea sa

publicată la începutul anilor '90: în timp ce Weller ajunge la 1,4 milioane de oameni uciși, Piper a putut fi mai exact, bazându-se pe surse mai largi. Piper ajunge la cel puțin 1,1 milioane morți, dar nu exclude un număr maxim de până la 1,5 milioane. Muzeul Auschwitz–Birkenau, rămas mult timp la numărul de 4 milioane victime, a preluat la începutul anilor '90 datele lui Piper. Dezbaterea cifrelor nu înseamnă o relativizare a crimelor, ci confirmă importanța centrală reprezentată de Auschwitz-Birkenau în politica național-socialistă de exterminare.[1]

Faptul că la Auschwitz nu au fost exterminați 4 milioane de evrei, cum a lansat propaganda sovietică, ci 1,1 sau 1,5 milioane este mai puțin semnificativ. Asasinatul sistematic, genocidul, a existat iar cifrele de 1,1 sau 1,5 sunt oricum imense. După cum se cunoaște, regimul Antonescu a refuzat să trimită evreii din România la Auschwitz, salvându-i în felul acesta de la o moarte sigură, dar moartea celor 900–1 000 de evrei de la Iași, a celor aproape 3 000 din „trenurile morții", a celor aproximativ 25 000 – 30 000 pieriți în Basarabia și Bucovina reprezintă a „contribuție" nefastă, regretabilă la Holocaust.

Reacția istoricilor la negaționism. Reacția cea mai importantă la introducerea legilor așa-numite „memoriale" s-a produs din partea istoricilor francezi la sfârșitul anului 2005 și începutul anului 2006. Problema principală

[1] Sybille Steinbacher, *Auschwitz. Geschichte und Nachgeschichte*, München, Ed. C.H. Beck, 2004, pp. 105–107.

era ridicată de aspectele cenzuratorii aplicate de lege dreptului de a cerceta și comenta problemele colonialismului francez de peste mări de către istorici, dar în principiu problema atingea și activitatea profesionistă în privința cercetării Holocaustului evreiesc. Editorialul din februarie 2006 al cunoscutei reviste *L'Histoire* protesta pentru faptul că legile „memoriale“ sau amendamentele aduse recent legilor contra infracțiunilor la drepturile omului limitează dreptul istoricului de a aborda anumite teme „sensibile“, cum sunt cele ale colonialismului și Holocaustului, „luând decizii asupra unui *adevăr istoric,* pe care legislatorul a crezut că îl poate afirma, de cele mai multe ori într-o totală incompetență“[1]. Potrivit *L'Histoire,* aceste legi „vizează în primul rând satisfacerea memoriei unor grupuri particulare – este legitimitatea lor; dar prețul este prea mare. Nu trebuie să avem o istorie oficială într-o societate democratică“[2]. Ca urmare a unei reuniuni ținute la Paris sub egida *Forum d'historiens de Sciences-Po,* la 12 decembrie 2005 a fost lansată ideea unei asociații a istoricilor care protestează împotriva adoptării de către neprofesioniști, parlamentari și magistrați, a unor restricții asupra dreptului istoricilor de a-și exercita meseria și împotriva dreptului constituțional la opinie. S-a constituit astfel asociația Liberté pour l'histoire („Libertate pentru istorie“), condusă de academicianul René Rémond, având un număr de 19 istorici ca membri fondatori, semnatari ai unui Apel *(L'appel des 19)* în care se afirma că „istoria nu este o religie,

---

1 *L'Histoire,* nr. 306, februarie 2006, p. 7.
2 *Ibidem.*

iar istoricul nu acceptă nici o dogmă, nu respectă nici o interdicție, nu cunoaște tabuuri; istoria nu se confundă cu morala, pentru că istoricul nu are rolul de a exalta sau de a condamna, ci de a explica; istoria nu este sclava actualității, și istoricul nu aplică trecutului schemele ideologice contemporane și nici nu introduce în evenimentele din trecut sensibilități ale prezentului; istoria nu se confundă cu memoria – istoricul, într-un demers științific, adună amintirile oamenilor, le compară între ele, le confruntă cu documente, cu obiecte, cu urme și stabilește faptele; istoria ține cont de memorie, nu se reduce la ea; istoria nu este un obiect juridic – într-un stat liber, dreptul de a stabili adevărul istoric nu aparține nici Parlamentului, nici autorității judiciare“[1]. În interviul acordat aceleiași reviste, istoricul Françoise Chandernagor afirma foarte clar că „obiectivul legilor memoriale nu este de a pedepsi crime, ci este pur și simplu de a aplica retroactiv definiții și câteodată sancțiuni trecutului – unui trecut din ce în ce mai îndepărtat: un secol pentru legea genocidului armenilor; cinci secole pentru legea asupra sclavajului“[2]. Încercând un răspuns indirect la protestul istoricilor, Annette Wieviorka, directoare de cercetări la Centrul Național Francez pentru Cercetări Științifice, lua apărarea legilor „memoriale“, arătând că acestea „au în special ca obiectiv de a pune în lumină negarea camerelor de gazare și reabilitarea, prin intermediul unei anumite extreme Drepte, a

---

1 *Ibidem*, p. 79.

2 „Laissons les historiens faire leur métier!“ în *L'Histoire*, nr. 306, februarie 2006, p. 79.

nazismului în timp ce victimele se află încă printre noi". Contraargumentul cercetătoarei franceze dezvăluie de fapt părțile defecte ale legilor „memoriale", în principal acele articole care încearcă să dea definiții legislative și juridice unor procese istorice, care generalizează aspecte particulare ale Holocaustului și interzic istoricului să facă aprecieri asupra unui eveniment istoric, pe baza izvoarelor profesionist cercetate. Contraargumentul lui Annette Wieviorka se referă la două aspecte cât se poate de clare, dar restrânse, ale legislației: 1. Negarea existenței camerelor de gazare este un act condamnabil, un act provocator și ostil la adresa evreilor, chiar dacă cifrele morților arși acolo poate fi un caz de discuție între istorici, dar el se referă exclusiv la negaționismul integral, pe care îl putem califica drept o atitudine antisemită. 2. Al doilea contraargument se referă la un aspect contemporan, politic, și care ține de legislația curentă, democratică a statului, care, în mod normal, prin Constituție, interzice activitatea grupărilor neonaziste, extremiste, teroriste etc. Aceasta nu are nici o legătură directă cu istoria, decât în măsura în care o sectă de astăzi invocă doctrinar o experiență de magie a unui vrăjitor X din secolul Y. În lume sunt numeroase organizații care se revendică de la evenimente din trecut și probabil că cetățeanul francez obișnuit ar fi deranjat de existența unei organizații care, de exemplu, glorifică masacrul de la Oradour! Este și cazul românilor care se simt ofensați de prezența unor monumente și statui ale unor criminali maghiari pe teritoriul României. Ambele subiecte invocate de Annette Wieviorka sunt sancționate de alte

legi, și în primul rând de Constituțiile democratice, pentru că se referă la atitudini xenofobe și de violență active în ziua de astăzi. Totodată, ele semnalează încă o dată necesitatea emiterii unor legi internaționale asupra ofensei adusă popoarelor și națiunilor. Academicianul René Rémond, președinte al Fondation Nationale des Sciences Politiques, afirma în articolul „Contre les vérités officielles" („Împotriva adevărurilor oficiale") cât se poate de explicit: „Când cei aleși intervin în definirea programelor de cercetare, mergând până acolo încât a impune calificarea pozitivă sau negativă cu referire la dreptul sau la morala unui anumit fenomen istoric, istoricii sunt aceia care denunță încălcarea frontierei pe care Constituția a trasat-o în mod judicios între domeniul legii și al puterii normative, și care invită la respectarea separației puterilor"[1]. Tema este preluată de celebra jurnalistă și eseistă franceză Élisabeth Lévy în revista *Le Point.* După ce califică dezbaterea parlamentară asupra acestui subiect drept „o litanie de proceduri și excomunicări", ajunge la o întrebare tulburătoare: „Ne rămâne a înțelege cum, într-o țară a lui Descartes și Voltaire, intimidarea se substituie argumentației"[2]. Comentând o afirmație a scriitorului de origine cameruneză Gaston Kelman, autoarea articolului observă că „protecția victimelor a trecut la sanctificarea lor, apoi la sanctificarea descendenților acestora; în sfârșit, ele nu au devenit victime prin neșansă, ci s-au născut victime prin

[1] *Loc.cit.,* p. 84.
[2] „Contre la tyrannie mémorielle" în *Le Point,* nr. 1 743, 9 februarie 2006, p. 80.

esență", iar „referința în acest domeniu, victima ideală, este evident evreul mort la Auschwitz"[1]. Academicianul francez de origine evreiască Pierre Nora, membru al Asociației „Libertate pentru istorie", arăta că extensia legilor „memoriale" peste dreptul profesional al istoricilor de a cerceta și analiza problematica subiectelor etnice ale trecutului, precum și generalizarea noțiunii de crimă contra umanității, se află într-o dublă derivă: „retroactivitatea fără limite și victimizarea generalizată a trecutului"[2]. Într-o „eră a comemorării", în care cel puțin jumătate dintre ceremoniile naționale instituite oficial „sunt de ordin expiatoriu", situația Istoriei, ca bun național și internațional, ca știință și conștiință, devine gravă atunci când „nu se poate scrie decât sub presiunea unor grupuri de memorie interesate să impună lectura lor particulară"[3]. Reacții asemănătoare s-au produs în Italia, în Marea Britanie, în S.U.A.

Despre „negaționismul" subsemnatului. Unul dintre scopurile militanților Holocaustului pare a fi acela de a crea o dogmă a Holocaustului, pe care trebuie să o respecte toată lumea, sub amenințarea condamnării penale. Iar cei care se încumetă să abordeze acest subiect trebuie să fie „pe linie" cu dogma sau antisemiți, pentru că nu respectă dogma. Nu o dată în spatele unor astfel de distorsionări și falsificări ale sensurilor profunde ale cunoașterii

---

1 *Ibidem*, p. 81.
2 Pierre Nora, Françoise Chandernagor, *Liberté pour l'histoire*, Paris, CNRS Éditions, 2008, p. 13.
3 *Ibidem*, p. 16.

Holocaustului se află interese financiare, patrimoniale sau pur și simplu afaceri, care se pot susține cu ideea de victimă care trebuie recompensată, cu recuperări de proprietăți care au fost vândute și pe care s-au mai luat o dată banii sau cu îndepărtarea pericolului de a se descoperi că anumite elemente ale dogmei nu corespund adevărului istoric. Cifra falsă de 400 000 de evrei omorâți de români se află în directă legătură cu cererea de despăgubiri în valoare de 1,5 miliarde de dolari, întrucât argumentul folosit de cererea respectivă este chiar acest raport matematic între numărul morților și suma solicitată. Acestea însă sunt probleme ale statului, ale autorităților. Ceea ce mă interesează ca istoric este agresiunea îndreptată împotriva dreptului la opinie liberă, la cercetare profesionistă și la spirit critic, precum și presiunea care se face asupra istoricului pentru a tăcea, sub amenințarea penală că ar putea fi un negaționist al Holocaustului. Nu o dată, anumiți cetățeni români de origine evreiască se simt obligați să se plaseze în postura de apărători ai etniei, ai istoriei și ai bunei morale împotriva oricui îndrăznește să atragă atenția asupra unor exagerări, falsuri și speculații care nu au decât un singur efect în societatea românească: alimentează antisemitismul latent din poporul român într-un timp istoric în care acesta începe să dispară, ca vetust și irațional. Inventarea de categorii și definiții ale negaționismului nu are menirea doar de a identifica eventualii antisemiți, ci și, așa cum voi arăta, de a intimida cercetarea profesionistă a istoricului.

Pentru a exemplifica, voi menționa că în „Raportul final al Comisiei Holocaustului“, după ce lucrarea mea *Armata, mareșalul și evreii* este citată ca lucrare de referință, în capitolul despre negaționism numele meu apare asociat cu negaționismul deflectiv (!?). Voi reproduce textul integral al pasajului care se referă la „negaționismul deflectiv“ al subsemnatului, urmat de analiza textului pentru a se observa mecanismul incorect și diversionist al Raportului:

> Argumentul reactiv cunoaște mai multe versiuni, unele în care vinovăția evreilor este parțială, dar ajunge să fie exacerbată în contextul „complex“, „tensionat“ al războiului, altele în care culpa acestora este majoră. Explicații din prima categorie, care dizolvă responsabilitățile pentru atrocități mutând accentul de pe proiectul criminal al regimului Antonescu pe contextul nefericit al războiului, se găsesc la Alex Mihai Stoenescu, un scriitor angajat la Departamentul de Relații cu Publicul din Ministerul Apărării, în volumul intitulat *Armata, mareșalul și evreii.* După ce deplânge victimele inocente ale pogromului de la Iași (al căror număr îl minimizează), Stoenescu susține că, în cazul „trenurilor morții“, a fost vorba mai degrabă de „neglijență“ decât de premeditare. Cei urcați în vagoane, arată Stoenescu, erau suspectați de a fi comuniști care ar fi deschis focul asupra soldaților români și germani. Din păcate, „trierea“ se desfășurase într-o atmosferă de tensiune, ceea ce ar explica moartea atâtor nevinovați. Nu era însă prima oară în istorie când „sute

sau mii de nevinovați" plăteau pentru „o mână de vinovați", conchide Stoenescu.[1]

În primul rând, autorul acestui pasaj dorește să îndepărteze aspectele de conjunctură internațională și națională, adică de context, din analiza condițiilor în care s-au produs agresiunile de tip Holocaust în România. Ignorarea contextului unui eveniment este o probă de amatorism, o dovadă că textul nu respectă regulile științei istorice și că, într-adevăr, Raportul Holocaustului are scopuri politice și propagandistice. Agresiunile împotriva evreilor s-au petrecut **exclusiv** pe timp de război, în condițiile agresiunii sovietice din Basarabia, ale pregătirii, declanșării și desfășurării conflictului germano-sovietic. Chiar legislația stabilește un interval: 1933–1945, din care România nu acoperă decât sfârșitul anului 1940 și anul 1941. Altfel, putem introduce în Holocaust și legile corporative ale guvernului Maniu din 1929! În al doilea rând, autorul acestui pasaj și al clasificărilor abuzive de negaționism încearcă să susțină teza centrală, dar nedemonstrată a Raportului, că a existat „un proiect criminal al regimului Antonescu", pe care unii istorici și scriitori români ar încerca să-l „dizolve" prin punerea accentului pe „contextul nefericit al războiului". Din toate probele istorice existente, documente și mărturii credibile, rezultă fără tăgadă că „proiectul criminal al lui Antonescu" s-a referit la deportarea populației evreiești din Basarabia și Bucovina,

[1] CISHR, *op.cit.*, p. 360.

considerate probabil abuziv drept comunizată și colaboraționistă a regimului bolșevic; incidentele de la Dorohoi, București și Iași au avut motivații diferite (răzbunare pentru agresiunile din Basarabia și Bucovina, interese politice, „curățirea terenului" în spatele frontului), chiar dacă, la o privire de ansamblu, pot fi sintetizate discursiv ca fiind un fenomen unic: incidente antisemite în care s-au produs asasinate împotriva evreilor. Declarațiile și ordinele explicite ale lui Ion Antonescu, afirmațiile lui Mihai Antonescu din *Directivele și îndrumările date inspectorilor administrativi și pretorilor trimiși în Basarabia și Bucovina* de la 3 iulie 1941 se referă clar la **folosirea situației de război pentru a produce îndepărtarea elementului evreiesc emigrat artificial și ilegal în România** prin decizii ale Marilor Puteri, începând cu secolul al XIX-lea. Prin urmare, încercarea Raportului Holocaustului de a impune o teză a premeditării de către regimul Antonescu a exterminării evreilor, după modelul hitlerist, nu se poate susține prin nici o probă și, în consecință, nu poate fi subiect de negaționism. În același timp, a ignora faptul că incidentele criminale petrecute împotriva evreilor au avut loc pe timp de război, folosindu-se abuziv legile acestuia sau favorizând răzbunări – cum a fost de exemplu bombardarea de către Aliați a orașului Dresda –, reprezintă un act de amatorism și de diversiune.

În legătură cu folosirea numelui meu pentru încercarea de a ilustra forme de negaționism bizare fac următoarele precizări:

1. În textul respectiv sunt prezentat ca „un scriitor angajat la Departamentul de Relații cu Publicul din Ministerul Apărării“. Instituția pe care o invocă Raportul Holocaustului nu există. Ulterior, s-a înființat un Birou de Relații cu Publicul la poarta Ministerului Apărării, încadrat cu subofițeri care tăiau bonuri de intrare. În 1998, când a apărut lucrarea de istoriografie *Armata, mareșalul și evreii*, eram ofițer activ în Ministerul Apărării Naționale și șef al Direcției de Relații Publice a Armatei, prima instituție militară atestată de NATO. Volumul *Armata, mareșalul și evreii* este o operă științifică de istorie pe care am scris-o în calitate de istoric, nu de scriitor. În calitate de scriitor am publicat mai multe romane, între care *Patimile Sfântului Tommaso D'Aquino* a primit Premiul Academiei Române. În calitate de istoric am publicat *Istoria loviturilor de stat în România* (în 5 volume) sau *România postcomunistă*, lucrare cu care mi-am susținut doctoratul în istorie la Universitatea din București. Precizările incorecte ale Raportului – că aș fi scriitor și, în consecință, lucrarea *Armata, mareșalul și evreii* ar fi o operă literară – reprezintă o diversiune, o încercare de a induce în eroare cititorii și de a diminua valoarea unei cărți de istorie considerate și astăzi în România, Israel și S.U.A. o operă de referință. Această teorie cu „Stoenescu nu este istoric“ este preluată din presa ultranaționalistă și provine de

la foști activiști de partid din Armată, care și-au obținut diplomele de absolvenți ai facultăților pe colțul mesei secretarului de partid. Ei se răzbună pentru interviul acordat ziarului *Ziua* și pentru capitolul „Un posibil portret al mareșalului Antonescu“ din prezentul volum. Valoarea cărților pe care le-au publicat aceștia este nulă, și folosirea opiniei lor ca argument împotriva mea în Raportul Holocaustului este încă o dovadă de amatorism.

2. Textul afirmă într-o paranteză că aș minimiza numărul victimelor pogromului de la Iași. O nouă diversiune: în volumul meu, **asupra numărului estimat al victimelor pogromului eu citez o sursă evreiască,** nimeni altul decât Radu Ioanid, de la Muzeul Memorial al Holocaustului din S.U.A. și... vicepreședinte al Comisiei Internaționale pentru Studierea Holocaustului în România[1]. Ca și în cazul numărului victimelor evreiești din Basarabia, și în cazul Iași matematica este călcată în picioare, fie prin faptul că în Chestura Poliției din Iași nu aveau cum să intre 3 000 sau 5 000 sau 6 000 de oameni, cum afirmă activiștii Holocaustului și extremiștii evrei. Ține de domeniul absurdului sau de fantezie să afirmi că în curtea de 100 de metri pătrați pot intra mii

[1] Radu Ioanid, „The Antonescu Era“, în *The Tragedy of Romanian Jewry,* New York, The Rosenthal Institute for Holocaust Studies, Columbia University Press, 1994, p. 136.

de oameni. Apoi, așa cum am arătat în textul cărții mele, în unele documente fie curtea asta apare ocupată de trupe germane, fie, potrivit altor probe – documente și mărturii – evreii de la Chestură au fost transportați la trenuri. Ei mai sunt numărați o dată între victimele „trenurilor morții". Astfel, activiștii Holocaustului și extremiștii evrei numără evreii supuși pogromului de mai multe ori, iar unii dintre ei îi declară pe toți ca fiind morți, ca să nu mai complice lucrurile. În fond, cartea mea se sprijină majoritar și fundamental pe surse evreiești, motiv pentru care am și fost atacat violent de presa extremistă română.

3. Textul referitor la mine afirmă în continuare: „Stoenescu susține că, în cazul «trenurilor morții», a fost vorba mai degrabă de «neglijență» decât de premeditare". Nu există nici o singură probă istorică – document sau mărturie credibilă – care să ateste că Ion Antonescu a planificat o asasinare a evreilor în trenuri. Teoria unei astfel de intenții ține de teza fantezistă a proiectelor criminale, de exterminare, ale lui Antonescu, pe care o folosesc ca propagandă extremiștii evrei și unii activiști ai Holocaustului, lipsiți de măsura profesionalismului. Tragedia „trenurilor morții" s-a produs în cadrul planului de evacuare a populației evreiești din zona frontului către lagărele temporare din sudul țării, operațiune perfect

acoperită de legislația internațională asupra ducerii războiului pe uscat, iar neglijența, lipsa de omenie și incompetența au condus la miile de victime ale acestui transport. Nu s-a produs o gazare în aceste trenuri, ca în teritoriile eliberate de armata germană în Est, nu s-au produs execuții cu arme de foc, mitralieri și alte crime fă ptuite de autorități ale statului. Toate victimele au murit datorită condițiilor inumane de transport, fapt pentru care, așa cum am arătat pe larg în cartea mea, regimul Antonescu este pe deplin vinovat. Autorul acelui text din Raport încearcă în mod diversionist să transforme planul militar de evacuare a evreilor din zona de front într-un plan premeditat de asasinare în masă, de exterminare. Nu avem o astfel de probă.

4. Întreg pasajul următor din Raport: „Cei urcați în vagoane, arată Stoenescu, erau suspectați de a fi comuniști care ar fi deschis focul asupra soldaților români și germani. Din păcate, «trierea» se desfășurase într-o atmosferă de tensiune, ceea ce ar explica moartea atâtor nevinovați. Nu era însă prima oară în istorie când «sute sau mii de nevinovați» plăteau pentru «o mână de vinovați», conchide Stoenescu“ ascunde faptul că **toate afirmațiile mele se sprijină pe surse evreiești.** Ca exemplu, Marius Mircu, folosit de Raport ca sursă credibilă, este cel care a scris aceste rânduri: „La ora 12 și jumătate, trenul a

ajuns la Cucuteni. Localnicii fuseseră informați din vreme: *vine un tren de comuniști!* Nu s-a putut apropia nimeni de tren. Dintr-un vagon, pe urmă din mai multe, au izbucnit strigăte mereu mai puternice: Trăiască Armata Roșie! Trăiască Stalin!"[1]. Este la fel de absurd să folosești în toate mărturiile evreiești ale evenimentului termenul „triere" fără să explici care era criteriul acestei operații. Trierea însemna să alegi pe cineva de altcineva. Naziștii făceau la intrarea în lagăre trierea pe diferite criterii – de sex, de stare a sănătății, de vârstă, în modul cel mai inuman. Ce criterii au aplicat autoritățile române la Iași? Nu avem decât unul: reala sau presupusa aderență la comunism, **criteriu care apare de fapt în toate mărturiile evreiești**, așa cum arăt pe larg în cartea mea. Că, probabil, mulți dintre evreii transportați cu trenurile în sudul țării nu erau ceea ce cunoaștem noi astăzi că era un comunist, este o apreciere de bun-simț, pe care am ilustrat-o printr-o vorbă foarte des răspândită în cazul represaliilor: „mii de oameni nevinovați plătesc pentru vina unei mâini de oameni vinovați". Am analizat pe larg în carte cazul Grotelor Ardeatine de la Roma, ca semnificativ. Aceeași expresie se poate aplica și întregului popor român, care a plătit cu 45 de ani de dictatură comunistă din

[1] Marius Mircu, *Pogromul de la Iași,* București, Editura Glob, 1945, p. 77.

> cauza erorilor unei mâini de politicieni, în frunte cu Ion Antonescu. Spaima activiştilor Holocaustului şi a extremiştilor evrei de asociere a unor evrei cu comunismul în timpul războiului şi de participare a lor la ocupaţia şi teroarea sovietică în România îi face să nege total această realitate, transformând în negaţionist sau antisemit pe oricine o afirmă.

Cazul meu, de mistificare a afirmaţiilor şi de introducere în categoria unui ameninţător „negaţionism", este valabil şi pentru alţi istorici, ca academicienii Dinu C. Giurescu, care nu recunoaşte cifrele aruncate de propaganda sovietică pentru victimele de la Odessa, Florin Constantiniu, care nu poate admite sutele de mii de morţi din Basarabia, când probele istorice nu le confirmă, ca profesorul Gheorghe Buzatu, a cărui specializare este personalitatea mareşalului Antonescu ş.a. Ei sunt amestecaţi voit în Raport cu diferiţi amatori care îşi dau cu părerea asupra Holocaustului şi încadraţi forţat în nişte clasificări ale negaţionismului care reprezintă o speculaţie ordinară, o încercare de a impune o dogmă fixă a Holocaustului, în care orice afirmaţie exagerată sau falsă trebuie considerată fapt istoric. Este treaba istoricului responsabil să facă orice corecţie necesară. Textul referitor la mine pare a proveni de la politologul Michael Shafir, profesor la Catedra de Relaţii Internaţionale de la Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj-Napoca, fost jurnalist la Europa Liberă şi persoană decorată de preşedintele Traian Băsescu. Michael Shafir a

mai făcut referiri la lucrările mele, aplicând același stil diversionist și speculativ de apărător improvizat al memoriei Holocaustului. Făcând un fel de pasiune pentru mine, dar mai degrabă speriat de adevărurile istorice pe care încerc să le aflu, profesorul Shafir a scris și un articol în revista clujeană *Tribuna,* referitor la opiniile mele despre Raportul Tismăneanu. Pentru a se observa mai bine caracterul diversionist, mincinos și calomnios al intervențiilor dlui Shafir, în presă și probabil în Raportul Holocaustului, voi reproduce aici răspunsul meu din februarie 2007 la articolul dlui Shafir:

Vechi diversiuni și noi diversioniști

Am pornit să citesc articolul dnului Shafir cu interes, mai ales că urmăresc atent disputele din jurul așa-numitului Raport Tismăneanu. Trebuie să mărturisesc că, pe la jumătatea lecturii, am fost intrigat de scopurile aparente ale distinsului autor. La sfârșitul lui am rămas stupefiat să descopăr încă un delirant publicistic, împotmolit în propriile-i speculații. Despre ce este vorba?

Dnul Shafir dorește să ia apărarea dnului Vladimir Tismăneanu în fața unei avalanșe de atacuri la adresa Raportului care îi poartă numele, dar care este produsul unui grup de autori. Sensul subtil al acestei luări de poziții este conturat prin teza deja uzată a atacului pe motive etnice; adică dnul Tismăneanu este atacat de adversarii Raportului pentru că este de origine evreu, nu pentru că Raportul care-i poartă numele este o varză. Nu cunosc toate articolele antiRaport, așa că nu mă pot pronunța asupra existenței unei astfel de atitudini antisemite

reprobabile. Ce știu sigur este că, în puținele mele referiri la domnul Tismăneanu, nu am susținut vreodată o astfel de teză. Nu mă interesează originea etnică a dumnealui, ci numai ce și cum scrie. Din această perspectivă, am prezentat critic erorile sale față de subiectul „Decembrie 1989“, în primul rând pentru că, în calitatea de profesor la o universitate americană, este folosit ca sursă de informații false de către autori străini care scriu câte ceva despre România recentă. Prin urmare, găsesc asocierea mea la teza dnului Shafir privind atacul etnic la adresa dnului Tismăneanu ca nepotrivită și chiar răuvoitoare. Voi argumenta.

1. Pornind de la articolul meu din ziarul *Ziua*, în care subliniam câteva dintre calitățile Raportului – cu referire la conținut și trecând fără detalii peste forma sa neprofesionistă –, dnul Shafir îl pune în gardă (sic!) pe dnul Tismăneanu că „aplauzele pot fi dăunătoare, chiar fatale și că, pe de altă parte, compasiunile deplasate pot fi malefice“. Scurtul meu articol nu aplaudă și nici nu se înscrie în categoria sentimentală a compasiunii. Domnul Tismăneanu îmi este indiferent ca persoană, iar Raportul, fiind o operă colectivă, nu-i poate fi reproșat decât prin faptul că nu a reușit să-i dea o formă finală științifică. Eu am extras din Raport ceea ce mi s-a părut semnificativ, astfel încât să arăt că există totuși un temei pentru asumarea de către șeful statului a valorii sale suficiente pentru o condamnare formală a comunismului. Era vorba de teme rezistente ale mentalităților comuniste: 1. Teza existenței unei perioade faste a regimului, precum și a posibilei viabilități a comunismului în România, alterate de dictatura personală a lui Ceaușescu. 2. Teza continuității în comunism a naționalismului românesc creator. 3. Teza

vinovăției unice a Securității. 4. Teza absenței legionarilor din represiunea comunistă. 5. Teza dispariției comunismului în decembrie 1989. 6. Teza răzbunării penale. După cum se observă, problema legionară nu este „cea mai importantă", cum o prezintă fals dnul Shafir.

2. Pentru a mă înscrie forțat în teza sa despre caracterul etnic, antisemit, al atacurilor la adresa dlui Tismă neanu, dnul Shafir face o scufundare în cărțile mele de istorie, de unde scoate „perlele" „antisemitismului" lui Stoenescu, cu scopul de a dovedi că, vezi Doamne!, eu îl laud pe Tismăneanu, dar în realitate am ceva cu el că este evreu. Nimic mai fals, iar falsitatea acestui demers este dată chiar de așa-zisele argumente, scremute și ridicole, pe care le aduce în articolul din *Tribuna*. Cititorii *Tribunei* se vor amuza când vor înțelege cum argumentează domnul Shafir afirmația: „să spunem că domnul Stoenescu nu este exact un simpatizant al evreilor ar fi un eufemism". Cât de exact poți fi într-o simpatie ar fi cam opusul eufemismului, deși mă întreb care ar putea fi cuvântul neplăcut, jignitor sau necuviincios pe care mi l-ar adresa altfel domnul Shafir (căci asta înseamnă eufemism).

3. Ei bine, eu aș avea ceva cu originea domnului Tismăneanu, pentru că, potrivit dlui Shafir, prezint în volumul II din *Istoria loviturilor de stat în România* una din cauzele răscoalei din 1907: conflictul țăranilor cu unii arendași evrei. Este o realitate istorică ce nu mai poate fi contestată. Ce nu face domnul Shafir este să precizeze că eu prezint explozia de violență din Moldova, nu ca pe o consecință a vinovăției evreilor, în general, și nici măcar drept un rezultat al acțiunii tuturor arendașilor. Domnia sa face o diversiune tipică, ignobilă, citându-mă trunchiat, după cum se vede: „Dl. Stoenescu nu este câtuși de

puțin original atunci când pune pe socoteala arendașilor evrei scăpați de sub control, deveniți foarte bogați“ etc. Citatul corect este: „Problema a apărut în clipa în care, scăpați de sub control, deveniți foarte bogați și influenți, câțiva arendași evrei au început să dea un caracter organizat și etnic asocierii lor într-un trust arendășesc, prin care controlau întregul climat agricol al Moldovei“[1]. De ce am formulat astfel? Pentru că acei arendași făceau afacerile numai între ei, cu excluderea românilor, grecilor, armenilor, germanilor, și se constituiseră într-un monopol, ambele acțiuni fiind interzise de lege. De altfel, minciuna dlui Shafir poate fi demonstrată și prin faptul că nu citează un pasaj aflat mai sus: „Fideli principiilor liberale tolerante, boierii români nu și-au pus probleme etnice, mai ales că esența angajării acelor arendași evrei era eficiența. Și trebuie arătat aici că arendașii evrei au reușit să ridice substanțial valoarea proprietăților, să crească de câteva ori producția și să sporească spectaculos veniturile proprietarilor români. Creșterea economică a României din acei ani se datora și muncii profesioniste a arendașilor“[2]. Ca „nesimpatizant al evreilor“ și „istoric subiectiv“ dați-mi voie să râd, deocamdată, de diversiunea dlui Shafir.

4. Cititorul *Tribunei* a mai aflat că am ceva cu originile domnului Tismăneanu, pentru că *Jack Spintecătorul* era evreu. Voala de vezi! Întregul pasaj despre autorul crimelor din cartierul londonez East End este folosit de dnul Shafir pentru a arăta „antisemitismul“ meu, deși pasajul respectiv este parte a subcapitolului „Atitudinea

---

[1] Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România,* vol. II, București, Editura RAO, p. 123.
[2] *Ibidem.*

antisemită" și dă o explicație acelei căi prin care a ajuns în nordul Moldovei legenda infanticidului ritualic evreiesc – o teză periculoasă a antisemitismului românesc din secolul al XIX-lea. Știrile despre asasinatele lui *Jack Spintecătorul* au apărut în presa ieșeană și botoșeneană în 1888 și au fost folosite de preoții ortodocși români, precum și de unele tipărituri ale Mitropoliei Moldovei, pentru a lovi în evrei. Este, bineînțeles, o altă diversiune a dlui Shafir, care nu citează paginile de explicații asupra fenomenului propagandistic despre „presupuse cazuri de ucidere rituală a unor copii", cum precizez eu în carte. Domnia sa îl face pe cititor să creadă că folosesc această legendă astăzi pentru a arăta, probabil, cum omoară domnul Tismăneanu noaptea, fără să știm noi, copii români și le bea sângele, iar ziua scrie rapoarte despre comunism, perfect spălat pe mâini. Este absurd, ca să nu spun caraghios.

5. Sunt acuzat de domnul Shafir că evreii ar purta „vina, ereditară, desigur, pentru soarta României în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial". Moment solemn, țineți-vă de scaune, urmează explicația! Potrivit dnului Shafir, ipoteza mea și a altor istorici români asupra apartenenței Elenei Lupescu la serviciul de spionaj sovietic – pe care, prim-ministrul Ionel Brătianu o prezenta presei franceze ca sigură – s-a transformat într-o „învinovățire ereditară" a evreilor pentru „soarta României în al Doilea Război Mondial". Bombă: domnul Shafir nu știe că la 22 iunie 1941, când a intrat România în Război, Elena Lupescu era departe..., și că între femeia fatală a lui Carol II și generalul Antonescu este greu de stabilit un raport de influență. Dar, vorba amicului Shaul Carmel: „Măi, nu se știe niciodată!" Nici un istoric serios nu poate

scoate din calcul o astfel de ipoteză și nici nu poate ocoli importanța unei posibile confirmări a unei astfel de situații în ce o privește pe femeia care a declarat în 1961, în Israel: „Îmi pare rău, nu sunt evreică“.

6. Trec fără detalii peste povestirea hazlie a referirilor mele la influența francmasoneriei speculative și îl invit pe cititor să parcurgă capitolul „Rolul francmasoneriei în constituirea statului modern român“ din vol. I, *Revoluție și francmasonerie,* pentru care am și fost decorat de masoni.

7. Mai interesantă, prin nocivitatea sa mentală, este acuzația potrivit căreia eu afirm că „antisemitismul este cauzat (ca peste tot) de către evrei“. Afirmația îi aparține în totalitate dnului Shafir. Eu nu am scris așa ceva. Domnia sa îmi atribuie prin fals și calomnie afirmații pe care nu le-am făcut. Tot dnului Shafir îi aparține și afirmația: „evreii l-au creat pe Hitler ca să-l distrugă, pentru a justifica mai apoi necesitatea înființării statului evreu“. Este o aberație. Paginile mele de analiză asupra propagandei antisemite din Germania prenazistă, la care au contribuit și evrei, și din care s-a inspirat chiar Hitler, sunt interpretate de dnul Shafir ca fiind atitudinea mea antisemită, în calitate de autor, de persoană. Este o gândire primitivă, dar atât de primitivă încât François-Georges Dreyfus, autorul excelentei lucrări *Le III-e Reich* (Ed. De Fallois, 1998), în care descrie sursele antisemitismului lui Hitler – vezi *L'antisémitisme austro-hongrois* sau *Hitler et l'antisémitisme* – ar trebui să fie, potrivit dnului Shafir, un antisemit abia demascat.

8. Dnul Michael Shafir nu se poate abține să nu reia de-acum vechea diversiune cu numărul evreilor din țară

sau din Partidul Comunist, subiecte pe care eu le-am analizat și explicat pe larg în lucrarea *Armata, mareșalul și evreii.* Acolo afirm cât se poate de clar că teza aducerii comunismului de către evrei în România este falsă, că numărul nu contează, dacă un singur evreu a fost agresat sau ucis, că, din punctul de vedere al accepțiunii generale care se dă cuvântului Holocaust, acesta a existat în România. Făcând aceste afirmații în 1997, ca ofițer activ al Armatei, mi s-au vărsat în cap toate atacurile *României Mari,* cea mai interesantă acuză fiind aceea de „agent Mossad" – aveți grijă, domnule Shafir! –, iar cea mai puțin deranjantă fiind pur și simplu calitatea mea de evreu. În plus, m-a pus „maleficul" să arăt că bolșevicii cereau în mod expres să nu se ia în considerație originea lor etnică, pentru că ei au o singură identitate, aceea de revoluționari. I-am tratat ca atare, făcând diferența între evreii de rând și comuniști, deși Nikolski ceruse, tot expres, în 1944 să nu se facă această diferență. Elogiile pe care le aduc în cărțile mele șef rabinului Alexandru Șafran și lui Willi Filderman, adevărații salvatori ai evreilor din România, n-au ajuns la urechile dnului Shafir. Mi-e jenă să aduc și alte argumente.

9. Există și un subiect serios în articolul dnului Shafir – problema Mișcării legionare. Acesta este un subiect care nu mai poate fi lăsat pe seama propagandei comuniste, antonesciene și carliste, și trebuie abordat cu profesionalism, cu cea mai atentă obiectivitate. El nu poate fi nici exclus din Istoria României, nici ascuns sub păturica sensibilităților euroatlantice. Acest fenomen a existat, a acționat în viața politică românească și a atras o parte a națiunii române (inclusiv câțiva minoritari). Voi

men-ționa aici încă o dată motivul cel mai îndepărtat și singular al interesului meu pentru acest subiect – avem nevoie de o explicație solidă, inclusiv conjuncturală, pentru apartenența sau simpatia vârfurilor intelectualității române interbelice la această mișcare. Trebuie să avem un răspuns la întrebarea: ce au căutat Mircea Eliade, Emil Cioran, Vasile Voiculescu, Lucian Blaga, Petre Țuțea, Constantin Noica și alți mari cărturari români în Mișcarea legionară, după ce Duca murise în gara Sinaia? Cum și cu ce argumente au acceptat ei să intre într-o organizație „teroristă"? Mi se pare și astăzi îndreptățit și necesar să avem o imagine corectă, din punctul de vedere al normelor istoriografiei – chiar dacă ar fi să ne raportăm la Bernheim, Droysen, Topolsky, Russo sau Zub –, despre un caz atât de important încât de el se leagă mereu o parte întunecată a celor mai respectați oameni de cultură români. Cercetarea mea și aici îmi recunosc apriori limitele a descoperit că multe dintre imaginile pe care le avem despre Mișcarea legionară sunt produse ale propagandei, că „echipele morții" erau formate din legionari care înfruntau agresiunile poliției, iară nu din grupuri de asasini organizate pentru a elimina adversarii politici (fenomen apărut mai târziu), că Germania nu a finanțat Mișcarea legionară a lui Codreanu – Hitler o considera o grupare mistică –, ci numai formațiunea înființată de Horia Sima sub controlul serviciilor secrete românești, după 1938, că din 1936 Corpul Muncitoresc Legionar a fost infiltrat de comuniști și folosit apoi în pogromurile din București, fapt care explică primirea lor în partidul comunist din ordinul personal al lui Stalin, că acel Corneliu Zelea Codreanu antiparlamentar

a candidat și a fost ales în Parlamentul României, că la alegerile din 1937 Partidul Evreiesc și Mișcarea legionară au candidat în același cartel electoral etc. Nu se poate să nu ai îndoieli – dacă nu, măcar principiul îndoielii metodice al lui Heisenberg –, atunci când constați că între inteligența superioară a marilor gânditori români amintiți mai sus și imaginea stereotipă a organizației politice din care făceau parte sau pe care o simpatizau există o distanță incomprehensibilă. Domnul Shafir vrea cu tot dinadinsul să mă prezinte ca adept al Mișcării legionare – de ieri, de astăzi, nu înțeleg prea bine –, despre care am auzit că ar mai exista pe undeva, pe sub un pod din București, și care ar reprezenta, împreună cu PNG-CD, Dreapta extremistă din România. Este un drum riscant pentru domnul Shafir, cu atât mai mult cu cât, în dihotomia lui primitivă, legionarii lui Iliescu din Piața Universității erau, bineînțeles, și ei antisemiți, iar Dreapta politică europeană trebuie să fie neapărat și extremistă.

Închei aici cu o problemă și mai serioasă: domnul Michael Shafir afirmă la începutul capitolului pe care mi-l dedică – *Timeo danaos et dona ferentes* – că „s-a ocupat deja în trecut“ de mine în lucrarea domniei sale *Între negare și trivializare prin comparație: Negarea Holocaustului în țările postcomuniste din Europa centrală și de Est* (Iași, Polirom). Mărturisesc, cu sinceră părere de rău, că nu cunosc această carte. O voi căuta și citi. Dacă în ea există aceleași diversiuni grave, inclusiv de negare a Holocaustului, în ce mă privește, domnul Michael Shafir va trebui să răspundă în fața Justiției. Pentru că, într-o țară unde este perfect legitim că răspunzi în fața Justiției

pentru antisemitism, este la fel de legitim că răspunzi și pentru calomnie. Scump, foarte scump! În România de astăzi, tot felul de indivizi aruncă în dreapta și în stânga cu acuzații de fascism, legionarism, extremism. Este timpul să le dovedească.

Alex Mihai Stoenescu

2. Efectele propagandei sovietice

Una dintre sursele exceselor și tezelor false ale problemei istorice Holocaust este forța cu care a acționat propaganda postbelică antinazistă lansată de Marile Puteri învingătoare. Contextul acestui fenomen întins pe mai multe decenii, dar foarte activ în perioada 1945–1965, a fost cel al reașezării polilor de putere mondială și stabilizarea acestei situații prin noua configurație bipolară: S.U.A.–U.R.S.S., transformată în următorii ani în două blocuri politico-militare majore. Statele Unite și U.R.S.S. și-au construit poziția de putere pe conceptul de învingător care a distrus o mare amenințare la libertatea oamenilor, un mare vinovat pentru război și pentru crimele războiului și care a adus pacea în lume. Cele două Mari Puteri și-au revendicat simultan, dar și separat, învingerea nazismului și au exploatat simultan tragedia evreilor pentru o incriminare totală a inamicului. Față de dimensiunea tragediei mondiale pe care a produs-o nazismul,

atitudinea lor era îndreptățită. Din păcate, acest context a permis, mai ales din partea sovietică, folosirea de informații false sau exagerate pentru a justifica ocuparea teritoriilor europene din Est și impunerea regimurilor comuniste acolo. Așa cum am arătat în lucrarea de față, unul dintre capetele de acuzare din procesele împotriva foștilor guvernanți români a fost persecuția și exterminarea evreilor. Istoriografia Marilor Puteri a urmat același drum al interpretării evenimentelor din perspectiva învingătorului, dar pe măsura îndepărtării temporale de al Doilea Război Mondial au început să apară și analizele echilibrate, substanțiale, profesioniste. Abordarea subiectului fascismului italian și a nazismului german, precum și a diferitelor organizații extremiste, din Anglia până în Japonia, a deschis o nouă problemă, nu numai semantică, dar și istoriografică – diferența între *revizionism* și *revizuire istorică*. Limba română face o distincție clară între cei doi termeni:

– **revizionismul** caută să golească de conținut, să nege sau să modifice un adevăr istoric asupra căruia s-a convenit pe baza izvoarelor și a criticii izvoarelor, a normelor de drept sau a legilor; așa a fost revizionismul maghiar asupra dreptului de apartenență a Transilvaniei la România. El poate fi aplicat și la acele persoane care neagă, în general, existența Holocaustului – cum este, de exemplu, președintele Iranului – sau anumite aspecte ale acestuia, persoane care neagă autenticitatea unor

documente recunoscute și contestă caracterul rasial al Holocaustului.

– **revizuirea istorică** înseamnă revedere și corectare a unei afirmații, probe sau dovezi, pe baza altor probe certificate; în cazul Holocaustului, este vorba de acțiunea istoricului profesionist de a analiza cu obiectivitate și prin intermediul metodologiei istorice a unor date, în lumina altor izvoare care completează, contrazic sau corectează date anterioare. Afirmația propagandistului sovietic Ilya Ehrenburg, unul dintre principalii fabricanți de falsuri despre Holocaust, potrivit căreia germanii făceau săpun din trupurile evreilor grași, a fost infirmată (revizuită) de istoricii evrei specializați în istoria Holocaustului. Dar folosirea acestei *revizuiri* – care aparține criteriilor istoriografice – pentru a anula efectele propagandistice ale unor elemente de folclor asupra informației istorice, cu scopul de a „demonstra“ că multe alte probe ale crimelor naziste sunt de asemenea folclor, reprezintă un act de *revizionism.*

Așa cum am demonstrat, din definițiile evocate ale negaționismului se desprinde ideea că orice contestare a identității unui autor al crimelor înfăptuite într-un caz anume împotriva evreilor, care este obiect de revizuire istorică, reprezintă un act de negaționism, ceea ce este un abuz. Pe de altă parte, trebuie arătat că acele definiții și criterii ale negaționismului pot fi foarte ușor folosite – și chiar sunt folosite, cum vom arăta – pentru a ataca, intimida sau condamna abuziv istorici care își fac datoria de a analiza problema Holocaustului cu responsabilitate și cu

obiectivitate. Acest tip de acțiune reprezintă o infracțiune, calomnie, în aceeași măsură în care negaționismul integral este și trebuie condamnat prin lege. Mai mult decât atât, reglementarea literară și legislativă a negaționismului și, implicit, încercarea de a asimila teoretic diferite categorii ale acestuia, îi expune pe istorici inclusiv la acuzații false, vinovății inventate, cu scopul de a împiedica acțiunea legitimă de revizuire istorică. Aceste acțiuni sunt făcute de extremiști evrei, de persoane care doresc să folosească drama evreilor din timpul celui de-al Doilea Război Mondial – precum și situația periculoasă în care se află statul Israel astăzi, de victimă a unor agresiuni teroriste –, pentru răfuieli personale, antipatii și intenții de blocare a dreptului la liberă exprimare a opiniilor. Nu de puține ori ei folosesc mijloacele vechi ale propagandei sovietice. Cel mai des sunt citate fanteziile propagandistice din *Cartea Neagră* a lui Matatias Carp și din cărțile celor doi propagandiști evrei sovietici Ilya Ehrenburg și Vasili Grossman, autori pe care nu-i recunoaște nici un istoric din lume. Vasili Grossman, într-o carte scrisă înainte de moartea sa din 1964, afirma că politica de opresiune, teamă și violență colonială a inculcat ipocrizia, xenofobia și atitudinea supusă în mulți ruși[1]. El acuza puterea sovietică pentru faptul că atitudinea evreilor s-a modificat radical din cauza discriminărilor și a persecuțiilor aplicate lor la sfârșitul deceniului 5 și începutul deceniului 6 din

[1] Myroslav Shkandrij, *Russia and Ukraine. Literature and the Discourse of Empire from Napoleonic to Postcolonial Times,* Ed. McGill-Queen's Univ. Press/ Montreal, Londra, 2001, p. 260.

sec. XX, adică imediat după terminarea războiului. Fostul propagandist al Uniunii Sovietice se revolta pentru faptul că puterea sovietică i-a abandonat pe evrei după ce s-a folosit de ei și chiar s-a întors împotriva lor, motiv pentru care evreii au suferit „o transformare în vederile lor politice dar și ruptură în munca lor științifică“[1]. Este reprezentantul tezei abandonului, al înșelăciunii sovietice față de evrei, a schimbării viziunilor lui Stalin din internaționalism în naționalism. Este reflexul unui fenomen rapid care i-a transformat la loc pe marxist-leniniștii evrei în evrei, unii dintre ei devenind aprigi acuzatori ai comunismului sovietic după ce s-au refugiat în Occident. Teza numită „marea dezamăgire“ este un produs final al unei epoci de simbioză, care ar avea la bază aderența substanțială a evreilor la construcția internaționalismului comunist și a statului sovietic. Continui să nu cred în această teză și să o consider numai „un produs intelectual“. Evreul de rând, chiar dacă s-a manifestat suspect în plan laic, și-a urmat conducătorii religioși.

Acest fenomen, politic la timpul lui, și psihologic astăzi, numit „marea dezamăgire“ are ca exponenți pe Ehrenburg și Grossman, doi evrei ucraineni, care după ce au slujit regimul stalinist de exterminare ca propagandiști, aruncând acuzații împotriva întregii Europe, devin critici ai regimului stalinist ai cărui slugi au fost. Grossman și Ilya Ehrenburg, care în 1961 primește Premiul Lenin, deschid problema antisemitismului în U.R.S.S., după ce au

[1] *Ibidem*, p. 261.

aruncat-o deasupra întregii lumi din ordinul conducătorilor sovietici. Ei au transformat suferința a milioane de evrei în propagandă. Citând-o pe Annie Kriegel, Thierry Wolton arată că „dezinformarea este o tehnică care nu vizează să înlocuiască o informație adevărată printr-o informație falsă, ci să substituie informației ideologia“[1]. Este ceea ce se întâmplă cu toți autorii care citează în continuare lozincile propagandei sovietice pentru a argumenta Holocaustul. Este și cazul lui Carol Iancu, profesor de istorie contemporană în Franța, care publică o carte la Montpellier despre *Shoah*-ul din România, căreia îi adaugă un subtitlu atractiv: „Documente diplomatice franceze inedite“. Textul lui Carol Iancu este o dovadă clară de preluare fără discernământ sau fără o elementară critică a izvoarelor a propagandei sovietice grosolane. El citează trunchiat, pe sărite, din pagini diferite și incomplet pasaje preluate din cartea de propagandă a lui M. Carp sau din procesul organizat de sovietici la București după război, cum este cazul unor intervenții ale lui Mihai Antonescu la ședința de guvern din 8 iulie 1941:

> Au risque de n'être pas compris de certains traditionalistes qui pourraient encore être parmi vous, je suis pour la migration forcée de tout l'élément juif de Bessarabie et de Bucovine, qui doit être jeté au-delà des frontières... Cela m'est égal si dans l'histoire nous serons considérés comme des barbares... Il n'existe pas dans

---

[1] Thierry Wolton, *K.G.B. în Franța,* București, Editura Humanitas, 1992, p. 243.

> notre histoire un moment plus favorable... Si c'est nécessaire, tirez avec la mitrailleuse...

Pasajele corecte din intervenția lui Mihai Antonescu sunt următoarele:

> Cu riscul de a nu fi înțeles de unii tradiționaliști cari mai pot fi între dv., eu sunt pentru migrațiunea forțată a întregului element evreiesc din Basarabia și Bucovina, care trebuie zvârlit peste granițe. De asemenea, sunt pentru migrațiunea forțată a elementului ucrainean, care nu are ce căuta aici în momentul acesta.[2]

Carol Iancu sare apoi trei paragrafe pentru a lega problema evreilor din Basarabia și Bucovina – Mihai Antonescu nu face nici o referire la sutele de mii de evrei din Regat – de una dintre declarațiile bombastice și totodată iresponsabile ale demnitarului român. Textul corect al pasajului este:

> Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari. Imperiul Roman a făcut o serie de acte de barbarie față de orizontul contemporan și a fost totuși cel mai vast și mai măreț așezământ politic.[3]

---

[1] Carol Iancu, *La Shoah en Roumanie,* Ed. Université Paul Valéry-Montpellier III, 1998, p. 24.
[2] A.N.R., *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu,* vol. IV (8 iulie– septembrie 1941), p. 57.
[3] *Ibidem.*

În continuare, Carol Iancu sare 5 (cinci) paragrafe și extrage dintr-un text mai amplu doar pasajul cu „mitraliera“, contextul fiind mutat la alte teme, iar afirmația în sine având cu totul altă conotație, care de altfel nu convine propagandei sovietice. Iată pasajul integral:

> Dacă este nevoie, să trageți cu mitraliera. Dacă se întâmplă ca soldații și ofițerii români să fie împușcați pe la spate, sau scuipați și loviți, cum au fost loviți anul trecut, să fiți fără cruțare. Nu se poate admite ca soldați români să fie din nou generoși cu toți acești ticăloși cari răspund la ospitalitatea și generozitatea de veacuri a românilor cu trădare, cu infamie și cu crimă. La aceasta răspundem cu tot ceea ce se cuvine. Chiar românii cari au ajuns să fie rătăciți și au intrat în valul de anarhie și de întuneric al bolșevismului, chiar și aceștia vor fi nimiciți fără cruțare.[1]

Prin urmare, fiind prea evident că Mihai Antonescu se referea la **deportarea** evreilor din Basarabia și Bucovina, considerați – discutabil – ca vinovați de atacarea armatei române în 1940, apoi la „zvârlirea lor peste graniță“, și nu la „masacrarea“ populației evreiești, Carol Iancu combină diversionist și grosolan pasaje din alte părți ale ședinței guvernului pentru a induce cititorului francez și de aiurea ideea că evreii au fost masacrați de niște barbari cu mitraliera. Se vede clar că Mihai Antonescu, în delirul lui grandoman și inadecvat – compara România cu Imperiul

[1] *Ibidem*, p. 58.

Roman! –, se referea la felul cum trebuie reacționat la atacuri aflate în afara legislației internaționale asupra ducerii războiului, la acțiuni de terorism, și, mai ales, aplica aceleași represalii și românilor vinovați de terorism, ca și evreilor teroriști. În altă parte, Carol Iancu mai citează la fel de trunchiat și diversionist un pasaj despre „aruncarea evreilor în mare“, care, în opinia lui, a pregătit „masacrul gigantesc al evreilor din capitala Moldovei“ *(le gigantesque massacre de Juif dans la capitale de la Moldavie)*. Într-un pasaj de total delir antiromânesc și de minciună grosolană, Carol Iancu afirmă: „Între 22 iunie și 30 iulie 1941 aproape întreaga populație evreiască din comunele rurale a fost exterminată“ *(Entre le 22 juin et le 30 juillet 1941 presque toute la population juive des communes rurales fut exterminée)*[1]. Acesta poate fi un caz izolat de propagandă antiromânească, la fel de condamnabilă ca și propaganda antievreiască, dar folosirea textelor propagandei sovietice, mutilate, falsificate, dovedite de mult ca improvizații dogmatice, îi poate induce în eroare și pe istorici respectabili.

Recent, istoricul evreu Raul Hilberg a publicat o operă de istoriografie, în particular de critică a izvoarelor, ceea ce reprezintă o excepție în domeniul zgomotos al Holocaustului. Autorul analizează din punct de vedere istoriografic situația surselor despre Holocaust, apelând la principiile metodologiei istorice. Trebuie spus de la început că, deși analiza conține elementele metodologice necesare, lucrarea suferă de mari defecte de apreciere,

---
[1] Carol Iancu, *op.cit.*, p. 25.

provenite din felul în care i-au parvenit sursele. Se întâmplă aici exact ca la un computer în care introduci (input) date false și îți dă un rezultat (output) îndelung calculat și verificat, dar care este tot un fals. Tipurile de izvoare sunt la Hilberg cele tridimensionale – clădiri istorice rămase în picioare, de la casele ghetoului din Varșovia la lagărul de la Maidanek; sursele în două dimensiuni sunt fotografiile și filmele; sursele verbale „formează cea mai mare parte a materialului disponibil“, transferate pe suport hârtie prin dactilografiere, împărțite la rândul lor în două genuri: produse înainte de căderea regimului nazist și materiale retrospective, întocmite după terminarea războiului. Materialele din epocă sunt numite documente, iar cele posterioare, mărturii[1]. Potrivit lui Hilberg „documentele germane care nu aveau decât o valoare temporară nu au fost arhivate odată ce încetau să mai fie utile“, iar spre sfârșitul războiului multe documente au fost distruse din ordinul lui Göbbels. Cu toate acestea, volumul de documente era așa de mare, încât destul de multe au scăpat distrugerii. Pentru a ilustra această situație în cazul României, Raul Hilberg dă exemplul notei Trestioreanu–Macici de la Odessa – Ordinul nr. 563/24.X.1941[2]:

> Pentru general Trestioreanu sau Iacobici (tăiați și înlocuiți cu Macici – *n.n.)*.
>
> Ca represalii, dl Mareșal Antonescu ordonă:

---

[1] Raul Hilberg, *Holocauste: les sources de l'histoire,* Paris, Ed. Gallimard, 2001, pp. 21–22.

[2] *Ibidem,* pp. 23–24.

1. Executarea tuturor evreilor din Basarabia, refugiați la Odessa.

2. Toți indivizii ce intră în prevederile ordinului nr. 302 858/ 3 161 din 23 octombrie 1941, încă neexecutați, și alții ce mai pot fi adăugați, vor fi băgați într-o clădire în prealabil minată și care se va arunca în aer. Aceasta se va face în ziua înmormântării victimelor noastre.

3. Acest ordin se va distruge după citirea lui.

Așa cum am arătat în prezentul volum (p....) textul nu este un act oficial, ci o ciornă, o foaie de hârtie oarecare pe care s-a intervenit ulterior în mai multe rânduri. El apare însă la U.S. Holocaust Memorial Museum Archives, Record Group 23.003, bobina 12, fond Armata 4, dosar 870 ca document, a fost predat de autoritățile române (ministrul apărării gen. Victor A., Stănculescu și șeful M.St.M., gen. Dumitru Cioflină), dar nu este publicat în culegerea de texte „Situația evreilor din România“ pentru că, din punct de vedere al criticii izvoarelor, nu este considerat... document. Așa cum am demonstrat în analiza mea, textul notei poate fi autentic, nu știm asta, dar face parte din categoria documentelor nesigure, poate chiar falsificate (având în vedere intervențiile ulterioare). Elementul de autenticitate este dat de faptul simplu că se găsește în Arhiva Ministerului Apărării Naționale român, unde a fost îndosariat și păstrat, apoi folosit în procesul Macici. Elementul de îndoială vine din faptul că actul respectiv poate fi foarte bine un fals fabricat în timpul procesului lui Macici, așa cum au fost falsificate multe alte

documente de către ocupantul sovietic. Ține de profesionalismul istoricului să îl folosească.

Capcanele subiectului Holocaust se întâlnesc la tot pasul în cercetarea unui subiect atât de sensibil și care a fost supus atât distrugerii sistematice a probelor, cât și fabricării postbelice de către învingători. Hilberg invocă acea celebră intervenție „cu marea" a lui Ion Antonescu în ședința Consiliului de Miniștri din 16 decembrie 1941, în care vede un ordin de execuție, de crimă împotriva evreilor. În acest caz interpretarea lui Hilberg este clar greșită, chiar și în condițiile în care textul reprodus de ediția franceză ar putea fi cel eronat. Se folosește cuvântul nepotrivit *ficher*, care în franceză înseamnă și a arunca în afară, a azvârli, cu sensul aici de a-i arunca în Marea Neagră pe evrei etc. Această traducere eronată a circulat și încă mai circulă prin diferite ediții în limbi străine, deși în original Antonescu folosește un cuvânt total opus sensului dat de Hilberg – a băga. De asemenea, din analiza lui Hilberg lipsește textul integral al pasajului și contextul acestuia care anulează total semnificația pe care istoricul evreu o dă acestui text. Pentru a nu exista nici un dubiu, voi reproduce pasajul întreg al dialogului dintre Antonescu și Alexianu, cu sublinierile mele:

> **Mareșal I. Antonescu:** Pentru transportul grâului să vorbești cu amiralul Păiș, ca să vedem ce vas îți putem da. În privința jidanilor, în cât timp putem rezolva problema? Câți jidani ai la Odessa?

Gh. Alexianu: Aproape o sută de mii. Am hotărât să-i duc la cazarma Marinei, dar acolo n-am ce le da de mâncare și nu încap decât 10 000, iar dacă se duc prin sate, mai contaminează și satele cu tifos exantematic. 10 000 să-i duc la Alexandrovska, iar restul pe malul Bugului sau să-i trecem chiar peste Bug. Dar germanii refuză să-i primească.

Mareșal I. Antonescu: Această chestiune se tratează la Berlin. Germanii vor să-i ducă pe toți jidanii din Europa în Rusia și să-i așeze într-o anumită regiune. Dar până la *execuțiune* este timp. Ce facem în acest timp cu ei? Așteptăm ce se decide la Berlin? Așteptăm o *deciziune* care ne privește pe noi? *Trebuie să-i punem în siguranță.* Bagă-i în catacombe, *bagă-i* în Marea Neagră, dar scoate-i din Odessa. Nu vreau să știu nimic. Poate să moară o sută, poate să moară o mie, poate să moară toți, dar nu vreau să moară nici un funcționar sau ofițer român. Mă tem până aduc trupe acolo. Trupele pe care le avem la Odessa nu sunt suficiente dacă se întâmplă o debarcare. Nu știu dacă vine sau nu o debarcare, dar trebuie să fiu prevăzător și să-mi iau toate precauțiunile. Deci să-mi scoți jidanii din Odessa. *Mie îmi este teamă să nu se producă o catastrofă, din cauza acestor jidani, în cazul unei debarcări rusești la Odessa sau în regiunea învecinată.* Dacă cumva ar debarca rușii, ei n-au să vină acolo cu zece milioane de oameni, dar până când să-i dăm înapoi și *să-i aruncăm în mare,* vor fi lupte. Or, luptele acestea nu pot să le duc eu, amestecat cu evreii, mai ales când nici nu pot să știu unde ar putea să fie punctele lor de debarcare. Până să ajung acolo, s-ar face ravagii. Și ce învălmășeală s-ar produce,

dacă s-ar mai amesteca și evreii în aceste lupte. Eu nu vreau astfel de lucruri; vreau lucru clar. *A-i ține acolo este o crimă. Nu vreau să-mi pătez activitatea mea cu această lipsă de prevedere.*[1]

După cum se observă, alterarea textului din cartea lui Hilberg constă în folosirea expresiei „să-i arunc în mare“, folosită de Antonescu pentru forțele militare ale U.R.S.S., ca urmare a luptei, ca și cum Antonescu ar fi cerut o „aruncare în mare a evreilor“, ceea ce este fals. Deciziile așteptate de la Berlin nu se referă la „soluția finală“, ci la o eventuală deplasare a evreilor „într-o anumită regiune“ din U.R.S.S. Contextul militar – o eventuală debarcare sovietică – este și el foarte clar, dar Hilberg nu-l folosește, nu-l evocă, deși este o obligație profesională a oricărui istoric. Nu numai din propaganda sovietică grosolană, ci și din astfel de interpretări eronate ale unor documente s-au născut cifrele exagerate despre masacrele făcute de români împotriva evreilor. Pentru că, sigur, dacă Alexianu spune că are 100 000 de evrei la Odessa, iar Antonescu „îi dă ordin să-i arunce în mare“, cum eronat se acreditează de tot felul de diversioniști sau istorici rău informați, atunci trebuie să avem 100 000 de evrei omorâți de Armata română! Aceste informații false circulă prin lume, iar istoricii români publică în continuare volume de documente, fără curajul de a le interpreta, de teamă să nu fie

[1] A.N.R., *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu,* vol. V (octombrie 1941–ianuarie 1942), București, 2001, pp. 462–463. Cartea a apărut sub egida Guvernului României.

acuzați de negaționism. Din textul autentic al intervenției lui Antonescu se poate desprinde ca incriminatoare doar fraza: „poate să moară o sută, poate să moară o mie, poate să moară toți, dar nu vreau să moară nici un funcționar sau ofițer român“, care este o exagerare de limbaj tipică lui Antonescu. Mareșalul era paranoic, cum deja am dovedit-o; avea ieșiri necontrolate, după care le ameliora, pentru ca apoi să strige din nou, dacă ceva îi excita starea precară a nervilor. În plus, trebuie să luăm în calcul și elementele lui de limbaj vetust și cazon. Antonescu, născut și educat primar în secolul al XIX-lea (1882–1900), folosea frecvent cuvinte în forma lor veche: *execuțiune*, *deciziune*, *precauțiunile*, ieșite din uz la româna contemporană, iar sensul cuvântului *execuțiune* nu era cel de *execuție* (fr. *exécution capitale*, eng. *execution-killing*, ger. *vernichten)*, ci acela de „punere în aplicare“. Pentru a ilustra și mai bine particularitățile de limbaj ale mareșalului voi reproduce un pasaj dintr-o altă ședință de guvern, în care Antonescu se exprimă complet derutant pentru cititorul de astăzi: „V-am prevenit, și pe d-ta, g-ral Voiculescu, și pe Alexianu, că *intențiunea* mea este să duc pe evrei la Bug. În loc să mănânce pâinea din *Țara Românească*, mai bine s-o mănânce pe cea de acolo. V-am spus că vă organizați pentru ca *execuțiunea să fie perfectă. Execuția a început în noiembrie.* Noi, din august până în noiembrie, am avut trei luni și am organizat-o așa cum am organizat-o“[1]. „Țara Românească“ sau Valahia a fost o realitate administrativă

---

[1] *Ibidem*, p. 323. Ședința din 4 decembrie 1941.

până la 24 ianuarie 1859. Iar dacă scoți pasajele din context, formule de genul *execuțiunea să fie perfectă* sau *execuția a început în noiembrie* pot fi interpretate ca niște ordine de exterminare, dar este vorba de punerea în aplicare, de executarea ordinelor de deportare a evreilor la Bug. Altfel, faptul că Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România publică Ordinul nr. 259 C.B.B.T. din 10 decembrie 1941 prin care același Ion Antonescu „aprobă ca Federația Uniunilor de Comunități să poată trimite oficial ajutoare în bani și medicamente evreilor deportați în Transnistria“[1] devine de neînțeles. Cum adică, la 10 decembrie le trimite bani și medicamente, iar după o săptămână îi „aruncă în mare“!?

Astfel de observații și analize nu pot fi negaționism, ci corectarea unor falsuri sau erori lansate de propaganda sovietică în scopuri politice de dominație în spațiul european pe care l-a ocupat în 1945.

Un semn bun vine totuși din partea unei noi generații de istorici de origine evreiască. Andrei Șiperco (n. 1963), doctor în istorie și lector universitar, publică în anul 2005 la Editura Universității din București, pentru uzul studenților, o colecție de documente semnificative: *Holocaust în România. Soarta evreilor din Basarabia, Bucovina și Transnistria, 1941–1942.* În comentariul său introductiv, Andrei Șiperco atinge câteva din temele-cheie ale problemei Holocaustului din România, dar o face pe baza

---

[1] Federația Comunităților Evreiești din România, *Evreii din România între anii 1940—1944*, vol. III *1940—1942: Perioada unei mari restriști*, partea a II-a, București, Editura Hasefer, 1997, p. 96.

probelor istorice și cu maximă atenție asupra informației care este difuzată studenților. El face unele concesii, dar numai declarative, Raportului Holocaustului, însă în interiorul lucrării lucrurile sunt clare. Andrei Șiperco arată felul în care, pentru a acoperi planul deportării întregii populații evreiești din Basarabia și Bucovina, autoritățile române au căutat să găsească un motiv politic, „să strângă orice informație care putea fi prezentată – în chip de dovadă împotriva evreilor – opiniei publice și nu numai; astfel, la sfârșitul lui septembrie – începutul lui octombrie 1941, Guvernământul Basarabiei a solicitat prefecturilor să trimită date cu privire la «acțiunea elementului jidănesc la ocuparea Basarabiei de ruși și în timpul dominației sovietice, precum și la izgonirea rușilor»“[1]. Autorul arată în continuare că demersurile doctorului W. Filderman „potrivit cărora nu puteau fi pedepsiți pentru acțiunile celor vinovați – care trebuiau pedepsiți fără milă – zeci de mii de inocenți, nu au fost luate în considerare“[2]. Ca urmare a analizei întemeiate pe documente și pe cercetare profesionistă, Șiperco demonstrează că, în absența unei evidențe a celor morți în lagărele improvizate și în ghetouri, „142 001 dintre cei 166 251 evrei din Guvernământul Bucovina și Guvernământul Basarabia au fost deportați în Transnistria, în toamna anului 1941“[3]. Propaganda sovietică și adepții ei credincioși îi prezintă pe acești evrei

---

[1] Andrei Șiperco, ***Holocaust în România. Soarta evreilor din Basarabia, Bucovina și Transnistria, 1941–1942***, București, Ed. Universității din București, 2005, p. 13.
[2] *Ibidem*, pp. 13–14.
[3] *Ibidem*, p. 15.

ca fiind exterminați, omorâți de Armată și de Antonescu. Odată cu prezentarea cronologică a documentelor acestui excelent manual destinat studenților, Andrei Șiperco demontează de o manieră categorică propaganda activiștilor Holocaustului, în frunte cu cel mai fervent propagandist antiromânesc – istoricul Jean Ancel. Astfel, tânărul istoric evreu afirmă fără nuanțe că „analiza istoricului Jean Ancel este însă lipsită de rigoare științifică“, iar „concluziile eronate la care a ajuns cercetătorul de la Yad Vashem sunt deja citate și preluate, cu bună-credință, de către istorici și reprezentanți ai mass-media din străinătate, care nu cunosc limba română și nu au posibilitatea de a verifica pe documente veridicitatea afirmațiilor lui Jean Ancel“[1]. În continuare sunt demontate pe rând toate tezele lui Jean Ancel și ale colegilor săi de propagandă extremistă antiromânească și este pus în evidență de o manieră categorică și profesionistă adevărul istoric:

> Conform documentelor românești și a rapoartelor germane și îndeosebi pe baza mărturiilor martorilor și ale supraviețuitorilor unor masacre și execuții efectuate de trupele germane și române, **23 473–24 153** evrei au fost uciși în timpul operațiunilor de recucerire a Basarabiei și Bucovinei de Nord (vezi rapoartele Einsatzgruppen, unitățile speciale germane însărcinate cu exterminarea evreilor, mărturiile și cifrele documentate prezentate în Matatias Carp, *Cartea Neagră* și Radu Ioanid, *Evreii sub regimul Antonescu).* Dintre aceștia 11 595 au fost uciși de

[1] *Ibidem*, p. 51.

> ı ăți germane, inclusiv Einsatzgruppen și Einsatzkommando-uri, 2 265 au fost uciși de unități române și germane, inclusiv Einsatzgruppen și Einsatzkommando-uri, și 9 613–10 293 au fost uciși de jandarmi, militari și civili români.[1]

Cifrele totale ale victimelor evreiești furnizate de comisia română de investigație din 11 decembrie 1941 sunt de aproximativ 25 000, cu precizarea că mulți au murit din cauza bolilor, în special tifos, și că la acțiunile criminale ale civililor împotriva evreilor trebuie adăugată și populația ucraineană, care s-a răzbunat pe evreii colaboraționiști ai ocupației sovietice. În privința evreilor reținuți la Odessa, în urma actului de terorism de la clădirea Comandamentului, și pe care, așa cum am dovedit cu probe, Ion Antonescu i-a transferat în Transnistria, iar propaganda sovietică și propagandiștii recenți ai Holocaustului îi prezintă ca exterminați și în număr de 250 000 (!), istoricul Andrei Șiperco dovedește pe bază de probe că „evreii din Odessa, evacuați la ordinul mareșalului Ion Antonescu și care fuseseră fixați pe raza județului Berezovca, au fost executați prin împușcare de către membrii poliției germane SS, proveniți din satele și comunele locuite de germani. Pe baza cifrelor prezentate în acest grupaj de documente descoperite până în prezent, rezultă că din cei 32 919 evrei evacuați din Odessa în județul Berezovca, 8 063 au fost executați de poliția germană în perioada

---
[1] *Ibidem*, p. 53.

ianuarie–iunie 1942“[1]. Este extrem de important faptul că necesitatea informării și educării tinerilor români asupra tragediei Holocaustului, pe care o invocă și legislația „memorială“ românească, este asigurată prin cercetarea profesionistă, și nu prin opere de propagandă cum, din păcate, este Raportul Holocaustului.

---

[1] *Ibidem*, p. 201.

XII. LEGISLAȚIA ROMÂNEASCĂ PRIVIND PROBLEMA HOLOCAUSTULUI

Legislația privind problema Holocaustului în România a fost emisă incoerent și improvizat, ca urmare a unor presiuni din partea unor organizații neguvernamentale și a unor persoane particulare. Ea își păstrează caracterul politic de conjunctură, provenit din incompetența și oportunismul politicienilor români, pentru îndeplinirea unor ipotetice criterii necesare admiterii în Uniunea Europeană. Este și motivul pentru care nu se respectă. Nu a existat nici o cerere sau impunere oficială asupra statului român de la organismele internaționale recunoscute la care România este parte pentru emiterea unei astfel de legislații, inexistente în cea mai mare parte a statelor membre UE. Pentru caracterul său formal și improvizat pledează chiar textele normativelor, în care unele articole, mai ales cele despre „negaționism“, prezintă formulări vagi, imprecise, generalizatoare sau contradictorii. De asemenea, termenii folosiți în legislație, cum este cel de „fascism“, care este socialismul italian din timpul războiului, absența termenului „nazism“, care a fost doctrina criminală a

Germaniei hitleriste, alăturarea pleonastică în același articol a termenilor „antisemitism“ și „xenofobie“, când antisemitismul este unul dintre aspectele particulare ale xenofobiei, dovedesc nu numai incompetența legislatorului, ci și obtuzitatea sa, lipsa unei elementare consultări cu specialiștii domeniului istoric. Ca aspect comic, vom întâlni în textele normativelor emise de Parlamentul și Guvernul României și definiția actului de cultură: „fapte săvârșite în interesul artei sau științei, cercetării ori educației“!

Ordonanța de urgență nr. 31/2002

Guvernul României

Ordonanța de urgență 31 din 13 martie 2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii[1]

În temeiul prevederilor art. 114 alin. (4) din Constituția României,

Guvernul României adoptă prezenta ordonanță de urgență.

---

[1] *Monitorul Oficial* nr. 214 din 28 martie 2002.

CAPITOLUL I
Dispoziții generale

Art. 1. – Pentru prevenirea și combaterea incitării la ură națională, rasială sau religioasă, la discriminare și la săvârșirea de infracțiuni contra păcii și omenirii, prezenta ordonanță de urgență reglementează interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii.

Art. 2. – În sensul prezentei ordonanțe de urgență:

a) prin organizație cu caracter fascist, rasist sau xenofob se înțelege orice grup format din trei sau mai multe persoane, care își desfășoară activitatea temporar sau permanent, în scopul promovării ideilor, concepțiilor sau doctrinelor fasciste, rasiste sau xenofobe, precum ura și violența pe motive etnice, rasiale sau religioase, superioritatea unor rase și inferioritatea altora, antisemitismul, incitarea la xenofobie, recurgerea la violență pentru schimbarea ordinii constituționale sau a instituțiilor democratice, naționalismul extremist. În această categorie pot fi incluse organizațiile cu sau fără personalitate juridică, partidele și mișcările politice, asociațiile și fundațiile, societățile comerciale, precum și orice alte persoane juridice care îndeplinesc cerințele prevăzute la prezenta literă;

b) prin simboluri fasciste, rasiste sau xenofobe se înțelege drapelurile, emblemele, insignele, uniformele, sloganurile, formulele de salut, precum și orice alte asemenea

însemne, care promovează ideile, concepțiile sau doctrinele prevăzute la lit. a);

c) prin persoana vinovată de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii se înțelege orice persoană condamnată definitiv de o instanță judecătorească română sau străină pentru una sau mai multe infracțiuni contra păcii și omenirii, precum și orice persoană condamnată de o instanță penală internațională pentru crime de război sau crime contra umanității.

CAPITOLUL II
Infracțiuni și contravenții

Art. 3.

(1) Constituirea unei organizații cu caracter fascist, rasist sau xenofob se pedepsește cu închisoare de la 5 la 15 ani și interzicerea unor drepturi.

(2) Cu aceeași pedeapsă se sancționează și aderarea la o organizație cu caracter fascist, rasist sau xenofob, precum și sprijinirea sub orice formă a unei organizații având acest caracter.

(3) Tentativa se pedepsește.

Art. 4.

(1) Răspândirea, vânzarea sau confecționarea de simboluri fasciste, rasiste ori xenofobe, precum și deținerea, în vederea răspândirii, a unor astfel de simboluri se

pedepsesc cu închisoare de la 6 luni la 5 ani și interzicerea unor drepturi.

(2) Cu aceeași pedeapsă se sancționează și utilizarea în public a simbolurilor fasciste, rasiste sau xenofobe.

(3) Nu constituie infracțiune fapta prevăzută la alin. (1) sau (2), dacă este săvârșită în interesul artei sau științei, cercetării ori educației.

Art. 5. – Promovarea cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unei infracțiuni contra păcii și omenirii sau promovarea ideologiei fasciste, rasiste ori xenofobe, prin propagandă, săvârșită prin orice mijloace, în public, se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 5 ani și interzicerea unor drepturi.

Art. 6. - Contestarea sau negarea în public a Holocaustului ori a efectelor acestuia se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 5 ani și interzicerea unor drepturi.

Art. 7. – În cazul infracțiunilor prevăzute la art. 3–6 urmărirea penală se efectuează, în mod obligatoriu, de către procuror.

Art. 8.

(1) Constituie contravenție și se sancționează cu amendă de la 25 000 000 lei la 250 000 000 lei:

a) răspândirea, vânzarea sau confecționarea de simboluri fasciste, rasiste ori xenofobe, precum și deținerea, în

vederea răspândirii, a unor astfel de simboluri de către o persoană juridică;

b) utilizarea în public a simbolurilor fasciste, rasiste sau xenofobe de către o persoană juridică;

c) promovarea cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii sau promovarea ideologiei fasciste, rasiste ori xenofobe, prin propagandă, săvârșită prin orice mijloace, în public, de către o persoană juridică.

(2) Nu constituie contravenție fapta prevăzută la alin. (1) lit. a) sau b), dacă este săvârșită în interesul artei sau științei, cercetării ori educației.

(3) Constatarea contravenției și aplicarea sancțiunii se fac de către personalul împuternicit în acest scop de către ministrul culturii și cultelor, precum și de către personalul special abilitat din cadrul Ministerului de Interne.

(4) Dispozițiile Ordonanței Guvernului nr. 2/201 privind regimul juridic al contravențiilor sunt aplicabile, cu excepția art. 28 și 29.

CAPITOLUL III

Dizolvarea persoanei juridice

Art. 9.

(1) Pot fi dizolvate prin hotărâre judecătorească persoanele juridice care desfășoară una sau mai multe dintre următoarele activități:

a) activități specifice organizației cu caracter fascist, rasist sau xenofob în sensul art. 2 lit. a);

b) răspândirea, vânzarea sau confecționarea de simboluri fasciste, rasiste ori xenofobe sau deținerea, în vederea răspândirii, a unor astfel de simboluri ori utilizarea lor în public;

c) promovarea cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii sau promovarea ideologiei fasciste, rasiste ori xenofobe, prin propagandă săvârșită prin orice mijloace, în public.

(2) Cererea de dizolvare poate fi introdusă de Ministerul Public din oficiu sau la solicitarea oricărei persoane interesate.

(3) Competența de a judeca în primă instanță cererea de dizolvare aparține tribunalului în a cărui circumscripție se află sediul persoanei juridice.

(4) Hotărârea tribunalului este supusă căilor de atac în condițiile Codului de procedură civilă.

Art. 10. – Dispozițiile referitoare la dizolvare nu se aplică persoanelor juridice care desfășoară activitățile prevăzute la art. 9 alin. (1) lit. b) în interesul artei sau științei, cercetării ori educației.

Art. 11. – Dispozițiile art. 9 se completează, după caz, cu dispozițiile Legii nr. 31/1990 privind societățile comerciale, republicată, cu modificările și completările ulterioare, ale Ordonanței Guvernului nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații și ale Legii partidelor politice nr. 27/1996, cu modificările ulterioare.

CAPITOLUL IV
Obligațiile autorităților administrației publice

Art. 12. - Se interzice ridicarea sau menținerea în locuri publice, cu excepția muzeelor, a unor statui, grupuri statuare, plăci comemorative referitoare la persoanele vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii.

Art. 13.

(1) Se interzice acordarea numelor persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii unor străzi, bulevarde, scuaruri, piețe, parcuri sau altor locuri publice.

(2) Se interzice, de asemenea, acordarea numelor persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii unor organizații, cu sau fără personalitate juridică.

PRIM-MINISTRU
ADRIAN NĂSTASE

Contrasemnează:

Ministrul justiției,	Rodica Mihaela Stănoiu
Ministrul culturii și cultelor,	Răzvan Theodorescu
Ministru de interne,	Ioan Rus

București, 13 martie 2002.

Nr. 31.

Hotărârea Guvernului nr. 672/2004

GUVERNUL ROMÂNIEI

Hotărârea Guvernului nr. 672/2004[1]

H O T Ă R Â R E

privind declararea zilei de 9 octombrie „Ziua Holocaustului"

1. În temeiul art. 108 din Constituția României, republicată, Guvernul României adoptă prezenta hotărâre.

Art. 1.

La propunerea Comisiei Internaționale pentru Studierea Holocaustului în România, în componența stabilită de Președintele României și prevăzută în anexa care face parte integrantă din prezenta hotărâre, ziua de 9 octombrie se declară „Ziua Holocaustului".

Art. 2.

(1) Cu prilejul „Zilei Holocaustului" vor fi organizate acțiuni culturale, simpozioane, mese rotunde și alte acțiuni cu tematică specifică.

(2) Autoritățile administrației publice centrale și locale vor acorda sprijin de specialitate pentru organizarea

---

[1] *Monitorul Oficial* nr. 436 din 17 mai 2004.

și desfășurarea manifestărilor ocazionate de acest eveniment.

PRIM-MINISTRU
ADRIAN NĂSTASE
Contrasemnează:
Ministrul culturii și cultelor,
Răzvan Theodorescu
București, 5 mai 2004.
Nr. 672.

2. ANEXĂ

MEMBRII COMISIEI INTERNAȚIONALE PENTRU STUDIEREA HOLOCAUSTULUI ÎN ROMÂNIA

– Prof. Elie Wiesel – președinte
– Radu Ioanid – vicepreședinte
– Tuvia Friling – vicepreședinte
– Mihai Ionescu – vicepreședinte
– Ioan Scurtu, Institutul „Nicolae Iorga“, consilier de stat, coordonatorul Secretariatului comisiei
– Victor Opaschi – consilier de stat, Administrația Prezidențială, reprezentant al Președintelui României în comisie
– Viorel Achim, Institutul „Nicolae Iorga“
– Lya Benjamin, Centrul pentru istoria evreilor din România

— Liviu Beris, Asociația evreilor din România, victime ale Holocaustului

— Irina Cajal Marin, Federația Comunităților Evreiești din România

— Adrian Cioflâncă, Institutul „A.D. Xenopol“ Iași

— Ioan Ciupercă, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ Iași

— Alexandru Elias, Federația Comunităților Evreiești din România

— Alexandru Florian, Universitatea „Dimitrie Cantemir“

— Vasile Ionescu, Organizația Romilor

— Mihai Corneliu Lungu, director general, Arhivele Naționale

— Andrei Pippidi, Universitatea din București

— George Voicu, Universitatea din București

— Jean Ancel, Institutul Yad Vashem, Israel

— Colette Avital, deputat Knesset, Israel

— Andy Baker, American Jewish Commitee, S.U.A.

— Randolph Braham, Universitatea New York, S.U.A.

— Mihai Dinu Gheorghiu, Universitatea Paris II, Franța

— Hildrun Glass, Germania

— Dan Mariaschin, vicepreședinte B'Nai B'Rith, S.U.A.

— Paul Shapiro, Muzeul Holocaustului, Washington

— Michael Shafir, Radio Europa Liberă, Israel

— William Totok, Germania

– Leon Volovici, Universitatea Ebraică Ierusalim, Israel

– Raphael Vago, Israel

– Rabinul Menahem Hakohen

– Liviu Rotman, Institutul Yad Vashem, Israel

– Rosenne Meir, ambasador, Israel

Legea nr. 107/2006

PARLAMENTUL ROMÂNIEI
CAMERA DEPUTAŢILOR SENATUL

L E G E
pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 31/2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii[1]

Parlamentul României adoptă prezenta lege.

Articol unic. – Se aprobă Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 31 din 13 martie 2002 privind interzicerea

[1] *Monitorul Oficial* nr. 377 din 3 mai 2006.

organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 214 din 28 martie 2002, cu următoarele modificări și completări:

1. Literele b) și c) ale articolului 2 vor avea următorul cuprins:

„b) prin *simboluri fasciste, rasiste sau xenofobe* se înțelege: drapelele, emblemele, insignele, uniformele, sloganurile, formulele de salut, precum și orice alte asemenea însemne, care promovează ideile, concepțiile sau doctrinele prevăzute la lit. a);

c) prin *persoană vinovată de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii* se înțelege orice persoană condamnată definitiv de către o instanță judecătorească română sau străină, printr-o hotărâre recunoscută potrivit legii, pentru una sau mai multe infracțiuni contra păcii și omenirii, precum și orice persoană condamnată de către o instanță penală internațională pentru crime de război sau crime contra umanității;“

2. La articolul 2, după litera c) se introduce o nouă literă, litera d), cu următorul cuprins:

„d) prin *holocaust* se înțelege persecuția sistematică sprijinită de stat și anihilarea evreilor europeni de către Germania nazistă, precum și de aliații și colaboratorii săi din perioada 1933–1945. De asemenea, în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, o parte din populația romă a fost supusă deportării și anihilării.“

3. Alineatul (1) al articolului 3 va avea următorul cuprins:

„Art. 3. – (1) Constituirea unei organizații cu caracter fascist, rasist sau xenofob se pedepsește cu închisoare de la 3 la 15 ani și interzicerea unor drepturi."

4. Alineatul (1) al articolului 4 va avea următorul cuprins:

„Art. 4. – (1) Confecționarea, vânzarea, răspândirea, precum și deținerea în vederea răspândirii de simboluri fasciste, rasiste ori xenofobe se pedepsesc cu închisoare de la 3 luni la 3 ani și interzicerea unor drepturi."

5. Articolul 5 va avea următorul cuprins:

„Art. 5. – Promovarea cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unei infracțiuni contra păcii și omenirii sau promovarea ideologiei fasciste, rasiste ori xenofobe, prin propagandă, săvârșită prin orice mijloace, în public, se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 3 ani și interzicerea unor drepturi."

6. Articolul 6 va avea următorul cuprins:

„Art. 6. – Negarea în public a holocaustului ori a efectelor acestuia constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 5 ani și interzicerea unor drepturi."

7. La articolul 8, partea introductivă a alineatului (1) și alineatul (4) vor avea următorul cuprins:

„Art. 8. – (1) Constituie contravenție și se sancționează cu amendă de la 2 500 lei (RON) la 15 000 lei (RON):

(4) Prevederile Ordonanței Guvernului nr. 2/2001 privind regimul juridic al contravențiilor, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 180/2002, cu modificările și completările ulterioare, sunt aplicabile."

Această lege a fost adoptată de Parlamentul României, în condițiile art. 77 alin. (2), cu respectarea prevederilor art. 76 alin. (1) din Constituția României, republicată.

PREȘEDINTELE CAMEREI DEPUTAȚILOR
BOGDAN OLTEANU
PREȘEDINTELE SENATULUI
NICOLAE VĂCĂROIU
București, 27 aprilie 2006.
Nr. 107.

Legea nr. 278/2006

PARLAMENTUL ROMÂNIEI
CAMERA DEPUTAȚILOR SENATUL

L E G E
pentru modificarea și completarea Codului penal, precum și pentru modificarea și completarea altor legi[1]

Parlamentul României adoptă prezenta lege. (...)

---
[1] *Monitorul Oficial* nr. 601 din 12 iulie 2006.

Art. VI. – Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 31/2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 214 din 28 martie 2002, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 107/2006, se modifică și se completează după cum urmează:

1. La articolul 4, alineatul (1) va avea următorul cuprins:

„Art. 4. – (1) Răspândirea sau vânzarea, prin orice mijloace, ori confecționarea de simboluri fasciste, rasiste sau xenofobe, precum și deținerea, în vederea răspândirii sau vânzării, a unor astfel de simboluri se pedepsesc cu închisoare de la 6 luni la 5 ani și interzicerea unor drepturi."

2. La articolul 5, după alineatul (1) se introduce un nou alineat, alineatul (2), cu următorul cuprins:

„(2) Propaganda constă în răspândirea în mod sistematic sau în apologia unor idei, concepții ori doctrine, cu intenția de a convinge și de a atrage noi adepți."

3. Articolul 6 va avea următorul cuprins:

„Art. 6. – Negarea, contestarea, aprobarea sau justificarea, prin orice mijloace, în public, a Holocaustului, genocidului sau a crimelor contra umanității ori a efectelor acestora se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 5 ani și interzicerea unor drepturi sau cu amendă."

4. **Articolele 8–11 se abrogă. (...)**

Art. VIII. – Prezenta lege intră în vigoare la 30 de zile de la publicarea în Monitorul Oficial al României, Partea I, cu excepția prevederilor privind persoana juridică, ce intră în vigoare la 90 de zile de la data publicării.

Această lege a fost adoptată de Parlamentul României, cu respectarea prevederilor art. 75 și ale art. 76 alin. (1) din Constituția României, republicată.

PREȘEDINTELE CAMEREI DEPUTAȚILOR
BOGDAN OLTEANU
PREȘEDINTELE SENATULUI
NICOLAE VĂCĂROIU
București, 4 iulie 2006.
Nr. 278.

Articolul 30 din Constituția României

ARTICOLUL 30

(1) Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile.

(2) Cenzura de orice fel este interzisă.

(3) Libertatea presei implică și libertatea de a înființa publicații.

(4) Nici o publicație nu poate fi suprimată.

(5) Legea poate impune mijloacelor de comunicare în masă obligația de a face publică sursa finanțării.

(6) Libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine.

(7) Sunt interzise de lege defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri.

(8) Răspunderea civilă pentru informația sau pentru creația adusă la cunoștință publică revine editorului sau realizatorului, autorului, organizatorului manifestării artistice, proprietarului mijlocului de multiplicare, al postului de radio sau de televiziune, în condițiile legii. Delictele de presă se stabilesc prin lege.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Ancel, Jean, *Documents concerning the faith of Romanian Jewry during the Holocaust,* vol. I – XII, New York, 1985-1986.

Ancel, Jean, *Antonescu și evreii,* Tel Aviv University, 1990.

Ancel, Jean, „German–Romanian relations“ în *The Tragedy of Romanian Jewry,* New York, Columbia University Press, 1994.

Ancel, Jean, *Preludiu la asasinat. Pogromul de la Iași, 29 iunie 1941*, Iași, Editura Polirom, 2005.

Aroni, Samuel, *Memories of the Holocaust: Kishinev 1941-1944,* University of California, International Studies and Overseas Programs, 1995.

Attali, Jacques, *Les Juifs, le monde el l'argent,* Paris, Ed. Fayard, 2002.

Bar, Avi, *Aspectul evreiesc al răscoalei din 1907,* Ierusalim, 1966.

Bossy, Raoul, *Amintiri din viața diplomatică,* Hoover Institution, S.U.A., 1990

Buzatu, Gheorghe, *Din istoria secretă a celui de-al Doilea Război Mondial,* vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988; vol. II, București, Editura Enciclopedică, 1995.

Buzatu, Gheorghe, *Așa a început holocaustul împotriva poporului român,* București, Editura Majadahonda, 1995.

Buzatu, Gheorghe, *Români în arhivele Kremlinului,* București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

Buzatu, Gheorghe, *Hitler, Stalin, Antonescu,* Ploiești, Editura Mileniul III, 2005.

Carmilly-Weinberger, Moshe, *Istoria evreilor din Transilvania (1623–1944),* București, Editura Enciclopedică, 1994.

Carol al II-lea, Regele, *Însemnări zilnice,* vol. I *(11 martie 1937 – 4 septembrie 1938),* București, Editura Scripta, 1995.

Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice,* vol. II, *(1939–1940),* București, Editura Șansa SRL, 1996.

Carp, Matatias, *Cartea Neagră. Suferințele evreilor din România 1940–1944,* vol. III, București, 1947.

Călinescu, Armand, *Însemnări politice,* București, Editura Humanitas, 1990.

Chirnoagă, General Platon, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice,* Madrid, Editura Carpați, 1965.

Cloșcă, Ionel; Suceavă, Sorin, *Dreptul internațional umanitar și al conflictelor armate,* București, Editura Șansa SRL, 1993.

Coja, Ion, *Holocaust în România?*, București, Editura Kogaion, 2002.

Cristian, S.C., *Patru ani de urgie,* Editura Timpul S.A, 1945.

Deletant, Dennis, *Studies in Romanian History,* București, Editura Enciclopedică, 1991.

Diță, Alexandru V., *Istoria Mișcării Legionare scrisă de un legionar,* București, Editura Roza Vânturilor, 1993.

Dobrinescu, Valeriu Florin, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia (1918–1940),* Iași, Editura Junimea, 1991.

Dobrinescu, Valeriu Florin, *Emigrația română în lumea anglo-saxonă 1939–1945,* Iași, Editura Institutul European, 1991.

Duțu, Locotenent-colonel Alesandru; Dobre, Florica, *Eroi români pe frontul de răsărit (1941–1944),* București, Editura Eminescu, 1995.

Duțu, Dr. Alesandru; Dobre, Florica, *Drama generalilor români (1944–1964),* București, Editura Enciclopedică, 1997.

Eisenberg, Josy, *O istorie a evreilor,* București, Editura Humanitas, 1993.

Eschenburg, Theodor, *Geschichte der Bundes-Republik Deutschland 1945–1949,* Bonn, 1980.

Gafencu, Grigore, *Însemnări politice,* București, Editura Humanitas, 1990.

Geamănu, Grigore, *Drept internațional public,* vol. II, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983.

Gheorghe, General Ion, *Un dictator nefericit, Mareșalul Ion Antonescu (Calea României spre statul satelit),* București, Editura Machiavelli, 1996.

Gherghescu, Colonel V.; Cloșcă, Dr. I., *Reguli de drept internațional privind starea de pace și starea de război,* București, Editura Militară, 1972.

Gilbert, Martin, *Atlas of the Holocaust,* Pergamon Press, 1988.

Heydecker, Joe; Leeb, Johannes, *Procesul de la Nürnberg,* București, Editura Orizonturi, 1995.

Hilberg, Raul, *Holocauste: les sources de l'histoire,* Paris, Ed. Gallimard, 2001.

Hillgruber, Andreas, *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu. Relații româno-germane (1938–1940),* București, Editura Humanitas, 1994.

Hitckins, Keith, *Romania 1866–1947,* București, Editura Humanitas, 1996.

Khrouchtchev, *Souvenirs,* Paris, Ed. Robert Laffont, 1971.

Iancu, Carol, „L'Emancipation des Juifs", în *SHVUT 16,* 1993.

Iancu, Carol, *Le combat international pour l'emancipation des Juifs de Romanie,* vol. I, Tel Aviv University, 1994.

Iancu, Carol, *La Shoah en Roumanie,* Ed. Université Paul-Valéry Montpellier III, 1998.

Radu Ioanid, „The Antonescu Era", în *The Tragedy of Romanian Jewry,* New York, The Rosenthal Institute for Holocaust Studies, Columbia University Press, 1994.

Ivănescu, Dumitru, „Jewish Population of Iassy", în *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae (SAHIR),* vol. I, Tel Aviv University, 1996.

Jong, L. de, *K-rijk Nederland in Tweede Wereld Oorlog,* vol. 12, Amsterdam, 1981.

Kara, Iţic, *Obştea evrească din Bacău,* Bucureşti, Editura Hasefer, 1995.

Kara, Iţic, *Obştea evrească din Podul Iloaiei,* Bucureşti, Editura Hasefer, 1990.

Kara, Iţic, „Jewish Sources in the History of the Jews in Romania", în *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae* (*SAHIR*), vol. I, Tel Aviv University, 1996.

Kareţki, Aurel; Covaci, Maria, *Zile însângerate la Iaşi,* Bucureşti, Editura Politică, 1978.

Lecca, Radu, *Eu i-am salvat pe evreii din România,* Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1994.

Leibovici-Laiş, Şlomo, „Pagini din istoria evreilor în «Response» rabinice şi alte surse istorice", în *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae,* vol. II, Bucureşti, Editura Hasefer, 1997.

Loghin, Leonida, *Al Doilea Război Mondial. Acţiuni militare, politice şi diplomatice. Cronologie,* Bucureşti, Editura Politică, 1984.

Lupaş, I., *Istoria Unirii Românilor,* Bucureşti, Fundaţia Culturală Regală „Principele Carol", 1937.

Magherescu, Gh., *Antonescu, mareşalul României şi războaiele de reîntregire,* Cannaregio-Veneţia, Ed. Nagard, 1986.

Maiorescu, Titu, *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1994.

Maxim, Mihai, *Capitulațiile în istoria relațiilor româno-otomane în Evul Mediu,* București, Editura Militară, 1984.

Mihalache, Ion, *În fața istoriei,* București, Editura Gândirea Românească, 1993.

Mircu, Marius, *Dosar Ana Pauker,* București, Editura Gutenberg – Casa Cărții, 1991.

Mircu, Marius, *Pogromul de la Iași,* București, Editura Glob, 1945.

Mircu, Marius, *Pogromurile din Bucovina și Dorohoi,* București, Editura Viața literară, 1945.

Mușat, Mircea; Ardeleanu, Ion, *România după Marea Unire,* vol. II, partea I, *1918–1933;* partea a II-a, *noiembrie 1933 - septembrie 1940,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986–1988.

Neagoe, Stelian, *Asasinatele de la Jilava, Snagov și Strejnicul,* 26–27 noiembrie 1940, București, Editura Scripta, 1992.

Nolte, Ernst, *L'Uomo, la Storia. Conversazione con Siegfried Gerlich,* Roma, Ed. Liberal, 2006.

Nolte, Ernst, *Controversie. Nazionalsocialismo, bolscevismo, questione ebraica nella storia del Novecento,* Milano, Ed. TEA, 2002.

Nora, Pierre; Françoise Chandernagor, *Liberté pour l'histoire,* Paris, CNRS Éditions, 2008.

Pavelescu, I., *Enigma Moruzov,* Iași, Editura Gaudeamus, 1995.

Pelin, Mihai, *Legendă și adevăr,* București, Editura Edart, 1994.

Popper, Karl, *Logik der Forschung. Zur Erkenntnistheorie der modernen Naturwissenschaft,* Viena, Ed. Von Julius

Springer, 1935. (Vezi și ed. engl. *The Logic of Scientific Discovery,* Londra și New York, Ed. Routledge, 2006).

Rădulescu-Zoner, Șerban; Marinescu, Beatrice, *Bucureștii în anii Primului Război Mondial 1914–1918,* București, Editura Albatros, 1993.

Rosen, Moses, *Primejdii, încercări, miracole,* București, Editura Hasefer, 1991.

Russell, E., *Flagelul svasticii,* București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1956.

Rudnețki, Ivan Lesiak, „Răspunsuri ucrainene la problema evreiască“ și „Observații la articolul prof. Zvi Gitelman privind rolul politico-social al evreilor în Ucraina“, în *Eseuri istorice,* vol. I, Kiev, Cabinetul de Miniștri, 1994.

Schaary, David, „Jewish Culture in Multinational Bukowina between the World Wars“, în *SHVUT 16,* Tel Aviv, 1993.

Scurtu, Ioan, *Din viața politică a României (1926–1947). Studiu critic privind istoria Partidului Național Țărănesc,* București, Editura Științică și Enciclopedică, 1983.

Scurtu, Ioan, *Un episod dramatic din istoria României, 30 august 1940,* București, 1990.

Scurtu, Ioan; Bulei, Ion, *Democrația la români 1866–1938,* București, Editura Humanitas, 1990.

Scurtu, Ioan; Hlihor, Constantin, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru,* București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992.

Sebastian, Mihail, *Jurnal 1935–1944,* București, Editura Humanitas, 1996.

Shkandrij, Myroslav, *Russia and Ukraine. Literature and the Discourse of Empire from Napoleonic to Postcolonial Times,* Ed. McGill-Queen's Univ. Press/ Montreal, Londra, 2001.

Simion, Aurică, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979.

Solomovici, Teșu, *Mareșalul Antonescu. Erou, martir sau criminal de război?,* București, Editura Teșu, 2007.

Stan, Apostol, *Grupări și curente politice în România între Unire și Independență (1859–1877),*București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

Stănescu, Marin C., *Moscova, Cominternul, filiera comunistă balcanică și România (1919–1943),* București, Editura Silex, 1994.

Steinbacher, Sybille, *Auschwitz. Geschichte und Nachgeschichte,* München, Ed. C.H. Beck, 2004.

Stoenescu, Alex Mihai, *Istoria loviturilor de stat în România,* vol. II, București, Editura RAO.

Stoenescu, Alex Mihai, *De la regimul comunist la regimul Iliescu. Virgil Măgureanu în dialog cu Alex Mihai Stoenescu,* București, Editura RAO, 2008.

Stoenescu, Alex Mihai, *România postcomunistă, 1989–1991,* București, Editura RAO, 2008.

Șafran, Alexandru, *Înțelepciunea Cabalei,* București, Editura Hasefer, 1997.

Șafran, Alexandru, *Un tăciune smuls flăcărilor. Comunitatea evreiască din România 1939–1947. Memorii,* București, Editura Hasefer, 1996.

Şiperco, Andrei, *Holocaust în România. Soarta evreilor din Basarabia, Bucovina şi Transnistria, 1941–1942*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2005.

Tabouis, Geneviève, *Douăzeci de ani de tensiune diplomatică,* Bucureşti, Editura Politică, 1965.

Tătărescu, Gheorghe, *Mărturii pentru istorie,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996.

Titulescu, Nicolae, *Discursuri,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967.

Trask, David F., *Controlul civil asupra forţelor armate în SUA,* United States Information Agency, 1993.

Troncotă, Cristian, *Eugen Cristescu. Asul serviciilor secrete româneşti: Memorii, mărturii, documente,* Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1995.

Vago, Raphael, „Romanian Jewry During the Interwar Period", în *The Tragedy of Romanian Jewry,* New York, The Rosenthal Institute for Holocaust Studies, Columbia University Press, 1993.

Vitcu, Dumitru, „Emanciparea evreilor români în gândirea şi practica politică kogălniceană", în *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae,* vol. II, Bucureşti, Editura Hasefer, 1997.

Volovici, Leon, *Ideologia naţionalistă şi „problema evreiască",* Bucureşti, Editura Humanitas, 1995.

Volovici, Leon, „Romanian-Jewish intelectuals after World War I: Social and Cultural Trends", în *Jewish Problems in the U.S.S.R. and Eastern Europe (SHVUT-16),* Tel Aviv, 1993.

Wald, Lucia, *Lingviști și filologi evrei din România,* București, Editura Hasefer, 1996.

Warmbrunn, Werner, *The Dutch under German Occupation 1940-1945,* Stanford University Press, 1972.

Wexler, Teodor; Popov, Mihaela, *Anchete și procese uitate, 1945-1960,* vol. I-II, București, Editura Fundația W. Filderman, f.a.

Wolton, Thierry, *K.G.B. în Franța,* București, Editura Humanitas, 1992.

Zincă, Haralamb, *Fiecare om cu clepsidra lui,* București, Editura Cartea Românească, 1988.

Zissu, A.L., *Sioniștii sub anchetă,* București, Editura Edart- FFP, 1993.

– A.N.R., *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu,* vol. I (septembrie - decembrie 1940), București, 1997.

– A.N.R., *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu,* vol. IV, (8 iulie - septembrie 1941).

– A.N.R., *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu,* vol. V, (octombrie 1941 - ianuarie 1942), București, 2001. (Cartea a apărut sub egida Guvernului României).

– *Anul patruzeci și unu. De vorbă cu Florin Constantiniu,* București, Editura Lumea Magazin, 2002.

– *23 August 1944. Documente,* vol. I–IV, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984–1985.

– *Affaires étrangères. Documents diplomatiques. Questions de reconnaissance de la Roumanie (Livre Jaune),* Paris, Imprimerie Nationale, 1880.

– *A History of Romania,* edited by Kurt W. Treptow, Iaşi, The Center for Romanian Studies, The Romanian Cultural Foundation, 1996.

– *Antonescu–Hitler. Corespondenţă şi întâlniri inedite, 1940–1944,* vol. I, Bucureşti, Editura Cozia, 1991.

– *Armata română în al Doilea Război Mondial,* vol. I, *Eliberarea Basarabiei şi a părţii de nord a Bucovinei (22 iunie–26 iulie 1941),* coordonatori: colonel dr. Alesandru Duţu, conf. univ. dr. Mihai Retegan, Bucureşti, Editura Militară, 1996.

– Comisia Internaţională pentru Studierea Holocaustului în România. *Raport final,* Iaşi, Editura Polirom, 2005.

– *Constituţia României comentată şi adnotată,* Bucureşti, Regia Autonomă „Monitorul Oficial“, 1992.

– „Contre la tyrannie mémorielle“, în *Le Point,* nr. 1 743, 9 februarie 2006.

De Lage Landen 1780–1980, Deel II, Amsterdam, 1991.

– Dieaconu, Daniel, „Scurtă istorie a evreilor din Moldova (1821–1866)“, în *Istorie şi civilizaţie,* anul II, nr. 4, ianuarie 2010.

– *Documents on German Foreign Policy, 1918–1945,* serie D, volume VII, Londra, HMSO, 1956.

– *Emigrarea populației evreiești din România în anii 1940–1941. Culegere de documente din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României,* București, Editura Silex, 1993.

– Federația Comunităților Evreiești din România, *Evreii din România între anii 1940–1944,* vol. III. *1940–1942: Perioada unei mari restriști,* partea a II-a, București, Editura Hasefer, 1997.

– *L'Histoire,* nr. 306, februarie 2006.

– „Laissons les historiens faire leur métier!", în *L'Histoire,* nr. 306, februarie 2006.

– *Istoria României între 1918–1944. Culegere de documente,* (coordonator Ioan Scurtu), București, 1982.

– *Jewish Problems in the U.S.S.R. and Eastern Europe, (SHVUT-16)* Tel Aviv, 1993.

– *Martiriul evreilor din România 1940–1944. Documente și mărturii,* București, Editura Hasefer 1991.

– *Memoriile Regelui Carol I al României de un martor ocular,* vol. I, *1866–1869,* București, Editura Scripta, 1992.

– Pandea, Adrian; Ardeleanu, Eftimie, „Un produs sută la sută al Armatei Române, Ion Antonescu", în *Viața Armatei,* nr. 3–7/1993.

– *Pe marginea prăpastiei. 21–23 ianuarie 1941,* vol. I, II, București, Editura Scripta, 1992.

– *Problema evreiască,* vol. I, *Legislația antisemită,* București, Editura Hasefer, 1995.

– *Problema evreiască,* vol. II, *Stenogramele Consiliului de Miniștri,* București, Editura Hasefer, 1996.

– *Procesul Marii Trădări Naționale. Stenograma desbaterilor de la Tribunalul Poporului asupra guvernului Antonescu,* București, Editura Eminescu, 1946.

– *Procesul mareșalului Antonescu. Documente,* vol. I, II, București, Editurile Saeculum I.O. & Europa Nova, 1995.

– *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial,* vol. I–III, București, Editura Militară, 1989.

– *Souvenirs de vaillance,* Ministère des Approvisionnement et Services, Canada, 1981.

– *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae,* vol. I, Tel Aviv University, 1996 *(SAHIR).*

– *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae,* vol. II, București, Editura Hasefer, 1997 *(SAHIR).*

– *The Tragedy of Romanian Jewry,* New York, The Rosenthal Institute of Holocaust Studies, Columbia University Press, 1994.

– Wulf, Joseph, „Unternehmen Tannenberg. Polnische Dokumentation über die Einsatzgruppen“ în *Die Zeit,* nr. 45/05.11.1971.

CUPRINS

La Editura RAO

de acelaşi autor

a apărut

ISTORIA LOVITURILOR DE STAT ÎN ROMÂNIA – VOL. II

Eşecul democraţiei române

Cine a pregătit şi a instigat răscoala din 1888? De ce s-a implicat Rusia în viaţa partidelor politice din România? Cine a organizat răscoala din 1907 şi cu ce scop? Au murit într-adevăr 11 000 de ţărani în 1907? Ce rol a avut regina Maria în politica statului român? De ce a dezertat prinţul Carol de pe front şi de ce a renunţat la tron, fugind cu Elena Lupescu în Italia? Care sunt secretele loviturii de stat din 7–13 iulie 1903, cunoscute cu numele eronat de „Restauraţie“?

Iată câteva întrebări la care Alex Mihai Stoenescu vă răspunde în acest volum, fără patimă, dar cu efortul permanent al obiectivităţii analitice.

CLUBUL CĂRȚII

Rao clasic

EMILY BRONTË *La răscruce de vânturi*
GUSTAVE FLAUBERT *Ispitirea Sfântului Anton*
HARRIET BEECHER-STOWE *Coliba unchiului Tom*
HENRYCK SIENKIEWICZ *Prin foc și sabie* (2 vol.)
LAURENCE STERNE *O călătorie sentimentală / Jurnalul pentru Eliza*
SEI SHONAGON *Însemnări de căpătâi*
THOMAS HARDY *Doi ochi albaștri*
WILLIAM THACKEREY *Bâlciul deșertăciunilor* (2 vol.)

Opere XX / Clasici contemporani

ALBERT CAMUS *Fața și reversul / Nunta / Mitul lui Sisif / Omul revoltat / Vara ◆ Străinul / Ciuma / Căderea / Exilul și împărăția*
ANDRÉ MALRAUX *Antimemorii*, vol. 1 – *Oglinda limburilor ◆ Condiția umană*
ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY *Citadela*
ERNESTO SÁBATO *Înainte de tăcere*
HENRY DE MONTHERLANT *Fetele ◆ Demonul binelui ◆ Leproasele ◆ Visul*
HERMANN HESSE *Gertrude/ Rosshalde / Ultima vară a lui Klingsor*
JEAN-PAUL SARTRE *Teatru (Muștele / Cu ușile închise / Morți fără îngropăciune / Diavolul și bunul Dumnezeu / Sechestrații din Altona)*
JOSEP PLA *Noapte de primăvară / Strada îngustă*
JUAN RULFO *Pedro Páramo ◆ Câmpia în flăcări*
KAFKA *Castelul / Procesul ◆ Jurnal*
LOUIS GUILLOUX *Sângele negru*
MARIO VARGAS LLOSA *Războiul sfârșitului lumii*
MIGUEL DELIBES *Doamna în roșu pe fundal cenușiu ◆ Cinci ore cu Mario*
ROMAIN GARY *Prima dragoste, ultima dragoste ◆ Rădăcinile cerului*
VIRGINIA WOOLF *Jurnalul unei scriitoare ◆ Camera lui Jacob ◆ Anii ◆ Eseuri alese. Arta lecturii ◆ Între acte ◆ Valurile ◆ Eseuri alese. Portrete în oglindă ◆ Schițe ◆ Doamna Dalloway*

Rao contemporan

ADOLF MUSCHG *Pot merge și singur și alte povestiri de dragoste*
ALI SMITH *Accidental*
ANGELÁ VALLVEY *Micile neajunsuri ale fericirii*
ANDRZEJ STASIUK *Călătorind spre Babadag*
ANTONIO ALAMO *Incendierea paradisului*
ANTONIO SKÁRMETA *Poștașul lui Neruda ◆ Neruda văzut de Skármeta*
ARTURO BAREA *Copilăria unui răzvrătit*
BANANA YOSHIMOTO *N.P.*
CARLOS MARÍA DOMINGUEZ *Casa de hârtie*
CARMEN COVITO *Urâțica*
DIMITRÉ DINEV *O lumină deasupra capului*
DOMINIQUE FERNANDEZ *Îngerul destinului*
DON DELILLO *Mao II*
E.L. DOCTOROW *Labirintul apelor*
ENRIQUE VILA-MATAS *Bartleby & Co ◆ Parisul nu are sfârșit ◆ Asasina cultivată*
FEDERICO ANDAHAZI *Secretul culorii pure ◆ Anatomistul ◆ Mironosițele ◆ Conchistadorul*
GERHARD MEIER *Tărâmul vânturilor*
JAVIER MARÍAS *Inimă atât de albă*
JEAN-DANIEL BALTASSAT *Tainele donei Isabel*
JOSEPH HELLER *Catch-22 ◆ Ora închiderii*

JUAN CARLOS SOMOZA	*Clara și penumbra*
JUAN MANUEL DE PRADA	*Păsărici*
JULIA KRISTEVA	*Samuraii ◆ Moarte la Bizanț*
JULIAN BARNES	*Privind în soare*
KAZUO ISHIGURO	*Nemângâiații*
KENZABURŌ ŌE	*O experiență personală*
LUIS GARCÍA JAMBRINA	*Vise paralele*
M. VAZQUEZ MONTALBAN	*Pianistul*
MARGARET DRABBLE	*Drumul strălucitor*
MARGUERITE DURAS	*Amanta engleză ◆ Hiroshima dragostea mea ◆ India Song*
MARTIN GÜLICH	*Îmbrățișarea ◆ Bellinzona, noaptea*
PAOLO GIORDANO	*Singurătatea numerelor prime*
PATRICK MODIANO	*Dora Bruder*
PHILIPPE SOLLERS	*Steaua amanților*
REGIS JAUFFRET	*Case de nebuni*
RICHARD WAGNER	*Miss București*
ROBERT FINLEY	*Indiile accidentale*
ROMANO BATTAGLIA	*O inimă curată*
ROSA MONTERO	*Ziua Inocenților ◆ Stăpân iubit ◆ Povestea regelui străveziu În inima infernului*
ROSE TREMAIN	*Restaurația*
SANDRO VERONESI	*Haos calm ◆ Forța trecutului*
TONINO BENACQUISTA	*Alter ego*
YANN QUEFFÉLEC	*Nuntă nemiloasă*

Autori români contemporani

ALEX MIHAI STOENESCU	*Misiunea Dominicană*
ANA CALINA GARAȘ	*Masca norocului ◆ Jocul de-a viața ◆ Taina ◆ Broderii în vid*
NICOLAE ROTARU	*Îngeri de oțel ◆ Trilogia de lut ◆ Trilogia de apă*

Thriller, aventuri, acțiune, roman istoric

AGATHA CHRISTIE	*Crăciunul lui Poirot ◆ Întâlnire cu moartea ◆ Ucigașul ABC ◆ Mâna ascunsă ◆ Cei cinci purceluși ◆ Crimă la vicariat ◆ Moarte pe Nil ◆ Crima din Mesopotamia ◆ Misterul Trenului Albastru ◆ Martorul mut ◆ Muncile lui Hercule ◆ Nemesis ◆ Cadavrul din bibliotecă ◆ Misterul din Caraibe ◆ Doamna McGinty a murit ◆ Zece negri mititei ◆ 13 la cină ◆ Pisica printre porumbei*
A.J. ZERRIES	*Taina lui Van Gogh*
ANDREAS ALBES	*Comoara*
ANDREAS ESCHBACH	*Filmul Isus*
ANDY MCNAB	*Misiune specială*
ANNE RICE	*Interviu cu un vampir ◆ Vampirul Lestat ◆ Regina damnaților ◆ Ora vrăjitoarelor ◆ Vampirul Vittorio ◆ Povestea hoțului de trupuri ◆ Lasher ◆ Mumia ◆ Plecarea din Egipt ◆ Vampirul Armand ◆ Taltos*
ANTOINE B. DANIEL	*Prințesa soarelui ◆ Aurul din Cuzco ◆ Machu Picchu, Cetatea Secretă Dansul zeilor ◆ Lanțurile de aur*
ANTHONY DURHAM	*Mândria Cartaginei*
ANTONY HOROWITZ	*Un banc criminal*
BARBARA VICTOR	*Coriander*
BEN ELTON	*Popcorn ◆ Crimă în direct ◆ Prima victimă*
BERNARD CORNWELL	*Harlequin ◆ Vagabond ◆ Eretic*
BERNARD KNIGHT	*Dincolo de liman ◆ Potirul otrăvit ◆ Căutările coronerului John ◆ Înfricoșătoarea taină ◆ Cadavrul meșterului făurar*
BILL NAPRIER	*Tripticul*
BRIAN LOWRY	*Nu vă încredeți*
CAMERON WEST	*Pumnalul Medici*
CANDANCE BUSHNELL	*Totul despre sex ◆ Frumusețe de vânzare*
CHRIS CARTER	*Francezul ◆ Gheena ◆ Înfruntă viitorul*

CHRISTIAN JACQ — *Nefer cel Tăcut ◆ Femeia înțeleaptă ◆ Paneb cel Zelos ◆ Locașul Adevărului ◆ Arborele Vieții ◆ Uneltirile Răului ◆ Calea de Foc Marele Secret ◆ Afacerea Tutankhamon ◆ Ce dulce e viața la umbra palmierilor! ◆ Marele Magician, Fiul Luminii ◆ Din dragoste pentru Philae*
CHRISTOPH RAMSMAYR — *Ultima lume*
CHUCK HOGAN — *Încercuirea*
CLIVE BARKER — *Cabal ◆ Everville*
CLIVE CUSSLER — *Sahara ◆ Aurul incașilor ◆ Vântul negru*
COLIN FORBES — *Fără cruțare ◆ Furia sângelui ◆ Rinocerul ◆ Înfruntarea Pe muchie de cuțit ◆ Abis ◆ Navele fantomă ◆ Operațiunea Shockwave*
CLAUDIA CROSS — *Maestra Runelor*
CONN IGGULDEN — *La porțile Romei*
CRISTINA BAJO — *Grădina otrăvurilor*
DAN BROWN — *Conspirația ◆ Codul lui da Vinci ◆ Îngeri și demoni ◆ Fortăreața digitală*
DANIEL EASTERMAN — *Ziua mâniei*
DAPHNÉ DU MAURIER — *Rebecca ◆ Verișoara mea Rachel ◆ Hanul Jamaica*
DAVID BALDACCI — *Ultima secundă ◆ Ultimul supraviețuitor ◆ Putere absolută*
DAVID COPPERFIELD — *La limita imposibilului*
DAVID GIBBINS — *Atlantida*
DEAN KOONTZ — *Unicul supraviețuitor*
DIDIER CONVARD — *Triunghiul secret*
DOMINICK DUNNE — *Un anotimp în purgatoriu*
DOUGLAS PRESTON — *Codicele*
EMILI ROSALES — *Orașul invizibil*
ERNEST VOLKMAN — *Spionaj*
FRANCISCO M. GUERRERO — *Colinele Edenului*
FRANCO LIMARDI — *Doar o lacrimă*
FREDERICK FORSYTH — *Fantoma din Manhattan ◆ Dosarul Odessa ◆ Răzbunătorul Alternativa diavolului ◆ Ziua Șacalului ◆ Afganul ◆ Al 4-lea protocol*
FRÉDERIC LENOIR & VIOLETTE CABESSOS — *Promisiunea îngerilor*
FRÉDÉRIC LENOIR — *Oracolul Lunei*
GEORGE PELECANOS — *Grădinarul nopții*
GERHARD MEIER — *Tărâmul vânturilor*
GIORGIO FALETTI — *Eu ucid ◆ Cu ochii altuia ◆ Dincolo de un destin evident*
GUILLAUME MUSSO — *Și după...*
IAN CALDWELL & DUSTIN THOMASON — *Misterul manuscrisului*
IAN FLEMING — *Bărbatul cu pistolul de aur ◆ Doar pentru ochii tăi ◆ Operațiunea Thunderball ◆ Spionul care m-a iubit ◆ Trăiești numai de două ori ◆ Caracatița și alte povestiri*
IGNACIO GARCÍA-VALIÑO — *Cele două morți ale lui Socrate*
JAMES PATTERSON — *1-ul pe lista morții ◆ A 2-a șansă ◆ Al 3-lea caz ◆ 4 Iulie ◆ Al cincilea călăreț ◆ Salvamarul ◆ Bikini ◆ De-a v-ați ascunselea*
JAMES PATTERSON & — *Casa de pe plajă*
JOHN TWELVE HAWKS — *Râul întunecat*
PETER DE JONGE
J.M. GUELBENZU — *Moartea vine de departe*
JAMES GRADY — *Câini turbați*
JAMES TWINING — *Vulturul cu două capete ◆ Soarele negru*
JAMES ROLLINS — *Harta oaselor ◆ Furtuna de nisip*
JEFFREY ARCHER — *Nici un ban în plus, nici un ban în minus ◆ O duzină de tertipuri ◆ În linie dreaptă ◆ Primul între egali ◆ O chestiune de onoare*
JEFFREY DEAVER — *Scaunul gol ◆ Maimuța de piatră*
JOHN CASE — *Întâiul călăreț al Apocalipsei ◆ A opta zi ◆ Codul genetic ◆ Sindromul*
JOHN BRUNNER — *Rețelele infinitului*
JOHN GRISHAM — *Ultimul jurat ◆ Moștenitorii ◆ Avocatul străzii ◆ Maestrul ◆ ... Și vreme e ca să ucizi ◆ Firma ◆ Cazul Pelican ◆ Clientul ◆ Maestrul Camera morții ◆ Un altfel de Crăciun ◆ Juriul ◆ Omul care aduce ploaia ◆ Ultimul jurat ◆ Campionul din Arkansas ◆ Apelul ◆ Partenerul ◆ Frăția ◆ Testamentul*
JOHN KATZENBACH — *Omul din umbră ◆ Războiul lui Hart ◆ Ziua răfuielii ◆ Analistul ◆ Povestea unui nebun*

JOHN LE CARRÉ	*Experiment secret* ◆ *Omul nostru din Panama* ◆ *Spionul care a ieșit din joc* ◆ *Casa Rusia* ◆ *Cârtița* ◆ *Premiantul* ◆ *Oamenii lui Smiley*
JOHN LESCROART	*Audierea* ◆ *Justiție exemplară* ◆ *Vinovăția* ◆ *Jurământul* ◆ *Al treisprezecelea jurat*
JOHN O' FARRELL	*Perfect bărbătesc*
JOHN SAUL	*Umbra* ◆ *Creatura* ◆ *Mâna dreaptă a diavolului* ◆ *Prezența* *Chinuiește-i pe copii* ◆ *Întuneric* ◆ *Somnambulii*
JOHN TRENHAILE	*Legile sângelui* ◆ *Unealta răului*
JOSEPH FINDER	*Puteri excepționale*
JOSEPH KONAN	*Misterele Berlinului*
JORGE MOLIST	*Întoarcerea catarilor*
J.R.R. TOLKIEN	Trilogia *Stăpânul inelelor*
KARIN ALVTEGEN	*Rușinea*
KARIN SLAUGHTER	*Obsesia*
KATHERINE NEVILLE	*Opt*
KATHY REICHS	*Oase încrucișate*
KEN FOLLETT	*Alb infinit* ◆ *Prin urechile acului* ◆ *O avere periculoasă*
KENNETH ROYCE	*Președintele a murit*
KEVIN J. ANDERSON	*Anticorpii*
KEVIN GUILFOILE	*Joc de umbre*
LINO ALDANI	*Crucea de gheață*
MARA VOLKERS	*Mireasa magului*
MARC DUGAIN	*Blestemul lui Edgar*
MARCO BETTINI	*Culoarea sângelui*
MARGARET MITCHELL	*Insula pierdută*
MARIO PUZO	*Nașul* ◆ *Omerta* ◆ *Ultimul don*
MARK BURNELL	*A treia femeie*
MARTIN CAPPAROS	*Enigma Valfierno*
MAUDA SCOTT	*Boudica*
MAX GALLO	*Întru acest semn vei învinge* ◆ *Parisul în rugăciune* ◆ *Spartacus. Revolta sclavilor*
MICHAEL BADEN & LINDA KENNEY	*Tăcerea*
MICHAEL CORDY	*Lucifer*
MICHAEL HARVEY	*Crima în Chicago*
MICHAEL LAWSON	*Cercul interior*
MICHAEL REILLY	*Stația polară*
MICHAEL TEITELBAUM	*Bărbații în negru II* ◆ *Aventurile Omului-Păianjen*
MICHAEL TOLKIN	*Printre morți*
MIREILLE CALMEL	*Camera blestemată* ◆ *Răzbunarea lui Isabeau* ◆ *Slujitorii regelui* ◆ *Jocul umbrelor* ◆ *Patul lui Aliénor*
MIKE HORN	*Luptând cu imposibilul*
MISHA DEFONSECA	*Printre lupi*
MO HAYDER	*Tokio* ◆ *Omul-pasăre*
NATSUO KIRINO	*Afară*
NELSON DEMILLE	*Plum Island* ◆ *Fabrica de spioni* ◆ *Spencerville* ◆ *Fiica generalului* ◆ *Coasta de Aur* ◆ *Căderea nopții* ◆ *Odiseea lui Talbot*
NEREA RIESCO	*Ars Magica*
NOEL BARBER	*Plâns și râs*
PAUL ERDMAN	*Panica din '89* ◆ *Filiera elvețiană* ◆ *Ultimele zile ale Americii* ◆ *Sub semnul riscului*
PAUL LEVINE	*Solomon* vs. *Lord*
P.D. JAMES	*Fiul omului* ◆ *Moarte în Sfântul Ordin* ◆ *Gustul morții* ◆ *Păcatul originar* ◆ *Farul*
PETER MAYLE	*Viață de câine* ◆ *Un an în Provence* ◆ *Din nou în Provence* ◆ *Un an bun* ◆ *Lecții de franceză* ◆ *Hotel Pastis*
PETER SPIEGELMAN	*Pisica roșie*
P.J. TRACY	*Operațiunea Monkeywrench*
RALPH PETERS	*Flăcări din cer*
RAY BRADBURY	*Fahrenheit 451*
RAYMOND BENSON	*Să nu mori azi*
RICHARD DOETSCH	*Hoții paradisului*

RICHARD DÜBELE	*Biblia diavolului*
ROBERT DUGONI	*Stăpânul juriului*
ROBERT FERRIGNO	*Rugă pentru asasin*
ROBERT FINN	*Inițiatul*
ROBERT JORDAN	*Ochiul lumii ◆ În căutarea Cornului ◆ Dragonul renăscut ◆ Umbra se întinde*
ROBERT ROSENBERG	*Camera de montaj*
ROBIN COOK	*Răpirea ◆ Risc asumat ◆ Marker*
SCOTT SMITH	*Un plan simplu ◆ Ruinele*
SCOTT TUROW	*Erori judiciare ◆ Prejudicii morale*
SERDAR OZKAN	*Trandafirul dispărut*
STEPHEN BOOTH	*Sălașul morții ◆ Câinele negru*
STEPHEN CLARKE	*Un an în Merde ◆ În ce Merde te bagă dragostea*
SUE GRAFTON	*A de la Alibi ◆ B de la Bandit ◆ C de la Cadavru*
SUE MONK KIDD	*Viața secretă a albinelor ◆ Jilțul sirenei*
TED ALLBEURY	*De o parte și de alta a frontierei*
TERRY PRATCHETT	*Stranii surate ◆ Piramide ◆ Gărzi! Gărzi! ◆ Eric ◆ Imagini mișcătoare ◆ Domnul cu coasa ◆ Prin cele străinătăți*
TESS STIMSON	*Clubul infidelilor*
TESS GERRITSEN	*Ucenicul ◆ Păcătoasa*
THOMAS GIFFORD	*Puterea destinului ◆ Assassini ◆ Operațiunea Praetorian*
THOMAS HARRIS	*Hannibal – în spatele măștii ◆ Tăcerea mieilor ◆ Hannibal ◆ Dragonul roșu*
TIM LAHAYE & JERRY B. JENKINS	*Supraviețuitorii ◆ Armata pătimirilor ◆ Nicolae ◆ Pecetluirea sfinților Apollyon ◆ Cavalerii Apocalipsei ◆ Posedatul ◆ Semnul*
TOM CLANCY	*Centrul de comandă V – Echilibru de forțe ◆ Furtuna roșie ◆ Vânătoarea lui Octombrie Roșu ◆ Centrul de comandă VI – Stare de asediu ◆ Dezbină și cucerește ◆ Linia de demarcație*
TOM GABBAY	*Conspirația din Berlin*
VALÉRIE TASSO	*Insațiabilă*
WALTER M. MILLER JR.	*Cantică pentru Leibowitz*
WILBUR SMITH	*Festinul leilor ◆ Sunetul tunetului ◆ Sanctuarul ◆ Țărmul în flăcări ◆ Războinicii Nilului ◆ Ultimul papirus ◆ Magul ◆ Puterea sabiei ◆ Fuga ◆ Căutarea*
WILLIAM DIEHL	*Domnie în iad ◆ Eureka ◆ 27 ◆ Cameleonul*
WILLIAM C. GORDON	*Vasele chinezești*
WILLIAM GIBSON	*Chrome ◆ Contele Zero*
WILLIAM KOTZWINKLE	*E.T. Extraterestrul*

Dramă, romance, saga, umor

BIBA MERLO	*12 luni*
GIANNI RIOTTA	*Alborada ◆ Prințul norilor*
JANET FITCH	*Leandrul alb*
NICHOLAS SPARKS	*Nopți în Rodanthe ◆ Nunta ◆ O plimbare de neuitat ◆ Miracolul ◆ Accidentul ◆ Jurnalul unei iubiri ◆ Dragoste la prima vedere ◆ Dragă John*
ROSAMUNDE PILCHER	*Septembrie ◆ Căutătorii de scoici*
TONY PARSONS	*Copil și bărbat ◆ Bărbat și soție ◆ Spiritul familiei ◆ Lecții de viață*

Istorie, sociologie, filozofie, politică, religie

ALEX M. STOENESCU	*Eșecul democrației române (Istoria loviturilor de stat în România, II) ◆ Cele trei dictaturi (Istoria loviturilor de stat în România, III)*
ANTONY BEEVOR	*Stalingrad*
AUNG SAN SUN KYI & ALAN CLEMENTS	*Vocea speranței*
BERND INGMAR GRUTBERLET	*50 de mari minciuni și legende ale lumii*
CARLOS CASTANEDA	*Călătorie la Ixtlan ◆ Învățăturile lui Don Juan ◆ Povestiri despre putere ◆ Cealaltă realitate ◆ Al doilea cerc de putere ◆ Pase magice Darul vulturului*

ERNEST VOLKMAN	*Spionaj*
J.F. FOGEL, B. ROSENTHAL	*Sfârşit de secol la Havana*
JOSE FRECHES	*Eu, Buddha*
LYNN PICKNET, CLIVE PRINCE	*Conspiraţia Stargate*
LAWRENCE GARDNER	*Stirpea Sfântului Graal*
MARIE-FRANCE ETCHEGOIN & FREDERIC LENOIR	*Ancheta*
MAURIZIO FERRARIS	*Alo? Unde eşti?*
MIHAI RETEGAN	*1968 - Din primăvară până în toamnă*

Seria Top Secret

ANDY STERN	*Cine a câştigat războaiele petrolului?*
JOHN GIBB	*Cine te urmăreşte?*
LINDSAY PORTER	*Cine sunt Illuminati?*
NOAM FRIEDLANDER	*Ce este Opus Dei?*
THOM BURNETT	*Cine a câştigat, de fapt, cursa spaţială?*
THOM BURNETT, ALEX GAMES	*Cine conduce, de fapt, lumea?*

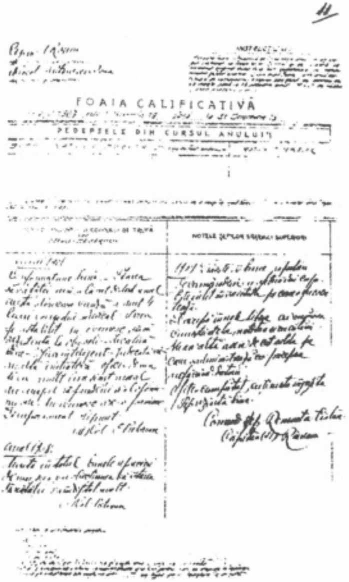
Memorii, jurnale, biografii

BILL CLINTON	*Viaţa mea*
FARAH PAHLAVI	*Memorii*
HILLARY RODHAM CLINTON	*Istorie trăită*
ILIE NĂSTASE	*Mr Năstase*
MADELEINE ALBRIGHT	*Doamna secretar de stat*
NICHOLAS SARKOZY	*Martor*
REGINA NOOR	*Calea spre credinţă*
ROLAND JOSEQMAROL	*În numele lui Osama bin Laden*
SUAD	*Arsă de vie*
ZLATA FILIPOVIC	*Jurnalul Zlatei*

FEDPRINT
TIPOGRAFIE

1. Mareşalul Ion Anţonescu
(2 iunie 1882 – 1 iunie 1946)

FOAIA CALIFICATIVĂ

PEDEPSELE DIN CURSUL ANULUI

2. Filă din dosarul personal al mareşalului; în rândul doi, prima consemnare a bolii.

3. M.S. Regele Mihai I în inspecţie pe Frontul de Est primind explicaţii de la generalul Şteflea; suveranul este asistat de mareşalul Ion Antonescu şi de vicepreşedintele Consiliului de Miniştri Mihai Antonescu.

4. Grup de evrei arestaţi şi aduşi în faţa Chesturii; autorul fotografiei, căpitanul Neagu Gheorghe din Regimentul 2 Vâlcea, Divizia 11, notează în jurnalul său: „partizani care au tras în trupele române".

5-6. Evrei asasinaţi în stradă de germani; a se nota prezenţa camionului german şi a soldaţilor din trupele Armatei 11; în prim plan (6) o fetiţă împuşcată în cap.

7-8.Cadavrele sunt debarcate la Podul Iloaiei.

9. Supraviețuitorii sunt lăsați să se scalde în noroiul de lângă rambleul căii ferate.

10. Mareşalul Ion Antonescu şi generalul conte Eugen Ritter von Schobert, comandantul Armatei 11 germane.

11. Tanc românesc în fața Chișinăului.

12. Populația Basarabiei întâmpină trupele române eliberatoare (iulie 1941).

13. Populaţia ucraineană din teritoriile eliberate participă la o slujbă religioasă oficiată de preoţii militari români.

14. Grup de evrei ucraineni în așteptarea deplasării spre satele-ghetou.

15. Primul şi cel mai neaşteptat gest al populaţiei ruse şi ucrainene din Transnistria a fost să-şi aducă în număr mare copiii pentru a fi botezaţi de preoţii militari români

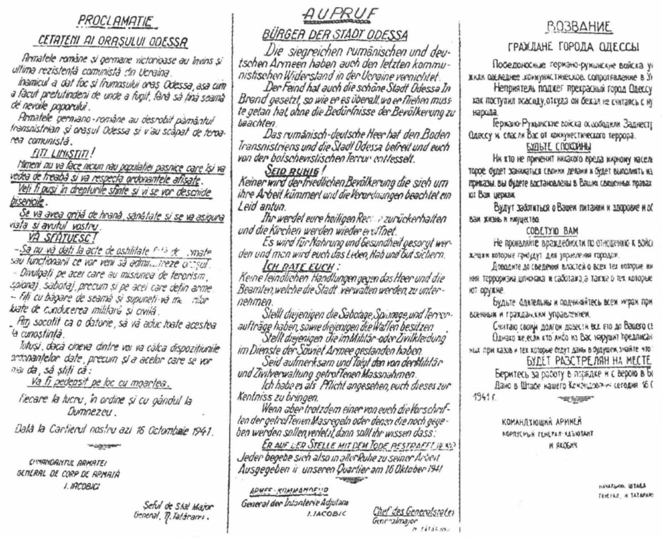
16. Trupele române hrănind populaţia Transnistriei.

17. Prizonieri ucraineni eliberați de trupele germane.

18. Stradă din Odessa după eliberarea orașului de către trupele române.

PROCLAMATIE

CETATENI AI ORAŞULUI ODESSA

Armatele române şi germane victorioase au învins şi ultima rezistenţă comunistă din Ucraina.

Inamicul a dat foc şi frumosului oraş Odessa, asa cum a făcut pretutindeni de unde a fugit, fără să ţină seamă de nevoile poporului.

Armatele germano-române au desrobit pământul transnistrian şi oraşul Odessa şi v'au scăpat de teroarea comunistă.

FIŢI LINIŞTIŢI!

Nimeni nu va face niciun rău populaţiei pasnice care îşi va vedea de treabă şi va respecta ordonanţele afişate.

Veţi fi puşi în drepturile sfinte şi vi se vor deschide bisericile.

Se va avea grijă de hrană, sănătate şi se va asigura viaţa şi avutul vostru.

VĂ SFĂTUESC!

– Să nu vă daţi la acte de ostilitate faţă de armate sau funcţionarii ce vor veni să administreze oraşul.

– Divulgaţi pe acei care au misiunea de terorism, spionaj, sabotaj, precum şi pe acei care deţin arme.

– Fiţi cu băgare de seamă şi supuneţi-vă măsurilor luate de conducerea militară şi civilă.

Am socotit ca o datorie, să vă aduc toate acestea la cunoştinţă.

Totuşi, dacă cineva dintre voi va călca dispoziţiunile ordonanţelor date, precum şi a acelor care se vor mai da, să ştiţi că:

Va fi pedepsit pe loc cu moartea.

Fiecare la lucru, în ordine şi cu gândul la Dumnezeu.

Dată la Cartierul nostru azi 16 Octombrie 1941.

COMANDANTUL ARMATEI
GENERAL DE CORP DE ARMATĂ
I. IACOBICI

Şeful de Stat Major
General, N. Tătăranu.

AUFRUF

BÜRGER DER STADT ODESSA

Die siegreichen rumänischen und deutschen Armeen haben auch den letzten kommunistischen Widerstand in der Ucraine vernichtet.

Der Feind hat auch die schöne Stadt Odessa In Brand gesetzt, so wie er es überall, wo er fliehen musste getan hat, ohne die Bedürfnisse der Bevölkerung zu beachten.

Das rumänisch-deutsche Heer hat den Boden Transnistriens und die Stadt Odessa befreit und euch von der bolschevistischen Terror entfesselt.

SEID RUHIG!

Keiner wird der friedlichen Bevölkerung die sich um ihre Arbeit kümmert und die Verordnungen beachtet ein Leid antun.

Ihr werdet eure heiligen Rechte zurückerhalten und die Kirchen werden wieder eröffnet.

Es wird für Nahrung und Gesundheit gesorgt werden und man wird euch das Leben, Hab und Gut sichern.

ICH RATE EUCH:

Keine feindlichen Handlungen gegen das Heer und die Beamten, welche die Stadt verwalten werden, zu unternehmen.

Stellt diejenigen die Sabotage, Spionage, und Terroraufträge haben, sowie diejenigen die Waffen besitzen.

Stellt diejenigen die im Militär- oder Zivilkleidung im Dienste der Soviet Armee gestanden haben.

Seid aufmerksam und folgt den von der Militär und Zivilverwaltung getroffenen Massnahmen.

Ich habe es als Pflicht angesehen, euch dieses zur Kentniss zu bringen.

Wenn aber trotzdem einer von euch die Vorschriften der getroffenen Masregeln oder denen die noch gegeben werden sollen, verletzt, dann sollt ihr wissen dass:

ER AUF DER STELLE MIT DEM TODE BESTRAFFT WIRD

Jeder begebe sich also in aller Ruhe zu seiner Arbeit.
Ausgegeben in unseren Quartier am 16 Oktober 1941

ARMEE-KOMMANDEUR
General der Infanterie Adjutant
I. IACOBIC

Chef des Generalstates
Generalmajor
N. TĂTĂRANU

ВОЗВАНИЕ

ГРАЖДАНЕ ГОРОДА ОДЕССЫ

Победоносные германо-румынские войска у... ...как последнее коммунистическое сопротивление в У...

Неприятель поджег прекрасный город Одессу как поступил всюду, откуда он бежал не считаясь с ну... народа.

Германо-Румынские войска освободили Заднестр... Одессу и спасли Вас от коммунистического террора.

БУДЬТЕ СПОКОЙНЫ

Ни кто не причинит никакого вреда мирному насел... торое будет заниматься своими делами и будет выполнять из... приказы. вы будете востановлены в Ваших священных правах ...ют Вам церкви.

Будут заботиться о Вашем питании и здоровие и о... вам жизнь и имущество.

СОВЕТУЮ ВАМ

Не проявляйте враждебности по отношению к войс... ...жащих которые придут для управления городом.

Доводите до сведения властей о всех тех которые им... ния терроризма шпионажа и саботажа, а также о тех которые ...ют оружие.

Будьте внимательны и подчиняйтесь всем мерам при... военным и гражданским управлением.

Считаю своим долгом довести все это до Вашего с...

Однако же, если кто либо из Вас нарушит предписан... ных приказов и тех которые будут даны в будущем, знайте что:

БУДЕТ РАЗСТРЕЛЯН НА МЕСТЕ

Беритесь за работу в порядке и с верою в Б...
Дано в Штабе нашего Командования сегодня 16 ... 1941 г.

КОМАНДУЮЩИЙ АРМИЕЙ
КОРПУСНЫЙ ГЕНЕРАЛ-АДЪЮТАНТ
И ЯКОБИЧ

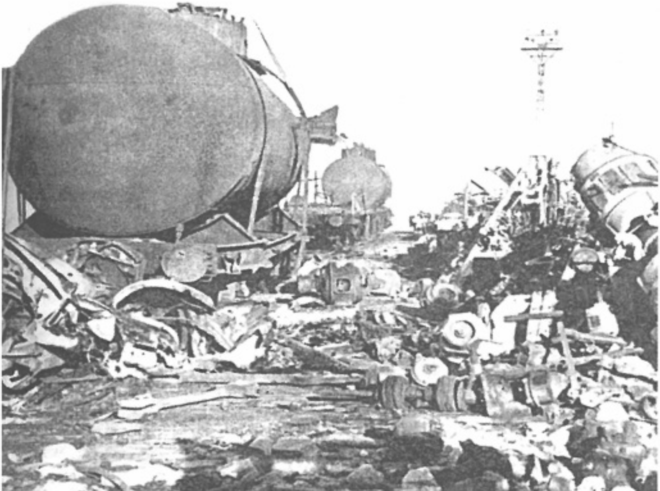
НАЧАЛЬНИК ШТАБА
ГЕНЕРАЛ, Н ТАТАРАНУ

19. Proclamaţie în limbile română, germană şi rusă, afişată la Odessa; se precizează obligaţiile locuitorilor în conformitate cu legile internaţionale.

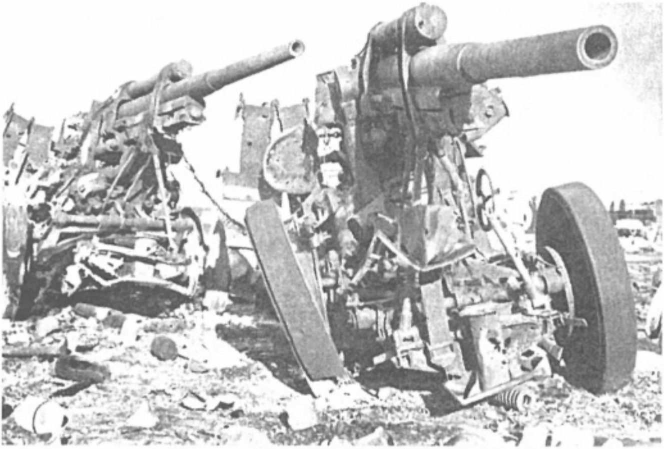

20 Grup de militari sovietici surprinşi în haine civile şi arestaţi pentru acte de terorism în suburbiile Odessei.

21-24. Piaţa Portului Odessa; se afirmă că în acest loc au fost executaţi 18 000 de evrei; documentele vremii arată că această afirmaţie nu se poate susţine.

Из за того что Вы, коммунисты и жиды, взорвали Ромынское Военное Комендантство, находившееся в здание Н.К.В.Д., где умерли: один генерал и несколько ромынских офицеров.—

Из за того что Вы есть большевики, которые довели до рабства целую страну;

Из за того что Вы воевали нелояльно против Ромын, убивая и мучая офицеров и солдат попавших в Ваши руки живыми или же ранеными

Из за того что и ~~[illegible]~~, в нынешнее время Вы, в штатских костюмах, продолжаете нарушения на жизнь ромынских солдат, пришедших с благородной целью к Вам.—

Вы, ~~[illegible]~~ приговорены к смерти!

Выполнение следует сейчас-же!

S'a citit conform ordinului d-lui Colonel Iordăchescu în fața condamnaților.

Slt [illegible]

25. Sentința citită în limba rusă teroriștilor de la Odessa înainte să fie executați în urma ordinului de represalii.

Serviciul	Funcţiunea	Numele şi Pronumele	Gradul
Col.Transp.Hipo	Comandant	Măcelaru Richard	Căpit.rez.
Comp.10.Lucru	-"-	Stefănescu S.	" "
Gr./ prov.Suhoz	-"-	Dobrescu Traian	" "
Br.10.Campanie	-"-	Grigorescu N.	Adtor Cpt.
Amb.Divizionară	-"-	Baiu Dumitru	Medic Maior
Col.Mine Distrug.	-"-	Bărbătescu V.	S.Lt.rez.
Infirm.Cai Nr.10	-"-	Galcev Ioan	Veter.Cpt.

28 Oct.1941 . Activitatea Diviziei 10 Infanterie.

1/. Unităţile din subordinele acestui Comandament au continuat instalarea în dispozitivul ordonat prin ordinul de operaţii Nr.210, din 26 Oct.1941.

2/. Prizoneri : 264.-

3/. Evreii în Ghetto - în total : 16.258.- *

4/. Capturi :

- 43 aparate de radio,
- 570 măşti de gaz,
- 15 aparate telefonice,
- 5 biciclete,
- 25 costume iperită,
- 4 perechi cisme cauciuc,
- 21 " " iperită
- 10 " mănuşi cauciuc,
- 7 instrumente muzicale diferite,
- 1 maşină calculat,
- 2 maşini de scris,
- 4 curele pânză pt. motor,
- 4 perechi skiuri,

29 Oct.1941 . Activitatea Diviziei în ziua de 29 Oct.1941:

1/. S'a continuat cu perfectarea dispozitivului ordonat prin ordinul de operaţii Nr.210, din 26 Oct.1941 al acestui Comandament.

2/. Prizoneri- aceiaşi din ziua precedentă.

26. Filă din *Jurnalul de luptă al Diviziei 10;* se observă numărul evreilor arestaţi în ghetou la data de 28 octombrie 1941, şase zile după presupusa execuţie a lor.

N. 3024 – 24 – X – 1941

3

ARMATA IV-a
STAT MAJOR
SECȚIA II-a
Oficiul Poștal Militar Nr.5

Comunicat :

- C. 2 și 6 Arm., Div.10-a
- Brig. 1 și 9 Cav.
- Comand.Milit.Odesa
- Serv.Pretorale ale M.U. de mai sus și al Arm.
- Secții.

Nr. 212.995 din 22.X.1941

ARMATA IV-a

către
Serv. Pretoral
Arm. IV-a

24 OCT. 1941
Spre știință.
Col. Marinescu

Cu onoare se comunică următoarele :

Departamentul Guvernatorului Civil pentru Transnistria a comunicat măsurile luate contra evreilor și anume :

Evreii din Transnistria sunt adunați în anumite sate, fixate de acel Departament, unde vor fi lăsați liberi, să locuească și să trăească cu mijloacele lor, fără a pute părăsi satul.

Conducătorul evreilor răspunde de disciplina lor și de buna ordine care trebue să domnească în tabără.

Comandamentele sunt rugate să dea concursul când vor fi solicitate.

D. O.
ȘEFUL DE STAT MAJOR
GENERAL,
Tătăranu
N. Tătăranu

Șeful Secției II-a
Colonel,
Ciocan
I. Ciocan

27. Ordinul privind soarta evreilor din Transnistria; se observă din notațiile ulterioare emiterii (22 octombrie1941) că ordinul a fost urmat și după ce avusese loc aruncarea în aer a Comandamentului Militar Român din Odessa, fiind luat în evidența Serviciului Pretoral la 24 octombrie.

Așa cum mă așteptam, *Armata, mareșalul și evreii* a fost întâmpinată cu ură, violență de limbaj și acuze din partea extremiștilor români și evrei. Pe de o parte, unii nu-mi iertau înfățișarea clară și coerentă a erorilor mareșalului Antonescu, gravele sale deficiențe de conducere, iar pe de altă parte, extremiștii evrei mă atacau pentru demontarea profesionistă a propagandei sovietice din care acești extremiști se hrănesc.

Acuzat în același timp de a fi agent Mosad și legionar, evreu și naționalist român, mi-am dat seama foarte curând că opera mea atinsese esența lucrurilor, că efortul meu de a rămâne cât mai obiectiv lovise direct în hrana propagandistică a extremismului ambelor tabere. Atât extremismul antisemit, cât și extremismul antiromânesc sunt demontate piesă cu piesă în această carte și probabil acesta este motivul principal pentru care *Armata, mareșalul și evreii* rămâne în picioare și după 12 ani de la prima ediție.

Ediția de față a volumului *Armata, mareșalul și evreii*, care este o operă de cercetare profesionistă, cu respectarea criteriilor metodologiei istorice, a criteriilor științifice privind interpretarea izvoarelor și cu obligația de a prezenta informația în mod obiectiv, reprezintă un sondaj dificil și riscant într-unul dintre cele mai delicate subiecte ale istoriografiei române. Pentru actualizarea textului la problematica contemporană am inclus în această ediție un capitol nou despre „negaționism" și un [illegible] legislația „memorială" emisă între timp în Rom[illegible]

ALEX MIHAI STOENESCU

ISBN 978-606-92676-1-5

9 786069 267615

editura rao

www.rao.ro
www.raobooks.com